

ÖSTERREICHISCHE
NATIONALBIBLIOTHEK

391.952-B

Neu-

Österreichische Nationalbibliothek

+Z256704902

ПРАВДА

ПИСЬМО ЛІТЕРАТУРНО-ПОЛІТИЧНЕ

РОЧНИК ШЕСТИЙ,

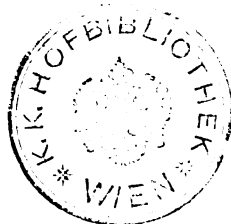
1873.

Під редакцією Дра. Олександра Огоновського.

391952-V.

1673

У ЛЬВОВІ,
в друкарні Інститута Славянського
під зарядом Ст. Гузювського.
1873.

Виходить випу-
сками місячними
в 3 аркуші 15. (27.)
кожного місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адмі-
ністрация під Ч.
12. улица Оссо-
дницьких.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 4 злр., на пів року 2 злр., на чверть року 1 злр.
в. а. — За оголошене (инсератів) платиться по 5 кр. в. а. від одного вірша
дрібним друком—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНА.

Пропаща дитина.

(Гайного: *Enfant perdu.*)

На війні всесвітній, як виріс, вартую,
Не відають люде страшну варту тую.
Без надії щастя, посеред Содому
Одно знаю добре не верну до дому,
Не вернусь до дому, бо не живітати! —

А навкруги наче ті малні діти
Всюди хропуть люде, що колись стояли
Як и я на варті, темних доглядали.
Тепер всі поснули. Ніч и храп усюди;
Сам хилюсь до долу, але храп той буде,
Не дав стулити утомлені очі,
Не дав спочити ані о півночі!
Нудьга тебе давить, часом сумно дуже,
В ночі тільки дурням та малим байдуже!
Я голосним свистом себе розважаю,
Голосно и сумно співають починаю —
На сторожі ухо, у руках рушниця!

Де-б тільки не згладів я лиху личину,
Не втече ніколи, наздожену в синну!
лучалась часом и така прилука,

Потайки підлізе погана тварюка
 И добре тя влущить — на старі набавиш и нові рани
 Бо на всю ту погань одного не стане! —

Але не вважаю я на сю дурницю,
 Знову жену кулю у свою рушницю,
 Знову догаладаю, кого частовати?
 Яку злу личину перше укладати?
 Признаю ся щиро, вже я скрізь побитий!
 У врові я власній як дощем политий! —
 А все озираюсь, чи нема підмоги?
 Усе спдіваюсь спочати на поги!

Деж підмога, братя? Вже снаги не має!
 Тільки зла личина як звір завиває!
 Хто-ж на мов місто? Не чути нікого!!
 Ходімо-ж на працю моя ти небого! —

И знову працює страшна оружина,
 Не жде вже нікого прощаца дитина!
 Тільки все раз-пораз за груди береться:
 З побитого серця кров остання лється!.

A...

Записи Охотника

Н. С. ТУРГЕНЕВА,

переказані по українськи

И. Біликом.

ИВАН СЕРГІЄВИЧ ТУРГЕНІВ.

Подаючи у перекладі де-що з Записів Охотника, я не втернів, щоб не сказати кілька слів про самого їх автора и про его вчинки. Така невелика уводина, думає я, не зашкодить. Певно у Галичині небагато знайдеться таких, щоб чули за Тургенева; ще, мабуть, менше тих, кому доводилось читати его розумно-художничі твори. На „Записи охотника“ звернув я увагу

тому, що се любонь самі найкращі, самі уталантовані оповідання Тургенева; а найбільш через те, що тут, як на долоні, бачишк простих людей, з їх щоденним житєм, з їх гіркою неволею од неосвіти розуму, од кріпацтва тяжкого, од недоладного складу громадского побуту... Я думаю, оповіданя сі и українській літературі корисні будуть. Українська література, можна сказати, ще тільки починається. Через те їй незашкодить и в посестри де-що позичити; тому вона повинна роздивлятиєь, якою стежкою йшли ніщі писателі. Тургенівська-ж стежка — не абияк: не даром став він велико-руским любимцем, не марно его „Записи охотника“ любонь чи не на всі европейські мови переложено. Его живе слово, его чиста велико-руска, як перемита, мова, его уталантована вдача, его митецкі вирази, освічені широким поглядом, а в кінці всего — непохибна правда, з якою він малює житє людске, заставляє бажати, щоб и наша література повернула не его стежку — од плачу про „долю та волю“ од любощів та захоханє — на шлях розумної б и т о п и с и. Тоді вона буде проводарем живої правди у свою рідну країну. А коли, збившись з рідного поля нїродного, піде нічою дорогою, — вона ніколи не стане поважчиком громадской потреби, и одцураються її рідні люде и до віку їй не підвяться у гору, а буде вона перпатись у євоєму кубельці та віршувати нікому непотрібні вірші на утіху гулящих людей...

Оже, чи так, чи инак воно буде, тепер заведемо річ про Тургенева.

И. С. Тургенів родився в Орлі 28. грудня 1818 року. Він був середній з трох братів. Молодчий его брат умер ще замолоду, а старший живе у Москві й досі. Батько їх умер тоді ще, як И. С. небуло и сімнацяти років, а мати дожила до старости и перейшла на той світ 70 літ. Вони походили з великих панів и достатку мали багато. У 1822 році вся Тургенівська сімя їздила за границу оглядати чужі сторони; побували и в Швейцарні. Тут з ними ледві біди нескоїлось. Раз пішли вони подивитись на одну медвежу берлогу. Старі якось загавились, а И. С. — тоді ще хлопея чотирох років — трохи нешало у логовище звіря. Як-би не батько, що вспів вихопить сина за ноги, не минути-б їму лютої смерті. Повернувшись до-дому, сімя осіла на своєму родовому майні — в Орлівщині, у Мценському повіті. Там И. С. прийнялиєь учити. Приставили до его всяких учителів-чужоземців, не було тільки свого рідного. Першою книжкою, що якось довелось

прочитати Тургенєву на своїй рідній мові, була „Росняда“ Хораскова. Та й такі книжки, мабуть би ще довго дитині не бачити, як-би не один крєпак его матери. Він був дуже великій охотник до поезії, а найбільш до „Росняди“ — и сам було зачитується нею, и з паничем ділиться. — Як сповнилось Тургенєву десять літ, сіма его переїхала у Москву жити. Тут, весною 1834 року, И. С. вступив до університету, а на другий рік перевівся у петербурський, де й курса скінчив у 1837 році. Потім того, на другу весну, Тургенів поїхав доучуватись за границю. Давно ёго тішила думка про сю мандрівку. Він увірився, як сам розкажує, що в себе дома можна тільки вершки поспхєплювати з науки, а „жерело повного знатя“ шукать приходиться по чужих сторонах. Осівся Тургенів у Берліні; ходив до Цумпта на латинські давнини (antiquitates); слухав у Бона исторію літератур, учився заново класичним мовам, а більше жєго заохотив его Вернер философією Гегеля. Через два роки Тургенів вернувся у Петербург записавсь у якусь канцелярію, считався там без-малу рік, — тільки служба ему неподобалась. Его більш вабило до літератури и тягло на те поле, де ми ёго стрічаємо з великою повагою.

Писати Тургенів почав ще хлопцем. Спершу писав вірші, та все з ними ховався — соромився в другим ділитись. Перший друкований вчинок его світа побачив, у 1843 році: „Перед великоднем 43. року, — пише він, — у Петербурзі скоїлось дільце и само собі зовсім незначне, и давно вже покрите забутком людским. Се ось-що: появилась невеличка поемка якогось Т. А., на прізвище „Параша“. Отой Т. А. був я; тою поемою виступив я на літературне поле. Тільки вірші не обрадували молодого поета: ніхто не звернув на них жадної уваги. Тургенів подумав про своє поетичне безталанє, та вже хотів на віни попрацятись з літературою. Як-би не Білінський, що вів тоді „Современника“, може-б так тому й бути. Кидяючи у 1844 році Петербург, Тургенів зглянувся на прозьбу великого критика и оддав до „Современника“ невеличке оповіданє „Тхір Калинович“. Ся невеличка повістка, де хоч и дуже здалека, а вже зачепленє крінацтво, прийшлося до виодоби громаді. Така удача піднесла Тургенівський дух в гору и заохотила ёго некидати шляху, де ёго ожидала и честь, и шаноба, и послуга на користь рідному краю. З того часу И. С. оддався літературі всім своїм горячим серцем, всею своєю щирою душею, великим талантом и розумом. Живши по чужих крапх, він написав по сей час вісім томів один другого краще, один дру-

того вище, як по красі виразів, так и по широким замірах, які мав майстер-художник. Більше-ж всего уславили Тургенєва и поставили его на чолі велико-руської літератури, як митьця-оповідця, „Записи Охотника“, — хоч таки за них не минула его й кара у 1852 році его випроважено у село на прохолоду, де він прожив аж цілих два роки...

Та не одним же талантом художника Тургенів заробив на них славу. Який би не був талант, одна краса мови не замінить основи, що нею прикрита. Хоч же й навпаки: у поетичній справі покраси не послідюв. Там кожну думку, кожний випадок треба — як намалювати! Оже Тургенєва наділила доля всім тим разом: и талантом художника, и великим розумом. Тим-то він и художничими покрасами користується за-для вищої мети. У его „Записах“, посеред величних куштинів з природи, люде ростивкамі мов ненароком, а стоять вони перед вашими очима з своїм щоденним життям, з їх тяжким болем та горем... Митецкою*) рукою вималювана картина за картиною, а по них де-де роскидані люде, щоб розбуркувати жаль сумний, гнів грізний, ненависть люту, або сміх, слезами прилтий... Талантом серцевіда Тургенів угадав, що людський побит, у які-б его дивні картини не закутав, винеться перший у вічі: милійші всього людем все таки люде. Такий митецький спосіб — либонь ще краще одтіняє чоловічу постать: вона визирає з лона природи, як з освіченої хати люде, коли під темну ніч дивишся з надвору. И показує Тургенів люде не одним яким боком: він їх виводить які вони є — и добрим разом, и лихим. Він не одвертається и од людского бруду, болота, а з щирим серцем его малює, виводить з-відкіля и як воно взялося, до его жерело, чим воно живе, чим воно кохасться у цілому громадянському побиті... Тургенів знає, що який би лихий та недобрый чоловік не був сам собі, — він не переміниться зразу од того, що ему ткнеш в вічі его хиби. Его так жита склалося, так затягло его своєю пліснявкою, що він и рад би вирнути з его, та ба! Тому Тургенів карає хиби громацкого строю, а не поодинчих люде. Він и до ледачих, и до погибших прихילה своє щире серце — и на самім споді болота часом знаходить „душу живу“. Як дісне освічений чоловік, Тургенів и на престо-ту поглядає не з високої постані своєї, не з рундука паньского, а спускається у глибину життя людского, зазирає кожному в ду-

*) митець тільки що: künstler

шу, замишлюється над її немочою, над непросвіченою темнотою.. Чи виводить він чиновника перед вами, чи панів, чи чолупавців, чи й так простого чоловіка малює, — ему всі однакові: на всіх він дивиться оком поета, всіх ви малює рукою художника. И вони в ёго намалёвані не одними фарбами: и між ними він знаходить и показує різні тіні.

Серце, повне не гордощами та пихою рідного краю, а щирим коханем до ёго; ум, викоханий не на панській, скромно-безглуздій, літературі, а розсвічений широкими гадками всегосвітних вселетнів науки, — навели Тургенева на думку виступити на неволю. И він цілий свій вік бориться з нею — з-відкіля-б вона не виходила, якого-б виду не приймала, в якім би стані не пробувала, у яку-б одежину не одягалася. Оже, як-би Тургенів зістався дома, ніколи-б, мабуть, ему не довелося вивести хатню неволю на позорище модске. Тільки мандрівка у чужі сторони розправила ему художничі крила, освітнула праведним світом темний мороз землі своєї... Ось-що розказує сам Тургенів про се у „споминах.“

„Мандрівка за границю молодих людей — товаришів моїх — нагадує Славни, що шукали старшини у заморських варягів. Кожен з нас вірив, що земля ёго (я кажу не за місце родин, а за моральні и розумові ужитки наші) и простора и достатна, та нема у ній ні ладу-ні складу.“ Не без гіркого жалю Тургенів кидав свою країну. „Мині — важе він — було дуже ясно, як багато терплю я од такого одщепу з рідної ниви, од такого переривку самохить всяких звязнів, всяких нитон, що прикріпляли мене до побиту, де я виріс... Та нічого було робити! Той самий побит, ота нива, а найгірше та на ній постать, до котрої я належав — постать дідицка, крепацка, — все те нічого не виставляло такого, що-б мене коло себе придержувало. Навпаки: трохи не все, що я бачив круг себе, підіймало з серця сором, гнів, або ненависть тяжку... Довго хилатись то в той бік, то в другий не міг я. Приходилось або покоритись, и тихо-мирно побрести битим шляхом, протертою стежкою, або одвернутись одразу, відіпнути од себе „всіх и вся“, одчавши розгубити багате й того, що було близьке и дороге моему сердцю. И так и зробив... И кинувся сторч головою у „німецке море“, щоб у нім очиститись, переродитись; а як вирнув з ёго бистрої хвилі, я вже став „заходолюб“*) та таким и на віки зістався.

*) У російській літературі ще й досі не переведись, а колись и геть-то одзначались один од одного, два стани писателів: „заходолюб“ и „славодолюб“.

„Мині и в голову не приходить осуджувати тих з моїх ровесників, котрі иншим, менше осуженим, шляхом добилися тої волі, того познать, що я шукав. Признатись мушу: я другого шляху перед собою не бачив. Несила була моя — дихати одним повітрем, стояти поруч з тим, що я зненавидів. Мабуть, у мене не хватало виправки або упертости норову. Мині треба було одійти геть-геть далеко од того лютого ворога, щоб з далека смілійш кинутись на ёго. А він же, ворог тої, так и стояв в оці у мене: він мав своє обличчє, він прозивався своїм именем. Було то — кріпацтво.... Під сим словом я зібрав, я склав у купу все проти чого поклав рішенець — боротьбу до віку, з чим заприсяг не миритись ніколи.. То була моя Ганібальська клятьба, — та й не я один тоді клявся нею... Я и на захід утік за-для того, щоб притьмом її справдити. Оже я не думаю, щоб мої західні думки втягли з мене всякий жаль до рідного життя, щоб заслонили перед моїми очима, не давали бачити — чим воно одрізняється од других, що ему на потребу. Колись у свій час нові, а тепер вже далеко випережені „Записи Охотника“ написані мною на чужині, де-які з них під тяжку годину міркуваня: чи не вернутись мині до дому? Проти сёго, може скажуть, що та частина велико-русского духу, яка у них замітна, уцілила не через мої західні думи, а не двлячтись на них, мимо мові волі. Трудно змагатись про такі річи. Я тільки знаю, що певно-б ніколи ненанисав „Записів Охотника“, як би зістався дома. Правду кажучи, я ніколи не шанував тої неприступної одграні, що де-які журливі и палко-гарячі, а про те малосвідчі родовики, жадають провести між Россією и Західною Європою — тою самою Європою; з якою нас так тісно повєднала порода, мова и віра. Чи не видає хіба наше славянське племя, перед очима язикослова оба народовіда, одною з головних гілєк великого индо-германьского дерева? Хто не знає, що переняв з Греції Рим, або що за спадки після них дістались романо-германьщині? З якоїж річи не хочуть попустити и в думці, щоб ми перепяли що од рідного — най що не кажуть — заходу? Невже-ж ми навікували такий певеликий самобит, а самі такі малосилі, щоб лякатись всякого чужого напилья

Перші раять єднатков з заходом, переймати од ёго все добре — ёго світові звичаї, ёго доладні порядки; а „славолюбї“ про се и слухать не хочуть: своє ім, яке-б не було, краще всего, захід, по їхньому — знівчений, попсований, и є для них, и всім вони рають. одно чисте жерело — московский мужик..

та з дитячим жахом одмахуватись од ёго — ніби він нас зніве-чить?! Я не так думаю. Я знаю: нас хоч у семи водах мий, — все таки нашої, рускої крові з нас не вимнеш! Та й що-б же ми були за убогі люде, коли так!⁴

От як визначає Тургенів свою літературну постать. Ось яким правдивим поглядом дивиться на свою рідну країну. Не в милощах з нею, не в пестовані, а в боротьбі з її тяжкими бо-лячками покладає він свою послугу.

Де-кому и з нас панове, годилося-б глянуть и на минуле и на теперішнє наше таким правдивим, таким щирим оком, та покинувши думку, що у нас, мов, все гаразд, пошукати — чи не має й на нашій ниві чого такого, що підіймає з серця, сором, гнів або ненависть тяжку⁵? А коли є, — то вдарити на ёго, як на лютого ворога, а не несити ёго, як ту рідну дитину!

Н. Білик.

І.

ТХІР И БАЛІНОВИЧ.

Кому доводилось переїжджати в Ябиздрянський повіт з Болхівського, того певно здивувала різниця між породою людей Орлівських и породою Калузкою. Орлівський мужик невеликого зросту, похмурий, дивиться з-під лоба, живе у мізерних осикових хатках, одробляє панщину, нічим не крамарює, и страва недоладна у ёго, и носить він лапті. Не такий калузський чиншовний мужик. Проживає він в соснових хатах просторих, сам високий, сміливо й весело дивиться, на виду чистий, білий, торгує лісом та дегтем, а на святках ходить и в чоботях. Орлівське село (кажу за східню Орлівщину) появилсь собі серед поораних нив, біля байраку, де вирили як-небудь брудненьку копану. Кругом на верству ні одного деревця не побачиш, крім двох чи трьох замршавих берез, та хіба ще де-не-де верб, все здатних на послугу; хата до хати туляться; криші покриті гнилою соломомою... За те трохи не кожен калузське село обложилось лісом; хатки — одна од одної далі, гонтою кригі, якось веселіш дивляться; ворота гаразд пристають до задвірків, тини чи паркані неперезбирані, невалатяться з двору, незкликають у гості кожду прохожу скотину. И охотникови тут краще. Років через пять в Орлівщині викор-

чують останні ліси и площовини, а з болота тепер вже нема й спомину; в Калужчині навпаки: ліси розляглись на сотні, болота — на десятки верств; тут не перевелась ще паньска птиця — тетерюк, тут ще плодиться и легко-духий дупель, ще й клопотуха-курпатва звеселяє и лякає своїм несамовитим легом стрільця и собаку.

Ходячи на охоту у жиздрянський повіт, стрітився я в полі и спізнався з одним невеличким калузским панком Полутивиним. Він був завзятий охотник и — дісне — предобрый чоловік. Правда, не без того, щоб и за ним грішків не водилось. Він, наприклад, сватався на всіх багачках по губернії, а як ему гарбуза підис-сила и більш на поріг не пускали, — тоді він, з ураженням серцем, жалував ся своїм горем всьому тотариству, усім знавчим, а батькови й матері молоді все таки не переставав посилати в дарунок кислі морелі и ничу сировину-овочі з свого саду. Любив ще він обридати всім одною побрехенькою — не вважав на те, що хоч ему вона й подобалась, так же всім, кому він її розказував, надокучила дуже и нікого вже несмішила. Читав любив він Авима Нахимова*), та повістку Пинну; він и заїкався; замість „однако“, вимовляв „одначє“; собаку свою прозвав Звїдочотом и позаводив у себе французкі страви, таємницю котрих підав тілчки духарь. Мистець сей думав, що як у страві нема звичайного смаку, то-то и французка страва! Тому в него м'ясо одгонило рибою, риба - грибами, локшина — порохом; за те ївшку ні одну морковку не піймає без того, щоб він не пошаткував її на чотириграні або косограні. Крім таких невеличких, пустих хиб, добродій Полутивин був, кажу, прехороша людина.

Першого дня, як ми з ним спізнались, він закликав мене на ніч до себе.

— До мене верствів з-пять буде, додав він: — пішки йти далеко, — зійдемо перш до Тхора. — (Мене читець не осудить, що я не буду заїкати його мови.)

— А хто се такий? питаю.

— Крепак мій... Він звідсіля недалеко.

От, ми й пішли. По-серед лісу, на викорчованій, розчищеній площині, стояла одним одна селидба. Зложено де-кілька со-

*) Древній сатирик (насмішник) московський.

снєвих зрубів, парканом до купи зведено, а перед самою світлицею напєто піддаше на тонєньких кроквах. Уходимо туди. Нас стрів молодий, років двацять, парубок, гарний, високий.

— А, Федір! дома Тхір? питає єго Полутикин.

— Нєма. Тхір в місто поїхав, одказав парубок усміхаючись, и вициривши ряд, як сніг білих, зубів. — Запрягти повозку скажете?

— Єге-ж, повозку... Та принєси нам квасу.

Увійшли ми и в хату. Ні один суздальський малюнок*) не нівечив чистих, з брусу зложєних, стін; на покриті, перед важкими у срібних оправах богами, світилась лампадка; липовий стіл, мабуть, ще недавно вискромажєний, вимитий, стояв на покуті; між брусєм на вікнах не бігали прусаки жвані, не ховались таркани задумані. Незабавом парубок вернувєся и приніс нам білий; здоровий кухоль з хорошим квасом, величєзний шмат палєниці, та з-десяток солоних огірків у дерев'яній мисці. Поставив живність на стіл, а сам прислонивсь до одвірків и став на нас поглядать з укуса. Не успіли ми доїсти закуски, а повозка вже й туркотіла під рундуком. Ми вийшли. Років п'ятнацяти хлопець, кучерявий и краснощокый, сидів за кучєра, и лєдвє здержував ситого рижана. Кругом повозки оступило чоловіка шість, молодих велєтнів, схожих и між собою и на Федора.

— Се все діти Тхорові, — завважив Полутикин.

— Все Тхорєнята, додав Федір, що слідом за нами вийшов на ганок, — та и ще не всі: Потан в лісі, а Сидір з старим до міста поїхав... Гляди-ж, Василю, обернувсь до машталіра: духом замчи, — пана вєзєш! Тільки дивнись: на баюрах тихше, а то и повозку знищиш и панське черево погамуєш!

Тхорєнята зарєготались од глуму.

— Підсадіть Звїздочота! — гукнув поважно Полутикин.

Федір з радостю підняв в гору оскалєну собаку и положив в повозку. Василь торкнув важками. Ми заторохтали.

— А се моя контора, сказав Полутикин, показуючи на низький маленький будинок. — Хочєте зайти?

— Добре.

*) Суздаль уславився своїми недоладними, на дубках різаними, картинами, котрі в рідкій хаті кацапєській порозвішані по стінах.

— Тепер вона без діла, — каже, влізаючи: — а годивитись годиться.

Контора в дві кімнати — пустісенька. Сторож, сліпий на одно око дід, прибігає з задвірну.

— Здоров, Міняевич! каже Полутикин: — а де вода?

Сліпий дід скрився, а трохи з годом вернувся з пляшкою води н з двома стаканьцями. Ми випили по шкляньці, а дідусь у пояс нам кланявся — „на здорове.“

— От, тепер, — каже мій товариш, — здзється, н іхати можна! — А тут, каже, у сій самій конторі, я продав купцевн Алилувн чотири десятини лісу за дуже добру ціну...

Посідали ми в повозку, а згодя півгодини, вїїзджали н на панський двір.

— Скажіть мнн, будь ласка, — питаю я за вечерею Полутикина: чогу у вас Тхір живе окроми од других ваших врепаків?

— А ось чогу: він у мене мужик розумний. Літ двацять пять назад, згоріла ёго хата. От, н приходить він до мого покійного батюшки: — Дозвольте, мов мнн, Миколай Кузьмич, оселитись у вашому лісі на болоті. Я вам платитиму чинш добрий. — На що тобі оселя на болоті? — питає ёго мій батько. — Та так каже... Тільки вже, паночку, ви мене незаганяйте ні на яку роботу, а чинш — який знаєте, такий н положіть. — Півсотні карбованців на рік?... — Добре, каже. — Тільки гляди: щоб мнн у срок платив!.. — Звісно, у срок... — От, він н оселився на болоті. З того часу н Тхором ёго прозвали.

— Ну, н розбагатів? питаю.

— А вже-ж. Тепер мнн платить сто карбованців чиншу, а як схочу — ще накину. Я вже ёму не раз кажу: Ой, викупись, Тхоре! ой викупись!.. Так — ні! Присягається, клятий, що нічим: пемає, мов, грошей... Ёге-ж, нема в него!..

На другий день, напившись чаю, ми знову поїхали на охоту. Через село ідучи Полутикин спинив кучера біля низенької хатки н голосно кликнув: — Калинович!

— Зараз, паночку, зараз, — почувся з двору: — лапті підвзую.

Поїхали ми тихою ходою, За селом наздогнав нас чоловік, літ сорока, високий, худий, з одкинутою назад невеличкою головою. Ото й був Калинович. Ёго предобре смугле обличе, подзюбане де-не-де ряботинками, з першого разу мнн подобалось. —

Калинович (я вже потім довідався) що-дня з своїм паном ходив на охоту, носив ёго охотницьку сакву, иноді й ружину, наглядаям, де птиця сідала, добував воду, збирав сунці, напшнав намети, тупав за паньскими бігуньцями... Добродій Полутикин ступня не ступить без него! Калинович зроду був людина дуже весела та тиха; все щось мугикав в півголоса; озирався на всі боки; гугнявив трохи; осміхаючись, плющив свої голубяські очи, и тільки те й робив, що рукою щупав свою рідесеньку, як клиночок, борідку. Ходив він потиху широкими ступнями, злегка упераючись на високий, тонкий щипочок. Не раз за цілий день він заводив розмову зо мною, usługував мині без підлизования, а за своїм паном дивився, як за дитиною. — Як заставила нас палюча південна спека шукать прохолоди, — Калинович завів нас в гущовину ліса, на свою пасіку. Він увів нас у хату, прибрану пучками сухих пахучих трав, положив покотом на свіжому сіні, а сам напав на голову сітку, взяв ніж и горщок и пішов у пасіку сцільників вирізать. Ззіли ми теплого меду, запили холодною водою, — та й поспули, прислухуюючись — як без перестанку гули бжолы, як лепетало листя без угаву... Повінув вітер злегенька — и розбудив мене.... Росплющую очы — и бачу Калиновича: на хатньому порозі сидить и вистружує ножем ложку. Довго любовав я ёго видом, тихим та ясним, як небо вечірня. Полутикин и собі прокинувся. Оже піднялись ми не зараз. Як попоходяш довго та заснеш міцно, — так и хочеться одпочити на сіні: тіло томиться, вид стиха огником паше, якась солодка дрімота плющить натомлені очы... Піднявшись, ми знову пішли бродить до вечера. А за вечерею я ще завів річ за Тхора и Калиновича.

— Калинович у мене мужик добрий, сказав Полутикин: — щирый и на послугу здатний! Однако господарство не до ладу в ёго... Правда, и я такі ёго одбиваю: що-дня на охоті зо мною... Сами судіть — яке вже тут господарство!...

Я згодився, и ми спать полягали.

Завтра Полутикину треба було до міста їхати — з сусідом Пічуковим судитись. Уорався сусід той в ёго поле, та на зьораний ниві вибив ще й крепачку ёго різками. Через те, на другий день, мині довелось поїхати на охоту самому. Перед вечером я завернув до Тхора. На хатньому порозі мене зострів лисий дід, приземковатий, широкоплечий, нагоптуваний — сам Тхір. Я пильно-пильно подивився на ёго. Обличчя ёго натякало Сократове: та-

ке-ж невелике, шишковате чоло, такі-ж малесецькі очи, и така саме невеличка кирпа. Ми разом вступили в хату. Федір, як и той раз, приніс мені молока и житного хліба. Тхір присів на ослоні, и поглажуючи свою кучеряву бороду, завів зо мною розмову. Видно було, що він знав собі ціну: и ходив якось повагом и говорив помалу, а яноді з-під довгих усів и підсміювався.

Ми гуторили з ним про сійбу, про урожай, про мужицький побит... Він мов-би то все згожувався зо мною; тільки потім мені чогось соромно ставало, и я почував, що не те розказував.... Так якось не до ладу виходило! Тхір инчий раз закидав темно — певно з перестороги... От вам зразок нашої розмови.

— Слухай, Тхоре, — кажу ёму: — чому ти не викупишся у свого пана?

— А на що мені одкупатись?... Тепер я свого пана знаю — и свій чинш знаю.... Яан у нас добрий!

— А все таки краще на волі! додав я.

Тхір скоса глаував на мене.

— А вже-ж, каже....

— Ну, так чого ж ти не одкупишся?

Тхір похитав головою.

— И скажи, паночку, чим мені одкупитись?!...

— Е, годі, діду!...

— Піймав Тхір на волю, почав він крізь зуби, мов сам до себе: — хто живе без бороди, той над Тхором и старшинув....

— А ти и собі зголи бороду.

— Що борода? борода — трава: скосить можна....

— Ну, так що-ж?

— А то.... мовляв, Тхір прямисіньно у купці пошився... купцям, бач, жите добре, а й ті з бородами.

— А бач! — А ти торгуєш? питаю его.

— Торгуємо по-трехи: масличком, дєстком.. А що, паночку, може звелиш повозку викотить?

„Міцний же ти на азив, — подумав я, — та й чоловік собі на умі!“ — Ні, кажу у голос: — повозки не треба. Я ще завтра похожу коло твого хутора, и сєгодні, будь ласка, дозволь перепочувать у тебе в сараї, на сїні.

— Будь ласка.... Чи буде тобі тільки спокій у сараї? Я скажу тобі простирано послати и подушку полжати.

Через четверть години Федір з ліхтарем провів мене в сараї. Я повалився на пахуче сіно, а в ногах в мене скрутилась

собака. Федір пожелав „на добраніч“, ворота рипнули — и зачинились.. Дуже довго я щось не міг заснути. Чую: підійшла під двері корова; важко сапнула двічі; собака помалу загарчала на неї; безрога просунулась мимо, рохкаючи; де недалеко коняка жувала сіно и фиркала.. Я не счувся, як и задрімав.

На зорі мене розбудив Федір. Сей веселий, жвавий парубієк дуже мині подобався, — та й у старого Тхора, здається, він був любимчик. Іноді вони один з одного и глузували любязно. — Уранці, вийшов и дід на зустріч до мене. — Чи тим, що я переночував під его оселею, чи од чого иншого, — Тхір далеко ласкавійше, ніж учора, обійшовсь зо мною.

— Самоварь кипить тобі, — сказав він, усміхаючись: ходім чай пить!

Ми посідали за стіл. Одна з невісток Тхоравих, здорова молодиця, принесла молока горщик. Всі сини по черзі повходили в хату.

— Що за рослий народ у тебе! кажу дідови.

— Еге, одмовив, гризнувши малесеньку кришечку цукру: — ім, здається, нічого жалуватись на мене та на мою бабу.

— Всі живуть з тобою? питаю.

— Всі. Сами хочуть, то й живуть....

— И всі жонаті?

— Ось, один повіса, неженється, — одмовив дід, показуючи на Федора, що — як и вперше — прислонився до одвірків. — Василь — ще молодий, тому и підождає можна.

— На що мині жениться? — одказав Федір: — мині и так добре. Яка путь з жінки?

— Жінка — робітниця, — гримнув Тхір. Жінка чоловікови — послуга!

— А на що мині робітниця?

— Не то бо й що!... Чужими-б руками жар загрибав... Знаємо вашого брата!

— Ну, як так, то жени мене. Ага! А що? Чого-ж ти мовчиш?

— Та годі вже, годі тобі, довгоязикий! Ми з тобою панєви голову заклопотали. Не бійсь, женю... А ти негнівайся, папечку сам бач, дитина мала, не вспіло ще розуму набратись!

Федір покрутив головою....

— Тхір дома? — почувся за дверей знакомий голос — и Каленивич увійшов в хату з пучком цюлевих суніць, що назбирав

за-для старого товариша. Тхір привітав щиро Калиновича. Я здивувався и пильно подивився на ёго: признаться, я ніколи не ждав од мужика таких пестоців.

В той день я опізнився на охоту чотирма годинами. Потім того ще тридні прожив у Тхора. Мене обидва товариші задивували. Не знаю, за що я їм подобався, тільки вони міні вірили и не соромились про все розмовляти зо мною. Я слухав все за-любки и все підмічав за ними. — Вони и крапельку несхожі були один на одного. Тхір був чоловік житечний, обхідний, голова, мовляв. адміністраторска, рационал; а Калинович, навпаки, тулився до идеалістів, романьчиків, вийшов з людей горячих, задуманьців... Тхір добре розумів що по чому: він и обстроївся, и копійчину нажив, він и з паном гаразд, и з старшиною; Калинович и з лаптів невилазив, — перебивався то сяк, то так. Тхір мав велику сімю, и слухняну, й согласну; а в Калиновича колись була жінка, що боявся її, а дітей не було й з-роду. Тхір наскрізь бачив добродія Полутікіна; Калинович оступався за свого пана. Тхір любив Калиновича и помагав ему у пригоді; Калинович любив и поважав Тхора. Тхір говорив мало, шутковав, а більше собі на вус мотав; Калинович розмовляв палко, хоч же и він не щебетав соловейком, як той пащекун-фабричний... Оже и Калиновичу дещо далось, чого й сам Тхір не зрікався. Калинович умів кров замовити, переполох вилити, щенята посколуювати, червей вигнати; у него и бжолки водилися, та й так він легвий був на руку. При міні Тхір просив Калиновича завести на станю тільки що куплену коняку — и той з пишною повагою послухав старого недовірка. Калинович ближче був до натури; Тхір — до людей, до громадянства. Калинович не любив міркувати, и всему віри в сліпуючи; Тхір опанував життя и дививсь на него поглядом насмішника. Він багато бачив, багато знав, и я в него навчився метрохи. Наприклад: я довідався з его розмови, що кожне літо, перед кошовицею, по селах котить якась комедна повозочка, а в тій повозочці сидить чоловік, в каптанку, и продає коси. На готові гроші бере рубля и сороківку, або півтора рубля, а набор -- три рублі, або й карбованьця. Оже всі люде беруть набор. Тижнів через два ча там три, купець вертається в село и виправляє гроші. У хлібороба як-раз овесець скошений — певно заплатити з чим. От и й йдуть вони у шинок з крамарем, та там собі й рахуються. Де-які пани здумали було сами, на готові гроші, купувати коси, щоб роздавати крєпакам набор без барину, — ауди тобі! Не тільки

людей не задовольнили, а де-хто аж засумував.. Як такі людем не дістанеться брязкати в кесу, прислухатись до неї, перевертати її в руках, и двадцятий, може, раз занитувать дурисвіта-крамаря: „Оже, крамарю, коса, здається, не зовсім?...“ Так само бував, як и серпи купують.

Тільки тут баби в діло втручаються — и так иноді донечуть самому крамареву, що за-для їх же користи він и побить їх мусить. А більш всего жінкам достається ось чого. Ті, що на панірії заробляють, розсилають скуповать ганчірки по селах особних людей, що по де-яких повітах прозиваються „орлами“. Бере такий „орел“ у хазяїна сот-дві грошей — и йде на здобич. Оже він добував не так, як та шляхетна птиця, що од неї пішло єго имя: він не нападає сміливо, прилюдно. „Орел“ той рабує хитроцями та лукавством. Покине він свою повозочку коло села, де-небудь в кущах, а сам и пішов по-за дворами, та по-за хатами, немов прохожий, або так собі швендає. Жінки нюхом чують, що „орел“ наближається — и прокрадаються на зустріч до него. Тут собі швидко и торг справлять. За кільки там мідяних шагів оддає жінка „орлови“ не тільки всьну непотрібну ганчірку: а нерідко навіть и чоловічу сорочку, и свою юпку. А в останню годину жінки дійшли до розуму и сами себе обкрадати часто, нишком та тишком, щоб чоловіки не знали, за безцінок, збувають кужіль, особливо „замашки“. Отак „орли“ розширили, розпросторили свої промисли! Ну, та й чоловіки ушей не порозвінували. Тільки дійде здалека чутка, тільки підглядають, що „орел“ прибув, — швидче за пересторогу, за кару.. Та й справді: чи то-ж не зневага?... Продавать кужіль їх діло, а не бабске!... Та вони таки й продають єго — тільки не в місті, куди ще треба плуганитись, а заїжжим крутіям, що терезів за собою не возять, а луд щитають в сорок жмень. А хіба не звісно, що за жменя, що за долоня в русака, — та ще тоді, як він прийметься з щиростю!

Таких переказів и, чоловік на селі бувалий, до-схочу наслухався. Оже Тхір не все тільки сам розказував: він и мене багато реснитувал. Довідавсь він, що я бував за границею — єго цікавість розпалилась... Калинович и собі не одставав од товариша. Тільки Калиновичу більше всего подобались описи натури, гір та падигод, невиданих будинків, великих городів, а Тхорова думка зачіпалась на урядових порядках, єму хотілось довідатись — як люде живуть, и він все те перебирав по черзі..

— А що, паночку: чи й у них так само, як и в нас, чи йн-
 ля?... питає. „Розкажи, паночку — як?“ — „Ох, Господи, воля!
 твоє!“ скрикував Каллинович: слухаючи мове оповідане. Тхір мов-
 чав, нахилив густі брови, и хіба коли-не-коли, запримічав; що
 „се, мов, нам не годилось би, а от-се — гаразд, се — порядок.“
 Всего, що він мене розпитував; я переказувать не буду, та й ні-
 для чого. Я тільки з нашої розмови вивів те, чого, мабуть, не
 здав читець, — що Петро Великий був питомий руский, — рус-
 кий у своїх реформових справах! Руский чоловік так вірить у свою
 силу та міць, що він не од того, щоб и перемогти и переломить
 себе: він не дуже озирвається на своє бувале, а сміливо дивиться
 вперед. Що гаразд — те йому й до вподоби; що розумне — от
 йому й подавай, а звідкіля воно йде — йому однаковісьенько. Его
 здоровий розум залюбки покепкує над сухоребрим німецьким му-
 дрованем; оже й німці — мовляв Тхір — люде цікаві, и де-що
 в них переняти, де чому повчитись він не од того. — Тому, що
 Тхір був крєпак не абиякий, а справді мов чоловік вільний, —
 він багато балакав зо мною и про те, чого з другого віяким ко-
 ромислом не витягнеш, — як кажуть селяне — жорнами не ви-
 мелеш. — Од Тхора я вперше почув просту, розумну річ руского
 крєпака. И знав він, по своєму, багато, хоч бун и неграмотний.
 Каллинович читать умів. „От сему ёлопу придалась грамота, заки-
 дує Тхір: — у ёго й бжолн з роду не мерли!“

— А дітей своїх ти грамоті вчив? питаю.

Тхір замовк.

— Федір знає, — каже трохи згодом, подумавши.

— А другі?

— Другі не знають...

— Чому?

Дідуган нічого не одмовив и перемявив розмову.

Одначе, хоч він и розумний був, водилось й за ним багато
 недоладного, забобони всякі. Він напяривляв, всім своїм серцем жи-
 вок ненавидів — и у веселу хвилию потішавсь, глузував над ни-
 ми. Его жінка, злюща баба, цілий день не злазила з печи, — и
 тільки те й робила, що бурчала та лаялась. Сини й жодної уваги
 не звертала на неї; за те невісткн она держала під страхом бо-
 жим. Не даром у пісні свєкруха співає: „Ой що ти за сн, що
 за сімянин, — жінан не повчиш, невістки не беш...“ Рад и зду-
 мав був уступиться за невісткн, хотів Тхора розжалувати... Куди
 тобі! „И охота вам тавим... хто знає чим влопотать себе, ска-

зав він: най баби сваряться... Іх як розводять, то гірше... не варт и рук калать!⁶

Иноді злюща баба, як несамовита, звалила з печи, вилкала з сіней дворняжку: „на! на! цю-цю, цю-цю!“ И давай її мастить вочергою по сухій спиві... Або вилізе на піддаше з хати — и ну дається з кожним, хто йде мимо. Тільки свого чоловіка й боялась и як було Тхір гримє на неї, — вона зараз на піч до себе.

А найбільш цікаво було мині, з жита людей снх, слухать, як Тхір и Калинович почнуть змагатись за свого пана.

— Ти, каже Калинович, не зачіпай его в мене!

— А чому він тобі чобіт не справать?... змагається Тхір.

— Що чоботи?... На-що мині чоботи? Я мужня...

— Та ось и я мужник, а бач...

На сім слові Тхір задерав ногу до гори и показував Калиновичу чобіт, поштитий, певно, з шкурн мамонту.

— Ёт, що й казать! Хіба ти наш брат?... однакує Калинович.

— Ну, хоч-би на лапті дав: ти-ж з ним на охоту ходиш, мабуть, що-дня лапті...

— Він мині й дає на лапті...

— Еге-ж, торік якось дав двацятку...

Калинович з серця одвернувся, а Тхір собі регочеться, и его малесенькі очи зовсім поховались...

Калинович дуже гарно співав и програвав на балабайці. Тхір бувало, слухає его, слухає, — схилить голову на бік, та давай и собі підтагать жалібно... Найбільш подобав він пісню: „Ой доле моя доле!“ А Федорови и на руку: тут він було и поглузує з батька. — И чого, тату, розжалувався? — А тато схилить на руку голову, підопре щоку, заплющить очи, — та так жалуєсь на свою долю!.. За те другим часом не було чоловіка, працюв-тійше его. Він знай було порплеться над чим-небудь: або повозку напрядає, або парван підпирє, або упряж лагодить. Оже великої чистоти він не заводив у себе, и раз на мої доріки одмовив, що „хаті треба житєм пахнуть!“

— Подивись, допікав я, як чисто у Калиновича в пасіці.

— Бжолн-б не стали, паночку, жить, — одказав, зітхнувш.

— А що, питає раз мене: — у тебе батьківщина є?

— Є.

— Далеко?

— Верстів сто.

— А що-ж ти, паночку, живеш на батьківщині?

— Живу.

— А більше, мабуть, руминною тішишся?

-- Признатись більш.

— И добре, паночку, робиш. Стрільай собі тетерюнів на зде-рвала, та частійш мінай приказчика.

На четвертий день добродій Полутинни прислав за мною. Не хотілось мимі видати діда. Одначе ми з Калиновичем посідали в повозку.

— Ну, Тхоре, прощавай! бувэй здоров, сказаа я... Прощай, Федоре!

— Прощай, паночку, прощай! и нас не забувай.

Ми поїхали. Зоря тільки що займалася.

— Завтра гарна погода буде, кажу я, дивлячись на ясне небо.

— Ні, дощ буде, — одказав Калинович: — утята недаром! полощуться, та й травою дуже пахне.

Ми вїхали в куці. Калинович заспівав стиха, на переді сидяти. — и пильно-пильно задивився на зорю...

Другого дня я покниув гостівиту оселю Политинина.

ОБРАЗКИ З ЖИТТЯ.

(Деннса з-над Серета.)

Тепер житє якесь таке мрачно, гірко та квасне, що хотівши троха розяснити ум та серце, то треба черпнути черпаком щастя в пучину душі, в котрій ще десь там на дні згадки з крашших літ, ніби золоті рибочки в садживочці, живі та веселі плюскають ся. От вам на примір таке.

* * *

Був собі один, чоловік дуже добрий; можна було що чогось подюбити тай сердечно з ним. жити гей брат з братом. Звірив ся ему бувало з того, що та болять, то ти потішив; а ніколи не зрадив. При тім я подартовати знав, а сміяв ся здоровезно на все горло; при обіді аби при вечери не дармовав вам незинно

сидючи; де-там, жваво забирав ся до печені або до перогів або там до чого, — а н вином не гордив або пивом, коли було, та ще добрим. Отже н лице его було повне н рум'яне як місяць, коли сходить на повни, — н веселе, — а весь постав тіла був круглий а повний, як виточений; на животі лиш трохи більше гей здутий;... а коли додам, що зросту був невеличкого, то вам н образ его, гейби намалюваний.

То одно дивно, що якось з ним а часто н з него самого жартуватись хотіло; — а коли який жарт вдав ся, то він за се не гнівався, довго лиш наразу осердив ся, а віттак знов одбухав ся... Мав він свої ще інші слабости, бо хто-ж без них; — а одна з них така найважнійша, що бувало як що ему в кого сподобається, чи там сигарок, або футро, або що такє инше, то вже вам не дасть супокою, аж доки ему его не відступите, не відяродасте, не переміняете, хоть-би зі значною его стратою... При тім був чоловік легко довірчивий; тому не раз не два лукаві люде его ошуквали; а що річ також дуже дивненька, що лишь де на світ коли вирушив ся, то лиха пригода за ним слід в слід йшла, такої гейби его непускала ся. Послухайте лиш, коли воля.

I. Виїзд до Черновець.

Одного разу вибрав ся наш пан Б. (так его будем звать) літом до Черновець, щоб, гей то кажуть, світа побачити; бо цікавенькій вам був, н подорожувати любив. Ну гаразд, приїхав, заїхав до гостинниці, забавив в місті день чи два дни, поорудовав, — тай взяв виберати ся домів. Тлумок его гаразд випханий накупленими товарами стояв на-серед покою, лишь его до бричши впацювати, — бо тогди бачите ще не їздили желізницею; — на тлумоку плащ, шляфрок, парасоль червоный, — н все готове...

Пригадав собі небіщии, дай му Боже небо, що му треба запалок на дорогу. Махнув отже чим скорше до міста, лишивши ключ у дверях, а фірманови казав коні в шпори уберати, запрагати н виїздити. Приходив назад заспаний, бо парно було на дворі, а коні ще не виїхали були, н бачить, що якийсь там иде з чобітьми від п'акою; було їх може пар зо мість або н більше.

— А де ти идеш з чобітьми? вликув на него....

— Той: Иду їх чистити, пан-отченьку!

— То возьми-жь и мої, а спишись чий скорше, бо я в до-
розі; а я за тим часом посиджу на лавочці; чей до тої хвилі и
мої коні будуть запрожені...

Незнакомий ззув з пан-отця чоботи, загорнув під паху до
тамтих, тай пішов...

Чекає наш богатыр на чищені чоботи, чекає; минула чверть
години, одна и друга;.. фірман давно вже виїхав и жде на пана
та не дожидається; коні вуха попускали, — а чоловіка з чобітьми
Біг мав... Сидикує пан Б. всіх кельнерів та сторожів гостинниці
від найстаршого до наймолодшого; обзирає, допитує, не було та-
кого... А то по просту був вам злодіяка, котрому оттак в руки
відав сам чоботи.

Ну мара бери чоботи, гадає собі наш пан Б.;.. є десь там
другі у тлумоку;.. иди та розпакуй!.. гукнув на фірмана.

А деж тлумок? питає фірман.

Або ти єго до брички не спакував?..

Та мені єгомось нічого не казали.

Но то є в хаті;.. біжи-ж, а швидше, бо нам ще нинька да-
лека дорога, як се мож бути так без глуздів вибираючись в до-
рогу, щоб тлумока не запаковати... Та чи тобі дурню все треба
у руки пхати!..

Иде фірман до хати; шукає тлумока; дасть Біг тлумока;..
а и плаща не ма, що на нім лежав и парасоли, що на плащі
стояв... Все добрі люде в білісінський день позабирали, бо наш
пан-отець, бачите, оставив був ключ у дверех станції, до міста
вдучи...

Ов падоньку шій нещасний, щож я тепер вдію?! скрикнув
він гей не своїм голосом. А тут и пулярис з грішми лишив ся
в тлумоку, а в приборнім ворочку ледви зо два чи три римських
пентало ся. Розплатив ся він з гостинником, — и не лишило ся
єму лишь один срібний (бо тогди ще такі бували на світі) соро-
ковець. З тим-то сороківцем в кишени и в старих патинках на
вогах, що си був від кельнера пошнчав, виїхав наш богатыр з
Черновець, гіркі мисли в душі, а чувства в серці плеваючи, що
так нещасно закінчила ся єго сегорічна в світ ескурсія.

II. Чудесна шапочка.

Був пан Б. в однім домі, як то казуть на візиті. Не застав газди в дома, лишь саму молоденьку паню, що своему мужеві дуже гарну ранну шапочку різнobarвними шовками та пацёрками вишивала. Наш отець як побачив сю шапочку, то так ему вона сподобала ся, що незнав як її хвалити, тай якби то собі такої шапочки дістати. Коли се газдиня бачить, важе до него: Та знаєте що панотченьку, накупіть шовку, пацёрків, та й чого там треба; то я вам вишню таку шапочку... Нашь Отченько зрадів дуже, мало що сю паню не взяв по руках цюлювати, виняв з калитки десятку тай важе: „Та вже ви моя красна пані, будьте ласкаві закупити, де чого треба, а коли не стане, то я ще додам, — бо я таке купувати не вдам... та лишь будьте ласкаві роботу приспішити, приснорити, бо я з нудьги не выдержу... Пані усміхнулась тай сказала, що ся робота не скорше буде готова, як за шість неділь...

Поїхав пан Б. домів, в гадці розбираючи, який то він буде щаслив, коли то він таку шапочку хорошеньку одержить...

Минає тиждень по тижневи, а все якось так ліниво идуть тоті тижні, якби на перекир нашому нетерпеливому отцеві Б.; на конець переменули; надійшов семий, а наш пан-отець висидай чим скорше гінця на почту, чи не має до него якого пуделочка... Було то в місті Б.; почмістр там був-то голова штудерна, тай великий фігляр. Що то може бути за пуделочко, думає си він. Пошукав між пачками... не було,... відправив гінця з порожніми руками, тай на тім стало-ся ня сей раз... Але ба гонець приходить що почти, а все за пуделочком;... та й напоследн вже почмістрови се наприкрило-ся,... а почмістри, як знаєте, також не дуже терпеливі. Оубувнув-ся отже на післаньця тай каже: Дай ти мені раз чистий повій з твоім пуделочком а твому панови скажи, най вже більще по него не присилає; а коли воно приїде з почтою, то я сам до них в той час відішлю...

Пішов післанець, а ось на другий, чи на третій день приїздить лечтою пуделочко, обшмуроване, обнечатане, тай з адресою до самісінького пана Б...

Обзирає почмістр се пуделочко на всі боки, тай каже сам до себе: „Ба! а щож в нім є?... виджу якась жіноча рука адресу писала... Ей паночку! щось тут бачу непутного ведесь!“ Віттак

Не надумуючи-ся довго, обдер печаті, обкраив шнурочки, тай давай в пуделочку бушовати... Але як ни здивував-ся, коли побачив прехорошу вишивану шапочку з кутасом, що як мак пестріла-ся всілякими красками, то червоними то синими, то білими ба и жовтими, а все так удачно, що й хибаби.. Гей, гей, подумав — собі: „та — ся шапочка мені скорше придалаб-ся, та не монахови законному.. Ну щож, як є так є, треба спакovati и відослати..“

„Але — ба не відошлю,“ най потернить трішечка; добре він мені надоїв з тими післаньцями.“ Сказав, тай взяв чим скорше з паперу таку трийгранясту шапочку ліпти, якою то малі діти в жовняра грають-ся; налінив з одної сторони пасоя червоный, з другої зелений, на вершок встроинів пірце з когута; а віттак завив шапочку в три чи в чотири папері, вложив в пуделко, обкрутив шнурками налінив печатей почтових чи-мало,.. и вислав своїм почтиліоном до отця Б..

Припадок хотів, що саме тоді була одна пані у отця Б. з орудкою; либонь чи не за сивною школярем прийшла допитоватись, бо отець Б. був проводиром школи народної в місточку В... Приходять почтиліон и вручає отцю Б. пуделочко разом з рецепісою... Як це скочить наш пан-отець, повен втішної радости до пуделочка, як не возьме шнурочки на нім резривати, печаті віддерати,.. а почтиліонові — таюй дав білісінького соромівця за дорогу... Сєся пані, що тям була, сама розцікавила-ся, таке бачучи, тай каже: „Пан-отченьку, позволте, щобим я се таюж побачила; щось там мусить бути гарного та дивного, що ви ось так ним сердечно втішаєтесь?..“

„Ой справді гарного и чудового, на котре я ждав за дві місяці; най но побачите!“ И взялись обов пуделочко чим-скорше розбирати, папері резривати, — и ось о чудо! з паперової обслони блиснула шапочка дитинича з пірцем когутининим!..

Нашого пан-отця з сорому и гніву мало дур не взяв ся,.. а и пані, не знаю, що об ділі думати, вібрала-ся тай мовчки виїшла з хати!..

„Ай чут може в чверть, може в пів години, як нашъ богатирь з першого гніву висанив-ся,.. хтось пукає до дверей.“

„Прошу вийти!“ обізвав-ся не конче приятний голос отця Б. з комнати.

Отвєрають-ся поволи двері, и через невеликий отвір вказала ся рука позвістра з правдивою шапочкою...

Як лютий звір на свою добычу так кинув-ся отець Б. до шапочки; але почмістр чим скорше руку з комнати вихопив, двері замок, и сам притис-ся до дверей, сильно їх собою завалюючи.

Дустіть, причить пан-отець люто з комнати...

Не пушу, відзивається сміло почмістръ з-за дверей, аж доки в гніві не усмеритесь...

„Но то щож маю робити?“ відзивається вже лагіднійше пан-отець з димнати.

Ідіть до вігна, сядьте на канапу, и сидіть тихо, аж я вам шапочки не вручу; бо инакше возьму з собою, тай пропаде.“

Не ма що робити, треба послухати, бо з почмістром, то не з Грицем справа! подумав-си отець Б., тай nolens-volens пішов від вігно гей непришній сидіти.

Почмістр, бачучи через дірку від ключа, що в комнати ділало-ся, отвирав знов двері з проволоком и впихав в отвір руку з шапочкою.... отцю Б. очи заіскрились — страсть опановала душу, прозабув на обітницю, и знов кинув-ся бистро до шапочки. Почмістр цофнув зновъ руку, и завалив собою сильно двері.

В-друге повторила-ся тота сама комедія, що була перше,... аж отець Б. на правду утихомирився, и на канапі гречно сидячи, выдержав;... аж тогди вручив ему почмістр шапочку, котрую маючи в руках отець Б. так зрадів, так утішив ся, що простив почмістреви его шутчку,... и знов оба були дальше в дружескій згоді, як перед тим...

Критично-естетичний погляд на декотрі поезії

Тараса Шевченка.

*И живим, и мершвим, и ненарожденним землякам моім
в Україні и не в Україні мов дружнє послажив.*

„Аще кто речеть, яко люблю Бога,
а брата своего ненавидитъ, дожь есть.
Соборн. Посл. перв. св. Ап. Іоан. гл.
4. ст. 20.“

У славнім сім посладню промовив Тарас огненним словом до своїх земляків, хотів бо їх загріти до патристичнєму и брато-

любія и бажав цілим серцем, щоб вони полюбиди правду: Тоді то „заснула Україна, буряном укилась, — дітям надію а отцю оддали, а надію вітер в стену розвіяв.“ (I, 62—63). Сумно и невесело було на широкій Україні. Від того часу, як Січ аруйнодаїно, пани-козаки звелись и зледащили зовсім, а прості козаки робили панщину, — загибали у панів в ярмі неволі. Пани-козаки покидали свої хутори и жили в столиці, де на великому світі гуляли а иноді и європейскою політикою займалась; коли же ім в Петербурзі наскучило, то мандрували в Німеччину або у Францію, відки привозили новий зарід до загибелі моральної. Справедливо називав Шевченко тих панів „грязь Москви, варшавське сміття“ (I, 13), бо „як-би розказать про якого-небудь одного магната исторню-правду, то перелякать саме-б пекло можно, а Данта старого полупанком нашим можно здивувать.“ (II, 118). Віттак „панам лукавим на що здалась козацькая великая слава?“ (II, 121.) Такі пани поглядали з призирством на простих своїх братів, що втративши свободу-волю з розпунн и нудьги горілкою недолю свою запивали. Але-ж и ті прості козаки тямилн про давню славу батьків, — и вони могли нераз собі таке погадать:

Була колись гетьманщина,
Та вже не вернетця;
Було колись панували —
Та більше не будем...
Тії слави козацької
Повік не забудем. (II, 6.)

А тепер! Погані пани „правдою торгують и господа знаважають; людей запрягають в тяжкі ярма...“ (I, 9.). Всюди лиш неправда и недоля! На Україні сумно и невесело:

Зажурилась Україна —
Така її доля!
Зажурилась, заплакала
Як мала дитина.
Ніхто її не ратує —
Козачество гине;
Гине слава, батьківщина —
Не має де дітись;
Виростають нехрещені
Козацькі діти. (II, 7.)

На таку Україну поет не міг рівнодушно поглядати, — не міг дивитись на свою рідну землю, що „обідрана сиротою понад Дніпром плаче“ (I, 198); про-те тоді як пропадав у степах Кирило-Лаврентієвських відважнися він таке написати:

„Погано дуже, страх погано
В оцій пустині пропадать:
А ще поганше на Україні
Дивитись, плакагь и — мовчать.

(II 243)

Сумному тому розкладови животних сил в організмі нещасної України треба було конечно якось зарадити. Голос звичайного чоловіка був би ту гомоном покликуючого в пустині: при тім страшнім розстроєнню життя морального мусив виступити перед знорвлєннєм товариством якийсь муж з духом вищим, — апостол правди и науки. И забрався Шевченко до діла великого: бажав бо зелектризувати всяке козацтво — панів и мужиків — в їх зруйнованої и заковданої жизни, щоб віттак просняв опять світ ясний, невечерній.

Мудро обрав собі поет форму послання, по-за-яв писанєм дидактичним хотів земляків поучити и щирою наукою виратувати з за-трати народної. Однак се послання ріжнеться від звичайного листу поетичного тим, що наш поет в тенденційнім сім письмі з огненним словом до земляків звертається и не наблидає того супокою, який появляється в поезії дидактичній. Про-те послання Шевченкове взноситься по-над щоденну дидактику, бо представляється нам у словах таких, які хйба лише один раз на кілька віків виголошуются пророками народними. Коли-ж всюди у всякому організмі вніздиться зарід смерти, то треба шкетови ознатись словом громовим, треба затрубіти неваже трубою архангела, щоб не тільки живі схаменулись, але щоб и мертві батьки лухиві зачули в домовині той поклик пророчий, по чім ненароджені земляки одвітно тому наказаню могли-б уже уладити своє житє. В сему посланню висказав отже поет так високі и гарні гадки, що воно може називатись его заповітом, списанєм для всії будущої жизни нашого народу.

Поет оставив наперед мотто из письма святого, де приказується братолюбие — „се добро найращеє на світі“ (I, 41.) И віттак стьв писати своє дружнє послання, висказавши в первім уступі, мов-те в виді пролога мислі основні, котрі описля дальше розвиває.

Навкруга поета неволя и недоля! Десь-в-десь пани правдою торгують и Господа зневажають, бо людей заврягають в тяжкі ярма, орють лихо, лихом засівають, — та щож? хоч мучать своїх братів, то и вони самі „добре ходять в армі? (I, 14.) — „міняютьца кайданами.” Довелось до того, що мозамі-мужики навикли до такої своєї долі. Мав-би-ж поет різномудушно споглядати на таку руїну? Ні, він плаче день и ніч на рабпутях велелюдних у столиці, хоч и ніхто не бачить и не знає ёго,— всі оглухли, не чувають! Лукаві недолюдяи запесілись на жизнь престога люду, и про-те в Холодному ярі (I. 56.) поет питається їх:

Голодні ворони!
По якому правдивому
Святому закону
И землею всім даною
И сердешним людом
Торгуете?...

А в думці XXXIV (II, 243.) звіщає Шевченко про неволю мужиків ось-таку гірку правду:

— „Скритъ на славній Україні
Людей у ярма запрягли
Пани лукаві.... Гинуть, гинуть
У ярмах лицарські сини”...

Сесі недолюдяи орють етже лихо, лихом засівають... а що вродить? Жі-ж будуть жива? На се відповідає Чарис тани у сему посланню (стор. 11) и грозить ім страшною местью. Але ту гамує він еше свою страсть душевну, и засилає ид тин панаи такий сердечний зазив:

Подивітца на рай тихий
На свою Вкраїну,
Полюбіте щирим сердцем
Велнку руїну!
Росауйтеса, братайтеса!

А по-за-ля тоті діти юродиві покидали часто рідну землю та й перлясь за границу, де нової розкоші собі шукали: то новий апостол правда и науки хаже дружнім словом:

У чужому краю
 Не шукайте, не питайте
 Того, що немає
 И на небі, а не тільки
 На чужому полі...
 В своїй хаті — своя й правда,
 И сила, и воля! —

Віттак в горячому патріотизмі відносить, що „нема на світі України, немає другого Дніпра.”

„Там (бо) місяць, там сонце яснійше сяє,
 Там з вітром могила в степу розмовля.

(I, 203.)

Порівн.: Здається, кращого немає
 Нічого в Бога як Дніпро,
 Та наша слава Країна.

Дум. XXXIV. (II, 242.)

Але пані-недолюдки пруться на чужину, в Німеччину и у Францію, шукати ядогось братерства братнього... Та й найшли се добро, — бо принесли з чужини в Україну великих слів велику силу, — та бідьш щічого! Який же з того досен, що вони у Франції переймались вольтеріанізмом, -- що в Німеччині довідались про філософічні системи Фіхтога и Гегля? Кричать вправді, що Бог создав їх не на те, щоб поклонялись неправді, — влє-ж ті недоуми, що занастили у себе божий рай (II, 122.) хиляться перед неправдою як и хилились, и знову шкуру деруть з братів мезрячих, гречкосіїв...

У гніві справедливім озвався отже поет до них на іншому місци ось-так:

И звір того не зробить дикий,
 Що ви, бьючи поклони,
 З братами дієте. Закони —
 То вам байдуже; — в добрий час
 У Київ іздите що-року,
 Та сповідаєтесь, ні в року
 У схимника.

(II, 152.)

Ту не вадить замітити, що поет огидні поровня лукавих панів в образах страшних не раз представив. Сюди відносяться именні сесі поезії: Княжна, поема (II, 139—151) Марина (II, 152—161); Варнак (162—167); Мати покрітка (187—189), и т. п.

Дивно-то діялось! такі пані бавились ліберальними теоріями Запада Європи, а між тим старались зацяткати занепоковну совість іздачи що-року у Київ, де сповідались у схимника! Таких лицемірів ненавидів Шевченко чи-мало, и про-те рад був-би, щоб вони забрали з собою в чужину и всю мізерію — дідами крадене добро, та щоб остався сиротою Дніпро зі святими горами. Як бо се сталося-б, була-б широка Україна чистою и вольною.

Поет дізнавшись в житю своєму від панів багато лиха, заворушився и закипів жаром огненным, коли тільки про них став згадувати: тоді тратив рівновагу в настрою душевним та й писав и таке, що зовсім не було естетичним. От, и на сему місця метнув він на тих недолюдків страшне проклятво:

„Ох, як-би то сталося, щоб ви не вертались,
Щоб там и здихали, де ви пересли!
Не плакали-б діти, мати-б не ридала,
Не чули-б у Бога вашої хули,
И совце не гріло-б смердячого гнію
На чистій, широкій, на вольній землі.

Але-ж сим проклятством Тарас не здовольється! прот-е громовим словом покликнує:

Схаменітця, будьте люде,
Бо лихо вам буде!

И звіщає опісля, що незабаром розсуються заковані люде, що настане суд: Поет не перебирає ту у словах, але грозить местию, яку колишні гайдамаки на своїх ворогах заявили; каже бо:

— Заговорять
И Дніпрь и гори,
И потече сто ріками
Кров у синє море
Дітей ваших, и не буде
Кому помагати...

Відай схаменувся и сам поет, що над міру умісся гнівом
проти тих недолюдів; пре-те гамуе свою пристрасть и пильно
спеційніше:

Умійтеся; образ божий
Багном не скверніте,
Не дуріте дітей ваших,
Що вони на світі
На те тільки, щоб панувать...

Ледви-ж спіснув про пановане, так и стременився, та й
на-ново запалав гнівом проти панів. „Не дуріте дітей ваших,“
каже поет, — „не дуріте, що вони на те тільки, щоб панувать:“

Бо невчене око
Загляне ім в саму душу
Глибоко, глибоко!
Дозниютця небожата
Чия не вас пикура,
Та й засядуть, и премудрих
Немудрі одурять!

Коли-ж поет виляв усю жовч против мучителів, то успо-
клівся майже зовсім, и меначе погадав собі, що посланне его має
бути такі справді дидактичним. До писаня дидактичного навели
его вже послідні слова, котрими загрозив, що премудрих немудрі
одурять. Отже прилучилась ёму найліпша нагода, писати до зе-
мляків, щоб взялись щиро до науки. От, ёго слова:

Якби ви вчилися так як треба,
То й мудрість би була своя;
А то залізете на небо...
„И ми — не ми: и я — не я,
И всё те бачив, все те знаю,
Нема ні пекла, ані раю,
Нема и Бога; тільки я, —
Та кущий Німець узловатий,
Та й більш нікого...“

Шевченко радить землякам, щоб з наукою завитала у них
мудрість своя, а не чужа, німецька. До прийяття мудрости ні-

мецької пани-Українці не були ще пристосовані, а опроче культура чужа могла-б таких недолудів зробити каліками моральними, по-за-як вони ні мови рідної, ні історії не знали. Словами „и ми — не ми, и я — не я” сказав поет, що ті пани-пройдівці любувались в німецькій філософії Фіхтего. Звісно-бо що Фіхте між іншими таку тезу був поставив: „Das Ich setzt sich als bestimmt durch das Nicht—Ich.“ Розуміється, що такі недоумки, полизавши дещо німецької філософії, всяку віру в Бога мусили втратити. От, и жерело ужасного нігілізму, що в деяких верствах висшого и середнього товариства в Росції неначе джума пагубна шириться.

На таке мудроване, що в підметовім я всяке истноване концентрується, задає поет лаконичне питання: „Щож ти таке?” Але трудно, щоб той, котрий нічого не знає, самостійну дав відповідь. Про-те каже запитаний: „Нехай Німець скаже; ми не знаєм.” Віттає говорить поет іронічно:

Оттає те ви навчаєтесь

У чужому краю!

Німець скаже: „ви Моголи!”

— „Моголи! Моголи!”

Золотого Тамерлана

Онучата голі!”

Німець скаже: „ви Славяне!”

— „Славяне, Славяне!”

Славних прадідів великих

Правнуки погані!

Справді сумно, що тоті недоуми не знали, чи вони Моголи, чи Славяне! Скаже Німець, що вони Моголи, то вже и притакнуть: Так, ми Моголи! Але-ж до того дурного одвіту прилучає поет и свою іронічну замітку: „Золотого Тамерлана онучата голі!” Як же скаже Німець: „ви Славяне!” то без наміслу знову гукатимуть: Справді, Славяне! И оиять додає Шевченко до того сміятничного оклику свою іронічну замітку: „Славних прадідів великих правнуки погані!” Найбільше же дивовижним було се, що ті недоуми, незнаючи свого роду, читали Коляра и Шафарика и Ганку, та й перлись у Славянофіли, ба, вони знали всі мови славянського люду, а тільки своєї не вміли! З-за-того Тарас не може вгамувати свого сарказму, та й в уста тих калік моральних виладає ось-ті слова:

— Колись будем

И по своєму глаголять,

Як Німець покаже,

А до того й исторню

Нам нашу розкаже.

Оттоді ми заходимсь!

Але-ж и готова відирава Шевченкова на ту дурну речь:

Добре заходились

По німецькому показу,

Та й заговорили

Так, що й Німець не второпа,

Учитель великий,

А не то, що-б прості люде...

Юродивим сям мудрагелям хоче поет до волі посміятись; про-те важе, що вони лише кричать расправляючи о философі, котрі зовсім не розуміють. О гармонії правив уже Питагорас а опісля именно Лейбниц и Фіхте. Тільки годі затаїти, що поет, не учившись за-молоду нічого систематично, тоді виражається неясно, коли висшою якоюсь наукою хоче пописатись. От, и ту згадує про гармонію, силу и музику. Се справді нісенітниця! Але-ж тим не дорікаємо великому поетови: та-же и на ясному сонці бачимо якись плями, а однако світить воно чудовим и животворним сяєвом... Заблудивши на хвилиночку в невластивих собі сферах, поет, спімиувши про исторню народну, станув опать поміж своїми земляками, котрі чванились тим, що їх исторія є поємю вольного народу! Дивно! тоті пани-козаки не соромились своїх лукавих батьків ставляти по-над римских Брутів и Коклєсів, коли чванились:

Що ті Римляне убогі?

Чорт-зна що, не Брути!

У нас Брути и Коклєси —

Славні, незабуті!

У нас воля виростала

Дніпром умивалась,

У голови гори клала,

Степом укривалась!...

На таку юроднву самохвалу відповів поет із сарказмом, що воля умивалась не Дніпром але кров'ю, що вона не клала гори у голови, але спала на купах — на козацьких вольних трупах...

Порівн.: — Оце воля спить.

Лягла вона славно лягла вона вкулі
З нами козаками.

Думка XLVII (II, 254).

„Чого ви покликуєтесь без розуму все тільки на вашу славу“ каже поет, „подивітця лишень добре, прочитайте знову тую славу. — читайте пильно, та й спитайте тоді себе: „що“ ми? чіі синні? яких батьків?, кимъ? за що закуті? то й побачите, що „ось-що ваші славні Брути“...“

На всі ті важні питання відповідає Шевченко отверто и сміло, бо хоче землякам морально недужим радикальний подати лік. Віт-так не вадить, поставити ту відповідь поета по-при такі пи-тання:

„Що ми?“

— „Невольники, що добре ходять в армі“ (ст. 14, 2).

„Чіі синні? яких батьків?“

— „Синні тих славних Брутів, що суть раби, підніжки, грязь Москви, Варшавське сміття...“ (стор. 13, 33—36)

„Ким закуті?“

— „Москвою и Варшавою“...

(стор. 14, 26—29).

„За що закуті?“

— „За своє лукавство, бо гірше ворога свої діти роспи-нають нещасну Україну, що доборолась до самого краю; тоті діти точуть, так як пиво, із ребер ві праведную кров...“ (стор. 14, 30—35).

Чого-ж мають чванитись такі діти „сердешної України?“ Вони-то ходять в армі ще лучше ніж батьки ходили, хоча з тих мудрагелів тільки ремінь деруть, а з батьків їх буяло й лій то-пили!

Висказавши серіозно землякам гірку правду, поет хоче ім еще іронічно посміятись и їх ледачість у всякому згляді вика-зати. Се ёго слова:

Може чванитесь, що братство
 Віру заступило,
 Що Синопом, Трапезаунтом
 Галушки варило?
 Правда ваша; наїдались,
 А вам тепер вадить,
 И на Січи мудрий Німець
 Картопельку садить;
 А ви її купуєте,
 Істе на здоров'я,
 Та й славите Запорожжя...
 А чивю кровью
 Отта земля наповна
 Що картоплю родить?
 Вам байдуже, аби добра
 Була для городу!..

Про братство, що заступало віру, не вадить навести тес, що пише Куліш у своїй Хмельницькій (стор. 31. 32.): „Поки Польща з Турками воювала, поти й козаків до походів на море заохочувала; як же побачила, що Турки її в боях перемагають, тоді почала з ними сяк-так миритися и козаків од походів удержувати. А козаки, на те не вважаючи, Турецькі судна на морі, як били, так и били, городи побережні пліндрували, за здобиччю у городи Синоп и Трапезонт аж на той бік Чорного моря уганяли, Турки лякали и Татарам у Криму й на степах покою не давали. Писав король до них листи, — вони на ті листи не вважали; послав король до них комисарів, — вони й комисарів не слухали. — Воин себе звали людьми вільними, славними Християнськими ридцарями себе величали, кому хетя помагали, кого хетя слухали, кого хетя воювали.“

Дуже гарно описав поет давні діла братства козацкого в Гайдамаках (II, стор. 24, 21—38), де таке читаємо:

Плаче Україна!
 И я плачу... А тим часом
 Пишними рядами
 Виступають отамани,
 Сотники с попами, —
 Гетьмани всі у золоті; —

У мою хатину
 Прийшли, сіли коло мене,
 И про Україну
 Розмовляють, розказують:
 Як Січ будовали,
 Пороги минали,
 Як гуляли по синьому,
 Грілися в Скутарі,
 Та як люльку закурили
 В Польщі на пожарі...

Тото братство наїдалось галушок, які варило пожаром зруйнованого Синопа и Трапезунта, але власне теє вадить зноровленим потомкам, бо вже нема й сліду тої Січи, котру царица Катерина II веліла зруйнувати, щоб навіть имя Запорожців запропастилось. Тота царица спровадила віттак на Запорожжє німецких колоністів з Віртенберґи и інших країв німецких. И от, яка проща! Українці купують картопельку у мудрого Німця, та й неначе забувають, чиєю кровью отта земля наповна, що картоплю родить! Справді, иронія долі! Давнійше було Запорожжє засіяно кулями, а тепер засаджено картоплями! И ті невольники, внуки славних дідів, сміють ще чванитись, що вони Польщу колись завалили. Поки Польща стояла, могли ще козаки посеред неї а Россії яко народ самостійний удержатись; як-же Польща впала, то роздавила и Україну, тому-що Россія сталась сильнішою та й самоволю Запорожжя легко могла вгамувати.

Сніжнувши про се, що й Україна впала, поет не може писати дальше иронічно: душу ёго огортає тяжкий смуток, що проявляється в сих памятих словах:

Так ось, як кров свою лили
 Батьки за Москву и Варшаву,
 И нам, синам, передали
 Свої кайдани, свою славу!

Слава батьків — то їх кайдани, які вони своїм потомкам в наслідие передали! Але-ж ті батьки и не догадувались, що їх діти и внуки так скоро стануться відродками родини, — не догадувались, що вони будуть распинателями своїх братів! Ба, тоті недолудки хочуть ще „просвітити материні очи сучасними

*

огнями, хочуть повести за віком, за Німцями, недоріку сліпую каліку!" Вони хотіли-би отже в серцях братів своїх навіть и почує народности свої придусити, та й зробити з них утилитарних космополітів! Се справді діти нові, що сміють стару матір навчати, як має їх доглядати! Але-ж добра мати все еще не цуравься поганих тих діток: вона бажає, за таке лихо виплатитись їм добром. Колись-бо розпадеться луда на їх очах неситих, и віттак побачать тоті недолюдки, що діди и батьки лукаві лишили їм славу сумну, котра сталась голосною на руїні України. Таким пройдисвітам потреба отже науки основної, до якої заохочує їх Шевченко сими словами:

Учітєся, брати мої,
 Думайте, читайте,
 И чужому научайтєся,
 Й свого не цурайтєся;
 Бо хто матір забуває,
 Того Бог карає,
 Чужі людє цураютьця,
 В хату не пускають,
 Свої діти — моя чужні, —
 И немає злomu
 На всій землі безконечній
 Веселого дому.

Справді, незавидна-то доля ренегатів-діток! Їх карає Бог, — їм цураються чужні людє, тому-що такі супостати жадних святощєй не знають; свої же земляки-народовці поглядають из призириством на них з-за-того, що вони відцурались свої народности. Такі моральні каліки не можуть нігде мати супокою и задоволеня, по-за-як злomu чоловікови на всій землі безконечній немає веселого дому. Ог, до чого довелось у тих, що не мають патриотизму! Не так бувало давнійше. В колишніх часах воля кровью умивалась и про-те діла дідів-мучеників суть незабуті. Поет ридає отже, як згадає тяжкі ті діла: слава давної України стоїть живо перед єго душею.. Але-ж тепер посеред зноровленого роду годі згадувати про славних дідів! Шевченко готов вже забути про тяжкі діла дідів, — готов оддати веселого віку половину, наколи-б лише відвернулись від єго душі величезні образи славної батьківщини: але у єго не було й не має веселого віку, — він не може отже забути тих діл, котрі справді суть безсмертні.

Про те радить новим дітям України, щоб прочитали собі славу історію козачини, пише бо такє:

Оттак и ви прочитайте,
Щоб несонним снились
Всі неправди; щоб розкрились
Високі могили
Перед вашими очима;
Щоб ви распитали
Мучеників: кого, коли,
За-що распинали?..

Поет висказав доси в посланню своїм не одну гірку правду, щоб тільки до патризотизму загріти лукавих панів. Але патризотизм без братолюбия є лише пустою фразою. Тому звертається поет до них еще з сим сердечним зазивом:

Обніміте-ж, брати мої,
Найменшого брата:
Нехай мати усміхнеться
Заплакана мати!

Коли-ж завитає братолюбие, то справді усміхнеться заплакана мати. Не дармо Шевченко у-перед звелів панам, щоб умились та й образу божого багном не сквернили, — щоб не дурили дітей своїх, що їм на світі тільки панувать (I, 11, 23—27): тепер-бо звіщає тим блудним синам ось-такє:

Благословіть дітей своїх,
Твердим и руками,
И обмитих поцілуйте
Вольними устами!

Також панам годиться на рідній ниві працювати и віттак твердим и руками таки в Україні — а не в чужині — дітей благословити. Коли-ж семья панська позбудеться своїх поганих діл, — коли омнеться з багна, котрим осквернилась, то мило буде батькам, поцілувати її устами вольними, по-за-як в Україні завитає з братолюбием також свобода. И ог, явні наслідки того обовленого життя народного:

— Забудетця сромотня
 Давня година,
 И оживе добра слава, —
 Слава України;
 И світ ясний, невечерній
 Тихо просияє...

Бажаючи же цілим серцем, щоб той світ ясний и невечерній чим-скорше на Україні просияв, повторяє віщій поет в-останнє великий свій заповіт сими словами:

Обнімітця-ж, брати мої,
 Молю вас, благаю!

Справді, на місци сѣму можемо звернути до самого поета тоті слова, які він в Неофітах о святім Петрі висказав:

И тихим, добрим, кротким словом
 Благовістив ім слово нове,
 Любов, и правду, и добро —
 Добро найкраще на світі —
 То — брато люби в. (I, 41, 17—24).

Др. Омелян Огоновский.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Чи може у нас бути згода між Русинами а „Русскими“?

I.

При всіляких спосібностях, публично и приватно, словом и письмом, нарікають наші „Русскіє“, що справи Галицької Руси задля того не поступають наперед, що спинають їх „Українці“. Якби не те, кажуть, що Українці станули на боці, відлучно від Русских, ба навіть я неприязно до них: то Русь Галицька и сама собою скріпилась би и не потребувалаб ливатися своїх ворогів.

Се правда, що якби ціла Русь Галицка стояла твердо разом, то ані „Русская Рада“ не потребувала би коритися перед Німцями. ані деякі з наших угодовців надскакувати Полякам: кріпка на ані розвивались би вона сильно у внутрі и станула би пезабавом на рівні з иншими народами Австрійско-Угорскої монархії,

А чому ж нема тої згоди, коли вона так важна, так для всіх хосенна? Звідкіля настала незгода и чи не дасться як залагодити? Так серця щиро патріотичні мусять бути по обох сторонах, а воже таке серце мусить бажати горячо, щоб довести до того, що було-б спільним всіх добром.

Звідки незгода взялася, се будемо иншим разом розбирати. Тепер лиш стільки скажемо, про що нераз вже й було зганено, що єдність в Галицкій Русі устала, відколи одна часть Русинів, вирікшися своїй народности, перетворилася в Русских и яла чужим богам поклонатися. Друга бо часть Русинів осталась вірною своїй отчині, своему народу, своїй хоругві, під котрою в 1848-нім році поборола своїх противників, а котру еще передше піднесла, скоро тільки встала до жита по віковім сні.

Таким отже ділом дорога, по котрій ціла Русь Галицка разом було ступала, розділилася: оставшіся правдиві Русини, також народовцями, Українцями прозвані, ступали давнійшим путем, далеким и тернистим, але певним и ведучим прямо до красної ціли, до зеленого цвітуцого саду посеред словянских піль; „Русские“ вибрали собі нову, коротшу и догіднійшу дорогу. але ведучу до широкого моря, в котрім розплинутися мусять.*)

При таких отже ріжницяхъ цілей и доріг, видиться, не може бути ніяка згода між обома партиями, як не може бути згода між щирим патріотом а мерзким відступником.

Однако чи діло дійсно так стоїть? чи справді так остро відрубана одна партія від другої, як се на перший погляд, дивившися в гори видається?

Розглянувшися між партією Русских, або, як часто самі себе називають, партією твердих, також названих партією Слова, побачимо у неї великі неконсеквенції, перед всім велику ріжницю між словами и ділами. Зовуть себе Русскими, признаються — инегі отверте; деякі лиш тайно — до єднїства з народом вели-

*) Славянскіє ль ручьи солются въ русскомъ морѣ? Пушкинъ.

корус-ним в державі російській, именно до єдності національного, язикового и літературного: а чи єсть хоч чотирох між ними на цілу Галичину, котрі знають по великоруски писати, а хоч двох, що знають по великоруски говорити? а если вже не знають добре, чи бодай хотять, чи трібують? Крім одного русского патріота, ексзутекінера, котрий вже перенісся до Росії, нема майже нікого, щоб у розговорі уживав язика великорусского: усі говорять мовою (мало)рускою (або навіть польскою)!

Алеж за те в письмі уживають язика російского? И то ні! А се не тільки тому, що не вміють, але навіть не хотять, або не сміють. Чому редакция Слова не уживає у всіх редакційних статях — не кажу чисто російского язика, бо того не знає, але бодай — всюду великорусских форм? Чому в дописях Слова стільки подибати мож форм и слів (мало)русских? Бо велика часть самої партії Слова, бо многі из самих читателів тої часописи не хотять російщини, а редакция, хотя и хоче, то мусить, як сама признала, против своїй волі ити за волею більшости своїх передплатників. Таким ділом язик самого Слова, тої *кат' ἐξοχήν* „русской временописи“, поминувши передруки з російских газет а по части декотрі статі редакційні, більше зближений єсть до (мало)русского, ніж до російского!

Так само товариства и институції, до котрих або самі „тверді“ належить, або в котрих вони бодай верховодять, як Матиця, Русская Рада, Ставропигия, Народний Дім — ні одно з них у своїх письмах не уживає язика чисто російского!...

Товариством від найдвердших Русских заложеним и ними правленим єсть „Академіческій Кружок“. Се товариство дає музикально-декляматорські вечери, а на тих вечерах деклямують по части не твори Пушкіна, Лермонтова, Хомякова великорусским виговором, але виголошують — попри деяку Галицкорусскую дрянь — о диво! — поезії Шевченка! співають не великорускі пісні з над Волги, але таки наші народні (мало)рускі співанки Лисенка!

Не кінець на тім: деякі з партії Слова пишуть свої словесні твори — и се не тільки для простого народу призначені — мовою чисто рускою, таки українською, и таким ділом підсилюють те, що їх партія називає сепаратизмом и проти чому завзятущо воює!

Не всь же то чиста иронія, панове Словісти, той ваш платонічний великорусизм? Чи не ліпше зробити крок назад, и

до чого від частини признаєтеся ділом, до того признаються цілком, так ділом як и словом? Не єсть же то ближший крок, отраститися зовсім з денних російських и церковних слів и форм, и уживати в бесіді и письмі чистої рідної мови, якою говорите а рідною з народом, в якій місні співаєте, ніж зросійщитись цілком, т. є. уживати и в письмі и в розговорі лянка, котрого ані самі не знаєте, ані народ, ані родина ваща не розуміє?

Але, скажете може, ми не протиняні народному (мало)рускому язикови, однако з вами не можемо ити, бо ви пишете мовою українською а правописю фонетичною. Не бійтеся: ані українізм, ані фонетика не роз'єдинать нас, коли що инше не зможе. Таж язык український не инший як Галицький, а чим ліпше хто по українськи пише, тим більше єго мова до Галицького наречія зближена, як се видно особляве в поезиях Шевченка и повістях Вовчка. Пишіть лише язиком, яким писав покійний Маркиян Шашкевич, Головацький (до якогось часу), Никола Устиянович в своїх найлучших творах и пр. — а сварні між нами не буде. Ще меншу вагу прикладаємо до правописи. И у нас суть ріжні гадки що до правописи, але ставити правописне питанє на першій місці, видіти спасенє народне в Ъ, Ы, Ъ — се попросту Дон-кнотизм, се смішність, якої не подібати нігде на цілім світі, лиш тільки у ваших Русских в Галичині. Нехай правопись лиш вірно відбиває форми (мало)рускої мови, а чи вона буде фонетична, чи етимологична, и яна фонетика або етимологія — се спір граматичний меншої ваги, але не народній!

Але, закинете дальше, ми не можемо з вами держати, бо ви держите з Поляками, а Поляки — смертельні вороги наші! Панове Словісти! а забули ви, як-то сам ваш орган в рік по своїм першим виході шумними стихами завзивав до згоди з „братньою Польщею“? як відтак по польській повстаню з 1863 р. майже чєрез цілий рік між Gazet-ою Narodow-ою а вашим Словом не тільки була згода, а таки майже щира дружба? А були се чави, де Поляки єще менше уступчиві були для Руси як яніні. Так єслиб и справді наша партія задачою поставила собі згоду з Поляками, то ви не мали би права нам тоє закидувати. Але так и не єсть. Наша партія, ба навіть Українська громада посеред неї, истнувала вже давно, давно перед угодовим проєктом п. Лавровского и а. Наумовича. Як в р. 1871. резбудився ново дух народній, в тім сильніше проявлялося житє народне як не в молодій юзації

громаді? хто завзятійшу борбу вів з Поляками, як не руска молодіж, признававшася тогді вся без винмок до партії не тільки народиці але в Української? хто боровся за руский язык на Львівськiм університеті? хто уживав народних строїв, рускої мови по всіх місцях публичних, не зважаючи ні на гомея з гори, ні на крики и напади Львівських уличників? Такою-ж, якою була тогді, остала наша партія и до теперь, тільки що очевидно запал тогдішних молодців уступив постійній розважності теперішних мужів; такою самою остала в загалі и наша сердечна молодіж, хоч витриги ваші зробили в ній роздор, по части її здеморалізовали и одну частину ві перетягнули к вам. Таким самим духом відзиваються и наші часописи, именно Правда, котра як в 1867 р. вилеклася всякої спільности з часописею „Русь“ так и в минувшім році виступала против польської резолюції. Нехай тільки висші ціли народні будуть нам одні: політїка, яко часове срьдство до осягнення постійної, нерушимої ціли, після часу и обстановки зміняється. Їсли деякі з нас прямують до згоди з Поляками, то незгода між нами а вами в причину тому, а не наслідком.

У всіх инших відносинах нема майже зовсім ріжнїці між нами. Грєко-католицка віра нам так дорога як и вам; нашої славіанської забукі боронимо не менше кріпко як и ви, за руским лєнком вступаємось ще сильнїйше від вас, бо и тьврдші з ваших уживають нераз німецького або польского на адресах листових, на квітах и подьях урядових, де ми руского письма и рускої мови держимось.

Так, виднєте, головна ріжнїця між нами и вами залежить в теорїї; ви визнаєте єдиньство рускої народности, мови и літератури з російсьею, ми заявляємо тьврдо окремішність руцїни від російщїни. В практиці-ж найбільше ріжнїмся тим, що ми стараємось писати чистою (мало)рускою мовою, а ви пишете якоюсь мішаннїною малорущїни з (церковною) и російщїною, з котрої самі Росїяне найбільше сміються. Так у вас самих вже в фєрмі вашого писаня єсть развїца дисгармонїя, а єще бїльша дисгармонїя, єще бїльша незгода єсть між фєрмою а духом, як и в цілих вас єсть незгода між малоруским характером, привичама и т. д. а панрусскою теорїєю. Усуньте ту дисгармонїю, зробіть згоду в самих собі, а буде и згода з нами готова. А се вам не труднє. Теорїя панруссїзма недавно у вас настала, не вжилася єще, не вкорєнїлася, и єсть у многих из вас без всяких прак-

тичних наслідків. Між вами самими суть так великі різниці, що багато з ваших від своїх проводирів даліше відстоять, ніж від нас. Зробити їм лиш один крок, а суть нашими. Чому однею того кроку не роблять? і чому, коли згода здається так близькою, де неї не приходять?

На се питанє одвіtimo в будуцім числі.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Справа якою займаєсь нині політика в Долитавні а почасти и в Залитавні — се проєкт міністерства Ауерсберг-Лассера о безпосередних виборах до Думи державної.

Ціле Австрійське Славянство, як Чехи, Словінці, Поляки а почасти и Русини освідчились и освідчаються зєдно проти ославлених тих виборів. Маніфест ческих проводирів до народа, в котрім завзивають вони єго до єдности в хвилі, де ходить відперти замах на историчну, индивидуальність їх краю коронного, де ходить о перепровадження безпосередних виборів и в Чехнії — зділав великий вплив на всі опозиційні народи и партії. Навіть „Dzien. Pol.“, котрий все з Віденьскими ісєвдо-лібералами кокетовав, завзиває нині Поляків, щоб занєхали всякі безхосєнні улади з Віденьскими централістами и лучились напроти тих же в опозицєю. Над тоє сиплютьсє, що так скажемо, в Галичині власне що дня петиції до Думи державної проти проєктованих безпосередних виборів. Межи тими петиціями підносимо тут петицію ради повітової в Перемишлі, котра освідчаючись проти виборів прямих, освідчалась заразом и проти революції, поставилась єтже на подібне становиєско на котрім стоїть стороництво Русинів репрезентованє нашою „Правдою“. Друге стороництво Русинів, так звані „русские“, привичаївшись даватись Відєн. централам водити за нєс, попереають знов забувши на Славянство проєкт о прямих виборах — бо, як каже пословица, воєна все до лєса тягне.

Так само як Чехи, Русини-народовці, Поляки и проч. — так само освідчились проти прямих виборів до Д. Д. и Словінці, ба и велика часть Австрійских Німців-автономістів, єтже далеко більша часть народів Австрійської держави. Незважаючи на тоє міністерство Ауерсберг-Лассер разом на своїми адгерєнтами Гер-

бст et comp. стараюгься всіма силами пересадити в Д. д. свій проєкт бодай махнально еп bloc! Чи се, наколиби и удалося, скрипуть іх тугий регимент, о тім судячи по новішій настрою Австрійських народів сумнівати ся належить.

Межи тим коли в Долитавні ведуть ся спори о прями вибори до Д. д. в Залитавні яригься угода Угорско-Хорвацка. Новий преміер Угорского міністерства вступав в сліди своїх попередників.

Розпустивши насамперед вість офіціозними дневниками, якоби Хорвати відступили від головної свої вимоги, щоби бан Хорвацці именовав ся короною без котрасигнації Угорского преміера, хотів вмовити в світ и самих Хорватів, що давно вже розпочата угода поступила в нове стадіум. Коли ж Хорвати в „Ob-; zot-i“ спростовали тую вість и заявили урочисто, що неопустять ні на волос від своїх справедливих вимог, новий преміер хопився тогож самого в тій справі средства, що его понер т. в терорному! Отже в Залитавні тероризм Малярский, в Долитавні тероризм Німецкий, а так образ нинішнього раду в Австріі го- товий!

НОВИНИ.

Бібліографічні вісти. В посліднім числі „Правди“ подалисемо вість о праці літераткій нашего любимого родимца, Володислава Федоровича; — при чім додали ми увагу, що надіємо ся, що п. Ф певно незавагом знов своіми літератккими працями прислужиться нашому народови и нашому краєви. А ось и нове его діло: „Афоризми Йвана Федоровича.“ Сим разом зібрав він красні и здорові речени своего покойного Отця Йвана, порозкидані в позістах во нім письмах філософічних. — Суть то золоті зерна, котрі взійшли на будній живі душі и серця покойника, яко дорогоценний плід его многолітного досвідченя, глубокого мисленя и філософічно-историчних его студій.. Вдячний син покойника вибрав ті золоті зерна розуму и науки, раз щоби поставити довготрєвалій памятник любимому Отцю своему, котрого благородний образ знавомі его носити будуть в серцях по конец життя своего яко дорогий скарб; — в друге щоби мати перед очима світлий образец золотих засад его до наслідования,.... а своїм землякам подати скарбницю здорової науки, правди и душевного корму...

В переднім слові подав нам видавци кориткїй начерк жизни своего покойного отца, з котрого пізнаємо, як великого добродія в нім утратив нарід наш, як великого патріоту утратила Русь наша.... Послухайте лиш одно місце, котре тут для важкої відомости з того діла наведемо :

„Був він також горячим оборонителем справедливих прав народа руского на Руси и болів наднеоляльним поступованемь більшости в соймі львівським в тій справі; дорікав також на заховане шляхти насупротив яду на Руси. Перейдіть на другу сторону и подивіться, як становище наше (т. є. шляхти) з вітгам виглядає. Ото серед ланів Червоної Руси лижуть простори волости, — в кожній з них кілька тисячей мешканців, бесідуючих на тій землі відвічною мовою. Межи тими автохтонами, замешкуючими сю землю відвічно, стало, — в там горстка людей в дворі, котрі спроваджуються и випроваджуються, як купці на Улашковецкім ярмарку, раз Лях, по Ляху Жид, а по Жиді знов Лях, або Німець.“

„Кожний з них чужу має бесіду, або стрій, чужу віру и обичай.“ О службі Божій не дбає, а до Христіянина мовить мов до собаки — „А їди собі там, звітки прийшов заволоко,“ так за чоловіком з двора кличе нинька хлоп на Руси. — Загал не застановиться над вагою того реченя... Де нинька на десять тисячей хотьби один найшовся, котрийби зрозумів, що треба заявити свою приналежність до землі, на котрій живеться, щоби не оставити ся чужесторонцем; що треба злучити ся з народом, по-серед котрого живеться, що наконець на Руси можна бути лишень Русиним, або Чужесторонцем!.. Накони шляхта на Руси хоче задержати абсолютну польскість, то най винесеться на Мазовше, де буде репрезентовати фактично елемент місцевий, — або накони хоче позістаті на землі рускій, и жити серед народа руского, то повинна зьакліматизовати ся в тім елементі и не стояти в суперечности з народом, посеред котрого битув.“

На сей раз най буде досить; а хто хоче більше знати, най собі в оригіналі прочитає.. Наведені тут слова заключають в собі глибоку правду, котру так Русини як и не-Русини собі до серця брати повинні.

Колі мова тут о бібліографіі, не мажемо незвернути уваги наших родичів на те, що тутейші книгарні, йдучи за голосом читаючої нашої цубляки, постарались о важнійші діла українських наших писателів. Межи тими заслугує на увагу оперетка п. Ал-ова „За Немань иду“ з року 1872 — котра так в репертоарі нашого народного театру, як и в бібліотеці наших читателів бракувати не повинна,

На конець подаєма ч. нашим чителям до миліої відомости, що давно вже заповіджені, влясичні „Повісти“, уталантованого нашого писателя „Ивана Нечуя“ опустили печатно и поступили в розпродаж по тутейших книгарнях. Редакція „Правди“ приймає з охотою на себ: обовязок відповісти всьаким в тім вигляді замовленьям.

Славянскій Міръ издаваний в Празі на язиді російскім и чеськім перестав з кінцем т. р. виходити. Факт сей може послужити дек ому за доказ, що Панрусизм-пропагований и „Славянскимъ Міромъ“ — для Славян щось такого, від чого вони так само відвертаються, як и від германизму. Обавляється тому належить, що и появивший ся недавно в Целівці „Slavjan“ наслідник „С. М.“ діждається того-ж самого кінця, коли незакінє дороги, якою йшов его попередник. Дарма що він любить ся навіть лояльним русским язиком наших Гулів!..

Брошура політична п. т. „Po Sejmie.“ опустила власне Ставроп. печатно. Єсть се история посліднього адресу соймового, написана из станови-

ска федеративного и заосмотрена текстом бесід Лавровского, Качали и Чарториского.

Некролог. У послідні три чи чотири місяці наука и література у Росії стратила не мало чесних и талантливих робітників, з которых де-які мали у своїй діяльності отосунки и з Україною, через що и наша „Правда“ не може не помянути их добрим словом.

В міс. Червню 1872 умер од тифозної зарази у Олонецкій губернії предсідатель етнографичного виділу російського Императорского Географичного Общества Бл. Фед. Гильєрдинг, поїхавший туди нарочно из Петербурга на простому бурлацкому судні, щоб познакомитсь ближче з народним побитом и зібрати народні пісні, а особливо так звані „бѣлини,“ которых він торік записав був на цілий том. Гильєрдинг видав у Росії не мало писань про Словян южных и про старих прибалтийских, про відносини славянського языка до санскритского, окрім того у часи польської революції 1862–63 р. напечатав кілька політичних статей про Польшу, Литву и Західню Русь, у которых совітував російському уряду держатись у політиці проти польских повстанців принципю національності, піднимаючи скрізь на сході Росії право и освіту корінного народу, народних мас. Покійний належав до славянофильских кружків у Росії и був предсідателем Петербурского виділу словянського благотворительного комитету, который мав собі метою дати поміч дуже пригнетеним Боснякам и Герцеговинцям, — але се славянофильство не доходило у Гильєрдинга до нетерпимости к другим напрямам: (як се можна сказати про предсідателя московского виділу п. Погодина). З куска одной статі Гильєрдинга про Кирила и Меодия, — що був торік проведений в „Основі“ видно, що Гильєрдинг розумів, яке місто займає у славянстві народ Малоруский и згадував симпатично про славянофильство Шевченкове, як воно вилилось у його посланні до Шафарика. Яко предсідатель етнографичного виділу географичного товариства російського, Гильєрдинг багато поміг вислати годів три назад експедиції для описаня губерній правобережної України (київської, волинської и подольської) и краю Холмского, для чого географичне общество дало п. Чубинському 3000 рублів и узялось печатати кілька томів матеріалів, зібраних и зведених ним и його помічниками. Буде то труд великої ціни для науки про побит, язык, поезию и віру українців.

В Липцю м. року умер од холери у Петербурзі Петро Петр. Пекарскій, ордин. академ. Російської Академіи наук. Покійний видав багато актів и написав багато статей и Літографій по исторії Росії у XVIII в., з которых самі важніші два томи „Исторії Академіи наук“ и „Наука и література у Росії при Петрі Вел. (2 т.)“ До Южної Руси тичиться найбільше его виданє „Слово о Полеу Игоревѣ, по списку найденому между бумагами Импер. Екатерины II,“ а особливо глава у першому томі Науки и Літератури у Росії при Петрі В.: про літературу южно-руську у XVII в., — которой більшу часть він напечатав було и у місячному журналі „Отечественныя записки 1862 р. (N 2—3) під заголовком: „Представители кievской учюности в половинѣ XVII в.,“

25 Вересня умер 70-літний Владимир Даль. Хотя и датської родини, Даль був великий знаток руских народностей и языка мабуть чи не всіх ча-

стей Росії. Особливо він освоївся з великорускою мовою и народним побитом. Щё у 30—40 годи почав він писати оповіданя з простонароднього великоруского побиту під титулом „Розказы козака Луганскаго.“ Мова у сих оповіданях була приближена до самої чистої народнїй великорускої (най звернуть на се увагу ті, що говорять про малоруский „сепаратизм“ у літературі, — у великорусів у Росії є свій „сепаратизм“). Даль, по часу свого появу и троха по духу свого погляду на народ має аналогіи з Квіткою. Найголовнішими роботами Даля було виданне „Пословиць великоруских.“ а особливо „Толкового Словаря, ж и ваго великорусскаго языка“ у 20 випусках в 4-і. Сей словарь є одно з найбагатіших діл у славянській етилології, рівне по роботі з найлучшими такими виданнями в Європі. У четвертому випуску словаря Даль помістив розправу про руській язык, — и признав самостайність языка малорусского, для чого и не вніє ёго у свій словарь. Дай Боже и малорускій жинїй мові свого Даля! Петербургскі газети докоряють москвичів, що церква при похоронах Даля була майже повна, — а з літераторів и учених московских було там тільки три-чотири чоловіка.

Мусимо помянути ще одного чоловіка з літератів-великорусів, що недавно вмер и що також був прихильний у своїй офері до народного діла українського, хоть и не так часто имя ёго називалось у Росії, як имена трьх помянутих учених. В Червню упав в дуеля у Петербурзі А лекеандр Фед. Жох ов, сотрудник газети С. Петербургскія Бѣдомости, Вѣстника Европы и Недѣли в справах політично-економічних и земских. Літ 10 назад, змінивши науки у Петербурському університеті, Жох ов пробув більш року у Києві. Були се самі смутні дні після польського повстаня, коли у Петербурзі и Москві ще мало було ясного погляду на се діло, и коли з легкої руки доносчиків польско-шляхецких, и п. Катков почав кричати на гайдамацтво и сепаратизм українскій. Жох ов був один из первих великоруских літератів, що очами побачив у західній Русі Поляків и Українців та й зрозумів їх взаємини. Вернувшись у Петербург він мав добрий вплив на Петербургскі Відом., орган ліберальной партії у російській щоденній печаті, — вяснивши погляд на справи польскі з демократичного становища після которого польскі тенденції мають право жити там де є польскій народ. — а не мають ёго там де народ білорусскій, або українскій. Се вяснене було дуже важне, бо у тодішні часи печат и круги літературні в столицях у Росії, або загалом лаяли Поляків, або загалом одобряди всі їх заміри, не знаючи місцевих фактів. Сей же Жох ов писав у рр. 1865—66 кілька статей в обороні українського напрямку од нападів Московских Відомостей, що звели, на взір Львів. гонетному „Слову“, на україно-филів славу, будім вони прислужники польскі.

На початку Січня с. р. умер ві Львові Северин Шехович колишній редактор „Лады“, „Семейной Библиотеки“, „Зорь Галицкой“, „Письма до Громады“, „Господаря“ и „Русалки“; в послідних літах редактор „Носродага“, „Русалку“ и Szkolnoho Lystka“. Помічник пропаганды у первих своїх письменних памрусемиз, а на конець понав в другуу крайність еилучаясь впривидити в руску письменність лат. азбуку.

Еще раз кулішівка на Угорщині. Послідного разу опішнуки ми на тім місці коротко, що кулішівка наробила нежеи нашими Угорскими братами великого перенелоху. Нині коли тую справу „Новий Свѣтъ“ и „Слово“

аж занадто вже розмазали, хочемо и ми над нею більше застановитись -- Від часу коли появилася на Угорщині „газета для народних учителів“ писана в мові народній малорускій а правопшею «ошетичкою не обійшлоь без того, щоби трохи не в кождім числі „Нового Свѣта“ и „Слова“ не плелись сухі дуби: як Німці мають один письменний язык; ми привикли до одного літературного обще-русского языка; наш язык той самий що й російський; наша інтелігенція не понимає языка українських „козаковъ“, не понимає языка котрим бесідує над 15. мільонів руского народа

Дісно такими аргументами кормити своїх читателів значить тримати їх за обскурантів. Во хтож з нас незнає що Німці згодились на один письменний язык в віці 16. коли тільки один їх діалект літературно був розвинений. Славяне-ж знов, коли незгодились давнійше на один язык письменний, то й незгодяться на него нині у віці 19, де поведичі славянські ідиоми розвинулись самостайно, де кождий з них має свою питому багату літературу. Завзивати отже нині Славян до одного літературного языка и покликуватись при тім на Німців -- значить бавитись в щось такого, на що біблійний словарь має термін „глаб вопію щого“. Друге! Що наш язык. мова самостайна, а не нариче російського се рішили вже люде компетентні, філологи и знатоки європейської слави. Книжж „Новий Свѣтъ“ et comp. о тім не знає. — то й не дивно, що вони незнаючи (як признаються самі) свої матерної мови придержуються ломаного языка російського. Іх воля! Нехай тільки ненакидають тої ломанини и другий; нехай не жадають, щоби газета редагована для народа и єго учителів писалась на нинішій язичі як на тім, котрим говорять єі читателі.

Наша еміграція в Росію. В попереднім числі „Правди“ подали ми спис деяких Русинів-учителів, котрі переселились з Галичини в Росію. Тепер знов позволимо собі додати до того спису маленький коментар. Межи Галичанами, котрі перенесли ся в Росію знаходяться, правда, люде, котрі зробили сей крок може и по неволи; але правда и тоє, що далеко більше знаходиться межи ними таких, котрі заслугоють собі справді на имя „Галицка съволоч“ — имя, яким охрестили російські газети наших емігрантів. Питаємось за причиною, котра зневолила їх шукати притуловиска за границею нашої вітчизни? Неурязне успособлене Поляків до Русинів в Галичині и висиланє наших учителів — професорів на Мазури оказуєсь нам недостаточним до того, щоби оправдати наших емігрантів за їх втеки — бо чей наконєць и Поляки всіх наших учителів на Мазури вислати незможуть, коли їх число значно побільшиться.

До нинішаного Ч. Правди додаємо заголовний лист до минувшого рочника и розсилаємо го всім дошкверішим нашим премераншам з шим додашком — що 2. Ч. Правди тільки шим нашим читашелям вишлемо, кошрі завчасу доновлять предлашу.

Одвічальний редактор: Др. Олександр Огоновскій.

В пєгати Інститута Сіверопецького.

Виходить випу-
сками місячними
в Заркуші 15. (27.)
кожного місяця

ПРАВДА

Редакція п Адмі-
ністрація під ч.
12. улица Оссо-
лиских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті свої правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 4 злр, на пів року 2 злр, на чверть року 1 злр.
в. а. — За оголошення (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одного вірша
дрібним друком—з долученем 30 кр в а. на стемпель за кождоразове уміщеня.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНА.

САВЛ И ДАВИД.

Сидить король на золотім престолі,
Сидить сумний, понурий як та скеля,
Махнув руков, щоб зараз му привели
Исаї сына. И вволена воля.

„Ходи но хлопче з золотов органов,
„Ходи, розбий ми мої тоски, туги,
„Що чорними оповивають дуги
„Жите мов, мій ум кують в кайдани!“

И сів Давид на підніж королевин.
„Великій Господь!“ — так він зачинає
Гру; струна струні правду вповідає; —
„Великий Господь, и без краю дивен!

„И, що живе, Всевишньому ликує, —
„На день свитає, ніч ся розступає,—
„А праведне, идучи путь, співає,
„И як співає!... хто его не чує?!...“

„Здойми о князю, ту тяжку корону,
 „Здойми її з схорованої скрани!
 „Та вийди, глянь на світлий божий ранок,
 „На ті лелі красні, мировонні!

„И глянь на ті байраки рожеві,
 „На виноград, як пишно свої віти,
 „Розчахнені від золотого цвіту,
 „По всіх садах розкрасив маслиневих!

„И глянь на гори, як вни пишно знялись
 „У синє небо, у вінках кедрових!
 „Які то співи в кедрах та дібровах,
 „Які то гульки в водостоках взялись!

„Коли ж бо я, вівчар, слуга твій пуций,
 „Та серце моє так весело бється:
 „Що-ж ти аж, князь, на золотій столиці!
 „О скільки-ж твоє битись мусить дужче?!

„Про що же твоє око в слёзах тоне
 „Та твою душу сумороком вяже?
 „Який прекрасний світ!... о глянь бо, княже,
 „И знов ся мир до твоїх скрань приклонить!

„И знов вселить ся ясна, світла днина
 „У твою душу, и сам Господь свят —“
 Але король, зірвавшись, вхопив рать,
 И верг за перепудженням хлопчинов.

Федькович.

Записи Охотника

Н. С. ТУРГЕНЕВА,

переказані по українськи

И. Біликом.

II.

БІЖИН ЛУГ.

Стояв хороший день у місяці червці. Такі дні бувають тоді тільки, як погода на-довго розгодиниться. З самого раннього ранку небо прозоре; ранішня зоря не жевріє пожежою: вона миготить тихим румянцем. Сонце — не огняте, не розкалене, як-от під спеку пекучу; — оже й не темно-багрове, як буває на бурю, а ясне та привітно-проміняє. — тихо впливає з-під вузької довгої хмарки, ясно засяє, та й потоне в тумані сизім... Хмарка розкинулася геть-геть, и верхній, тонкий краєчок у неї блискає змійками: натякає той поблиск коване срібло... Аж-ось знов, граючи, ринуло проміння — и весело, и велично, буцім вилинаючи, піднімається могутче світило. Так як о-півдня, де не взялось багато кружлястих височених хмар — сивозолотих, з тендітними білими берегами. Немов острови, розкидані по без краю розлитій річці, що обливає їх глибоко-прозорими протоками лилійної блакиті, — вони ледві двигаются з місця. Трохи далі, до небоспаду, хмари сходяться, товпляться — и блакиті вже не видно між ними; — оже сами вони так самож лиліють, як и небо; теплом бо та світом наскрізь пронялися. Колор небоспаду легкий, блідо-сизий, не міниться за цілий день, — кругом, скільки зглянеш, однаковий; нігде не гущає, не темріє на грозу; хйба тільки де-не-де з гори в низ опускаються блакитні пароси: — то десь сіє ледві примітний дощик. Над вечір сі хмари зникають; останні з них, чорні та попелясті як дим, рожевими клубками заклуботалися супроти заходу сонця. Натомісьць, де воно закотилося стиха, як стиха й зійшло на небо, рожеве зарево стоить недовго над сутенілою землею; — блимаючи тихо, наче свічка, як її несем обережно, зійшла вечірня зірниця. У оттакі дні на всьому окраси негусто, — хоч світлі, та неяркі; на всьому залягла якась чудовна лагода. У оттакі дні спека иноді буває и геть-то палюча, часом навіть аж парить по полю; адже вітер розганяє, розбива сперту духоту, а вихрі-коловороты — певна

*

ознака погожої години — високими білястими стовпами, хвилюючи пашню, гасують по шляхах. У сухому чистому повітрі пахтить полинь, та жито зжате, та гречка; навіть и за годину до ночі ви не почуваете вогкості. Такої погоди бажає хлібороб, щоб упоратись з хлібом...

У такий саме день, якось раз, половав я за тетерюками у Чернеськім повіті Тульської губернії. Надибав я и таки настріляв багачько дичини; охотничя саква була повна и уражливо різала плече у мене; вечірня зоря вже погасала, а на повітрі ще яснім, хоч сонце и не освічувало вже ёго своїм промінням, почали густішатъ и розлягаться холодні тіни. От тоді и я наважив повернутись до дому. Швидкою ходою перейшов я довгу площозвну кушів, вибрався на могилу, — коли замість знаёмої рівнини, у праву-руч з дубиною, а посторонь з білою низенькою церковцею, — несподівано перед моими очима відкрилися зовсім инчі, мині невідомі місця. Внизу, у ніг моїх, розлягала ся узенькая долина, а прямо насупроти, крутою стіною висив ся густий осичняк. Я зупинився, дивуючись, — озирнувся... „Еге!“ подумав собі, „та се, бачу, я не туди попав: я таки й геть-то забрав право-руч“. — Та сам дивуючись своїй помилці, моторненько спустився з могили. Мене зразу обхопив якийсь несприятний опар, немов я у погріб спустився. Густа, висока трава на дні долини, уся мокра, скрізь білала тонким серпанком, и ходити по ній було якось жучно. Я мерщій вибрався на другий бік долини и пішов, подовж осичняка, у ліву-руч. По над сонними ёго верховинами літали вже кожани, таємно кружачоци на темно-яснім небі; весело та сміло пролинув горою зачаяний яструб, на своє гніздо поспішаючи. „От, як тільки виберусь на той ріг — сам собі міркую — там зараз и шлях...“ А крюку накинув я таки з добру верству!

От, доплівся я аж на край лісу. Оже все таки ніякого шляху: янісь тільки некошені низенькі кущі широко слались передо мною, а за ними — геть-геть далеко — мріли пустельні ниви. Я ще зупинивсь. „Що за притичина?... Та де ж се я?“ — Почав я згадувати — як и куди ходив за цілий день... „Е! та се, бачу, Паракинські кущі!“ аж скрикнув. „Так и є! отсе, мабуть, Сандівський гай? И як я забрів сюди — так далеко?... Дивно! Тепер треба знову у праву-руч!...“

Нічого робить — потяг я правійше кущами. А тим часом стала уже и ніч заходити — наближалась и виростала мов та грізна хмара; здавалось, разом з вечірніми туманами, звідусіль підіймалась

и навіть з висоти лилась темрява. Мині трапилає якась неперотёрта, заросла стежка, и я попливєя нею, пильно вперед позираючи. Кругом мене все темріло и нищхло — одні перещели коли-не-коли підпадёмкали. Невелика ночна пташка, що низом, нишкама, летіла на своїх легкых крилах, трохи не черкнулася за мене — и боязко пурхнула в бік. Я вийшов на узлієя, и межкою побрів по полю. Уже на силу одрізняв я одно од одного те, що здалека мині манячило в очи; поле навкруги мінливо білило; кожну хвилину насуваючись величезними клубками, повивав ёго неспросвітній морок. Якось глухо одгукувались ступні мої. Поблідлєв небо стало знову синіти, блакитніти, — та то вже була блакить темної ночі. Зірочки замиготіли, заворушилиєя...

Те, що я приняв за гай, було не більше як темний, круглястий згірочок. „Та де ж се я?“ промовив я знову голосно, зупинивєя ще в-третє и з питанням глянув на свою англійську мишасто-полову собаку, Діану, що було мабуть найрозумнійша зо всіх четвероногих тварей. Оже й розумнійша четверонога твар тільки хвостиком помачала, журливо лупнула натомлєними очима — и не обрадила мене ніякою розумною порадою. Мині стало соромно перед нею, и я, нестєянно запалившиєя, метнувєя далі, неначе зразу догадавєя, куди було слід прямувати; обійшов я згірок, та й опинивєя у неглибокій, кругом поораній балці. Чудне якєсь чутє туж мить опановало мною. Балка тая — от як казан з розлогими боками; на самім дні стирчало кілька здорових, білих камінюк, — здавалосєя, позлазилєя вони туди на тєвмну розмову, — и так у ній було глухо та німо, так сумно розлягалосєя небо над нею, що у мене аж серцє стиснуло. Між камінями писнуло тихо та жалібно якєсь звіря. Я мерцієя вибравєя знову на згірок. До сєго часу я все ще не губив надії натрапить шлях до-дому, а тут дієне довідавєя, що заблукав справді. И вже зовсім не пильнуючи пізнавати окружні місцини, трохи не гладко затоплєні темрявою, побрів я собі навмання — по зорях... Мабуть з півгодини так йшов я, лєдвє волочучи ноги. Здавалосєя, я з-роду не заходив у такі пустирі: нігде не блищало світло, не чутно було жодного звуку. Одна поката могила заінялася другою, безкраї лани розлягалиєя за ланами, та куці мов підіймалиєя перед самим носом у мене... Плівєя я, плівєя, — та вже лагодивєя прилягти де-небудь до ранку; коли — зирк! аж я над страшєною кручею.

Я миттю одхопив ногу и, крізь лєдвє прозоруєю темряву ночі, зуздрів гєть далеко перед собою величєзну рівнину. Широка річка обгинала її півколом, що тікало од мене; стальний поблиск води,

иноді сумно хвилюючи, визначав її течію. Згірок, де я опинився, опускався зразу у глибокий яр сторчовою кручею; ёго величезні зазнаки, чорніючи, виділялись з синястою порожнети повітря, а прямо підо мною, на розі, між кручею та рівниною, біля річки, що стояла тут недвижним, темним дзеркалом, під самою кручею, — одно коло одного палали червоним полум'ям и клуботали димом двое огнищ. Біля їх метушалися люде, розлягалися тіні; иноді ясно освічувалась передні половина малої кучерявої головоньки...

Тоді тільки дознався я, куди забрів. Луг той славився у нас на прізвище Біжин Луг... Вернутись до-дому не було жодного способу, особливе нічної доби: ноги мої так и угиналися од натоми. Я наважив як-небудь дочлепати до огню, та в гурті тих людей, що полічив був за табунщиків, перебути до світу. От, спустився я гаразденько у-низ, — та не впів ще випустити з рук останню, схоплену гіляку, — як дві здоровезні, білі, кудлаті собаки, з лютим гавком, кинулись на мене. Дзвінкі дитячі голоси почулись коло багата, два чи три хлопчики миттю схопились з землі. Я одгукнувся на їх крикливе питання. Вони підбігли до мене, зараз позвали геть своїх собак, котрі найгірш збентежились появою мові Діянки. От, я й підступив до них.

Я помилився, думаючи, що люде кругом огнищ — табунщики: то були з недалечкого села прості мужицькі діти, — табун коней стерегли. У нас, у літку, під душну добу, коней пастись виганяють на ніч у поле: у день бо мухи з овадами не дали б їм спокою. Выгонити табун над вечір у поле, а пригонити ёго до світової зорі — таки чимале свято нашим хлопцям. Сидячи без шапок, у стареньких коожушках на самих прудших шканках, летять вони на взаводи з веселим гуком та зиком, телішаючи руками й ногами, охляп, високо підскакують и голосно регочуться. Легкий пил жовтним стовпом піднімається в-гору и куравить шляхом; коні вихрять, нащуривши уха, и геть-геть далеко розтинається їх гуртове тупотання, а поперед усіх, задравши хвіст и раз-у-раз перемінюючи ногу, скаче лкий-небудь довгогривець рижий, з реп'яхами заплутаними в гриві.

Я сказав хлопчикам, що заблудив, — та й присів до них. Вони спитали мене, звідкіль я, помовчали, побочились. Побалакали ми трохи. Я приліг під обгризений кущик и давай дивитись навкруги. Чудовно кругом видавалось! Коло огнищ тримтіло и немов замерало, у темряві криючись, кругле, червоноє зарево; полум'я, жагаючи, часом зазірало за край золотистого кола; вузькі язички світу лизали голі

сучки лознику и миттю зникали; — гострі, довгі тіні, прорвавшись на хвилину, и собі добігали аж до самого огню... То морок побрюкався зо світом. Іноді, як полумя тихше палало, а кружало світу звужалося, з насупленої темряви несподівано витикалась коняча голова, гніда з лисиною, або зовсім біла; вона пильно, хоч и безглуздо, дивилась на нас, жвакуючи швидко довгу траву, та й знов, нахилиючись, зникала. Тільки чутно було, як вона не кидала жувати, та як чмичала. З освіченого місця доволі трудно розглядіти, що діється у темряві, — через те з близька нам усе здавалось зашморгнути чорною заволокою; оже далі до небоспаду довгими плямами мріли ліси та могили. Темряве, чисте небо велично и недозорно-високо розлягалось над нами з усією своєю таємною вродою. Легко стискались груди, вдихаючи ті погожі, оздоровлені пахощі — пахощі літнієї рускої ночі. Кругом не чутно жодного гуку... хіба, коли не коли, у недалекій річці, з несподіваним виплеском, хлопосне велика риба, та на березі очерет зашепоче, ледве сколихнутий лилійною хвилею... Одні тільки огнища тихесенько луцали...

Навкруги них сиділи хлопчики; там же лежали и дві собаки, котрим забажалось було притьмом мене звісти. Вони ще довго не вгавали и, прижмурюючи очі, скося позирали на огонь; з якоюсь гордовитою самоповагою, потрохи гарчали; спершу гарчали, а далі почали стиха скавучати, ніби жалкуючи, що не сила їм справдити своє бажання. Усіх хлопців було пятеро: Хведько, Павлусь, Илько, Кость и Ивась. (Про меня їх я довідався з розмови, що вони вели між себе, а тепер мушу де-що розказати про них).

Першому, найстаршому, Хведькові, було, мабуть, років чотирнадцять. Се був вродливий, становитий хлопець, дрібненький на виду, з русявими кучерями, з ясеними очима, та з прихильною, невгавучою, повсідною ухмилкою. На ёму надягнена ситцева сорочечка з жовтою габою; невеличкий новенький каптанок, накинутий наопацки, ледве задержувався на ёго вузеньких плічках; на блакитному пояску гребінець теліпався. З низькими халявками чоботи були таки на ёго пошиті, а не батьківські. — У другого хлопчика, Павлуся, волося розпатлане, чорне, очі сірі, обличя бліде, подзюбане, рот, хоч и гарний, та великий, голова здоровенна, мовляв, з винницький казан, а постать приземковата, недоладня... Невродливе хлопця, що й казати! а все таки воно міні подобалось: погляд у ёго яений и розумний, та й голос почувався дужою міццю. Убраням своїм ёму ніяково лицятися: проста полотняна сорочка та полатані штанці — от и вся ёго одежина. — Илькове обличя було далеко невдатне: горбоносе, довгобразе, та ще и під-

сипувате, воно видавало якусь безтямну, болісну журливість; стиснуті губи ёго не ворухилися, насушені брови не підіймалися, — він ніби завше жмурився від огню. Ёго жовте, трохи не біле, розпатлане волосся, пасмами лізло з-під низенької поветяної шапочки, котру він раз-у-раз насував собі на уха. Ноги взуті були у нові личаки та онучі; товстий уривок, тричі обведений коло стану, на перехваті, докладно підперезував чепурну чорну свиту. Ёму и Павлусеви на погляд було не більше дванадцяти літ. — Четвертий хлопець, Кость, — може років десяти, — ворухив мою цікавість своїм задуманим, хмурим поглядом. Увесь ёго вид був невеличкий, сухий, у ластовиннях; борідка загострена, як у білочки; губи ледві можна було одрізнати. Оже якийсь чудний на душі ослід зоставляли ёго великі, чорні, блискучі ріденьким поблиском очі: вони, здається, бажали щось таке вимовити, для чого на язичі в ёго слів не малюся. Сам він був невеличкого зросту, щуплого складу, та й одягнений дуже убого. — Останнёго хлопчика, Ивася, спершу я був и не примітив: він лежав на землі, тихесенько куняючи під рогожкою, и тільки коли-не-коли витикав з-під неї свою русу кучеряву голівоньку. Хлопя се було не більше, як семилітне.

Оттак лежав я посторонь, під кущем, и позирав на хлопців. Невеличкий казанок висів над одним багатям: там картопля варилася. Павлусь доглядав її и, на-вколюшки стоячи, трієчкою штурхав у окріп. Хведько, розкинувши поли свого жупанка, лежав, схиливши на руку голову. Поруч з Костем сидів Илько, — та все-знай тільки жмурився. Кость опустил трохи голову и дивився кудись у далиню. Ивась не ворухився під рогіжкою. Я прикинувся сонним. Хлопці потрохи знов розбалакались.

Перше всёго погугорили вони то про се, то про те, про завтрішню працю, про коненят; аж-от Хведько, ніби знову розпочинаючи покинуту розмову, обізвався до Илька:

— Ну, так ти таки й бачив чорта? питає.

— Ні, я сам ёго не бачив, та ёго й бачять не можна, — одмовив Илько охрицим, слабим голосом, котрий як неможна краще личив до ёго обличя, — сам не бачив, а чути — чув... Тай не я один.

— А де ж він у вас плодиться?

— У старій рольні*).

---

*) „Рольнею“ або „черпальнею“ зветься на папірях той забудинок, де з чахунів вичірпують папір.

— А хіба ви ходите на папірню?

— А як-же, ходимо. Я з братом, з Овдієм, виробниками*) служимо.

— Бач, — так ви хвабличні!

— Ну, та як же ти чорта чув? питає Хведько.

— А ось як. Раз випало нам з братом Овдієм, та з Хведором Михівським, та з Ивасем Косим, та з другим Ивасем, що з Червоних гір, та з Сухорученковим Иванцем, та були там ще й другі хлопці, — усіх, мабуть, чоловіка на десять, сказано — як є, зміна; от, и довелося, кажу, нам ночувати у рольні. — Воно не те, щоб самохіть довелося, а Назаренко, дозорця, заборонив до дому ходити: „Що, мовляв, вам, хлопці, до-дому швендати; завтра роботи багато, так ви, хлопята, на домівку не ходіть.“ От ми всі й zostались. Полягали покотом, а Овдійко й каже: „А що, мов, хлопці, як домовик прийде?“ Не вєпів таки Овдійко гаразд се вимовить, — аж у нас щось над головами и зачавнало: ми, бач, лежимо у низу, а затупотало в-горі, коло колеса. Чуємо ми: щось ходить — так під ним дошки и вгинаються, так и риплять! От, далі, взяло та й переступило через наші голови; коли ще вода на колесі як зашумить, як зарве, як застукта та загрюка колесо, як закрутиться, — а дєрчата, знаємо, заслінкою заслонені... Дивуємось ми, хто б се заслінку підняв, що вода пішла на колесо?! Одначе колесо трохи покрутилось, та й стало. Слухаємо, — аж знов щось затупотало в-горі, коло дверей, — та давай по східцях стукатись; та так же то важко спускається, либонь не хапаючись, — так — аж щєблі під ним навіт стогнуть... Потім, чуємо, підходить під наші двері. — Потривало трохи, потривало, — двері так на-стеж и роззяпились... Вжахнулися ми, придивляємось — нічого... Коли — зирк! аж біля одного чавуна сітка**) заворушилась, піднялась, вирнула, походила-походила на версі, немов хто виполіскував її, — та й знову на місце. Далі дивимось: коло другого чавуна крюк знявся з цвяху, та й знову на цвях; потім — мов хтось до дверей підійшов, та зразу як закахикає, як забухика, немов вівця удушлива, — та так гучно... ми всі так опукою й попадали у ворох — один на одного полізли... И-и! як ми перелякались!!

— Ач, як! обізвався Павлусь. Чого ж воно закахикало?

*) Ті що папір розгладжують.

**) що черпають нею папір.

— Не знаю; може, од вогкості.

Усі затихли.

— А що, питає Хведько: — картопля зварилась?

Павлик полапав картоплю.

— Ні, ще сира... Бач, шубовенула, додав він, повернувши вид до річки: — мабуть шука... А он-де зіронька покотилася...

Ні, що я вам, братця, розкажу, задріботав Кость тоненьким голоском: — ось послухайте лиш, що при міні недавно тато розказував.

— Ну, слухаємо, — додав Хведько, глянувши отецьким поглядом.

— Чи ви пак знаєте Гаврила, хутірського майстра?

— Ну знаємо.

— А чи знаєте, од чого він завше такий смутний, чого все мовчить, — знаєте? Ось од чого він такий смутний. Пішов він раз, розказував тато, та пішов він, братця, аж у ліс по горіхи. От, як пішов він у ліс по горіхи, та й заблукав — забрів Бог зна куди... Блукав він, братця, блукав — ні! ніяк шляху не натрапить; а тут уже ніч на дворі. От и присів він під деревом: ке, мовив, дожду ранку; — присів, та й задрімав. От, задрімав; коли се чує: хтось ёго кличе. Глянув — нікогісенько. Він знов задрімав, — и знов кличе. Він знов лупнув очима — дивиться: аж перед ним на гілці русалка гоїдається, и ёго до себе кличе, а сама помірає зо сміху — регочеться... А місяць так ясно світить, так ясно, — усе, мов у день, видно. От, кличе вона Гаврила, а сама сидить на гілочці така ясненька та біленька, як пліточка, або як-от карась буває такий білястий срібнозолотий... Гаврило так и обмер, братця, а вона, знай, регочеться, та все ёго такечки рукою підманює. Гаврило вже був и підвівся, послухав русалки, — та, мабуть, ёго, братця, Господь напутив: взяв, та й перехрестився... А як же то тяжко було ёму, братця, святий хрест покладати: рука, каже, немов, каменна — ніяк не поворухнеш... Ой, хай ёму аби-що! а!!!... От, як перехрестив Гаврило себе хрестом святим, а русалка тоді — и реготатись годі, та як затужить... Голосить вона, братця, косою очі втирає, а коса у неї — зелена — зелена, що куди тобі конопля! Подивився на неї Гаврило, подивився, — та давай розпитувать: „Чого ти, лісове зіля, плачеш?“ А русалка ёму, на одмову, як затужить: „було б тобі, чоловіче, не хреститись, — жити б тобі, каже, зо мною аж до віку; а плачу я, каже, та побиваюсь того, що ти перехрестився, —

та й не одна я, каже, побиватись буду: побивайся ж и ти до домовини..." Тут вона, братця, й зникла, а Гаврило тоді ж таки зараз и стямив, як ёму з лісу вибresti... Та тільки вже з того часу він усе сумний та невеселий ходить...

— Оттак! промовив Хведько, трохи помовчавши: — и як таки можна, щоб оттака лісова нечисть приміла християнску душу знівичити... Адже ві Гаврило не послухав?

— Еге ж, піди ти з нею! каже Кость. И сам він верзякав, що, мов, голосочок у неї такий тонесенький та жалібненький як у жаби...

— Твій батько сам се розказував? допитувався Хведько.

— Не хто — сам. Я саме лежав на вишку, так все чув.

— Дивна річ! И чого б ёму сумувати?... А мабуть він їй подобався, що кликала до себе.

— Еге, подобався! підхопив Илько. Як-же! мабуть, залоскотати бажала, — того й кликала. То бач їх діло, русалок — залоскотувати.

— А от и тут повинні быть русалки, запримітив Хведько.

— Ні, одказав Кость: — місце тут чисте, вільне. Одно хіба: — річка недалеко.

Усі замовкли. Коли се одразу, геть здалека розкотився, мов застогнав хто, з протягом голос, — один з тих нестямних нічних голосів, що вчуваються иноді серед сумної тиші, підіймаються вгору и стогнуть на повітрі, аж поки споквола не розляжуться, неначе стиха замерають... Прислухавшея — мов нічого не чутно, а все таки джежить у повітрі. Тепер здавалось — ніби один хто вигукує під склоном неба... а другий одгукується до ёго з лісу тонким, зичним реготом... Над річкою прошумів не сильний шипучий свист... Хлопці зглянулись, вжахнулись...

— Дух святий з нами! зашепотав Илько.

— Гей, ви ворони! гукнув Павлусь: и чого вжахнулись! Гляньте, картопля готова. — (Всі підсунулись до казаночка и прийались за картоплю: один тільки Ивась не поворухнувся). — А ти чому не йдеш? — питає Павлусь.

Оже Ивась так и не вилазив з-під рогіжки. Незабаром и казанок випорожнили.

— А чи ви, братця, чули, зачинає Илько: — що у нас недавно на Варнавицях трапилось?

— Се б то на греблі? запитувє Хведько.

— Еге, на греблі — на шрірві. От нечисте місце, так нечисте... и сумне таке! Кругом яри та байраки, а в ярах тих тільки гад плодяться...

— А ну, що там трапилось? кажи.

— А ось що. Ти, Хведоре, мабуть, не знаєш, що там у нас тошленик похований... Втопився він геть-давно, ще як глибокий ставок був. Тепер тільки ёго могила бованіє, та й ту ледві видно; так — буцім горбочок... От, на сих днях, кличе якоесь приказчик псаря Ярему: „Иди, каже, Яремо, на пошту“. А Ярема в нас завше іздить на пошту; хорти, бач, у ёго вигинули — чогось не йдуть ёму в руку, — таки ніколи не живуть в ёго, а псар же він добрий — усім бере. От, поїхав Ярема у місто за поштою, та там десь и загаївся, и іде собі до-дому вже під чаркою. А ніч; и ніч ясна, хоч голки збирай: місяць світить... От и іде Ярема через греблю: така вже, бач, ёму тропа випала. Іде він оттакечки через греблю — и бачить: на могилі тошленика ягнятко похожає, — біле таке, кучеряве, гарнесеньке. От Ярема й думає: злізу с коня та возьму, — на ві-що ёму тут загинати... Зліз и взяв ёго на руки... А ягнятко ёму нічого — пішло на руки. От, взяв він та и йде до коня, а кінь од ёго геть сторошиться; хропе и головою трясє. На силу одирукав кеня Ярема, сів на ёго з ягнятком и поїхав собі далі: знайду перед собою держить. И він на ёго дивиться, а ягнятко ёму як у вічі не вскочить. Моторошно стало Яремі: „не памятаю, мовить, щоб баран так пильно у вічі дивився.“ Оже ще нічого. Він и давай те ягнятко по шереті гладити: „биря, биря!“ А ягня, як вищирить зуби, та й ёму те ж: „биря, биря!...“

Не вспів оповідєць промовить останнёго слова, як обидві собаки разом, без тямку гавкаючи, дременули од огню и зникли в непро-світнім мороці... Всі хлопці перелякались. Аж Ивась вискочив з-під своєї рогіжки. Павлусь кинувся и собі слідом за собаками. Собача брехня швидко оддалилась... Доносилає турботня біганина табуна з ляку... „Сірко! Жучка!...“ зично гукав Павлусь. Трохи з годом брехня унишкла. Павлусів голос доходив до нас з далека... Минуло ще хвилиня кільки; хлопці од нестяму переглядалиє, мов дожидали, що то буде далі... Почувся несподіваний тупіт прудкого коня; він одразу спинився аж коло самого багатя и, схопившись за гриву, Павлусь моторненько плигнув з ёго. Собаки и собі вскочили в кру-жало світу, и посідали, як слід собакам, висолопивши червоні язики.

— Що там? що таке? запитали хлопці.

— Нема нічого, одказав Павлусь, махнувши на коня рукою: — так, щось собачня зачула. Я думав — вовк, додав він супокійним голосом, важко дихаючи всією грудиною.

Я мимохіть любовався Павлусем. В ту годину він був дуже гарний. Їго невродливе обличчя розгорілось од прудкої їзди и за-кращалось палким завзяттям и смілою одвагою. У ночі, без жодного прутика в руках, він один майнув на вовка... „Що за славний хло-пець!“ думав я, на їго глядючи.

— А хіба їх бачили, вовків? спитав полохливий Кость.

— Їх тут завжди багато, одмовив Павлусь, — та вони страшні тільки зимою.

Він знову приліг перед огнем. Сідаючи на землю, він опустив на кудлату потилицю однієї собаки свою руку — и обрадована твар довго не повертала голови свої, и поглядала з боку на Павлика з пиховитою дякою.

Ивась и собі заліз під рогіжку.

— А які ти нам, Ильку, страховини розказував, — обізвався Хведько, котрому, як синові заможного батька, випало розпочинати розмову (бо він сам балакав небогато — ніби боявся стратити свою пишну постанову). — Та й собак ще сігнуло не добре забрехати... А справді, я чув, буцім се у вас місце непевне.

— Се б то Варнавиці? Еге, та ще й яке непевне! Нераз, ка-жуть, там и старого пана бачили — покійного пана. Ходить, кажуть, у довгополуму жупані, — та все стогне та охає, чогось неначе шу-кає на землі. Раз зустрів їго дідусь Трохимович. „Що, мов, паночку — питає — шукаєте на землі?“

— И він їго запитав? перебив задивований Хведько.

— А вже ж, запитав.

— Ну, та й лицарь же, коли так, Трохимович... Ну, а той що їму?

— Шукаю, каже, розрив-трави. Та так глухо, так тихо каже — тільки: роз-рив-тра-ви...

— На ві-що вам, паночку, питає Трохимович, ота розрив-трава?

— Душить могила, каже, — душить... геть хочеться, геть...

— Чи бач який! завважив Хведько. — Мабуть, ще не на-жився.

— Отто чудо! промовив Кость. А я думав, що мерців тільки у поминальну суботу и можна бачить.

— Мерців по всяк час можна бачить, підхопив є певною вірою Илько, що — як я запримітив — краще других хлопців знав всі селянські забобони... Ну, а в поминальну суботу можна и живого побачити, кому в той рік прийде черга умерти. Треба тільки в церкві на рундуку сісти та все на шлях дивиться. Ті, кому призначено того року вмерти, — так и підуть по-при тебе шляхом. От у нас прошлого року баба Уляна на рундуку сиділа.

— Ну, и бачила таки кого-небудь? цікаво запитав Кость.

— А як-же! Сиділа вона спершу-на-першу дуже довго — нікогисенько ані бачила, ані чула... тільки все, мов, цуцняя такечки десь задзяволить, задзяволить... Коли, гляне: иде стежкою хлопець у одній сорочці. Аж придивляється — Хведосенків Івась иде...

— Той, що помер весною? перебив Хведько.

— Отой самий. Иде и голівоньки не підводить... А Уляна ёго й пізнала... Дивиться далі: баба йде. Вона придивляється, придивляється, — ох, Боже ж мій! сама вона по шляху, сама Уляна...

— Та не-вже-ж сама? питає Хведько.

— Самісінька, їй Богу!

— Ну, и що є того, — адже вона ще не вмерла?

— Ні, так же ще й року не минуло... А ти тільки глянь на неї: де вже в ній й душа держиться...

Знов всі унишкли. Павло кинув охапок сухих сучків на огонь. Визначно вони зачорніли на несподівано спихнувшій полумні, залущали, задиміли, и пішли коробиться, обгорілі краї до гори задераючи. Світовий ослід розлягавсь, драглюючи, на всі боки, а найгірш пручався в гору. Аж ось, де не взявся білий голуб, налінув в той таки світовий ослід, полохливо завертївсь на однім місці, обвитий з усіх боків палючим блиском, и зник, залопотавши крильцями.

— Мабуть, одбився з дому, завважив Павло. Тепер літатиме — аж поки наткнеться на що-небудь; а де черкеться — там и заночує до світа.

— А, може, се праведна душа полинула на небо? обізвавсь Кость. — Чи не вона?

Наvlo кинув ще й другу жменю сучків на огонь.

— Може й так, — нарешті одказав він.

— А скажи мині, будь ласкав, Павлусю, — почав Хведько: — чи й у вас, в Шаламові, було видно, як сонце мінилось?

— Се б то, як сонця не стало? А як-же!

— Либонь перелякались и ви?

— Хіба ми одні. Пан наш, хоч заздалегідь нам розказував, що, мов, сонце мінітиметься, — а як потемріло, то сам, кажуть, так перелякавсь, що тільки — на! А в панській кухні, кухарка-баба, — так та — чуєш — як тільки померкло, — вхопила рогац та всі тобі горшки перетовкла в печі: „нікому тепер істи“, каже, „наступив кінець світу“. Так юшка и потекла. А по селу в нас чутка ходила, що, мов, білі вовки по землі бігатимуть, людей істимуть, хижка птиця літатиме, а може й самого Антипку побачать.

— Якого Антипку? запитав Кость.

— А ти не знаєш? з опалом підхопив Илько. -- Е, брате, звідкіль ж ти, що й Антипки не знаєш? Та й сидні ж у вас там на селі сидять, — от уже гнізді! Антипка — се буде той чоловік дивний, що прийде; а прийде чоловік сей дивний таким, що ёго ніяк и взять не возьмеш, и нічого ёму не заподієш: такий-то він чоловік дивний буде! Забажають ёго взять, на приклад, хрестяне: вийдуть проти ёго з дрючками, оступлять ёго з усіх боків, а він ім и одведе очі — так ім одведе очі, що вони сами себе дрючям повбивають. Вкинуть ёго в тюрму, приміром, — він попросить з корячка води; принесуть ёму корячок з водою, а він нирнув туди, та тільки ёго й бачили! Закують ёго в кайдани, а він тільки заплече в долоні, — кайданів як не було: так и опадуть з ёго. От, и буде сей Антипка ходить по селах, по городах; та й буде сей Антипка, лукавий чоловік, піддурювати мир хрещений... ну, та зробити ёму нічого не зобиш... Такий вже він буде дивний, лихий чоловік!

— Еге, — домовив Павлусь повагом, — такий вже він дивний буде! Ото ж ёго у нас и сподівались. Старі діди казали, що тільки, мов, зачне сонце мінятись, — Антипка зараз и прийде. Всі люде так и сипнули на улицю, в поле, — ждуть, що буде. А в нас, сами знаєте, місце видне, привільне. Дивляться — аж од слобідки з гори спускається щось за чоловік, сам такий кумедний и голова така кумедна... всі як скрикнуть: „Ой, Антипка йде! ай, лишенько! ой-ёй, Антипка!...“ Та в-розтич!... Староста наш у рів заліз; старостиха між ворітьми застрягла, та давай кричать, аж свою дворову собаку перелякала; а та з переляку як зірветься з ланцюха — та через тня, та в ліс; а батько Кузьмів вскочив у овес, присів, та давай підпадёмкати: „може — дума — хоч птицю душоугб зажалів.“ От-так всі перелякались!... А йшов з гори наш так таки й чоловік,

бондар Вакула: купив собі нову діжку, надів на голову, та так и йде.

Всі хлопці засміялись и знов умовкли на годину, як часто буває з людьми, що розмовляють на вільному повітрі. Я позирнув навкруги... велично та пишно царювала ніч; вохку прохолоду пізнєго вечора змінила опівнічна суха теплянь, и ще їй довго прийшлося повивати легким серпанком дрімучі лани; ще багато заставалось часу до першого лепету, до перших росинок зорі... Місяця не видно на небі: він сходив нерано під той час. Золоті зорі безліч — здавалось — тихо плили, одна перед одною мигтючи, впродовж небесного шляху, и — справді — дивлячись на них, ви немов почували сами прямий, без перестанку, лёт землі... Чудний, виразний, болісний крик двічі почувєсь над рікою, а, трохи згодом, одгукував вже далі...

Кость стрепенувся... „Що воно?“

— То лелека крикнув, — спокійно одказав Павло.

— Лелека, переказав Кость... А що я чув, Павлусю, вчора з вечора, — додав він трохи згодом: — ти, мабуть, знаєш...

— А що ти чув?

— А ось що. Ишов я з Каменної Гряди в Шашкине. Перше йшов орішником, а потім лужком повернув, — знаєш, там, де шпилем у яр виходить, — там таки и сага є; згадай — вся еще очеретом заросла. От, иду я по-при сагу ту, — коли се, братця, з тії саги хтось як застогне, та жалісно так, жалісно: о-о...о-о...о-ох!... Такий мене, братця, пострах взяв — лихо! Доба, бач, пізня, а голос такий болісний... Так-от, здається, сам би й заплакав... Що б се таке було? га?

— В сазі тій, позаторішне літо, злодії втопили карбівничого Якима, — завважив Павлусь: так, може, то ёго душа скаржитьсья.

— А воно, бач, справді, — додав Кость, витріщивши свої и без того банькаті очі... Я й не знав, що там Якима втопили, а то б ще гірше перелякався.

— А то ще, кажуть, є такі жаби маленькі, не вгавав Павлусь: — и ті так жалісно крюкають.

— Жаби? е, ні: то не жаби... які там... (Лелека знову закричала над річкою). — Ет, іі! нестямно вимовив Кость: справді мов лісовик гукає.

— Лісовик не кричить, він німий, — підхонив Ілько: — він тільки в долоні плеще та лущить...

— А хіба ти ёго бачив, чи що? глумливо перебрав ёго Хведір.

— Ні, не бачив, та — крий Боже й бачити! А другі бачили. От ще на сих днях він у нас одного чоловіка піддурав: водив ёго, водив по лісу, — та все круг одніі оболоні... Ледві той до дому добився к світу.

— Ну, так той ёго й бачив?

— Бачив. Стоїть, каже, такий здоровий, здоровий, та темний, ніби сховався за деревом — гаразд и не розбереш, немов ховається од місяця, та водить тими баньками, водить, мигає ними, мигає...

— О-ё-ёй! скрикнув Хведько, стрепенувшись и здригнувши плечима: — п-ху!..

— И на ві-що ся негїть на світі розплодилась? завважив Павлусь: — не розумію.

— Не лайся, — цур ёму! Ще почує, — додав Илько.

Розмова знову затихла.

— Ось гляньте, гляньте, хлопці, — обізвався дитячим голосом Ивась: — гляньте на божї зірочки!... Як бжілки роятся...

Він виткнув з під рогіжки своє гарненьке обличчя, схилився на кулачок и стиха підвів в гору свої великі гарні очі. За ним и другі хлопчики задивились на небо и нешвидко опустили в-низ свої очі.

— Ивасю! загомонів ласкаво Хведір: — чи твоя сестра Ганнуся здорова?

— Здорова, одмовив Ивась, трохи картаючи.

— Скажи їй, чому вона до нас не заходить?

— Не знаю чому.

— Так ти скажи їй, щоб ходила.

— Добре.

— Ти скажи їй, що я їй гостинця дам.

— А міні даси?

— И тобі дам.

Ивась зітхнув.

— Ні, міні не треба. Дай вже краще їй: вона у нас така добренька.

И знову Ивась положив на землю свою голівоньку. Павло встав и взяв у руку порожній казанок.

— Куди ти? спитав ёго Хведір.

— До річки, по воду. Заманилось водиці напитись.

Собаки и собі підвелись и пішли за ним,

— Гляди, не впади в воду! гукнув ёму у слід Илько.

— Чого ёму падать? перебива Хведір: — він постережеться.

— Еге, постережеться. Всяко бувае: він нахилиться, стане води наберати, а водяник схопить ёго за руку, та й потягне до себе. Потім то почнуть слезувати: хлопець, мов, у воду пав... А яке там упав?... От-от, в очерет поліз, — додав він, прислухуючись.

Очерети справді, розсовуючись, „шуршали“, як у нас кажуть.

— А чи правда, спитав Кость, що Калина нависна з того часу и збожеволіла, як в воді попомокла?

— З того самого... Яка тепер! А колись, кажуть, гарна-гарна була. Водяник її знівечив. Мабуть, не сподівався, що її так швидко з води витягнуть. От, він її там собі на дні, и запакував.

(Мині самому не раз доводилось зустрічати ту навіжену Кулину. Прикрита дрантям, страшенно схудла, з чорним як уголь обличчям, мутним поглядом и завсігди опциреними зубами, вона цілі години тупае на однім місці, де-небудь на шляху, міцно притулившись до грудей кістляві руки, и стиха переступаючи з ноги на ногу, немаче хижий звір в клітці. Що б їй не казали, вона нічого не розуміє, а тільки иноді тремтючи регочеться.)

— А кажуть, доводить Кость: — Калина того в річку кинулась, що її коханко піддурив.

— Того самого.

— А памятаеш Василька? журливо промовив Кость.

— Якого Василька? запитав Хведір.

— А от того, що в сій самій річці втопивсь, — одказавсь Кость. Який хлопець був! и-и, який хлопець був! И як тільки кохала Текля, ёго мати, свого Василька! И немов знала Текля, що смерть ёму од води буде. Бувало, отсе в літку, піде Василько з нами хлопцями купаться, — вона так и затремтить вся! Другі матінки — нічогоісенько, идуть, було, собі перевагиваш, коляваються, а Текля поставить, що несе, на землю и почне Василька кликати: „Вернись, мов, дитино моя, вернися! ой, вернись, мій сокілоньку!“ — И як утонув, — Господь ёго знае! Грався на беріжку, тут и мати була — сіно громадила; коли чує — немов хто пузири по воді пускає; вона — гульк: аж тільки вже шапочка Василька поверх води плаває... Адже, от з того ясу и Текля не при своїм умі. Отсе прийде, та й ляже на тім місці, де Василько втопився; ляже, братця, та й заведе пісеньку, — памятаєте, Василь було все її співае... От заведе її, а сама плаче-плаче, гірко Богові скаржиться...

— А от Павлик иде, перебив Хведір.

Павлик підступив до огню с повним казанком води.

— А що, братця, каже він трохи згодом; — не все гаразд...

— А що? швидче запитав Кость.

— Я Василів голос чув.

Всі так и затряслись.

— Що ти, що ти? залепетав Кость.

— Ій Богу. Тільки що я став нахиляться над воду, — аж чую, немов з-під води хтось мене кличе Василевим голосом: „Павлику, каже, Павлику, ходи сюди!“ Я оступивсь. Оже води все таки зачерпнув.

— Ой, Господи, Господи! ох, Боже наш! промовили хлопці, хрестячись.

— Адже то тебе, Павле, водяник кликав, додав Хведір... А ми тільки що про Василька балакали.

— Ох, се не добра приміта, з запинкою вимовив Ілько.

— Ну, дарма! хай! завзято одказав Павлусь и сів собі знову: — свого и конем не одбіжиш...

Хлопчики унишкли. Видно було, що Павлусева річ покинула на душі в них глибокий слід. Почали вони лаштуватися перед огнем, ніби лагодились спать.

— Що се? спитав Кость, підвівши голову.

Павло послухав.

— То кулички летять, посвистуючи.

— Куди ж вони летять?

— А туди, кажуть, де зими не буває.

— А хіба є така земля?

— Є.

— Далеко?

— Далеко, далеко, за теплими морями.

Кость зітхнув и заплющив очі.

Вже більше трьох годин минуло з того часу, як я підсусідився до хлопців. От, зійшов и місяць; я ёго не зразу замітив: такий він малий був та узенький. Отся немісячна ніч, здавалось, була така ж велична як и передше... Тільки до темного краю землі склонилось вже чимало зірочок, що недавно ще блищали високо на небі; навкруги все затихло, як завжди все затихав перед світом: все спало міцним,

*

непорушним, передесвітним сном. У повітрі пахтіло не так приязно, — в ёму ніби знову розпускалась прохолода. Короткі літні ночі!... Розмова хлопців потухала разом з багатям... Собаки навіть куняли; коні, кільки я міг розглядіти при світі ледві блимавших зірок, и собі повкладались, повісявши голови... Недуже забутя напало на мене; далі воно перейшло в дрімоту...

Свіжий струмень вітру пробіг по виду у мене. Я розплющив очі: — на світ благословилося. Ще нігде не жевріла зоря, а вже засіріло на східні. Навкруги все видно стало, хоч и не гаразд, а видно. Блідо-сіре небо світиніло, холоділо, синіло; зірочки то миготіли тихим світлом, то зникали; одсіріла земля, попотіли листя, де-не-де стали розтинатись живі голоси, и тихий, ранішній вітрець зашепотів, став подихати над землею... Тіло мое одмовило ёму злегенька, весело тримтіючи. Я моторно встав и пішов до хлопців. Всі вони, як цобиті, спали круг багатя, що дотлівало. Один тільки Павлик підвівсь до половини и щільно подививсь на мене.

Я кивнув ёму головою и потяг до господи по-над задимленою річкою. Не успів я одійти и двох верет, як вже, кругом мене, полились по розлоному мокромому лугові, спереду по зелених могилах, з лісу до лісу, а з-заду по довгому курявому шляху, по блискавших рожевих кущах, и по річці, що соромливо лиліла з-під туману сизого, — полились, кажу, спершу лилілі, далі червоні, золоті протоки гарячого соняшного світу... Все заворушилося, пробуркалося, заспівало, зашелестало, забалакало. Скрізь заблищали промінчастим кришталем бубнясті краплі роси; мині на зустріч, чисті та ясні, ніби обмиті ранішнёю прохолодою, докотились голоси давона, и поуз мене, на встави, промайнув знакомий одпочилий табун...

На жаль, я мушу додати, що того ж таки року Павла не стало. Він не втопився, а вбивсь, упавши з коня. Шкода, гарний був хлопець!

ОБРАЗКИ З ЖИТТЯ.

(Деніса з-над Сереша.)

ІІІ. НОВИЙ РІК.

Одного разу прийшов пан-отець Б. до знаного нам почтмайстра — а було то на самий новий рік руский — и просив ёго дуже, щоби

поїхали до З. в гостину: бо и годиться повіншовати честним газдам в З. и трохи забавляться. „При тім“, каже дальше отець Б., „снігу досить, пора сприяє, от просанкуємося.

— Ну добре, одвітує почтмайстер; идіть до дому и присилайте коні, а я за тим часом зберуся.

— „Ба“, каже отець Б., „табо я коней не маю; я гадаю, що ви, звичайно почтмайстер, коні маєте, тай мене з собою возьмете.“

— То найміть собі у мене, тай поїдемо...

— „Та де би ви від мене за коні гроші брали тай зо мною разом у гостину іхали?... то не файно!“

Рада в раду, наконець прийшло до того, що почтмайстер запряг одного коня до малих санчат, сіли тай поїхали.

В селі З. радо іх приймали и гостилися охочо. Почтмайстер був то веселий чоловік и висипав анекдот из копу; а газда и отець Б. и всі гості сміялися без устанку, аж за животи бралися.

Так минув день; по вечери побалакавши лягли спати; а отець Б. и почтмайстер спали побіч себе на землі...

Однако наш пан-отець чогось непокоїться, тай каже до почтмайстера: „Пане почтмайстер! встаньте з ласки свої раненько, що-би-смо були в Б. до схід сонця; бо нинька бачу приїхав инспектор Лінцбавер, та не гарно було би, якби замітив, що мене не ма в школі.“

— Що там, каже почтмайстер, я мав би по ночах вставати! Таж ви знаєте, що до Б. з вітси три милі, що ніч має свої права; зірвеса заверуха, опадуть вовки... и чоловік пропав як муха в мази. Ідте собі, коли хочете; а я просюся и то добре, бом щось нездоров!

Сказав, вкрився з головою, обернувся, гей то кажуть, плечима до отця Б. и захрап на добре.

Що робити? тяжко против води плисти! Пан-отець гей не свій, положився також спати, такой не зовсім розбираючись. Та хоч иншим разом сон повік ёго зараз сам хапався, то тепер з клопоту зовсім ёго не береса...

Перевертався сюди-туди по постели; та годі венути... Минуло може дві, може три години від часу як поклялися; пан-отець зирк в віконце: місяченько світить гей у білу днину. Отець Б. злякався. „Пане почтмайстер“, закликав, „вставаймо та ідьмо!“ — а коли почтмайстер не відповідає, потермосив ёго чимало за рукав. Почтмайстер

офукнувся; отець Б. зі страху замовк. — По хвили знов сіпає отець Б. почтмайстра тай молить сердечно: „Шане почтмайстер, помилійте, не губить чоловіка!“

— А хто вам казав сюди їхати?

— „Вже лиш сей раз послухайте и помилійте!“

Поморкотав почтмайстер під носом, не одно гірке слово скрізь уста викидуючи; а відтак, може спізнавши, що годі було спати при таких обставинах, — а може и жаль ёму було трохи пан-отця Б., бо яко урядник розумів що то служба — встав, зібрався, запряг конника до санчат; сіли тай поїхали.

Було то дуже рано, ледве що другі півні запіяли, коли наші подорожні вїхали из З. Скрізь було тихо; мороз тиснув кріпко, що аж дахи лускали; а місяченько освічував срібним своїм світлом цілий степ широкий, через котрий треба їм було їхати...

Отець Б. закутавшись в медвежу шубу сидів тихонько, молитви шепчучи и словечком не відзиваючися до лютого почтмайстра, котрому найсолодший сон перервав. — Коник, напцуривши уха, жваво наперед помикає, пискливий звінок з зойком розпускає свій голос широко-далеко...

Нараз почав вітерець вставати від заходу, від часу до часу сніжком потрясаючи; відтак розвинулася метелиця, що годі було перед себе дивитися; задула зовсім сліди по дорозі. Почтмайстер почув, що зїхав з битого шляху... Фукнув лиш з-під вуса на отця Б.: „а не казав я?!“ — але в души думає собі: не боюсь, таж я знаю степ як мій власний дім: куди схочу, туди заїду до міста; хиба би, борони Боже, вовки нас напали!...

Ідуть вони, ідуть; години зо дві, зо три — або и більше; вже давно повинні були домів заїхати, а тут міста ані зазором; ба коби хоч яке село або хатина, або бодай ліс, щоб від вітру закрити; — а тут степ тай степ широкий, а більш нічого... Почтмайстер клене, отець Б. дрожить зі страху тай молиться, ані словечком не відзиваєся. Щось зачорнілося; отець Б. думає, що то хата, тай в першу відозвався: „Слава-ж тобі Господи!“

— Та чого ликуєте! сердиться почтмайстер; таж то купа гною! Біди я допитався з вами; ми блудимо по степу вже з шістора години, прийдеся тутечки загибати! Вже и конина втомилася и мене мороз скрізь усі сугави прошибає. Хто видав в зимі по ночі степом із-дти? Тепер лиш вовків ще недостає, щоби біду довершити. Але

и так вона дасться нам в знаки, бо як кінь устане, то нас сніг до рана зо всім засипле, а ми самі замерзнемо!

Отець Б. на се не відрік ні словечка, тільки ще дужше, ще горячіше шепче молитви. Нараз зустріли стирту сіна... Слава-ж тобі Господи! сказав в свою очередь почтмайстер. Заіхав під стирту, заслонюючись від вітру, намикав коникови сіна, а сам взяв руками лопати и ходити, щоби загрітися.

Почекали там з добру годину; взяло свитати. Почтмайстер оглянувся, перехрестився; розпізнав місце де кочував, — а відтак дмухнув на впростоць до міста Б., котре поволи яло свої чорні вершки з-за горба показувати.

Въїздять в місто; вже и люде звиваються, гамір, шастане, звичайно, жите розбудилося в торговельнім місті. Отець Б. закутався добре в свою шубу, щоб ёго не спізнано...

Въїздять в ринок. — Зитар бє саме восьму годину. Ах, коби скорше, коби хоч ще тих пять минут, а стану на своїм становищи — простісінько піду до школи!...

Аж тут — а була в ринку ожеледь, тай ринок був горбоватий, — нековані санчата як не засунуться, як не ударять в камінь, як не перевернуться з великою силою!... а наші подорожні як не висиплюються з них як галушки, один за другим!... А найдальше відкотився отець Б., такой зо двичі обкрутився, а за ним ёго торба з річачами тай подушка подорожна, тай пуделко, тай якісь святочні вузлики — а все простісінько кить-кіть-кіть, тай в плечи бух! що аж дивно було споглянути... А тут отцю Б. годі на ноги встати: що піднесеся, тай упаде; — бо бачите, отець Б. товстенькі собі, тай в медвежу шубу грубо закутані...

Почтмайстер якось скорше викорізмався, та побачивши немалу отця Б. пригоду, взяв сміятися на ціле горло; тим от загладив весь гнів свій, тєє стануло ёму за тревоги и неприємности нічної подорожи; та либонь чи не нарочно він вивернув отця Б. на-серед ринку, щоби за всі свої невігоди пімститися. На доклад ще зъявилися жидики, взяли на отця Б. пальцями показувати и казати: кік! кік! сиду шульдиректор!

Отець Б. мало не умлів з сорому; наконець вдрапався якось з бідою на санчата та просив почтмайстра, щоби ёго віз чим скорше перед школу. Але біда не ходить поодинокю: на вході до школи стоить у самих дверех инспектор Лінцбавер, та побачивши заклопотаного отця Б., взявся сердечно сміяти, тай каже: Hochwürden ist heute, wie ich höre, ein Malheur passirt?!...

Тут вже треба було отцю Б. зібрати всі сили, щоби не вміти ; а коли се перебув без шкоди, доказав, що має нерви сильні гей мотузки...

Тяк закінчився Новий рік 185* для отця Б., о котрім він часто згадував між приятелями, та зарікався в зимі по ночі іздати...

Перегляд літературних новин.

I.

Беручись за перегляд українських літературних новин, ми знали, що беремось не за легку роботу. А не легка вона не тому, щоб переглянути книжку и зложити її літературну ціну було діло велике; а через те, що на літературу нашу ще гаразд не зложили и правдивого погляду в громаді. За доказом не далеко ходити. Треба тільки пригадати : як дивляться на українську літературу не тільки ті, кому вона кісткою в горлі стала, а й ті, кому вона, коли не тепер, то пізнійше мусить корисною бути? Одні кажуть, що література ся — брудня, та й годі : ніколи вона нікому ні на що не здається — вона забавка гулящих людей... Другі доказують, що коли література ся й жити-ме и розвоєм ити-ме, то вона потрібна тільки за-для хатнєї справи, „для домашнєго обходу“: далі вона ніколи не йшла, и тепер не йде, и йти їй не слід, не приходитьсья. А инчі на се одказують, що коли вже, мов, література годиться за-для хатнєї справи, — то з якої річи одводити їй такий тісний куточок? Вона, мовляють, піде и по-за хатами, и стане на користь всьому освітнєму людови, а найпаче Славянщині, — як уже и сталося з Кобзарем. Де правда, а де ні? Всяк поклада рішенець по своєму. А на ділі виходить, що молода наша література ще й свого поля гаразд не знає, а через те — ще й битого шляху на ній не видно: кожен бредє, куди несуть ноги... Тим-то не легко, кажу, и певну критичню мірку прибрати до неї.

По чужих, широких, розвитих літературах міркою буває та користь, яку з літератури має громада. Там література живе разом з своїм людом; иде з ним разом одним розвоєм — иноді попереду, иноді позаду освітніх громадян. Там и писателеви одна дорога — бути живцем своєї громади, показувати побит свого люду, виявляти его потреби, а часом освічувати, або й заново прокладати громадську дорогу, и все таки ити або за своїм людом, або поперед люду. Не

так довелося стояти українській літературі; не так обертається и люд до неї. Вона не веде люд свій наперед; вона не йде и єго поступом. Він живе сам собі своїм злиденним житєм, а вона сама собі — и для себе, и для нєго дороги шукає... Вона радніша-б єму слуховати, та ба! вона, кажу, ще й сама не знає: куди ити їй. Повести її, а разом и люд свій за нею — от робота нашим писателям; а освічувати їх напярмак — діло критики. Оже, щоб вести люд свій, треба, перше-на-перше. оглянутись кругом себе, подивитись — куди люд той безтямку прямує? Може він сам поведе нас за собою, поки ми вести єго налагодимось... Що-ж ми бачимо на-вкруги?

По горах, по долинах, та, як кажуть, по широких країнах — по хуторах та по селах живе 12 мільонів люду на Україні (а майже 3 мільони в Галичині), — не живе, а костеніє у темному, неосвітнєму мороці... Метушиться люд той, мов в рійнику бжолы; клопочеться, умивається потом из-за того насушника, що такою гіркою працею достається він людєм. И ніколи тому бідному людові ні гаразд кругом себе озирнутись, ні в гору глянути. Живе, як та рослина... А хто піднявсь хоч трохи на вижший ступінь, — дивись: у перевертні тягне — свого вже и цурається! Та як єму и не тягти туди, коли у нєго тільки дві стежки перед очима: у низ — у темний морок, и в-гору — у перевертні?... Середніє трохи — по своєму рідному полі, де-б він не розгубив и свого найкращого добра, свого самобитю, — не має... Там шанці глибокі пороблені: не можна ступити, не то — щоб без осказки простувати... Не впускають мови нашого бідного люду ні в школу; не чуємо ми її ні в церкві божій, ні серед громади освітнєї — и вижші з неї кепкують, и нижші раді-б її збутися... На такому-то розпутті між двома шляхами, довелося стояти українському писателеви и закликати до себе люд свій!... Мицкевича, Пушкіна уся їх громада витає, а Шевченко, слєзами вмиваючись, до земляків обертається — молить їх, благає: „И чужому научайтесь, й свого не цурайтесь!“

Прочитавши, йно на половину, Кобзаря, — яка-небудь неспаніла душа и зверне увагу на тее благає. Підступа до вас з щирим серцем, з горячою вірою у велике, мовляв, діло народне. „Навчіть же, каже, мене перше всєго мови, бо я її загубив, тиняючись по світу; дайте мені дотепну свою граматику, словар, — дайте й путящу книжку“. Тут знову горе... „Ні граматики, ні словаря ще в нас не зложили, — одказувш, почервонівши, — а ось беріть: Квітку, Вовчка, Куліша, Стороженка...“ Прочитув гарячий неофіт все те трохи не разом; через тиждень приносить, дякує, и ще просить чого по исторії України.

Скривишся... „Не має...“ Разш Костомарівські московські історичні висліди. Бере, читає — и знов вертає, дякуючи. Просить рідної народописи, просить щотописи, хоч-би землепись України... Одсилаєш, та й одсилаєш свого новобранця до сусіди розуму позичати! Збридлю вже єму и розпитувати нас про науку, — повертається знов до словесности: чи не має ще чого? Давш єму якогось коня, що „був та згъиздився“, оддавш „Не до любви“, а разом и „Долю“ Стеценкову; якось не забув и „Ятрівки“, и „Сватаня невзначай“... Начитався неофіт драматичних діл. „Без талану, каже, нічого не подієш, та видно — крім Стеценка — ніхто й людского побиту не знає: не люде, а тіни людські виступають перед очима...“ А про те — „чи не має новини якої?“ питає. Жаги, скоро раз настала, нічим не впиниш. От, и оддавш „Первоцвіт“ Кохнівченків, „Починок“ Подушчин, „Приказки“ з „Казками“ Носенковими, та ще де-що... Оддав — и обняла тебе думка невсипуча... Скільки питає тебе чоловік, думавш, а ти все єго справляв до сусіди та до сусіди, звідкіля и прийшов він до тебе... А в тебе — ні з чого тобі дознатись ні про свою бувальщину, ні про народопись, окрім сировини сирої — пісень, казок та приказок, та й то далеко не всёго, що обертається між темним людом; про рідну землепись — про землю, де живе люд твій, нічого по своєму не знайдеш; за щотопись — и казати нічого... Хіба все те заборонено? сам себе запитуєш. Ні! ніхто ще, ніколи, або давно вже, не шкодить тобі у таких розправах... А їх все таки не має... Залишиш наукову постать, обертаючися до словесности. А серце щемить од сорому, душа од малосіяня ния, и на ум навертаються, мимохіть, слова поета:

Шукаю, питаю
 Зеленої руті,
 Щоб тебе, мій рідний краю,
 На віки забути!

Голосна наша мова дубеніє, нівечиться між темнотою, не впорядкована у граматикку, не заведена до словаря, а ось вже минає три четверти віку, як почав на ній Котляревський, жартуючи, балакати. Що-ж у нас зроблено за таку немалу годину? Чи ми й досі жартуємо над своєю мовою? Що зробила нею наша народня словесність? — Розбуджені Шевченковими піснями — отим плачем кривавим — де-які земляки зглянулись на плач той, — и до рідного лона повернулись. Де-хто з освітнійших пішов разом з Шевченком и по рідному полю. Нічого казати: були то люде з гарячим серцем,

з щирою душею до рідної справи, з таланом и з певною тямкою — чого нам недоставало, що треба робити... З сорокових до шістьдесятих років вони зробили де-що для нашої літератури и словесности. Багато-б було розказувати про їх працю. Оже вони тільки малесенький краєчок захопили того діла, що неозорно широко розкинулось перед нами — и жде-виглядає рук дотепних. Але, як не тяжко казати, а гріх би було помовчати: чим ближше береш час до себе, тим більш між Українцями-писателями бракує таких рук, тим менш талану примічаєш, и мови часом... питаєшся: де наша голосна мова?... Напрягаєш мозок, щоб домислитись: чого вона так и від чого? Питаєшся: куди идуть, куди направили наші писменьці? Даремне питаєш! Бачиш тільки, що кожен своїм шляхом простує, а куди веде шлях той — либонь и той, хто йде по нєму, не скаже... А в голові прокидається, ворухиться з острахом палюча думка: чи на добро література наша, а чи на зло? И, коли на добро — яке діло стоить у неї на черзі? як за нєго взятись? як єго справдити нашим письменцям? А разом з сим и друге питання виходить: яку мірку до українских творів прикладати? яким їх судом судити, и яку ім ціну положити?

Дуже б широко прийшлося розводити, як би ми здумали на все те доказно одповідати. У нас тепер ні часу, ні снаги не має. Опустивши наукову постать, — що прямо до науки, а що и до школи, — поглянемо на питання словесні, и коротенько на них одмовимо.

Ми нагадали — на якому розпутті довелось стояти українському писателеви. Як же єму за діло взятись, щоб праця єго не пійшла собі марно, а стала корисною кому-небудь? Якою єму пійти дорогою, щоб не остатись позад свого людю? На мою думку, и тут тільки дві тропи; або поперед людю, або між люд свій, бо йдучи, не озираячись, за громадою, опинишся мимохіть в перевертнях. Ити поперед громади, вести її за собою, ставити їй, для ознаки, високі віхи по довгому шляху — се діло словесного велетня-поета. Та велетнів скрізь не багато по світу; а ми знаємо, що словесність у чужоземців служить своїй громаді и з середніє руки талантами, або й просто з освітніми, розумними писателями. Що-ж у нас, при наших сєгочасних обстановинах, робити такому народолюбцеві? яким напрямом и куди йти єму? Одвітуємо: в народню громаду. Се-б то, скажуть, в темряву, у непросвітний морок костеніти разом з своїм темним людом?! Ні! йти в громаду — то не значить ще занедбати просвіту и все добро, просвітою нажите, и стати таким темним людом, який дожидає просвіти; ще не значить — проміняти добрий

жупан на полатану сіру свиту. Туди йти можна и без машкараду, який був подобався де-кому з гарячих та нерозсудливих земляків наших, що, убравшись в оксамити, накинувши на-опашки добру кортову свиту, на-бакир шапку настромивши, ходили по селу... и собак и людей дражнити. Таких нам не треба народолубців! Можна повднатись з своїм людом и без того — повднатись не одежою, не простими звичаями, а духом. Треба тільки спізнати люд свій, заглянути в глибню життя его — и, одкинувши хиби, добру суть его самобиту на користь ему повернути; — а взявшись за письменство, правдиво виявити мирови все, що не наглядити між людом; — показати: що то за люд; якими він обложився обставинами; якими звичаями поводить ся; яким живе побитом — на громаді, в селі, у себе в хаті між сім'янами; які клоцоти обіймають его голову, — и вивести прилюдно народ свій не прибраним та умитим, прилизаним, як де-хто силдувався виводити, а без жодної прикраси — таким, який він справді живе на світі. Хіба трохи тут роботи для повістки, оповідання, чи для драми?... А коли кому випала вдача мірною мовою мовити, — тому нічого вже плакати про те, що покриялось людским забутком, голосити про якусь, туманом повиту, „долю та волю“... Багато буде ему діла и коло душі, коло людского серця: ему прийдеться зазирнути в їх темну тасмницю, щоб переказати світу, що там діється, яка там хвиля ходором ходить, які наганяє думки та гадки, які шідймає бажаня... Про сі потайни сам люд тільки иноді, ненароком, натякне вам, а розказати и не з'уміє. И лірикови, и епікови тут є біля чого походити! Оже треба за се братись не з думкою, що — мовляв — „було та минуло“, а з розумною думкою про те — як на-далі бути. Не назад вести громаду свою треба, а, спустившись до неї, підвести и її в-гору до себе, — та не на хмарах, не по за хмарами, а поставити її на тій самій землі, що її кровю напоєна. Не світом каганьчика свого освітити громаду, а світом праведним сонця — науки, просвіти, — та освітити не з одного якого, а з усіх боків, щоб и сама громада гаразд таки себе побачила и спізнала, и щоб сторонні люде мусіли на неї глянути. От яке, без краю довге, широке и велике діло розкинулось перед очима українского словесника! И хто хоч часточку малу зробив того діла, той уже й зробив послугу своїй літературі, а за добру послугу ему й вічна подяка.

Чи буде коли наша література по всіх обширах землі рідної панувати, чи судилось їй де-небудь в тісному куточку притулитись,

чи — борони Боже! зведе коли лиха доля и український люд з історичного поля, — такий писатель не загине. Жити-ме література (а їй тільки й жити, поки люд її живий), — він буде на користь їй, а через неї — и громаді; а не жити-ме — такий писатель ніколи „не вмере, не поляже“. Він, и через кілька віків, зістанеться живим свідком за свою родину. Він, кому треба, нагадає, що жив колись на світі Українець-народ; він посвідчить его славні діла и вчинки; він доведе, що-б з того сталося, як-би не лихі злигодні години, що терпів сердешний люд той, як-би не перешкоди, що ему скрізь на его історичному шляху приходилось поборювати; він додасть, на пересторогу людем: що за болячки облягали тіло занепаłego люду; якими внутряними хворобами він хирів, за що поліг, и які спадки покинув... Може ті спадки у руку підуть его нащадкам — и оживе в них дух Українця! А може він... хоч найкращого добра свого не розгубить без сліду, и — як посередник між Славянами східними и західними стане тою доброю спайкою, що споїть Славянщину до-купи...

Ив. Білик.

Уж звичайний.

(*Tropidonotus natrix* L., Ringelnatter).

Коли змня рідко буває довша над дві стопи, доростає уж до 4 стіп. Притім він більше строманистий (тонкий, струнький) и дуже звивущий. Голову має малу, яйцевату, шию не о много вузшу від голови. З-верхи синявосірий з двома рядками чорних плямок здовж хребта, сподом чорний з білими плямами. Легко впадають в очи дві чорно обведені, у самиці біляві, у самця жовті плями по обох сторонах голови за висками (Schläfe) — як звичайно люд говорить: „жовті уха.“ Пробиває скрізь у нашім краї; декуда, н. пр. в Кривчицькім и Лісенцькім лісі коло Львова, в Винниках и околиці, в Золочівщині коло Станімира и Лагодова, в околиці Підгірок коло Калуша, и богато де инде досить часто лучається; декуда однакож рідше находиться, н. пр. коло Дрогобича (Східниця, Уріч). Любить околиці вохкі. Водиться під корчами и кущами у норах підземних. Норов у нєго зовсім инший, як у змій: єсть дуже меткий и емкий, при тім дуже чуйний: за найлегшим шелестом зупиняєся на часи-ночку и бачливим взором примічає, чи не ма якого небезпеченства,

або чи не вдало-б ся уподібвати здобичу — почім миттю або удерає на втеки — або протепом вержеся на необачне звіря — звичайно жаби, ропавки, ящірки и тим подібні менші животини, котрини живиться. Чоловіка боїться; побачивши его звертає к нему голову, сичить голосно, висолоплює раз-у-раз свій розцулений язик (зичить) — а тим часом старається чим скорійше уйти. Тая его лачність, а ще більше тое сичення из нацуду, виходить ему найчастійше на зло: бо нераз сам себе відкряє, а несвідомий річи убиває з обмераїнем ужа, котрого, власне за-для его сиченя, має може за саму ідовитну гадяну. Між-тим уж не шкодить нікому, без обави мож его брати руками, хоть непоковний надто, мститься тим, що з желез задочних (Afterdrüsen) виприскує білаву, молоковату течу дуже гідко вонючу, а часом навіть и укусьть напастника, хоть тое укушенє не лишає по собі злих наслідків: з ранки по кількох годинах и сліду ніт. Окрім ящірок, ропавок (ропук) и жаб живиться також и рибами, за котрини радо иде в воду — плаває бо дуже спосібно, при чім зручно нурцює (дає нурця), а може навіть з пів години видержати під водою. За для тих власностей називають его також ужем водяним, водяною або водяницею. — До року кілька разів линиться; тому в місцях, де ужів більше, часто лучаться бачити скинені шкірки або ліновнища тих звірят. На весну, именно при віцци Цвіття и в Маю, паруються ужі. Буває инше місце, де ужі дуже радо сходяться; купа склублєних ужів порушена скоро розлазяться, причім видає страшєний сморід. Людова фантазия оповила звичайне зъявище природи, яким еуть сходняи ужів, тайною шатою сказочні. Именно, повідає люд, мають ужі свого короля, котрого слухають. Як свясне, всі сходяться и дують разом: тогді роблят они диямент. Король має необмежену власть над підчинєними собі ужами. Сам сидить в скляних будинках на найнедоступніших місцях в лісі. За найлегшим его понуком виспає ціле військо ужів, щоб укарати напастника, або обороняти короля. Буває и те, що ужі зійдуться численно в купу, щоб стеречи скарб, котрий им повірив король, маючий, після повірки людової, золота, срібла и дорогих каменів без числа. Скарб той однакож заклятий, тож не дається він взяти чоловікови, хіба, як хто хитрий, кине на ужі хрестик священний, від котрого вся погань в розтеч піде, а скарб лишпться. Жовті плями, що за висками, уважає люд за корону золоту. Вирочім, розскажують, бувають ужі, у котрих ціла голова з щирєго золота. Щоби тую голову дістати, треба, нім сонце війде, перед вороку ужа простелити чисту

хустинку. Уж непременно скине тоді на хустину золоту голову, а намість неї виросте ему нова, однакож вже звичайна, не золота. Загалом в сказках нашого люда багато говориться о ужах и о их скарбах. Самих ужів уважають трохи не всігди за нечисту силу. Их скарб заклятий, а они самі часто люде переіменені, перекинуті в ужів за яку там провину. Король ужів сидить мов в зачарованім замку, в котрім вся его прислуга — зачаровані люде, против справжних людей дуже жорстоко обертаючися, але дякуючі радісно того характерника, котрий успів им привернути их давню чоловічу стать. Король ужів — великий любовник краси дівочої; тож що найкрасші дівці підманює, уводить у свої скляні або й брилянтові будинки. И найневинніші дівчата потрафить підступник так улестити, що самі підуть на свою згубу... а потім хоч плач, в своїм замку то вже уж паном, а уведена дівця тільки служницею, годячою его похотям, стережена кругом, так що и ступнем годі їй без нагляду ступити... Ужів загалом уважано вже в найдавніших часах за звірята хитрі, підступні и лукаві. Вже в священім писаню розказується за змیا т. є. ужа, яко „хитрійшого над усякого звіря полёвого,“ яко некусителя наших прародителів. Навпаки у декотрих древних народів (н. пр. у давних Греків и Римлян) ужі були образом доброго начала *Ἄγαθοδαίμων*, а на памятниках находиться часто богиня здоровля *Ἑγίγια* выображена, як наповас ужі из чарки. Впрочім народи середнього и нового віка переважно гидують ужами. То-ж само дасться сказати з декотрими виемами и о народі рускім.

В липцю зносить самиця звичайно до 30 яець, білих, тонкою шкаралупою вкритих або позліплюваних в грудку, або получених з собою, мов навизаних. Після вислідований Герольда виклюваються з яець ужата лише при теплоті 6—18° R., — за для того найрадніше складає их самиця у гній, в гниюче порошно и тім подібні річи, котрі розкладаючись родять тепло. Иногді, коли не найде догідного місця для покладаня, може яйця задержати в тілі так довго, доки не виклюнуться, почім ужата до разу виповзають з матери. З яець, в одвітне місце знесених, вилягаються молодята в обставинах сприяючих в кілька тижнів. Суть то животики дуже красиві, рухкі и любенькі. Знаючи о способі житя ужів и их розмноженю, легко витолковати, чому ті звірята часто находяться біля хат в-оборах, на гноїщах, по смітниках и пр. Забобні люде однакож, не знаючи о способі житя ужів, зовеім иншу подають причину, для котрої уж держиться людского обійстя,

Именно твердят, що весть особливий уж домовитий, котрий най-любійше буває в стайнях и оборах коло худоби. Віп має ссати (!) корови, від чого они дуже здорові и богато дають молока. Забивати такого ужа домовитого ніяк не годиться — а то з жалю за побитим ужем гине худоба. Часто лучиться учути від селян, що в таких або таких селі у сего або того чоловіка вбито ужа домовитого, а в слід з туги за улюбленим сисуном здохла найкрасша яорова. Впрочім, думають, уж домовитий не лише приносить щасте для господаря через те, що ведуться корови, котрих осе, але також відводить гаде, щоб не кусало чоловіка. З домівниками, а именно з дітворою, живе уж в добрій згоді. Раз, було, ілі діти кашу з молоком, в-тім висуваєся з діри в підлогах величезний уж, виповз на серед хати, а там вже пхаєся и собі до миски, щоб засербнути смаковитого молочка. Діти, хочачи позбутись унадливого ужа, бють его ложкою по голові, уж уступає и ховаєся, та за часок знову з иншого кута вилазить и мов граючесь упоминаєся у дітей о свій пай. — Шановане ужа домовитого, мов би якого доброго духа (зрів. грец. *ἁγιοδαίμων*) має свій початок у давнім язичестві, коли то еще обожано сонце, місяць, здіди, звірі, дерева, загалом мовлячи, сили природні. Египтяне віддавали честь божу навіт ідошитим зміям рогатим або рогавицям (*Cerastes aegyptiacus*, *Hornviper*). Здається, тим хотіли ублагати гадюки, щоб не кусали людей и худоби; по части також повірка в посмертву мандрівку душ людських у різні звірята, між иншими в ужі, могла бути причиною того почитаня, як то заключати мож з невразних повірок о ужах з очарованих людей повставших.

Та вернімєся до ужа звичайного. Як згадано, межи людом вкorenений пересуд, що уж хітляно ссе корови. На молоко має бути такий ласий, що до свіжого мож его дуже скоро вивабити з схованки. Подібні повістки могли взяти свій початок лиш з неточного помічаня. Уже улад писочка ужа показує, що те звіря до ссаня зовсім не способне: має бо гачковато в зад загнуті зубці, котрими, ухопивши дійку, не легко би міг єі опять пустити без зранєня. Впрочім ужам, у клітах осібно утримованим, давано нарочно молока, однакож навіт зголоднілі не хотіли ні солодкого ні зеілого кушати.

В давнійших часах лучались, именно в гірських лісах, надзвичай довгі и грубі ужі — а такі, як бачитьсє, були поводом до оттих байк о великих потворах прозваних як до околиці полоза ми, навуза ми, смоками, смочіля ми, жеретіями, драками, и зміями и-велита ми. Тепер вже, коли більше залюднились сто-

рони давніше пусті, много звіря порідшало — а и ужів величєних не так легко побачити доводиться: — та все у казках згадують ще про страшєнні зми-прочвари, котрі одним метом хвоста людей мають убивати, а відтак ссати жадно їх кров, — за прочвари, що то літають по небу и зїдають зірки, що то одним взором годні чоловіка спалити и пр. Декуда єсть межи людом повірка, що, если уж сїм літ не чує піяня когута, ні звона, а також сїм років не бачить людей (т. є. коли не заходять люде у пуцу, де сидить), то стане полозом, гадом страшєнним, під котрим, де котиться, трава горить. Так то навіть звіряти зовсїм нешкїдному приписує буйна ява люду якісь надиродні сили и страшливі власности.

Бобонні люде думають, що добре єсть вбитому ужеви вирізати язик, а той потїм и носять при собі, яко тайний середник (лїк) від укушеня ідовитого гадя. Убитого ужа закопують в землю, щоб яєне сонїнько не дивилося на нїго, бо би від того крїва во рділо при заходї, — а також тому, щоби на падлице не сїдали мухи, та відтак не розносили їди людам и худобї. Так званї товарячі мухи або болїетки (*Stomoxys calcitrans* L., *Stechfliege*, *Wadenstecher*), що именно у парні дні перед слотою так доткливо доскуляють людам и живинї, суть по гадцї несвідомих людей вїчим иншим, як лише простими мухами, котрі стали ідовитими від тогдї, від коли сїли на неживого ужа и єго поссали. Суть то видумки без всякої підстави. Уж бо не єсть ідовитим, тож и не ма причини боятись єго укушеня. Тим смїшнїший переєуд, що мухи з неживого вже ужа втягають їдї, котру відтак запускають у рани, кусаючи людей и звірята. Болїетки ж не поєтають з простої або хатнїї мухи, а єсть то осїбний рїд мух колючих. Що сонце заходить червоно не від того, що „дивиться“ на вбитого ужа — се кождий розумний чоловік вдобарить (второпає).

Многі люде — навіть из просвієчених — коли побачуть ужа, то аж стрепенуться и мерщїй єго забивають. Однакож того не повиннї дїяти, бо уж, будучи животиною зовсїм не шкїдною, не заслугує на переслїдованє. Пожитку не ма з ужа ніякого; лиш декуда уживають єго шкїрок мїсто наволоки або надїву до чубуків (цибухів), що досить добре одвічає. Впрочїм сало и масти з ужа належать до тайних, однакож зовсїм безскуточних лїків „знахорів“ и „ворожбитів“.

Окрїм ужа звичайного буває именно в Чортківщинї и Коломїйщинї також уж русєник (*Tropidonotus hydrus* Pall.). Єсть він

о много рідший від звичайного, від которого різняться головню тим, що не має жовтих плям за висками; впрочім спосіб его життя подібний як у ужа звичайного.

З посвоячених родів лучаються у нас вще слідуючі: Лютиця гладуха (*Coronella laevis* Merr., Glatte Jachschnge) и Ярун оливковий (*Zamenis viridiflavus* Lacer., Schwarzgrüne Natter). Первий одличається именно тим, що має крутький хвіст, котрим завішати ся може на галузях и тим подібних предметах. Вторий належить до семейства щербозубих (*Diacrantera*, Weisheitszähner), у котрих два найтальнійші зуби єуть більші від прочих и щербою переділені. Суть то ужі дуже яросливі; зачеплені одважно відпирють напастника и кусають. Укушенє тих ужів однакож не шкодить чоловікови, бо як лютиця так и ярун не мають зубів ідовитих; впрочім оба роди у нас попадаються в рідкість.

II. *Верхратский.*

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Чи може у нас бути згода між Русинами а „Русскими“?

II.

Щоб яснійше порозуміти, чому тиі многі люде из табору Русских, котрі гадками своїми в справах народних и літературних більше до Русинів ніж до своїх проводирів суть зближені, сих не відступають, а до тих не переходять: треба найперш розважити, котрі то и які люде до одного и до другого табору належать.

Табор Русских импонує перед всім великим множеством священників. Если поминемо цілком индиферентних, котрі не признаються ані до рускої ані до російської ані до польської народности, если поминемо дальше отвертих Поляків: то оставшач часть нашого священства безперечно в досить значній більшости держиться Русских, а тільки в меншости Русинів. — Зате мірської интелігенції у Русских зовсім не багато. На сто кількадесять священників (селян було вще більше), згромаджених на посліднім зборі „Русской Ради“, ледве 5 або 6 найшлося з мірської интелігенції. Тих самих кількох мірских людеі фігурує кожним разом на зборах Народного Дому, Матиці и

пр. Протівно, число міських Русинів з інтелігенці єсть так ві Льові як и майже по всіх містах и місточках Галичини значне, а на супротив Русских зовсім переважаюче.

Молодіж до недавних еще часів майже без винемок була щиро-рускою. Перед кількома однак роками редакція „Слова“, викидаючи немало грошей, позискала для своїх цілей деяких молодців, навіть горячих „Українців“, відзначаючи їх однако скорше всякими иншими здібностями, аніж постійністю характера. Сим молодцям, проживавшим передше нераз и в нужді, сподобалося тепер ізидити на колегія фіякрами та марнувати часто по кілька золотих на день... Се був початок партії Русских між молодежію; відтак дальше то материяльними користями, то интригами, ложною наукою, фалшивим патріотизмом и т. и. перетягли рускіє проводирі одну часть молодежи до себе. Но все таки значна більшість молодежи, помимо всяких намов, покус и интриг, як була так и єсть щиро-рускою.

Простий народ по містах и селах одріжняє себе вправді од „Москалів“, однак, не маючи проевіти, не тільки не бере участи в борбі Русинів и Русских, але о ній и нічого не знає.

Що же тих людей, котрі до Русских належать, надить и удержує в тім таборі? Обстановини, котрі те справляють, єуть розличні, як розличним є стан, характер и и. у людей, до того табору належачих.

Перед всім треба між Русскими розличати таких, котрі з більшим або меншим пізнанєм до Русских причисляються, а таких, котрим сєго пізнання недостає. Сих послідних єсть більше. Не маючи сили або волі виробити собі яєне понятє о своїй народности, нерішучі в своїх гадках и ділах, потребують доконче когось, за ким би сліпо поступали. Ними отже правлять не засади, але особи: кого представителями Руси уважати привикли, тих якби на коменду слухають. Представителями ж такими, имено в очах великої части нашого свящєства, хто-ж би инший міг бути, як не св. Юр? Ба, находяться навіть між мірекою интелігенцією поодинокі люде, имено між старшими, котрі в св. Юрі правдиву репрезєнтацию Галицкої Руси видять, особливе задля того, що справді в и по 1848-мім р. св. Юр керував акцією народною и майже офіціально репрезєнтантом Галицкої Руси був uznаний. Такі люде не застановляються над тим, чи те, що добре було колись, мусить ним бути завсєгди; консерватисти найчистшої крови, подібні єуть — в иншій напрямку — до нашого мущика, котрий не поступає, помимо змінєних обстановин, з ходом часу,

*

бо так его батько и дід не робили. Так отже, коли при ввізді еп. Куземского до Холма вибрано на его місце председателя комісії Дома Народного, вибрано о. Кульчицкого перед безперечно о много здібнійшим о. Павликовим, „да будетъ глава у св. Юра!...“

До „Святоюрців“ належать декотрі лица и з по-за св. Юра, такі, котрі то родинними то иншими особистими вязами не тимже тісно суть сполучені, а при тім очевидно однакі засади визнають и одні цілі мають. Тіи отже, як сказано, великою частию нашого священства и деякими людьми з мірскої интелігенції ужажаються репрезентациєю Галицкої Руси и таку мають повагу у тих своїх поклонників, що сі не застановляються зовсім, чи добре вони справами народними керують: всё, що вони роблять, вже тим самим, що від них походить, єсть добре. Коли „Основа“ в 1. числі з р. 1871 розберала проєкт адреси, внесеній пп. Ковальським и товаришами, и закидувала їй многі хиби и неконсеквенції, якийсь дописуватель „Слова“ боронив адреси тільки в той спосіб, що мусить вона бути розумною и доброю, коли від таких осіб, якими суть сі автори, була уложена. Аргумент не аби який, перед котрим мусіла-б замовкнути Лессінг и Аристотелес!

Если-ж св. Юр так велику партію, а у тої партії так велику повагу має, то, очевидно, сліпі приклонники св. Юра тільки тогді до народного табору перейшли-б або з ним погодили-б ся, если-б сам св. Юр до того табору вступив або зробив з ним згоду. Так однак не єсть и не скоро буде. Св. Юр бо уважає Русинів виступивших енергічно в справах народних, именно вступаючихся за чистотою руского язика, революціонерами, котрі власти св. Юра узнавати не хотять, а самі на его місці верховне правління справами народними досягнути бажають. Проте не любить Русинів, именно радикалів Українців, и боїться їх, а радше годиться з „настоящими Русскими“, від котрих не видить такого небезпеченства для себе. И так бо на полі літературнім між Святоюрцями и настоящими Русскими не велика різниця, бо привикшим до церковщини Святоюрцям російсько-церковно-польско-руский язык Русских є далеко мильший, ніж їх власний, рідний, якого уживають Русини.

Крім впливу св. Юра єсть другою перешкодою до згоди в Галицкій Руси вплив „Слова“. - Тає часописє, принята в часі свого появляє майже від усіх Русинів з найбільшим ентузіазмом, истнуючи вже 12 літ по більшій части як єдиний політичний орган Галицкої Руси, не дивляця, що мусіла собі конечно виробити вплив великий, а той вплив у людей без народнєго пізнаня, у людей не-

мислячих заховала ще й до нині. Такі люде привикли мало по малу ити сліпо за „Словом“ мов за своїм проводирем, и переходили ріжні фази разом из тим проводирем. Писало „Слово“ в перших роках свого иснуваня: „ми не Ляхи и не Москалі... ми Русини!“ — сі людиї кричали за ним: „так, ми Русини, не Ляхи, не Москалі!“ Написало „Слово“ в 1866-ім році: „ні, ми Русскіє, ми и Москалі — се одно“ ; знов за ним крикнули: „так, ми Русскіє, один Русский народ!“ Що „Слово“ оголосить чорним, се у них чорне, а що білим, се біле, хотяй би перед хвилиною еще ними самими було противним узане.

Всі тіи численні люде, котрі так без пізнаня, без волі и сили, сліпо своїх авторитетів тримаються, в душі властиво не суть Русскими, хоч з Русскими держать и такими часто зовуть себе: вони одвако з причини цілковитої моральної залежности від своїх авторитетів Русинами не стаються.

Инакше діло у тих, котрі з яснійшим розумінем справи пробувають в таборі Русских. Про самих проводирів и головних поборників Росийщини тут розводитись не будемо, а тільки зганемо про таких, котрі в душах не цілком або лиш дуже мало суть Русскими, а мимо того не держать з Русинами.

Перед воім идея народної и літературної єдности з Росиєю єсть дуже принадна и догідна для людей з найріжнороднійшими стремліннями и характерами. Такий, котрий лякаєся великих подвигів, надмірної праці, може, будучи Русским, сидіти собі спокійно та чекати, що будучність сама принесе. Напротив, яко Русин мусів би прикладати руки до діла: тут бо треба сполученя всіх сил, если будинок рускої народности, тепер ще лиш тільки на міцних підвалинах заснований, має довершитися. Тут треба молоду, майже еще в пелинах починаючу літературу старанно плекати и підносити, треба численнійшу виявленість вироблювати, треба люд простий, вже не лиш для культурних и гуманітарних цілей, як у инших народів, але таки для охорони народности рускої, просвічувати и піддвигувати. Се все — діло не мале, и за для того слабший дух легко перелякнеся трудностей и тратить навіть надію на можливість переведеня сього діла. Не один щиро сприяє рускій справі, але не має довіря до неї, и з малодушности тримаєся табору Русских. — Иншим держатися того табору при нижніших обставинах в Галичині дуже догідно для того, щоб легким заходом здобути славу патріота. Закричить хто лише голосно: я Русский, ми Русскіє! — ого вже він и патріот и народолюбець и Бог зна що. Особливе подобається се молодежи, склонній звичайно

до опозиції. Отже-ж понеже нині у нас Поляки верх мають, а Полякам „Москалі“ суть солюю в оці, так нуже, щоби докучити Полякам, щоби показатися „твердими“ патріотами, кажім: що ми „Москалі!“ На Русинів в теперішній хвили Поляки не так дуже удають роалючених (хоч не менше би дусили їх як Русских, наколи-б сих не було); тож не ма такої слави яко Русин виступати. Таке богатирство, походяче головню з охоти грати ролю ауха, в богатирством школяря, шукаючого слави в тім, щоби сваволити в школі або „поставитися“ до учителя. У нас еще ж виробилася така ложна гадка, що не той єсть найліпший патріот, котрий найбільше для свого народу робить, але той, хто найбільшим є ворогом Поляків.

Русские наші найшли собі кілька слів (Німець би сказав Schlagwörter), котрими воюють против Русинів. Такими суть именно слова: „тверді и мягкі“ и „фонетика“. Про твердість Русинів и Русских в обороні прав народних ми вже в попередній статі згадували; не всі ж з Русских и вірують в мягкість Русинів: суть між ними и люде з такою думкою, що в загалі, если не твердшими, то певне не мягкими суть Русини від Русских; але знаючи пересуд свої партії бояться з своїми рускими гадками обзиватись.—Ще більше, особливе між недоученими а хочячими за учених уходити, воюють поборники Росийщини словом фонетика. Безперечно мусять и між Русскими поодинокі люде знати, що иривопись давних Греків и Римлян була фонетична, що Серби мають найчистішу фонетику и аж від введеня тоїже мужем європейскої слави Вуком Караджичем сербска література почала гарно розвиватися, що у Німців, народа найпросвіщенішого в світі, нині ведеться спір між етимологами и фонетиками,—теє и много иншого поодинокі из Русских навірно знають; але, представляючи фонетику яко щось нерозумного, всякій науцѣ противного, мають добре оруже на недоуків. Озвеса хто в щирім, рускім дусі, зараз закричать: що, тні неуки, тні фонетики?!—и молодець, маючий претенсію до учености, замовкне, боячись, щоб и єго за неука не взяли. Тож треба оцільного характеру, щоб хотіти на всі такі насмішки виставлятись, або достаточної науки, щоб на них відповісти. Кому ж сєго недостає, той, хотя и Русин в души, не признається таким. Вирочім, як ми вже передше згадували, и між Русинами не всі годяться з фонетикою, именно з так званою Кулішівкою; але очевидно не ма таких, котрі-б її чинсь из становища наукового зовсім нерозумним, безатисленим уважали.

Многі суть еще инші причини, чому и прихильні рускії справі не принадлежуются перейти в табору Русских до Русинів.

Не завдяє ж бо становище Русинів у нашому краю! Виперті ново повсталю партією Русских нарає из всіх становищ, позбавлені всіх фондів, всіх інституцій, руским народом и нецоділеною еще інтелігенцією его заложенах, подібні суть у многих вєглядах до старокатоликів, котрі також, хотя попередним засадам они одні остались вірними, хотя сама інтелігенція до них належить: по прийнятю переважним чиєлом католиків нового догмату неомильности, и проводирів-єпископів, и церквей, и маєтків духовних — всєго суть позбавлені. Такий же стан не скоро знадить кого перейти з противного табору, хотя би хто тільки поєрховно, а не серцем и душею до того табору належав. Єдино безъуєтанній енергійній діяльності и твердій постійности удається становище своє так скріпяти, щоби всіх одні або подібні засади визнаючих притягнути и своїй ідеї побіду зготовити.

Як трібувано між Русинами а Русскими згоду зробити и чому тї проби не удались, пояснимо в найближшій числі нашої часописи.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Найважнійшою внутрєнньою справою Австрійсько-угорської монархії суть тепер безпосередні вибори, котрих лачерє президент міністрів князь Аверсберг вніє минушого тижня в Раді державній. Внесенє опієзидоє задля того так довго, бо корона зволікала дати призволенє. Тим часом старалоєя мінієтерство дряєскати для тої справи особливе польську делегацію; а коли Польєки не хотїли вдаватися в переєговори, цєкликано єр. Голухового до Відня яєо посередника між польськими послами а мінієтерством. Задим однає переєговори скінчилиєя, наступило призволенє корони, и проєкт мінієтерства був в Раді державній внесений, а тоєж Раєдоє комієні конституційній до трактованя переданий. Мінієтерство офруєваєо Поляєками в заміє за невиєтупленє їх а Ради державної окреснує резолюцію, т. є. так аваний єляборат з деяєкими еще змієнами на користь Поляєків; але їх делегация на своїм засіданю з д. 23. с. м. не прийняла пропозицій мінієтерства и постановила при другім читаню проєкта виступити з Ради державної. В наєслідок того рїшеня єр. Голуховєкий уважав свою ролю посередника за скінчену и повернув до Галиєчини. Чи однає Поляєки своїє ухвали держати-

муться, не знати; бо уклади з міністерством зірвалися не з засадничих причин, але тільки з-за того, що Полякам здавалося міністерство не давати достаточних гаранцій, що еляборат буде Радою державною прийнятій.

Зовсім инакше становище против проєкта реформи виборової заняли Чехи. Мимо всіх перепон, ставлених рядом, посипалися из всіх сторін Чех и Моравіи петиціи против безпосередним виборам, заосмотрені кількасот-тисячами підписів. Тіи петиціи звернені просто до корони, и були передані цісареві князем Лобковічем. Також Словінці подібну петицію подали.

Из всіх Славян Австрійских тільки одна часть Русинів освідчилася за безпосередними виборами, надіючися великих користей з того, если замість кількох буде кільканацятѣх послів Руских в Раді державній засідати. Зважити однак належить: 1) що при розширеній автономії країв найважнійші для нас справи не в Раді державній, а в соймі кравім рішаються; 2) що и кільканацятѣ послів між 63 (тільки мала-6 тепер Галичина висилати) будуть лиш дуже незначну меншість становити; 3) що міністерство и німецкі центральні все таки скорше погодяться з Поляками, ніж з Русинами, котрі від жадного ряду Австрійского, який би він ни був, не можуть бути протеговані, від коли значна часть заявила себе Русскими. Уже й тепер в проєкті міністерским найбільше суть увзгляднені Галицкі міста, а найменше сільскі громади, котрі мають на цілу Галичину виберати 27 послів, из котрих найбільше 15 або 16 можуть бути Русинами. Також виступив міністер Ляссер в віділі конституційнім против поправок, які на користь Русинів ставляв там посол Яновский.

Из справ заграничних єсть найважнішою резигнація короля Амадея на трон Испанский. Безперестанні несупокої в Испанії, неможливість установленя якого такого ладу спонукали короля до того кроку. Вслід за резигнацією опуствив Амадей Испанію и удав ся через Португалію до Італії. Зараз по єго одъїзді оголошено републику. Однако нарід Испанский занадто мало має змислу и любови до ладу и порядку, занадто мало просвіти, занадто підбурюваний и в темноті удержуваний своїм духовенством, занадто розпався на фракції, як щоби мож мати надію на довге удержанєся републики.

ОТВЕРТИЙ ЛИСТ РУСКИХ АКАДЕМИКІВ

до отця Наумовича, видавателя „Науки.“

Преподобний Отче Добродію!

Може-б не кочче и годилося нам, Добродію, озиватись до Вас тим листом; ми бо, в почутю нашого патріотизму и святости нашої справи, уважаємо низше гідности одвічати на клевети, розсівані тенденційно про молодіж руску; — так статя Ваша п. н. „Дім Народний“, поміщена в „Науці“, письмі призначенім Вами до читаня для сільского люду, примусила нас до того.

Од давня вже приглядаємось махинаціям декотрих людей, знаміряючим, для знакомих нам цілей, роздвоити и ослабити сили наші народні, повздержати народний рух політичний и літературний; з болём серця ми приглядалися, коли злости тих людей удалось спровадити роздвій між старшими; з резигнацією знесли ми перед трёма роками подібний напад на єдність братню молодежи рускої; — ми не одвічали ніяким письмом, не виступали прилюдно в обороні чести нашої и нашого патріотизму, в обороні правди; ми лишили часови успокоєнє розъяреної злости тих людей, ми мовчали в тій одушевляючій нас надії, що чесне наше поступанє знайде узнанє в цілім народі рускім, так як до тепер зъєднало собі вже прихильників в більшій часті єго, — и що давня згода и любов запанує наново між нашими родимцями.

Ми би и тепер були мовчали, наколи-б Ви, Добродію, згада-ною статією не розвязали нам уст.

Навикли ми вже вправді до читаня статей, розсїваючих незгоду в народі, роздираючих серця братні, виміренних на обаламучованє сільской нашої інтелігенції, котра нераз не в-силі познакомлятьсь докладно з ходом діл народних; усвоїлись ми з злостью противників наших, яко вже нешкодливою нам більше; но щоб злість та декотрих людей доходила до того, щоби не вагувались розширювати деморалізуючі свої впливи вже и на люд наш сільский — на те не була ми ніколи приготовлені.

Ви, Добродію, Ви перші подали той помисл нового ослабленя народу руского. За мало Вам ще було дивитись на незгоди старших наших родимців, на спори молодежи рускої; Ваші ціли домагаються ще и роздвою між людом сільским, тим сердечним людом, котрий ще тепер заледві очи вітвирає, орієнтується, о котрого лю-

бов и довіря до інтелігенції так мало еше у нас постаранся. Яку-ж будучність лагодите Ви и людови рускому и нам, молодежи рускій, будучим заступникам того люду?

Вмісто впоювати в него засади едности, любви и довіря до інтелігенції, вмісто доказувати, як щиро старається она о добро ёго, и заохочувати до спільної діяльности — Ви убиваєте в тім люді віру в будучність, охоту до подвигів народних и ту ю крихту прихильности, яку має до нас; самі ведете ёго в заставлені повсюди, а так приманчиві сіті колонизаторскі, усуваєте з-під ніг наших підставу, на якій єдино стоячи для добра люду нашого працювати можемо, покажете ёму незгоду посеред ёго інтелігенцій, котра перед незрілим ёго оком завжди закрыта бути повинна.

Ми не питаємося Вас, на якій підставі посміли Ви, Добродію, прозвати прилюдно молодіж руску (з виемком „кільканацятѣх“ вибраних Вами) кукілем и половиою на здоровій ниві народу, як поважились Ви, підсувати чесним нашим замірам и патріотичним нашим працям ненародні тенденції, коли життя наше не сплямлене дотепер ніяким поганим ділом; як могли Ви назвати уживану нами в письмі мову накрученою на спосіб ляцкій, а нас самих перевертнями, обаламученими и підкупленими витритями ляцкими, — коли мова наша не ріжниться од мови давніших Ваших творів нічим більше, хіба тільки що менше в ній колонизмів; коли и Ви до недавна признавались з одушевленем до тих самих засад и служили тій самій ідеї, яку ми нині исповідуєм.

Ми не питаем Вас про те все. Давніше Ваше поступанє — а новіше враз з дописями до „Слова“ достаточною нам на теє відповідю. Ми тільки, маючи на увазі добро народу, дозволяємо собі поспитатись Вас прилюдно: як поважились Ви, Добродію, поміщати так деморалізуючі статі в часописи людови?

Яке-ж понятє буде мати той люд о силі и повазі молодежи рускої, того квіту, тої надії на ёго будучність, коли тільки тих „кільканацятѣх“, як виражаєтесь, що вийшли на сцену, то „сама тверда Русь“? Де-ж ті 2 сотки других людеі, що ошускають майже що року академію? „Ляхами стались!“ натручаєтє мимоволі відповідь. — Яку-ж книжку схоче потому читати той люд, підозріваючий всё и всюди, коли поучаєтє ёго, що суть книжки и нерускі руским письмом списані? Для увільнення од колізії, не радше-ж він не возьме жадної книжки в руки, або возьме польскі, котрих тепер масами розпихають по селах декотрі колонизатори?

Якже-ж з'єднаємо собі пізніше довіра и любов у того люду, ми, будучі „старости, доктори, професори, священники и адвокати,“ як Ви кажете? чи може тільки за легитимациєю Вашою? Теж диктатором хочете може бути народови рускому, або спровадити анархію, розстрій, руїну? Чи роздумували Ви, Добродію, над можливими наслідками такої агітації, або чи може и те належить до програми Вашої діяльності? Сором, сором, Добродію, Вашій здобутій давнійше славі! Не гідне те діло имени Вашого, котре задля подвигів Ваших на полю літератури людової глибоко вирите в серцях молодежи рускої. Лишть те діло людям, котрими ми вже давно мерзимося. Ми знаємо, що не така Ваша гадка о нас, що Ви переконані о наших патріотичних и чесних замірах, о нашій любови до всього, що рідне, що руске, що Ви прихильні нам навіть часами, чого доказом новіші Ваші розмови и декотрі листи приватні. За лишть проте те погане діло, котрого ніколи до кінця не доведете, бо все оно розбивати-меться о сталёву зброю нашого патріотизму и ті нерозірвані огнива, якими сполучилась молодіжь руска — а ужиткуйте Ваш талан на иншім полю, з котрого збирати-ме наш нарід правдивий хосен; а ні — то дописуйте, як давнійше, подібні статі до „Слова,“ де для них властиве місце, коли в тім яких користей для себе сподіваєтесь; они там не пошкодять, ми вже навикли до них; — лиш не шукайте на загубу народу подібних користей для себе в видавництві „Науки“, не деморалізуйте подібни ми статями люд наш сільский, котрого колись заступниками маємо бути, не однихайте нас од нього, щоб колись він Вас не одохнув, не дурить ёго, бо прийде час, коли „и премудрих немудрі одурять, и стане слава, віковічняя слава.“

Ми живемо и виростаємо для оборони народу нашого, ми свідомі обовязків, які нас чекають; ми чуємося бути гідними тої чести и в силі побороти всі перешкоди; ми дорожимо кождим чоловіком, хто улегшає нам тепер вже будуче наше становище; — а гидимось людьми, що ділаючи для укритих невародних плянів, або для власної користи, запропашують славу народню, убивають духа, ослабляють сили, — котрі для осушення тих цілей уживають найгидніших средств, бо навіть одурюваня простолюдина.

В имени отже молодежи рускої, на підставі тих численних листів, які од товаришів и знайомих з села ми подіставали, в имени добра народнього и святости правди, в имени чести, дозволяємо собі просити Вас, Добродію, о спростованє поданих в статі „Дім Народний“ ложних доносів (и о занеханє агітацій в тім духу, погубних

для народу руского), або о прилюдне обвіщенє доказів на клевети там виголошені, щоб у противному разі ми не були змушені Вашу особу прилюдно тою нечестю назнаменувати, яка годиться тільки підлим клеветним махинаціям.

У Львові дня 18. Лютого 1873.

Мальчевский Мир. Савчак Дам. Лукашевич Бр. Никифороук І. Подляшецкий Волод. Познаньский Юл. Погорецкий Пешро. Подляшецкий Кар. Кульчицкий Юс. Руцицкий Брон. Лиминьский Пешро. Голодиньский Юл. Крупка Волод. Гавацкий Марк. Гузар Волод. Мійский Ем. Ярина И. Чаплиньский Ом. Ливиньский Фр. Шишайло Кар. Медвецкий О. Мійский І. Данилович А. Цурковский Андрій. Заячківский Ашан. Білиньский Клар. Кайко Юсиф. Леонтович Володимір. Блонарович Іоан. Підляшецкий Евг. Мильский Люд. Крайчик Дим. Федоровский Еман. Чваршацкий Теоф. Лужицкий Корн. Кушнір Мих. Білиньский Володим. Максимович Лев. Воліньский Юсиф. Дзюбанюк І. Левицкий Сим. Несшорович Юлиан. Кульчицкий Мих. Лукашевич Анш. Нвірский. Левицкий Брон. Ясеницкий Аполин. Луштиньский Волод. Грабович Север. Федорович Изидор.

Дальші підписи помістяться в слідуючім числі. *)

НОВИНКИ.

— Як оголошували всі Львівські видавництва, так и ми мусимо заявити нашим шан. передилашникам, що підвищено нам ціну друку о 15⁰%. Помимо того не підвишавмо зо всім ціни передилашної, надіючись, що скоро и точне надси-ланє передилаши и розширюванє нашої часовиси в дальші круги винагородить нам в більший части нашу сшрату.

*) З причини, що дальші підписи доручено редакції вже за пізно, не було можности про недостаток місця и часу помістити їх в тім числі Правди. До тепер зложено в редакції звиж 80 підписів самих мірських академиків

— **XIV-ті роковини смерті Тараса Шевченка** обходити-муть рускі академіки у Львові музикально декляматорским вечером, котрий відбудеся в Неділю дня 9. (лат.) марця в ратушевій сали. Жаль, що таке свято народне обходитися буде в чужій хаті, але комнати рускої Бесіди за тісні, а сая Дому Народного винаймлена на виставу-образів. Програм вечера є дуже займаючий и много обіцює: буде и відчит, и деклямація, и музика, и співи, між котрими декотрі цілком нові и оригінальні. Давнійшими літами и по инших містах святковано той день памятный; безперечно и нині суть всюди щиро-патріотичні душі, тільки треба, щоби хто подавав иніціативу...

— **Бесіда руска у Львові** стається що раз більше правдивим осередком народного и товариського життя Львівских Русинів. Сих місяниць именовано уряджувала 4 вечерниці, т. є. забави з танцями, з котрих дві перві в комнатах Бесіди, а дві послідні в прилягаючій до них великій сали Дома Народного відбувалися. Вже на других вечерницях показалося, що комнати Бесіди не вистарчать для великого числа забавляючихся, хотя би и самі тільки члени Бесіди з своїми родинами приходили. На третю забаву, у котрій близько 60 пар ставало до танців, Рада адміністраційна Дому Народного призволила велику саяу. Четверті вечерниці уладила Бесіда разом з Академ. Кружком, тож забавлялися на них и Русини и Рускіє в добрій згоді. Разило тільки хвилево арогантне поступованє двох чи трьх молодих людей. На всіх вечерницях забава йшла дуже охочо; розходженося над ранком, або таки аж зовсім рано. Дуже добре зробила Бесіда, що не устроювала формальних балів, на котрих не ма ліпшої забави, а тільки без порівняня більше вдається грошей, котрі бідна Русь на ліпші ціли могла-б обернути. — Ще перед місяницями був в комнатах Бесіди один відчит, котрий держав проф. Верхратский. Той відчит, котрому присутні члени Бесіди з великим занятєм прислухувались, відначався, як и всі письма пр. Верхратского, ясним и займаючим представлєнем и чистотою язика. Співи и игра на людювім нашім инструмєнті, лірі, еще більше додавали приємности тому вечерови.

— Дня 19. Лютого обходили Поляки 400-літню памятку великого астронома Коперніка. Найвеличнійше святковано той день в місті Торуню, де Копернік родився. Не тільки из всіх значнійших міст давної Польщі, але и з инших країв вислано то делегатів то привітні телеграми до Торуня, щоби в именованіх народів почитати памяту мужа, котрий не тільки до Польщі але и до цілого чоловічества належить. Також и наша Провіта вислала слідуячий телеграм: „Братям Славянам, святкуючим памяту великого астронома Коперніка, засилає щире поздоровліє руске товариство Провіта.“

— **Бібліографічні вісти.** Вже в попереднім числі нашої часописи зганено про вихід Повістей И. Нечуя. Виданє се містить в собі три повісти, знані нашим ш. читателям з давнійших рочників „Правди“, именовано Гориславска ніч або рибалка Панас Круть, Дві Московки и Причепи. Про вартість артистично сих повістей не будемо отже говорити; звісно, що Нечуй, беручи темат до опозіданя не тільки, як доси звичайно у нас, з життя простого люду, але и середніх клас (именно в Причепі), обіцює статись у нас творцем нового рода повістей. Додамо тільки, що виданє дуже гарне; папір красний, друк хороший и чистий.

Сими днями вийшли в невеликій але хорошій книжочці Поезії Олега Партіцкоґо. Котя ми їх за пізно отримали, щоб могли о них докладніший суд видати, то однако само имя автора, так много заслуженого в нашій народній літературі, заохотить навіврно кожного, познакомитися и з сам найновішим его твором на новім у нїго поли. Заразом мусимо однако наш жаль виривити, що з зачатого видана „Провідних идея Тараса Шевченка“, мемо обідянки автора, не являються дальші випуски, хотя перший нашою публікою як найприхильніше був прийнятій.

Просвіта ваядась також знов живіше за видавництво так учебників гімназіяльних як и книжочок для простого народу. Из перших друкуються: 1. Читанка німецка для низших клас гімназіяльних др-а Яноти, до потреби руских учеників приновлена о. А. Шанковским; 2. Граматика німецкого языка др-а Яноти, переложена П. К-им. — Из популярних книжочок що вно вийшли и можна их в канцелярії „Просвіти“ по дуже дешевих цінах набути: 1. Що нас губить, а що нам помочи може о. Ст. Качали, вже в другім виданю; 2. Дванадцять пісней во честь и славу св. Отця Николая, Юр. Федьковича. Кілька инших популярних книжочок вже також готові и в сих днях зачнуться друкувати.

— „Вѣстникъ Европы“ (нр. 1. 1873) подав статью (початок: „Русские в Галиціи, литературныя и политическія замѣтки“ М. Т-ова (автора статі „Обрусѣніе и т. д.“ недавно анализованої у Правді). — В тім-же нр-і находится статья Костомарова (теж початок): „Преданія первоначальной русской летописи“, у котрій сі преданія зближуються усе з малорускими, народними.

— Станіславівска гімназія. Розстріл, який появився був перед двома роками в Станіславівській гімназії через заховуваня деяких учителів, зовсім невідповідне їх станови и обовязкам, мусім конечно вишинути пагубно и на учашую молодіж. При загниданійся в наслідку того гнили и деморалізації не трудно було нашим Русским вигубити останки щирого патріотизма, які ще могли лишитися в серцях молодців, а на те місце свої гнилі идеи вложити. Ученики 8-мої класи гімназії Станіславівскої забулися до того степеня, що не хотіли слухати науки руского языка и літератури, котру ім проф. Желехівський в народнім дусі подавав, но, підбурені одним колегою, своаком не конче славно звісного Русского, одного разу в часі науки руского языка демонстраційно вийшли из комнати шкільної, а відтак на виклади рускі зовсім не являлися.

Припустивши, що суд проф. Желехівского о деяких літераторах Галицких молодцям не подобався, то ужили они однако средства, законом шкільним зовсім противлячогося. Не дивниця проте, що наслідком такого поступованя, коли и перестороги від дирекції гімназіяльної не помогли, були менше відповідні ноги в обичаях. Нам тільки жаль молодців, що дають так легко обаламучуватися нечистим аітаціям и забувають на те, якого они народа діти и що тому народови винні. Забули чейже також, що Полякам тільки й того треба, щоби ученики не вписувалися на науку руского языка (а ві Львові не вписувалися до рускої гімназії): було б се добрим аргументом для них, якби схотіли коли и туу крихту рушчини, яка ще в школах є, зовсім усунути. — Наші ж Русские, именно „Слово“, котре бажало-б, щоби в наших гімназіях

замість творів Шевченка, Кайтки, Вовчка, Шашкевича, Устияновича читано Пушкіна, Лермонтова, Хомякова, Карамзіна, вмiсто щоб було зараз з початку перестерегло обаламучених молодців и таким ділом охоронило їх від ватушпашких відтак злих наслідків, прославляє ще иройскі члени Станіславських учеників и боліе тепер будім то над тим, що само викликало. Доносить навіть, що „отошли жалобы въ Раду школьную и къ министру просвѣщенія“. Була би то більше ніж крайня сліпота ума вислати такі жалоби, хотя ми вiслания того сердечно бажали-б, щоби міністер витолкував жалуючимся, що тут не Калуга з офіційним російським язиком, але Русь, говоряча язиком руским. Перед недавними часами мало еще „Слово“ помимо своїх тенденцій на стільки пiзнавня, що освідчило, що доводилось би на-тепер и малорускими викладами на Львівськiм університеті; нині однако мусіло велике „помраченіє“ в Слові наступити, коли сміе жадати, щоби в рускім краю не учено в школах руского, але російського язика. Що були би н. пр. Датчане (Данці) сказали, если б в якій чисто данській околиці північного Шлезвику, коли ще до Данії належав, жалувався хто, що учать в школі язика рідного, данского, а не иншого, більше виобразованого парічія германської мови, язика німецького? Цілий край був би озвався криком патріотичного обуреня; наша публичність однако — дрімает собі спокійно дальше...

— Наші Галицькiе Руськiе намагаються всіми силами, щоби кiнець положити ненавистням Русинам-Українцям. Слово майже у кождому числі то тяжкими пушками вступних артикулів, то мітралезами дописей и новинок обстрілює твердиню українську, а о. Наумович яко досвідчений воїн, сліпшиї собі „неувдаемыя лавры“ в борбі о очищене обряда, в своїй „Пауці“ бодай ціпами помагає убивати „мягких“. О. Наумовичу відповідають в нивішнім числі „Правди“ руські академики; на напади „Слова“, хотя жаль нам тратити місце в нашій часописі, однако, щоби деякі люді не величались, що не маємо на їх аргумента відповіди, одвітимо у будучім числі.

— В цілі несеня помочи видаленим из Жолмської єпархії священникам завязався комітет из духовних всіх тріх католицьких обрядів и з кількох мірських людей. З Русинів входять до нєго яко председатель и віцемаршалок Галицького сойму Лавровскій и др. Сембратович. Крилошанин о. Жуковскій, котрого бго Преосвященство митрополіт призначив був своїм делегатом, виступив из комітета, коли більшість членів тогож не прийняла вго поправок в відозві, секретарем комітета уложеній. Комітет, одержавши позволене від ц. к. Намістництва, займаєтся именно з б и р а н е м с к л а д о к в цілій Галичині.

— Ц. к. Президія Намістництва відкинула рішенем з дня 20. Січня т. р. Ч. 302 просьбу Товариства Побратим о призволене до збираня складок на цілі сего товариства и завзиваня до таких складок. Згадаєне рішене Президіи ц. к. Намістництва, против котрому виділ товариства Побратим вніс рекурс до ц. к. Міністерства, не подає поводів відказу; годі нам затім видати суд о причинах сего рішеня, котре тим більше дивувати нас мусить, що звичайно Намістництво при уділюваню подібних позволень не робить таких трудностей. Сподієємо, що Міністерство, зі вгляду на невинні а благородні цілі товариства, призволеня не відкаже.

— Без всякого зазиваня надіслали для товариства **Побратим** від часу по-
сліднього обвіщення складок (в ч. 9 Правди з р. 1872): товариство **Просвіта** 100 зол.,
Інститут Старопопийський 75 зол., **др. Корн. Шумкевич** 10 зол. яко вкладку
на р. 1873 и обовязався що року таку саму квоту складати, **сов. Лавровський**
5 зол., **академик Маркевич** 3 зол., **о. Корчницький з Підгорець** 50 кр., **К. С. 1 з.**,
Боднар Гавриіл 50 кр., **Винницький Ізидор ад'юнкт суд.** 1 з., **Хлопецький** 40 кр.,
Наковечний 20 кр., **Малиновський** 10 кр., **Куновський** 39 кр., **Завалкевич** 20 кр.,
Шайчик 20 кр., **Ярема** 10 кр., **Струсевич** 10 кр., **Мійський** 10 кр., **Патаяк** 10 кр.,
Подлуский 4 кр., **Гілитович** 4 кр., **Бережницький** 10 кр., **Білинский** 20 кр., **Дави-**
дович 10 кр., **Кич** 20 кр., **Кустрицкий** 10 кр., **Лівицкий** 10 кр., **Мриц** 10 кр., **Ста-**
рецький 10 кр., **Шайдицкий** 21 кр., **І. Б. 1 зол.**, **Вол. Барвинський** 1 зол. 2 кр.

— Товариство **Побратим** мало від часу завязаня до кінця р. 1872 сліду-
ючі приходи и розходи :

А. Приходи.

1. Вкладки почетних членів и добровільні дари	445 зол. 58 кр.
2. вкладки дійсних членів	15 " 60 "
3. звернені членами позички и відсотки	21 " 65 "
4. змінки зложені членами на позички затагнені	146 " 82 "
<hr/>	
разом	482 зол. 83 кр. готівкою и 146 зол. 82 кр змінками.

Б. Розходи.

1. Кошта першого урядження и справленя річей нале- жачих до инвентаря товариства	98 зол. 61 кр.
2. чини за помешканя, переносеня меблів и услуга	147 " — "
3. світло, опал и видатки побіжні	14 " 63 "
4. стемплі и инші видатки канцелярийні	6 " — "
5. позички членам уділені	145 " — "
6. змінки членам звернені	21 " 50 "
<hr/>	
разом	411 зол. 24 кр. готівкою и 21 зол. 50 кр. змінками.

Порівнявши прихід з розходом, остало затім в касі Товариства з кінцем
р. 1872-го 71 зол. 59 кр. готівкою и 125 зол. 32 кр. змінками.

Від Виділу Товариства „Побратим“.

У Львові в Січню 1873.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

Вп. Вол. На.....й в Решові. За статі надіслані Вами сердечно дякуємо.
Однако ми не могли їх в сім числі друкувати, бо мусіли перед воім помістити
такі статі, котрі вже давно до друку були приготовлені. В найблизшій числі
буде друкуватися одна, а по можности и друга статя Др-а, и Руд-ка. Не забу-
вайте на нас и дальше! — Вп. Ів. Б... Статя Ваша літературно-критична, як
видите, поміщена; просимо о дальше.

Одвічальний редактор : Др. **Олександр Огоновський.**

З пєчатні Інститута Старопопийського.

Виходять випу-
сками місячними
в Заркуші 15. (27.)
кожного місяця.

ПРАВДА

Редакція и Адмі-
ністрація під ч.
12. уліця Оссо-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 4 злр., на пів року 2 злр., на чверть року 1 злр.
в а. — За оголошення (инсерати) платиться по 5 кр. в а. від одної стрічки
дрібним друком—з долученем 30 кр. в а. на стемпель за кождоразове уміщенє.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНА.

Д О Н Е І.

Єдина ти моя!... Чи Господь так дав,
Чи долі цариці судили?*)
Як вітер з горою, як риба з водою,
Як рожка з весною ми жили!
Я в тобі, ти в мені, дуца до душі,
Годубко ти моя.... Та горе!
Що доля судила, що Господь судив,
Що в небі писали нам зорі:
Те люде розбили, спалили, зіжгли....
Що люде не збавлять на світі?
И щастє и долю и душу и вік
И божі и світекі завіти!...
И так наше щастє то марне пішло
Як лист калиновий водою,
Не жити нам серце, як вперед жилось,
Не бути нам мила з собою!

*) У нас є повірка в народі, що як дитина вродиться, сходяться три ца-
риці або судиниці и судять долю дитині. Одна цариця єсть біла, одна
чорна, а третя на половину біла а на половину чорна.

Ой будемо, сиза, ще в купі ми зжть —
 Воскарочка так нам казала....
 Чому ж та воскарка, голубка стара,
 Чого нам напитись не дала?
 Такого напитись, аби забувать,
 Як явір д' калині хилились?....
 Не дала нам пити!... щож було робить?
 Ми кровю, слёзою упились!
 С під серденька кровю, с під серця слёзов —
 Нехай не врікають нам люде!....
 Бо наші и слёзи, бо наша и кров,
 И серденько вбите у грудях!

Ю. Федькович.

НОВИЙ ЧОЛОВІК.

Повість Івана Нечуя.

Павло Антонович Радюк, студент київського університета, родився в Полтавщині, в селі Журбанях. Їго батько й мати були небагаті полтавські поміщики и жили в Журбанях, котрі були розкинені по степу и по невеличких ярках. Невеличкі хати, меж котрими було багацько мазанок, скрізь розбіглися, як овечки, по зеленому степу и дуже одрізнялись од зеленого степу чистими білими стінами. На хатах покрівля була з татарского зілля, з високої осоки, котрою були вшиті крокви на пів аршина в товщину. Меж білими хатами и зеленими вишниками високо підіймалися в гору колодязні журавлі. Кругом Журбанів цілими рядами стояли невисокі вітряки та все з шістьома и восьма крилами, котрі виразно малювалися кружалами на синьому степовому небі. Зелений густий сад коло малеського двору, ціла армія вітряків и біла чимала церква запиняли собою очи серед рівного скучного степу. Кругом Журбанів на всі боки слалосся степове безкрає море, а над степом розстидалося синє безкрає небо. Очи тонули на всі боки в синій та зеленій далечи, котрій, здасться, и кінця нігде не було.

Панський дім стояв край села в саду, недалечко од церкви, коло широкого вигона. Дім був невеличкий и невисокий. Навкруги їго

була галерія попід стріхами, а в сад виступав круглий ганок, чи тераса, густо оплетена виноградом. Кругом ганка були повироблювані клумби для квіток. Меж клумбами и скрізь по саду вилися чисті доріжки, посипані піском. Перед домом був широкий двір, такий широкий, що вози ледві встигли протерти кругом ёго вузку дорогу. Серед самого двора росла трава и степові квітки. Косарі косили там сіно, як на сінокоси. На тому дворі далеко з другого боку стояли хати для челяди, а за хатами були довгі кошари для овець, широкі обори и повітки для скота. Все те добро Радюків батько взяв за своєю жінкою, Надеждою Степановною, колись Искрою.

Старий Радюк Антін Антонович вийшов з людей небагатих. Він був син заможного козака, и по смерті батька й матері ёму дістався батьківський хутір недалеко од Журбанів. Він служив в війську, в гусарах, покинув службу и, с чином капітана, спочивав у своєму хуторі.

Вернувшись у свій хутір, Антін Антонович не думав женитись, бо й не було с ким женитись в цілій околиці. Кругом в хуторах и селах було дуже багато паннів, але хуторянки не подобалися ёму. Він бачив на своєму віку дуже багато уєлких людей и не міг вподобати собі хоч и гарних, але трохи простих полтавських хуторянок. За теж він сам був идолом для всіх сусідєких паннів.

Антін Антонович Радюк був колись дуже гарний с себе! Високий на зріст, рівний станом, с чорними кучерями, с чорними бровами, з блискучими веселими очима и повним лицем, він був гарний, як чорнобровець, и мав силу приворожувати до себе серце кожної молоді жєнщини. Сміливий, як козак запорожець, трохи причєпливий, як москаль, він до того мав незвичайний дар розмови и оповідання. Він усе розказував українські народні анекдоти, смішні, повні жарту й гумору, знав їх без ліку, міг розказувати цілий вечір, другий вечір, тиждень, и все дєсь їх набєрав, неначє витрушував з якогось безоднього мішка. Прєбуваючи на Україні по селах и хуторах, він наслухавєся їх у народа, меж панами и духовєнством, меж сєлянами й горожанами, знав їх бїльше, нїж Шєгерєзєда знала казок. Він розказував їх чудовим українским язиком, плавким, краснорічивим, блискучим од квіток поезії и гумору, котрому позавидував би найлучший оповідач, и вмів так смішно розказати, що всі реготались, аж за боки брались.

Повернувшись у хутір, він став душою околиці, розворушив її, зайняв и розвеселив. На хуторянських вечорах, де було по кілька

*

десятьків паннів и ні одного панича, ёго ждали, як Бог зна' кого! Вei сiдали кругом ёго, роздявляли роти и слухали ёго оповiданья, доки вiн не договориювався до анекдот не дуже благочестивих. Тогдi панни червонiли, втiкали, а Радюк починав розказувати пресмiшнi оповiданья про жiнок та чоловiкiв, про циганiв, про москалiв, про ченцiв. На хуторянських вечорах Антiн Антонович Радюк поводився трохи по сiльський, як на вечерницях.... любив часом ущипнути яку нибудь панну за палець або здупити за руки, часом грав з ними горiхами в чiт и лишку, кидався насiнням та шариками с хлiба. Панни не сердялись на ёго, бо вei любили ёго, и кожна мала надiю в серцi вийти за ёго замiж. Де на вечорi не було Радюка, там було сумно й екучно. Тiльки ж ёго вороний кiнь улiтав у ворота, и ёго чорноброве лице з'являлося перед вiкнами, вei гостi ворухились, радiли, а панни червонiли, побачивши ёго чорний гусарський вус, рiвний полтавський нiс и чудовi полуденнi веселi блискучi очi.

Радюк любив сусiд таких, як сам: веселих и смiливих, и страх не любив нiчкурiв и мовчунiв! Вiн своiм цiкавим язиком подавав прiзвища усiм сусiдам: одного продражнив посмiтлюхою, другого — печеною морквою; одну паню назвав макухою. Такi прiзвища и зiстались за ними в околицi. И не вважаючи на те, сусiди не сердились на ёго, бо знали ёго як чоловiка доброго, хоч и цiкавого на язык.

Саме тогдi скiнчила харкiвський институт Надежда Степановна Искра и прiїхала в Журбанi. Искра була гарна, хоч и трохи блiда, як институтка. Лице вi було щиро клясичне, очi темнi, брови чорнi. Вона трохи вередувала вибираючи женихiв. Кiлька рокiв минуло, як до неi присватувалось багацько женихiв, и вei вони потягли гарбуза. Про неi почали говорити в хуторах и судили ii таки добре.

„Що там за цяця прiїхала в Журбанi с харкiвського институту?“ говорили Радюкови хуторяне; „чи вже ж отсе ви не посмiєте приступити до неi?“

— А давай, попробую приступити! крикнув Радюк, и причепурившись и вбравшись в вiйсковий мундiр, вiн поiхав в Журбанi подивитись на те институтске диво.

Прiїхав Радюк и.... зараз заповнив серце харкiвської институтки! Забрязкав пiдсiвками, наговорив, наказав, насмiшив старих веселими анекдотами и причарував серце молодi Искри чорними очима и веселою розмовою.

Молода панна, вихована по французкий и по московский, слухала и не могла наслухатись українських гумористичних оповідань, розказаних червоними устами, приправляних жартами, сміхом и блискавкою орлиних очей. Гарна з лиця, с чудовими очима, вона сподобалася Радюкови, а Радюк їй, и вийшла заміж за ёго на великий смуток всім хуторянским паннам. Радюк покинув свій хутір и поселився в жінчиному домі, в Журбанях. В їх родився старший син Павло.

Старі Искри любили свого зятя як сина, обнимали, цілували ёго, скучали за ним, як ёго не було в господі. Він розвеселяв їх на старості літ, смішив своїми оповіданнями, розважав до самої їх смерті. Сама ёго жінка трохи аж сердилася, що всі так липли до ві чоловіка. Породивши кілька дітей, вона стала нервова, часом сердилася без жадної причини, починала гримати на Радюка ні с ёго ні с того. На ві білому машовому лиці, а найбільше на висках, через тонку кожу починали світитись тонісінькі сині жилки. Ёї ніс став ще тонший и рівніший. Невеличка недогода часом дуже сердила її. Радюк ніколи не вважав на те и зараз починав розказувати їй анекдоти. Вона тогді підіймала очі, прислухувалась и зараз же починала усміхатись. Цілий вік Радюк мав и такими жартами и наводив на неї добрий гумор.

Радюк дуже любив свого сінка Павлика. До дочок якось не так горнулось ёго серце. Він не спускав ёго с колін, няньчив ёго, як найпильнійша нянька. Павлик скуб ёго за волося, смикав за вуси, а батько ще підбивав ёго, підставляючи голову й лице.

— Ну, сину! пустуй по хаті, говорив Радюк синові, и син пустивав, бігав, смикав батька за одержу, а батько тішився, любив цілі години дивитись на ёго пустування, садовив ёго собі на шию, бігав з ним по хаті. Син почав переїмати од батька деякі анекдоти.

„Боже мій! що ти витворяєш! Ти зовсім зіпсуєш дитину!“ починала гримати Надежда Степановна.

— Не бійся! Я твоїх институток не зачіпаю; не зачіпай и ти мого гусарина. Правда так, гусарин! казав Радюк, щипаючи за щоку свого Павлика.

— Правда так, гусарин! одказував Павлик, щипаючи так само батька за щоку.

„Чи ти малий, що не розумієш, як треба поводитись з дітьми?“ говорила жалібним голосом Радючка и починала сердитись.

— Ось слухай сюди! Ото була собі така жінка, що ніколи доброго слова не сказала чоловікови. Що чоловік ни скаже, то вона все робить на-вिवоріт. Чоловік каже — образи, жінка каже лубя! він каже лямінь, вона каже гречка. От сама жінка сидить дома, а ёго все шле в поле та дає ёму сухарі та цибулю, сухарі та цибулю. Раз якось чоловік примітив, що жінка напекла свіжого хліба, спекла собі на обід курку и налила пляшку горілки. Бачить він те тай каже: „Гляди ж, жінко, хоч сёгодня не кидай мені в мішок свіжого хліба!“ — Ба вкину, трясця твоїй матери! — „Та не кидай же хоч тієї печеної курки!“ — А тобі що до того? Вкину, вражий сину, тобі на злість! — „Та хоч не кидай же пляшки з горілкою!“ — Ба вкину, таки вкину! сім болячок тобі на печінки, сказала жінка, ще й кулак об кулак ударила, и все те вкинула чоловікови в мішок. — „Та хоч не піддавай же на плечі!“ — А тобі що до того? Як схочу, то й піддам! Таки піддам тобі на злість! И вона вхопила мішок, піддала чоловікови на плечі и вишкнула ёго с хати.

Радючка по трохи прислухувалась до того оповідання и потім забувала про свій гнів и починала сміятись. Тим часом Павло підростав. Сама мати почала доглядати дітей, и виховання дочок вдалося для неї. Вони держали себе зовсім не натурально, як звичайно буває, вмiли говорити по французкий и по московский и не вмiли и слова сказати по українский. Не так було легко для матери глядіти свого сина. Вона побачила, що мусить вести войну за виховання сина з наймитами, пастухами и мужичими хлопцями. Синочок ніяк не хотів знести тих форм, в які хотіли вкласти ёго мати, пручався з іх, викручувався, втікав тихенько с світлиці до наймитів. Наймити казали ёму казок, співали пісень.

Він навчився од іх українских пісень, вивчився говорити по українский на диво й на жаль матери, и часом цілий день сидів коло парубків, дивився, як один рубав дрова, другий стругав стругом або довбав долотом на дровітні. Мати веліла привести Павла до хати, приберала ёго, зачісувала, а Павлик, вибравши годину, знов утікав до наймитів, бігав по степу, гуляв там у гилки, в цурки, дер горобців у повітках, ів козельки, щавель и раз прибіг до батька и приніс пучок козельків и повне гніздо горобиних голоцюцьків.

„Тату! я тобі гостинця приніс,“ говорив хлопець до батька.

— Понеси, сину, того гостинця своїй матери.

„Коли я, тату, тобі приніс!“

И Радюк брав сина на руки разом з горобиним гніздом и козельками, цілував ёго замурзані щоки, не вважаючи на ёго голову, де було повно соломи, на штанці, зелені на колінцях, на оксамитову куртку, замазану смолою. Саме тогді вийшла в кімнату Надежда Степановна.

— Боже мій! що то вийде с того хлопця, казала вона, здіймаючи руки и оглядаючи сінка. Боже мій, що се в ёго в руках!

„Пташки!“ казав син.

И ті пташки повипадали з гнізда на поміст и цвірінькали, роздяляючи червоні роти з жовтими заїдами.

— А се що в тебе?

„Козельки, їх можна їсти; ож нате, мамо, покошуйте!“

— Борони тебе Господи їсти! кричала мати, вириваючи козельки з ёго рук.

„Не бери руками, бо руки помажеш! Надінь рукавички!“ говорив Радюк подаючи и справді їй рукавички.

— И що вийде с того хлопця!

„Гусарин вийде, як ёго батько.“

— А я, тату, знаю казку про півника й котика! Мене Панько вивчив: „Був собі котик та півник. Вони жили собі в лісі в хатці, як рідні брати. Ото раз котик пішов у ліс та й каже півникови...“

Мати прислухалась и перелякалась. Хлопець розказував українським язиком мужичу казку.

„Роскажуй, сину, далі! Ну, що він казав півникови?“

— Чи є в тебе хоч крапля розуму? Ти зовсім зіпсуєш дитину! кричала жінка на Радюка, дай ёго сюди!

И вона брала Павлика, веліла надіти на ёго чисті штанці, обмити, причесати. Але Павлик знов давав гарту тому убранню; втікав до хлопців в надвірню хату, переймав од їх пісні й казки и вганяв с пастухами, доки слуги не зловили и не приводили до господи. Село, сільська народня жизнь втягала в себе молоде дитя, бо та жизнь була дужша од Радючки, котра сама одна нічого не могла вдіяти проти своїх наймитів и пастухів. Не дуже великі достатки не давали їй обставити сина гувернерами и зовсім одлучити од народа, як то буває у наших богатших панів.

Павлик підріє, ёго одвезли в квівеку гімназію. Там уже не було ні Журбанів, ні журбанських наймитів та пастухів. Там була

инша сфера, инший вплив. Великоруска мова панувала в школі... Павлик вернувся до дому на вакації, стративши й самий слід Журбанів, слід української національності и язика.

— Хтось дуже добрий вигадав оту школу! говорила Надежда Степановна, витаючи сінка. Тепер люблю подивитись на хлопця. И говорить, як слід, и до пастухів не горнеться.

„Ти б одвезла ёго в институт!“ говорив Радюк.

— А ти б хотів, щоб институтки горобців дерли та вчилися мужичих казок?

„Та хоч би й горобців лякали на городі! все б таки була користь. Чи ти не чула, як одна попівна, вернувшись с київського пансіона, пішла на тік, побачила там граблі та й питається в молотників: „Що се таке чудне та смішне? я й з роду такого дива не бачила!“ — От настуїть, панно, на зубці, то воно само скаже, як ёго зовуть, каже молотник. Вона й наступила; а граблі як підведуться, та лусь її в лоб! „А прокляті граблі, як мене здорово вдарили!“ крикнула вона. — А бачте, само сказало! казав молотник. Потім вона заглянула в пекарню. Дивиться, аж на стіні висить сито. От вона и питає в наймички: „Що се у вас таке чудне? И вперве з роду бачу таке диво! що ви ним робите? чи мухи, чи рибу ловите?“ говорить вона, та все повертає ёго на двох пальчиках. А сито лусь її по носі! „Ой, каторжне сито, як же мене здорово вдарило!“ — Чи не хочеш, жінко, з нашого Павлика зробити такого митця, як була та попівна?“

— А я тобі скажу от що. Чи не знеси б нам оту хату для челяди з двора? Може б діти не бігали до слуг.

„Як не маємо чого робити, то й знесімо. Чи не чула ти казки, як було собі три брати: два розумні, а третій дурний. От поділились вони батьківським добром. Старші й кажуть меншому: ми ж візьмемо воли й корови й хату; на що вони тобі здались, а ти собі візьми ступу. Дурень думає: и на що мені й справді ті воли й корови, той клопіт? Візьму лучше ступу; одначе вона не їсть и не пє. От и взяв він ступу та й поніс, та все носитья з нею та носитья, не знає куди її пряткнути...“

— Бог зна що ти верзеш! казала жінка, усміхаючись. На що й хату переносити, коли ти й сам гаразд навчиш усёму. Ну, ну! та що зробив той дурень с ступою? питала вона, цікава знати кінець тиві казки.

„Що зробив? носився цілий день и зайшов з нею аж у ліс. Коли настала ніч, а він и думає: „а що, як я засну, а хтось приїде та й украде ступу? Полізу я на дуба та й ступу потягну из собою.“ А що, чи хороша моя казочка?“

— Хороша, тільки кажи далі! казала жінка, усміхаючись.

„И ти кажеш — кажи далі, и я кажу — кажи далі... Був собі чоловік нетяжка, а на йому синя семряжка; на голові шапочка, а на спині латочка. Чи хороша моя казочка?“

— Хороша, хороша!

„И ти кажеш — хороша, и я кажу — хороша. Був собі чоловік нетяжка....“ знов починав Радюк, жартуючи, поки жінка не забувала про ту хату, и про челядь, и про мужичий вплив на свого сина.

А синак сидів, як квіточка, як писаночка! вже й не говорив по українській, и не бігав до челяди, и не співав українських пісень, бо мати затуляла йому рукою рот, як тільки чула од його українське слово.

Павло Радюк скінчив гімназію дуже добре и пішов в університет. В університеті почалася для його нова жизнь. Європейські ідеї почали вже заходити з наукою и все більше та більше ширилися меж молодими людьми. Молодий Радюк вперше озирнувся на світ божий своїм власним розумом, вперше почав думати своєю головою и... почув, що він переродився.

Павло Антонович Радюк найшов собі невеличку квартиру на Старому Києві. Він мав одну невеличку хату и жив собі сам небагато, але й небідно, по своїм середнім достаткам. Всю жизнь, всі думи, всю голову молодого Радюка можна було прочитати на обставі його хатини.

На канапі, на етажерці, на столі й на вікнах були розкинені книжки и ноты; кілька книжок лежало купою під канапою. На всяких місцях лежало пять розгорнутих книжок и журналів, котрі Радюк читав разом. Там були книжки українські й великорускі, французкі й німецькі. Європейська просвіта, європейські ідеї, все те разом наплило в його голову, зачепило всі його думи. Він разом хотів усе те прикласти до життя свого народа й України.

На другому столі лежали збірники українських пісень, лежали розгорнуті нотні листи паперу, де були початі українські пісні. Радюк заводив їх у ноты, бо вмів грати на скрипці, котра висіла на

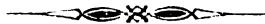
стіні над столом. Він думав и про національну музику и мав думку видати збірник українских пісень; навіть марив про українську оперу. Він думав и о проевіті народа, бо на столі валялося кілька книжок для народа и народних шкіл.

Багато дум тревожило молоду Радюкову голову в тій хатині! И він чув у собі силу розкинути свої думи меж людьми, поділитись ними с своїми товаришами. Товариші часто сходились до ёго. За чаркою доброго могорича, або й за стаканом чаю вони багато дечого переговорювали меж собою. Часто дуже пізньою добою розходились товариші од Радюка до дому, и не один молодій хлопець виносив с собою гуманну идею, повну любви до людей, до народа, повну золотих мрій и надії на лучшу долю и свого народа, и цілої України. Молодій говорливий Радюк був передовиком меж своїми близькими товаришами, бо ёго всі любили за розум, добрість и щирість. Ёго знала й професори, и Дашкович запросив навіть до себе, до свого кружка. Проворний, веселий, говорливий, Радюк скрізь ветигав побувати и поговорити. Він чув у собі велику силу й енергію. Він здавався тисю силою вітра в природі, що має призначіння розносити собою насіння всяких рослин и на степи, и на піски, и за моря, и на високі гори. Як та сила вольного вітра, він ніколи не втомлювався. Часом лице ёго блідо, очи ёму затуговало, але він не чув у собі втоми; так багацько було в ёму жизни, охоти и невтомленої енергії!

Стоячи у себе в хаті з молодими товаришами, Радюк часто міряв свою Україну мірою європейских идей, и на ёго находив и страх, находила й злість.... Молоді Радюкові товариші з незвичайною сміливістю перетрушували весь уклад жизни, переберали, як по пальцях, всі свої попередні старі погляди позичені у батьків, у дідів, в школі—в учителів. И ім не було спини в чотирьох стінах, серед темної ночі, меж душами и серцями однаково молодими и сміливими. Там Радюк складав свої пересвідчення.

Було літо, и настали вакації. Молодого Радюка ждали в Журбанах сливе кожного дня. Мати ёго понапікала й понаварювала, а батько сам порядкував, сам розпитував про все, ходив у ту кімнату, котру прибрали для сина. Наближився вечір и вся сімя зібралася на терасу пійти чай и виглядати Павла Антоновича.

(Дальше буде.)

ОБРАЗКИ З ЖИТТЯ.

(Дениса з-над Сереша.)

IV. ПОДОРОЖ ДО БАТЬКА.

Вибрався був одного разу наш отець Б. до рідного батька в гостину. На дорозі треба було конче заночувати, а припав нічліг в однім селі на Стрийськім тракті, де давнійше було село шляхоцке, отже и корчем много: бо кождий шляхтич, бачите, мав право корчму собі побудовати.

Іде наш пан-отець через те село власними кіньми и власною бричкою, іде, тай ідучи міркує собі, у котрій би то корчмі на нічліг стати; любив бо він чистоту тай вигоду. При дорозі на закруті стояли дві корчми, и величиною и білими стінами, майже и структурою над усі инші виставаючі; котру з тихъ двохъ вибрати, трудна рада....

Почкай Иване, буду пальцями ворожити: права, ліва, права, ліва, права — заїзджай до тої... Ну фала-бу, гаразд заїхали, тай небавком хорошенько розгостились. Пан одержав гарну станцію, чисто вибілену, ліжко с свіжим сіном, зелений столик и таке крісло; а фірман розгадувався на чистім просторім підсіню. До того дістали коні пахуче зільне сіно и овес чистий як золото, а Иван доброї горівки, що аж в очах ему занекрилось.

Отець Б., попоївши що Бог дав, розстелив на сіно чистеньке простирало, виймив атласову червону колдру, красну подушку, гафтований ясьок и, помолвившись Богу, положився спати, а одіж и пулярес з грішми поклав такої під подушку, щоби яка біда не вкрала, засунувши наперед двери на жєлізну засуву и казавши заперти з двору віконниці, котрі власними руками с середини позашрюбував. Так убезпечившись, заснув скоро а сивно як звичайно.

Минуло може дві, може три години, або й більше, саме тогді, коли отець Б. був в найтвердшій сні, храпаючи на все горло...: аж ось щось зачинає за віконниці що раз дужше сіпати и лопати, а відтак бє кулаками и кричить з усіми силами. Отець Б. не зараз пробудився... „А хто там?“ запитав несміло, думаючи в першій хвили, що то злодії-розбійники.

— Та то я, відозвався голос фірмана Івана.

„Та чого ти лопавш, бісоватий, та не даєш мені спати?“

— Ей вставайте чим скорше, каже Иван, та утікайте швидше, але вже не крізь двері, по крізь вікно, бо корчма горить!

Тепер вже наш пан-отець протер на добре очи, та побачив, як вже поломінь крізь горіючі двері до кімнати вкрадалася!.. Як схопиться, як не шморгне гей заяць крізь вікно, котре Иван, ратуючи свого пана, був вже впломив, — якъ не дерне на-впростець у дике поле без пам'яті а так хиженько, що и конем не був би его дїгнав; — аж ось в пів чверти милі, чи більше, утомлений в вільшнику зупинився..

Опам'ятався. „Де я, тай що я?“ промовив тепер сам до себе, тай взяв свій мундір обзєрати; аж побачив себе босого тай простоволосого, як лежав у ліжку, обвинутого в червону колдру, котре, бачите, утікаючи оттак без пам'яті на себе ухопив.

Вертає бідняка пішки, поколовши босі ноги цямало на терню та бодиках, туди, з відки луна огненна з відки зойк и крик ратуючих, помішаний с тріском спадаючих бальків, бє в очи та в уши. Иде думаючи: „добре, щом утік з душею; — коб лиш там не пропали гроші тай одїж під подушкою!“

На дорозі стрічає его Иван.

„Иване, де коні и бричка?“

— Веє згоріло!

„Та чому-сь дурню не випровадив?“

— Говоріть! я спав на бричці, а тут як не забубонить, як не лусне надо мною: протєраю очи — а поломінь обняла вже навкруги вею корчму, лєдвн, щом вихопився крізь поломінь, та щом встиг вас розбудити; за хвилєчку и з вас не був би лиш уголь та попїл.

„Добре, Иваночку, и за се дякую Богови. Але мою одїж та калитку з грїшми тай золотий зїгарокъ, що я поклав під подушку, — се прецінь уратовано?“

— Бог з вами! Та чому ж ви не взяли с собою, утікаючи, хоч зїгарок тай калитку з грїшми?

„Ба, коби то я мав був тогді той розум, що тепер маю! а то, бачиш, зовсім було мене затуманило, тай я нічогосінько не знав, що дію...“

— Ну, то вибачайте, сказав Иван, усе спелєло.

Почухрався tener наш отець Б. в голову, то за правим то за лівим ухом, и став з Иваном розберати, як би тут до батька дістатися; — наконєць таке урадили.

На селі позичили у чоловіка воза тай коней тай чобіт, — а хоч за великі, були чоботи, та всеж такої пан-отець не були босі; у жйда позичили собі капелюха, котрий, хоч був покривлений, жовтавий, и цибулею пах, але прецінь прикривав чесну голову панотця и отіняв від пекучого сонця румяне его лице. Так убравшись и загорнувшись у червону атласову колдру, одну позісталу руїну з цілого майна, усів він на віз на мервицю-соломицю и помчав, везений від сердечного Ивана, в гостину до батька.

Заїздять на обійсте перед ганок. Отець Б., встидаючись такої машкаради, завинув лице в колдру и лиш одним оком с під жидавського капелюха на світ кидає; та промовив до Ивана тихим голосом: „Иване, иди проси Єгомостя, щоби сюди вийшли!“

Вийшов батько, та з'юмівся. — Що се таке сидить на возі як страхопуд який, та ока не прокаже!..

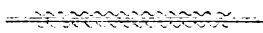
„Та то я, тату!“ відозвався несмілим голосом отець Б. с-під червоного покривала.

— Ти ж то, синоньку, сказав отець, спізнавши сина по голосі, та де тебе так убрали гарненько?

„А погодить лиш, всё роскажу, як скоро увійду в хату. А тепер чим скорше вишліть мені який плащ тай яку путню шапку, щобим не входив як страхопуд до комнати;... а спішіть ся швиденько, бо я від учера ще не ів нічогісінько, та щось дуже по животі москородить, — ледви не вмлію.“

Прибрали пан-отця Б. у плащ и в путню шапку, и повели, гей свого, до сестер, та до матери, котра, слухаючи его розмовоньки, плакала сердечна, то з страху, то з утѣхи, що бачить сина, та що не спопелів в поломіні!..

То була послідня подорож отця Б. в світ. Небавком потім занедужав сарака тай помер. Дай єму Боже рай світлий, покой вічний!

Перегляд літературних новин.

II.

ПЕРВОЦВІТ ГРИЦЬКА КОХНІВЧЕНКА.

Книжка перша. Одеса 1871 р.

Обертаючись, після уводнини, до українських словесних новин, перш усёго здіймемо річ про ліриків, співунів-поетів, котрі голосними піснями мусять будити заснувшу громаду. Подивимось же: що розгріває серце поетів, про що заставляє пісни співати? Чи то в тяжка думка рідного люду, чи то почуття ёго горячого серця? Чи то гадки висшої постати: душеві й сердечні таємниці освітних людей, нав'язні веселими radoщами, або лихими негодами? Чи то тяжкі думи, розбуркані сёгочасними політичними, чи якими иншими питаннями, не дають супокою горячій душі поета-лірика?... Чи то великі надії просяться з серця?.. Мусимо роздивитись.

„Первоцвіт“, що зацвів ним д. Кохнівченко, се — тонка-тонесенька книжечка, у пять листочків, де надруковано три невеличкі вірші. Зачинається книжечка „Заспівом“; поет сумує, як ёму тяжко „розлучатись з своїми дітками“, то б то з своїми віршами. Чого ж ёму тяжко? А того, каже, що пришлося „своїхъ квітокъ“ пускати „однихъ на чужину.“ Поет боїться, що — крий Боже! — ёго „сіромахи де-небудь загинуть.“ Оже, як не сумно, як не тяжко розставатись „зъ своїми дітками,“ а д. Кохнівченко розпускає їх по світу, бо нічого не подіш: „не можешъ горю“ — „така моя доля!“ Се б то, бачите, таким полягом судьба наполягла на сердечного поета, що він би раднійшій з „дітками“ дома сидіти. Та ба! видавлює їх з дому... Звернувши всю вину на „долю,“ поет и забув, що трохи висше мусів посилати своїх діток на „чужину“, та давай над долею хлипати: де ёму їх подіти? Давай прохати-благати, щоб вона послала ёго діток — „въ нашу рідную Україну, въ рідную хатину!“ Бачите, ёму чужини страшно, бо „іхъ ніхто не знає въ далекої (ій) чужини (і)“, а в себе дома, в рідному краї приймуть, — та не тільки приймуть, — а й привітають... Поет на се покладає надію:

Тамъ ихъ може привітають
Словомъ ще ласкавимъ,

И дівчина часомъ вгляне,
Поглядомъ цікавимъ...

Де ж взялась у поета така надія, хто ёго примушує, а плачем посилати в Україну свої думи? Сам поет на се не дав одвіту. Оже наше діло до всього сього доскипатись. Чув, бачите, поет отсей, що плакав з своїми думами Тарас Шевченко, — давай и собі плакати. Та не знаємо, чи знайдеться хто, щоб утер ёго слёзи, щоб послушав, чого він плаче. Хоч наша Україна, розвішавши уши, и досі ще слухає голосіння, чи є чого, чи не має, — та плач д. Кохнівченка таким реготом одіукує, що певно и вона позатикає, коли почув, собі уши.. Горе наше, та й годі, з такими! Чули вони, що десь дзвонять, та не знають в якій церкві, не знають и на що: чи на нещастя людске — на пожежу, чи то благовіст — на божу одправу... Покойний Шевченко справді гірко оплакував свої думи, посилаючи їх на Вкраїну, — так же ёму и було чого плакати. Він появився Єзекілем на руїни українські, він над ними голосінням розлився, він згадує тяжку бувальщину свого краю — и плаче: коли б її, каже, забути „оддав би я веселого віку половину.“ Він пророкував Україні инші, красші години; він дивувався: „чому не йде апостол правди и науки“, и готував ёму, освічував дорогу... Таким людям завше з плачем приходиться одкривати свої думи. Оже з того часу, як плакав Шевченко, багато води утекло: те, що за ёго часу тільки „малим дітям спилось“, тепер у нас перед очима. Правда, „як божєє слово“, ёго пісня нас розбудила: ми єи не тільки слухаємо, а и ціну їй покладаємо, и справдити її наміряємось. У ту пору, як Шевченко починав співати, ніхто ще й гадки не покладав про літературу; ніхто гаразд не відав. яка користь з неї вийти має. Тепер инша доба. Ми вже не тільки про ту корпєть довідались, а хто чим здужав, сам літературі служить — и в послузі тій свій обовязок перед родиною покладає. Здається, чого б тут плакати, чого сумувати? Так ні! У нас ще не перевелись народолюбці, що ніби-то слёзами розливаються, як прийдеться у світ подавати свої думи.. Бажав би я, щоб оттакий плакєй, зайшовши в село, розбалакався з яким простим, розсудливим чоловіком, що, мовляв, ні аз ні буки не знає, а обертається на світі з одним своїм природним розумом, — та й розказав би ёму таку річ. Я отсе, мов, стрів чоловіка: ходить та й плаче. — Чого ти плачєш? питаю. „Не питай“ каже. А сам — так плаче, так слёзами вмивається! — Та ну-бо, чого ти? — „Ох, горе мені, каже, з мою долею: маю

в голові розумну думку, пестив її, як дитину мати, а тепер прийшлося розлучатись — приходиться на світ оповідати... Того й плачу! — Що сказав би вам, плаксіі, чоловік простий на такі речі? Як би він назвав отого плаксивого думця? — „Та й дурний же! сказав би на се простий чоловік: — хіба хто ёго силує свок думку оповідати? Хіба над душею стоять у ёго? За дутню думку люде спасибіг скажуть и розумним чоловіком назвуть, а пісенітниці — плач не плач — и слухать не стануть!“

Що ж то за дітки у д. Кохнівченка, що він з ними так сумув, прощаючись? Не багато їх у ёго — двойко: „Русалка“ та „Козак“, та козак ще й не рідний, а тільки Кохнівченком переложений по своєму.

У „Русалці“ поет виспівує, як, під темну глупу ніч, „Дніпровскі срібні хвили якесь смутно все шумять“ и як „щось в Дніпрі білие,“ як „винира“ —

„И в другъ зчезло, тільки мріє,
Та полющитя вода.“

А далі поет питає:

„Хто-жъ се тамъ, то винирає,
То изъ нову потопа?“

И, спасибіг ёму, не мучить нас довго питаннями, -- зараз и одвіт дає:

„То Русалка молодая —
Свою мати (?) вигляда.“

Ви думаете — годі? Ще. Не можна ж, сиравді, такій страховяні не надати ще страшнішого кінчика. Д. Кохнівченко не загакується:

„И нічъ кожну у сю добу,
Вона разъ въ разъ винира.
Та дарма! Та зъ нову у воду,
Тільки плющитя вода!“

Отсе, як-то кажуть, и весь хвесь! Хоч недотепні вірші, хоч не мав у них ні ладу, ні складу, — за те, спасибіг, поет недуже и обриває.

„Козак“ довший аж у троб. Про сёго козака можна сказати, що він и в самого Пушкина не дуже вдала штучка: се ще хлопча праба великого поета. Оже у Пушкинскім козаці (з Дову) є и

плавке оповідання, и віршовий склад, и гарна мова, а д. Кохнів-ченко, як викував дончика у своїй купели, то трохи не розгубив всього сього разом... Що ми не напастуємось марно, полюбуйте такими віршами:

„Вірний кінь, маха (!) ушима,
Шагъ у шагъ тюпавъ,
Гриву довгу підтрусую (!!),
Все на шляхъ взиравъ.“ (?)

Нам колись доводилось читати переклад Гетьманців отсього таки самого „Козака“. И, як нарочно, у памяти задержалось се місце, дуже близьке до первозору. Ось воно:

Вірний кінь під ним ходю
Стиха виступа,
Хвильть гривую густою,
В темряві зника.

Порівнявши одно до другого, зараз побачите, що д. Кохнів-ченко не то не поет, а не тямить навіть и віршувати; не то недотепний до пуття перекладати, а й мови, якою балакає, не знає... Скажіть: що се за переклад? „Нагам цмокнув“, се б то „торкнув острогами“ (у Пушкіна); „кінь (кинь?) сі пустяки!“ замість: „Радосте, не лякайся!“ и т. н. Або де ви у нас, на Україні, чули таку мову: „напой коня“ замість „напій коня“; „соромляєсь їхати згодилась, щаслив“, и инше?... А ось и поетична картина, коли хочете знати:

„Поскакали мов скажены.
Дружку другъ любивъ...“

Та дур ёму, або що! Вибачайте, що такою нікчемницею часу загаїли... Правду кажучи, ми не звернули б и уваги на неї, як би такий віршомаз десь у нас один прокинувся... Дарма! сказали б ми. А то бо, кажу, наше й горе; тим и біда нашій убогій словесности, що на ві полі отаких віршомазів не оберешся. Ніхто ні сіє, ні оре,—самі родять! Хтось щось почув про Україну, гаразд не розслухався, не знає, як то кажуть, ні покутя, ні порога, а вже сідає—и давай по українській віршувати... И віршує и прикидається, ніби справді думка про Україну видавлює в ёго слёзу горячу; а ёму та Україна так же відома, як китайська грамота — и вона ёму на те здалася, на що здалась дітям глиняні коники... Та най би собі забавлявся, най би собі нишком виспівував, як хоче, а то подає у світ свої співи, не запитавши: кому вони и на ві-що здалася? И як би така

плутаниця була тільки тим покидьком, що хто її й знайде, то покине. А то отакі, як мовляв Котляревський, „писарчуки поганих віршів“, позалазять, непрохані, незвані, у словесність, — та й зводять її справді на дурничку. Тим-то не ма йї и віри од людей сторонніх. Тому її не тільки вороги, а й добрі люде ще й досі в-грашкою вважають. А словесність ся тим тільки хйба й винна, що ще прилюдно не зречлася отаких нікчемних недотеп, що без розуму, без освіти, беруться за діло, котрого и самі гаразд не знають.

Де-хто, може, скаже: „най засівають рідну ниву,—може, між кукільцем и путне зернятко прокинеться!“ Чи прокинеться те зернятко, а чи ні, — одвітимо ми, — а як ще далі такі недотепа кукілем бурхати-муть, то він поглушить и ті добрі паростки, які походили на нашім полі! Отим-то й час, давно вже пора, прополоти нашу словесність — и повикдати геть з неї всяку дурницю. Пора перестати дивитись на неї, як на дитину в сповиточку, що воно — мовляв — щось белькоче, а що — и само не розуміє. Пора на неї поглядати правдивим, розумним поглядом освітнєї людини, що бажає добра своєму кравви и шукає скрізь -- не то в словесности — певної користі для ёго. Годі радїти, що хтось, десь, щось пише по українській. Треба спитати: що він пише, и на ві-що те писання здалося? Годі радїти, що хтось зацвів якимсь „Первоцвітом“. Треба приглядїтись: може, бодяк або кукіль зацвів то! И як що так, то без жалю з корінцем ёго вирвати — и одкинути геть од рідної ниви!

Ис. Білик.

ПОГЛЯД

НА ВАЖНІЙШІ ДУМКИ ШЕВЧЕНКОВІ.

(Відчит проф. Омел. Огоновского в XII. роковини смерти Т. Шевченка.)

Нинішні роковини присвячуються памяти Тараса Шевченка, віщого поета и найліпшого сина Руси-України. Слава ёго справді безсмертна, не тільки у своїй вітчині, але й в цілій Славянщині. Хоч бо минуло літ дванайцять від того часу, як умер кобзар, — як погасло українське сонце, то згадка про ёго ставється однако що-раз жи-

війською, по-за-як не ма вже поміж Славянами того великого мужа, щó був апостолом народної правди и волі. Таже він первий огненным словом загрівав своїх земляків до патриотизму и до братолюбия, — він первий бажав из усєго сердца, щóб вони полюбили славу давнину и вольну волю. Він-то розкрив давні могили и по скривавленій землі, мов по пергаменах, відважився, правду святу вчитувати; — він нагадав землякам про всє, щó колись діялось на Україні: чия правда, чия кривда, и чіи ми діти. Сердечно зглянувся він над рідною ненькою, щó обідрана сиротою по-над Дніпром плаче, и висказав явно, щó свою Україну убогу так любить, щó и душу свою за неї погубить (II, Сон, 121.). Наш Тарас не був отже такий поет, котрий би співав тільки про любов або представляв гарні образи природи: він пробудив нас из вікового сну до нового житя, а виступаючи против деспотів и лукавих панів, учив сміло, щó и плебейский народ має свої поковічні права, котрих безкарно нікому зневажати не вільно. „Розкуйтеся, братайтеся!“ покликував Шевченко так до панів, як и до мужиків, а відтак заохочував одних и других, щóб учились, основно, — щóб и чужому навчались и свого не цурались. Такі слова и зазиви суть безперечно зрозумілі для всіх Славян, бо-ж и для воіх бажав він доброго добра, коли писав Шафарикови, щó молитися Богу, „щóб усі Славяне стали добрими братами, и силами сонця правди“ (I, 207).

Сей великий поет виголосив отже свої поеми, послання, щісни и думки саме тогді, коли майже всі Славяне живим патриотизмом переймились, та лише одні Русини по довговічнім сні идєєю народности оживитись не могли. Утративши жизнь політичну, попався наш народ в якусь апатию, а не маючи вже почутя своєї самостійности, позбувся майже всєї творчої спосібности. Народ руский, щó побіч Сербів поміж усіми славянськими племенами найкрасші пісни и думки творив, при ударах тяжкої долі втратив всяку продуктивну силу: Дніпро и Дністер перестали бути ріками поетичними, а високі могили, щó начинені тілами рицарів по розлогих степах стоять и сумують, стались мертвими горбками, з котрими вже не вязались перекази людські. При такому отже розстроєню житя політичного и товариского, коли творене поезії народної зовсім запропастилось, виступав з-під стріхи сільської поет, щóб родився крепаком; смілою рукою ухопив він розбиту ліру народну, а зладивши її на-ново и на-строївши новими струнами, заграє и заспівав так чудово и гарно, щó віджила Україна-сирота в своїй беаверхій хаті. И заворушилось новим житєм у степах безкраїх, и заговорили могили тайним розгово-

*

ром, и зрадів Дніпро-словутиця, мабуть-то би знов носив на своїм хребті байдаки козаків, котрі плили співаючи у чорне море, здобувати собі славу и волю. Поет народний обняв обовязок цілого народу, творити пісні незабутні, безсмертні: и справився у сім своїм ділі так складно, що справді з'електризував усіх земляків, котрих серце для слова правди було ще приступним.—Але-ж не треба мені тут при нинішніх роковинах пописуватись фразами такими, що не мають може реальної основи. Я хотів-би, щоб панове почули від мене клясичні слова музи Шевченкової, щоб утворили собі образ с'єго нашого поета, слова котрого мов громом понеслись по всій Русі, яко великий заповіт апостола народної правди и свободи. Про-те подам короткий погляд на думки Шевченкові, бо в них відбивається неначе в зеркалі жизнь Тарасова и тенденция ёго музи.

Коли поет українский в поемі „Сон“ написав „памфлет“ на царя Николая I. и ёго родину, то вислаю смілого ліберала в далекі кір-кизкині степи, де він через десять літ яко простий салдат марнів и пропадав. Так у неволі як и опісля на волі по одержаню амнестії від царя Александра II. виляв Шевченко из зболілого серця думки тужливі и щиро-сердечні, та й висказав ними своє лихо и своє ба-жанє. Думи свої називав він своїми квітами, своїми дітьми и молить їх, щоб вони, сизокрилі голубята, прилітали до ёго из-за Дніпра ши-рокого. Думами своїми хоче поет поділитись из своїми земляками, бо каже отверто:

Тяжко міні, Боже милий,
Носити самому
Отсі думи и не ділить
Ні з ким и нікому
Не сказать святого слова.

(II, Дум. XXXII, стор. 241.)

Прилетівши з-за Дніпра далекого, стелються тоті думи на па-пері, плачучи, сміючись мов ті діти, и радують убогу душу поета-невольника. (I, Дум. I, 218).

Як отже поет в неволі над морем каспійским далеко від ро-дини мучився, то поглядаючи слёзним оком в тоту сторону, де ёго Україна, мусів він справді ось-так співати:

Заросли шляхи тернами
На тую країну,
Мабуть я її на-віки,
На-віки покинув....

Мабуть міні не вернутись
 Ніколи до-дому;
 Мабуть міні доведеться
 Читати самому
 Отсі думи... Боже милий,
 Тяжко міні жити!
 Маю серце широкее,
 Ні з ким поділити.

(Ц, Дум. XXXII, стор. 240.)

Такого же лиха не зазнавала велика ёго душа, коли він дав-
 нійше в Петербурській академії учився штуки малярскої. Тоді то
 вислав Шевченко свої думи из чужини з сими словами:

Нехай думи козацькі
 В Україні витають:
 Там широко, там весело
 Од краю до краю...
 Як та воля, що минулась,
 Дніпр широкий — море,
 Степ и степ; ревуть пороги,
 И могили, гори. (I, стор. 70.)

Лише деколи заблиснув в душі поета яснійший образ из літ
 минувших, та й той засувався скоро за чорну хмару недолі и неволі.
 От и образець з дитинячих літ Тараса:

Мині тринадцятий минав,
 Я пас ягнята за селом.
 Чи то так сонечко сияло,
 Чи так мині чого було —
 Мині так любо-любо стало,
 Неначе в Бога...
 Уже прокликали до паю,
 А я собі у буряні
 Молюся Богу; и не знаю,
 Чого маленькому мині
 Тоді так приязно молилось,
 Чого так весело було.
 Господне небо и село,
 Ягня, здається, веселилось,
 И сонце гріло — не пекло.

Та недовго сонце гріло,
Недовго молилось:
Залекло, почервоніло
И рай запалило.

Чому Господь не дав дожити
Малого віку у тім раю?
Умер би орючи на ниві,
Нічого-б на світі не знав,
Не був би в світі юродивим,
Людей би не прокляв. (II, Дум. IX, стор. 223—224.)

Опроче чи найдемо де у якого поета більш идилічний образ сільського, супокійного життя, якого Шевченко майже без перестану бажав? Ось Шевченків ідеал такого щасливого земського раю:

А я так мало, небагато
Благав у Бога, — тільки хату,
Одну хатиночку в гаю,
Та дві тополі коло неї,
Та безталанну мою —
Мою Оксаночку, щоб з нею
У двох дивитися з гори
На Дніпр широкий, на яри
Та на лани золотополі,
Та на високі могили, —
Дивитись, думати, гадать:
Коли-то їх понасіпали?
Кого там люде поховали?

(I, Дум. XXV., 234.)

Порівн.: Посажу коло хатини
На спомин дружині,
И яблунку и грушечку,
На спомин єдиній!

Бог дасть, виростуть. Дружина
Під древами тими
Сяде собі в холодочку
З дітками малими.

А я буду груші рвати,
Діткам подавати....

З дружиною єдиною
Тихо розмовляти....

(I, Дум. XLIII, 245.)

Коли-ж поет дізнався, що дівчина, котру полюбив, сталась йому невірною, то писав з гіркою насмішкою:

Не хочу я женитися,
Не хочу я братись:
Не хочу я у зашічку
Дітей годувати...

— — — —

А піду я одружуся
З моім вірним другом —
З славним батьком запорозьким
Та з Великим Лугом... (II, Дум. II, 218—219.)

Сюди відносяться и сесі слова:

Не женися на багатій, бо вижене з хати;
Не женися на убогій, бо не будеш спати:
Оженись на вольній волі, на козацькій долі...

(I, Дум. XXXI, 239.)

Але-ж найчастіше видирається из грудей поета-невольника нарікане на долю та на літа летячі, що розбили його душу. Сюди відносяться особливо ось-тота думка:

Минають дні, минають ночі,
Минає літо, шелестить
Пожовкле листя... гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить;
И все заснуло — и не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світі волочусь,
Бо вже й не плачу й не сміюсь...

Доле, де ти? доле, де ти?

Не ма ніякої!

Коли доброї жаль, Боже,

То дай злої, злої!

Не дай спати ходячому,

Серцем завмірати,

И гнилою колодою

По світу валятись;

А дай жити — серцем жити

И Тебе хвалити,

И твій світ нерукотворний

И людей любити....

Страшно власти у кайдани,

Умірать в неволі;

А ще гірше — спати, спати,

И спати на волі,

И заснути на вік-віки,
 И сліду не кинуть
 Ніякого!... однаково —
 Чи жив, чи загинув...

Доле, де ти? доле, де ти?
 Не ма ніякої!
 Коли доброї жаль, Боже,
 То дай злої, злої!...

(I, Дум. XXX, 238—239.)

В думці сій гомонять сумним покльиком особливо тоті слова:

Страшно впасти у кайдани,
 Умірать в неволі;
 А ще гірше — спати, спати,
 И спати на волі.

Про-те не дивно, що поет, хоча загинув в неволі, не міг не писати своїх думок и пісень. Таже на иншому місци каже щиро:

Та вже-ж нехай хоч розіпнуть,
 А я без вірши не улежу.

(II, Дум. XXIII, 235.)

Віщий поет співав своїм землякам, хоч многі з них ёму відплатились невдякою, та й не сказали и спасибіг за первні ёго поезні, — за славного Кобзаря. Ось, як нарікає поет на тих людей:

Либонь уже десяте літо,
 Як людям дав я Кобзаря,
 А ім неначе рот зашито:
 Ніхто й не гавкне, не лайне!
 Неначе й не було мене!
 Не похвали собі, громадо, —
 Без неї, може, обійдусь —
 А ради жду собі, поради,
 Та мабуть в яму перейду
 Из москалів, а не діждусь...
 Мині було, аж серце мліло,

Мій Боже милий, як хотілось,
 Щоб хто-небудь міні сказав
 Хоч слово мудре: щоб я знав,
 Для кого я пишу, для чого,
 За що я Україну люблю,
 Чи варт вона огня святого,
 Бо хоч зостаріюсь за-того,
 А ще не знаю, що роблю:
 Пишу собі, щоб не міняти
 Часа святого так на так...

(II, Дум. I, 257—258.)

Опроче нарікає вельми на тих поганих нехристиян, що навчили ёго писати погані вірші; пише бо таке:

Чи то недоля та неволя,
 Чи то літа ті, летячи,
 Розбили душу? Чи ніколи
 Ї не жив я з нею? Живучи
 З людьми в паскуді, опаскудив
 И душу чистую? —

— — — Вороги!

И люті, люті!... Ви-ж украли,
В багно погане заховали
Алмаз мій чистий, дорогий —
Мою, колись святую, душу,
Та й смієтесь!... Нехристияне!
Чи не між вами-ж я, погані,
Так опоганивсь, що й не знать —
Чи й був я чистим коли-небудь!
Бо ви мене з святого неба
Взяли між себе, и писать
Погані вірші научили.

(II, Дум. XLIX, 256—257.)

Се сповідь сердечна віщого поета, котрого идеалом була надземська краса и непорочна правда. Чиста ёго душа могла сиравді опоганитись на хвилину поміж поганими людьми, тим-то загигаючи в неволі питається він себе:

Чи мати Богу не молилась,
Як понесла мене, — що я,
Неначе лютая змія
Ростоптана в степу здихав,
Захода сонця дожидав?

И з резигнацією такою, що гідна ліпшої долі, відповідає собі сам поет:

Оттак-то я тепер терплю,
Та смерть из степу виглядаю!
А за-що — ей Богу! не знаю.
А все таки її люблю,
Мою Україну широку,
Хоч я по їй и одинокий,
Бо, бачте, пари не найшов,
Аж до погибелі дійшов.

(II, Дум. I, 258—259.)

В загалі належить примітити, що Шевченко дав усім Слavianам примір горячого патріотизму, — рідкого привязання ид своїй вітчизні. Відтак в первiм році своєї неволі заспiвав він ось-таку тужливу думку:

Мині однаково, чи буду
 Я жить в Україні, чи ні —
 Чи хто згадає, чи забуде
 Мене в свігу на чужині, —
 Однаковісенько мині!
 В неволі виріє між чужими
 И, неоплаканий своїми,
 В неволі плачучи умру,
 И все з собою заберу; —
 Малого сліду не покину
 На обезцещеній землі;

И не помяне батько з сином,
 Не скаже синові: „Молись,
 Молися, синку: за Україну
 Їго замучили колись!...“
 Мині однаково, чи буде
 Той син молитися, чи ні;
 Та не однаково мині,
 Як Україну злиі люде
 Задуть вві сні, и в огні
 Вдову окрадену розбудять — —
 Ох не однаково мині!

(І. Дум. ІІІ, 252—253.)

Порівн.: Холоне серце, як згадаю,
 Що не в Україні поховують,
 Що не в Україні буду жить,
 Людей и Господа любить.

(І, Дум. XXXV, 241.)

— О, Господи!

Дай мині хоч глянуть
 На народ оттой убитий,
 На тую Україну.

(ІІ, Дум. XXXII, 241.)

Люблячи же з таким жаром свою Україну, мусів поет тою своєю любовою обіймати також своїх ворогів, — мусів ім від серця простити. Про-те пише таке:

Як-би сказати, що не люблю,
 Що я Україну забуваю,
 Або лукавих проклинаю
 За те, що я тепер терплю, —
 Їй-Богу, братия, прощаю
 И милосердному молюсь,
 Щоб ви лихим чим не згадали;
 Хоч я вам кривди не робив,
 Та все-таки між вами жив,
 То може де-що и осталось.

(ІІ, Дум. X, 225.)

Відтак міг Шевченко справедливо сказати, що „душа постова святая и жива в святых своїх речах, — та що ми, читаючи твори поета, оживаєм и чуємо Бога в небесах.“ (ІІ, Дум. 252—253.)

И яке-ж завданє поставив собі наш кобзар для сповнення в житю своїм? От, ёго слова, щб відносяться ид розвязаню сёго питання:

— — Орю
Свій переліг — убогу ниву,
Та сію слово: добрі жнива
Колись-то будуть! —

Орися-ж ти, моя ниво,
Долом та горою,
Та засійся, чорна ниво,
Волею ясною.

(I, Дум. LV, 254.)

Шевченко сїяв отже своє слово на ниві убогій, щб завитала колись воля и свобода. Він бажав сердечно, засїяти тє поле рідне, щб почорніло від недолі, про-те питається він:

Ой чого ти почорніло
Зеленє поле?
— Почорніло я від крові
За вольную волку.

(I, Дум. XX, 230.)

Але-ж неправда напосїлась на правду. Не дивно отже, щб поет питається в душевній трівозі:

— Чи буде суд и кара
Усім неправдам на землі?
Чи буде правда між людьми?..
Повинна быть!... бо сонце стане
Й оскверненну землю спалить.

(I, Дум. LIX, 257.)

Особливо-ж влясичні суть у сїм згляді сесі віщї слова:

И день иде и ніч иде...
И, голову скопивши в руки,
Дивувшся — чому не йде
Апостол правди и науки?!

(I, Дум. LX, 257.)

Шевченко не догадувався, щб сим апостолом народної правди и науки був на Руси таки він сам. Але-ж серце ёго широке бажало весь світ обняти: він один міг своїм патризотизмом загрїти земляків,

щоб молились правді а більш на землі нікому не поклонялись. Відтак каже в поетичнім вітхненню:

И хочеться... Боже мийй!
 Як хочеться жити!
 И любити твою правду,
 И весь світ обняти.

(II, Дум. XIX, 232.)

Коли-ж Шевченко своїм патріотичним зазивом вскріпив в нас почутє свої нарідности, коли він навчив нас правди и братолюбия та й передсказав віщим духом, що и нам еще завитає, усміхнеться лєнійша доля: то ачей-же годиться, щоб ми живо переймилися ёго идеями и щоб ми, виповняючи ёго передсмертне завіщанє, не забували, в семї великій, в семї вольній, новій, помянути ёго незлим, тихим словом. (I, 215.)

А поки що, зможемо відай найліпше причинитись до зреалізованя идєй Шевченкових, наколи возьмемося до щирої и безкористної праці, та й за проводом Тараса станемо засівати убогу ниву народну зерном здоровим и домашнім. Тогді лише довідається світ, що руські народовці — то не фантасти химерні, котрі хотіли-б назад привернути Україну козацку. Та-ж уже Шевченко сказав віщим духом:

Не вернеться козачина,
 Не встануть гетьмани,
 Не покриють Україну
 Червоні жупани. (I, 198.)

Устрій середнєвічний, відповідаючий потребам свого часу, мусів минуться и уступитись перед намаганєм нашого часу, в котрім цілії народи, а не поодинокі касти, своїх природних прав добиваються. Русь поняла своє завданє и виповнить ёго, по-за-як в здоровім простім люді величезна спочиває сила.

Наконець позволяю собі звернути слово мов до рускої молодежи університетської. Честь вам, молодіі панове, що ви вашим заходом и трудом устроїли сей вечір в память Тараса Шевченка. Видно, що віщий ёго дух оживляє серця молодіі силою чародійною. Слава вам отже, що горнетесь громадо біля коругви народної, хоч вона в бурі часів чи-мало була зневажана. До вас то промовляє муза Шевченкова сими словами:

Учітєся, брати мої,
 Думайте, читайте,

И чужому научайтесь,
И свого не цурайтесь.

(I, стор. 15.)

Борітеся — —
Вам Бог помагає;
За вас сила, за вас воля
И правда святая!

(I, Кавказ, стор. 5.)

Відтак можу сей мій відчит закінчити словами Шевченковими, щό так часто повторяються, а однако ніколи не втратять свої ваги в розвитку житя народного :

В своїй хаті — своя й правда,
И сила, и воля. (I, 10.)

Дмитро Иванович Каченовский.

(Некролог.)

Дня 20. Груд. 1872 ст. ст. Харківський університет стратив одного з самих лучших своїх професорів Дм. Ив. Каченовского. 23 роки викладав Каченовский межнародне право, а у остатні кілька років и державне право западної Европи. Родом був Каченовский з дуже бідної семьї з Орловскої губернії (у Великій Русі) и сам пробив собі дорогу до висшої науки. По своїй спеціальности Каченовский був звістен своїми трудами: диссертациями магістерскою и докторскою, курсом межнародного права, статтями у журналах, не тільки у Росії, але и за границею, особливо у Англії, де він читав не раз доклади свої учених товариствах, дуже дивуючи англійські дневники як ученостію, так и вольною річю на чужій мові.

Окрім високої ваги, як спеціаліст, и незвичайного таланту ораторского, Каченовский був цінний для університета своїм напрямком. Належав він до того морального типу у російській інтелігенції, которий осноався у 30—40-ві роки сєго віку и мав своїми раннішими представителями таких людей, як Білинский († 1849), славнійший критик „гоголевского періоду“, Грановский, проф. общої исторії у Москві († 1856), Павлов, колись профессор исторії Росії у Києві (1848—59), Герцен († 1870), Тургенев и др. Тип людей сих

звано колись у Росії „западниками“ або „космополітами“, и не раз культурно політична реакція, ховаючись за прапором націоналізма, з докором звала сих людей такими іменами, — вказуючи на них, як буцім то більш вноземців, „німців“, ніж русских. Але може вірніше буде бачити в сих „западниках“ правдивих русских, в сих „космополітах“ правдивих російських патріотів. Не сліпо привязувались вони до якої небудь поодинокі землі на заході, не закривали вони очей на темні боки життя и на заході, — а брали на нѣму ту есенцію чоловічих и научних ідей, котора не є частна власність якого небудь поодинокого народу, а власність усѣго чоловічества. Для того лучше б звати таких людей „гуманістами.“ Як гуманісти дивились вони на заход, и як гуманісти обертались вони з британкою до Росії — и не їх вина, що у Росії 30—50 років мало чого находили утішного. Але та різниця між фактичною Росією и ідеалами сих гуманістів не заставляла їх одвертатись од свого рідного краю; ні, — тим більше боліли вони за сей край, особливо за крѣпацький народ його, — и посвятали усі сили свої на пропаганду клясам привілеюваним ідей гуманности и еманципації, через літературу и університети. И можна сказати, коли сучасна Росія перестає бути похожа на Росію 40-х років, коли из Росії крѣпацької стає Росією „вольною“, — се діло більш усѣго російських заходників. Найлучшу ціну їх для народу и самої народности у Росії показує те, що як не докоряли колись сих „заходників“ „московські славянофіли“ („восточники“), (теж у більшій часті щирі на свій лад заступники ідеї еманципації, теж по своєму протестанти проти status-quo 30—40-х років, але шукавші ідеала по-заду, у московській царстві XVI—XVII в.), — як не докоряли сі „восточники“ „заходників“, буцім то послідні „одірвались од народу“: — а первий белетрист, що змалював симпатичні типи великорусского престонародія, вийшов з табору заходників. Ми розуміємо Тургенева.

У російських заходників була и є ще одна характерна и дуже важна для Росії одміна. Яко гуманісти, вони не мають племенної узости світогляду, не ставлять ідеалів по заду; од того и будучи великоруссами по роду, вони поважають и другі види руского народу, справедливо глядять и на Малоросію, шануючи часом у ній край старійший культурою, „європейску“ половину Росії, — особливо коли йде річ про Малоросію XVII в., поважаючи вольний дух українского народу. Російські заходники — се правдиві „всерос-

сяняне,“ правдиві „россияне“ або скажем просто „русскі“ у Росії: між просвіщеними українцями и між великорусами-западниками не ма дуже значної різниці ні у идеях ні у бажаннях *).

З таких великорусів-гуманістів був и покойний Каченовский, котрий не мало потратив сили на борбу у Харківщині з тими елементами, котрі під прапором борби проти українського сепаратизму и пропаганди панславистичних идей, викликували идеї племенної узости, -- свого роду „великорусского“ коли не „сепаратизму“ то „партикуляризму“—національної и (у відносинах до поляків) релігійної нетерпимости, державного централізму и шовіністичного самохвальства. Борба з такими идеями реакції и псевдопатріотизма и псевдорусскости, котрі мали своїх представителів серед товаришів Каченовского, не мало пошкодила самому здоровлю покойного, котрий не міг говорити о таких представителях без якогось органічного омерзіння, без нервового содріжання. Після з'їзда славянського у 1867 р. у Москві, з'їзда опечалившого усіх щирих русских, т. є. щирих приятелів прогресу у Росії, — бо прийшовся сей з'їзд зовсім не до часу, у годину після-караказовскої реакції, — и повів за собою тільки розвій шовінізму у газетах, тільки похвальбу, що „ось як то у нас гарно, коли и из конституційної Австрії народи до нас горнутья!“ — Каченовский в одній своїй лекції, з поводу межинародних відносин, кинув кілька горячих слів проти панславистичних криків и претензий поодиноких и частных лиць, беручих собі право говорити именем народів, у тім числі и народу Росії. Корреспонденти и редакция „Москви“ з поводу сієї лекції Каченовского сказала, що так міг би говорити хіба турецький, а не русекий профессор, — и чуть було, що буцім то

---

*) Хто б хотів детально познакоMITься з культурно-соціальною ролю у Росії западництва и славянофільства, най обернеться до ряду статей п. Пипина у „Вѣстнику Европы“ 1871—72 р: „Характеристики литературныхъ живній отъ двадцатыхъ до пятидесятихъ годовъ,“ особливо „Народность офенціальная“ (1871, Сентябрь), Проявленія скептицизма (id. Декабрь), Изученіе народної жизни и исторіи (1872, Май), Славянофільство (1872, Ноябрь, Декабрь); у статтях п. Пипина, як и у статтях п. Т-ова про „Обрусєніе“ (В. Евр. 1872, Февраль, Май), на котрі не раз ссылається п. Пипин, знайдеться погляд ліберального загально-российского напрямку у Росії на „партикуляризм украинский и московский“ и на ту велику вагу, яку мають для усієї Росії для науки, літератури и політики обидва народні напрямки, українофільство и великоруссофільство у їх чистому од нетерпимости и ретроградного романтизму виді.

піднялось було питання: чи мож зоставатись Каченовському професором. Але окрім кореспонденцій и статей редакції „Москви,“ которих осудили органи просвіщених людей у Росії, и которих не піддержали навіть и „Моск. Вѣдомости“ и „Голосъ“, — дальших послідків лекція Каченовского не мала.

Окрім науки, Каченовский завше интересувався и искусствами, бо мав чималий музикальний талант, грав на фортепяні и знав великий толк у живописи. У „Вѣстнику Европы“ напечатав він кілька років назад дві статті про ранніх италіянских живописців и писав монографію про Міхель-Анджеля. Особливо близько интересовався він ділом розвою народнїї живописи и знався з простими сельськими живописцями, що малюють икони у церквах, пропагуючи меж ними идеи натуральної школи. Коло Брянска у Орл. губ. надібав він на товариство таких простих живописців, которі своїм умом дійшли до таких идей, и представляли у своїй иконописи щось подібне до живописців ранніх италіянских школ XIV—XV в., которі начали одступати од византійської мертвенности и „подлинників.“ Приглядаючись до старих икон у тих містах, Каченовский запримітив, шо вже з давна були там ознаки такого пориву од традиціональної византійщини до більш живого напрямку. Так як брянский крой мав давні звязки з Київською Лаврою, — то Каченовский задумавсь, чи не мав тут впливу Київ, которий, як и Новгород, був у старій Руси провідником живїшої западної культури, тогді як Москва була центром, де византійська традиція сиділа міцнійше. Для повірки своїй гипотези Каченовский приїздив у 1869 р. у Київ, роздівлявсь добре на Київські старі и нові образи,—и побачив, шо він не помилявся у своїй гипотезі. З великою симпатією говорив він про колишню культурну вагу Києва для усієї Руси, западної и восточної, и щиро бажав, щоб упять піднялась культурна сила „матери городів руских.“ З одним своїм Київским приятелем умовлявсь Каченовский обїхати Україну, щоб одшукать старі образи, у которих видко було, як то стилем, то малюваннем святых з живим, місцевим типом, то малюваннем на иконі и самих заказчиків, на примір западної живописи, означився порив української живописи, перейти од мертвої византійської иконописи до живого виразу народніого побиту вольної концепції идеалів... Але тому доброму заміру, — которий тим більш треба поспішити кому небудь виповняти, шо з кожним днем од старости и од рук невіжних пропадають без сліду, без вісти старі памятки на Україні, — не судилось збутись. У

остатні роки нікому, и самому Каченовському не було тайною, що не довго вже ёму жити на світі: він занедужав явною чахоткою... Не легко ёму було кидати незакінченими стільки робіт... Але рідко кому довелось щастя кінчати життє, знаючи, що він прожив не марне и умирає з білосніжною честію, знаючи, що у ёго не тільки не ма, як казав Тарас, „зерна неправди за душею“, та ще й те, що він багато носіяв на своєму віку зерна правди,—знаючи те и бачучи кругом себе людей, которі теж признають за ним таку рідку честь и таке велике щастє. Най же споминають довго з подякою про сєго розумного и чесного робітника для науки и освіти народу, най споминяють про Дмитра Ивановича Каченовского — и у Великій, и Малій, и у Червоній Русі!

Д.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Чи може у нас бути згода між Русинами а „Русскими“?

III.

Головними противниками згоди між Русинами и Русскими суть, як ми уже зганули, ст. Юр и Слово: ст. Юр для того, бо боїться за наступленєм згоди велику часть свого впливу втратити, а Слово, бо згода мусіла би положити конець ёго ненародній агітаційній діяльності. Тому то оба сі фактори бачуть пильно, не тільки, щоби між обома партіями єдного народу в єднім краю до згоди не прийшло, але навіть щоб між одною и другою партією не було таких взаємин, через котрі могло би вирозуміне, а з часом и порозуміне наступити. Вони, як би могли, відділили би щирих Русинів хінским муром від своїх поклонників, щоби ті-ж, Боже борони! не заразили ся „українскими“ ідеями, и не виповіли служби своїм дотеперішнім панам.

И так-ві всіх товариствах и інституціях, котрими Русскіє управляють, стараються не допустити до них жадного „Українця.“ Ђще не було у нас отвертого „раздора“, бо ідея панрусизма не була публично висказана, тільки крились з нею немногі людці и боялись виступити з своєю гадкою перед рускою публичністю: коли народня

партия в 1864 р. на загальних зборах Матиці трібувала в літературно-язиковім взгляді, єдинім тогді предметі спору, довести до єдності. Народня партия не виступала зовсім з великими претензіями: ані прийняти фонетики, ані українських форм або слів не жадано від Матиці, тільки щоби держалася у своїх виданнях тих засад, котрі при первім своїм завязаню в 1848 р. сама собі була поставила. Відповідю на сі пропозиції було, не тільки що их відкинено, але що навіть не прийнято трьох людей из народної партії до Матиці, в котру яко члени хотіли вписатись. Трьох людей ціла Матиця алякалась! Конституємо виразно, що деякі сельські священники, котрих тогді впрочім не много було, голосували за прийнятем, а неприняте головню через Львівських Святоюрців и Словістів наступило.

Товариством, котре власне всіх людей рускої народности повинно обіймати, котре навіть розділених поняттями о народности, літературі, язичі повинно в одну цілість лучити, сьть Руска Бесіда у Львові. И справді, такою була Бесіда якийсь час, доки управляли нею люде більше-менше нейтральні. Аж перед 4 роками ~~всрх~~ в ній дістали Русекіе: и од того часу зачато самих тільки Русекіих до неї приймати, людей же, котрим ані що до их становиска социяльного, ані що до характера, ані в якім нібудь иншім взгляді ніщо закинути не було можна: тільки тому, що вважано их „Українофилами“, відкидувано. Не було ж то з гори знамірене поступоване, щоби всяке порозумінє зробити неможливым? Єсли навіть товариська звязь — а таку головню має Руска Бесіда на цілі — не може людей одной народности лучити, то вже о всякій згоді и думати годі! Правда, таке поступоване пімстиялось на его справцях: не минуло 1½ року, и правленє Бесідою вимкнулося з их рук.

Майже три роки назад завязано нове, політичне товариство Руска Рада. В его завязуваню, в укладаню статутів брали участь и Русини и Русекіе, тільки ж провізоричний виділ складався в більшій часті из Русекіих. По великих приготовленях в Вересню 1870 р. наступили загальні збори. Збіхало ся близько 300 членів, в більшій часті священники, в меншій селяне, отже ст. Юр и Русекіе аж надто запевнену мали більшість. А однак двацять кількох „Українців“ (и то таких, котрі брали уділ в основаню Рускої Ради, котрі вже провізоричним виділом були прийняті, відтак заплатили вкладки, и на котрих представленє других членів приймовано) виключив провізоричний виділ з-поміж членів! Таж двацять кількох між двіста кількадесятьми були би лиш дуже незначну меншість становили!

Перед кількома місяцями відбулися у первий раз загальні збори членів-основателів Народного Дома. Комісія, управлявши уперед справами Народного Дома, була в прийманню членів дуже осторожна, так що навіть Русинів таких, як Ст. Качала, др. Сушкевич не приймала. Тільки один з більше маркованих Русинів-народовців, Лев Шехович, явився у святих містериях. Однако коли ино піднісся, щоб забрати голос, так переляклися Святоюрскі проводирі одного чоловіка, що забувши не тільки на всяку справедливість — бо тої ніколи у них не було —, але и на всякий такт и форми приличности, в простакцій спосіб змусили его опустити сажо.

Чого ж русекіє проводирі так бояться народовців, що вже присутність єдного на кількадесят їхних відводить їх майже від розума? Сей надзвичайний їх страх є найліпшим доказом, на як слабих підставах вони операються. и як нечиста єсть справа, котру заступають! Тих кількох людей, котрі могли б вийти в товариства Русекими правлені, самі собою не можуть бути страшними, але идея народна, котру вони репрезентують, є так сильна, що Русекіє проводирі бояться, щоби не заволоділа и менше заслупленими їх приклонниками, а тогді їх панованє скінчилося би.

Инакше поступають Русини-народовці. Діставши Руску Бєсїду у Львові в свої руки, не виключали из неї нікого, не боронять приюту и найзавзятійшим Русеким. Не бояться, щоби Русекіє, приступивши громадно, не взяли знов верх, но бажають щиро, щоб Бєсїда сталає осередком товариського життя всіх людей рускої народности. Але для нечистих цілей русеких проводирів и агітаторів се недогідне: при близких взаєминах людей обох партій не могли би, так як тепер, воювати ложею и клеветами, а тим стратили би найсильнійше оружє, яке мають на Русинів-народовців. Тож, вмїсто старатися Бєсїді загальний характер надати, виступили из неї и уживають всяких способів, щоб її зовсім знищити.

Так само діло стоїть и з другим товариством, Русинами заложением, товариством великої ваги для цілого краю и народу руского, „Провїтою“. И тут приймаються так Русини як и Русекіє без ріжницї, но и тут відтягають Русекіє своїх від приступованя...

При таких обставовинах всяка згода між Русинами а Русекими є неможлива. Де знячна, а навіть більша часть одной партії складається из самих слїпих приверженців своїх проводирів, де сим проводирям головни ходить о утриманє свого впливу, котрий за наступлением згоди бояться утратити, де обі партії так відділені від себе, що

не ма навіть жадного неутрального поля, на котрім би сходились, на котрім би могли ближше себе пізнати и вирозуміти: там о згоді и бесіди бути не може.

Трафлялася вправді раз спосібність до згоди, коли Ёго Високопреосв. Митрополіт сам взяв ініціативу до помиреня обох партій. Однако з гори вже мож було предвидіти, що ся проба не удасться, бо в имени одної партії мали заключати згоду власне такі люде, котрим найбільше на незгоді залежить. Тож коли Русини в згідливім дусі на поставлені пропозиції відповіли, противна партія не уважала навіть за потрібне дати який небудь одвіт.

Згода, если яка наступити має — а конечности ві доказувати не треба —, то наступити могла-б лише в той спосіб, що тиі люде, котрі тепер до табору Русских входять, по над голови своїх проводирів, ст. Юра и Слова, подали-б Русинам руки до неі. А ст. Юр и Слово тогді, если схотять заняти місце в народній семьі, нехай приступлять: злучена семья іх не одцурасться...

Не кажемо сёго, яко би ми гадали, що Русини з дотеперішними проводирями Русских згоди зробити не хотіли-б; противно, ми знаємо, що Русинам не ходить о особи, але о справу, и, на слупних підставах, и з теперішним ст. Юром и Словом згоду заключили би: але тільки кажемо, що в можливість заключеня згоди так довго не віримо, як довго сі два фактори рішучо впливають на свою партію.

Впрочім Русинам если-б лише о добро власної партії ходило, було-б догіднійше згоди не заключати. Тепер складається іх партія з самих свіжих, поступових елементів, не потребує вязатись ніякими взглядами, а тільки руководитись ідеями національности, поступу и волі. Если ж би наступила згода, то мусіла би народня партія не одну уступку для противників зробити, прийняєм консервативних а навіть реакційних елементів стратила би по части навіть свою дотеперішню ціху —: але, власний интерес ставляючи по-заду, готова и тепер, по ріжних заводах и тільки прикросгях, яких від противної партії дізнала, кождоі хвилі руку до згоди подану щиро прийняти.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Доля реформи виборової для долитавскої части Австрійско-угорскої монархії рішилась в комнаті послів Рада держав-

ної дня 6. (лат.) Марця. Коли мало прийти до розправ над проектом сеї реформи, Грохольский в имени послів-одномишленників з Галичини заявив, що вони не вважають себе управненими участвувати в нарадах над тим предложением и не хотять навіть безпосередно до них причинитись. По-тім ціла делегация Галицька вийшла из салі засідань, тільки др. Яновский и селяне Боднар и Влодек (мазур) лишилися. Крім Галичан вийшов такожъ деп. Черне (из Гориці) Після того, по промові др-а Гербета, прославляючій особливе цісаря яко третєго в ряді великих монархів, котрі піднесли велич Австрії, прийнято в именованім голосованю цілий проєкт реформи виборової en bloc 120 голосами против 2 в другім и третім читаню. — В кілька днів опісля передано проєкт реформи комнати виспій, котра, яко складаючяся переважно з централістів, без сумніву небавком ві та-тож прийме. — Виступивших 35 послів Галицьких не появлялися від того часу в Раді державній, но розбіхались домів; в наслідок того сими днями прсаидент комнати послів, Гопфен, завізвав їх, щоби явилися на засіданя Ради державної, инакше по упляві 14 днів можуть посольські мандати їх уневажнитись.

Се було би важним задля того, що в Цвітни мають зібратися спільні делегации, до котрих Галицькі послы в Раді державній еще 28. (лат.) Лютого, отже перед рішенем реформи виборової, и 7 депутатів из Галичини вибрали (Черкаского, Грохольского, Городи-ского, Яворского, Смаржевского, Водзіцкого и Зиблікевича); если ж би мандати галицьких послів до Ради державної тою-ж Радою були узнані неважними, тогді мусіли би нові вибори до спільних делегаций наступити; а що галицька делегация у Раді державній репрезентована тепер тільки др. Яновским, Бодварем и Влодком, так тіі 3 послы мусіли би до спільних делегаций 7 депутатів вибрати. Вибір однако не є ограничений на поодинокі краї коронні, так наші 3 послы могли би и мусіли би навіть вибрати Німців-централістів з Австрії або Чех и т. д. яко заступників Галичини до спільних делегаций.

В ухваленю реформи виборчої в комнаті послів 6. Марця брали уділ крім 3 послів галицьких из прочих Славян також Далматинці; сі однако одержали за те вотум недовіря від других послів сойму Далматинського, хотя своїм голосованем здобули дійсно від міністерства реальні користи для свого краю, чого о наших послах сказати не можна... Ба міністерство и тепер, по виступленю Поляків з Ради державної, не перестало оказуватись для них приклонним.

В інших справах централістам в міністерству не йде так по гадці, як би хотіли. З великим шумом розпочатий процес против редакторів чеської Politik Скрейшовскому в адміністраторів Ружічці о обману ряду неоплаченем належитостей інсераціонних, в наслідок котрого Скрейшовський в Ружічка через кілька місяців були в'язнені, скінчився тим, що обох обжалованих суд узяв невинними, в обох, хотя прокуратор держ. вніс рекурсе до вишого суду, за зложенем кавціи пущено на волю.

В угорській часті нашої держави ведуться все по трохи угодові пересправи між Уграми в Кроатами, однак до правдивої згоди еще далеко.

Що до справ заграничних, нова республіка Гіспанська має на добре боротися з Карлістами, котрі в чим раз більшої сили виступають, хотя в декотрих місцях військами ряду поборені. В загалі однак справа республіканів від часу оголошеня республіки не погіршилась. — Франція зробила нову угоду з Німеччиною, після котрої має сплатити прочу часть 5-тєх мільярдів до 5. Вересня, в котрім часі війська німецькі зовсім опустять Французську територію.

Вечерниці в пам'ять Шевченка.

Дванацяті*) роковини смерті Тараса Шевченка обходили Львівські Русини, як се заповіщено було у 2-ому числі нашої часописи, в Неділю дня 25. Лютого (9. Марця) в ратушевій салі. Урядженем вечерниць занялась сям разом, як ще за давніших літ бувало, наша академічна молодіж, ствердивши таким ділом на ново, що наші русні молодці не заспали гнилим сном ані не чужі великим идеям сєго віку, идеям поступу, волі в національности, но, проникнуті ними живо, обіцяють на перед двигнути справу нашу народно.

Ратушева сала, хотя просторна в звичайно уживається до концертів, відчитів в т. н., оказалась сям разом за тісною. На двох галеріях містилась головно шкільна молодіж (гімназьяльна), але на саму салю не мож було уділити тільки карт встунних, о кілька до-

*) У послідньому числі „Правди“ через недогляд при корекції ложво було надруковано XIV. роковини замість XII. (V замість I).

бываюся. А вся тая численна публичність, не лише переважно, але таки майже виключно, була руска; особливо зауважали ми немало священників не тільки Львівських, але и з провінції. Між запрошеними гостями не-рускої народности були особливе: репрезентанти найвисших властей краєвих, намісник гр. Голуховський и маршалок сойму кн. Самієга; дальше кількох учених, як н. пр. проф. Малецький.

Ще далеко перед означеним часом 1/28 год. вечером заповнювалася саля, а коли вже зовсім була заповнена, виступив на мовницю проф. руского языка и літератури на Львівськiм університеті др. Ом. Огоновський и на вступне слово виговорив „Погляд на думи Тараса Шевченка,“ котрий нашим и читателям на иншiм місци в цілости подаємо.

По сім відяті, зарівно интереснім для ширшої публики як и для знатоків нашої літератури, мав відспівати хор мішаний „Молитву перед нападом Татарским“; однако з причини нечаяно зайшовшої перешкоди муєла еще вперед — по трохи довшій и скучній павзі — наступити деклямація віршу Кс. Кл-а „На вічну память Тарасови“. Вірш сей хороший и відповідний хвили виголосив п. Є. К. з приналежним вирозумінєм, тільки остатню часть, ачей здеранжований тим, що виступив не в властивій порі, віддав декляматор не зовсім з такою силою, якої було потрібно, щоб повне зробити вражіння. Поминувши однак сі зовсім не многоважні обставини, цілі вечерниці відбули ся як найсвітлійше.

По деклямації виступив хор мужеский и хлопячий и відспівав, під проводом Н. Вахнянина, уложену ним „Молитву перед нападом Татарским“. Так музика як и сам спів, котрий супроводжала фісгармоніка, як найліпше були публікою прийаті и сильними обсіпані оплесками. Дальше заповідав проіг.: Солю „Доля наша“, слова О. П., музика Н. В. Публіка очікувала з великим занятєм сеї пісня, знала бо в великій части, що музика до неї отримала нагороду 100 злр., призначену п. Вол. Федоровичем за уложенє найліпшої музики до вірша, написаного єго пок. отцем. И справді, публичність не завелась в своїх ожиданях. Вартість артистичню сеї музики оказує достаточню ся обставина, що композитор єі, проф. Вахнянин, перемиг нею кількох инших композиторів, котрі свої твори були понадсидали; а як єі публіка приняла, видко з сєго, що пісня на неуставаючі оплески опять муєла була повторена. До доброго ефекту причинився також немало п. Віт. своїм гарним голосом. — На сім закінчилася перша часть вечерниць.

Між тим понадходили були не тільки из всіх сторін Галицької Руси, а и з инших земель, де тільки Русини проживають, численні

телеграми, котрі в павзах між поодинокими виступами відчитувано. Перед всім надійшли телеграми із Тернополя и Бережан, у котрих містах именно молодіж завжди так любовою до науки як и щирим патріотизмом відзначається. Ось ці телеграми :

„Най законом для нас стане
Батька завіщанє,
Тогді наша сила й воля
И правда настане.

Молодіж Тернопільска.“

„Ми поминаємо сегодня обіч, тихо, апостола правди и науки.
Тернопільські Русини.“

„Спасибіг вам, милі братя,
Що не позабули
Творить память безсмертному
Й ёго спомянули.

Бережанці.“

А другий телеграм з Бережан: „Слава вам, що не позабули поминати народного тенія. Гладилевич, Лучаківский, Репецкий.“

Також и Станіславівска молодіж, мимо всяких противних впливів, схаменулась и надіслала слідуючий привіт:

„Усвятимо віковічно память нашого мученика за святу волю, видаючи альбум для ёго слави. Молодіж Станіславівска.“

А интелігенция руска Станіславава ось якій заслала телеграм:

„Помина великого родимця най нас на всё добре и величне наставляє, бо ж всі ёго завіти голосять торжество любви воевітнієї, любви вітчизни, побіду правди, єдиних задатків всякої доконалости. Шанковский, Целевич, Лопушинский, Ружицкий, Ничай, Желєхівский.“

З Самбора також два телеграми надійшли: від молодіжи и від старших Русинів. Старші здоровили Львівських своїх братів, святкуючих велике свято народне, отсими словами:

„Слава Тарасови! Ёго память нехай укріпить нас при праці над добром нашого народа. Самбірські Русини.“

А молодіж ось як відозвалась: „Самбірська молодіж святкує мислю и серцем з вами, братя, велике народне свято в память незбутного кобзаря Тараса.“

Друга часть музикально-декламаторского вечера розпочалася грою на скрипці з аккомпаніаментом фісгармоніки, а відтак фортепіана. По сім з чувством и вправною відданію, а публикою дуже радо прийнятій игрі наступив один з найприятніших виступів сього вечера. Панна К. Герас. виголосила „Лебедия“, частину из „Гайдамаків“ Тараса Шевченка, — а виголосила так красно, з таким зрозумінєм и чутєм, що ціла публіка з найживішою увагою прислухувалася, а на-конець громом оплесків озвалася. Виступ панни Гер. в загалі дуже симпатичне зробив вражінє. — По сім відспівав п. Л. Борковский, артист-співак при тутешній опері, Русин з роду, сольоспів „Упавший ангел“ (музика Фогля). Над співом п. Борковского не потребуємо широко розводитись: незвичайно сильний бас его славно звісний не тільки ві Львові; п. Борковский одною з найголовніших підпор Львівської опери, а спів его окраса Львівських концертів. Тож и сього вечера слухано его в ентузіазмом и зневолено грімкими оплесками повторити спів.—На конець вечера відспівав хор мужеский, знов під проводом п. Вахнянина, дві пісні народні: „Чи я в лузі не калина була“ и „Ой Морозе, Морозенку“, з котрих особливо послідня. відзначаю-чяся правдиво українсько-козацькою мелодією, так сподобалася публіці, що домагалася конче ві повтореня. На місце ві однако хор відспівав иншу пісню народню, не обяту програмом сього вечера, котру також дуже мило прийато. З узвишеням чувством розійшлася публіка по 1/2 10 год. домів.

Як передше в I-ій, так и в II-ій части вечера відчитувано надійшовші телеграми, котрих дальший спис тут подаємо:

З Решова: „Решівські Русини сего вечера мислею з вами. Навроцкий, Вахнянин, Грушкевич.“

З Краквова: „Спасибіг вам, дорогі брати, за честь, за славу, що чинили й чините нашому Тарасови! Русини академики.“

З Пешту: „При обході великого свята народного здоровлять братів—Русини в Пешті.“

З Відня: Братам Львовянам, обходячим велике народне свято, засилають щиро руске Спасибіг — товариші Січи у Відни.“

На другий день надійшов еще телеграм з Цуриху від „руского Кружка.“—Так сього вечера всі щиро-руські серця, чи в батьківщині чи на чужині проживаючі, алучились в одній мысли, в згадці безсмертного Тараса. Слава поетови-віщунуви, котрий свій народ здоліє так одушевити, а слава народови, котрий так почитає своїх віщунів-поетів!

ОТВЕРТИЙ ЛИСТ РУСКИХ АКАДЕМИКІВ

до отця Наумовича, видавателя „Науки“

Подаємо дальші підписи, які на сей лист так перед видрукованем остатнєго н-ра „Правда“, як и опісля до редакції надіслано. Заявляємо притім еще раз виразно, що се суть підписи самих мірських академиків, т. є. слухачів університа (з внемком виділу богословского), техніки и пр. Підписів же инших молодців руских, в. пр. укінчених академиків, яких редакції немало понадсилано, на роком не поміщавмо. Дальші підписи будуть, на коли окаже ся потреба, поміщуватись в слідующих н-рах „Правди.“

Слухачі Львівського університета и техніки:

Северин Жуковский. Карачевский. Волод. Банковский. Юлько Ясеницкий. Волод. Стуаницкий. Димитрий Левкевич. Иван Лушпинский. Теодор Чорницький. Теодор Білинский. Иволіт Коаистяньский. Володимір Шухевич. Гнат Тихович. Аншоній Жуковский. Михайл Терлецький. Северин Ганкевич. Теофіл Чичилович. Корнило Червіньский. Машвій Гуссак. Иван Ясеницкий. Иван Левинський. Рафаїл Стеблецький. Лев Рудніцький. Иван Городский. Людвик Гарасимович. Аншоній Лаворак. Юлиан Сельський. Волод. Кишакевич. Адольф Червіньский. Р. Старжецький. Стефан Сілецький.

Академики Краківські:

Юлиан Бережницький. Е. Чемеринський. И. Чопоновский. Василь Тисовский. А. Коссак. В. Лавровский. Ф. Ганкевич. Захарий Павлюх. А. Волінський.

Академики Віденьські:

Остап Терлецький, слух. філософії. Демис Білинський, сл. мед. Иван Гапанович, сл. техніки. Маркиль Пуницький, сл. прав. Владислав Тянячкєвич, сл. фил. Иван Скоморовский, сл. меднц. Богдан Бабій, сл. меднц. Мірон Зарицький, сл. прав. Еджунд И. Сожацький, сл. ветеринарії. Юсигин Пігуляк, акад. истор. малвр. Клим Герасимович, сл. прав. Лазар П. Долинка, сл. фил. Пешро Скобельский, сл. фил. Иван

Горбачевский, слух. медицини. *Щасний Сельский*, сл. мед. *Ильярион Гарасимович*, сл. фил. *Теофіл Гарасимович*, сл. політехніки. *Сшепан М. Танчаковский*, сл. прав. *Бронім Малішевский*, сл. медиц. *Александр Зайчківський*, сл. медиц. *Мелішон О. Бучинський*, сл. прав. *Саш Герасимович*, сл. ветеринарії. *Браш. Шигуляк*, сл. політех. *Евстах Волоцак*, сл. прав. *Ульян Медвецький*, сл. фил.

НОВИНИ.

— Руска Бесіда у Львові. Дня 10. (22.) Марця відбували ся загальні збори членів рускої Бесіди в ціля вибраня нового виділу на рік 1873/74. Из справозданя з діяльности виділу Бесіди за рік 1872/73, відчитаного заступником секретаря, п. Ганкевичем, підносимо именоване рішене розписаня премий за найлучші драматичні твори (котрий конкуре оголошується в пнишнім н-рі „Правди“), уряджуване музикально-декляматорських вечерів (особливо в память Маркіяна Шашкевича) и відчитів, уряджуване екскурсії товариских в лігі, а забав з танцями в зимі. О процесі авізаційнім комісії Дому Народного против Рускої Бесіди донесемо иншим разом докладно. — Результат виборів до виділу на рік 1873/74 був слідующий: На 45 голосуючих отримали: Др. Корнило Сушкевич 44 гол., др. Олександр Огоновский 44 гол., др. Омелян Огоновский 42 гол., др. Володислав Сроковский 41 гол., проф. Наталь Вахнянин 40 гол., проф. Олександр Борковський 40 гол., др. Петро Сушкевич 36 гол., проф. о. Амвросій Шанковский 35 гол., акад. Володимір Гузар 23 гол. Ті отже становлять новий виділ. Из рішень, на загальнім зборі ухвалених, підносимо особливо два: перше (внесок дра Кор. Сушкевича), котрим о. Степана Качала именовано почетним членом Рускої Бесіди, узнаючи таким ділом и великі заслуги о. Качала, для руского народу положені, яко и маніфестуючи згідність з тими засадами и з тою прлітикою, котрих від давна, у всякім часі и на всякім місци горячим боронителем єсть о. Качала; друге рішене ухвалено на внесок сов. о. Ільницького, щоби вибрати комітет, мающий займатися періодичним уряджуванем вечерів з відчитам, музикою и деклямаціями. — Дня 13. (25.) Марця уконституовався новий виділ Бесіди в той спосіб, що головою вибрано д-ра Омеляна Огоновского, заступником голови д-ра Вол. Сроковского, гонподарем д-ра Петра Сушкевича, секретарем проф. Ол. Борковского, скарбником фонда театрального д-ра Корнила Сушкевича. Контролорем вивбрав загальний збор п. Теодора Леонтовича.

— „Слово“ про вечер в помин Тараса Шевченка. Музикально-декламаторський вечер, уряджений рускими академіками в роковини смерті Тараса Шевченка, котрого вірний опис на нинішнім місці подаємо, зафранцувавши наше „любезное Слово“ так, що аж в трьох н-рах подає то опис его, то свої уваги над ним. Вечер той мав відбутися, по донесенням „Слова . „въ салѣ райцовѣ Львовскихъ,“ „передъ Его Превосх. гр. Голуховскимъ, маршаломъ сейма княземъ Сапѣгою и др. Поляками“ в цілю, „чтобы показати вѣнскимъ Нѣмцамъ, якъ согласно плдуть Русины съ Поляками въ дѣлѣ выборной реформы и др. дѣлахъ“ (пр. 25), та „чтобы ‘прилюдно’ изнурити свой Еремѣевъ плачъ за безталанною ‘удовою’, степомъ, лугомъ, Днѣпромъ и козацкими байдаками предъ яенью освещеною автономією“ (пр. 26); „рѣчь вступная отличалась (?) большимъ патосомъ и декламациями на счетъ опять розрытыхъ могилъ, байдаковъ и пр. и пр. in dulce infinitum,“ а „декламациі, соло-спѣвы, хоры и игра“ если „выпали довольно хорошо,“ то лиш „благодаря международному составу выступающихъ“, бо „молодежь украинская не приняла непосредственного участія въ вечерѣ, только скрылась за виртуозами и спѣваками разныхъ славянскихъ и неславянскихъ народностей, между тѣмъ якъ въ вечерахъ декламаторскихъ „Академического Кружка“ владѣетъ больше питомый духъ, самоувѣренность и въ програмѣ помѣщены собственные продукціи, вельдствие чего розумѣется и не достаєть тѣмъ вечерамъ той блестящей сфажи и знаменъ лояльно автономическыхъ.“

Отже „въ салѣ райцовѣ Львовскихъ“ устроено вечер в помин Тараса! Правда, на сей закид зовсім годимося з „Словом.“ Не в ратушевій, ані в жадній иншій приватній або не-рускій сали, але в великій сали „Дому Народного,“ святочно прибраній, сали, поставленій кровавими грѣшми цілого народу руского, повинна память найбільшого поста, найліпшого патріота, слави и краси того народу святкуватись. Так у кожного иншого народу. не тільки европейского, але навіть хінского було би; лиш одні Українці сѣго не зробили — та саяю Полякам на виставу образів винаймили!...

„Українцы хотѣли показати Нѣмцамъ, якъ согласно идутъ Русины съ Поляками въ дѣлѣ выборной реформы.“ Дивні та недотепні сі „Українці“! Маніфестують згоду свою з Поляками в виборовій реформі, а не запрошують на сю маніфестацію Грохольского, Черкасского, Смольку, тих польскихъ корифеів, котрі найбільше виступали против тої реформи та делегацію Галицку наклонили до опущеня Ради державної, або кня. Юрія Чарториского, котрий в соймі Галицкім в подібнім дусі відзичав ся, — але запрошують кня. Сапієгу, котрий мало заявляв акціи в тім ділі, та гр. Голуховского, котрий в Відни у делегаціи агітував за виборовою реформою! Майже кождий школяр теб знає, а Українці мабуть ще не знали сѣго, та так самі лише скомпромітувалися з своєю невіжею! И цікаве дуже діло, чому вони й минушого року на сей же вечер запросили кня. Сапієгу, де ще й не було реформи виборовой; — видко, самі не знають що роблять!

Но то ні, але „Українці“, мабуть коригує себе Слово у дру-гому числі, „въ годовщину Шевченка предъ польскими вельможами, извуряли свой Ереміевъ плачь за козачизною!“ Если хто по утраті самостійности отчини, по утраті волі, плаче на гірку долю свого народу, то можна ему виправді дорікати м'яккістю, немужееккістю характера. але сміяти ся з него не годить ся нікому. Но де ж „Слово“ й добачило сей плач на вечері за Шевченка? Чи у вступній річі? Подаємо її дословно, и кождей, маючий здоровий розум, побачить, що бесідник, не те щоб плакав за давню козачиною, але и не жадує за нею, видячи неможливість бі итнованя у теперішнім часі, та лиш загірає до праці, щирої, невтомної праці на ниві народній, в чім єдино видить спасене нашего народа Чи у деклямації котрій? може у поезії Кс. Кл-а, переповненій енергії и сили, або в „Лебедині“, частині Шевченка Гайдамаків? Чи у тих піснях народних, котрі співано? Тож хіба вже гра на скрипці має бути тим плачем за козачиною!

Справді, вже з того, що ми сказали, видно ясно, що дописуватель „Слова“ або „каліка на голову“, котрий не має найменшого понятя о справі реформи виборової и не потрафив навіть зрозуміти популярного відчиту д-ра Огон., або безстиднай брехун, котрий нічого собі навіть з того не робить, що єго брехня доконче мусить на яв вийти. А може — се ж найвіроятніше — мішанина одного и другого. Но що же Редакція „Слова“, поміщаючи такі артикули?...

Але „оббрехай лише добре, щось таки все повірять!“ И справді, знайшовся дописуватель з Черновець, котрий повірив Слово, та и сам закидує „Українцямъ“, що вони „передъ польскими вельможами годовщину Шевченка праздновали.“ Гу!!! страх и подумати! То певно вони, відрекаючися идей свого апостола й пророка, схлібляли, ласалися польським панам, говорили о згоді, єдності, братерстві з Поляками? — Ба, табо того у відчиті не ма, у деклямаціях також не видко; противно... А на що ж запрошували гр. Голуховского и кн. Салієгу? — Не яко польск. графа и князя, але яко намістника и маршалка Галичини запрошено їх на той вечер, бо и годилося так з репрезентантами найвисших властей и по крайній мірі не падить нічого, если власне тіє сфери познакомлять ся з духом правдиво руским та не робити муть собі непотрібних илюзий!...

Прочі уваги „Слова“ вже лиш коротко згаємо. Кризь які окуляри дивилося „Слово“, що у декляматорах та співаках бачило не-Русинів, а навіть не-Славян? Чи не-Русином може п. Вітошинский, звісний колишній актор руского театру, або й п. Борковский, котрий предсі и на вечері „Акад. Кружка“ виступав? Або хори, складавшіє ся з руских академиків и гімназистів? Або декляматори, п. Кур., сян руского священника, або панна Герас, донька урядника, звісного у Львові Русина? Єден тільки віртуоз, гравший на скрипці, о скільки знаємо, не єсть Русином. але ся єдина вїемка вистарчила Слово, щоби и деклямації и сольо-співи и хори и гру не-Русинам приписати!

Правду кажучи, ми радуємось сердечно напастливими статтями „Слова.“ Видко, що вечер за Шевченка дуже добре вражіє

зробив, коли „Слову“ аж до живого дошк. та тепер воно у злости лютиться. Ціла його потіха — бідне „Слово“! — в тім, що в друкованім програмі сього вечера знайшло одно „Ъ!...“

— Нова часопись політична в рускім язичі. Dziennik Polski доносить, що kilku dobrze myślących panów polskich гадають видавати часопись політичну в рускім язичі для пропаговання своїх ідей противних тенденціям „Слова“. Ми на те лиші скажемо, що найліпше заманіфестують тіі панове свою любов до руского народа тим, если громі, призначені на газету, на яку добру ціль для того народа обернуть. Русини ж и без них, и еще ліпше без них піж з ними, дадуть собі раду з Словом и его партією. — Слово довідує ся, що буцім то газету тую мають видавати гг. Лавровскій, Васильевич и Јан Dobrzański. Дуже б нам жаль було перших двох панів, бесси-б так справді мало бути; але, зваживши рускі тенденції їх, а „правдолюбіє“ Слова, стілько разів славно доказане, що уже в пословицю входить, ми и на хвилю не даємо тому віри.

— **Бібліографічні вiсти.** Поезпї Т. Шевченка мають вийти, як зачуваємо, новим накладом у Россиі.

В II-гій книжці „Вiстника Европы“ на 1873 р. напечатана друга часть статті п. Костомарова „Преданія первоначальной летописи русской“ и друга часть статті п. М. Т-ова „Русскіе въ Галиціи. Литературныя и политическія замiтки.“ — В тій самій книжці „Русскаго Вiстника“ напечатана також стаття Галичанина „Польская революція въ Галиціи въ 1846 р.“

В II. и III. книжці италескої місячної часописи Rivista Europea, редактованої професором Angelo de Gubernatis у Флоренціи, напечатана довшя стаття: Ukraina: „Il movimento letterario ruteno in Russia e Gallizia“ (рух літературний руский в Россиі и Галичині, в р. 1798—1872; нап. Українець). Аналізу сєї интересної статті подамо небавком у „Правді“.

— Для завязуючогося в Підгайцях товариства ремісників руских Поміч жертвували: Др. Корнило Сушкевич 5 зол., др. Олександр Огоновскій 2 зол., В. Ганкевич 1 зол., проф. Н. Вахнянин 60 кр., П. Лининскій, В. Гузар, Чвартацкій, В. Яновскій по 50 кр., В. Шухевич, К. Білинскій по 30 кр., Д. Савчак, Е. Федоровскій, В. Ступняцкій, С. Грабович, С. Жуковскій, В. Крушка по 20 кр., вч. питомці рускої богословескої семінарії у Львові 19 злр. 30 кр.— Для бібліотеки того товариства жертвували: товариство „Просвіта“ 11 книжок, вп. др. Корн. Сушкевич книжки в ціні 7 злр., редакция „Правди“ V. річник своєї часописи и присилає VI. річник, гг. Петро Огоновскій (уч. VIII. класи гім.) 25 книжок, Петро Білинскій 6 книжок, Ом. Яворовскій 5 книжок, Мих. Соловка 7 книжок, Ан. Волінскій, И. Габрусевич, Г. Полянскій и М. Баран по дві книжки, за що ім товариство найсердечнійшу подяку складає.

— Для Дружнёго Лихваря зложили: Вп. сов. Юл. Лавровскій 10 зол., вп. ОО. Гавриїд Боднар з Добромирки и Іоан Кмицікевич з Завидчи по 1 зол., п. В. Шухевич зібрав на празнику у вп. О. Давидовича в Заблотцях 7 зол. 17 кр., Н. Н. на руки п. Шухевича 50 кр., п. Александр Радецкий, уч. 8. кл. гім. в Станіславові 2 зол., п. И. Павлів 10 кр. — разом 21 зол. 77 кр., за котрі Вилі вп. дотелям всенародно подяку складає.

Обвіщене конкурсу на уряджуванє руских дра- машичних предствавлїнь.

Виділ Рускої Бесіди у Львові, ваяіряють як до тепер так и на будучність займатися справами руского народного Театру, ваявє всіх, желаючих за співбуділом и підмогою згаданого Виділу в часі від 26. Мая (7. Червня) с. р. до 6. Червня 1874 у Львові и по за Львовом в Галичїні рускі драматичні предствавлєня уряджати, щоби ваглядом такого урядженя предствавлїнь свої оферти Виділови Рускої Бесіди найпізнійше до дня 8. (20.) Мая с. р. надіслали.

В офертах тих мають бути означені:

- 1) имя хрестне и родовє и місце пробуваня оферента;
- 2) число предствавлїнь, які тойже приблизно в означенім ваяше часі наміряє урядити, з приміткою, кїлько з тих предствавлїнь має принасти на Львів, — и з вказанєм сил артистичних, з якими предствавлєня відбуватися мають, в репертоару, який оферент посїдає.
- 3) підмога, яку оферент від Бесіди жадає.

Від Виділу рускої Бесіди.

У Львові, дня 13. (25.) Марця 1873.

Обвіщенє конкурсу на швори драмашичні.

В мисль рішеня ухваленого на засіданю для 16. Лютого с. р., розписуєтьсє оим конкурс на написанє оригінальних шворіє драмашичних, а и менно на усташовлєних шрѣх премий означуєтьсє перша в кошті 200 зол. р., дві же шрочі во 100 зол. р. в. а. Твори шові драмашичні можуть бути трагєдиї, драми або комєдиї, и мають осноувашисє на истєриї або на перєказі и обичаях нашого народу. Преміювані писаня остаютьсє власноштию автєора, а Бєсїда руска у Львові возискує шїльки право, предствавлїти їх на сцені. Всякий автєор зволишь відшик озмачиши своє писанє якийсь особним знаменом — не підписуючи свого имени, но долучаючи шов-ж окремо в опєнашанім листі — и прислати на руки Виділу Бєсїди рускої до д. 1. (13.) Подолїста 1873.

Від Виділу Бєсїди рускої.

У Львові, дня 10. Марша 1873.

Запросини до передплати.

З сил и-ром кінчається перший квартал VI. рочника нашої часописи. Від давна вже одержуємо листи и завозваня из многих сторін нашого краю, щоби „Правду” частійше ніж еден раз на місяць видавати, а враз обем ві побільшити. Идемо дуже радо за шилии голосами, бо й самі чувствуемо добре, що чим рав живійше розбуджуючесья житав а нашім народі и в наслідок того чим рав більше възмагаючісья навади прошисників потребують частійшого виразу и сильнійшого відпору.

Ми повадержувались доси від розширення нашого видавництва лиш за ддя того, що враз муснаш конечно побільшитисья значно и видашки, а через те и ціна передплати. Мавмо одмако сильну надію що патриотичем щирих Русинів-народовців, котрий вже 6-тий рік підтримує нашу часопись, и шепер, в хвили важнійшій ніж коли небудь була, не відкаже нам свої помочи.

Кому лиш дорога справа нашого народу, хто вірує в его будущність и бажає добути ліпшу ддя нас долю, кому слова вішчина, народні і шь, воля, поступ суть свяші: той втираши 'ме наш труд, той не сидіти 'ме з валоженими руками, коли о найбільшій свяшощі его борба ведеться...

Від другого чвертьрочія „Правда” виходити 'ме два рази в місяць, у двоарку шь в их вишуках: ціну підносимо лиш о ськілво, о ськілко побільшатсья кошша издавництва. Имено передплати річна вилоснаш 'ме 6 р., піврічна 3 р., чвертьрічна 1 р. 50 кр. Передплативші на більше ніж 1 квартал зволяшть свою передплатишу доповнити, инакше послала-б ся ім „Правда” лиш так довго, на як довго їх передплата вистарчила-б.

Нові передплатники можуть початок повісти Нечуя „Новий чоловік” отримати gratis.

Так нашим дошперіанчим, як и новим передплатникам загляємо, що мавмо приобіцянну підмогу від найліпших письменників валацких и українских, и що будемо старатись доборож и богацтвом сташтшей нашу часопись на можливіи вишині удержувати.

Одвічальний редактор: Др. Олександр Огоновский.

З пезатні Институту Сьаєропийського.

Виходить випу-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 15. (27.)
кожного місяця

ПРАВДА

Редакція и Адмі-
ністрація під ч.
12. уліця Оссо-
линських.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платяться по 5 кр. в. а. від одной стрічки дрібним друком — з долученем 30, кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

До наших вп. читателів.

З сим н-ром зачинавться другий квартал VI. рочника нашої часописи. Від давна вже одержувмо листи и завозваня из многих сторін нашого краю, чтобы „Правду“ частійше ніж едем рав на місяць видавати, а враз обем ві побільшити. Идемо дуже радо ва шими голосами, бо й самі чувствуемо добря, що чим рав сильнійше объявляючеся житве у нас и в наслідок того чим рав більше вмагаючіся напади противників пошребують частійшого виразу и сильнійшого відпору.

Ми поведержувалися доси від розширення нашого видавництва лиш за ддя того, що враз мусять конечно побільшитися значно и видашки, а через те и ціна передплати. Мавмо однако сильну надію що пашриотизм щирих Русинів-народовців, кошрий вже 6-ший рік підтримує нашу часопись, и шепер. в хвили важнійшій ніж коли небудь була, не відкаже нам своєі помочи.

Кому лиш дорога справа нашого народу, хто вірє в его будучність и бажає добути ліпшу ддя нас долю, кому слова віа чина. народнісць, воля, посту и суць святі: той вшпирати 'ме наш шруд, той не сидіши 'ме з валоженими рукама, коли о найбільші святоці его борба ведеться....

Від другого чвертьрочія „Правда“ виходить два рази в місяць, у дво аркушев их випусках; ціну підносимо лиш о стілько, о скілько побільшилися кошта видавництва. Именно передплата річна вносить 6 р., півр. 3 р., чвертьрчна 1 р. 50 кр. Передплативші на більше ніж 1 квартал зволють свою передплату доповнити, инакше послала-б ся ім „Правда“ лиш так довго, на як довго передплата іх встарчала-б. — Нові передплатники можуть початок повісти Нечуя „Новий чоловік“ отримати gratis.

Так нашим дотеперішним, як и новим передплатникам заявляемо, що маємо приобіцану підмогу від найліпших письменників галицьких и українських, и що будемо старатися добором и богатством статей нашу часопись на можливішій вишині удержувати.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

Блисавиця блискає з Єдреня,
Грім гогоче серед Царгорода,
На Косово перун ударяє,
Неманенька царство розгрімляє.
То не перун громом ударяє,
Ой то Турків грецький царь впускає
Из Медини у свою державу,
Щоб від Сербів Греків боронили,
Неманенька царство воювали.
Тільки ж тяжко сам себе одурить
И під крилом вигрів гадюку,
А гадюка царство їх зруйнує,
И їх силу и їх славу знищить! —
Вражі Турки вже переход мають
У державу царя Константина
Та в Єдреню царство закладають,
Щоб боровся віки вічні місяць
З Християнским православним миром.

Ой зброїться ж хан турецький Мурат,
Збера' військо по своїй державі,
Бере Турків та молодих Греків;
Триста тисяч набрав він війська,
Й веде збройне, веде своє військо
Воювати на Косову Сербів,
Здобувати Лазареве царство. —
На Косово прибуває Мурат,
Таборами втаборяє військо
По широкім, по Косовім поли,
Та шовкове шатро розпинає
Серед степу у траві зеленій.
А над шатром золотая куля

Наче сонце блискотить та сяє;
 Стремить в кули ратище сталеве
 Та хрестови побідою грозить.
 Низом шатра кутаси повисли:
 Щиро-златих кутасів дванайцять
 Буйний вітер віє-розвіває,
 По зеленій траві зачіпає,
 Щоби хан знав, звідкіль вітер віє.
 А над шатром хоругви їх вються,
 З вітром вються, в горі бовваніють,
 Щоби Турки-яничари знали,
 Що тут славен спочиває Мурат. —

Аж ось слуги в наміт увіходять,
 Розстеляють шовки-адамашки,
 А по шовках та перини стелять,
 По перинах золоті килими:
 Там могутий хан буде сидіти.
 Ось увели Бісурмени хана,
 Посадили на м'ягких перинах.
 То хан трохи там одпочиває,
 Та чорнила достає й паперу
 И лист пише на коліні своїм.
 До Крушева лист сєй посилав
 У палати до царя Лазаря,
 А у листі оттак промовляє:

„Цар-Лазарю! сербський володарю!
 Отсе тобі болесні вiсти!
 Дивись добре, що у листі пишу:
 Одна земля, — два пани над нею:
 И невольник не потерчить сєго!
 Вишли ж мені и ключі городські,
 Й сина твого, Степана, у застав,
 Та ще й гарач за сім років вишли.
 Або військо зберай проти мене
 Що найлучших лицарів-завзятців,
 И веди їх на Косове поле:
 Там шаблями покопаймо межі,
 Трупом нашим укладім границі;

Я без зради й без обмани кажу:
Годі царем тобі царювати.“

То хан Мурат лист кінчить писати,
До Крушева ёго посилав,
У палати славного Лазаря.
До Крушева вістянець приходить
О півночи саме під вечерю.
Ось на брамі задзвонив дзвіночок,
А цар славен, Лазар, промовляє:
„Відосаве, ти мій чуро вірний!
Ой та вижди на мармор-подвіря,
Хтось на брамі у дзвіночок дзвонить,
Отсе, мабуть, вістянець якийся
Від короля, чи царя якогось!“

Тогді чура тее зачував,
З високого замку вибігає;
Аж ось тихо вістянець уходить,
За ним чура браму зачиняє,
Та за білу бере ёго руку,
Веде ёго до царя в палати.
Тогді царя вістянець сей бачить,
Поклін ёму віддає низенький,
Та у руки й в коліно цілує,
Кладе ёму лист на ёго лоні,
Склавши руки, назад відступає,
Та шанує наче хана свого.

Лист у руки цар тогді приймає,
Та на нёму печать розриває,
Розриває та ёго читає;
Лист читає — смутно себе має,
Ёго серце туга обіймає,
По обличю котяться дрібні,
Наче дощик по сухому гілю;
Головоньку на рученьки клонить, —
Смуток смутить, журба ёго вялить,
Журба вялить Лазареве серце:
Ой жаль царства, жаль ёму країни!
Біля нёго сидять вовводи,

Воводи — три державці славні:
 Ой, що оден — Косовець Иванко,
 А що другий, то Топлиця Милян,
 А що третій — воевода Милош.
 Бачать теє три лицарі славні,
 Ой та бачать, що царь слёзи ронить,
 И їх серця туга обіймає,
 Обіймає, а дрібніи льються.

Промовляє ж воевода Милош:
 „Цар-Лазарю, славний володарю!
 И передше листи приходили,
 Та не були такі жалосливі.
 Ой та жаль нам, володарю славний,
 Що сумуєш та дрібніи рониш!“

Промовляє тогді славен Лазар:
 „Воводи, діти мої любі!
 Клятий ворог лист сей прислав
 З широкого Косового поля,
 Вражий Турчин, завзятуций Мурат.
 Чи ви чули? діти мої любі!
 Все Косово вражі Турки вкрили,
 Все укрили білими шатрами,
 Від криниці аж до гір підошви,
 Від підошви до мрамору-скелі,
 А від скелі до річки Ситниці.
 Кличе ж Мурат мене на Косово,
 Кличе ворог царством з ним ділитись,
 Та мечами межі покопати,
 Трупом нашим границі укласти,
 И городскі хоче ключі взяти,
 Мого сина, Степана, у застав,
 Та ще й хоче гарач за сім років.
 Що ж пічнемо? мої любі діти!
 Єсть у мене мало-небагацько
 Проти Турків лицарів-завзятців.
 Отсе, бачте, вся моя держава:
 Скиндерия та Уромения,
 Арнаутлук та Маркидония,
 И вся Босня та Герцоговина,

Срим рівний, та степи Земунські;
 Отсе уся Сербія та й на-вся.
 Щоб списати лицарів-завязтців
 Всіх на карту одного по однім,
 Так чи ж вийде хоч сто тисяч війська?
 А се ж мало для нас проти Турків!
 Ой у Турків великая сила,
 Триста тисяч лицарів завязтих.
 Що ж пічнемо? мої любі діти!
 Жаль вкраїни, жаль занапащати,
 Й Неманенька золоту коруну!
 Що ж пічнемо? воювати годі,
 Там три Турки на одного Серба.
 Годі Турків нам извоювати,
 Та хотяй би и гірські Вілі
 На Косову в поміч помагали.
 Або, може, раду положімо,
 На Косово пійдім-поспішімо,
 Муратови низький поклон даймо,
 Ханску руку в нєго поцілуймо.
 Тяжко-важко, Сербіє преславна!
 Тя в неволю Туркам завдавати,
 Та ще й сина, Степана, віддати;
 Сонце й місяць бачити я буду,
 Тебе ж сину, Степане, ніколи!
 Що ж пічнемо? ви мої соколи!
 Чи будемо хана воювати,
 Не будемо ми жаліти крови
 Ради Бога и хреста святого,
 Та за нашу прадівіску волю?“

Тоді Милош весь огнем палав,
 Та цареви тихо одвічав:
 „Цар-Лазарю, славний володарю!
 Краще в бою лицарем вмерати,
 Як бабою — зрадником остати!
 Зберай військо по своїй державі,
 Та удармо на Косово боєм;
 По лицарски нашу кров прольємо,
 А не зрадим по жіноцьки царства,

Та рабами змиїв не будемо,
Щоб нас наші діти проклинали,
Що зрадою їх в неволю дали.“

Слухає цар, що то Милош каже,
Та радіє, серцем веселиться,
Й воєводам оттак промовляє :
„Краще, краще лицарем вмерати,
Аніж нашу батьківщину рідну
В бісурменску неволю завдати.
Тільки ж завтра, як світ засвітає,
Ой хто ж буде в мене такий щирий,
Хто вдягнеться у турецький одяг
(В сей, що ханські уберають слуги,
Що вдягають бісурменські баші)
Й на Косове піде боввище,
Муратове перегляне військо,
Перегляне, скільки в нього війська,
Чи багацько лицарства-завзяття,
Та всю щирю правду мені скаже?“

Обізветься ж воєвода Милош:
„Цар-Лазарю, славний володарю!
Не смутися та и не журися,
Та тим серця не вяли ти свого;
А як Бог дасть та й суджено буде,
Завтра рано, як світ засвітає,
Завтра вишлю побратима свого,
Побратима Косовця Івана.
Він у мене всячини навчився,
На Косовім на широкім поли
Арнаутам на добрий-день дати,
На добрий-день дати и оддати;
Він огляне бісурменске військо.“

Зачував Косовець Іванко,
Та у руку Лазаря цілує:
„Цар-Лазарю! славний володарю!
Не смутися та и не журися,
Завтра рано Турків перегляну
И всю правду я тобі розкажу.

Зберай тільки лицарів-завзятців,
 Та підемо Турків воювати:
 Божа воля — Мурата звоюем,
 Переломим бісурменску силу.“
 То Цар-Лазар отрим звеселився,
 Звеселився, серденьком радів:
 „Щасть вам Боже“ — їх благословляв.

(Дальше буде.)

НОВИЙ ЧОЛОВІК.

Повість Івана Нечуя.

(Дальше.)

Сонце спускалось. На дворі було тихо и тепло, як буває в жнива. Після довгого, як море, літнього дня все на світі потомилось. И дерево стояло нерушимо, и птиці мовчали. Небо синіло, як вода на безвітрі, и було якесь мертво, як вода в морі. Було якесь тихо й мертво на світі, ніби вже й небо дрімало и земля дрімала...

Прямо с тераси було видко на шлях, котрий вибігав з зеленого степу и ледві спускався в село з маленького пригірка. Вже й череда перейшла, тільки шляхом ледві плуганились дві корови, одірвавшись од череди.

Наливаючи чай, Надежда Степановна Радючка кожного вечора ставила на стіл зайвий стакан. И теперечки вона налила всім по стаканови и поставила один порожній стакан; навіть вкинула туди грудочку сахару. Антін Антонович подивився и спитав:

— Для гостя наготовила?

Радючка навіть не обізвалась, тільки її очи знов потягло в степ, туди, де ховався битий шлях, де став Київ. Вона тихенько зітхнула.

Коли се — з пригірка почали з'їжджати дві повозки, добрими кіньми. Але там не було Радюка; ті вози в'їхали на подвір'я, и швидко потім на терасу вийшло кілька сусід поміщиків, добрих Радюкових приятелів. Вони знали, що в Журбані мав приїхати молодий Радюк, и приїхали навідатись, розпитати про Київ, про новинки.

Тим часом як вони всі розмовляли на терасі, молодий Радюк приїхав на подвіря и, розпитавшись що вся сім'я п'є чай на терасі, пішов з двора, прямо через садок, до тераси. Вся сім'я и всі гості швидко побачили, що через сад до їх ишов сміливо якийсь сільський парубок, але такий гарний, так гарно убраний, що всім так и здалося, що вони бачуть його або на театральній сцені, або в своїй фантазії. На молодому парубкови, правда, була проста чорна свита, але пошита не сільським кравцем. За теж сорочка була вишита шовком. Всі груди й комір були залиті червоними квітками. Червона стяжка в застіжці була оксамитова, а на голові бриль був солом'яний, але не простий. Сині шаравари були широкі, як чорне козацьке море. Чудовий парубок с такою красою лица, про яку розказують в казках, йшов просто й сміливо до тераси, як чоловік дуже близький до хазяїна.

— Який гарний парубок! сказав один гість.

„Який він похожий на нашого Павла!“ промовила Радюківна.

Радюк и Радючка дивились на того парубка и своїм очам не йняли віри. То був їх син, молодий студент Павло. Він кинувся поперед усіх батькови на шию и тричі поцілувався з ним, потім привитався до матери й сестер, а потім до гостей. Їго одежа так вразила всіх, що батько зараз спитав його про одежу, а не про здоровля.

— Що се на тобі за одежа? спитав батько.

„Одежа; хіба ж не бачите?“

— На що ж ти в неї вбрався? спитала мати.

„Бо тепер так ходять наші студенти.“

— Мабуть тепер така мода, чи що? спитав батько.

Яка чудна ваша мода! зовсім мужича! сказала мати.

— Та й ваша мода часом буває не краща! промовив Радюк до жінки. Одначе ваша студентська мода не погана, сказати правду. Та як тобі, Павле, вона пристала до лица! Ти тут поводиш з ума всіх наших хуторянок.

И батько задивився на сина, котрому и справді дуже приставала до лица вишивана сорочка, а до брів, до кучерів приставала червона стяжка. Він поклав свою міцну руку на його плечі и придивлявся до його. — А признайся, сину, хто тобі виготовував отсю мережану сорочку?

Всі засміялись.

— С чого ж отсе в тебе ся свита? питала мати, лапаючи своєю ніжною рукою грубу шоретку свиту.

„С простого мужичого сукна,“ сказав син.

— Боже мій! Я собі руки поколола об твою свиту! Скинь її зараз, скинь! Боже мій! Ти собі шию поріжеш, ти себе покалічиш!

„А мужики носять та й не калічать себе,“ сказав син.

— То то ж мужики! А ти не привик до такої товстої шореткої одежі.

„То треба привикати. Мало чого, що не звик!“ сказав син.

— Та на віщо ж тобі привикати? крикнула Надежда Степановна; чи тобі не ма в чому ходити, чи що?!

„Добре, що мені є в чому ходити. А є такі студенти, котрим и справді ні в чому ходити. А окрім того нам треба у ве́сму ділити долю с своїм народом, починаючи хоч би од свити.“

При тих словах у деяких гостей лица розтяглися вздовж, а в деяких розтяглися впоперек, кому як подобалося.

— О, багачко, сину, поможеш їм, як будеш носити свиту! сказав батько усміхаючись, але дивування не сходило з його очей.

Батьківський жарт зачепив сина за серце.

„Ми, тату, носимо народню свиту, бо ми народовці, стаємо на бік народа; ми націонали! Ми протестуємо нашою свитою проти деспотизма, який насів на нашу українську національність, на наш язык, на нашу літературу, на нашу жизнь. Ми тим протестуємо проти всякого деспотизма и стаємо на бік нашого народа, обороняючи його од панства, та ще й чужого, од впливу чужих язиків, чужої віри, од впливу всіх чортів и бісів, які тільки посміли покласти свою ворожу руку на наше добро, на наш народ...“

Павлю Антонович заговорив чистим українським язиком, и Надежді Степановні так и здалось, що він знов попав під вплив наймитів и пастухів и всієї журбанської челяди. Та свита, та українська розмова, та енергія, з якою говорив студент и договорився так швидко до чортів, все те не тільки вдивило матір, але й злчало. Їй здалось, що с сином сталося щось дуже небезпечне. Гості ще більш порозтягали физиономії и руки попустили.

— Боже! що с тобою сталося! як ти говориш! говорила мати, адержуючи сина. Вона давно налила йому стакан чаю, поставила перед ним масло, паляницю, сухарчики, молоко. А син неначе не бачив нічого, та все говорив, доки й чай не прохолов.

„Ми носимо народню одежу, бо чим же ми викинемо знак про свої ідеї? Чим же ми дамо знак, коли нам рот замкнений, коли нам звязали руки й ноги? Чим же ми будемо протестувати, поки народиться наша наука, поки виробиться наш язик? Чим ми будемо протестувати?“ говорив Павло Радюк, обертаючись до матери, ніби вона знала ту тайну або була винна, що не ма чим протестувати.

— Та пий чай! голубчику, мій дорогий! пий чай, бо зовсім вихолоне! казала мати, присовуючи до ёго стакан; та не кричи, бо ти собі горло порвеш! Іхав так довго, приїхав так з далека, втомився, припав пилом, а треба доконче говорити й кричати.

„Спасибіг, мамо! встигну ще напиться и наїстись, сказав молодий студент, хлиснувши трохи чаю и вкинувши у рот шматочок паляниці.

Він так швидко вливав чай у рот и так швидко ів паляницю, неначе квапився кудись ити, щось робити. Нові ідеї муляли ёму в голові, дуже займали ёго, гарячили ёго кров.

— Не пий, сину, так швидко! Часу буде доволі, здержувала ёго мати.

— И багацько вас там носить такий костюм? спитав батько.

Син кинув істи й пити и підвів голову.

„О, є нас чимало! Ми кланяємося новим гуманним ідеям, які давно розійшлися по Європі и ледві отсе добираються до нас. Чи ви знаєте, що ми всі терпимо и самі того не добачаємо? бо ми були сліпі, глухі й німі. И народ терпить, и ми всі терпимо, куди не глянь. У нас що дуже й подле, те панує й жме, а що слабе й добре, те мусить терпіти и не сміє голосу подати.“

— Та що ж маємо робити? с ким маємо битись и войдуватись? и за що? спитав один гість, але Радюк не дав ёму и скінчити.

„С темною силою треба войдуватись. Нам не треба ні землі, ні води; нашою водою можна весь світ потопити, нашою землею можна засипати волю всіх людей на цілому світі. Нам не треба салдатчини! Нам не треба кадила й кропила! Ми й так темні й глухі; ми й так маємо більма на очах! На що нам великі звони? Нащо нам золотoverхі монастирі? На що нам топити віск перед образами?!“

— Не кричи, сину, бо ми чуємо! пожалій себе! здержував ёго батько, а сам нехотя любувався сином, ёго гарним оловом, ёго мо-

вою. Їго енергія, жар чутя, розум розвитий наукою, все те тішило батька, так що він задивлявся на блискучі сиві очі, на палаючі щоки. Він гордився ним перед сусідами.

„Наша земля на Україні як золото, а народ наш часто голодає. В нас не ма промислу й торгівлі, з нас висисав кров жидова й ляхва, и про народ ніхто и не дбає, ніхто його не вчить, не навчає на розум. Наша пісня народня велика й чудова, як твор перворядних геніїв, наш язик, наша поезія багата, як щире золото, и все те марно пропадає, лежить непочате: и доки воно лежати 'ме? Нам не треба війни, а треба мира, світа й науки. На що нам земля й вода! на що кропило й кадило! Нам треба просвіти народа и реальної науки. А нас незнати-чим годують и не дають нам нічого лучшого, держать нас и народ наш в темноті, не дають народови навіть св. письма на його язичі, що вже мають дикарі, не дають нам нашого хліба, не дають нам нашого язика, не дають нам нашої волі, науки, школи, просвіти!...“

Павло Антонович встав и почав махати руками. Їго червоне лице палало, як в огни, очі блищали енергією и незвичайною красою волі и сміливости. Він чув у собі таку любов до молодіи ідеї, таку ненависть до всякого деспотизма, що старий батько своїм серцем, проти волі, почув, що в сивих словах є щось нове, и правдиве, и добре. А син все говорив та говорив.

Мати одсунула од сина холодний недопитий чай и присунула другий гарячий стакан. Син и не доторкнувся до його та все говорив.

„Де наша минушість? Де вона ділась? Де наша козацька воля и рівність? Нам не треба Туркестана, не треба салдатчини, не треба панів!“

— Чого ж нам треба? спитав батько тихо й несміливо.

„Ось, чого нам треба!“

И Радюк витяг є кишені жмут паперу писаного и литографованого и твердою рукою кинув на стіл. Мати й батько, сестри й теті всі жажнулись и одхилились од стола. Меж тими паперами було багато писаних и литографованих перекладів Ренана, Бюхнера, Фейербаха, Прудона, деякі забороняні цензурою твори Шевченка и багато дечого иншого.

— Нехай же се все полежить до завтра, бо тепер не буде часу читати. Ти все говориш, а я мовчу. Мені вже обридло мовчати. Мовчи

ще ти, а я говорити'му. Я тобі тим часом розкажу, як були собі дві молодичі, та обидві такі цокотухи, такі говорливі, як ти та я, що одна другій ніяк не переговорить! Одна другій щось розкажує; обидві разом своє говорять, и одна другій не слухає. Ото раз вони заклались, хто кого переговорить....

„Е, тату! нам не треба анекдот! Нам не треба балаканя, не треба слів, а треба діла!“ крикнув син, перебиваючи батька.

— Отуди к бісовому батькови! Я говорив цілий вік, а отсе при тобі довелось мовчати... То я вже й не знаю, чого тобі треба! И чортів не треба, и бісів не треба, и дзвонів не треба, и слів не треба! сказав старий Радюк. Як ми вчилися, нам же и в голову не прихотило, чого треба, а чого не треба.

„То-то й горе! А нам от и в голову прийшло! Ми хочемо все облапати, все перетрусити, передивитись. Ми не хочемо жити навманя, йти навпомацки, говорити, думати й робити по чиймусь там приказови, чи по бабачим давним переказам.“

— Боже мій! що с тобою сталося? що там у вас діється в тих школах, коли ти так змінився, зовсім не той став? бідкалась мати и ніяк не могла зрозуміти сина: — не пє чаю, не їсть, говорить, сердиться, кричить. Ти собі груди порвеш, я не спати'му ночі спокійно.

„Про мене, мамо, не журіться! Зо мною сталося те, що бачите.“

— Бач, жінко! було ёго малим не пускати горобців дерти з мужичими дітьми, промовив батько; — а все тому винні горобчики!

Той жарт роземішив усіх. Всі засміялись. Одначе всі гості кинулись до заборонених творів Шевченка и почали їх зараз голосно читати. Всі слухали з великою охотою и цікавістю, неагірше як слухали и молодого Радюка.

Павло Антонович замовк и пив чай. Ёго пульс кидався дуже швидко, лице горіло. Він утомився и одпочивав мовчки. А з за куців и углів заглядали дівчата й молодичі. По двору пішла чутка, що приїхав панич с Києва и привіз с собою якогось парубка, та такого гарного, що й пером не списати и не змалювати. Всі дівчата й молодичі одна за однією побігли дивитись на того парубка, що десь пішов за паничем слідком у панський танок. Вони одначе зараз візнали в тому парубкови свого панича и не могли одірвати од ёго очей.

— Отсе прошу тебе, сину, про одну річ. Попереду найжся, напишся, а потім будемо говорити про мене и досвіта! — просида мати сина.

Син так и зробив; закачавши трохи рукави свити, він почав уплітати печене й варене, та так швидко, наче йому треба було от-от бігти на лекцію.

Після вечері Павло Антонович таки не втерпів и знов розпочав розмову про нові ідеї з батьком та гістьми. Надежда Степановна вже давно пішла спати, а вони все балакали та балакали. Молодий Радюк був дуже радий, що батько й гості почали його розуміти и де в чому згоджувались из ним.

— Ти, сину, часом ніби й правду видумуеш, казав батько, а часом... то вже й не знаю... Чи ти дуже розумний, а я вже дуже старий, чи ти, пробачай в сім слові, брешеш, а я здуру йому тобі віри.

И батько поцілувався с сином на добра ніч. Гості розпрощались и виїхали з двору.

(Дальше буде.)

ЛІТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАЇНСКА И ГАЛИЦЬКА.

„Destruam — aet edificabit!“^{*)}

І.

Шановна редакція „Правди“ поставила недавно питання, чи може бути згода між „русинами“ и „рускими“, між „українофи-

*) Подаючи у перший раз в Правді довшу оригінальну статю нашого друга п. „Українця“, ми мусимо зараз на початку пояснити мотто, поставлене ним на чолі своєї праці. Наші читателі лекше-б його порозуміли, коли-б ми могли були (а вп. автор нехай нам на сей раз буде вибачний, що не можемо; бо хотіли б ми нинішню статю, зариваючу поставлене нами недавно питане, подати скоро),—коли-б ми отже були могли, перед сим умістити статю ш. автора „Народня освіта и література на Україні“, прислану нам давнійше. Але статя ся — надто довга, як щоб могла поміститись у 2-х а хочби и 3-х н-рах, и ми думаємо, що ш. автор не прогнівається на нас, коли її лишимо до дальших н-рів Правди: для наших читателів вона чи тепер чи пізнійше все буде мати велику ціну.

лами“ и „панрусистами“ або „москвофилами“ у Галичині. Питання те дуже великої ваги, бо справді незгода між не дуже мноючисленною

Скажемо на тепер тільки, що так из сеї згаданої розправи, як и з довшої переписки пізнали ми у наших приятелю чоловіка з богатым знанем и широким поглядом, але передо всім чоловіка з критичним на підставі позитивних фактів, а не симпатій або антипатій и бажаний а priori, рішаючим судом. — одним словом чоловіка, якого нашій молодій, самопас, без критики, без ясно витчених доріг блукаючій літературі, дуже и дуже потрібно. — „Українець“. стаючи, у згаданій розправі (Народня Освіта и т. д.) сам на становищу нейтральнім поміж рухом духовим велико-русским а українскою літературою, що ему яко (далеко не послідньому) публицисті російському тим якеша приходить, заставляє нас самих з его становища обізнати те все, що у нас, а именно на Україні, доселі доброго и нездадного зроблено. Широки — в прикладі до нашої літератури — розміри духового життя великорусского, у котрім наш автор так як на домашнім поли обертається, винні тому, що порівняне и роззір той у нього виходить у кінці на остру, хоч не безосновну, але все дуже песимістичну критику усього того, що у нас на Україні и в Галичині доселі діялось, а именно того періоду стагнації, який наступив по живих часах діяня Шевченка и товаришів, коли ще наша література могла свободніше дихати на Україні.

Годячись на конечність самокритики для наших літературних промовань, и признаючи ш. авторова „Народній Освіти и літ.“, з его знанем літератур, его студиями подібних нашому промовань у прочій Европі, и широким горизонтом его загального знаня, компетентність до такої критики: ми все таки у довшій переписці полемизували з п. Українцем за его песимізм, виражаючийся таким легковаженем усіх тих не великих появів життя (мало-)русского хоч у нас, хоч и в Росії, котрі — за дрібні, правда, на те, щоб мали знаменувати дальший поступ „українофільського“ напрямку на Україні, а всеж таки доказують, що „українофільство“, навіть в Росії, під усею благодаттю цензури и „адміністративних м'ір“, життя не перестало, викидаючи тільки спосібнішої хвилі, щоби показатись у правдивій своїй силі до життя. У одним таким полемичнім листі назвав один з наших и п. Українця приятелів его критику „безпощадно негативну усього истнуючого вже у нас, котра руйнує, а не будує на сій руїні нічого“. Отже против тому закиду (по нашій гадці надто далекоюяглому) и другим подібним, які могли-б у нас піднеситись, — вимірене мотто нинішньої розправи. II. Українець признає, що він справді руйнує, — але на те, щоб нам лекше було будувати. Позитивні мисли піднесені ним у нинішній розправі, доказують правдивість сеї гадки найліпше. —

Стільки мусіли ми сказати для поясненя слів, з якими п. Українець нам подає руку и поміч до нашої праці. III. читателі нехай сказане уважать заразом яко наше передне слово до статті: „Народня освіта и література на Україні“, котру начнемо также печатати незабаром. — Ред.

интелігенцією у Галичині и той фанатизм, з яким ведуться між ві партіями свари, не може не шкодити поступу народу руского у Галичині. Звісно, між людьми, з котрих одні хотять волі и світла, а другі неволі и тьми, згоди бути не може и не треба; але між людьми просвіщеними, чесними, которі бажають добра своєму народови, мусять наступити згода по практичним питанням, хотя би зосталась між ними різниця у деяких теоріях. Шановна редакция „Правди“ сказала, що у практиці великої різниці між сторонництвами галицько-русскими не ма. Най мені дозволено буде узяти перо у сьму питанню и висказати, що и теоретичний спор між партіями сими иде більш з недорозуміння, ніж з сущности діла, що вже кілька років псується народне руске діло більш з за qui pro quo, ніж з за діла справдешнього.

Незгода у Галичині пішла з за питання про відносини літературної краювої роботи до літератури у Россії. Одні заявили, що хотять мати одну літературу, одну літературну мову з Россією, а в ній з Великорусю; — другі хотять удержати свою літературу и єднатись у Россії тільки з українською літературою. Єсть ще третя партійка у Галичині: се ті, которі не хотять знати ні Великої Руси, ні України, а хотять мати свою зовсім окрімну, австро-рутенську літературу; но як ся партійка чудним образом злучається з партією панрускою — хоть здавалось би, вона тим більше повинна-б хреститись од великоруссів, коли боїться и українців —: то ми про неї говорити не будем, яко про партію, котора сама ясно своїх идей не розказала, хотя, може и вона, як и другі, те ж де-що у собі має правдивого.

Головний спор ведеться між панрускою партією и галицько-українською. Отже нам здається, що спор сей и почавсь и вшов таким побитом, що діло, замість того, щоб вияснитись, тільки більше запутувалось. Зоставлю на боці причини меншої важности (личности и т. д.), а обернусь до причин головних, од чого таке сталось з сим спором. — Перша причина: що спорить почали з за Россії и російської літератури, а — ні того ні другого ті що споряться не знали, и мало знають и доси, бо, мабуть, и доси російська книжка або журнал у Галичині — рідкість. А який може бути серьозний спор без фактів? До чого наприклад мало знають у Галичині Россію, навіть ті, хто найбільш про єдність з нею говорить, бачу хоть би з того, що колись-то „Боян“, поставивши собі метою пропаганду панрусских идей, напечатав, що „язик, яким говорять у Россії, є галицький літературний язык“, т. є. мова партії „Бояна“. Я добре памятаю, як сміялись

у Росії з сього ті, що прочитали слова „Бояна“ и буквально перепечатане у С. Петербурских Відомостях „письмо“ автора сіві фрази до п. Куліша. Кожний з нас, Росіянин, читаючи — святий знає, на якій мові писане — се письмо „Бояна“, думав: „слава тобі Господи, що ми не так говоримо, як пишуть у Галичині!“ Ось другий примір. Не раз чув я и читав, що п. Дідицкий подражав Пушкину и Лермонтову, за що одні ёго похваляли, а другі лаяли, глядючи по тому, до якої партії належали критики п. Дідицкого. Я б не хотів сказати що небудь неприємне п. Дідицкому, котрого патріотизм и працю для народности рускої мушу поважати, хоть и не зовсім ділю ёго идеї; але — змилуйтесь! — який же він російський поет, який ученик, не то товариш Пушкина та Лермонтова! Начати з того, що Пушкин и Лермонтов правдиві поети, а не версификатори тільки, люде великого таланту, признаного усією Європою. А потім: що схожого є меж идеями и темами творів автора „Евгенія Онїгина“, або автора „Героя нашего времени“ и „Думы къ поколѣнію“ — а автора „Буй Тура“ и „Сна князя Льва“? А що до мови, то треба не тільки не знати російського літературного язика, а треба бути лишеним усякого чуття живої мови, щоб зрівняти хоть на крихту чисту и гарну великоруску мову Пушкина, того Пушкина, що вчивсь поетичній мові у своїй псковскої няньки-крепачки, коли вже став первим поетом у Росії, що посилав (що то за хлопоман був!) російських писателів учитись мові не по книгам, а „у московских перекупок“ — або мову Лермонтова, автора „Пісни про купца Калашникова“, що любовався навіть и „говоромъ цѣпныхъ мужиковъ“ — з мішаною, мертвою мовою поезій п. Дідицкого. Ось як він каже про свого „буй Тура“:

„Той (то ть) князь на Руси такъ прославился“ (треба по вел.-р. наголос на *а* положити, а тогді, значить, ритму на буде)

„Такъ съ ей (ея) врагами насильно бился“ (насильно по великоруски = противу волі, — значить п. Д. сказав би нісеїтїяцю.)

„И такъ Половцамъ дался во знаки“ (цілком не по вел.-р., треба б сказати: дался знать)

„Же (что) щebetали о немъ и птицы.“ (птицы, про розум усії фрази вже не кажу.)

„И руска(я) пѣсня зъ старинныхъ лѣтъ

„Такіе чуда о немъ гла ситъ“ (по церковному; а у добавок великорус лѣтъ прочтає лет, значить, рим пропаде)... Годі!

И се ученик Пушкіна, товариш Лермонтова! се великоруска мова?!...*) Ні, так у Росії говорять хіба рекрути з Українців, що бояться говорити по своєму и кажуть „поел коней“, щоб тільки не сказати на пував. Коли вже хочете шукати аналогію у Росії писанням галицьких поетів, то идіть не до Пушкіна и Лермонтова, а ще меньше до Тургенева або Островского, а возьміть хіба „битва русскихъ съ кабардинцами, или прекрасная мусульманка, умирающая на могилѣ своего друга“ и т. и., що читають у Росії деньщики та лакеї; та й то аналогія буде вірна хіба як до сюжетів и идей, а по мові то аналогії не знайдете нігде.

Спитаю я тепер, чи стіяло сваритись з за таких поетів, котрим не тільки у Росії, але навіть нігде аналогії не знайдете? На що було вірити їм, коли вони казали, будім то вони зливають галицьку літературу з російською? А тут ще у Росії самій ніхто и не думав вважати галицьких літераторів своїми, братами Пушкіна, Лермонтова, Тургенева. Нагадаю не тільки про статтю Черняшевского „Национальная безтактность“ у Современнику, що був колись також самим любленим журналом у Росії (мав до 6000 підписчиків), про суд над галицькою літературою, над ві мертвими сюжетами, ві мертвою та неорганічною мовою, який знайдете у „Исторіи славянскихъ литературъ“ п. Пипина, що тепер один з редакторів самого любленого у Росії журналу „Вѣстникъ Европы“ (має 8000 підп.), але навіть и про те, що сама „Современная Лѣтопись Московскихъ Вѣдомостей“, котра навіть чи не перва підняла и у Галичині и у Росії питання про відносини галицької літератури до російської, похваливши галицьких літератів за те, „що вони не передражкують простонароднѣго говору як малорускі, а стараються зближати свою мову до російської літературної мови“, — сама, кажу „Лѣтопись“ п. Каткова сказала недуже давно, що представляти у Росії на театрі звісню Галичині „Роксолянну“ ніяк не можна. Таким признанням орґан п. Каткова доказав, що — одно діло централістичне доктринерство кабінетне, а — друге діло літературні вкуси російської публіки, воспи-

---

*) Годячись на всі закиди, роблені вп. Українцем п. Дідицькому и его Буй-Турови, мусимо тільки для поясненя додати, що п. Дідицький своєю „поему“ не знаміряв писати чисто великоруским язиком, а загадав був утворити якдїсь середній язик між великоруским а малоруским. Розуміється, що як чудна була ся гадка, так не могло ніщо краще, як дійсне чудовище язикове вийти из неї. — Ред.

таної на живій літературі, на живій мові. Чому ж та сама публіка, ті самі літературні критики-Великоруси, як Нижегородець Добролюбов, Саратовці Пшнини і Чернишевський, так хвалили Шевченка і Марка Вовчка? чому першого переводять лучші поети у Росені, а другого печатав у себе і п. Катков і переложив сам Тургенев? Чому у Петербурзі і у Москві і дося дають на театрах хоть і дуже пристарілу „Наталку Полтавку“, „Москаля Чарівника“ і т. д.? Чому навіть і прості Великоруси читають у оригівалі Шевченка і плачуть, як я сам то бачив, читаючи сього українського поета життя і волі? Тому, що жива мова, живі тини завше людям по серцю; тому, що жива українська мова близша і понятливійша самому простому Великорусу, ніж неорганічна мішанина тих людей, що хотять писати по великорускому, а пишуть Господь зна' по якому.

Глядючи на сі факти не можу не сказати, що у Галичині вийшло велике qui pro quo з літературним питанням од того именно, що спор пішов з за відносин галицької літератури до російської, а фактично ні літератури, ні літературних вкусів публіки російської, ні мови єї у вас не знали; особливо ті, що найбільш про союз з Росією говорили.

Друга причина, з чого спор про відносини галицької літератури до російської став на таку ненормальну і погибельну для народнього діла у Галичині дорогу, те ж тільки почастний наслідок того-ж загального недостатку фактичного знаомства з Росією і єї літературою.

Розмова про відносини Галичини до Росені піднялась у вас у часи не дуже щасливі і для Галичини і для Росені, не дуже пригодні для взаємного порозуміння, а — головне діло — ті, хто узявсь говорити и у вас и у нас про взаємини Галичини и Росені, були люде, мало спосібні зрозуміти се діло, та упять люде, мало спосібні й поняті, що и до чого мусить прилучатись. Ваші побачили у Росені тільки ту партію, що найбільш гомоніла у смутні часи після польської революції и після каракозовского вистрілу на царя, — и як та поліцейська, або найбільш бюрократична партія наша ухопилась за національний централізм, а потім, з иніціятиви Чехів (которі мали свої почастні причини єднатись з російськими славянофілами), за славізм, то у вас и поняли, що уся Росія, або головніца часть єї интелігенції, не кажучи вже про уряд, представляється партією „Московских Відомостей“, котору у Авотрії вважають, далеко не зовсім вірно, панславистичною; — усім здалось, що от-от-от Росія

*

появиться у Австрію, щоб зробити другу Садову*), и, натурально, одні почали кланятись сій Росії, а другі ляяти її. Місцева літературна незгода у Галичині стала ще зліще, принявши політичну окраску. И впять шкода збільшилась од того, що замість того, щоб пізнати Росію з її власних жерел и з усіх боків, Галичане взнавали її окрім витягів, що робило „Слово“ з газет одні партії у Росії, що представлялась „Московскими Відомостями“ и тогдішнім „Голосом“, найбільш з німецьких віденських газет, котрим вигідно було кричати про московского козака, стоящего коло воріт Австрії, готового розорити трохи не увесь світ, и ну — хто поклони бить, а хто ляяти сього „апостола панславізму з нагайкою!“

Тогді, як приглядившись ближче, можна б було побачити, що між поліцейско-бюрократичним напрямком „Моск. Від.“ и настоящим славянофільством московским є велика різниця, що се славянофільство де з яких боків не такий страшний чорт, як його малюють: се довго б треба доказувати, — и тих, хто хоче добре оцінити московске славянофільство, як воно було и є, з його добром и злом, одсилаю до статей „Восточная политика Германіи и обрусение“ М. Т-ва и „Характеристика литературныхъ мнѣній въ Россіи отъ 20 до 50-хъ годовъ“ п. Пипина у „Вѣстнику Европы“ за 1872 р. Я тепер нагадаю тільки те, що сам Костомаров у своїй статті про Конст. Аксакова признав, що московскі славянофіли перші у Росії указали на общинний, народний принцип у исторії, на ролю земскихъ соборів, козацтва, росколу; у часи еманципації крестян у Росії славянофіли стояли за те, щоб наділити їх землею, и за сельську автономію; славянофіли не раз голосно говорили проти церковної нетерпимости у Росії, проти монашеского деспотизму архієреїв и т. д.; у славянофільській „Русской Бесѣдѣ“ найшло собі пристанище українофільство, як стало воно знову виходить на світ після гонення 1848 р.; „День“ Ив. Аксакова боронив п. Костомарова од п. Каткова; він же полемізував проти доктрини п. Каткова, що Россія мусить робити з Польщею те, що Пруссія з Познанню и т. д. Московскихъ славянофілів ніколи не любила російська бюрократія. Николай I. бачив у славянофільстві дух Стенька Разина; багато писань Хомякова, Кошелева, Самарина, могли бути напечатані тільки за границею; три газети Ив. Аксакова (Парусь, День, Москва) скінчили вік під адмі-

*) Се було більше гадкою нашихъ Русскихъ, народная партия в загалі досить тверезо дивилась на сю справу. — Ред.

пiстративними карами, которі тепер чотири рази за 1872 р. постигли полуславянофiльську „Бесiду.“ Правда, теологiчна закваска, котора лежить у московських славянофiлiв, як *modicum fermentum* часом *totam massam corrumpit*, — але хто знав добре iх, той не мiг не хитати головою, бачучи, як галицькi клерикали думали, що вони справдi брати з московськими славянофiлами, а галицькi народовцi ставили на одну дошку чесного великоруского хлопомана Ив. Аксакова з бюрократом п. Катковим, а то и з обскурантом п. Говорским, которого журналони стидалась дати субсидiю навiть и киiвська адмiнiстрация и которий перебравсь у Вiльну, дальш котороi трудно було и побачити сей орган „мрачного соннища“ и „ташкентцiв сiверозападного краю.“

Але мало того, що московське славянофiльство зовсiм не було таке, и у самi худшi свої часи, яким воно здавалось австрiйским москвофобам и москвофiлам, то й воно зовсiм не представляло бiльшости россиiйскоi громади и вi виразителя, россиiйскоi печати. Рукowodящi iдеi россиiйскоi громади що до тих національних питань, которi пiднимало московське славянофiльство, краще усiго виражаються статтями про ёго п. Пипина у „Вiстнику Европы“, которi (прошу замiтить) завше резюмує и з которими згожується сам обзрiватель журналістики у „Голосi“. Те, що каже п. Пипин про національнi доктрина московських словянофiлiв, можна зрезюмовати так: вони, окрiм деяких iдей, були не стiльки общерускi патрiоти, як самi про себе думають, скiльки московскi партикуляристи. Од того вони и не люблять нi Петербурга, нi, як кажуть, Петербурского перiода исторii Россиi, тогдi, як тiльки у сей перiод стала формуватись у Россиi громада и культура правдиво всероссиiйска, т. в. зо всiх елементiв, як великоруского, так и малоруского, та ще й польського и нiмецького. Од того московскi славянофiли не були консеквентнi и у свому погляді на украiнофiльство, бо, як руский народний напрямок, вони б мусiли виказувати симпатiю малорускому напрямку, як и великорускому, — а вони пiреiшли у один стан з „Моск. Вiдомостями“ и т. н. державними централiстами, а не народовцями. (Дивись особливо: В. Евр. 1872, Декабрь).

(Дальше буде.)

Українець.

Критично-естетичний погляд на декотрі поезії

Тараса Шевченка.

III. НЕОФІТИ*).

Благодать Господа: сотворите судъ
и сохраните правдѣ, пренеужи бо са спасе-
нне мое прийти, и милость моя открыеться.

Псалм, V, I.

Шевченко писав поему „Неофіти“ в Новопетровскім укріпленю, на азиатскім березу моря каспійского, де в неволі яко шротий салдат від 1850—1857 р. марно пропадав. Перебуваючи у стѣнах киркизких далеко від сѣмѣ, не міг він співати про волю и свободу, та й аж тогді, як мав надію повернути в Україну, переймився опять віщим духом и став писати Неофітів. Але в Новопетровскій кріпости, марніючи в неволі, не міг Шевченко тоту поему в сій формі написати, у якій ми її ниньки читаємо. Поет довершив свою працю відай аж в Нижнім Новгороді, де в повороті своєму на довший час був застряг. Тут повитав ёго між иншими земляками також 70-літній старець и сердешний ёго приятель Михайло Семенович Щепкин, артист драматичний з Москви. В тім городі остановила ёго російська поліція у другій половині Вересня и заявила, що вїзд у Петербург и в Москву ёму не призволений, и що відтак ёго особа поручена поліцейській опіці (Основа з 1862 р., том IV. Листи). Так застряг у Нижнім и став нарікати, що „помиловили, та тільки до половини“. Тогді писав Тарас до Щепкина: „Тепер я в Нижнім Новгороді, на волі, — на такій волі, як собака на привязі!“ (Основа, 1861, X. стор. 11—12). В новій тій неволі перебував він до кінця Лютого 1858 р. Як же дістався на волю, то поїхав в Москву и гостив в дому Щепкина.

Тому Щепкинови присвятив Тарас свою поему, називаючи ёго „возлюбленником муз и грацій“. Поет пише, що він, дожидаючи свого приятеля, тихо плаче, та й думу свою скорбную ёго душі передає. Вже из сёго присвяченя можемо довідатись, що Неофіти Шев-

*) Порівн.: Неофіти Тараса Шевченка, критично пояснив и оцінив Евгений Згарский. Правда, II. рочник, Ч. 19—23.

ченкові — то поема політична. Вже бо и тутка пише, що дума єго сиротина впаде колись на землю огнем-слезом и притчою стане розпинателям народнім, грядущим тиранам. — Що Шевченко поему політичну написав, тому ніхто не подивується. Наше бо 19. століть займає в исторії світа одно з перших місць за-для-того, що народи своїх поконвічних прав добиваються. Правда и воля завитала на руїні неволі, ясна зоря, звіщаюча великий день свободи, прогоняє шітьму ночи. Коли-ж народи из вікового сну будяться, то ачей же любимці народа и правди, с. в. поети, не можуть мовчати. З досвіду же знаємо, що віщий голос якогось поета особливо тогді відзивається, коли земляки єще в неволі марніють, ба й гонені бувають від людей могучих. Тим-то й наш поет в неволі своїй здобувся на поему політичну, щоб висказати світови свою думу скорбну, убогую. Таж він сам загинув у стінах киркизких, а Україна не могла діждатись своєї волі. И зарівно як колись грецький поет Тиртей піснями патріотичними закріпляв Спартянців до боротьби за волю: так Шевченко заговорив огненно, бажаючи, „щоб слово єго пламенем взялось, щоб людям єсерце розтопило и на Україну понеслось“ (стор. 39). Не дармо поставив він мотто: „сотворите судъ, — приближи бо ся спасеніє,“ — не дармо взивав земляків: „молітесь правді на землі, а більше на землі нікому не поклонітесь!“ — він бо бажав волі, а по-за-як єі не міг діждатись, вилляв свою горесть у словах таких, котрі громом по-над головами могучих розпинателів понеслись.

Неофітів мож назвати поемою за-за-того, що загальна іх основа є така, яка від поезії єпичної оправді вимагається. Поет єпичний вноситься по-за обмежений круг душевного свого світа и представляє нам дії такі, котрі тикаються долі народу або в загалі долі людей. Але чим важнішою якась исторична дія, тим придатнішою буває вона ид представленю єпичному.

Дія Неофітів є справді не мало важна: тутки бо представляється тяжка неволя України. Віщий поет пропадає у тюрмі: також єго народ загинув в неволі, рівно як колись и Неофіти в перших віках християнства бували мучені від могучих імператорів. Але-ж хоча предмет Неофітів вельми важний, треба таки признати, що він ид обробленю єпичному не зовсім придатний. Поминувши бо се, що політична поема не може називатись природною, належить з естетиками примітити, що дія-поеми має бути ми и увшою, та й що поет не має по-за своїм твором стоїть, щоб ціле представлєня мов-то живописью об'єктивно розвивалось. Сюди односяться відтак класичні сесі

слова Гетого: „Der Rhapsode sollte als ein höheres Wesen in seinem Gedichte nicht selbst erscheinen“ (Briefwechsel zwischen Göthe und Schiller, III. B., S. 378). Однак уже старинний обычай, прикликувати музу в поміч, доказує, що вищий дух поета не може відділитись від свого твору; ба, поетови вільно донекуди також ліричні місця у своїй поемі списувати, тільки предметовість (Obiectivität) не може ніколи бути нарушеною. Коли отже на становиска естетики на Неофітів дивимось, то добачаємо в них тоту головну похибку, що в них ліричний елемент перемагає, — що про-те поет зі своїм суб'єктивним поглядом на світ усюди на-перед виступає. Але-ж годі заперечити, що головною основою епопеї є справді дійство. Уже бо Аристотелес у своїй поетиці учить (гл. 23), що як трагедия, так и епопея має мати драматичну основу, — що одно викінчене дійство є осередком обох сих родів поезії. — В Неофітах же не бачимо одного дійства. На первий бо погляд здається нам, що Алкид є головним богатиром поеми, однакже нещасна його мати заявляє більше самостійної діяльності, ніж її син, що більше страдально заховується. Справді трудно тутки матір відділити від сина, тому—що мати представляє Україну-Русь, заким Алкид то син України-Руси, що в неволі загинув. Але зі згляду на поему належало Алкида більш наперед висунути, а матір його поставити в перспективі образу.

Пишучи пролог поет не міг придусити в собі тої пристрасти, котра душу його без вини тривожила. Чорна задума, горість, розпука сердечна, що переходила у страшну крайність, бо в хулу на Бога, — се образ душевний поета-невольника. В кінці же пролога лагодить він свою пристрасть, и молиться праведній матері святого сина божого, щоб не дала в недолю пропадать.

Шевченко сидить в неволі далеко від сьомі на азиятськім березу моря каспийського, — сидить у тюрмі неначе злодій! В неволі мучиться уже рік десятый, по-за-як його ще в 1847 р. приарештували и салдатом у Сибір вислали. Справді в начатку 1857 звістили приятелі, що правительство рішило, цусити його на волю, однакже поет не міг діждатись свободи и волі. Не дивно про-те, що Шевченко находився у страшнім розстроєнню душевнім, та й що всю свою жовч вилляв пишучи пролог до Неофітів. — Поет сидить у тюрмі, та сумний поглядає вікном на світ божий, и от, який видекрут простирється перед його оком! Се видить він тільки шлях та поле, и ворону на хресті на кладовищі! Він бачить поле, що пригадує йому просторі

стеги українські, — бачить шлях, по котрому міг-би помандрувати, ваколи би був свободний. Але-ж годі думати про свободу: се видить він також кладовище, а на ёму хрест високий. Свобода закрита неначе в могилі; — Україна то кладовище, а на сёму кладовищі стоїть хрест, котрий пригадує поетови, що на хресті лютий фарисей замучили невинного Назорея, сина єдиного Богом избранної Марії. Поет бачить на кладовищі хрест, та й сей представляється ёму тільки з боку: невольник не може мати и тої утіхи, щоби хрест, надія наша, в повній окрасі перед ёго очима стояв. Шевченкови не вільно думати о житю: він видить лише ворону на хресті, — видить сеєю птицю, що летить там, де лежить трупу. Коли-ж ёму відкривається неволя безгранична, то ачей же ніхто не подивується, що він каже:

— Слава Богу

Й за те, що бачу, що живуть

И Богу моляться и мруть

Хрещені люде.

Поетови не вільно ні жити ні умерти, відтак сидить собі у тюрмі, та все дивиться на хрест високий, — дивиться, та й стане молитись. В молитві притихає ёго горе, — та як притихає? — от, мов дитина криклива нагодована. щб на хвилю затихне, щб опісля ще сильніше плакати и кричати.... И притихло горе, и тюрма сталась невольникови неначе ширшою; и сплакав поет, та й з більшою рефлексією питається ось так у Бога и у святих Ёго:

Щб Він зробив ім — той святий,

Той Назорей, той Син єдиний

Богом избранної Марії —

Щб Він зробив ім? И за щб

Ёго святого мордували,

Во узи ковали

И главу Ёго чесную

Терном увінчали;

И вивели з злодіями

На Голгоєу гору

И повісили між ними?

За щб?

В питаню сему поважився поет порівнати безталанних синів України з невинно страдаючим сином божим! На таке сміле питанє не відповідає „ні сам сивий Верхотворець, ні Ёго святі помічники, каетрати ніши!“

Порівн.: — Живі люде,
 В кайданах забиті,
 Из нор болото виносять.
 Щоб пельку залити
 Неситому... То каторжні.
 А за-що? Те знає
 Вседержитель; а може ще
 Й він не добачає.

Сон, I, 23 — 24.

Правду сказав поет, що горе ёго притихло мов нагодована дитина, — бо заледво притих на хвилиночку ёго жаль, висказує він в розпуці серця такі гадки, які не приносять чести поетови народному. Бог-отець є в нёго сивим верховцем, котрий має своїх помічників, — німих евнухів! Таке говорити не годилось віщому поетови, по-за-як ёго идеалом має бути чиста краса и непорочна правда.

Поет відповідає собі на своє питанє, що сина божого люті фарисеї за таку саму вину катували, за яку могуті люде також Україну розпинали, — се значить: син Марії и син матери-Слави, — Українець, страдали без найменшої вини! „Ми молимось Богу,“ каже поет, — „а розпинателі — то фараони, то погань, дракони, кати, собаки без очей, скажені; тоті кесарі людодіи ховаються за хрести від сотони, та й гадають, що всё по закону творять, але кров невинного Спаса прийде на них и на їх діти!“

Справді мусимо признати, що Шевченко писав той пролог у крайній горесті душевній. Проте не можемо погодитись из Згарским, котрий (Правда, II. рочи., стор. 235) таке пише:

„Ні жовчею, ні мєстю не дише зболіле серце нашого віщого. Не зазиває він земляків своїх до кровавої пімсти на розпинателях, а до непоколебимої віри в правду.“ Вже бо у прологу проклинає він страшно лютих розпинателів, ошісля же, в угупі XII., зазиває таки справді до мєсти кровавої. (Порівн. XII, 50, 4—9).

На первий погляд здається не одному, що Шевченко Українців мучених дуже складно из Христом и з Неофітами порівняв. Навіть Згарский пише (Прав. II, 235.): „Христа Бога на хресті розпинали за святу правду, за братолоба; апостолів и перших нецонідників тої правди, того братолоба. — Неофітів гонили, катували римські императори. — Замучили Христа жида, фарисеї, гонили Неофітів: идольські императори, то тепер мучать Християн Християне за те

саме: за братолюбв. — Поминувши ж теє, що таке прирівнанє є за-смїле, не-християноке, примічаємо, що поема перестає бути народною, наколи на всесвітній ідеї християнства щод-до головної мысли основується. Але поет засидівся за-довго у тюрмі сумної неволі, — він бажав свободи; саме же тогді прошибла єго душу гадка, що Христос людям свободу звістив. Не дивно отже, що Шевченко перенісся духом у первий вік християнства, та й напівом біблійским виголосив таке:

Перелечу во время оно,
 Як той мерзений Рим з Нероном
 В паскудних оргіях конав,
 А новий день, из тьми-недолі,
 На колізей и капітолий
 Уже світив, уже сияв.
 Уже огненні язики
 Из краю в край по всій землі
 Святеє слово пронесли, —
 И никли горді владики
 Перед святым Ёго хрестом.

И відтак взиває божу матір, щоб не дала в недолі пропадати, — лігучі літа марже тратить. Ёго бо душа вже робита; тільки, не знаючи, з-за чого він запропастив свій рай, питається на иншому місці:

Чи то недоля та неволя,
 Чи то літа ті, летячи,
 Розбили душу?

(Дума XLIX; II, стор. 226).

У призиві тому висказує поет також и тему поеми ось-сими словами:

— Розкажу я людям горе,
 Як тая мати ріки-море
 Слїзи кровавої лила.

Призиваючи же в поміч матір божу, поет смирється перед нею та й каже:

— Ридаю,
 Молю, ридаючи: пощли, —
 Подай душі убогій силу!

Але-ж маючи все на гадці могутих розпинателів, просить він помочи з-за-того, „щоб душа ёго огненно заговорила, щоб слово пламенем взялось, щоб людям серце розтопило и на Україну понеслось.“ ...

(Дальше буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Новий замах на руске письмо.

Одержуємо з кількох сторін нашого краю вісти, що перед двома чи трьома неділями намістник краввий гр. Голуховский видав припоручене до підчинених ему урядів, щоби на будуще сторонам, уживаючим в своїх писанях до сих урядів язика и письма руского, відписувати вправді по руски, але буквами латинськими. Гр. Голуховский покликуюєя притім на якісь давнійші розпоряджіня, по котрим уряди в рускій переписці ис сторонами мали б тільки латинського письма уживати.

До сёго часу инакше практикувалося. Єдино легальною засадою вважано: на рускі поданя відписувати не лиш в рускім язичі, але й руским письмом. Бели котрі урядники, чи за-для незнакомства руского язика и письма, чи з ненависти до руцини, сеї засади не держалися, то на таке поступованє жалувалося а таких урядників навіть и скаржено. Инші ж урядники в переписках ис сторонами на рускі поданя уживали и язика и письма руского.

Але може ся практика безъосновна? Ми студіювали нарочно як найдокладнійше всі рядові розпоряджіня, які дотично руского язика и письма від 1848 р. до нинішнього дня видано: — и не нашли нічого, щб би гр. намістника управляло до такого припорученя, яке видав до політичних и фінансових урядів. Ми нашли тільки найвисше постановленє Ёго ц. к. Апост. Велич. з 10. Цвітня 1861, котрим обовязуються всі ц. к. уряди в східній Галичині и Буковині поданя також з руским письмом приймати и законному урядованю піддавати, а дозволяється всім ц. к. урядам на рускі поданя також рускими буквами сторонам відписувати (sämtlichen k. k. Behörden und Aemtern... wird gestattet, bei... Hinausgabe von ruthenischen Erledigungen an Parteien sich auch der cyrillischen Schriftzeichen

zu bedienen). Если ж гр. намістник приказує урядам виключно латинських букв уживати, то таким ділом заборонює уживання руского письма. призволеного найвисшим постановленням цісарским, котре жадним пізнішим постановленням цісарским знесене не було, и тільки опять постановленням цісарским знесене бути може.

Питаємося, яке уповаженне мав намістник зносити своїм розпоряджінем постановленє цісарське? Чи сталося се за відомостю Є. В. Цісаря и міністерства? А если ні, в який спосіб гадає міністерство, маюче стояти на сторожи законів и волі Є. В. Цісаря, загрожену повагу не тільки ряду але й самої корони боронити?—Повага корони в новійших часах и так при розличних спосібностях була наражувана; если ж би людність побачила, що вже й ціє. урядникам (таким бо єсть намістник зарівно як кождий инший) вільно цісарські постановленя не тільки не хоронити, але и своїми розпоряджінями зносити: то се могло б сильніше ніж всё инше повагу корони підкопати.

А може се розпоряджіне гр. Голуховского—инавтурація на Русі нової ери внутрішнєї політики, яка мав наступити в Австрії?... (Гл. Перегляд політичний в нинішнім н-рі „Правди“.)

Найновіший крок п. Голуховского є найліпшою ілюстрацією до статті *Gazet-и Narodow-oi* з 3. Цвітня с. р., у котрій ся часопись старається Русинам витолкувати, що всё, що Русини злого зазнали, не від Поляків походило но від Віденьского ряду, що між иншими не гр. Голуховский, але тільки ряд Віденьский в 1859 р. загадав знести руску азбуку а завести письмо латинське, котрий то крок яко *czysto despotyczny natychmiast wówczas podniosły pisma polskie i przeciw temu zaprotestowały*. Ми не будемо о те, що було, спорити з *Gazet-ою Narodow-ою* — ціла ся справа аж надто всім знана —; але чи й тепер гр. Голуховский ніщо не завинив, тільки ряд Віденьский? Если ж (хоть вже не гр. Голуховский, але) в загалі Поляки Русинам справді прихильні, то нехай тепер разом з Русинами запротестують против того найновішого акту самоволі! А нехай зважають еще, що вже й сама *Gazeta Narodowa* здається шізнати, що кождий такий замах на Русинів Полякам не допоможе, а тільки скорше становище наших Руских скріпляє...

Наконець не можемо замовчати, що Русські проводирі, котрі в декотрих разях такий крик люблять підносити, зовсім не узнали за потрібне против згаданому розпоряджіню гр. Голуховского виступити. Коли се розпоряджіне закомуніковано и консисторії ст.-Юрській, ресерент консисторіяльний, голова „Руской Рады“, мав тов-ж,

як нам доносять, по-просту зложити ad acta. Правда, що, як би консисторія пожалувалася у міністерства, ціла справа могла скінчитися вправді добре для Руси, але притім тихо, без великого шуму, Русь би о ній може и не знала и не впліла бя нових лаврів своему „отцу“ в его патріотический вінець!....

ПЕРЕГЛЯД ПОЛТИЧНИЙ.

Проекъ реформи виборової прийятий вже не тільки в комнаті вишій значною більшістю голосів, але й одержав цісарску санкцію, и таким ділом стався уже законом. На тім самім засіданю комнати послів, в котрім міністер-президент кн. Ауерсберг звістив сю санкцію, тая-ж комната приняла закон, по котрому ряд може суди присяжні в певних алучаях під деякими застереженнями на якийсь час застановляти. Відтак комната послів відпочила свої засіданя до 21. с. м. — Дня 2. (лат.) Цвітня спільні делегації розпочали свої засіданя, а 3. и 4. Цвітня представлялися цісарю. На промову президентів Ёго Вел. одвітив: „З живим задоволенем могу обявити факт, що відносини з другими державами суть завжди приязні. Мої сходини з двома монархами сусідних держав понято справедливо яко цінну поруку мира. З'їзди монархів, котрих спровадять у Відень мирні засоби народів, можуть тільки подібні надії будити.“

В остатних днях всі польські газети в Галичині и многі німецькі Віденьські розголосили, що др. Земьялковский має небавком бути именованим міністром для Галичини. Нам ся вість здається невірною и не відповідати теперішній ситуації; однако на потвердження ві наводять отсі обставини: 1) др. Земьялковский сими днями перед від'їздом до Відня (з тратуляцією з причини вінчання архикн. Гізелі) давав дуже світлу рецепцію, на котру згромадилися не тільки всі репрезентанти найвишних властей, гр. Голуховский, кн. Сапієга, гр. Найперг и пр., але також всі польські знаменитости політичні и навіть много магнатурі, — се мало-б бути доказом довірія цілого краю до п. Земьяковского; 2) в Відни по авдієнції тратуляційній мав др. Земьялковский еще окрему 1/2-годинну авдієнцію у цісаря... Бели-б справді наступила номінація д-ра Земьяковского, начальника тої партії польської, котра найнеприхильніша рускій справі, те мильність тих, котрі від заведеня реформи виборової надіялись нової щасливої ери для Галицкої Руси, оказала-б ся в найяснішнім світлі.

НОВИНИ.

— Дня 10. (22) Мая с. р. відбудуться загальні збори товариства „Просвіта“, на котрі відді сього товариства всіх ви. членів запрошує.

Від відділу товариства „Просвіта“.

— „Руский Кружок“ у Цириху. Ми доси еще не подали звістки нашим читателям, що рускі академики, проживаючі в Цириху, завязали товариство „Руский Кружок“, — а є задля того, що лист, доносячий о завязаню сього товариства, я пересланий ним редакції „Правди“, не дійшов нас. Для докладнішого ознайомленя наших родимців з цілями и стремліннями сього товариства, подаємо нині деякі частини из листу, писаного секретарем „Руского Кружка“ з препорученя товариства до „Дружнього Лихв.“: — „Виходячи з такої точки зрїня, що тільки сполученими силами мож щось хосенного зробити, адучилися Русини проживаючі в Цириху в товариство, щоби тим способом з вобою познакомитись, разом образоватьсь, сполученими силами приготовляти до діла народного, заманїєствувати нашу народність межи чужинцями, щоби показати чужинцям, що Русини суть, що они свою народність и свій язык над вої ише почитають. Розібравши докладніше ситуацію, в якій Русь наша находиться, порівнявши себе до народів насе окружаючих, виходять єт такі результати: Русини в теперішні часи займають найгірше місце так в політичнім, науковім, як и в аромисловім вгляді, окружені ворогами, котрі з неперіпидивостою ожидають нашої заглади... Народ 15-мільонний, котрий заслуговує своєю грудю всю західну Европу перед нападами и грабежами Татарів, нез з картини Европи! Вороги наші, не задоволені еще тим, ошукують историю пропастуючи так своїми нечестивими устами як и журналістикою, що Руся не ма!... Не болесно то, як чужинець запитає: „Що то таке Русь? що то Русини? О таким краю и таким народі ми нічого не знаємо.“ Сумний факт, але правдивий; кождий Русин, проживаючий за границею, дожив подібних запитає. — — — Вороги наші засїяли еще й неагоду між самими Русинами, щоби тим способом ослабити нас; а ми, знаючи о тім, не прикладаємо рук, аби керїмь неагоди вирвати, знищити зовсім, а на тім місци засїяти зерно згоди и любови братнїї, котра вязала-б нас в один органїзм, а тогді смїло и твердо опїнїмаємо о своє, сила ворожа не зробить нам нічого, ми дійдемо до своїх прав — до независимости!... Ви уже зробили крок до згоди и то не один раз, але треба еще енергїчнїше, бо се для вітчизни! Подаймо собі руки до тої для Руся так потрібної згоди. нехай моведїєт всеї 15-мільонної Руся творить одне товариство, в котрїм виробляв би ся дух свободи и независимости, щоби піанїше в житю, коли сили наших провводирів ослабїють, а новими, свїжими, сполученими як один муж влетунити и в благо Руся ділати!“

— В віндї сего лигту звїдає п. секретар „Руского Кружка“, що режовини и смерти Шевченка обходив и Руский Кружок святочно: тогїшнїй звїст має оголошитися газетам. (Ми еще до сього часу не одержали. Ред.)

— Роковини смерти Тараса Шевченка святкував, як доносить Слово, також тутешнїй „Академічский Кружок“. Именно дня 8. (15.) Марца устроїв вечер з декламаціями, відчитами и співами, котрим всі присутні були зовсім

вдоволені. — Чи не ліше було би однак, як би „Кружок“ злучився був з загалом академиків, ніж що заявив и у такому ділі, де очевидно однаку ціл з другими мав, якийсь сепаратизм? Ми дивуємось в загалі поступованю Кружка: заявляється звичайно так само руским (т. е. малоруским, не російським) як и прочі рускі академики, а однако відділюється від них, и дає де в чому водитися „Русским“, від котрих иншими разами зовсім ріжні оказує тенденціи...

— **Бібліографічні вiсти.** *Труди етнографическо-статистической экспедиции въ западно-русскій край, снаряженной Н. Р. Географическимъ Обществомъ. Югозападный отдѣлъ. Матеріалы и изслѣдованія, собраные П. Чубинскимъ.* Під тям заголовкомъ появились три випуски (ціле діло обчислене на 7 випусків), містячі в собі багато етнографічного и статистичного матеріялу о полюднево-западних частях Росії, заселених Русинами (Малороссами). Первий з тих випусків посвячений чисто етнографічним даним, відносячимся до (мало-)руского народа. В нім находится много легенд, народних повірок, обычай, гадок про природу и т. и. Другий випуск містить в собі висліди волостных судів и в загалі народних юридичних обычай и понятій; в третім випуску поміщені статистичні и, по части, историчні відомости о Подляках и Жидях, живучих в Малоросії. В прочі чотири випуски, котрі еще не появились, мають вийти обрядові пісні, думи, казки мітячні и инші и народний календар.

В 5. и 4. нн. „С. Петербургскихъ Вѣдомостей“ напечатані „Письма Русина“ про послідню сесию сойма Галицького и про політику як Поляків так и Русинів обох стороництва: и того, котре мало своїм мовником на соймі п. Ковальского, й того, в имени котрого говорив о. Качала. Промова о. Качала наведена у Петербургській газеті після „Правди“ майже вся. Російська публіка тепер має спосібність через саму популярну газету у Росії, маючу більш 8000 передплатників, освідомитись, яку ціну треба покладати нашим „Словам“, котрі завсїгди клеветали на народню партію у Галичині, мов би то вона продає рускі и славянські справи ворогам їх, — а самі хвалились, що вони то й служать найлучше сим справам. Чим дальше, тим трудніше ставомється противникам народної партіи у Галичині, морочити людей; чим дальш, тим більше починають розкоштовувати їх и у Галичині и у других славянских землях, особливе у Росії, де віра на слово галицьким „рутенцям“ уводила волюсь багато людей у помилки на щот галицьких діл. помилки, котрі виходили немало не тільки нашим домовим ділам, але й ріжним и сложним ділам країв и російських и австро-славянских. — Промова о. Качала була спомянута и у „Голосі“ и названа там „замѣчательною.“ — але „Голос“ не привів з неї видержки, мабуть через те, що не мав під рукою у свій час цілого ві текста.

— Для Дружнёго Лихваря зложили: Его Преосвященство еп. Іо. Ступинский 15 злр., вп. віцемарш. сов. Юл. Лавровский (яво місячну вкладку за Марець) 5 злр., пр. о Гавріил Воднар з Добровирки (у другий раз) 1 злр., пп. К. У. 20 зр., Малиновский (ученик VIII. кл. гім. з Самбора) 20 зр., Д. М. и Т. Д. по 10 зр., разом 21 злр. 60 зр., за що Виділ вп. дателям всенародно подяку складає.

Одвічальний редактор: Др. Олександр Огоновский.

З петами Институции Ставропольского.

Виходить випу-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 15. (27.)
кожного місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адм^и-
нистрация під ч.
12. улица Оссо-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр.
50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одной стрічки
дрібним друком — з долученням 30 кр в а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

Рано вранці білий світ свитає,
Встає Милош, из сна починає,
Побратима свого виряжає,
Побратима, Косовця Ивана;
У турецький убор уберає,
В сей, що ханські уберають слуги,
Що вдягають бісурменські баші;
Вкрива' коня вкривалом зеленим,
Щоби Турки ёго не пізнали,
Ясну зброю з боку припинає,
На Косово ёго виряжає.
Під'їзджає ж Иван до Косова,
До Косова на Браніво рівне,
Зупиняє коня вороного.
По Косову бистро поглядає,
Аж там бачить неалічиме війско,
Бачить війска превелику силу:

„Боже мильї, Боже чуд великих!
 И здасться, хоч запрягнути,
 Скільки літом на дереві лїстя,
 То ще бїльше в Бісурменів вїйска!
 Весь степ вкрили лицярями й кїньми,
 Лебедями шатра їх бїліють,
 Та хмарами фани бовваніють,
 А ратица борами чорніють;
 Коли б з неба яблуко спустилось,
 Не на землю воно би упало,
 А на коней або на лицарів,
 На хоругву або на ратице!“

Бачить тев Косовець Иванко,
 Промїж вїйско конем проїзджав,
 Конем бистрим, вкривалом укритим;
 Ёго бачать Єдренскї башї,
 Між собою таке промовляють:
 „Боже мильї! Отсе, отсе славнї
 Султанскї, Муратовї слуги!“
 И нічого то уже й казати.
 Йван турецьке оглядає вїйско
 Через три днї и чотири ночі,
 Промїж вїйско тричі проїзджав
 Від криници аж до гір підошви,
 Від підошви до мармору-скелї,
 А від скелї до річки Ситниці!
 Ой оглянув потужнеє вїйско,
 Аж тогдї вже й вечор вечорїє,
 У Крушеві ой та й світ свитає,
 Та досвітня зіронька зорїє,
 Лучям небо сонїчним палїє.

До Крушева Иван доїзджав,
 Ёго бачить воевода Милош;
 Швидко-хутко на ноги схопився
 Та на свого сїда' вороного,
 По широкїм розїзджав поли
 Та Ивана здоганяє в поли,
 И витає и цілує ёго;
 Там у степу одпочиняня мають.

Тоді Милош тихо промовляє:
 „Побратиме, Косовче Иване!
 Де ж бував ти, ой та що видав ти?
 Чи ти бачив бісурменські війська,
 Переглянув Мурата потуги?
 Чи велика ж в Бісурменів сила,
 Чи великі Мурата потуги?
 Скажи ж мені усю щирю правду:
 Чи багацько лицарства-завзяття,
 Ой чи можем ударяти боєм,
 Ой чи можем з ними воювати?“

Промовляє ж Косовець Іванко:
 „Воводо, Милоше, мій брате!
 Ой я бачив бісурменське військо,
 Переглянув Мурата потуги.
 Ой я тричі проїжджав між війско,
 Від криниці аж до гір підшви,
 Від підшви до мармору-скелі,
 А від скелі до річки Ситниці.
 Над рікою по обидва боки
 Всюди шатра білі бовваніють,
 Весь степ вкритий лицарями й кіньми;
 Ой велике в Бісурменів військо!
 Кажу ж тобі усю щирю правду.
 Куций одяг, рукави в них довгі,
 Кричать в шатрах, слуги їх гукають:
 „Завтра рано на Косовім поли
 „Ми на джаврів ударимо боєм,
 „И шаблями покопаєм межі,
 „Трупом нашим покладаєм границі!“
 Милоше мій! побратиме любий!
 И здається, хоч запрясягнути,
 Коли б з неба дощ спустивсь на землю,
 Не упав би на траву зелену,
 А на коня або на лицаря,
 На хоругву або на ратище.
 Милоше мій, побратиме любий!
 Ой не легко з ними воювати,
 А я перший трупом в бою ляжу,
 Муратови я не підклонюся!“

*

Зачува' те воевода Милош,
 Промовляє він до побратима:
 „Знавш, чого я тебе зустрічаю?
 Щоб сказати й раду тобі дати:
 Не кажи ти цареві усєго,
 А то цар наш ще перелякнеться
 Та не піде боєм на Косово.
 Так Иване, любий побратиме!
 Серця свого я не переможу,
 Перший вдарю на Косово боєм,
 Муратову переломлю силу,
 Що край рідний прийшов воювати!“

Таку раду дає йому Милош,
 Й оба ідуть кіньми вороними,
 Ідуть, гонять до царя палати.
 Перед замком з коней позлазили,
 Та за білі побралися руки,
 До Лазаря славного приходять,
 Та витають єго и цілують.
 Тоді Лазар тихо промовляє:
 „Ти мій чуро, Косовче Иване!
 Чи бував ти на Косовім поли,
 Чи видав ти бісурменске військо,
 Чи багацько у Мурата війська?
 Чи багацько в них завзяття й сили?
 Скажи ж мені усю щирю правду,
 Ой чи можем з ними воювати?“

Промовляє Косовець Иванко:
 „Цар-Лазарю, славний володарю!
 Ой бував я на Косовім поли
 Та видав я турецькі потуги.
 Не багацько там завзяття й сили,
 А все тільки зрада и обмана.
 Жахаються сербского лицарства,
 Круги поля чатами чатують.
 Звідкіль, царю, боєм ні удариш,
 Добре буде з ними воювати.
 Ой я тричі проїзджав їх військо
 Від криниці аж до гір підосви,

Від подошви до мармору-скелі,
 А від скелі до річки Ситниці;
 Не багачко в Бісурменів війска,
 Можемо ми з ними воювати.“

(Дальше буде.)

НОВИЙ ЧОЛОВІК.

Повість Ивана Нечуя.

(Дальше.)

Але син не міг спати... Подушка пекла ёму голову й лице, наче вона була насипана жаром; ёго тіло горіло, а молода думка, вперше розпустивши каскад свіжих ідей за стінами школи, розтревожилась, розгорілась. Мисли, образи, все те опало ёго зо всіх боків, сіпало, смикало ёго. Він сів на ліжку, обмахувався, оборонявся руками, потім встав, убрався и вийшов у сад.

Ніч була гаряча, жнивьяна. Духота стояла сливе як у день. Свіжина півночі не встигла здмухнути огню з гарячого лица степу. Павло пішов по алеї, и ёму здавалось, що гілля густого дерева пригнічує ёго зверху до землі. Він перебіг сад, перескочив через тин и вийшов через вигон у степ. Од заходу потягло тихісіньким, свіжішим вітерцем. Він пішов назустріч тій прохолоді. Зорі пишно сяли на чистому небі, мигали й бризкали світом в сухому прозорому повітрі. Метеори раз в раз спадали з неба, то ніби хто кропив по небу огневою водою, то ніби огневий палець велитня розпорював все небо од верху до самого долу. Зорі так ясно сяли, що весь степ, навіть не освічений місяцем, мрів од краю до краю. Позаду зоставався сад и церква, котрі мали якийсь фантастичний образ палат, зубчатих кріпостей. Чорнобіль, бузина коло тину здавались цілим лісом, а нарізно стоячі будяки серед степу здавались гіллястими дубами. Павло пішов у степ, и степ почав перед ним оживати під впливом недавньої науки в школі и гарячих дум. По степу, неначе перед ёго очима, перелетіли на конях, як ті птиці, орди диких Половців, Печенігів, пересунулись важкі орди Татар с чередою, з верблюдами,

гарбами и кіньми. И все те полетіло, полізло на Київ, на Україну, застлавши українським труном поля, поливши їх українською кровю. Він неначе бачив потім, як розлетілись по степу соколами й орлами козаки, він так очевидячки роздивлявся на їх коней баских як змії, на їх довгі чуби, що одставали од голов и маяли за вітром, на їх лица гарні й сміливі, на їх кунтуші ясноцвітні, що неначе все те и справді діялось тепер перед його очима. От перед його очима басували гетьманські коні, а на конях сиділи гетьмани-герої, а за ними витравали козаки як те море, маячили червоноверхими шапками, и перед ними одступали дикі орди, падали необережні польско-шляхецькі голови. Все поле крилось труном и шляхецьким и козацьким. Потім заворушилося по степу велике, як самий степ, військо московське, посипався московський салдат, поліз степовими мишами и сараною. Ще яснійше заблищали зорі, частійше замиготіли метеори, розпорювали небо блискавкою з верху до низу, и освічали ясно весь степ. И перед його очима розістлався степ, весь облитий людською кровю, весь червоний, весь засипаний українськими кістками, засипаний попелом пожарів, весь укритий диким вороном. Вся степова трава, всі степові квітки були неначе обмочені в кров, вирости, политі тією кровю, пускали коріння в кістки и попід, розносили попід небо пахощі, витягнуті з мільонів українських душ, то великих козацьких, то ніжних дівочих, замучених за те, що вони родились на тих степах, що вдихнули в себе повітря українського неба, української землі.... Мрія так ясно малювала перед ним страшні картини української історії, що він подивився собі під ноги, чи не хлюпоцитьсья кров під його ногами?

То була не кров а роса, що падала с холодного неба на гарячу землю. Повітря стало свіжійше. Край неба почав червоніти, и степ коло того краю стало зовсім видно. Роса вкрила траву и біліла проти схода, неначе хто присипав її изумрудами и прикрив павутиною. На степу було так тихо, неначе вся земля з небом и селом, хатами й садами замерла на час в міцному сні. Тільки червоний край неба натякав на жизнь, давав надію, що незабаром все знов оживе и почне вічно, незмінну роботу. На селі заспівали півні. Радюк почув, що його голова прохолола, що його пульс кидався рівно. Він вернувся до дому, впав на ліжку и заснув сном щасливого студента, що добре здав екзамен и приїхав до дому на вакації.

Другого дня високо підійшло в гору сонце, а Павло спав. Батько и мати ходили тихесенько по хатах, не гуркали дверима, клали й брали, що було треба, легенько, щоб не збудити дорогого гостя.

Того-ж таки дні трапились іменини самої Радючки, і Радюк був навіть радий тому, що прийдуть деякі сусіди. Їму дуже хотілось похвалитись перед ними своїм сином. На вечірньому пружі почали з'їзджатись близькі сусіди, котрі знали про ті іменини. Деякі попривозили своїх дочок, почувши що приїхав молодий Радюк. Вечір був погожий, в хатах було душно; всі вийшли пити чай на терасу. Хазяйка сиділа коло самовара і наливала чай кругом стола, а на лавках сиділи хуторянки і хуторяне. Тераса була без покрівлі вся обвита виноградом. Виноградний лист закривав гостей од косоного проміння западаючого сонця, Над терасою синіло вечірнє небо.

Старий Радюк балакав с сусідами, а дами сиділи коло стола поруч с хазяйкою. Меж дамами впадала в очи одна немолода вдова капітанша. То була Декерія Петровна Висока, котру старий Радюк подражняв Макухою. Пані Висока і справді була похожа на макуху, бо була присадкувата, кругленька, с круглим повним лицем, котре од духоти почервоніло і блищало од поту. Пані Макуха ледві встигала обтерати ёго білою хусточкою та все жалілася на духоту. Не вважаючи на свою дохожаність, вона любила молодитись, була вбрана в ясну сукню і мала на голові рожі, які були ё до лица для молоденької панни. Хоч неспросвічена, проста, але любила вдавати с себе світску паню і була с претенсіями. Меж гостями було чимало паннів, але одна меж ними була найкрасча, хоч і дуже ще молоденька. Вона була вбрана в вишивану українську сорочку, бо недавно в Полтаві нагляділа там нову моду. Почувши од знакомих сусід, що молодий Радюк приїхав с Києва в українському костюмі, вона зумисне вбралась і собі в національний костюм. Та хуторяночка прозивалась Масюківною і була небагатого роду, але гарна, як степова квітка весною. На фоні зеленого листу ві чистий профіль був ніби намальований на картині. Довгеньке Масюківнине молоде личко с чорними бровами, з румянцями на щоках, з великими карими очима, пригадувало цвіт чорнобривчика меж зеленим бадиллям.

Павло Антонович довгенько не виходив до гостей і вийшов на ганок тогді, як ёго вже засіли гості навкруги. Він вийшов знов в українському костюмі, тільки, замість важкої свити, на ёму був легенький літній сіртучок. Червоний пояс дуже гарно обгортав ёго тонкий, ще дитячий стан. Він привитався до гостей по українській. Панни очевидячки якось замішались, а пані Макуха усміхнулась, закрутила головою та ще гірше почервоніла і частійше обтерала хусточкою лице.

— Як ви, Павле Антоновичу, убралися по сільський! сказала пані Висока тоном, в котрому була думка на двох.

„Отак, як бачите!“ сказав молодий Радюк и сів на стільці до неї боком а лицем просто до Масюківни и почав до неї говорити по українській. Панна почервоніла и одказувала ёму тією страшною мішаниною, котру на Україні звать великоруским язиком.

— Як ви до нас говорите по модньому! промовила пані Висока и собі по українській.

„Ото в нас така мода настала!“ одказав їй Радюк.

— Яка теперечки мода чудна! все сільська та сільська... И костюм носять сільський, и говорять по сільський... говорила пані Макуха ніби сама до себе.

„И пісень співаємо сільських, и шпешемо книжки сільським язиком.... Бо ми, пані Висока, демократи. Не знаю, як ви?“

Пані Макуха не зрозуміла того слова, не зрозуміла, чи то добре, чи щось погане, и щоб не вшелепатись, перервала зачату розмову, попрохавши у хазяйки чаю. Молодий Радюк посунув до неї молочничок с сметанкою.

— Дякую вам, я понеділкую! промовила трохи гордо пані Макуха; — сёгодня понеділок!

„Вибачайте, коли так. И ви цілий рік понеділкуєте?“

— От и цілий рік! У вас мода сільська, а не знаєте, як на селі робиться дещо... Од Великодня до св. Духа ніхто не понеділкує....

„Чи не до волі ж вам тих серед та пятниці?“

— Що се ви говорите про середі та пятниці, неначе про вівиці та кози....

„А мені здається, як би ви сёгодня оскоромились, то невеликий був би гріх. Скільки скорому, стільки й гріха, кажуть у приказці.“

— О пані Високу не соблазниш, сину! обізвався старий Радюк. — Чи ви знаєте, як раз сповідалася молодиця у попа? Пятак піп у молодиці на духу: чим ти грішна, молодице? А вона каже: ой батюшко! великий маю гріх на душі. Раз у святу пятницю годувала дитину молоком, та забула, що пятниця, та й облизала ложку.

Всі засміялись, а пані Висока промовила: О знаємо вас постників! Смійтесь, смійтесь! та глядіть, щоб опісля не плакали!

Радючка не держала постів, але їй здалось не до ладу, що син з батьком неначе змовились кешкувати над постами перед ві гістьми, котрі поважали пости.

— Знаємо й ми вас, постяниць! додав старий Радюк; — в вас у піст и грибки, й ошеньки, и рибка, й варення, и очвар, и кутя и пиріжки всякого сорту. Давай тільки, Боже, апетиту!

„От я! хоч и держуся сільської моди, а вже не дуже люблю сільске понеділкування и всякі сільські забобони,“ промовив молодий Радюк.

— Забобони забобонами! але меж тими забобонами є багацько дечого, що и вам ученим не по голові! сказала пані Макуха. — Не дуже лишень потріпуйте село, коли любите сільську моду!

„Пані Висока!“ промовив Радюк, и кров кинулась ёму до голови, — „ми любимо, що є лучшого в селі, але село має багато дечого темного, бо туди ще не прийшов світ науки. Хто ж буде любити відём, знахорок, з їх ліками безтолковими, з їх виливанням на лопаті на пороші, з їх завірчуванням, підливанням? Хто ж любити ме Лису гору з хвостатими відьмами, и всяку сільську нісенітницю? И кому потрібне все те? И хто ж такий розумний, що йняти ме віри?“

— Павле Антоновичу! говоріть та не проговорюйтесь! сказала пані Макуха, у котрої в голові було ще повно віри в відём, в силу чарів. — Що ви мені кажете, коли я дещо на свої очі бачила!

— Чи не бачили ви часом, як баба витягла підсокою щуку, а вона стала телям та й побігла в ліс? сказав старий Радюк.

— Не те я бачила, а дещо мудрійше од того.

— А що ж? як відьми доять молоко, підставивши дійницю під стріху або одіткнувши в дверях кілочок? обізвався старий Радюк.

— А хоч би й те!

— Що ви говорите, коли я сама можу вилічити од пропасниці симпатією! промовила пані Радючка и дуже здивувала свого молодого сина.

„Як же ви, мамо, її вилічусте?“ снитав син, не ймучи віри ушам, щоб ёго мати, вчившись в інституті, вірила в такі способи ліків.

— А так! напишу кілька таких слів на склі, потім змию водою и дам ту воду випити слабому, то він и очуняє.

„Хто ж вам переказав ту мистерню?“

— Наша начальниця в інституті, одна графиня с Петербурга! сказала мати дуже поважно, вважаючи на такий авторитет.

„Мабуть вона була спирітка або масонка, незгірше наших сільских спирітів, що літають на днищах на Лису гору,“ промовив мо-

лодій Радюк, неказано дивуючись своїй матері, котру він вважав за жінчину невірною в такі пусті забобони. Молода кров ударила йому в голову. Їму стало соромно за свою матір. Він ухопився за голову.

„Отсе, як голова в мене заболіла!“ вирвалося у його слово.

— Як у вас часто болить голова, то я вам пришлю шапочку з голови св. Івана Многострадального, що в Пещерах. Тільки ви, народ молодий... Ой лихо з вами, та й годі! бідкалась пані Макуха, важко зітхнувши.

„Носіть уже ви ті шапочки, а я не буду,“ промовив Радюк аж сердито. Їго дуже вразила темнота тієї громади, серед котрої він хотів проповідувати свої молоді ідеї, і він засмутився. Засмутилась і його мати та все думала та жаліла, чому вона за часу не догадалася, та не звеліла перенести хати для челяди з двора на село! Все лихо вона складала на ту капосну хату!

Вже смеркало. На дворі було так тихо, що як принесли світло, то свічки горіли неначе в хаті. Всім не хотілось йти в хату, всім було тепло, гарно й нескучно. Розмова про страхіття навіяла трохи страху на молодих паннів и дам; вони втихли и сиділи мовчки. Пані Високій здавалось, що от-от якесь страхіття в рогами просуне руку через виноград и вхопить її за шию. Вона навіть оступилась, аж одскочила од трелляжа и сіла серед танку, ближче до Павла, котрий тим часом одсунувся од неї и пішов до муштин. Батько хотів почванитись перед сусідами сином и почав його зачіпати.

— Так що, сину! Пані Висока вірить в сільські чуда? спитав він сина.

„Як би пак тільки панії вірили! а то часом и пани вірять!“

И молодий Радюк знов почав розмову, гарячу, палку, яку він недавно мав с своїм батьком. Їму хотілось навчити всіх думати, як думав він сам. И чоловіки більше вважали на його слова; до їх більше приставали його думки. Старий Радюк казав, що синова річ и правда, але надто терика, и не ім, старим людям, ломати сиві голови и розпочинати нове діло.

— Робіть й думайте вже ви молоді за нас старих!

„Коли б ви пак сиділи нишком та не перебаранічали,“ промовив син трохи сердито, глянувши на одного понурого сусіда, що колись служив в Полтаві в поліції....

С тими словами молодий Радюк пішов и сів коло Масюківни. Її великі карі очи блищали як зорі. Одні її очи освітали и при-

гріли ёго серед темряви того товариства. Ёму так було гарно й тепло при тих ясних очах, що пісня сама наверталась ёму на думку. Місяць ясний глянув через терасу з неба на гостей, и поезія повіяла крилом над молодими людьми. Радюк почав української пісні чистим молодим басом. Пані Макуха зараз таки пристала до ёго, бо співала дуже й дуже непогано! Мелодія заразила гостей. Старий Радюк зараз затяг и собі, а за ним гості. Павло почув, що и Масюківна, вся червона як мак, почала співати тонким, чистим, чудовим голосом... Світ місяця, тишина ночі, поезія обстави и пісні навіть навела думи на Радючку, котрій не подобало ся те співання.

Тим часом високо на небі піднявся місяць и близькі сусіди почали пращатись, щоб зарані вернутися до господи. Пані Висока дуже просила молодого Радюка не забувати ві и завертати частійше до ві двора.

„А як ви, пані, мене причаруєте? що я тогді на світі божему робити му?“ казав молодий Радюк.

Пані Висока засміялась, бо ёго слова дуже були підлесливі за для неі.

— О, я и двір свій обшую, и дорогу вам зіллям переллю. Тільки прийдіте та вступіть в мою оселю, то спроста вже и не виїдете. Коли хочете, то й не ідьте, бо напою вас таким зіллям до люощів, що всі наші сусідні панни помруть од кохання до вас!

— Ви мабуть така чарівниця, про яку співають, що вона чарів не знала, а Гриця причарувала, бо була чорнобрива, тим и чарівниця справедлива, — сказав старий Радюк. И той комплімент ій дуже сподобався, бо вона почервоніла як молоденька дівчина. Всі хуторські панни сміялись з неі в очі. Молодий студент щирійше й привітнійше попрощався з молоденькою хуторянкою, котра була убрана в національний український костюм. Пані Висока запримітила те и якось цілим лицем моргнула на молодого Радюка.

Вакаціями молодий студент їздив в гості до сусід, був навіть у Лекерні Петровни Високої, и скрізь проповідував свої ідеї, котрі не давали ёму спокою, муляли ёму в голові, доки він не порозносив іх по сусідах. Всі загомоніли про молодого Радюка. Всі дами звали ёго невірою, безбожником. Радюк зумисне дражнив ся з Високою и яничими провінціалками, и розказував ім страшні речі про вчених німців безбожних. Раз він так наговорив Високій про тих німців, що вона й справді строжжилась. Ій здалося, що швидко буде кінець світа, що на землі починається щось страшне. И ій раз приснився

страшний сон, неначе ті німці поперекидалися всякими звірями і дідьками рогатими й хвостатими, та все боролися з архангелом Михаїлом, нападали на ёго з усіх боків. Такий страшний сон снився їй цілу ніч до самого світа! Вона встала в ранці недужа і в неї боліла голова цілий день.

За теж Радюк стрічав багацько панів и панків, котрі дуже просто и швидко розуміли ёго, зразу згоджувались з ним так, що він сам собі дивувався! Треба було тільки натякнути словом, думкою, и все те приймалося до инчих так швидко, що вони сами собі дивувались, чому їм попереду не приходили на розум такі прості и правдиві думки! Вони ёго втішали за велику часть таких, котрі були апатичні до всёго, недбалі и мали дуже цупку голову.

Випочивши добре на волі, молодий Радюк почав думи думати молодою головою. Наймилішим місцем ёго молодих дум був старий сад. Він не любив ходити близько коло дому, де хоч було багацько квіток, багацько пахощів, та не було тиші и простору, пориваючого до дум. На низ од дому колись давно була посаджена алея з лип та дубів, але природа давно поспеувала діло людських рук. Старі липи та дуби росли вже давно по своїй волі; деякі виступили за алею и широко розкидали своє гілля на всі боки. Два дуби вигнались висче лип серед самої алеї. Колишня алея стала вже лабиринтом старого дерева, під котрим росла зелена трава, рівна и гладенька як килим, а за алеєю на низині блищала яснозелена осока, така зелена и ясна, що в саму темну негоду здавалось, неначе на неї світило сонце. Молодий Радюк любив ходити помеж тим старим деревом, меж липами та дубами, любив саму гущавину, де серед соняшного дня панував темний вечір.

Радюк побув год в університеті и вже ожинув с себе той космополітизм або великорущину, якою надаряє нашу молодіж великоруска гімназія. Европейські ідеї, наука и товариство показали ёму новий світ, нову жизнь. Ёго давнє дїтство в Журбанях, з українским язиком и піснею, меж челядю и селянами, тепер верталося до ёго знова, неначе з далекої дороги.

Чудове, пишне українське село серед літньої пори, все зелене й пахуче, все в квітках! Чудовий Богом благословений и Богом забутий краю! Хто бачив тебе не очима тільки, а бачив серцем и душею, той по вік не забуде твої краси и твого горя!

Вже минулася гаряча пора жнив. Дівчатам и хлопцям став час вольнійший. Журбані в вечері оголошувались десятима улицями,

де до півночи співали хлопці й дівчата. Радюк до півночи ходив в алей, по саду, доки не стихала остання пісня на селі, доки не засипляли дівчата й хлопці, разом с співучими птицями, щоб на другий день рано встати разом с птицями до роботи. На чистому повітрі до ёго долітали виразно самі слова пісень, повні високої поезії, простої и пахучої, як квітки зеленого степу. Обвіяний духом поезії, пісень, неба, тепла, квіток, він неначе бачив душею, як та поезія розвивається, мов рожка в саду, в розкішну й багату и вольну літературу. И перед ёго очима розгортувалася театральна сцена, де небесними голосами й мотивами розходилася національна музика й опера. И він наче бачив душею свою Україну, своєю дорогою Україну будучого часу. Вона вся вставала перед ним, багата як рай, чудова як дівчина першої пори своєї краси, вся обсаджена садами, виноградом и лісами, вся облита ріками и каналами, з багатими городами й селами. Україна вставала перед ним с своїм гордим, поетичним и добрим народом, багатим и просвіченим, Україна з вольним народом, без всякого ярма на шні, з своїм язиком и літературою, с своєю наукою и поезією.... Як той чудовий сон, бачив він таку Україну. И разом с тим на ёго душу, як метелик на квітку, злітала любов до молоді Галі Масюківни.

(Дальше буде.)

ЛІТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАЇНСКА И ГАЛИЦЬКА.

І.

(Дальше.)

Та ще мало й того, що більшість літературної и освіченої громади у Росії так оцінює московський партикуляризм: російська громада зовсім индиферентна до націоналізму, ставлячи — як майже усі громади великих політичних тіл, давно дійшовших до досить вже обширних державних границь (Англія, Франція) — на першому пляні питання соціально-культурні и діло розвою и строю своєї хати. Од того и панславизм и москвофільство и українофільство, яко національні напрямки, мало ціняться у Росії, хоть послідні обое стоять у звязку з питанням про розвій домової культури и літератури и ма-

ють свою соціально-культурну важність у Росії, од чого и не забуваються зовсім. Панславизм же и національний централізм мають у російській літературній громаді ціну вельми низьку. Я не буду казати про уряд у ёго дипломатії, бо мало се діло знаю; скажу тільки, що не дуже то видно по практиці, щоб уряд російський дуже поспішавсь розливати кров и потом зароблену копійку свого народу за для Чехів и Болгарів, и що генерал Фадеев, идуций у Цареград через Відень, більш займає віденьских газетних крикунів, ніж Россию, у котрій ёго мало хто и читав и деякі почули про ёго тільки тогді, як Німці, котрі и доси не мають переведеним ні одного путного курса истории Росії и її літератури, ні одні монографії якого небудь Костомарова, перевели за проводом віденьских централістів и балтійских феодалів, котрі мають кожні свої резони кричати про Россию, — перевели осміяного у російській печаті генерала Фадеева, та й почали кричати: ось мов, що дума' Россія! Не буду я говорити и про вивози учителів з Чехії, Галичини и т. д. російським міністерством народної освіти, которе, щоб як небудь витягти свою непопулярну у Росії реформу гімназій, хапається за Чехів и Галичан, як потопуючий за соломянку;—се діло спеціальне міністра освіти, не тільки не торкаюцееся до російської громади, але и до усього уряду російського, котрий більшстю майже $\frac{2}{3}$ голосів у державному совіті не одобрив провкту реформи міністра освіти. Скажу хіба, що те робить честь російській громаді, що обскурантний*) класицизм не знайшов у неї слуг собі и мусить скликати голодну сарану по усёму світу. Не буду говорити я и про централістичну політику у Польщі після 1866 р. на образ французкої політики у Ельзасі, прускої у Познані; — про народню освіту на Україні теж говорити не буду: про все се була річ у другім місці**). И в загалі я буду говорити не про уряд, а про громаду, про літературу, бо усе питання піднято у вас з за російської літератури, — та й уряд російський до Галичини не торкається та й не торкнеться.

Отже про громаду (освічену) и літературу у Росії кажу, що вона и не дума' ні займатись через край панславизмом, ні віддаватись идеям національного централізму. Не гляючи на те, що сла-

*) Ми не годимося з тим судом вп. автора: про класицизм и противно у розумному читаню грецких и римских республиканских писателів бачимо сильну озорну від обскурантизма и деспотизма. — Ред.

**) „Народня освіта и література на Україні“ того-ж автора. — Ред.

вянофіли московські зачіпали деякі важні питання и интереси громадські, так малий смак має громада у Росії до містицизму и фантастичних замірів, що ні один славянофільський журнал у Росії не міг продержатись самою публичною підпискою, без помочи якого нибудь мецената (Кошелева н. пр.). Журнали ж, которі славянофільству и націоналізму давали бюрократичний и обскурантний характер, як н. пр. „Заря“, не могли знайти и мецената и зникали, не наживши и 800 підписчиків, тогді як публика давала 6—8000 підписчиків „Современнику“, „Вѣстнику Европы“, „Отечественнымъ Запискамъ“, „Дѣлу“. У часи польської революції п. Каткову удалось узяти велику силу и треба признати, що він показав не мало публіцистичного таланту и ловкости, з которою він умів зачіпати важні питання, умів уплітати у свою централістичну доктрину симпатичні квітки, як н. пр. оборону западноруских, а потім и великоруских крестян од замірів аристократичної російсько-балтійсько-польської партії, що мала колись органом газету „Вѣсть“ (хоть сам завше був англoman-аристократ по теориям и колись полемізував проти крестянского наділу), идею о рівности віроисповіданій проти самих віленських православних клерикалів, и т. и.: — одначе и п. Катков у послідні часи запутавсь у лабиринті противорічий и стратив свою міць у публіки; газета ёго ще держиться, бо газета має ціну яко збірник новин, и не гляючи на сі напрямки, — але журнал „Рускій Вѣстникъ“ (а журнали*) у Росії більш представляють дух публіки ніж газети) ледве дихає и годується на щот „Моск. Від.“ — думаю, що не на довго, бо лучші сотрудники з московських профессорів перебігають у „Вѣстникъ Европы.“**).

*) Значить: місячні и тиждєвні виданя. — Ред.

**) Для поясненя того, що я говорю вище и нижче про літературно-політичні симпатії публіки у Росії, я наведу кілька цифер, которі я маю тепер під рукою; а маю я цифри про підписку на журнали и газети тільки за три губернії, Київську, Подольську и Волинську, з календаря Югозапад. краю пп. Борисова и Чубинского, т. в. за ті губернії, куди не мало наіхало ради „обрусенія“ елементу, которий мусить діяти по ідеї п. Каткова. У сих губерніях у 1872 р. получалось Москов. Вѣдом. 533 екз., Русского Вѣстника 63, Голоса 246, Вирж. Вѣд. 186, Бесѣди 6, — а С. Петерб. Вѣдом. 399, Вѣстн. Евр. 345, Дѣла 174, Отеч. Зап. 145, Недѣли 53, Знанія 32. Значча цифра Москов. Вѣдом. виходить не тільки од названої вище причини, але навіть и од того, що Москва на 1½ дня ближче до Києва ніж Петербург, значить телеграмні новини можуть

З напрямком сього журналу читателі „Правди“ знакові трохи. Возьміть також другий журнал петербурский, „Отечественныя Записки,“ що має після Вѣстника Европы найбільше підписників,—и ви не тільки не знайдете сліду якого небудь панславізму або національного централізму, але навіть крайню насмішку над такими питаннями и ідеями. Досить буде сказати, що один з редакторів „Отечеств. Запис.“ Щедрий (Салтиков, трохи теж звісний Галичнині з переводу п. Нечуєм однієї його казки), що випустив термин „ташкентці“, котрим кличуть у Росії усякого рода сарану, котора то як жандарми, то як адвокати, то консерватори, обрусителі, цивілізатори, клясики и т. д. летить туди, де „жрать“ можна легче, „котора лице чоловіче (и народне) вважає не за образ божий, а за обект, куди можна завше ткнути, чи плюнути,“ а потім „закусити всероссийским пирогом (т. є. грішми, забраними з народу и народів), виставленим в безконечному изобиліі: иже и у единонадесятий час прийде (як австрійска еміграція) нічтоже смущайся, но да ясть!“ Возьміть полусоціалістичне „Дѣло“, що шириться особливо у великоруских губерніях, возьміть критичну „Недѣлю“: ви не знайдете там и сліду тих ідей, которі після „Моск. Вѣдомостей“, перейшовших через фільтру „Слова“ и Neue Freie Presse, вважають у Галичнині за пануючі у російській громаді. Та возьміть самий „Голос“ послідніх місяців: він було зовсім хотів бути петербурскими „Московскими Відомостями“ — петербурське славянофільство; одначе тепер у фелетонах каже про панславізм и славянофільство теж саме, що и „СПет. Вѣдомости“ и инші. А що до домових праць, то и „Моск. Вѣдом.“ и „Голось“ завше не кидали критичної и сатиричної методи, — а фелетони и хроніки „Голоса“ у остатні місяці пишуться з таким духом, которий називали

прийти швидче з Москов. Вѣдом. у Київ. Од того у Київській губернії більш випишуть Моск. Від. ніж СПетер. (281 екз. М. В., 179 СПб.), а на Волині, куди через Брест швидче доходить петерб. газети, на відворот (МВ. 119, СПб. 143). — Не можу оставити цифер сих, щоб не звернути увагу на деякі другі характерні речі. Так Кієвлянина иде у Київську губ. 1120, у Волинську 96, Подольську 86, — значить, коли виключити київську губ., для которої Кієвлянинъ має місцевий интерес, то краєва, підцензурна газета має меньше ходу, ніж кожна з столичних, безцензурних. Друга интересна річ, що у краю получається русских журналів и газет 13.456 (з них офіц. 4896), а польских тільки 3563, тогді як католиків-панів у краю більш ніж православних панів и урядників. Факт той свідчать, що культура російська у краї узіяла верх над польською, бо пани-католики або мало читають, або читають російські видання.

колись нігілістичним*). Тільки з таким критичним, а не шовіністичним духом и може держатись журнал або газета у російській громаді, — не кажу вже, щоб вона поважалась.

Придивившись до такого духу російської громади, ви побачите, що той страх и ті надії, которі виходили у Австрії з фантому донського козака, яко апостола московського панславізму, и которі дали такий жаркий політичний характер галицькому літературному спорови, зовсім безъосновні. У Росії не тільки мало хто займався питанням: будь чи не будь славянским державам окрім Росії, будь чи не будь славянским літературам по за Росією, — але навіть більшість російської громади и не думала про Славян: не ми їх тягли до себе, вони сами до нас лізли, и ім самим не робить чести, що вони полізли до нашого реакційного табору, до умираючої Росії, а не живої, Росії будущего. Але се кинемо, — бо инакше зайшли б далеко у бік од діла.

Коли у Росії освічена громада, більшість органів печати не ставила ніколи питання про жизнь або смерть западнославянских літератур, яко про діло для Росії неинтересне, то не ставила вона ніколи того-ж питання и про українську літературу, хоть се діло и не без интересу для Росії, у котрій живе 12 мільонів Українців. Що таке *de facto* українська література у Росії, про се ми тепер говорити не будемо, зоставляючи нашу річ про се на дальше. Скажемо тепер тільки те, що вже видно и з приведених вище примірів: що усе живе, т. в. живим язиком и про интересне діло написане по українському од Котляревського, которого Енеїда знайшла колись не тільки читателів, але й подражателів у Великій Русі, до Шевченка и М. Вовчка, мало свою пошану и добрий привіт у Росії, у Великій як и у Малій. Ніколи ні один поважний критик у Росії, оцінюючи українські книжки, не одступив од основного закону критики російської, т. в. що все те гарно, що живою мовою про живе діло говорить. Виямку робить хіба Бѣлинскій, котрий з геніяльним почуттям первий замітив родство „Слова о полку Игоревѣ“ з укра-

---

*) Про „Виржевые Відомости“, „Русскій Міръ“, „Гражданинъ“ я не спомінав, бо про їх освічені люде инако не говорять у Росії, як зо сміхом, и треба мати недобросовістность и незнане віденьских німецьких газет, щоб цитовати їх як серйозні російські видання, або ще й казати, як *Neue Freie Presse*, що „Русскій Міръ“ орган міністра Милютіна, которого демократичні и гуманні реформи у армії ся газета малює як гизель Росії.

інськими думами, котрий оддавав первенство перед великоруськими піснями — малоруським, ради їх гуманного и свободного, європейського (Б'єлінськїй був „западник“) духу, а однако кріпко нападав на перві твори Шевченка. Але Б'єлінськїй тогді державсь гетеліянської державної доктрини и окрім того, як чоловік тонкого естетичного чуття, не міг, не будучи українцем, находить смаку у — скажемо правду — дуже не оброблених и часом безпорядочних писаннях нашого великого кобзаря и, яко гуманіст и мало знаючий історію відносія Поляків и Русинів, трохи жахавсь кровавих картин, которі, як здавалось йому, з дуже великою суб'єктивністю намалював Шевченко. Але, виключивши Б'єлінського, усі критики російські не казали нічого, окрім сьмпатичних слів про Шевченка, а первий випуск Народніх Оповідань М. Вовчка зробив прямиий фурор у Росії, появившись тогді, як тільки піднялось крестянське діло. З писем и дєвника Шевченка видно, яку він мав честь и приязнь у московських славянофілів и петербурських лібералів. Нагадаю рецензію на Шевченка у Современнику, писану Добролюбовим. А славянофіл Аполлон Григор'єв, колись то соредактор у Погодинському „Москвитянину“, по смерті Шевченка написав статтю у „Время“, у котрій ставив Шевченка рядом з поетами, которі мають вічну ціну, як Данте, и висче Гоголя, — у чому, по мову, трохи переселив. Не мало великоруських рублів дано було п. Костомарову, як він задумав видати євангеліє и учебники на малоруській мові; Хомяков напечатав радість свою „Проповідям“ Гречулевича, Б'єлаєв у „Дні“ хвалив замір видати євангеліє по малоруському, Ів. Аксаков, як я казав, обороняв замір Костомарова од доносів Каткова. И хоть потім очі п. Аксакова, у которих, як казав п. Катков, попереду „двоїлось“ на щот українізму, зовсім помрачились, як и у п. Каткова (не без причин ваших, галицьких, як скажемо низче): одначе остання печать у Росії не переставала, при злучаї, виражати недовольство адміністративним запрітам заміру п. Костомарова. Статті С. Петерб. В'єдомостей, відомі и в Галичині, книга п. Пипина, недавні статті Т-ва и Пипина у В'єстн. Європы тому свідочтво.

Ще меньше у Росії ставилось питання про те, чи будь чи не будь власній літературі у Галичині. Нагадаю впять про помянуту статтю Чернишевського у Современнику, про книгу Пипина, а далі и про слова самого Влад. Ламанського: сєй послідній колись у Дні (1862 г. N. 7.), обєуджуючи питання про літературу українську в Росії и про галицьку, и висказавши ідею, що неможливе діло, щоб література українська зовсім виділилась з російської, однакож прибавив,

що є потреби літературні и культурні, котрі найлучше можуть бути удовольнені тільки українским словом, — а про Галичину сказав, що не можна зупинити Галичан од роботи над розвоєм своєї народної літератури. У часи, як піднялись напади на українську літературу у Росії и у Галичині, п. Ламанский у своїй брошюрі про італіянку літературу сказав, що не добре роблять крайні великорускі патріоти, що неприязно дивляться на опити Малорусів и Галичан розвивати свою народню літературу. А ще ж п. Ламанский є крайній панславист! Остання публіка літературна у Росії не тільки не дивлялась неприязно на галицьку літературну автономію, але навіть не більш, як разів 3 до 4 на рік и згадувала про Галичину. „Хай роблять, що хотять и як хотять!“ — от що скаже усякий у Росії про Галичину; „лучше їм писать по українському, хай пишуть; лучше по московському — їх діло!“ Тепер, мабуть, усі*) вже увірились у вас, що Російська держава не дума' одніматися Галичину од держави Габсбургів, — а я скажу, що російська громада и література не думала ворогувати проти літературної автономії Галичини. Правда, инколи у газетах у Росії („Моск. Вѣд.“, „Голосі“, „Биржев. Вѣд.“) появлялись статті проти галицьких українофілів и народовців и у похвалу панрусистам галицьким; але то були тільки одголоски ваших власних, галицьких криків.**) У Росії не мали других жерел, щоб знати, що робиться у Галичині, окрім „Слова“, — бо воно є єдиною газетою у вас, котра без перериву и з більшою чи меншою повністю розказує про політичне житє у Галичині. Звісно, не можна похвалити редакцій російських газет за те, що вони без критики приймали докази „Слова“, буцім то галицькі народовці запродались Полякам, змінили народови и славянщині, ворогують проти Росії и т. д. Але не можна не пострікнути и деяких народовців (або тих, що часами приставали до них) у тому, що и вони без критики відно-

*) Не зовсім. Многі ще й тепер бодай вмовлюють в себе, що Росія жеде лиш догідної пори, щоб забрати Галичину. Найбільше по битві під Садовою видяглася гадка, що не мине кілька неділь, а російські війська вийдуть в Галичину. Під впливом тих надій появилася в „Слові“ славна стаття про єдинство Русинів Галицьких з Рускими у Росії. — Ред.

**) Згадаємо ще й про дописи таки самих галицьких Русеских до „Бирж. Вѣдомостій“, яких було не мало, як от славна допись про діяльність екс-уцекінера Павлевича и товаришів, котрі, по словам дописувателя, не тільки словом и письмом, але навіть и грішми пропагують ідеї російські між Галичанами. (Бирж. Вѣдом. з р. 1868.) — Ред.

сились до Росії, отождествляючи російську громаду з пп. Катковим або з Говорским, у тому, що и вони показували прихильність до теорії о монголізмі Москви (дивись статті у Основі за 1872 р.), та ще й у тому, що дуже поспішили поділити Росію на Московщину або Росію, и Русь або Україну*). Можна попрікнути народовців и у тому, що вони не постарались доказати неправду клевет „Слова“, хоть би розіславши у редакції російських журналів такі розумні статті, як „одвіт п. Партицкого Московским Відомостям и Москві“ у „Правді“ за 1867 р. Росказням „Слова“ було б менше ходу у Росії, а через те менше було б чвари и запалу між партиями и у самій Галичині. Одначе російська печать усе таки показала образки критичного и поміркованого погляду на галицькі діла: нагадаю про статті „СПетерб. Вѣдом.“ у часи свару між пп. Кулішем и Головацким, або Січи и Основи у 1868 р. Петербурска газета показала факти, которі свідчать о безосновности клевет „Слова“ на народовців, — и прибавила од себе замітки, що обидві галицькі партії, більше чи менше, грішать фанатизмом и діляться або з за неважних діл, як правопись, або з за далеких, як панславизм и панрусизм, и тратять час и запал, которий лучше б приложити до практичних діл, на которих обидві партії могли б зійтись, бо не дуже то вони діляться на практиці один од других. Се усе дав мені право сказати, що у загалі російська печать менше винна, ніж галицька, у тому, що незгода між рускими партиями у Галичині затаглась так на довго и стала такою острою.

(Конець буде.)

Українець.

---

*) Стаття про монголізм Москви була лише зовсім поодиноким голосом та ще й поміщена в часописи до котрої загал народної партії не признався. Народня партія не заявляла також неприязни до великорусского народа, хотя не могла не заявляти свого обурення на „адміністративній міри“, з якими виступано против найневиннішим обьявам малорускости у Росії еще й в недавних часах. Закладати ж якусь окрему „козацьку“ державу приходило в голову хіба одному п. Стебельському, редакторови колишнього „Вояна“, сотрудинку „Слова“ и головному сотрудинкови „Страхопуда“, коли еще яко гімназист українофільствовав. Він то тогді найбільше воював „Москву“, а тепер воює против твору своєї власної фантазії. — Ред.

Критично-естетичний погляд на декотрі поезії

Тараса Шевченка.

III. НЕОФІТИ.

(Дальше.)

Гадки тоті, які Шевченко у прологу загально висказав, розвиває відтак дальше, основуючи їх на дії історичній. Сама дія, се-б то засновок історичний, є коротенька и проста (Порівн. Згарского статтю, Правда, II, 247).

Поет-невольник, залагодивши трохи душевне горе при кінци пролога, не може таки зі спокійною рефлексивою покласти засновок своєї поеми. Та-ж неофіти бували мучені від не-одного кесаря. Поет пише отже саркастично:

Не в нашім краї Богу милім,
 Не за гетьманів и царів,
 А в Римській идольській землі
 Се беззаконне творилось, —
 Либонь за Деція царя,
 Чи за Нерона сподаря, —
 Сказать за певне не з'умію,
 Нехай за Нерона... Росії
 Тогді й на світі не було....

Відтак заявляє природне розположене душі, бо переймившись гіркими чувствами, не може розвивати своїх гадок епічним простором, тільки в небагато словах представляє нам цілий образ из молодого віку Алкида. — Щасливі дни минають незамітно, и аж у недолі розвивається акція. В уступі первім хотів отже поет таке сказати: Гарно розвивалась Україна, дивилась на неї мати-Слава та й молоділа! Україна розбогатіла дітьми, а їх репрезентантом був Алкид, с. в. син Сили. Сказавши де-що про веселу юність Алкида, поет представляє в 18 віршах образ жизни сина божого. У другім сім уступі справді не знаємо, що нам подивляти, чи спосіб плястичного представління, чи живу панораму різнородних предметів. Тільки віщий поет міг такий образ написати.

От, виступає вже й Алкид jako лице дійствующе. Образ його являється з-першу вельми плястичним. Коби поет дальше таким ла-

дом був писав, то утворив би из свого Алкида истинний тип герою епічного. Розглянувшись про-те в тих образах, які в уступах III. и IV. розвиваються, думав би мабуть не-один, що поет поняв завдане епіка, та й що він станув по-за своїм твором, наміривши представити його об'єктивно. Звісно же, що епічна предметовість домагаться, щоб оповідане висновувалось из самої дії, та й щоб усяке розмотане завязки, без самоволі поета, из засновку поеми природно розвивалось. Треба отже признати, що уступи III. и IV. так писані, що навіть фаховий естетик не міг би майже нічого похизного в них примітити. Однакже годі се затаїти, що в образі старого Риму запропастилось *medium comparationis*. Тут бо читаємо, що Алкид, та ще гетери молоді, та й козлогий Фави над шляхом Апівним, у гаю, бакханальські оргії розводили. Яким же побитом дасться такий образ венеричної розпусти застосувати до України здоровенної, що у своїх розлогих степах заявляла життя природне? Чи-ж годилося, апостола Петра вводити поміж гетери и гостей п'яних, що на ложах полягали и реготались? Вправді не мали-б ми того чудового, чаруючого образу, наколи-б Петро не був орні поблагословив, але-ж апостол правди міг би и на иншому чемнійшій місці зострінутись из Алкидом и йому слово нове благовістити. Поетови же, що засидівся у тюрмі, насувались відай нераз гарні образи прелести зміслової, проте не здужав він повздержати свої думки у границях чемної по-добы, и відтак поставив апостола Петра проповідником слова божого поміж розпустними Римлянами и Римлянками...

Из уст гостя сивобородого потекло святе слово дорогим алезем (I, 42, 7—8), и стихла орґія, ба й жриця Венери поникла радісним чолом перед апостолом. И увірили всі слову правди, — усі розпрощались из бакхантскими орґіями и пішли за апостолом у катакомби. Пішов и Алкид, а бідна мати не могла дїждатись свого єдиного сина та й осталась сама з тяжкою тугою в зболілому серцю. Тут замічаємо (що вже и Згарский признав), що Алкид за-мало самостійним являється. Чому-ж не представив нам поет розмови поміж Алкидом а св. Петром, у котрій апостол правди звістив би неофітови свободу та братолюбие? Алкид поступає за апостолом гей-би махиально и появляється опісля в неволі у Сиракузах — не лицем дійствующим, але неначе статистом театральним. И опять усувається Алкид по-за куліси театра жизни, та виступає аж тогді, коли Неофітів байдаком по Тибрі в Рим везуть. Поет називає тогді Алкида апостолом великого христового слова (X, 29—30), — та що-ж? той апостол співає

довгий псалом, — головний богатир не дійствує, але являється ору-
дям машинерії епічної и виспівує пісню церковну!....

Алкид увірив у слова правди, — син переймився словами бра-
толюбия, а мати молиться все еще своїм пенатам, с. в. мати не ві-
рить еще у слова правди. Як отже пояснити собі таку суперечність?
Українець пізнав уже, що свобода и воля — то ёго евангелиє на-
родне, а мати-Україна поклоняється все еще раболіпно давним бо-
гам! Справді противоріччя! Треба же признатись, що воно протяга-
ється через цілу поему. Се сталося особливо з-за того, що мати не-
потрібно в поемі появляється. Правда, що елемент ліричний багато
зискує тим, що нещасна мати мов ангел-хоронитель усе йде слідом
за сином-неофітом, однако об'єктивне представлїне епопеї домага-
ється, щоб Алкид більш діяльно виступав, мати же хїба лише в епі-
зодах появлялась. Коли отже в Неофітах гадки основні не зовсім
природно розвиваються, то не дивно, що Згарский (Шрав. II, 261)
страждущу матір Алкидову називає героинею поеми.

Загально примічаємо, що поет сесю поему неначе з п'ятнадцятех
малих образців зложив. Нам здається, що поет, коли до писаня Не-
офітів забрався, за одним заходом не більше як лишень один обра-
зець списав. Сесю нашу догадку мотивуємо тим, що поет майже
кождий уступ зачав писати зі спокоєм душевним. Але ледво взяв
перо в руки, а вже збиралась в душі ёго мов громова хмара думок
різnorodних. И стемнілось у душі поета, и зашуміло вихром стра-
стей, и загреміло громом слів огненних, и от, стали розвиватись пе-
ред душею поета образи різнобарвні, — образи тільки денекуди
гарні и ясні, а по більшій части мрачні, чорні — страшні. И сха-
менувся поет у боротьбі душевній ... не дармо просив він матери бо-
жої, щоб дала душі убогій силу; — притихли страсти на хвилинку,
притихло горе, и пересунувся перед душею образ яснійший, — але
ледво тільки пробилось крізь хмари ясне промінє сонїшне, а вже
смерклось оцять, и загуркотіло громом еще страшнійше. Тоті наші
гадки дадуться приложити до уступу пятого. Поет бо пише спершу
коротким библійним складом, що на хресті стрімголов повісили св.
Петра, а Неофітів у Сиракузи в кайданах повезли. Мати йде шукати
свого сина. Поет, загубаючи в киркизких степах, впадає в иронію та
й мабуть забуває, що дія поеми відбувається в Італії. Про-те каже,
що мати шукаючи сина йде в Сибір, чи тев... у Скиїю. Згадавши
про Сибір, Шевченко затрівожився, бо се станули знов перед ёго
душею чорні образи. И питається поет, чи лишень одна мати Алки-

дова шукала в Сибірі, чи там у Скиєні свого сина? Страшні думки потрясли душею поета. И мов-то перечуваючи, що слово ёго загремить безконечним проклинанем супостатів, бажає він уклонитись від тої бурі та й молити: „Божа Мати, и заступи нас и укрий!“ И справді притихло серце, залагодилась трохи горесть душевна, по чім кобзар оповіданьм историчним таке каже:

Нема семі, не має хати,
 Не має брата, ні сестри,
 Щоб не заплакані ходили,
 Не катувалися в тюрмі,
 Або в далекій стороні
 В Британских, Гальских легіонах
 Не муштрувались!

Але-ж лихо хотіло, щоб Шевченко спімнув про муштри салдацкі, — та-ж и він сам був салдатом и мусів нераз муштруватись! И закипіла ёго жовч, и нуж проклинати лютого Нерона:

О Нероне!

Нероне лютий! Божий суд
 Правдивий, наглий, серед шляху
 Тебе осудить: припливуть
 И прилетять зо всього світу
 Святі мученики — діти
 Святої волі; круг одра,
 Круг смертного твого постануть
 В кайданах....

Тут вгамувався поет, — не докінчив прокляття: він, дитя святої волі, був висший лютого Нерона, про-те прощає ёго. Простив, але-ж опять напосівся на ёго новою наругою. Дітей святої волі називає братами, Нерона же собакою, людодом, деспотом сказаним!

Висказавши таке прокляття поет утомився духом... и уснула на хвилину ёго недоля: він забув, що пропадає в неволі. Але-ж и опісля не може поет-невольник переймитись віщим духом. Проте в устуні VI. пише досить млаво, що тьма невольників в Сиракузах у тюрмах сидить, та що Медуза, мати Алкидова, цяна зі старцями спить. Вона скрізь шукала свого сина, та й зайшла аж у Сиракузи. Але сердешної матери не допустили и подивитись на сина, відтак мусила коло острогу сидіти и ждати, поки ёго в кайданах не виже-

нуть, мести бульвар. А поки-що, в Римі свято велике. На капітолії погані Римляне приносять Неронові божу честь.

Коли-ж муза при сему писаню Шевченкови не дуже сприяла, то в уступі VII. силувався він розбудити опять віщого свого духа. Та годі! По-переду бо розвивав він лиш тоту гадку, яку був кинув при кінці уступу VI. Поет описує празник Неронський. П'яний Нерон постриг себе в Зевеси, и завдав сему богови ювілей. Лякують з ним п'яні їго поплечники. Сам поет називає тес свято „непевним“, хочачи висказати, що в рознустнім Римі ніхто вже не придержувався жадних законів, та що всё від волі вельмож зависіло. Вони-ж видали едикт: що кесар то бог, ба ще й, більш від бога, и майстрови дали ковати из бронзи кесаря, та й казали, що бронзовий той кесар буде и милувать! От, як запропастилась була воля Римлян! На сей празник потягли люде в Рим, неначе тягнуть птиці в вирій: приплила из Сиракуз також мати Алкидова, щоби враз з иншими матірми благати кесаря и бога. Тутки звертається поет в апострофі до тих нещасних, щб прийшли благати лютого ката! Аж тепер переймається поет опять живійшим духом и двічі звіщає тим матірям: „Горе з вами! по-що благати поганого деспота? чи кат помилує кого?“ И сейчас дає ім у словах клясичних ось-таку раду:

Молітесь правді на землі, —
А більш на землі нікому
Не поклонітесь. Всё брехня!..

(Конець буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Земляковский міністром.

И так те, о чім ми перед двома неділями яко о вісти кружачій в польских сферах згадували, котрій ми однако не зовсім еще давали віру, нині стало скінченим фактом: Земляковский именованний міністром без теки!

Ми не зовсім довіряли сій вісти, поминувши инші причини, та-кож задля того, бо ми не гадали, щоб др. Земляковский хотів всту-

пати в склад такого ряду, против котрого Поляки станули в опозиції, не гадали, щоб приняв теку, котрої гр. Водзіцкий и Зиблікевич в користнійших обставинах відказались. Єсли ж др. Земьялковский се зробив, то мусить мати до того не аби які свої причини и свої надії..

Земьялковский навірно не приймав би теки міністерскої, наколи б не мав того пересвідченя в душі, що удасться єму більшість Галицких Поляків, на тепер єму й рядови противну, для себе и для ряду позискати и з дороги теперішньої опозиції завернути. Се ж бо єго властива задача, на те він именований міністром! Чим же він старати меться їх позискати, сєго не трудно добачити. За міністерства Гієкри виборов для Поляків польський язик в школах и урядах не тільки в польській але и в рускій части Галичини—концессію, котра нам Русинам найбільше из всєго дасться в знаки и котрої не можемо переболіти. Навірно и тепер, єсли не більші, то певне не менші концессії здобуде; а де ж єсть предмет догіднійший до концессій для Німців, як не Русини? Вони то будуть, як вже були, тою ціною, тим товаром, за яку купувати муть собі Німці польську опозицію; ціною, так пожаданою для Поляків, як и не великою й не тяжкою для Німців. За жидів то єще боролись би Німці з Поляками, за Русинами умиють як Пилат руки и дадуть їх — на розпяте тим, котрі їх навіть не за чесних противників, але за зрадників свого власного (польского) народа уважають.

Небезпеченство, гровяче Русинам, представиться нам єще більшим, наколи зважимо, що др. Земьялковский став міністром за порозумінєм з гр. Голуховским и що й дальше в порозуміню з ним-же буде свою діяльність розвивати. Ся обставина як улегчить єму становище єго насупротив Поляків, котрих часть, хотя не жалувала б єго упадку, то жалувала б за Голуховским, котрий за надто заангажувався в цілій теперішній політиці, як щоб и по упадку Земьялковского міг остатись несхитненим: так з другої сторони дуже улегчить Земьялковскому акцію против Русинів, коли цілий апарат рядовий стане на єго услуги. Се покаже ся вже при найблизших виборах, при котрих ряд не буде, як многі в наших думали, заховуватись неутратно, але всіма силами намагати ме, щоб своїй, т. є. Земьялковского партії дати як найбільшу перевагу.

Не скажемо однако, що Поляки тепер зовсім віддадуться Земьялковскому, що занехають зовсім всякої опозиції против нєго: на теє, кажім правду, за мало мають політичного такту. Як же би и пр. міг допустити и Грохольский, щоби др. Земьялковский мав здо-

бувати для Поляків концесії и крішко держатись на своїм міністерськім фотелю, коли єму тє не удалось? — Але ся опозиція, по всій віроятности, буде більше криклива и докучлива для Земьялковского, ніж дійсно небезпечна. Не малу партію має він вже тепер за собою, значну часть шляхти наклонить до нєго ір. Голуховскій; а в містах Поляки в великій части так підупали, що без помочи ряду суть безсильні, як се показалось недавно в Тернополи, Тарнові и и., де до рад громадских вибрано більшість — жидівску!...

Яку ж науку ся найновіша номінація повинна нам, Русинам, дати?

Помимо тільки зазнаних заводів велика часть Русинів вще до тепер все оглядалась на Німців, ожидаючи від них свого спасєня. Наші старі зацофані політики не могли забути на ті блажені часи після 1848 р., де Русини дістали вправді велику — дулю, але за те Поляки дістали багатом! Вони не можуть поняти, що ті часи як и, бачиться, часи Шмерлінговскі, минули, пропали! що, як справедливо сказав недавно чєскій Рокрок, Поляки свої жаданя осягнуть як не од централістів так од фєдералістів! Вони не знають чи не хотять знати, що з всіх міністерств, які по Шмерлінгу наступили, ні одно так Русинам не далось в знаки як німецьке, централістичне Bürgerministerium Гіскри! Так тепер и другє німецьке міністерство дало Русинам — міністра Земьялковского!

И се-ж природно. Єсть конечно більше в интерєсі Німців-централістів, позискати для себе сильну опозицію Поляків ніж лояльних и під багатами Русинів. Єще ж и те належить додати, що, відколи значна часть Русинів заявила себе Русскими, одноплеменниками з народом пануючим в краю Астрії неприязнім, висшій сфєри не довіряють Русинам, приисуючи їм гравітацію и в політичнім вгляді до Россії, и відтак против Поляків не хотять їх хоронити.

Ми розуміємо впрочім двояку політику: засадничу и утилітарну. Засаднича наказувала б їти разом з другими Славянами; утилітарна, за підпиранє ряду в справі виборової реформа старатись узискати якісь важніші концесії для нашого народу, як се вдіяли н. пр. Дальматянци.

Що-ж однакo наші Русскіє проводирі? Вони постарались яко нагороду за їх вислугованєся Німцям-централістам о — концесією на банк!...

Єсли тепер вще деяким людям не отворяться очи, то нехай над ними Бог умилосєрдиться. Польска пословиця каже: Polak mę-

dry po szkodzie; але о Русинах тогді б сказати: Русин ані перед шкодою ані по шкоді — не мудрий!...

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Комната послів Ради Державної, відрочившись перед лат. великодними святами, зібралася опять 21. с. м. Галицькі послы (крім д-ра Яносого, Боднара и Влодка) мимо завізвання президента Гопфена не явилися, хотя и гр. Голуховский всіми способами мав іх до того наклоняти; в наслідок того президент Гопфен оголосив іх мандати посольські уневажненими. Через те и депутаты до спільних делегаций утратили свої мандати, а відтак послы др. Яновский и селяне Боднар и Влодек на іх місце вибрали до делегаций себе, послів Буковинских Томашука и Кохановского, и ще Кальногого и Шаршміда. Що впрочім неявленєся Поляків в Раді Державній не пошкодило польській справі ані у корони ані у ряду, видно из сєго, що відручним письмом цісарским з 21. с. м. др. Земьялковский именованый міністром без теки. Зараз на другий день після свого именованя др. Земьялковский аложив присягу, а на третій день явився вже на засіданю Ради Державної на лаві міністрів. Прихильність сфер найвисших до Поляків видно и з того, що всі депутації польські, висилані до цісаря з гратуляциями по поводу вінчаня архикн. Гізелі, а заявляючі притім свою привязаність до трону, незвичайно ласкаво були прийняті. На авдьянці одной такої депутації гр. Голуховский, висказавши глибоку привязаність всіх жителів Галичини до найяснійшого монарха, заніс „найнизшу просьбу, щоби Ёго Вел. зволили упшасливити Галичину своїм всенайвисшим приїздом, особливе, коли не тільки поодинокі кляси, як се тенденційно и з злою волею було піднесено публично колись впливовими а тепер зьужитими личностями (гр. Голуховский розумів тут бесіду гр. Ліхтенфельса в комнаті панів, котрий лише польских селян и Русинів представляв яко лояльних, а польску шляхту яко революційну и неприяну Австрії — Ред.), но противно, ціле жительство без ріжниць віддане своему милостивому цісареві з любовю и вірністю.“ Дня 24. с. м. Рада Державна свої засіданя а враз и своє истюванє закінчила; зберєся вже нова Рада на підставі безпосередних виборів. Вскорі також и засіданя спільних делегаций замкнуться.

Сторонництва антицентралістичні мали, як доносять Wanderer, ще перед ухваленєм реформи виборовой порозумітися з

собою и уложити сільний програм, котрий Waudeger в головнійших точках подає. Позаяк до того програму мали, по донесеню тої-ж газети, приступити також пп. Лавровський и Качала, набереє він більшої ваги и для нас и ми поговоримо о нім незабаром ширше.

Процес Скрейшовского и Ружічки, котрий в першій инстанції випав на корясть обвиненях, в другій инстанції рішений в той спосіб, що Скрейшовского засуджено на 18-, а Ружічку на 13-місячну вязницю. Подібний процес був виточений и Грегрови, редактори Narodni-x List-ів, и в першій инстанції випав також користно для нєго, однако прокураторя внесла рекурсе до висшого суду.

В справах заграничних не зайшло ніщо важнійшого. Війна домова в Испанії не устає, но скорше змогається, а хотя републиканскі війска ряду віднесли деякі побіди над Карлістами, то однако ладу в тім нещаснім краю не борзо мож надіятись. В Турції знов, як се в остатних часах періодично що кілька неділь повторяється, султан єдного великого везира скинув, а прибрав другого.

НОВИНИ.

— Дня 8. (20.) с м. відбулося вінчанє архикнягині Гізелі, найстаршої дочки нашого цісаря з Леопольдом, князем Баварским. По тому поводу на всіх сторін Австрійско-Угорскої монархії надсилено то дарунки то гратуляційні адреси, то позакладано ріжні фундації имени Гізелі. Гратуляційні адреси вислали також всі рускі товариства, розуміється окремо ті, до котрих належать Русини, а окремо такі, у котрих верховодять Русскіє. Сі послідні у твердім своїм патриотизмі вислали адрес тільки у німецкім явиці, Русини у німецкім и рускім.— Місто Львів в вечер тогож дня, в котрім відбулося вінчанє, було освітлене.

— Православний єпископ Буковинский Евгений Гакман, недавно именованій Буковинско-Дальматинским митрополитом, умер нечаяно перед лат. Великоднем у Відни, де яко член комнати панів пробував. Покійний був не тільки добрим пастирем церковним, але и ревним боронителем руского народа на Буковині так против ромуниці як и против российщини. В політиці держався централізма, по части з традиційної привычки.

— Руска Бесіда у Львові рішила, як ми уже згадували, на загальних зборах в Марцю, давати частійше музикально-декляматорскі вечери, відчити и т. и. Первий такий музикально-декляматорский вечер відбувся дня 6. (лат.) Цвітня в комнатах Бесіди, а хоч був импровізований, без наперед удоженого програму и без великих приготолінь, однако удався так добре, що и перед

ширшою публікою не треба би ёго було повстидатись. Була там и розмаїтість продукцій (співн хоральні, сольоспівн з супроводом фїсгармонїки, игра на скрипках и фїсгармонїці, деклямаці), и кожда продукція в цілости дуже добре удалася. Численно згромаджена публіка зовсім була задоволена и дуже вдячна виділови Рускої Бесїди, а именно проф. Вахнянинови, за котрого старанем головн сей вечер відбувся. На будуще треба би тільки такі вечери за часу и докладнїше оголошувати, щоби и наші красавиці в ще бїльшїм часї могли на них являтися.

— Члени товариства „Побратим“ с. р за старанем кїлькох жичливых людей святкували руский Великдень и гостилися спільно в комнатах свого товариства. Посвячене паски відправив в великодню неділю рамо о. Шанковскій; відтак забавлялися члени „Побратима“ в присутности членів почетних и наших старших людей з рускої интелїгенці весело, охочо и по широруски. Руска публіка повинна б еще бїльше, ніж до тепер, звертати увагу на сих піонерів рущини в нашїй класї ремїсничо-міщанскїй.

— Руска Рада буде 29. (лат.) с. м. мати свої загальні збори. Централїсти ожидаютъ тих зборів, надїючись, що Руска Рада розвине енергїчну діяльність в нашїм краю на їх користь, а федералїсти сподїваються, що Русекїе, зазнавши тільки заводів від централїстів, опамятаються вже раз та будуть разом з ними, разом з другими Славянами ступати. Ми, знаючи Руску Раду лїпше, крім якої зовсім безхосенної демонстрації не надїємся по нїй нічого хотя справді час, щоби щось позитивного зробила, бо до сеї пори цілою діяльністю єї було, що виключила з помїж себе „Українців“ и вивула анатему на такі рускі товариства, котрі далеко бїльше доброго для Руси вдїяли ніж Руска Рада.

— Новий рустикальнїй банк Е. Е. мїнїстер справ внутренних удїлив, на підставї отриманого найвисшого призволеня и в порозумїню з другими ц. е. мїнїстерствами, шп. Григорїю Шашкевичу, д-ру Антонїю Юзичинському, д-ру Амвросїю Яновському, Николаю Писарчуку, Іоанну Леонтовичу, Михаїлу Мазинковському, д-ру Францу Костеку и Іоанну Гушалевичу дозволене на заложеное опертого на взаємности товариства під назвою: „Загальне кредитове рїльнїче заведење для Галичини и Буковини.“ — Декотрі з Русинів покладають надїю на той банк, що ему удасться те, чого не доказав давнїй рустикальнїй банк, освободити нашого селянина від жидївської лїхви. Ми тих надїй зовсім не подїляємо, як и не подїляли надїй, покладаних на давнїй рустикальнїй банк при того-ж заложеною. Від нового банку надїємось лиш тої одної користи, що, если він справді заложиться (бо се, бачиться, еще не зовсім певне про недостаток капїталів), то зробить конкуренцію давному, на чїм очевидно наші селяне зискають. Впрочїм годїмося з судом о. Наумовича, котрїй (еще перед удїленою новому банку концессїєю) в Коломїйскїй „Рускїй Радї“ таке о нїм написав: „Пишуть в „Слові“, що не за довго буде отвертїй новїй рустикальнїй банк. Той новїй банк мають заложити Русини... Коби то лиш не вїйшли ми з тим новим банком так, як з тим старим, котрїй уже много людских груптїв пуствн на ліцитацію. В загалї, ми есмо противнї всякому банку, для того, що наші люди, правда не всюда, но по бїльшїй частї, знають лиш гроші позичати, а віддати — ані суди Боже! А так, чи то руский чи польскїй чи який там банк, все би муєїв всі задовженї людскї грунта ліцитовати. Отлучше би люди зробили, если би в кождїй громадї

заложили собі касу позичкову, як уже багато громад зробило, то далеко більший єсть ратунок людям в потребі.“

— **Справи шкільні.** Опорожнена єсть посада окружного інспектора шкільного в околі шкільним міста Львова. Убігаючиєся о тую посаду повинні властиве, крім висших наук, виказатися також знаєм о бох краєвих языків, як польского так и руского; однако Рада Шкільна доси задовлялась звичайно знаєм одного тільки языка польского. тому и тепер мало маємо надії, щоби се місце обсадилося по вимогам справедливости и законів. Не виходить однак з того, щоби такі Русини, котрі мають потрібну до сеї посади кваліфікацію, не подавалися о ню; противно, повинні теє робити, щоби відтак Рада Шкільна не могла тим звинятися, що не було убігателів Русинів.

— **Наука гр. к. релігії в Львівській гімназії Франц-Йосифа.** Пишуть нам из Львова: „По довгих пересправах між нашою консисторією и Радою Шкільною удалоєся було еще перед більш ніж 1^{1/2} роками довести до того, що установлена була гр. к. катихитуря в тутешній гімназії Франц-Йосифа, а катихитом назначений був о. Віличко. Однако Рада Шкільна зажадала, щоби наука гр. к. релігії подавалася в азиці польскім, хотя се противитьєся не тільки давнійшій практиці, по котрій ученики гімназії Франц-Йосифа, ходячи на релігію до гімназії II-гої (німецкої), училиєся там єї по руски, але и зовсім ясним и недвозначним §§. законів. Справедливо отже о. Віличко не хотів піддатися тому самовольному и несправедливому жаданю Ради Шкільної и відказавєся від катихитурі. Відтак велєся знов пересправити між нашою консисторією и Радою Шкільною о викладовий язык для науки гр. к. релігії; річ була практикована и в соїмі и передкладана міністерству и — скінчилося на тім, що консисторія наша, в справі так очевидно справедливій и важній, піддалася жаданю Ради Шкільної, мов би то була яким урядом від тойже Ради Шкільної залежачим. Позаяк о. Віличко не хотів компромітувати рускої справи, то консисторія назначила катихитом о. Лепкого. Сей обняв зараз свою посаду и — вже перед Великодними святами читав проповіді (ексгорті) в азиці польскім!.. Не дивуємоєся Раді Шкільній, котрої полонізаторскі тенденції нераз вже переступали всякі границі законів, але дивуємоєся нашій консисторії, котра, давши в так ясній справі доказ найбільшої непорядности и податливости, сумні подає нам надії на будучність, де нераз еще тяжші борби сточити буде треба. И чи зважила наша консисторія, який небезпечний прецеденс вона подала, позволяючи на викладанє гр. к. релігії в польскім азиці? Гімназія Франц-Йосифа нічим не ріжнитьєся від всіх инших гімназій, в котрих в викладовий язык польскій; так само отже як в ній може захотіти колись Рада Шкільна и по инших гімназіях завести науку релігії для Polaków słowiańskiego obywatelstwa в азиці польскім! Дивуємоєся також и о. Лепкому, котрий, будучи членом виділу „Руской Матицы“, „Дома Народного“ и пр. и пр., отже належачи до самих твердих Русских, давєся Раді Шкільній ужити за орудіє єї против рускої справи, меж тим як о. Віличко, член Рускої Бєсїди, отже тим самим належачий до м'ягких, власні корєсти посвятив справі народній.“ Х. (Ми тому зовсім не дивуємоєся: наші Русскіє вже аж надто дали доказів, що вони тверді лиш в борбі против власного народу и тверді своїм мертвим, дерев'яним языкѣм; що же до твердості в обороні справ народних, зовсім не можуть ривнатися з „м'ягкими“ Русинами. — Ред.).

— **Весесвітня вистава в Відні** отвориться 1. (лат) Мая и тревати ме до кінця Жовтня с. р. Вступні карти будуть продаватися по ціні 1 зр. на дві будні, а 50 кр. на неділі; 7 білетів на цілий тиждень стоять муть 5 зр. Ві всіх трактирних ціни страв и напоїв мають бути докладно для перегляду гостей виставлені. Ізда сама не много буде стояти, бо вже тепер оголошуються товариські їзди по знижених цінах. Найбільше треба буде платити за помешканя, як видно из ціл, котрі тепер обвіщуються. Для учителів шкіл середних дає п. Поляк, заложитель закладу Rudolfinum, на 14 днів помешканя безплатно в часі від 1. Липця до кінця Вересня. Зголоситися треба, подаючи докладно свою адресу, до адміністрації Rudolfinum, в Відні: Wieden Mayer-Pofgasse N. 3. Подаватися треба через дирекцію закладу. Також буде п. міністер просвіти учителям шкіл середних, хочачим поїхати на виставу, давати малі стипендії.

— Управшася р. т. членів **Дружнёго Лихваря**, котрі з пожитками залагають, щоб ти як найскорше звертали, додаючи, що и меншими ратами, а навіть по одному зол. сплачувати можна, щоб тим способом касу все готівкою заосмотрити и щоб з загального добра всі члени товариства користати могли.

Від Виділу Др. Лихваря.

— **Віденські богослови.** Виділ Дружнёго Лихваря, розсилаючи своє справозданє (додучене и до Студневого и-ра „Правдн“ за 1872 р), переслав був також кілька екземплярів до Віденської семінарії; звідам однако звернено сі справозданя під опаскою и з написом „не надо“ и увагою „да“, помазані червоним оловцем в виді скорригованих задач гімназійних. — Если пиш семінаристи знанє кількох слів російських (великорусских) и рускої ортографії за доказ так дуже високої науки уважають, що аж чваняться сим, то жаль нам їх сердечно; у нас бо вже в низших клясах гімназійних школярі знають ортографію, а вивчаться слів „ненадо, да, какъ“ и „что“ може справді и найтушка голова не тільки „въ одинъ часъ“, але й в одну мінуту. З другої сторони оказується не дуже велика дотепність п. корректора сим, що в такім письмі, як справозданє з діяльності товариства, зовсім не добачає самої річи, а слідить за — похибками правописними. Ще-ж и те додаті належить, що окрім 2 чи 3 похибок друкарских інших зовсім не ма, хіба щб п. корректору з его граматичного и ортографічного становища здавалося похибкою.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

Вч. Лучевякови. Простіть, що ми доси вам не відписали; напишемо до Вас ширше сими днями. В дописи Вашої зробимо ужиток вже в найближшій и-рі; з поезій аж пізніше децю виберем. — Вч. дописувателеви в пісків Яворівських. Ваша допись зразу призначена була на поміщенє, однак про недостаток місця ми її мусіли відложити. Меж тим вона вже задавнилась, а и гадки п. Квасз. про відносини Галицкі, против котрих полеміуєте, навіть між самими Галицкими Полками не мають вже такої ваги, щоби конче на них відповідати. Просимо однако сердечно, не забувати на нас и дальше! Особливе факти локальні, маючі однако загальніше аначієв, опиєси, як стоїть справа руска в иоодиноких сторонах, и т. и. були би нам дуже придатні.

Одвічальний редактор: Др. Олександр Огоновский.

З газетні Інститута Статроїгійского.

Виходить випу-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 15. (27.)
кожного місяця

ПРАВДА

Редакция и Адмі-
ністрация під ч.
12. улица Оссо-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 згр., на пів року 3 згр., на чверть року 1 згр.
50 кр. в а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в а. від одної стрічки
дрібним друком—з долученем 30 кр. в а. на стемпель за кождоразове уміщеня.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

Прочуває те цар славен Лазар,
Та весело він тогді всміхнувся
И чорнила достав и паперу,
Та лист пише, лист отсей найперше,
Й посилав ёго в Черногору
До Владики до Цетиня-града;
А у листі оттак промовляє:
„Златобрадий, цетинский Владико!
Виберай же лицарів-завзятців,
Що найлучших з поміж що найлучших,
Сих хоробрих, що завзято бються,
Не бояться полягти у бою, —
Та приводь їх у Крушево рівне,
Боем вдарим на Косове поле;
Все Косово Бісурмени вкрили,
А перед ім веде славний Мурат,
Наш край рідний хоче звоювати.

Краще ляжем у кривавімебою
 Ніж пійдемо до Турка в неволю,
 Щоб невірні над нами злуцались!
 Хто ж не вийде на Косове поле,
 То у того щоб не було роду,
 Щоб у нёго дитятка не було,
 На подвірю щоб не грало коло,
 Щоб у нёго стада не буяли,
 Щоби зерно плоду не вродило,
 Ні у поли білая пшениця,
 Ні виноград в ёго полонинні!“

Висилає, а лист инший пише,
 Та у Босню пишну посилає,
 Королеви боснянському в руки:
 „Ти мій крілю, вірний приятелю!
 Зберай мені лицарів-завзятців,
 Веди військо у Крушево рівне;
 Там зберемо усі наші війська.“
 И всё каже, що и як — всё каже.

Висилає, а лист третій пише,
 Посилає в край Герцоговинский,
 Та до зятя Бранковенка Вука:
 „Ой мій зятю, Бранковенку Вуче!
 Зберай своїх лицарів-соколів,
 Веди військо у Крушево рівне;
 Там зберемо усі наші війська,
 Та ударим на Косово боєм.“
 И всё каже, що та як — всё каже.

Висилає й лист четвертий пише,
 Посилає в землю Арбанаску,
 Та на руки Муси Арбанаса:
 „Ой мій Мусо, славний воєвничче!
 Ой зберай же Арнаутів славних,
 Веди військо у Крушево рівне;
 Там зберемо усі наші війська,
 Та ударим на Косово боєм.“
 И всё каже, що и як — всё каже.

Висилає, а лист пятій пише,
 Посилає ёго в Срїєм рівний,

Богданови воєводи в руки :
 „Воводо, Лютице Богдане!
 Зберай військо — лицарів-завзятців,
 Та веди їх у Крушево рівне;
 Там зберемо усе наші війська,
 Та ударим на Косово боєм.“
 И всё каже, що и як — всё каже.

Вислає, а лист инший пише,
 В город Будим ёго посилає,
 Та Павлови Орленкови в руки :
 „Ой Орленку, ти мій соколоньку!
 Зберай військо, лицарів-завзятців,
 Та веди їх у Крушево рівне;
 Там зберемо усі наші війська,
 Та ударим на Косово боєм.“
 И всё каже, що и як — всё каже.

Вислає, а лист семий пише,
 Посилає в город Вучитерну,
 Та на руки старенького Юга :
 „Ой мій тестю, ти моя порадо!
 Зберай військо, лицарів-завзятців,
 Та ще девять соколів сизеньких,
 Ой соколів, девять синів твоїх,
 Та веди їх у Крушево рівне;
 Там зберемо усі наші війська,
 Та ударим на Косово боєм.“
 И всё каже, що и як — всё каже.

Вислає, а лист осьмий пише,
 Й посилає в рівни Бояни,
 Та на руки бана Страхиинна :
 „Ой мій зятю, бане Страхиинне!
 Зберай військо, лицарів-завзятців,
 Та веди їх у Крушево рівне;
 Там зберемо усі наші війська,
 Та ударим на Косово боєм.“
 И всё каже, що и як — всё каже.

Посилає, а девятий пише,
 Ой до Стецька та до Васовника :
 „Ой мій Стецю, ти лицарский роде!

Зберай війська, лицарів-завзятців,
 Та веди їх у Крушево рівне;
 Там зберемо усі наші війська,
 Та ударим на Косово боєм.“
 И всё каже, що и як — всё каже.

Висилає, а десятый пише,
 До Степана до Мусенка пише:
 „Ой Степане, соколе крилатий!
 Зберай мені лицарів-завзятців,
 Та веди їх у Крушево рівне;
 Там зберемо усе наше військо,
 Та ударим на Косово боєм.“
 И всё каже, що и як — всё каже.

И шле лист сей, а лист инший пише
 Й посилає Серді Злопогяді:
 „Злопогядо вороженькам нашим!
 Зберай мені лицарів-завзятців,
 Та веди їх у Крушево рівне;
 Там зберемо усі наші війська,
 Та ударим на Косово боєм.“
 И всё каже, що и як — всё каже.

И шле лист сей, а лист инший пише,
 Й посилає до Лауші свого:
 „Ой Лауше, любая дитино!
 Збров ясна, шабле обоюдна!
 Посестрами в тебе вілі були,
 Посестрами и тепер остали,
 Остра шабля тебе не врубас!
 Зберай військо, лицарів-завзятців,
 Та веди їх у Крушево рівне;
 Там зберемо усі наші війська,
 Та ударим на Косово боєм.“
 И всё каже, що и як — всё каже.

Так цар пише, в поход закликає
 Всіх лицарів и всіх воеводів.
 Воеводу Милоша взиває,
 Обох ёго побратимів кличе:
 Побратима Косовця Ивана,

Та славного Топлицю Миляна, —
 И дав їм славен Лазар приказ,
 Щоб зібрали все хоробре військо
 У Крушеві и біля Крушева.

(Дальше буде.)

НОВИЙ ЧОЛОВІК.

Повість Ивана Нечуя.

(Дальше.)

Раз молодий Радюк дуже довго думав про карі очи Масюківни, ходячи в вечері по саду. Другого дня в ранці він попросив у батька коней, ніби навідатись до сусід до пані Високої. Але ёго думка прямувала проз двір пані Високої до Масюкового хутора.

Напившись раненько чаю, Павло Антонович звелів запрягти пару коней в легенький візок и полетів з дворі. Ранок був чудовий, ясний, теплий. Тихий вітер с степу прохолоджував повітря и обвівав лице молодого Радюка. Коні весело несли легенький візок бітим шляхом, перебігли село и полетіли степом. Радюкови так було легко на серці, так радісно серед зеленого степу, в чистому повітрі, під ясным небом, що він розстебнув одежу, скинув картуз и почав співати пісню.

Край невеличкого сільця появился хутір пані Високої, обсаджений тополями та вербами. Радюк зараз углядів на городі пані Високу, котра стояла меж соняшниками, накривши голову білою хусточкою.

— Не ставай же коло двору Високої, борони тебе Боже! Жени коні, як тільки можна швидче! промовив Радюк до кучера.

Коні зміями підлетіли під тополі. Радюк скинув картуз и кланявся до пані Високої. Висока щось кричала до ёго, аж ві роток манячів з далека, потім почала махати до ёго рукою, далі зняла з голови білу хусточку и почала махати хусточкою. Коні понесли візок проз город, а Висока, побачивши що її зовсім закривають соняшники,

вибрала здорову листату лободу и почала нею махати, показуючи на свою хату. Коні повернули в бік, и високі соняшники та буряни зовсім закрили од Радюкових очей пані Високу. Радюк сміявся и парубок сміявся, поглядаючи на панича.

Коні вбігли в ярочок, ледві примітний серед широкого степу, перебігли через хисткий місточок, складаний с паличчя и накритий землею та дерном. Під місточком джорчала маленька річечка с чистою водою. Та річечка текла од Журбанів до Масюкового хутора. Радюк подивився на чисту воду, на одним одну зелену вербу коло самого містка, під котрою товпились овечки. На тім ярочку вже видко було Масюків хутір. Візок покотився понад самою річкою; одно колесо обмочилося в воду и зашелестіло в осоці. Коні нахилили голови до свіжого струмочка. Кучер смокнув віжками, и коні в одну мить прилетіли до хутора. Радюк встав з воза и пішов навпростець через сад, звелівши парубкови іхати на подвір'я.

Старий, густий сад розрісся на ярку трохи не до самої річки. Через гущавину не було видко ні хати, ні загород. Сад ріс собі на волі дико й буйно. Гілля переплуталось меж собою так, що здавалось, ніби груші ростуть на вишніні, а вишні червоніють на яблуні, а яблука висять на бузині.

Радюк перескочив через тин, ледві проліз через куці бузини й трохи не застряг в густому бузку, де кури крадькома неслися й виводили курчат. Густі вишні скинули з ёго картуз, били ёго тонкими гіллячками по лиці. Він мусів розводити руками гілля и затуляти лице й очи.

В саду якась дівчина співала пісні. Чудовий голос, чудові, потячні слова пісні так и потягли до себе молодого панича! Радюк почав тихісінько закрадатись, боявся зашелестіти листом, ледві ступав по траві и все йшов туди, з відкіль розливаввся дівочий голос меж густим листом, неначе голос соловейка. Їму здалося, що співала якась сільська дівчина, бо голос, мотив, слова — все було щиро сільске. Маючи звичай записувати пісні, Радюк притулився за товстою грушою, витяг книжечку и почав ловити на ноти мелодию.

Записавши мелодию, Радюк побачив, що недалечко од ёго на вишневій гіллячці висіла лубяна коробочка, почепляна за гіллячку ключкою, привязаною до дужки. Через густе зелене листя все просовувалась рука и кидала вишні в коробочку. Рукав був засуканий по лікоть, але ручка була біла, маленька, мало не дитяча. На пальці блищав золотий перстеник. Радюк поклав квіжечку в кишеню и по-

чав медуватись знехотя тією ручкою. Він виглянув знов и побачив, що на зеленій траві стояла пара маленьких черевичків, з ніжками, и на ніжках білили панчішки. Черевички все спинались на самих кінчиках, неначе танець танцювали!

Радюк догадався, що то молода Масюківна рвала вишні. Їго серце дуже, дуже затріпалося в грудях, жар ударив ёму в щоки. А пишний, звінкий голос лився на ёго через лист так недалечко, що він неначе лицем чув трелі, таки неначе очима бачив той голос, тремкий як тонке срібло, як найтонший кришталь. Він ще раз виглянув з за груші, а через вишневий лист забіліло личко, зачервонів ротик, свіжий, як спіла вишня. Голос на час замовк, бо біла рука вкинула в рот вишню, але знов пісня почалася, гіллячка нагнулася, и Радюк побачив все лице Галине с чорними тонкими бровами, с тонким, як виточеним носиком. Темні великі очі блиснули через лист, як блискавка.

— Ой! ой! ой! крикнула Галя на весь сад, несподівано побачивши якогось панича за грушою. Коробочка з вишнями полетіла на траву. Вишні розсипались, як рій бджіл. Гіллячка порснула в гору. Галя с переляку прожогом побігла через сад и сховалась в гущавині.

„От тобі й на! сполохав иташку в вишневому садочку!“ промовив сам до себе Радюк и почав зберати в коробочку вишні. Спілі вишні злипались китягами, як бджоли в рої кругом матки. Радюк набрав повну коробочку з верхом и пішов через сад до двору.

Виходячи з вишняка, Радюк заглядів через молоді вишні и через тин дві кінські голови и вже хотів крикнути до кучера, що не розпрягав коней. Коли дивиться він, аж кучер повів уже коні до стайні, бричка стояла під коморою в тіні, спустивши дишель, неначе на одпочинок, а Иван Корніввич Масюк поніс упряж до комори, кинув за двері й запер двері замком.

„Иване Корніввичу, добрий-день вам! С тим днем поздоровляю, що сёгодня! Але на віщо ви звели випрягти коні, ще й упряж замкнули?“

— На те, щоб ви zostались у нас на обід, бо ви народ молодий, непосидячий! гукнув Иван Корніввич, стукнувши дверима и брязнувши ключами.

Радюк ввійшов через ворота у двір. Двір був просторний, чистий, зарослий низесеньким зеленим споришом. Чималий але не новий

уже дом з ганком привітно білів проти сонця. Куці рожі, георгінії зеленіли під самими вікнами, дуже виразно малюючись проти чистих білих стін, як на папері. Висока, небіляна, рублена комора с чотирма колонками с фронту, штучно вирізаними, кидала од себе густу тінь на зелений двір. Повітки, загорода, кошари, клуня — все було добре вшите, добре збудоване. Скрізь було чисто, скрізь був порядок, скрізь було по хазяйській. Навіть вулики в сінцях під коморою були складані за колонками рівно, гладко, як по шнурку.

На зустріч Радюкови йшов Масюк. На ёму був солом'яний бриль с широкими крисами и легкий халат. Поли халата ніяк не слухали рук, все одкидались, а с під їх було видко білі, чисті, дуже просторні сорочки.

Ще раз вони поздоровкались серед двору и поцілувались. Замість того, щоб просити гостя до хати, Масюк повів ёго подивитись на хазяйство. Він любив хліборобство, любив воли, вівці, як любить все те простий Українець. Радюкови дуже хотілось пійти в хату побачитись з Масюківною, одначе він мусів ити слідком за хазяїном и нести с собою коробочку з вишнями.

— Де се ви набрали вишень? Чи не од зайця одняли? спитав Масюк.

„Може й одняв....“ промовив Радюк, „тільки не од зайця“.

Хазяїн повів гостя через ворота на тік, показав здорову клуню, так гарно вшиту, неначе обстрижену ножницями, показав засторонки, повні пшениці арнаутки, доброї як золото. Потім вони пішли помеж стіжками, помеж стиртами жита торішнього и сѣгорішнього. Возі везли ишеницю и заклали здоровий стіжок. Масюк не втерпів, вхопив вила и почав подавати снопи на стіжок, ніби показуючи парубкови, потім взяв важку лопату и почав припліскувати боки нового стіжка. Сонце вже добре припікало. З Масюка лився піт, а він усе заглядав на всі боки, та поправляв, та гомонів на робітників. А Радюкови не було все те в думці, хоч він и привик до хазяйства на селі.

— От ишениця вродила! Що вродила, так уродила! гукав Масюк, взявши важкий сніп и поставивши ёго на тік.

Важкі колоски так и нагнулись на всі боки. Масюк взяв колосок, розтер ёго, дмухнув на долоню и показав Радюкови великі зерна, блискучі, як золото. Радюк взяв на віщось зерно в рот и розкусив, потім виплюнув и закусив вишнями.

— А яких я волів маю, коли б ви знали, Павле Антоновичу! В вашого батька таких не ма. Чи повірите, отакелецькі роги!—И Ма-

сюк розіп'яв руки, піднявши в гору. Він хотів вести гостя до стайні, до возовень, до повіток. Коли се з за стіжка вийшла Масючка, убрана по буденному, в чорному горсеті, в хустці на шиї, завязана шовковою, але не новою хусткою.

— Добрий день вам! Чи живенькі, чи здоровенькі? А ваш панотець, а пані-матка? Чи живі, чи здорові?

„Спасибіг вам, Олександро Остаповно! Як бачите, я аж надто здоровий, та ще й приїхав на село набиратись здоров'я!“ промовив Радюк.

— Чи довго, ти старий, будеш водитись отут помеж стіжками? Добре приймаєш гостя! Йй Богу, добре! Не просиш до хати, та в клуню! Прошу покорно до хати! промовила Масючка до Радюка. — А де се ви нарвали вишень, чи не в нашому садку? сказала потім вона, углядивши коробочку з вишнями.

„Нарвав хтось, та не я,“ одказав Радюк усміхаючись. И вони всі пішли через тік до хати.

— А моя Галя прибігла с садка та й каже, що до нас гість приїхав. Я до вікна, та й бачу віз, а гостя не ма та й не ма! Ле-дві знайшла вас меж стіжками. Мому старому все на думці хазяйство! промовила Масючка до гостя.

Саме на стежці стояв віз. Пара волів, звязаних до купи налигачем, паслася коло воза, та аж сопла, хапаючись и разом соваючи мордами по траві. Здорові роги чумацьких волів аж черкались кінцями. Масюк не втерпів: взявся рукою за полудрабок воза и торгонував з усієї сили, став ногою на міцний обід и поворушив колесо.

— Що за добряці колеса, Павле Антоновичу! Чи ви бачите? Шпиці як зелізо!

Павло Антонович тільки глянув на шпиці, ради хазяйського слова, и пішов мерщій з Масючкою до хати. „Не дай Боже, як ще хазяїн здумає потягти мене ще по возовнях та по коморах!“ подумав він тай побіг скорше слідком за хазяйкою.

Перед хатою, з обох боків ганку був цвітничок, де панські квітки перемішувались з зеленим зіллям, любимим сільськими дівчатами. Коло лелії й георгінії стлався зелений барвінок, застеляла грядки рута, мята. Рядом с фіялками и левкоєм ріс любисток, цвіла проста рожка и своїми великими червоними квітками дуже красила горідчик и веселі стіни дома. Молодого хлопця так и тягло у той горідчик, до молоді панни.

Через легеньку фірточку вони вийшли в цвітничок. Літнє проміння сонця, одбиваючись од білих стін, вже пашило тешлом на квітках, на зілля. Теплий воздух був пропаханий пахощами резеди, м'яти, рожі. Кожний куц георгінії був недавно политий, и वोхка земля ще не встигла висохнути в тіни коло коріння. Грядочки були чисто виполоті, куцки квіток були так чепурно прибрані, привязані, що Радюк зразу догадався, чия рука дбала в цвітнику. Гаряче, пахуче повітря злилося для ёго с чудовим голосом за вишнями, с пишшими очима, с чорними бровами, котрі він бачив недавно в садочку. Він знехотя повернув од ганку у цвітник и знехотя глянув на вікна світлиці. В ясному вікні, як на картині, він углядів Галю. Цікава Масюківна назирала гостя з вікна, не вважаючи, що її було видко всю з надвору так ясно, як вона бачила все с світлиці.

Радюк вглядів ві великі темні очі, ві довгеньке свіже личко, ві тонкі ще дитячі брови и добре намисто на шиі. И ві гарний образ так и впав ёму на серце серед пахучого гарячого повітря, серед ясного блискучого дня, серед зеленого зілля и квіток. Душа ёго аж умліла, аж опяніла. Але Галин образ так швидко счез, як и зъявивсь на склі, и він за хазяїнами пішов у світлицю.

Масюків дом був збудований по старинному: с сіней на один бік були двері в пекарню, на другий бік — в світлицю. Треті двері прямо були новійші и показували, що з довгих сіней не дуже давно переробили кімнатку для молоді дочки.

„Ще раз добрий-день в вашу хату!“ и в друге привитався Радюк до хазяїна й хазяйки. Він озирнувся на всі боки, думав привитатись до дочки, а ві не було в світлиці.

— Сідайте ж у нас, щоб старости сідали, та й будьте в нас гостем! промовив Масюк до Радюченка; — а ти, пані-матко, по старинному звичаю, винесла б нам по чарці. Пора б уже червяка заморити.

— Добре! але вибачайте, будьте ласкаві, бо ще мої паляниці й пироги певне не випеклись! промовила Масючка якось хлопотливо до Радюченка.

Тим часом Радюк все поглядав на двері в кімнату, все ждав, що от-от вилине звідтіль та пташка, котру він сполохав у садочку, — а пташка не вилітала. Натомісьць вбігла прожогом наймичка дуже негарно підтикана. Вона держала на долоні здорову паляницю, піднявши її на руці врівні з головою, але побачила гостя, тиць! та й подалась за двері!

Стара Масючка пішла до дверей и взяла паляницю, поклала собі на ліву долоню, простягла руку, а правою почала злегка торкати рубом по лівій руці. Паляниця загула на долоні.

— О, вже вишклись! вибери с печи! промовила вона и хотіла вийти с світлиці.

— Е, пані-матко, Олександро Остаповно! про мене йди, а паляницю зостав нам на закуску.

— Та піду, наріжу на тарілку, чи що, та принесу пирогів! Де се моя Галя? Хоч би паляниці накраяла. Галю! Галю! де се ти ховаєшся? стиха гукнула Масючка, заглядаючи в кімнату.

В кімнаті щось зашелестіло, але Галя не вийшла в світлицю. В кімнаті десь далеченько забрякали тарілки й ножі, по світлиці пішов чудовий дух од свіжої, пахучої смаком и здоровляч гарячої паляниці, з доброго простого борошна.

— Ой паляниці пахнуть! Давайте мерщій горілки та закуску, бо не видержу! Слава Богу нагулявся на току та по двору! промовив Масюк.—Галю! де се ти? Помагай бо матери, бо час або снідати, а про мене й обідати.

Знов щось за стіною логенько зашелестіло и подибало, як кішечка, через кімнату, але Галя не вийшла.

„Чи не сердиться отсе вона на мене?“ подумав Радюк; „чи не перелякав я часом її в садку?“

Масючка тим часом сама накрила стіл, винесла горілку, наливки, поставила свіжі гарячі пироги, накраяла паляниці, поставила масло и сіла поруч з гостем. Хазяїн налив чарку горілки и подав Радюкови, але тільки що той простяг руку за чаркою, Масюк влив чарку собі в рот. Всі засміялись.

„Вибачайте! забув, що хазяїн повинен первий випити до гостя.“

— О, ти вже багато чого видумавш! сказала Масючка,—але сів отсе снідати, а вбратись не вбрався хоч до гостя.

— Гость наш добрий, вибачить. Коли б тільки не навідалась наша мила сусіда, Лежерна. Отсіві я боюсь! промовив Масюк, натякаючи на пані Високу; отся рознесе по всій губернії, що застала мене в білих штанах та ще й широких.

Неголені вільки днів щок и підбородок, легкий халат, прості чоботи— все те показувало, що Масюк не ждав у жнива що години гостей. Навіть його довгі вже сивуваті вуся були не закручені й не розчесані и ялось косо стирчали на оброслих щокях.

— Павле Антоновичу! кушайте, будьте ласкаві, пиріжки! Чи вже ж мої пироги та недобрі?

— А може й недобрі! промовив Масюк, кидаючи в рот як раз по шів пирога; тільки, як будеш другий раз цекти пироги, то роби трохи більші — не на панянські роти, а на козацькі.

„Де вже недобрі!“ обізався Радюк, поглядаючи на пироги и на масло жовте, чисте, свіже, ту ессенцію с степових квіток. Він попробував їх и забув на час про коханнл.

— Викушайте ж наливочки хоч чарочку! припрохувала хазяйка, наливаючи пахучої наливки, чистої й смачної, як вино.

— А! аж губи злипаються! ото смачна! промовив Масюк випивши чарку и прицмокуючи. — Ож виийте, Павле Антоновичу! Будете веселійші. Спасибіг вашому батькови, було як заїде до мене зимою або осіню, ідучу с Полтави, то ні с ким не випеш так у смак як из ним. И прикаже, и приговорить, и засміється, и розважить, и випе до мене, аж любо подивитись. Е! молоді люде вже не такі, я вже бачу, що не такі. От ви мені вже й не до компанії.

Щоб бути до компанії, Радюк випив чарку наливки. Чудовий напиток так вскочив сам у рот. Він трохи повеселішав.

Масюкова світлиця и кімната давно була знакома Радюкови. Не раз и не два він заїзджав з батьком до Масюка, сидів и слухав до півночі їх братерску розмову. Їму давно була знакома трохи європейска и трохи сільска, старинна обстава Масюкової світлиці и кімнати: ті дві канапи в світлиці покриті гарними килимами, великий образ в шаті у кутку, у котрому висів дорогий вишиваний рушник, скляна шафа коло порога, звідкіль виглядала маслянка, зробляна круторогим бараном, звідкіль колись лякав ёго великий скляний синій ведмідь повний настойки, старий годинник коло груби, з великим циферблятом, на котрому були намальовані ясно прясно рожі, сині й червоні пташки. Але більш усього він любив малим кімнату и памятав, як там було тепло, любо, гарно, спокійно, привітно зимової темної ночі. Було, на дворі гуде вітер, порощить у вікна метелиця, стукає віконницями, гукає десь у загороді недобре причиненими ворітьми, а в кімнаті тихо й тепло; в лежанці горить весело огонь, обливає двери в світлицю червоним світлом, бігає хвилями на помості на стінах; на лежанці стоїть самовар, а кругом лежанки сидить Масюк и Масючка и ёго батько, та все балакають, все балакають. Дивлячись через двери в кімнату на жерточку в куточку коло лежанки, де висіли клубки й шівітки, моло-

дий Радюк так и пригадав собі, як на білих клубках та якихсь торбинках грав колись червоний світ од груби, як він придивлявся до круглих пасм, до чудних торбинок, грався світом та все слухав та слухав балакання старих, доки не засипляв сидячи на однім місці. Якимсь теплом, якимсь домовим щастям повіяло на ёго с тієї кімнатки, де тепер легесенько, крадькома ходила по хаті Галя и манила ёго своєю ходою.

— Та вийди бо! Чом ти не йдеш до світлиці?! промовляла за стінкою Масючка до Галі стиха, але так, що Радюк чув кожне ві слово.

Знов щось заворушилось за дверима и почало тихісінько шептати. И зараз за тим вийшла в світлицю Масючка, а за нею слідком Галя. Вона почервоніла, як рожа, лице аж горіло румянцями. Вона соромилась. Трошечки надуті губки и очи повернуті до дверей показували, що вона трохи сердилась.

(Дальше буде.)

ЛІТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАЇНСКА И ГАЛИЦЬКА.

(Конець.)

Головна вина галицьких патріотів обох партій у тому, що вони дали більш важности и уділили більш часу такому для них заграничному а не домовому питанню, як питанне про відносини галицької літератури до російської. Минаючи те, що Россия мало дума' для Галиці, що вона не може гадати про те, щоб піднимати проти себе Австрію и Германію, щоб узяти провінцію, яких у неї и без того не мало, и не може ждати для себе великої користи од того, що Галичане будуть писати по російському, бо Галичане усе одно будуть писати про свої діла и интереси, а Россия має свої діла и интереси: — и самим Галичанам, як би вони не думали про свої відносини до Росії и російської літератури, усе одно треба самим працювати над народнєю освітою, над наукою про свій край и т. д. Сю працю усе одно Галичанам треба вести своїми силами, у своїх

обставинах політичних, соціально-культурних, язикових, так, що Галичани, хоть би и не хотіли, а не можуть не розвинути своєї, власної літератури. Малоцінність усіх чварів з за питання про відносини галицької літератури до російської виявляється більш усього тим, що ті самі люде, котрі говорять про єдність з Росією, — усе такі volens-nolens виробляють свою літературу, и духом и язиком одмінню од російської. Про дух „Слова“, „Нового Світа“ и т. п. я уже и не говорю: щирі підписчики сих почтєнних журналів, навірно, стали б хреститися, як од диявола, як би їх засадити читати не тільки „Отечеств. Зап.“, „Вѣстн. Евр.“, Добролюбова, Тургенева, Островського и т. д., а хотьби самі богословські писання Хомякова, або и самі „Московск. Вѣдом.“ (про жидів) и „Голосъ“ (н. пр. недавній фелетон про нігілізм Соломона и Екклезіаста).*) Але возьмемо одну мову хоть би на пр. нового Страхопуда, котрого „главний“ сотрудиик вже в 1867 р. виступив яко доказчик тожества літературного язика галицького з російським и, значить, мав досить часу вивчитись послідньому. Мушу признатись, що де-що прочитав я у новому Страхопуді з довольством: видна щирість до руского діла, видно и духа критики, є доля й остроти, але мова „Страхопуда“ навела на мене сум. Не розберу я, яка се мова, — тільки не російська. Беру Н. 1. и вибераю перші попадаючіє одміни од літературного російського язика. Одні одміни вийшли од того, що автор пише по українському, або почаєтно по галицькому: якіи (какіє), ся бороти (бороться), заспѣваемъ (запоємъ), сватове (сватя), числишь (считаєшь), я къ вамъ витаю (прихожу) и т. д.; другі з того, що автор пише по церковному: днесъ (теперь); треті з того, що автор пише по латинському: корупціи (порчи), тестаменъ (завѣщаніє); четверті, численнійші, од того, що автор видумує форми, ні якому рускому язику, ні великорускому, ні малорускому не принадлежачі: я снлѣ (миѣ снилось), отиграетъ на басѣ (сыграетъ; отиграть по великорускому контраст від „програти“ — гроші —, т. є. назад вернути игроу у карти, або що); отспѣваетъ (пропоетъ); жметєя сердце (сжмается; жмети значить щось друге, а не те, що хотів

---

*) По тому, що діялось и тепер діється у Галицькій и Угерській Русі, — я берує пророкувати, що багато з тих, хто тепер з причини будіи то „русскости“ одхрещується од „козацької України“, будуть скоро одхрещуватись и од „Москви“, як нові желізниці, що звязують тепер Галичину з Росією, зроблять своє діло, т. є. познакомять ближче ніж книжки обидві землі.

сказати автор, н. пр. у переводі Erlkönig: мальчикъ жметя къ отцу, т. в. притуляється до батька); при зарѣ не-бенгальскихъ мракъ (??? Тут раз що зовсім змислу не ма, а у друге, що и такої форми gen. plur. од слова мракъ у великор. не ма; було б мраковъ, так на лихо мракъ по великор. pluralis не має). Де які помилки у п. Страхопуда виходять з того, що він боїться сказати по малорускому: мені снилось, проспівав, тепер, думаючи, що погано буде, тай махне: я снилъ! и т. д. А вно, як раз виходило, що тут малоруске було теж саме, що й великоруске, а п. Страхопуд зо страху, щоб не заговорити по українському, заговорив по ніякому! Уже про наголоси у стихах и говорити нічого: по Страхопуду приходится читати илї, вслї, наскѣлько, всть-лї,

Хѣтъ нѣ | ѳдной | мысли | сынъ, (!?)

Пѳдай | руку, | — честный | воинъ!

Таких стихів, таких наголосів ні одно ухо, ні одно горло ні великоруске ні малоруске не витерпить! Видно, що п. Страхопуд стратив на віки всяке чуття рускої речі (котра що до ритму майже одна у великорусів и у малорусів). Ні якої ні граматик и ні словаря по таким писанням, як п. Страхопуда, написати не можна: тогді як по Пушкину и Лермонтову, по Шевченку и пісням українским та галицьким можна зробити и органічні словари и органічні граматик. Я вже не кажу про те, що, стративши усяке почуття живої чоловічої мови, п. Страхопуд пише такі безсмыслиці, як лакейства безъ чела (??) и т. д.

Чудне діло! Я знаю чужинців, Англичан и Італіянців, которі почали учитись російській літературній мові пізнійше п. Стебельского, — а однак знають її лучше ёго. Я міг би привести російські стихи одного з таких чужинців, стихи, которі у безмірне число крат вірнійше написані по російському ніж стихи п. Страхопуда! Чому се так? Тому, що чужі люде брали російську книгу, словарь, граматик и вчились формам и словам органічного російського языка, висліджуючи ёго закони — іх рідна мова, будучи зовсім далекою од російської, не збива' іх—, и вчатья Англичане, Італіянці російській мові розумно и — виучуютья. А галицьких „Россиян“, коли читаеш, то бачиш, що діло стоїть так: з молоду забють ёго латинною и німечиною, рідну мову він на половину забув, кругом себе чув польську або німецьку, толкує про Россию, але ні книжок російських не має, ні речі живої великорускої не чує; возьметься писати по російському: тут ёму лізе слово або форма галицька, польська, цер-

ковна, німецька и т. д., а тут ще страх, коли б не сказати по малоруському!... Лихо, та й годі! Треба ще прибавити, що учений Англичанин або Італьянець — чоловік просвіщений новим європейським духом, він и у Росії шука' того-ж нового європейського духа, котрим живе и російська література, як література усіх великих народів; він не переміша' Державина, Карамзіна з Тургеневом, як панове Страхопудове, бо и у себе учений Англичанин не перемішає Попа з Теккерем; — учений Німець, Француз, Англичанин и т. и. коли б захотів прочитати російське або перевести або написати про Росію, то переведе Лермонтова и Пушкіна, українські пісні (Боденштедт), Тургенева Записки Охотника (Віардо), або Півню о Калашникові (Тецца), або напише про народні пісні и про комедії Островського (Ральстон), про історію свободних ідей у російській літературі (Кастеллар) и т. д. А галицько-угорекі Русекі з їх старосвітським духом, з їх мовою можуть хіба розвинути якусь власну літературу, котору можна буде назвати австро угро уніясько-бурсако-рускою, але, крий Боже, — не російською и не великорускою!

Коли тепер додати до того, що галицькі „Русекі“ *volens-potens* а виробляють літературу ні духом, ні мовою не похожу на російську и після усіх криків про єдність з Росією пишуть так як Страхопуд (про „Новий Світ“ я уже и говорити не буду, колись був кусник з його приведений буквально у „С.Пет. Вѣдом.“, — так Росіяне вже и не сміялись, а аж сумно стало: Господи, казали, не вже єсть живі люде, що так и таке думають!), — як додати до сього, що лучші представителі „руської“ партії у Галичині, як о. Наумович, пишуть найбільш потрібні у краї популярні книжки доволі чистою малорускою мовою, котрій можна забажати хіба поменше німецьких и латинських слів*): то вже зовсім бачиш всю маловажність усього спору між літературними партіями у Галичині. Так як люде обох галицьких стороництв, хоть и не знають добре Росії, одначе и не діти ж, щоб споритись зовсім з за мана (фантому), якою єсть псевдоросійська література в Галичині: то мусять бути глибші причини роздвою обох галицьких партій, причини політичні, соціяльно-культурні, а не тільки ріжноріч про відносини галицької літератури и її мови до російської, — и ся послідня ріжноріч му-

---

*) Додаймо: и чистіших народних форм, бо многих форм, які находяться у популярних дільцях о. Наумовича. не тільки нігде не уживає народ, але й не подібеш ні в одній (мало-)рускій граматиці. — Ред.

сять бути тільки поводом и прикривкою других, глибших причин незгоди. Не будучи Галичанином, не берусь судити про се. Одначе, так як незгода ведеться під прапорами, на котрих написані ріжні формули про відносини галицької літератури до російської, то вяснення сих відносин на фактах мусить помогти удаленю тих недорозумінній, двохзмисленностей и qui pro quo, що тепер у великім числі набрались у Галичині, и може помогти, коли не всім, то деяким живим людям з ріжних партій прийти до згоди хоч по деяким питанням.

Отже, як було сказано, що практично не ма великої ріжниці між правдивими патриотами обох партій, — ми добавимо, що в у словіх и ділах декого з обох партій ще такі точки, которі можуть звести їх між собою у згоду. Уже и тепер, не глядючи на незгоду між двома партіями у Галичині, одні роблять на практиці те, що другі хотять у теорії. Партія „русских“, говорючи про єдність Галичини з Россією, бере через край, як то ми показали; мало того, вона вибера' у Россії те, що Россія сама викидає, єднається у Россії з тим, що шкодить самій Россії; — але партія ся підніма' питання про діло, которе в одною з органічних потреб галицької громади, од чого партія „русских“ усе таки держиться доволі міцно, не глядючи на ві помилки: бо землі сусідні, рідні по племеню, та ще й маючі таку звязку одна з другою, як Україна, особливо правобічню Україна, маюча стілько общих соціяльних боків з Галичиною, не можуть не увійти у таку або инчу, але тісну взаємність між собою. Діло тільки у тому, щоб знайти образ и міру взаємности, польготну для обох країв, — а се ж не удасться вашим „русским“, которі тільки шкодять ділу, що беруться провадити. Ваші народовці на виворот: у теорії йдуть проти ідеї о взаєминах з Россією, але на практиці лучше єднаються з нею, ніж „русские“, бо беруть з Россії немало ві продуктів, а именно продукти живої Россії, ві літератури и науки, — бо про другого рода взаємини нам, котрих история розділила меж двома політичними союзами, з котрих кожний може робити своє діло на користь чоловічества и культури, думати шкода. Іменно народня партія в Галичині, починаючи од взаємин Маркіяна Шашкевича (котрого треба вважати не тільки батьком нової літератури у Галичині, але и батьком народнєї партії), — починаючи од взаємин Шашкевича з малорусами Максимовичем, Бодянским и з українствовавшим великорусом Срезневским, галицька народня партія приняла українську літературу, котора, як ми бачим, має свою почесть и свою важну задачу и у Россії, приняла (через

Слово 1862—63 рр., а потім особливо через „Правду“ и почасти через недавню „Основу“) и познакомила Галичину з научними роботами українців Куліша, Костомарова, Максимовича, Котляревського, великорусів Лавровекого, Шишина, Прижова, Стасова, Кавелина, Гильфердинга, подала по образку повістей Щедрина, Тургенєва, подала кілька витягів з „Журнала Министерства Нар.“, „Вѣстника Европы“, „Отеч. Записокъ“, „С. Петерб. Вѣдомостей“. Так именно „противу-российска“ партия у Галичині зробила більш для пропаганди літературних и наукових творів и методи поважаної у Росії літератури, ніж та партия, котора говорила про єдність з Росією. Не дарма та партия галицька, котора недавно була названа у „Правді“ Рутенцями, так ненавидить українство, що навіть вже говорить, буцім то українофили — „Москалі“, и не дарма Рутенці не діляться з „Русскими“, т. є. з тими, которі так багато говорять про єдність з Росією, тільки не можуть ніяк з'єднатись з тим именно у Росії, що є вистоящего російського. Не дурно и з другого боку и ті з Росіян, которі мали звичай познакомитись близько з літературою и партиями у Галичині, висказували більш симпатії до народної партії, хоть вона часом и несправедливо антипатизувала до Росії, ніж до „старої“ партії, хоть вона стільки говорила про братерство з Росією; — так само, як у Великоруси люблять „сепаратиста“ Шевченка, а не можуть читати „обіцрусса“ Дідичекого.

Чи не свідчать се усе, наповне, про те, що справді у ідеї о взаєминах Галичини з Росією є органічна потреба, — хоть вони Бог зна' як проводяться, так що виходить, що именно між духом громади и літератури у Росії и духом так званих „ворогів Росії“ на Україні и у Галичині є більш зрідства, ніж з духом „братів“ Росії?

Але щоб не здавалось, що ми якось парадоксально перевертаєм у гору ногами усе питання про літературні відносини між Галичиною и Росією, ми мусимо обернутись до позитивного перебору питання: що таке, справді, література російська, великоруська и малоруська у Росії? — За тим легше можно буде вивести позитивні ідеї и про літературні відносини и взаємини між Галичиною и Росією. Се ми поспробуємо зробити в дальших письмах, як шановна редакція „Правди“ зволить нам уділити у себе місце *)

Українець.

*) З найбільшою охотою, и сердечно просимо вп. автора, щоб зволив нам свої письма прислати як найскорійше. — Ред.

Критично-естетичний погляд на декотрі поезії

Тараса Шевченка.

III. НЕОФІТИ.

(Конець.)

Висказавши важні тоті слова, поет в уступі VIII. пише даліше про празник Неронский; а по-за-як всяких деспотів вельми ненавидів, то в розстроєню душевнім міг и таке написати, що ніколи не може зватись гарним и естетичним. И справді, деякі місця сего уступу разяць нас чи мало и дадуть оправдатись хиба лишень тим, що поет, маючи серце широче, від деспотизму могучих людей багато в житю витерпів. Після того писання не міг він отже зі своєю музою сейчас подружитись. Про-те в уступі IX. розказує складом прозаїчним, що на третій день празника уже пустили молитись за християн. Трохи виспе станув поет, списуючи уступ X. Тутки довідуємось, що мати Алкидова пішла зустрічати свого сина, коли ёго на байдаку по Тибру везли. Мати радіє, а син єї співає у путах псалом Давидів (149). Мати ликує, що Нерон-бог призволив оглядати сина-неофіта; син же, не витаючи матери, співає довгу пісню церковну. Поминувши тоту похибку, що мати Алкидова ходила аж в Атени, Юпитера благати, не добачаємо тутки тої звязлої и ядерної мови, котру повинен був голосити апостол правди. Важнішими суть відай тільки сесі слова:

Окують царей неситих
В залізніи пута,
И іх славних оковами
Ручними обкрутають.

Але-ж ось подолів поет свою горість и тривогу, та й в уступі XI. звістив світови такі гадки, які міг висказати лишень первий поет народний. Тут видимо справді образ плястичний, оживлений вищим духом кобзаря, котрий винагородив нас тепер за всякі похибки, які від острійшої критики у сій поемі можуть бути викриті. Аж тепер являється Алкид богатиром поеми, — аж тепер розкрив Шевченко всю красу епічної поезії. Тутки бачимо, що він міг би був дійсно статись и епічним поетом, наколи-б тільки якусь дію більші об'єк-

*

тивно схотів був представити. Тому же, що Шевченко майже всюди зі своїм суб'єктивним Я виступав, не зазнав він того високого просторого світа, який епічному поетови представляється, и про-те ви-кривав лишень світ своїй душі.

Поет представляє матір Алкидову неначе темну скалу, що сто-яла на березі. Вона прирівнюється скалі за-для того, що дух її був сильний и не піддавався біді; але тота скала була темною: мати-бо не була вже освічена світлом евангелскої свободи. Вона не слухала клекотливого гомону тих матерей, що разом з нею на березі стояли; вона и не ридала, а подала „аллилуйя“ за матірми християнам. От и зблизились неофіти: кайдани на них загули мов дзвони, Алкид же виголосив слова правди и свободи. Він ззивав неофітів, с. в. Україн-ців, щоб за свого мучителя молились, але-ж перед його гординою не поклонились: молитва бо належитья Богови. А опроче нехай мучи-тель лютує, — нехай вістувів волі побивав!.. не зацитькає він уже тих, що голосять правду, силу и волю и не хочуть служити тира-нови. Ось уже и внучата зачались, и виростуть вони колись — не в местників але в воїнів Христових; — вони то стануть воювати без огня и без ножа, а однакo тьми и тисячі поганих побіжать перед тими святими богатирями... И опять покликуює Алкид: „Моліться, браття!“

Порівн.: — Поміж возами
 Попи з кропилами пішли,
 За ними корогви несли,
 Як на великдень над пасками.
 „Моліться, браття, моліться!“
 Так благочинний начина’.

(Гайдам. II, 51, 25—30.)

И сейчас неофіти услухали Алкида и стали молитись...

— Молились,
 Молилися перед хрестом
 Закуті в пута неофіти,
 Молились радосно!..

Порівн.: — Молились,
 Молились щиро козаки,
 Щиро, як діти.

(Гайдам. II, 53, 1—3.)

Дальше згадує Шевченко вже в третій раз про празник Нерон-ский. В уступі бо XII. описує поет, як перед кесаря гуртом хри-

стиян у колисей загнали. Кров християнска тече мов у різниці, але Рим ликує: и гладиятор и патриций упились кровю и димом. Тутки висказав поет дійсно клясичні слова:

— Руїну слави

Рим пропивав, — тризну править

По Сципіонах.

Такий Рим називав поет старцем мерзеним, що у своїх гаремах розкошує. Але як тому огидному старцеві приближилась уже кончина. Из-за моря бо встає святая зоря, звіщаючи нове життя... Все те написав поет справді гарно, тільки годі затаїти, що поет у свому запалі надмірно унісся жаждою мести, та й Неронові-тиранові страшним словом погрозив. Відтак здається нам, що уступі XII. и XIII. належало разом в один образ злучити, по-за-як в уступі XIII. представляє поет дальшу різницю в колисеї, оповідаючи именно, як леопард из ями на арену вискочив и Алкида роздер.

И полилась

Святая кров. По колисеї

Ревучим громом пронеслась

И стихла буря.

Тепер звертається поет до матери Алкидової, котра передше Неронові похвальну пісню співала, и питається ві з гірким сарказмом: „Де-ж була, де ти сховалась? Чом на ёго, на кесаря свого святого не кинулась?“ — И відповідає сам поет: „Не кинулась з-за того, що стерегли ёго ликтора, обступивши ёго в три лави!“ Тутки замічаємо тоту похибку, що поет непотрібно з нещасною матірью в розмову вдається, коли каже:

„А ти осталася одна,

Одна-однісінька на дворі...

И що ти зможеш?“

По чім мати Алкидова відповідає:

„Горе, горе!

О горе лютеє мов!

Моя ти долецько! Без ёго

Що я робити му? До кого

Я прихилюся?“ —

И небога зирнула кругом, и о мур старою головою ударилась, и без тямн впала під саму браму.

В уступі XIV. описує Шевченко, як кесар-гонитель із позорища у вечері в терми сховався. Скінчилась різня в колісєі: люде скаменілого серця дивились радо на кроваве зрілице та порозходились домів, неначе по веселій забаві, и остався лишень колісєй — без кесаря и без Римлян. Римляне-люде тішились поглядаючи на страшну різь Неофітів, а колісєй-камінь мов-то заплакав одинокий. Подавши нам доси кілька образів огидної розпусти мерзеного старця-Риму, поет сам утомився духом и хотів оживитись віддыхом матери-природи. Похваляємо отже сеєю заміткою Згарского: „З великим искусством иде поет за правилами описовой поэзии. На залагоджене зраженого серця читателів розкриває кобзар чарівний образ потішительки матери-природи. До неї звертається, бо ніхто не влегчить так, як вона, велику страсть та й горе.“ (Прав. II. рочник, стор. 261.)

Відтак сліднують ось-тіі клясичні слова:

— Мир первозданний
 Одпочив на лоні ночі;
 Тільки ми, Адаме,
 Твої чада преступніі,
 Не одпочиваєм
 До самої домовини
 У проспанім раі.

Шевченко не міг би нам ліпшої вчинити прислуги, як колісєй сей уступ тими словами був закінчив. Але він хотів відай всё заявити, щб їму на серцю лежало: про-те метнув и не одно слово, яке, з поглядом на віщого поета, не може зватися чемним и приличним. Тим-то и Згарский замічає (Прав. II, 271): „Не поетичня сеся нагадка про маслак смердячий видається нам неначе охляпєа на великім краснім образі цілої поеми.“

Відтак в останнім уступі представляє поет в оповіданню историчнім, як нещасна мати Алкидова по втраті єдиногo сина силою ночі оживилась, — як вона сумуючи и проклинаючи Нерона коло воріт колісєя ходила. И отворились ворота, а сіроокі Скити вивезли із різниці тіла святих, та повезли їх на Тибр, щб для царского стола сими тілами рибу годувати. Мати Алкидова поступала мовчки за возами, и бачила, як Скити трупи в воду поскидали. И дивилась нещасна, як круги широкі над єі сином розстелювались. И заридала страшно, тяжко, и помолилась первий раз християнскому богу. И спас її син Марії, а вона рознесла всюди слово правди.

Хоча конець поеми має велику поетичну вартість, то однако гадаємо, щб Шевченко розминувся тутки з тою цілю, яку був собі

поставив при заложенню епічної основи. Алкид, син України, загиває з волі мучителя, а остається лиш мати-Україна, котра аж по смерті сина переймилась словом правди и свободи. Майже в цілій поемі просувається вона мов тїнь слїдом за своїм сином: вона поганка не відступає від християнина. Мати-Україна не розлучається ні на хвилину від свого сина; але Українець пізнав уже волю и свободу, а мати пізнає правду аж тогді, коли сина нестало проміж живими. Поминувши се противоріччє, питаємося єще, чому в нашій поемі репрезентант волі загиває? Лучше було-б, наколи-б Алкид пережив мучителя и живим приміром світу висказав, що проста правда сильніша могутної брехні. Виравді каже поет в уступі XI., що виростуть колись внучата яко христові воїни світлі, однако годі затаїти прикрого чувства, яке при кінці поеми в душі читателя за-для-того родиться, що богатир поеми так сумно загиває. Признаємо, що Шевченко, обравши собі историю християнских неофітів основою своїй поемі, мусів бути консеквентним, и що єго Алкид мусів бути замученим від Нерона, але-ж політична сеєя поема домагалась таки иншої розвязки, и про-те треба було оглянутись за якою иншою дією историчною. Автор бо хотів безперечно ось-ту гадку представити: Україна спізнала вже правду и боронила кріпко свої природні права, хоч її и люто мучили могуті гонителі. Але що-ж робить Шевченко? Ось придержуючись историчного розказу про християнских неофітів, замотався він в наконечнім переведеню аллегорії, и утворив собі дивний світ, бо представив Україну без Українців.

В загалі могли-б ми такій суд про Неофітів видати. Неофітів Шевченка назвали-б ми радше політичною аллегорією, аніж поемою. Ціла так звана поема становить неначе панораму, щб складається из 15 образків. Деякі образки суть дійсно гарні и викінчені, але більша часть тільки нашкицована в зарисах грубших. Поміж сими образками, щб домагаються цильного викінчення, находяться и такі, котрі не зовсім естетично суть списані. Про-те се вражінє, якого дізнаємо при погляді на тоту панораму, не може зватись зовсім вдоволяючим. Шевченкови належало писати народну поему в Україні, а не в Новопетровскім укріпленю, — годі бо співати для свого народу в тюрмі далеко від родини. Наконєць замічаємо, що Шевченко и на волі не міг би статись великим епиком: в єго бо огненній душі не могла розвинутиись супокійна рефлексія, щб об'єктивно на світ споглядав. Але-ж „признати належить, що по-при невиробленнїсть поеми самим надібнійшим єї одличїєм єсть єї словесна ядреннїсть и велике богацтво коротко висказаних глибоких

мислей." (Згарський, Прав. II, 270). Викривши усю мерзеність депотизму, заохочував поет земляків, щоб молились тільки правді на землі. Неофіти Шевченкові будуть отже доти найдорожшим заповітом великого поета, поки для України не завтає воля!

Омелян Огоновский.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

ЮЛІАН ЛАВРОВСКИЙ,

віцемаршалок сойму краєвого и пр. и пр.
упокоївся дня 23. Цвітня (5. Мая) о 4. годині по полудни.
Вічная єму пам'ять!

Не ма майже ні одного чоловіка між всіма політичними и народними стороництвами у Галичині, ні між Русинами и Русекими, ані навіть між Поляками так централістами як федералістами, котрого смерть в теперішній хвили таке зробила б вражине, як смерть бл. п. віцемаршалка Галицького сойму, Юліяна Лавровского. Кождий и найбільше впливовий чоловік кождої партії дав би єз не тяжко заступити другим, — на місце Лавровского в теперішних обставинах не ма кому стати.

Велику вагу смерти того мужа узнають всі польські газети краєві, узнають и Віденські газети централістичні, котрі, від коли недуг покійного небезпечний взяв оборот, майже що дня, як *Neue Freie Presse*, поміщали телеграми о стані єго здоровья. — Ми однако нині лишаємо другим оцінити діяльність єго и важність для цілого краю: ми перед всім о Лавровским яко Русини и о діяльності єго для Русинів маємо поговорити.

Виравді не пора єще тепер, щоби видати о нім зовсім основний и рішущий суд: покійному дісталась тая трагічна доля, що в половині, може навіть в меншій половині дороги, мусів опустити поле своєї діяльності, не довівши діла до кінця, не дочекавши овочів своєї праці, не мігши єще доказати, о скільки путь, котрий він обібрав, був добрий або злий. Єсли однако чий суд, вже в теперішній хвили, може бути безсторонний: то наш, котрі не єсмо заангажовані ані

в его політиці ані в політиці его противників, — наш, котрі, годячися в загалі з его цілею: здобути путем федералізма Русинам права їх в Галичині, однако дуже часто противні були способам, яких він до того уживав.

Що покійник був щирим, ревним Русинюм, теє заперечують ему крім несвідущих, обаламучених людей, хиба ті, котрі, самі Русинами переставши бути, не могли ему ніколи простити, що не пішов за ними ломити голову по бездорожжах російщини. Ніколи, ані публично ані приватно, не відрікався своєї народности, но завсїгда и всюди заявляв и боронив єї, хоч часами виступав враз и в обороні народности польскої насупротив Німців, думаючи, що таким ділом побудить Поляків, аби и вони добиванюся Русинами прав руских не були противні.

Вже те, що покійник еще перед 1848 р. оженившись з Полькою-обивательскою, в тогдїшнім часі не стратив почутя своєї народности, доказує сили того почутя, котрої сили навіть „найтвердші між твердимн,“ Богдан Дідицький и Иван Наумович, тогдї не мали, хотя свободні були від подібних впливів, які заходили у покійника.

Будучи ліберального духа и надіючись, що польска шляхта перейде на руский обряд и до рускої народности (справді удавалися деякі из значнійшої польскої шляхти в тім ділі до нашої духовної власти, але там відповіли ім, що „Русинам шляхти не треба!“), приступив покійник в 1848 р. до так званого „Руского Собору“; коли однако видівся обманеним в своїх надіях, приступив до завязуючоїся що ино тогдї „Матиці“, и на перших загальних зборах тої-ж був вибраний председателем виділу правничого, почім яко такий и яко член комісії, устанавленої міністерством для перекладу законів обивательских, переложив кодексе цивільний на руский язык. „Честь и подяка“, каже Я. Головацький в своїм очерку основаня рускої Матиці, „від рода руского сему мужу!“

Щиршу діяльність зачав розвивати покійний в р. 1861, коли, по зломаню реакції, у другий раз и в цілій державі и між Русинами галицькими закипіло свіжим, повним житєм. Народ руский, оціняючи его великі заслуги и здібности, вибрав его у Самборі (де був прокуратором державним) своїм послом-заступником на сойм красвий. Хотя властивими проводирями між рускими послами були тогдї Литвинович и Куземский, він однако для своїх основних знаній юридичних и инших, задля свого парламентарного такту був, мож сказати, головною їх підпорою. Тож коли ходило о вибір члена до ви-

ділу кравового з курії сільської, в котрій одній Русини могли свого кандидата пересадити, вибрано тим членом бл. п. Лавровського.

Ті часи були відай найщасливіші в життю покійника. Поважааний від Поляків, хотя виділи в нім свого противника, протегований рядом, високо славлений всіма Русинами, горячо люблений и почитаний цілою рускою молодіжю, котра до н'го як до батька горнула, розвивав невтомну и енергічну діяльність. Нині иснуванє руских Бесід, руского театру видається — одним чимсь мало-важним, другим — чимсь цілком природним. Але хто тогдішні обставини знає, той зможе оудити, кілько то надзвичайної праці треба було наложити, кілько то величезних перепон треба було перебороти, щоб поставити діло, котре тогді здавалось навіть майже неможливим. И хто тогдішні обставини знає, той зможе також оцінити, кілько то ті два заведеня причинились до піднесеня народного духа, як вони сильно зелектризували цілий руский народ, з яким невисказаним ентузіазмом прийнято отворенє руского театру у Львові. Згадайте рускі священники, а навіть и селяне, як ви о кільканацять, о кількадесять миль їхали до Львова, щоб побачити руский народний театр! Як ви славилися тим театром, як чувствовали себе возвишеними, піднесеними насупротив людей других народностей! Справді, най як хто на пізнійшу діяльність Лавровського задивлюється: заложенєм рускої Бесіди и руского театру розбудив він дух народний, патріотизм руский так сильно, що для тих заслуг имя єго в серці кожного щирого Русина записанє бути повинно.

Між Русинами була тогді єще згода. Вирвді заходили немалі ріжницї в питанню про народний язык у рускій літературі: однако в політиці и на вні заховувалась зовсім солідарність. Покійний венірав розбуджуючуся тогді на ново народну літературу; тільки-ж не вмів чи не міг дібрати собі товаришів, у куші з котрими піддержуючи и розвиваючи сей народний напрямок мав би надію, дати єму рішущу перевагу. Він одвернувся проте від тогдішних народовців и тримався від них на боці, чим у многих стратив на симпатії и довірю.

Між тим часи шмерлінговскі минули, настала Белькредщина. Прийшла итальско-пруска війна, а в ній Садова. Редакция „Слова“, котра передше, то з страху перед народовцями, то з боязни перед рядом, крилася з своїми панрусекими тенденціями, набравши тепер відваги и оживлена ложними надіями, скинула маску и висказала отверто: Ми до с'єго часу дурили світ и себе, ми лгали, заявляючись

15-мільонним (мало-)русским народом. Окремішніго народа (мало-)русского не ма, є тільки один руский (росейський) народ!“..

Покійник, идучи тогді еще у купі з Святоюрцями, представляв ім, що такий маніфест „Слова“ не можна лишити без відповіди, що він компромітує Русинів перед світом и рядом; — але Святоюрці уклонилися від того під тим нужденним позором, що на такі голоси газетярські ані світ ані ряд не зважає! Тогді сам покійний написав статтю до Віденського „Вістника“, у котрій запротестував против артикула „Слова“.

И знов минула Белькредщина, минуло переходове міністерство Байста, настало Bürgerministerium. Вже за Белькредого дістала Галицка Русь namiestnika rodaka гр. Голуховского, а Bürgerministerium, до котрого повна надії, помимо недавного маніфеста, витягала руки, обдарило єі ще польським язиком в школах и урядах!..

Покійник безперечно вже давно мусів узнати, що політика, якої Русини держаться, не веде до ціли, що з Відня, від Німців-централістів, не дістануть вони нічого, а від Поляків могли би хоч часть своїх прав осягнути. Не виступав однако з сею гадкою, чекаючи догідної пори. Такою порою здавалась єму тая, коли міністерство Гаснера в р. 1869 предложило Галицкому соймови, щоби тойже на підставі прийнятої райхсратом устави рішив, що ніхто не може бути обовязаним учитися а відтак и знати два краєві язики. И дійсно тев для руского язика пагубне предложєнє міністерства позискало руских послів для пляну Лавровского, и 23. Жовтня 1869 поставив він в порозуміню з другими послами рускими в Галицкім соймі свій звісний угодовий внесок.

Не була то властиве зла гадка трібувати узисканя хоч части своїх прав через погодженєся з Поляками: але ціла акция в тій справі не була ані так зачата, ані так ведена, щоб могла щасливо удалися и як того честь Русинів вимогала. Правда, що в більшій части винні тому не Лавровский, але другі рускі послы, на котрих покійний в розпочинаню своєї акції мусів оглядатися а котрі в дальшій акції, зовсім без достаточної причини, єго відступили. Якби були и дальше єго вспирали, була би нині, без уїми чести рускої, або вже згода станула, або був би відтак Лавровский и дальше на переді руских послів вів борбу з Поляками.

Але Святоюрці вже давно чекали лиш спосібности, щоби позбутися провудирства Лавровского. Якже ж бо міг ряд именувати, на місце Литвиновича, віцемаршалком єго, а не котрого з них? Як мо-

гла „глава Руси не бути од св. Юра?“ А притім покійний за надто числив на людський ровум, а за мало на людскі пристрасти. Святоюрці и Русскіе опустили его, а він мусів або на якийсь час зовсім відсунутися від політики, або шукати нових союзників.

Він звернувся назад до народної партії, котра між тим, без всякої и без его помочи, и мимо безз'устанних нападів Русских, котрі вже зірвали и солідарність на вні, розжилаься була новим житем, заложила товариство „Просвіта“, маюче велику вагу для цілого народу. Але враз мусів дбати и о забезпеченє собі становища у Поляків, без чого шарша політична діяльність здавалась ему неможливою: — и від того походить его похитне, непевне поступованє, коли вправді, розуміється, завсїгда дбав щиро о добро Русинів, але з потреби нераз за надто и о много за надто наклонявся до Поляків. В загалі покійник був надзвичайно розважний, оглядний, але не зовсім енергійний чоловік. Організатором добрим не був: вже коли більша часть руских послів в соймі відступила его, лишилось їх ще 8 при нім, але и тих не вмів удержати при собі. Так само народня партія, від коли другий раз — тепер вже цілком рішуцо — до неї приступив, морально не через нєго а по части мимо нєго скріпилася. Велику заслугу однако и в тім часі мав, що виднанєм фондів у міністерства и у сойма Галицького уможливив видавництво майже всіх руских учебників гімназияльних, що єсть дуже великої ваги для розвою руского слова и рускої просвіти у нашому краю.

Дальшу діяльність его на тепер минаємо. Ми вже давніше (у минувшім рочнику „Правди“) згадували о ній, и прийдеться нам нераз єще свої гадки в тім згляді висказати. Тепер же, коли свіжа могила покриває его мощі, належить нам в непамять пустити всі его похибки, котрі, як чоловік, мати мусів а котрі від части походять з того, що взявся за діло, надто трудне до переведеня; нині памятаймо и згадуймо лише світлі сторони его діяльності, котрих и справді знайдемо стілько, що ставлять его в ряду мужів, найбільше заслужених для руского народа. Не множество и великість хиб, але множество и величина чеснот становлять вартість чоловіка: — а хотя між теперішними значнійшими Русинами всіх партій єсть не один, свободний од похиб, які ми мусіли признати покійнику, то не ма ні одного, котрий би — навіть и в приближеню — стілько заслуг для рускої справи положив, скілько він. Колись, як розжарені пристрасти успокояться, тогді и всі чеснійші противники его згодяться на наш суд и добрим словом, щирим жалем поминати муть того незвичайного мужа.

III. и IV. збори Рускої Ради.

На трикратний зазив виділа з'їхалися дня 17. (29.) Цвітня с. р. члени Рускої Ради и згромадилися в великій сали Народного Дома. Коли на перших загальних зборах явилося було 200 кількадесять, на других звиш 300 членів, то тепер секретар товариства начислив їх тільки 170 (т. є. 6 до 7 из світської інтелігенції, около 50 священників, прочі селяне); а по-за-як по статутам найменше третини всіх членів, котрих тепер має бути 800, до комплета потрібно: то збор до голосованя и прийманя рішень оказався некомпетентним.

По промові председателя О. Павликова, в котрій той-же, перейшовши коротко найновішу політичну историю Австрії, заявив свою радість з введеня безпосередних виборів и завізвав до сильної участі в них, наступило відспіване „Многая літа“ а відтак справозданє касієра д-ра Крижановского о стані маєтку товариства. Показалося, що товариство мало в році 1871 доходів 650 зр., а в 1872 р. вже лише 102 зр.

Дальше відчитав секретар др. Добрянский справозданє з діяльності (властиве недіяльності) виділа від остатних загальних зборів, а п. Кулачковский справозданє о безпосередних виборах. Яко головні гадки виділа висказав, що Руска Рада не може ніяк и ніколи йти разом з федералістами, а хотя її немило ударило іменованє Земляковского міністром, то однако вона уважає се яко поодинокий факт и не відказує ще свого довірня міністерству и централістам.

Найважніша справа, котра трактовалася на ранішних зборах Рускої Ради, був внесок о. Лукашевича о згоді обох партій руских в Галичині. Лишаючи собі на пізніше поговорити більше о тій справі, скажемо тепер стілько, що в тій самій Рускій Раді, котра перед роком кинула анатему на „мягких“, витворюється и витворилася вже партія, котра хоче довести до згоди з анатемізованими. Особливе стараються о се оо. Заклінський, Лукашевич и Ил. Стеткевич, всі три належачі до самих найзнаменитших членів Рускої Ради. Іменно о. Лукашевич, виступаючи в обороні Качали, о політиці котрого один из членів неприхильно виразився, поставив внесок, щоб виділ Ради Рускої старався обі рускі партії з собою погодити и до спільної діяльності позискати. До голосованя над тим внеском, розуміється, не могло прийти про недостаток комплета; а о. Лукашевичу одвітив крил. Кулачицкий, що він противиться тому з засади, бо він не знає

партій (!!) а знає лише Русинів, котрих всіх Руска Рада з отвертими раменами завсїгда прийме.(?!)

Відтак реферовав п. Геровский о мітингах, котрих однако не радить уживати до агітації за кандидатурою якого посла, а котрих уряджуване не має бути нікому вільне, як лиш за дозволенем виділа Ради Рускої, котрому виділови належить на те виключний монополь. (!!)

Дальше виголосив „извѣстный холодный проповѣдникъ отъ св. Юра,“ як его „Слово“ давнійше називало, крил. Кулчицкий бесїду про святкованє 25-літних роковин знесся панщини. Замїсць промовити до селян популярно, народним, зрозумїлим язиком, „отличный вѣтїя“ заговорив жарїгом „Слова“, так непонятним для народа и так незносним для кожного тоншого слуху. Не дивниця проте, що бесїда тая не могла зробити такого вражїня на присутних селянах, яке повинна б була по свому предмету.

На конець крил. Швецицкий відчитав справозданє о станї народних шкїл в схїдній Галичинї и вносив, щоби жадали руского викладового язика в школах.

На тїм засїданє ранїшне закінчилося. Дискусїї було мало, а тая, що була, свїдчить о дивнїм понятю многих сїльских священиків, идентифїкуючих видїл Рускої Ради з консисторїєю! Справдї при таких понятях не дивниця, що внески видїлу не находять и найменшої опозиції, а тїльки завсїгда „всеобщее одобрєніє!“

Щоби загальнї збори рускої Ради не скїнчилися на нїчїм, удався видїл до ц. к. дирекції поліції, щоб на підставї одного §. статутів, після котрого в злучаю неявляється $\frac{1}{3}$ членів видїл може скликати опїсля надзвичайнї збори, до котрих вже $\frac{1}{3}$ не потрібно, узискати дозволенє вщє тогож самого дня по полудни такї новї надзвичайнї збори скликати. И дійсно поліція нїяких перепон не ставила, а відтак о 4-тїй год. по полудни наступили **IV. надзвичайнї збори Рускої Ради.**

Найперше прийнято всі внески видїлу, котрі рано були відчитанї. Відтак наступили внески поодиноких членів О. Лукашевич вїс, щоб Рада Руска постаралась узискати у консисторїї заборонєнє о. Лепкому учяти гр. к. релїгї в польскїм язїці. Против того внеску вступили однако оо. Швецицкий и Павликів, котрі, яко члени консисторїї, пояснили, що консисторїя старалась о руский язик викладо-

вий, але не далось нічого зробити! Однак як консисторія старалася и чому не далось нічого зробити, зовсім не пояснили, а преці-ж се було б діло дуже цікаве! (Впрочім гл. „Новники“ в нинішнім н-рі „Правда“.)

Відтак прийнято внесок одного члена, щоби рускі послы в соймі и в Раді Державній старалися о видаленє польского языка з народних шкіл в східній Галичині и о заступленє его языком німецьким. Що усуненє польского языка из народних шкіл для просвіти руского народа було би дуже хосенним, се ясно; але який зиск буде для народа, если в сільских школах діти его навчаться по німецьки читати (бо більше навчитися годі, отже тут не можуть заходити ні культурні ні практичні потреби!), сёго крім Ради Рускої ніхто в світі не добачить. Рішенє Ради Рускої єсть такою беззмислицею, що чоловік з здоровим розумом ледве може ему дати віру. Жадати ж, щоб в сільских народних школах лише руский язык був уживаний до науки, на се здобутись не мала Руска Рада відваги!

Однак короною всёго, що діялося на сих зборах в Рускій Раді, була бесіда адвоката з Ярославля д-ра Т. Мохнацкого. Сей панок, до недавна еще горячий патріот польский и, як увіряють, член тайного гządu narodowego для Галичини в часі повстаня з 1863 р., не мігши між Поляками добитися хочби вибору на посла, трібує сёго тепер за помочю Русских. Висказавши свої „мнєманя“ о безпосередних виборах, говорив дальше в такий ось спосіб: Русини можуть лише уповати головно на священників и на простий нарід, интелігенції світскої не мають. Був вправді між нею один чоловік, котрий, если б не був грав ролі Русина, був би нині малим, дуже маленьким чоловічком, так що ніхто б и не знав за нёго. А так він став великий, дуже великий, зробив маєток банком, має значєнє и у Львові в соймі и навіть в Відни, де и сам цісар з ним розмовляв. Але до того дійшов через зраду: він зрадив руску справу, спродав Русинів Полякам. „Не хочу“, казав бесідник, „вимовляти его имени: ви всі его знаєте, бо палець Божий его вже тепер назначив, и рука Бога тяжко еще на нím спочине, кажу вам: тяжко спочине на нím и его родині!“...

Росказується в байці, що на умераючім льві кінь не хотів мститись, але осел кокнув его ногою. Пан Мохнацкий, котрий не мав на стільки вже не тонкого, делікатного, але чоловічого чутя, що відозвався в подібний спосіб о чоловіці, що и сам и жопа его лежали тогді на смертній постели, п. Мохнацкий, котрий, побуджений

простою завистю до того чоловіка, котрого значіня про мізерность своїх здібностей и цілої своєї особи ніколи не буде міг осягнути, не мав пошанованя навіть перед тінями смерти, — пан Мохнацкий ствердив на ново правду того реченя, що ніщо в світі не рівняється тій ненависти, яку чувствує глупота до розуму.

Але щож Рада Руска на теє? Що наші пастирі народа, проповідники слова Божого, любви ближнёго? що о. Павліков, пастир між пастирями? О. Павліков, голова Рускої Ради, не виступив против тому, не відобрав бесідникови голосу, не завіззав его навіть до порядку, але притакував его словам, покиваючи в свій спосіб поважно головою, а тим осмілив декотрих членів до того, що бесідникови дали браво!! Як вам, отче Павліков, було тогді, коли за один тиждень ви стали над могилою того мужа, котрого ви в останних его хвилях в так огидний спосіб позваляли обезчестити? Як ви научете повірену вам паству любити ворогів своїх, коли ви свому політичному противникови на смертній постели таку зневагу зробили?

Але не кінець на тім: пан Мохнацкий говорить дальше, говорить и ставить внесок, щоби міністрови Зємялковскому, яко чоловікови вийшовшому з народу, чоловікови ліберальному, а при тім и розумному, Руска Рада ухвалила адрес довірія! Ми не хотіли вірити своїм ушам! Лавровский зрадник, а Зємялковский муж довірія! Нам на хвилю здавалось, що ми не в Народнім домі, на зборах Рускої Ради, а що ми у шпитали Ціярів, між божевільними! Бесідник так красно, з таким жаром промовляв за своїм внеском, що вже многі члени зачали до нёго нахилитися, и если б лиш один ще член, особливе хто з достойників від св. Юра, був також з таким жаром за ним промовив, був би чоловік, негуючий Русь, від товариства, уважаючогося репрезентантом тої Руси, одержав адрес довірія! На нещастє виступило кількох бесідників против того внеска, и п. Мохнацкому не удалася его місня; сарака за богато хотів за одним разом: и селян позискати и священникам підлизатись, и ряд (Зємялковского з Голуховсклям) для своєї кандидатури на посла мати за собою!!

Так радили и поступали отці и проводирі руского народа у Галичині в р. Б. 1873 во вічную, незабутную собі славу!

(З галерії в сали Народного Дома.)

НОВИНИ.

— Дня 10. (22.) Мая о 1/2 4 годині по полудни відбудуться в комнатах Рускої Бесіди у Народнім Домі загальні збори товариства „Просвіта“, на котрі виділ сього товариства всіх вп. членів запрошує.

Від виділу товариства „Просвіта.“

— **Смерть и похорони бл. п. Лавровских.** Недуг сов. Лавровского, закінчившийся передчасною смертю, завчався 11. (лат.) Цвітня, в п'ятницю перед лат. великоднем. З разу запав покійник на запаліне легких, котре однако не здавалося небезпечним; но відтак виробилася ще сильна болячка за ухом, котра грозила затроєнем крови и проте була лікарями оперована. Однак операція була дарма, и смерть, помимо короткого позірного поліпшення в остатніх днях, сталає неминучою. Жона покійника, котра вже в зимі перебула небезпечну хворобу, з гризоти и втомлення в часі недуга мужа занепадала у другий раз смертельно, а коли до того-ж на три дні перед его смертю прийшов священник з пресв. тайнами, голос дзвінка так сильне зробив на ній вражінє, що омлівала раз по разу и на другий день, с. е. в неділю о 6. годині рано. скінчила жизнь. Смерть єі укривано перед покійником, котрому власне тогді здавалось бути дучше; однак єя надія не довго манила, бо на другий день, в понеділок 23. Цвітня (5. Мая) о годині 4-тій по полудни, и він Богу оддав духа. Осталосє 6 дітей сиріт, 5 дошек и 1 син. З дошек найстарша віддана за адвоката в Стріі д-ра. Бачинского, друга за д-ра прав Ялинского, три прочі суть єще молодші віком, від 16 до 12 літ; син є окінченим правником.

Подружє хоронєно разом, в вівторок о 4-тій годині по полудни. Натовп народа до оглядана мощей покійника був так великий, що для захованя порядку треба було перед домом поставити страж безпеченства. В сам час похорону, и вже майже годину наперед, ціла улица краківска, а відтак и більша половина ринку, дальше улица Галицка, пляц Галицкєй и пляц Бернардинскєй битком були заповнені народом. По відчитаню молитв похоронних над останками бл. п. жонї віцемаршалка (котра була лат. обряду) інфулатом Моссіном и ишиями каноніками латинскими, відправили панахиду над мощами покійника, в супроводі других священників, єго Впреосв. митрополит и єго Преосв. єписком Перемискєй, котрий, увідомлений телеграфом, нарочно на тує ціль приїхав. Домовини покійних несли одну по при другий від дому аж до самого гробу рускі академіки в жалібних чорних строях з багровими шарфами на раменах, и урядники виділу краєвого и банку рустикального в таких-же строях з чорними кокардами. Перед трумнами йшли діди з дому убогих, брацтво церковне и костельне з світлом и хоругвами, семінарія латинска в білих комжах, семінарія руска, молодіж руска шкільна, латинска капітула з впр. інфулатом Моссіном, рускі крилошанє, о. Павликов яко парох и декєй виші священники з преосв. єписк. Ступніцким (єго Вис.-преосв. митрополит, будучи недужим, відпровадив мощі лиш через улицу краківсєку и ринок до лат. катедрї), відтак два швайцарі (з виділу краєвого и з апелляції) з булавами, урядники судові и ишиих ц. к. урядів урядники виділу краєвого, банку

рустикального, члени руских товариств (Просвіти и и.); перед домовиною бл. п. Лавровского несено на багрових подушках два его ордени, цісарський Леопольда и папезський Григорія. За трумнами поступали: родина покійних, посли соймові: о. Качала. кн. Адам Сапієга з княгинєю (кн. маршалок виїхав був до Кракова), гр. Бадені, Семіньський, Кржечунович, Смолька, Савчинський, Черкаський, Збішевський и и., а наконєць до 20.000 людей всякого стану. Через цілий час походу, крім читаня евангелій, співали прекрасно два хори рускі, один семінаристів, а другий учеників академічної гімназії під проводом проф. Вахнянина.

На Личаківскім кладовищі зложено обі домовини в один гріб. Зачалися знов молитви, наперед латинські а відтак рускі. В часі тих-же старенька мати пок. Лавровскої омліла и мусіла вивести єї з поміж натовпу. По скінченій відправі мали над гробом сказати прощальне слово о. Качала и проф. Вахнянини, але годі було, коли и діти покійних зачали омлівати, а именно одна з доньок мов нежива впала на землю и не мож було єї отямати, аж віднесено єї до повоза и завезено у місто до аптики, де прийшла до памяти. Цілий похорон, тривавший майже до 7-ої години в вечер, на всіх присутних, хто ино мав трохи чоловічого чуття, як найсильніше зробив вражінє. Справедливо признає навіть Dr. P., що похорону, котрий би таке зробив вражінє, не памяють у Львові.

— **Похорон бл. п. Юліана Лавровского и „Русские.“** Коли всі щирі Русини, многі мимо всяких політичних ріжниць, брали участь в остатній прислузі для бл. п. Юліана Лавровского, наші „настоящіє Русские“ и по за гробом єще не перестали заявляти свої ненависти до нєго. „Слово“, оціняючи его діяльність, позбєрало з усіх часописей, що лиш могли некорєстного знайти о покійнику; а від себе єще додало, що покійник через банк рустикальний дуже шкодив нашому сільському народови, споводовуючи примусову продажу ґрунтів. Ми пригаєм колиє „Слову“ тєє его виречєне, як ново закладаючийє рустикальний банк буде селянскі ґрунта ліцитувати. А тим часом відсилаємо „Слово“ до статейки о. Наумовича в „Рускій Раді“. (Гляди „Правду“ пр. V, стор. 206.) — Члени „Академического Кружка“ з разу заявляли, що враз з иншими Русинами-академиками возьмуть участь в похороні; но на кілька годин перед похороном приходить противна коменда від его покровителів — и Кружок паслушает... Впрочім нехай там! але один из членів его, явившись на похороні, посунув свою аррогантну заїлість до того степеня, що, идучи досить близько труми, коли всі люде, навіть дальше поступаючі, поздїймали шапки з голов, він тільки сам йшов з головою накритою, и аж один из знакомих покійника, хотя єврейскої віри, зробив панича уважним, що коли всі повідєкривали голови, то випадає и єму тєє зробити або дальше усунутися. почім наш рицар знявши капелюх як непяшний забрався и сховавсь глубше між людей.

— Дня 3. (15.) Мая, яко в 25-ті роковини знесеня панщини, відбудеться в комнатах Рускої Бєсїди у Львові музикально-декляматорський вечер, на котрий члени Рускої Бєсїди з родинами запрошуються.

— **Бібліографічні вїсти.** Коштгом и заходом товариства „Просвіта“ що ино виїшла в 25-літні роковини знесеня панщини книжка для народу, написана Юр. Федьковичем, п. з. „Фармазони або: як то трицять

Срібнарівських господарів записалися чортови, и як они через сім літ, сім місяців и сім неділь заобогатили.“ Набути ві можна в канцелярії „Провсвіти.“ Накладом того-ж товариства друкується Практична наука о навозі а бо гною, написана И. Бічасем, учителем в учительській и духовній семінариях у Львові и пр. — Из книжок шкільних гімназійських, видаваних Провсвітою. Читанка німецька д-ра Яноти, для руских учеників приспособлена о. А. Шанковским. вже в більшій части готова; друкуються еще також Географія для низших клас гімназійських. після Беллінгера уложена Н. Вахнянком, и Геометрия для 1. и 2. класи гімназ., після Мочніка уложена О. Дейніцким.

— **Справи шкільні.** Рада Шкільна Краєва розписує конкурс на слідуєчі посади учителів гімназійських в східній Галичині з речинцем до остатнього Мая: 1) в Дрогобичі на три посади учителів класичної філології и одну географії и исторії; 2) в Коломиї на одну посаду математики и фізики; 3) у Львові в акад. гімназії на одну посаду класичної філології, а в гімназії Франц-Йосифа на одну математики и фізики, евентуально також класичної філології; 4) в Самборі на одну посаду філології и фізики

Рада шкільна краєва именуєвала учителями гімназійськими: в Тернополи Ю. Гошовського, в Бережанах Зенона Мильковича.

— **Ще о науці гр. к. релігії в ц. к. гімназії Франц-Йосифа у Львові.** На внесок о Лукашевича поставлений на загальнім зборі „Рускої Ради“ (о чім згадуємо и на иншій місці), щоби наша Львівська консистория завізвала о. Лепкого, щоб не инакше як тільки в рускім язиці учив гр. к. молодіж в гімназії Франц-Йосифа релігії, відповів голова Рускої Ради, о. Павликів, яко референт консисторияльний в тій справі, що о. Лепкий тому не вчить по руски, бо того ані молодіж ані єї родичі не жадають!.. У якому то закону вчитало Єго Високо-Преподобна, що наука гр. к. релігії лиш на жадане по гімназіях має викладатися по руски? На жадане (родичів 25 учеників одной класи) не релігія, але всі предмети мають викладатися в рускім язиці, але до такого жаданя ані Руска Рада ані „руское“ Слово родичів Русинів не наклонює. У Буковині хоч не ма Рускої Ради, а руский язык для науки православної релігії ново завівся; у Львові гр. к. консистория и Руска Рада так пописалися, що руский язык за їх призволенем утратив вже истнуючі свої права. Бідна Русь з такими референтами консисторияльними и такими предсідателями Рускої Ради! — Погадаймо лиш, як би собі латинска консистория в такім злучаю поступила. В академічній гімназії у Львові до низших клас, де єсть викладовий язык руский, ходять також и ученики латинского обряда. Ведля аналогії повинні б вони, котрі всіх предметів учаться по руски, також римско-катол. релігії учитися в рускім язиці. Чи призолила б однак на те польска консистория и чи приймив би ся того який небудь польский катихит, хотя и єуть між ними такі, котрі руский язык знають?...

— **Ческа газета Рокрок,** орган Пітера и Паляцкого, помістила недавно вступну статью про подітику Русинів, з котрої наводимо важнійші місця: „На що придалося Русинам, що їх посла в Шмерлінтовскім райсхраті постійно голосували з централістами? Поляки добилися своєю оппозицією яких таких уступок, а Русини за свою усуджливність не одержали нічого. Одвостайний досвід майже від 12 літ повинен був навчити Русинів, що німецькі

централісти нічого для них не вдіють. И се одна помилка в політиці Русинів що у своїм засліпленю не хотять тої правди признати. Друга ж помилка в політиці Русинів походить від того що більшість їх не видить, що Поляки на кождий спосіб дійдуть до сповнення своїх жадань, як не від централістичної меншости, то навірно від федералістичної більшости жителів держави. Не сервілізмом для далеких централістів, а згодою з своїми польськими земляками повинні б Русини шукати лучшого народного бита на своїй землі. Тев пере-свідчене присвоїла собі одна часть Галицьких Русинів, на переді котрих стоять Лавровскій и Качада. Оба ті мужі належать без сумніву до найлучших політичних голов між своїми родимцями, они заявилися рішучо против централізма, промовляли за федералістичною програмою д-ра Смольки и кв. Чарториского и трібували мирної згоди з Поляками в хосен рускої народности. В початку не прийшло до тої згоди по поводу неохоти до неї так більшости Поляків як и більшости Русинів... Особливе-ж заслугоє на увагу, що ті партії Русинів и Поляків, котрі найзавзятійше против себе виступають, одна против другої шукають помочи у німецьких централістів, т. в. польська партія Земляковского з Dziennik-ом Polsk-им, а у Русинів партія Святоюрців з руським „Словом“...

— **О стані наших гімназій на провінції** пишуть нам з одного из більших міст провінціональних: Сумна доля учеників Русинів нашої гімназії. Руский язык — чи не на сміх дано для н'го дві години в тиждень?... В низшій гімназії учить его професор, у котрого альфою и омеюю его знаня рускини єсть „Указатель“ о. Ленкого, котрим завертає голови хлопцям. Ученики ходять на руске лиш задля того, що кажуть ім родичі; по руски ледве декотрий заговорить; книжок не мають, а ніхто не назирає на те, ніхто не журиться о те. Чого вони навчаються під таким доглядом, не знаю. Немного лучшоє є доля учеників вищої гімназії. Руский язык трактує як предмет зо всім підрядний, так що ученики о найважнійших наших писателях (Кулішу, Марку Вовчку и и.) не мають майже и поняття. При такій науці шкода лиш часу, котрий на лекціях руского языка марне тратиться. Учителі ломлять собі голову над тим, чого самі добре не знають (бо пакинено ім по части навчуване руского языка против їх волі), а ученики пересиджують в найбільшій скуці години, не відносячи з них ніякої користі. — — В бібліотеці гімназійній польських книжок є подостатком так до науки як и до читаня, а рускої я не подибати. При таких обставинах який же може бути дух між нашою молодіжю? Старші ученики марнують час на картах або волочуться по шанках, а молодші вціплюють в себе що раз глубше те пересвідчене, що Русинів не ма, що Русини истнувати не можуть. И якже ж мають инакше думати, коли инакше думати ніхто їх не навчить? коли до окола себе бачуть всё польське, коли випожичують ім з бібліотеки лиш польські книжки до читаня и якби нарочно кормлять їх духа чужим кормом? коли наука руского языка жадного ім пожитку не приносить, жадного замилуваня до рідної мови не будить?...

---

*Видаємо сей пр. о ¼ аркуша більший, задля шого ми з вида-
ням его один день мусіли свіанитисл. — Редакция „Правди“.*

Одвічальний редактор: Др. **Олександр Огоновскій.**

З пегатні Інститута Стараєвського.

Виходить випу-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 16. (28.)
кожного місяця

ПРАВДА

Редакция и Адмі-
ністрація під ч.
12. улица Осео-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 алр., на пів року 3 алр., на чверть року 1 алр.
50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одной стрічки
дрібним друком — з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

Аж ось іде цетинский Владика,
Веде війска шість тисяч з собою
Чорногорців, наче огонь жвавих;
Тогді війско табориться в поли.
Аж приходить король та боснянский,
За ним иде десять тисяч війска,
Все Босняки лицарі завзяті;
Тогді війско табориться в поли.
Аж приходить Вук та Бранковенко,
Веде війска тисячів дванайцять,
Тяжко збройних панцерників кінних;
Тогді війско табориться в поли.
Аж приходить Муса Арбанаский,
За ним иде шість тисячів війска
Арнаутів, лицарів завзятих;
Тогді війско табориться в поли.

Аж приходить Богдан воевода,
 За ним иде десять тисяч війська
 Комоників, лицарів завзятих;
 Тогді військо табориться в поли.
 Аж приходить Павло та Орленко,
 Веде війська тисячу завзятців
 Панцерників, лицарюгів добрих;
 Тогді військо табориться в поли.
 Аж приходить Юг Богдан багатий,
 Веде війська тисячів дванайцять,
 Синів девять попереду війська,
 Синів девять, соколів крилатих;
 Тогді військо табориться в поли.
 Аж приходить ще и бан Страхишин,
 Веде війська тисячу завзятців,
 Аж під ними тутнять земля й стогне;
 Тогді військо табориться в поли.
 Аж приходить Степан Васовнюк,
 Веде війська тисячу завзятців,
 Лицарюгів з голими шаблями;
 Тогді військо табориться в поли.
 Аж приходить Степан та Мусенко,
 Веде війська тисячу завзятців,
 На їх шликах челонок*) по девять;
 Тогді військо табориться в поли.
 Аж приходить Серда Злопогляда,
 Веде війська тисячу завзятців,
 Шаблюками брязкотять, лопочуть;
 Тогді військо табориться в поли.
 Аж приходить Лауша дитина,
 Веде війська три тисяч завзятців;
 Над Лаушем вються вілі-сестри,
 Вються в гору, соколами лнуть,
 В руках несуть золотні стріли,
 Та ганяють орлів по під хмари;
 Тогді військо табориться в поли.
 Аж приходить воевода Милош,

---

*) Відзнака лицарська.

За ним ідуть ёго побратими,
 А за ними незлічимо військо:
 Сорок тисяч лицарів-завязців
 У панцерах золотих сияють,
 На вороних конях вигравають.

Ой зібрались усі славні війська,
 То тогді цар віче-раду радить
 З лицарями та з воеводами:
 Як у похід з війском виступати
 На Косове на широке поле,
 По над річку та по над Ситницю
 Таборами тай утаборитись,
 И все військо там порозставляти.
 Ой тогді то цариця Милиця,
 Чорний одяг бере-уберає,
 Та виходить и слізми ридає:
 „Цар-Лазарю, мов сонце ясне!
 На Косово воювати ідеш;
 На кого ж ти мене покидаєш,
 У Крушеві в палатах лишаєш?
 Ой хто стане в моїй обороні,
 Як в нас Турки царство завоюють?“

Промовляє тогді славен Лазар:
 „Мов серце, царице Милице!
 Отсе маєш з мого пальця перстінь.
 Завтра рано, як затрублять труби
 И ми в похід виступати ' мемо,
 Завтра рано вийдеш за ворота,
 Там зустрінеш соколиків девять,
 Девять братів, Юговенків славних,
 Вважеш перстінь из руки мові:
 Бери того, котрого люблю,
 Най остане тобі в оборону.“
 Таку раду цар цариці радить,
 И цариця раду приймає.

В ранці рано, ой світ-день світас,
 Пишне військо в похід виступає,
 Ой сто тисяч та ще й чотири
 Та хоробрих лицарів-завязців.

Хоругви їх вються, бовваніють,
 Наче морські тумани по небі.
 А цар-Лазар добрим конем грає,
 Попереду та ёго хорунжий,
 Пан хорунжий Бошко Юговенко,
 Вкрива' ёго хоругва зелена,
 В плечі бються золоті кутаси,
 Добрий лицар добрим конем грає,
 На три списи та у гору скаче,
 На чотири в перед підбігає;
 А по заду Юг-Богданко сивий,
 Круги ёго сини усі девять,
 Девять братів, Юговенків славних,
 Наче девять соколів сизеньких.
 Вигравають кіньми вороними, —
 Ой не кіньми вони вигравають,
 А на крилах віль крилатих летять.
 Круги царя слуги й воеводи:
 На ліворуч Відосав та чура,
 На праворуч Страхишин Баненко,
 А за ними воевода Милош;
 На праворуч Косовець Иванко,
 На ліворуч та Топлиця Милян.
 Між собою вони здоровляться,
 Й кінські гриви граються по вітру,
 А лицарські ворухаться вуса.

Боже милий, Боже чуд великих!

Глянеш оком, серце веселиться:
 Виступає буйне, пишне військо
 Из города з білого Крушева,
 Гомонять же лицарі-завзяті,
 Тупотять же й коні воронні!
 Сльози ронять матери та сестри:
 Ой жаль неньці єдиного сина,
 Молодої лицарської сили,
 А дівчині жаль єї коханка.
 Стоять, стоять та слізами ридають,
 Чутно тільки голос їх ридання;
 Чутно гомін поміж лицарями,
 Чутно в степу топіт копит кінських.

Коли ж вийшла в степ широкий пані,
 У степ вийшла цариця Милиця,
 Перед любих братів виступає,
 Та руками лице закриває,
 Закриває та слізми ридає,
 И кожного просить та благає,
 Вказує їм від царя свій перстінь,
 Хорунжому царському найперше,
 Хорунжому Бошку Юговенку:
 „Ой мій брате Бошку Юговенку!
 Ой про Бога я тебе благаю!
 Хоч ти мене не лишай самої,
 Зоставайся у Крушеві славним,
 Заступися за мене в недоли,
 Як цареві тай суджено буде
 Лягти в бою на Косовім поли.“

Промовляє Бошко Юговенку:
 „Ой дурна ти, сестро моя люба!
 Як з тобою мені оставати?
 Хто ж понесе хоругву цареву
 На Косово перед пишним війском?
 Краще в бою під мечем вмерати,
 Ніж як баба дома оставати.
 Єсть у тебе ще брат найменший,
 Брат найменший та и найлюбійший,
 Брат наш любий, молодий Ненада,
 Най остане з тобою в Крушеві!“

Та вороним конем вигравас, —
 За ним ідуть усі єго браття.
 То цариця кожного благає,
 Так не хоче ніхто оставати.
 Надїїджав молодий Ненада,
 То цариця тогді єго просить:
 „Мій Ненадо, батьківське полицчя!
 Оставайся зо мною в Крушеві,
 Беретти 'меш сестру перед лихом,
 Як судиться нещаслива доля
 И поляжуть братя на Косові,
 Беретти 'меш ти мене від Турків.“

Чула ж бо я, у проклятих Турків
 Що брат зраду братови готує,
 Щоб поняти свого брата жінку.
 Де-ж приклонюсь, де-ж я прихилюся,
 Як поляже вірна дружина?
 Ой у Турків обичаї дикі,
 Не боятися сорому ні Бога,
 Та лицарством сором величають,
 И що світить усе потемняють.“

Промовляє молодий Ненада:
 „Відступися, сестро моя люба!
 Мій вороний тебе розтратує,
 А сердитий брат тебе ударить!
 Не остану я без братів моїх:
 Краще з ними лягти в славнім бою,
 Як при тобі дома оставати.“
 Та вороним конем вигравас,
 На Косово в похід від'їзджас.
 Жаль стискає серденько цариці,
 Сльози ронить, позад повертає,
 Розставься з своїм чоловіком,
 Розставься з любим сином мати,
 Сестра з братом, жінка з чоловіком,
 А дівчина із коханком любим.

(Дальше буде.)

НОВИЙ ЧОЛОВІК.

Повість Івана Нечуя.

(Дальше.)

Радюк встав и побіг їй назустріч. Вона вийшла, як зоря сходить в пишній літній ранок. И сором, и гнів, и червоні губи, и рум'яні щоки, и добре намисто, и рожа з ясно-понсовими гвоздичками в косі — все те разом так очарувало молодого хлопця, що він почув себе невимовно винним перед нею, був готовий упасти перед нею на

коліна й просити велико ласки, вибачення, що він знехотя підглядів її в вишнику.

„Вибачайте, будьте ласкаві, що я знехотя.... ненавмисне.... розсипав ваші вишні....“, промовив Радюк, загикуючись перед старими. Їму хотілось перепросити її, що він підглядів, як вона рвала вишні, та при старих якось було ніяково.

„За теж я позберав усі вишні до однієї! Ож подівіться!“ знов промовив Радюк, показуючи на коробочку, котра стояла на помості коло шафи в куточку.

— „А може не визберали таки до однієї,“ ледві осмілилась вимовити Галя, и с тими словами єї гнів так и злинув з очей, з лица; очи прямо глянули на Радюка мило й ласкаво, губи усміхнулись, и Галя почервоніла аж до ух. Єї щоки так и пашіли.

Галя сіла на стільці, а Радюк присів поруч з нею и почав до неї говорити. Молодій дівчині стало так сором, так сором перед батьком и матірю, що вона одсунулась на самий кінчик стільця, соромливо одвернула од паняча лице до дверей. Вся єї постава, все єї лице так и налагодилось знятись з місця и полетіти. Вона була похожа на маленьку пташку, що вся насторочилась летіти з гілки, почувши небезпечний шелест меж листом.

„Чи вже ж ви думаете, що я навмисне схотів би підглядати, підстерегати або підслухувати....“ промовив Радюк трохи тихійше.

Галя повернула до єго трошечки лице, та й знов одхилилась до дверей.... Вона думкою тільки й шукала причини, що знятись з місця.

— Ой, чи не ма рушничка, втерти губи! як раз промовив Масюк, скінчивши снідання.

Галя так и схопилась, так и полинула в кімнату и довгенько не виносила рушничка. Масюк мусів сидіти, піднявши трохи замазані пальці правої руки.

Галя винесла рушничок и була вже спокійнійша.

— Дай же, Боже, дочко, щоб я діждав, як ти будеш виносити сюди рушники! само якось прийшло до слова, старому Масюкови. На Галю знов неначе сипнуло полумям. Вона вибігла з світлиці, однесла рушник.

Радюк не зводив з неї очей. Вся єї невеличка молоденька фігурка була чудово рівна, проворціональна, с тонким станом, з дрібними ніжками, с тонкою шийкою. Горсет, котрий носять сільські дівчата,

стягував тісенько стан и без того тоненький и круглий. Не дуже довгий національний убір зменшав ві зріст, так що вона здавалась якось дитиною. Тільки товсті коси, недрібно заплетані, двічі обвивали голову, и склалися в корону на молоденькій голові. В косах була одна рожка и два гвоздички. Ті чудові гвоздички робили чудо з ві лица, з ві очей! Так вони припадали їй до лица своїм ясно-червоним цвітом и жовто-гарячими осередками!

„Яка ж вона ще молоденька, и яка вона вже гарна! Як я її люблю!“ подумав Радюк, дивлячись в слід за тонким станом Галіним и дрібними ніжками.

Довгенько балакали старі, випиваючи по чарці, довгенько не виходила Галя. Їй хотілося вийти, подивитись на Радюка, бо вона ёго полюбила с того часу, як побачила в Журбанях, але вона сама соромилась свого кохання, соромилась Радюка. Одначе вона вийшла и сіла коло матери близенько. Мати обкинула її всю оком и почала ніби пригладжувати їй голову, и так гладенько прибрану. При людях вона не сміла поцілувати й приглубити свою кохану доню.

— Чи ви знаєте, Павле Антоновичу, що в мене в вже стиглі яблука? промовив Масюк.

„Певне якісь дуже ранні, коли посіли разом з вишнями,“ одказав Радюк.

— Сьогодні сам пообривав, набрав цілий кошик.

Масюк вийшов и зараз вернувся з здоровим кошиком невеличких, але зовсім стиглих жовтих яблук. Однією рукою він поставив кошик серед світлиці. Яблука посипались через верх и розкотились по хаті. Нагинаючись, Масюк розверз обидві поли халата, з під котрих блиснули білі просторні сорочки. Матери й дочці стало сором.

— „Треба було б подати на тарілці,“ несміливо промовила дочка и почала наберати яблук на тарілку.

— Та піди бо та приберись хоч трохи! крикнула на Масюка жінка; чи вже ж таки можна так ходити при людях!

— А мабуть можна, коли-б тільки Лекерка не навідалась....

Чи він в таку годину сказав ті слова, чи що, як у дворі загуркотіло. Собаки забрехали. Всі в хаті кинулись до вікон. Під ганок підвіджала пані Висока, та сама Лекерія Петровна, котрої так боявся Масюк. Простенький візок був застланий жовтим здоровим килимом с червоними лапатими квітками. Килим спустився аж на задні колеса, котрі немилосердно терли ёго. Лекерія Петровна обмотала

голову білою вуалью якось по турецькій. Вона гордо сиділа на візку и, надівши окуляри, дуже задирала голову в гору.

Цікава пані Висока, побачивши, куди прямував молодий Радюк по під ві городом, таки не втерпіла: веліла запрягти коні и поїхала до Масюків.

— Єй же Богу, Лекерка прикотила в гості, ще й у синіх окулярах! Дивись, жінко, як вона гордо позирає через окуляри аж на наші виводи, аж через нашу хату! промовив Масюк, заглядаючи в вікно.

Тим часом пані Висока миттю одкинула вуаль з лиця на голову и, не вважаючи на свої дуже немолоді літа, легесенько скікнула з візка, не ставаючи на вісь, аж погонич оглянувся и засміявся. Червона сукня Лекерина так и блиснула на сонці на весь двір.

В Масюковій світлиці всі зашуміли, забігали.

— Та йди, та причепурись! Я ж тобі казала, що гості будуть! крикнула Масючка на чоловіка, котрий стояв серед світлиці и очей не зводив с червоної сукні пані Високої.

Масюк кинувся прозогом в кімнату, аж поли летіли за ним слідком. Масючка з дочкою кинулись разом до стола, щоб трохи поприберати, потім разом побігли до кошика з яблуками и не добігли. Двери рипнули, и пані Висока, гордо дивлячись через окуляри на стелю, вийшла в світлицю. На ній була довга с хвостом сукня ясно-вишневого цвіта, котра так и пашіла полум'ям на всю світлицю. Товсто намотаний на голові білий вуаль прикривав чипок з яєнями, польовими квітками. В такім оригінальнім уборі вона була трохи схожа на Туркиню. Побувавши с своїм капітаном в Басарабії, на Дунаї и навіть за Дунаєм, пані Висока надивилась на Волохів, на Турків и позичила в їх трохи східнього смаку до дуже яєних цвітів в убрані.

Висока йшла по світлиці тихо й пишно, розпустивши хвіст по світлиці, як та пава. В малих хуторах вона вважала себе за досить велику пані и часто хвалилась своїм чином. Її не дуже вате любили и сміялись з неї.

— Добрий день вам Олександра Остаповна! От несподіваний гість! Чи не правда моя? промовила Висока та все чогось поглядала на стелю, а це під ноги та й опіткнулась на кошик з яблуками....

— Доброго здоров'я, Лекерія Петровна! промовила Масючка разом з дочкою и Радюком.

— Чи се у вас ідять яблука до Спаса? промовила Висока, докоряючи и не дивлячись ні на кого.

Масючка трохи насупила брови и нічого не одказала.

„О ідять у нас яблука и до Спаса, так само як и після Спаса!“ весело промовив Радюк и с тими словами нахилився до кошика, взяв трое яблук: одно почав сам їсти, друге подав Галі, а третє положив на тарілку и підніс Лекері Петровні. Вона обидилась.

— Що се ви, Павле Антоновичу! Чи маєте мене за малу дитину, чи що? Чи то ж можна, щоб я до Спаса їла яблука? Ще й молодих панянок скушаєте....

Галя засміялась и якось навмисне почала їсти яблуко, потім взяла и друге.... Пані Високій та річ зовсім не подобалась. Вона сіла на канапі и почала розвірчувати голову з вуалю.

— Прощу покорно до снідання, промовила хазяйка до Високої.

— Дякую вам дуже; я вже снідала! промовила Висока, та все розвірчувалась та чепурилась.

Війшла наймичка, прийняла копик з яблуками и поприберала с стола. Масюк довго чепурився, вберався та причісувався, и вийшов до світлиці во всій славі.

— Де се ви, Іване Корнієвичу, так довго були?

— Та се, правду сказати, все приберався до вас, промовив жартуючи Масюк.

— От и до мене, кокетливо обізвалась Висока.

— Тільки вибачайте, що не обголився, бо тепер гаряча пора: саме жнива.

Пані Висока трохи прижмурила очи и глянула на Масюкове лице. Вуси були зовсім не позакручувані и висіли, як у діда пасічника.

— Негарно, не до ладу.... неначе до себе промовляла Висока та все прижмурювала очи а скося все дивилась на Радюка.

Радюк був дуже радий приїзду Високої. В світлиці з'явився чужий чоловік; стало трохи люднійше. Їму так хотілось на самоті хоч трохи поговорити з Галею щиро, сердечно, як говорить молодий хлопець, що вже кохає молоду дівчину. Він сів коло Галі и почав тихо балакати з нею.

„А я записав ту гарну пісню, що ви співали в садочку,“ промовив Радюк, „и вже вмію її. Я тїєї пісні ніколи не забуду.“

— „Чи вже ж умієте?“ спитала Галя несміливо, одначе в неї вже не було охоти знятись з місця и побігти.

„Умію, бо вона в мене записана тут у книжечці,“ промовив Радюк и аж двічі показав пальцем на ліву кишеню в сїртуці, котра як раз припадала проти серця.

Галине серце так и засіяло, так и зацвіло. Вона повела очима слідком за пальцем и потім глянула йому прямо в очи своїми чудовими карими очима и стріла його очи. Вона в перше так прямо дивилась йому в очи, в лице. Їго краса, така краса, якої вона ще й не бачила на хуторах, так и запалила ві серце.... И жаль, и сміх, и сльози й пісня так и залили, так и затопили ві душу.

А Радюк тихісінько почав співати и не так співати, як промовляти ту пісню, що вона співала в вишнях :

Ой сама ж бо я, сама,
Як билинька в полі!
Не дав мені Господь
Ні щастя, ні долі.

— От уже и пісні співають! Їй Богу співають! промовила пані Висока, не слухаючи Масюка и моргаючи своїм веселим лицем у той куток, де сиділи молоді.

„Приставайте й ви до нас, та васпіваємо тріо,“ промовив до неї Радюк, дуже весело.

— Куди вже мені тепер співати! Як була я з моім покійничком капітаном на Дунаї, от коли я співала! Було як стану на одному боці Дунаю та заспіваю пісні, то Турки по другім боці було аж збігаються та слухають! таки так прокляті аж у воду лізуть та слухають! А моя пісня так було и летіть по над Дунаєм! аж мій покійничок капітан було мене спинає.

Всі усміхнулись, бо не дуже йняли віри тому; хоч всі знали, що Висока и справді мала колись дуже гарний голос и тепер часом співала за молодими в великою охотою.

— То ви, Лекерія Петровна, бачу були й за границею? спитав Радюк.

— О, була й за границею и таки надивилась на своєму віку на всяких людей. Яких тільки людей я не бачила за Дунаєм! Бо на світі бувати не те, що в хуторі цілий вік сидіти! промовила Лекерія Петровна и якось надулась и закинула гордо голову, аж у неї на шні показалося воло.

— Як же ви говорили с Турками? чи по турецький? спитав Масюк, жартуючи.

— А цур ім! Хто там з ними став би ще розмовляти, та ще й по турецький. Мій покійничок капітан так и навчився по турецький и було як почне з ними булькотати, то я аж уха затикаю, аж серджусь, що він з невірою говорить та ще й ёго поганою мовою. По молдаванский я вмiла колись, та вже позабула тепер; а поки був жив мій капітан, то я часом було и побалакаю з ним. А як умер, то тільки зоставив свою кавалерію та капітанські документи, що тепер лежать за... в комоді...

— Та за образами... промовив, сміючись Масюк. Хиба ж за образами ім не можна лежати?

— От и за образами! Бог зна' чого наговорите ви, Иване Корніевичу! Хиба ж я таки світа не бачила, щоб не знала, куди сховати свої капітанські документи и хрест мого покійничка.

Пані Висока хотіла піддержати свою репутацію капітанши и часто любила нагадувати сусідам, ні к селу, ні к городу, про чин, кавалерію и капітанські документи свого покійного чоловіка. С тигі кавалеріи и с тих документів сміялися таки при їй, одначе вона часто натякала про їх при таких людях, що не знали про ві минушість, про ві покійного капітана. И теперечки вона вважала на молодого Радюка, котрий може не знав, може не интересувався знати про ті документи.

— „От коли б ви, Павле Антоновичу, послухали, як Лекерія Петровна почнуть розказувати про ті далекі краї за границею, так в чого послухати,“ промовила Галя до Радюка.

Радюк попросив Високу розказати про Дунайські краї, почав її розпитувати, и Висока почала розказувати, почала описувати Басарабію, Молдавію, Дунайський край так гарно, так до ладу, таким пловким язиком, що заинтересувала всіх. И старі й молоді слухали її, неначе вона казку казала. С свого воєнного життя в далєких краях вона мала великий запас оповідання и часто вмiла заинтересовати в компанії всіх, а найбільше молодих. Галя слухала ві, неначе цікаву книжку читала.

— Одначе слово по слову, а день пливе, а час минає. Чи не пора нам жінко обідати? промовив Масюк.

— Про мене; в мене обід готовий, ще й пирогів свіжих наварила доконечне задля Лекерії Петровни, бо я знаю, що ви любите пироги и вмiсте їх варити.

— И, де вже вмiю; колись може вмiла, а тепер може й забула.

— Хоч може й забули, а ваші пироги перші на цілий повіт, промовила Масючка.

— Перші на цілу губернію! додав Масюк.

Лекерія Петровна аж засоромилась и чогось запишалась, бо знала, що ці пироги вдержать сміливо конкуренцію.

Всі заворушились по хаті. Лекерія Петровна встала и, піднявши голову, хотіла проходитись по світлиці. Але вона зирнула через двері в кімнату и набачила там на жертотці клубки, півмітки и основу. Вибілені пасма ниток, як шовкове руно, аж гнули всю жертку и кинулись їй в очі.

— Ой, яка ж ваша чудова основа, аж крикнула пані Висока до Масючки, и хто ёго зна' де ві й гонор дівся! Висока скинула окуляри, прожогом побігла до клубків до основи, аж довгий хвіст од ві сукні сам по собі так и підобгався. Роздивлялась на нитки, на основу, вона сховала окуляри в кишеню, и вже більше їх не виймала. С тими окулярами сховалась и пиха пані Високої, и вона вийшла до світлиці веселою, привітною, и трохи кокетливою, якою вона була завше в себе дома.

Тим часом хазяйка з дочкою готували стіл. На столі явились пироги, пухкі, пахучі! прямо с печі.

— А що, чи напечете таких? спитав Масюк пані Високу.

— Може й не напечу, тихо промовила вона, розломивши пиріг и оглядаючи ёго з усіх боків. Вона трохи завидувала, що сусіді вдалися пироги.

(Дальше буде.)

UKRAINO. IL MOVIMENTO LETTERARIO RUTENO in Russia e Gallizia (1798—1872).

Rivista Europea (anno IV, vol. I e 2. Firenze 1873).

У перший се раз стає наша література в так заокругленім образі перед публікою західної Європи, як її — хоч тільки як бібліографічний огляд — представив у міжнароднім поважнім журналі, на італіянскім язиці, п. Україно. Само з себе розуміється, що автор, хоч сам Українець, подаючи публіці європейській, котра ледва

чи ясно знає о істнованю малорускої народности та ще й не бачить багато сторін, з котрих би наш нарід для неї міг бути предметом для єї студій интересним, — не міг писати, и то у журналі, цілої компендїї української літератури. Стаття п. Україно, котра мусіла стрітись з пересудами, неспівідомостю и обоятностею публіки, мусіла взузитись у не надто довгу, як на исторію літератури — хоч досить обширну и подрібну, як на артикул журналістичний — студию полемично-критичну, розширюючись там, де треба було винайти пункти стичні з интересом индеферентної заграничної публіки, а знов переходячи кількома словами над подрібностями, де подрібна спеціфікація могла-б тільки змучити читателя-космополіта. И треба признати, що коли автор (що розуміється у кожного автора) хотів для своєї праці збудити интерес у тої перебірчивої публіки, удалось ему те добре. И не тільки те; п. Україно, представляючи объективно природний розвій нашої літератури у Росії и Галичині з ширшої, європейської точки погляду, відкриває ті сторони нашого напрямку літературного и соціального, котрі єго з загальним духом нашого віку природно вьажуть, котрі для нашого народу и для нашого напрямку добувають призначне місце між проявами обходячими усю просвічену Європу. Таким чином не тільки проста цікавість, або жадоба знаня спеціаліста-філолога чи етнографа, але интерес загальноєвропейський заставляє кожного чужинця читателя пізнати ближше той, другий раз вже „відкритий народ“, и то цілком инчим способом, як се, приміром, знамірювала брошура п. Delamarre, вьакриваюча написом (трохи купецькою рекламою тхнущим) „Un peuple européen de quinze millions oublié devant l'histoire“, аннексийні тенденції польські.

I.

Etnografia e storia.

П. Україно виходить у своїм огляді з таких известій и фактів маючих интерес и розголос загальноєвропейський, як деякі кампанія публіцистично-дипломатична західної Європи проти Росії в 1863 р., и другий усім звисний факт, що французке обще мніє, шукаючи в Європі альянтів для ізолованої від часу послідної війни Франції, обернулось із симпатіями політичними до Росії, и в загалі до Славянщини, „жертвуючи (по словам одної часті французкої преси) гуманні и космополітичні симпатії для пригнетеної Польщі, интересови патріотичному французкому“. Але, каже автор, „недоконче французкому обществу жертвувати справедливі симпатії до поль-

ского народу, коли хоче увійти в приятні відносини з Россією. Треба тільки завжди знати відрізнити, що у тенденціях Поляків є справедливого и реального, а що несправедливе и загонисте (*esagerato*), которе відрізняє причинило б ся также й між Поляками и Россіянами до уложєня *modus vivendi*, вигідного и доконечного для обоїх сторін. Тільки ж для такого розумного розміру симпатій межинародних потрібне знанне исторії и етнографії країв и народів словянских, якого, на нещастє, не мають в загалі публицисти західної Европи, не тільки загальна їх маса, але и багато заслужєних писателів, котрі займались нашими справами. Вступом тим оправдує п. Україно повід, чому, пишучи для межинародного италіянского журналу, першим тематом вибрав собі сюжет, з першого погляду мало-важний: бібліографію „провінціональної“ літератури. — Шкіц сей бібліографічний малорускої (*rutena*) літератури кине (сподіється автор) трохи світла на деякі важні питання в відносинах славянских народів. Передо всім п. Україно висвічує описувані и викручувані стільки Поляками, а за ними и Французами (*Duchński „de Kieff“, Mickiewicz Wład., H. Martin, Delamarre, Viquesnel, Laveleye*) етнографічні, язикові и историчні відносини Русинів до Поляків и до Великорусів. Проти теорії тих послідних, по котрій широкий край від Карпат по Ураль, с. в. Польща и європейска Россія, має двояке населєнне: славянске и монгольске, из тих славянске єсть виключно польске — бо народність Білої и Южної Руси тільки окремиий тип народу польского —, а монгольске становлять Велико-руси або Москалі, — против тій теорії автор приводить учені виводи проф. Костомарова, „котрого и п. Laveleye у своїй статті про Галичину називає одним из представителів идеї народної малорускої“, из звістних статей Основн: „Відповідь на виходки *Czas-u* и „*Revue Contemporaine*,“ „Правда Полякам об Росії и Руси“, „Дві рускі народности“, придаючи для читателів *Rivista Eur.* спис других важнійших діл Костомарова и примічаючи, що професора сего, одного из найпильнійших и найученійших розвідувателів исторії рускої и польскої, котрий за Миколая I. за свої демократичні и малорускі пересвідченя вигнаний був з Києва, а котрого потім зачитники одностности рускої завзято нападали в російській печаті, з більшим правом можна призивати до розрішеня питань о малорускій народности, як дилетанта п. Духінского, хоч він и підписується „*de Kieff.*“ П. Україно не заперечує, що колонізація славяно-руска на північнім сході зьабсорбувала много елементів раси фінскої и турско-татарскої, того не заперечують и великорускі историка

(прим. Кавелина: „Мисли о истории русскій“), — и ассимиляція ся раси великорускої а фінської и татарської, як теж подібна ассимиляція — хоч у меншім розмірі — малоруского племені з племенами турецькими (Турки, Беренді, Касоги, Печеніги и др.), була бы гідним предметом поважних студій исторично-антропологічних. Тільки ж треба пам'ятати, що вже в IX. віку народність славяно-русська займала Білозерск далеко від Новгороду; що літописець Нестор між племенами славянорусськими вилічує Радимичів и Вятичів (в теперішніх губерніях Могилівській, Орельській, Калузькій) и сповіщує — цікавий факт! —, що ті племена, без сумніву родичі теперішньої народности великорускої, прийшли в давні часи з теперішньої Польщі, що вже син св. Володимира на початку XI. віку сидів у Муромі над Окою; князства Рязань, Муром, Суздаль, Владимир над Клязмою були ще перед приходом Татар русскі; а ні напади Татарскі ані поступ (Великоруссів) на північний схід и ассимиляція племен туранських и фінських не перешкодили їм заховати переважний характер славянорусський, — котрого їм не відмовляли ніколи населенці Києва, Чернігова, Волині и др., и задля котрого сі Южно-Русси, батьки теперішніх Русинів (Ruteni), як перед нападом Татар з одної, а находом Литви з другої сторони, так и потім чулися завжди (родом) близькими до Великоруссів з Москви, як до Польків з Варшави.

Але що таке Русини (Ruteni)? питається автор, и викладає по-дрібно, як латинського писовнею вираз „Руский“, котрим називали Бизантинці князів Київських ще у договорах з X. віку, перекручено на Ruthenus. Названє „руский“ розширилось — із збільшенєм території князства св. Володимира и колонізацією на північний схід — на усю федерацію князств під династиею рускою (rutena); имя се лишилось спільне так для галузи тої, котра у XIV. віку прийшла під панованє династії Гедимина (котра по забраню Києва писалась князями Литви и Руси) и сконсолідувалась у два роди (specie): Білих и Мало-Руссів, — и галузи східної, у котрій основалась в XIV. в. держава Московска, займивша у XVI. в. усю народність великоруску під князями Москви. Названє Russi-Rutheni давали писателі латинскі середного віку XVI. и XVII. столітя без ріжницї и народности біло- и малорускї, увійшовшій у федеративний звязок з Польщею, и населеню східному або московському. Коли у XVI. віку князі Московскі з династії св. Володимира, злучивши усю народність великоруску під своєю властею и звільнившись від вазальства татарского, придали собі достоїнство Царів, а ряд Литви и західної Руси

по уложенню унії з Польщею (1569) и закінченню династії Гедиміна, становився інтересом и тенденціями усе більше латинсько-польським: тогді почала держава московська вважати себе репрезентанткою усього славянорусского люду, и звідти почала називатись Великою Руссю. Южна Русь, остаюча під Польщею (вже за князів Литовських називана Україною), приняла названя Малої Русі, а північна Русь литовська — Білої Русі. Як же-ж Мала Русь під проводом свого військового стану — Запорозців —, повставши проти польської аристокрації за Хмельницьким, трактатом Переяславським (1654) прилучилась до держави „східного царя“, и цар московський, перейшовши всю Білу Русь, увійшов у Вільно: приложив собі цар Алексей титул царя „всєї Русі: Великої, Малої и Білої“. Таким чином спільне имя „руські“ сталося мало-помалу синонімом имени частного „великорускі“, хоч ще и у XVIII. віку компілятор історії Малої Русі Конийский назвав своє діло „Исторією Руссов.“ По окупації за Катерини берегів Чорного моря прибула до тої номенклатури ще Нова Русь — полудневі степи колонізовані малорусским людом. За третім поділом нещасливої Польщі прийшла и Україна правого боку Дніпра у друге до Росії.

Утворений тим історичним ходом народ (ми б сказали докладніше: політичний народ) російський розпадається на три народности: Великорусси або Русські (Russi), котрих декотрі в західній Європі називають Московітами, а котрих и в Росії народ Южної Русі називає Москалями, числом 35 мільонів, заселяючі північний схід імперії и сягаючі колоніями до Азії; Білорусси, числом 4 мільони, у губерніях Витебській, Могилівській, Минській, більшої часті Гроденської и третій часті Віленської, називані теж Литовцями, хоч властиві Литовці (більшість населеня Августовської, Віленської, Ковенської губернії, Курляндії и Лівонії) зовсім и не Славяне, — мову білоруску вважають декотрі піднарччєм великорускої; треті: Мало-Русси, Українці або Южно-Русси, числом 12 мільонів, заселяючі полудне Росії від лінії Холм — Седлец — губернія Курска-Вороніжська, до Чорного и Азовського моря, з придатком ще козаків Чорноморських або Кубанських, потомків Запорозців, числом 600.000. Другі козаки: Донські, Уральські, Сибірські и над Тереком належать до вітви великорускої.*) До того-ж южнорусского населеня належить по своему

*) Випикуємо из статті подрібні дати статистичні королівства Польського, Біло-Русі и правобічної України, інтересні и для наших читателів:

характеру історичному, етнографічному і мовному більша частина Галичини, прилученої на підставі прав угорської корони до Австрії, де по Сян (?) маса населення, з винятком польської шляхти і міщанства більших городів, руска (2.315,000), далі більша половина Буковини (165,000) і край Угорщини між Тисою, Попрадом і Карпатами (487,000). Населення се у Австрії, для відрізнення від населення Росії, призвано по німецьки Ruthenen, і те названня перенесли філологи і етнографи західнослов'янські і німецькі і деякі інші на усіх Малорусів, також і в Росії, а деякі ще і на Білорусів, лишаючи імя Русскі (die Russen, les russes, the russians) тільки для названя Великорусів. Найліпше, думає п. Україно, приймати номенклатуру: Великоруси, Малоруси і Білоруси, відповідаючи розділові славяноруского племені (автор каже nazionalitá) на три вітви, котрий приймила філологія і умітна етнографія на підставі студій мови, звичаїв і життя народного східної Європи, „хоч (каже автор) степенъ різниці і схожости між тими трьома родами (species) ще до тепер наука не означила остаточно.“*) — Закінчуючи сей

Королівство Польське: 2,116 миль квадр. геогр.; людність 5.819.363 душ; між тими 3.450.000 Поляків, 600.000 Руских (у більшій часті Малорусів), 289.000 Німців, 264.000 Литовців, 693.000 Жидів.

Північно-західні провінції. Губ. Вільно: на 899 993 людности 143.288 Поляків, 174.905 Руских (очевидно тут по більшій часті Білорусів), 473,562 Литвинів, 101.007 Жидів. — Губ. Витебск: разом 776.739; з тих 502.736 Руских, 40.725 Поляків, 162.021 Литовців, 70.520 Жидів. — Губ. Гродно: разом 891.194; с. в. Русск. 694.632, Поляк. 89.853, Литв. 3.042. Жид. 99.473. — Губ. Ковно: разом 1.052,164; Руск. 24.487, Поляк. 30.874, Литв. 870.249, Жид. 111.214. — Губ. Минск: разом 1.001,335; Руск. 781,602, Поляк. 117.748, Жид. 98,462. — Губ. Могилів: разом 921,322; Руск. 772,545, Поляк. 26,115, Жид. 122,662.

Провінції полуднево-західні: Губ. Київ: разом 2.012,093; Руск. 1.686,806, Поляк. 71.639, Жид. 250,804. — Губ. Волинь: разом 1.602,715; Руск. 1.229,329, Поляк. 172,405, Жид. 194,803. — Губ. Подільська: разом 1.868,857; Руск. 1.383,758, Поляк. 233,647. Жид. 205,167. — Шкода тільки, що автор не міг докладно подати числа нащивого, великоруского елемента из загального числа руского (велико- і малоруского) населення сих полудневих губерній.

*) Ми примітимо тут, що автор пресумував науці, приймавши терміни трохи надто далекосягні: tre species de nazionalitá, хоч сего не дуже маємо у зло пану Україно; так як і він (коли „Правда“ попадеться ему під очі) не буде нам мав у зло нашого протівного мніня: що наука власне вже рішила те питанє, признаючи Малоруссам право и названє окремої народности (nazionalitá); свідком філолог Міклович, Ве-

вступ історично-етнографічний, додаємо ще, що автор, хоч поминув се тут виразно примітити, назвою *Ruteni*, *letteratura rutena*, обіймає тільки нарід Малоруский, літературу Українську и Галицьку, лишаячи літературу білоруску на боці у другій часті свої статті. Тую другу часть випишемо у дальших н-рах Правди ширше, як сей вступ, котрий мусіли-смо скоротити значно, задержуючи тільки провідну гадку п. Україно и виписуючи тільки важніші або незгідні з нашими погляди власними словами автора, на скільки богату вимовність чужого язика віддати могли-смо своєю мовою.

Навроцький.

ликорусен Лавровскій, Пыпинъ, Прыжовъ; историк и етнограф Костомаров, котрий у приведеній паном Україно праці: „Дві русскі народности“ самими написом свідчать проти сему мнію п. Україно. Або — хіба ми не докладно поняли, що розуміє автор під виразами: *nazionalità*, *аресіе*? На всякий злучай, може и не годиться нам спорити дуже з автором статті, призначеної для чужої и цілком иншої як наша публіки, котра не має ані інтересу ані потреби застановлятись глибше над такою ріжницею.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

ТЕПЕРІШНЯ СИТУАЦІЯ „ПРОСВІТИ“.

Не єсмо оптимістами и не хочемо ніколи представляти справ наших в яким-то рожевім світлі. Бо-ж и не ялося сторонництву, котрого кличею в органічна праця, дивитись на розвій діл народних иншим оком, як оком зимної розваги и критики.

Оптимізм веде за собою блудне понятє о річі, передвчасну самоувірненість, омліість в праці, безпідставні сподіваня;... а коли наступить розчарованє, то приходить знеохоченє, байдужність, а в кінці моральна смерть. Історія розвою наших товариств руских в ostatnich двох десятиках літ могла би нам подати не один доказ о згубности оптимізму. Погляньмо лишень на довершений майже упадок товариства „Матиці“. Заснована під добрий час людьми-патріотами, піддержувана матеріяльно и морально цілим народом, обіцяюча роз-

*

кішні овочі на поли просвіти народнєї — Матиця скошлявіла, зниділа и завмерла тільки через те, що правлячі нею люде були оптимістами, що вірили в свої сили, коли сил не було, що сподівались результатів там, де не було даних, що надіялись на всіх и на все, тільки не на витревалу, невисипущу працю. Так! Без органічної праці, без желізної витревалости и без зимної рахуби з собою самим и поодиноким чоловік нічого не вспе, не то товариство.

Пессимістами отже хочемо бути при осуджуваню розвою наших справ народніх, и з того становища подивимось на ситуацію, в якій знайшлося молоде наше товариство „Просвіта“ по йно що відбутих пятих загальних зборах. Коли-ж мимо того удасться нам дослідити певні, позитивні результати в „Просвіті“, тогді зовсім сміло будемо могли сказати, що не заковстєні ми, що не упадаємо, що не дивимось у розкриту перед нами могилу, а працюємо, двигаємось, кріпимось, починаємо — жити!

Огляньмо ж коротенько діяльність „Просвіти“ від часу єї завязаня.

Малий, незначний почин, громада о сорок молодих людях — тим була „Просвіта“ в хвили свого завязку. Ціль єї була вправді великанска, бо обіймала в собі пізнанє народа и просвіту єго. Але де були сили до переведеня діла? Де средства материяльні до часткового бодай виповненя програми? Мимо того товариство почало розвиватися, вбивалось з кожним днем в сили и навіть тогді не упадало, коли противники розвою народнєго, идолопоклонники темноти и відступники правди историчнєї не тільки що стали ругати молодій институції, але дискредитуючи її перед духовенством махіявелістичними способами, наважили на єї житє. И чим же оборонилаєь вона тогді від передчасної смерти? Тільки твердою вірою в хосєнність загаданой праці и самою тою працею. Не минули два роки, а институція молода упустила такі глибокі корини у всю суспільність галицьку, більше просвіщену, що истнованє єї було вже майже зовсім запоручене. Належить тут додати, що „Просвіта“, відповідно своему уставу, не мала и не придбала собі по двох роках иншого значіня перед світом руским и неруским, крім літературно-наукового товариства, відданого именованю просвіщеню простого люда.

Коли-ж „Просвіта“ занєслаєь тим чином на становище, дуже поважанє у культурних народів, коли за нею, як виспівав Шевченко, не було „ні зерна неправди“ — тогді приступив к ній и покійний Юліян Лавровский. Муж сєй, не добачаючи поля до праці для до-

бра народу у товариствах, до котрих належав в давніших часів, видячи, що там не ма животворної ідеї а все носить в собі зарід неминучої смерти, не міг инакше здіяти, як яко живий полудитись з живими. Тес сполучене, рівно хосенне для обох сторін, послужило чимало и „Просвіті“, особливе в огляді материяльнім. Діло пішло на перед, — товариство розжилося ще красше (Диви справозданя з діяльности товариства за рік 1872/73.). Час сей, коли Лавровский стояв при „Просвіті“, можемо назвати другою фазою розвою товариства. А фаза ся знаменувалась ще й тим, що до значіня літературного товариства прийшло ще значіне репрезентації сторонництва народнєго, помимо того, що „Просвіта“ ніколи не займалася політикою.

В послідних днях товариство наше вступило в третю фазу. Ото на п'ятих загальних зборах вибрано одноголосно головою „Просвіти“ п. Володислава Федоровича, властителя більших посілостей в Тернопільскім околі.

Безперечно товариство, предпрймаючи той вибір, водилось сими оглядами, що бачило у п. Федоровичу перед всім, розуміється, щирого патріота-народовця руского, враз же и мужа як найкрасше виобразованого, глибоко мислячого, а при тім мужа з енергією и талантом організаторским, власностями дуже потрібними всякому товариству, котрого заданам є просвіта и розбудженє життя народного. Бо-ж тільки при добре з'організованій праці можливий є розвій и поступ, а з тим и гараад. Товариство, по нашій думці, не могло зробити красшого вибору. Вибір сей має одначе ще й другі, дуже добрі сторони, позаяк п. В. Федорович є чоловіком зовсім независлим, не заангажований з жадною політичною котерією, не улягаючий посторонним впливам, не жадаючий для себе нічого, крім довірия товариства. Яко такий не буде потребовав ні на часинку спускати з ока добро товариства и не призволить з'упинити себе в діланю. Сподіємось, що п. Федоровичу, маючому нині довірие у всіх сторонництв руских, удасться навіть, не опускаючи, розуміється, становища щирого народовця, яким заявився тепер, полудити у нас в одну фалігу ті табори, котрі в засаді стоять на народнім поли, а тільки в доборі средств розходяться. Сподіємось дальше, що за приміром єго и другі обивателі рускі скоренько вирозуміють своє посланництво на Руси и схотять нажити собі слави, яку заховував народ наш завсігди для вірних синів своїх.

....Але-ж, ми загадали бути пессимістами, а попали, бачиться, в оптимізм? Се тільки при поверховнім погляді так видається. Коли

бо товариство в перших роках без вишньої помочи серед найнеприязнійших обставин само своїми силами могло розвинутися и кріпко стати, коли відтак під проводом Лавровского, против котрого значна часть Русинів сильно ворогувала и котрий, будучи иншими справами зайнятий, не міг цілого часу посвятити товариству, взросло до поваги тіла, маючого вже значінє в справах цілого краю: то тепер, при взможеній власній силі товариства и під таким проводиром як п. Федорович, котрий именно також, як се оказав односторонній вибір ёго, так велике має у товариства довіріє,—и крайній песиміст не може не надіятись нової, о много красшої доби, еще дальшого значного поступу и розвою „Просвіти“.

П'яті загальні збори „Просвіти“.

Більше ніж в инших літах звернена була с'єго року увага на загальні збори товариства „Просвіта“, — и се не самих тільки Русинів, як видно з того, що вже наперед займалися ними многі газети, именно Віденські, що між гостями, явившимися на них, находились також члени редакцій ріжних часописей и що відтак в красивих (особливе в Narodow-ій) и в Віденських газетах поміщувались телеграми и корреспонденції о сих зборах. Хотя бо „Просвіта“ не має зовсім ціхи політичної, однако в остатних роках зачато уважати її репрезентацією народнєго сторонництва руского и яко така набрала немало значіння и в справах цілого краю; а що се значіє усилилось именно від приступлення до товариства бл. п. Юліяна Лавровского (котрого становище знов також ся ёго позиція підтримувала), то ходило отже о рішенє важного питання, хто на місци покійника обійме дальше проводирство „Просвіти“.

Збори зачались о 4-тій годині пополудни дня 10. (22.) Мая в сали „Рускої Бесіди“. Вид згромадження був дуже поважний и урочистий. Крім 60 членів Львівских и за-Львівских, мирян и священників, самої интелігенції рускої, між котрими перший раз ми бачили членів-красавиць, находилось також немале число гостей, скілько їх лиш комнати „Бесіди“ могли помістити. Збори вітворив заступник голови „Просвіти“ професор університета др. Омелян Огомовский

короткою промовою. Перед всім зганув о передчасній смерті голови товариства бл. п. Юліяна Лавровского и о великих заслугах того мужа, за котрого именно старанем перевелось в діло видавництва руских учебників гімназійальних. На зазив бесідника віддано повстанем честь єго памяти. Відтак перейшов дальше проф. др. Огоновский дотеперішній розвіи товариства, розбудженє життя народнєго в Галицькій Русі, особливе руху літературного через викликанє ривалізації корпорацій и осіб, що тільки в хосен руского народа може випасти. Именно мертва т. з. книжка література у нас переломлена, а руска народня література чим раз більше розвивається и находить вже узнанє и у тих, котрі доси перечили самостійность руского язика. Товариство взрастає що раз більше в силу и в значіне: число членів взоглось дуже значно, так що вже майже ціла мирска інтелігенція до нєго належить. Ба навіть из старшого духовенства тні, що недавно вще анатемізували „Просвіту“, нині зачинають приходити до пізнаня правди, и мож надіятись, що чесні цілі єі вще всіми будуть узнані. Впрочім будучність розсудить, якого ми духа діти.

По сій з живою увагою відслуханій промові відчитав секретар товариства пр. Желехівский справозданє з діяльности виділу за р. 1872/73. Виділ, розпочинаючи свою діяльність дня 1. Червня 1872, не мав в перших часах жадних фондів, щоб приступити до більшого видавництва. Из запомогі, одержаної небавком від виділа кравого в илькості 1000 р., видруковано перед всім „Латинські вправи“ д-ра Ом. Огоновского и сплачено деякі давнійші належитости. Щоб могли инші, вже давно приготовлені діла, особливе учебники гімназійальні, видавати, старався виділ о узисканє кредиту у Института Ставропігійского, однако институт ставляв так некористні вимінки, що виділ ніяк не міг на них згодитися. Між тим виділ удався до сойму о уділенє більшої ніж давнійших літ субвенції, именно на видрукованє шкільних книжок, и сойм прихилився до тої просьби, призначаючи на р. 1873 запомогу о 5000 р. З тих виплачено виділови „Просвіти“ половину с. в. 2500 р. в Січню с. р., и тепер вже мож було перерванє по части видавництво знов розпочати. Знаходяться в друку, по части зачаті, по части вже на окінченю: 1) Читанка німецка для низших кляс гімназійальних д-ра Яноти, для руских учеників приспособлена проф. о. Амвр. Шанковским; 2) Геометрія для 1. и 2. кляси гімназ. д-ра Мочніка, переложена Ом. Дейніцким; 3) Географія для 1. кляси гімназ., після Беллінгера уложена Нат. Вахнянином; 4) Ботаніка для 2. кляси гімназ. Гікля, переложена Ив. Верхрат-

ским; 5) Математика для 2. класи гімназ., після Мочніка уложена Ом. Дейніцким; 6) Граматика німецька Яноти, переложена з польского на руске И. К-им. Крім того суть ще приготовлені и поступають вже небавком в печатню: 7) Латинська граматика для нижших гімназій, після д-ра Шульца уложена д-ром Ом. Огоновским; 8) Фізика для нижших гімназій, після німецького уложена Мих. Полянским.

Займаючись видавництвом шкільних книжок, не забував виділ и на популярні дільця для народу, що єсть властивою задачею нашого товариства. Іменно позискав до того знаменитого письменника Юрія Федьковича, призначаючи єму 250 р. річно за найменше 12 друкових листів оригінальної праці; и до сєго часу видані суть: 1) XII пісней во честь и славу св. Отця нашого Николая, Мир-Ликійского чудотворця, Руси и шкїл патрона; 2) Село Фармазони або: як то трийцять Срібнарівских господарів записалися чортови, и як вони через сім літ, сім місяців и сім неділь дуже заобогатїли. (Ся книжочка видана була в память и в день 3. (15.) Мая, яко 25-ті роковини знесеня панщини.) До друку же приготовлені суть дільця п. Федьковича: 3) Проскура, подарунок чемним руским діточкам; 4) Казка за одного стрільця и за одного опиря; 5) Піснь про ангелів и дияволів; 6) Пісеньки для руских діточок. З инших писем популярних видано (другим накладом): 7) Що нас губить и що нам помочи може, Ст. Качали; а приготовлені до друку суть: 8) Байки, зложені П. Св... Наконєць набув виділ Просвіти на власність популярне дільце Ів. Бічая: Практична наука о навозі або гною, котре вже друкується. Загальний збор рішив був, щоби виділ старався порозумітися що до видавництва популярних діл з о. Наумовичем; однакo позаяк тойже в найновїйших часах станув на становищи дуже дражливім до нашого сторонництва, то виділ занєхав сєго, не надїючись жадного успїха. Книжочки для народу видаються звичайно в 3000, учебники гімназійальні в 500 до 1000 екземплярах.

Виділ старався також о скорше и ширше розпросторовюванє діл свого видавництва, розсилаючи до рад повітових східної Галичини списє всіх книжок находячихся на складі товариства и відозву, щоби при закладаню бібліотек шкільних ті книжки закупувано. И справді кілька Рад повітових по сій відозві закупили книжки в товаристві.— Також війшов виділ в ширші конексії з книгарями и з образкарями, котрі по ярмарках и відпустах мають дільця популярні „Просвіти“ продавати. Результати з того оказались доси дуже користними. —

До веденя адміністраційних діл товариства призначений урядник, котрому платню в остатних часах з причини збільшеня праці підвищено на 25 р. місячно.

Крім того виділ урядив дня 7. Липця м. р. декляматорський вечер в память Маркіяна Шашкевича, и підмогав руским академікам и Рускій Бесіді в урядженю вечерів в роковини смерти Тараса Шевченка 10. Марта и в 25. роковини знесеня панщини 3. (15.) Мая.— Виділ вислав кондоленційну адресу до Найяснійшого Монарха по поводу смерги Ёі Вис. архикнягині Зофії, а гратуляційну адресу по поводу вінчання архикнягині Гізелі. — На зазив Угорського міністерства вислав виділ проби малорусского язика, щоб вказати дорогу, на якій народня руска література на Угорщині має розвиватися. — На конець спомагав виділ вищі товариства рускі, як Побратима и и., и також бідних учеників.

По прийнятю сёго справозданя товариством до відомости, здавав касієр „Просвіти“ др. Корнило Сушкевич справу о веденю діл касових и о стані майна товариства. В часі від 1. Січня 1872 до посліднього Марта с. р. були приходи и роаходи слідуючі:

П р и х о д и:

1) каса з кінцем 1871	57·92
2) вкладки членів	123·86
3) добровільні дари	147·33
4) з розпродажи книжок	819·41 ¹ / ₂
5) підмога з фонду краввого	4500·—
6) позичка товариством затагнена	600·—
7) відсотки за фонди уміщувані часово в щадниці, за- павші до кінця 1872	—29
8) за инсерати уміщені в виданях товариства	14·—
9) звернені товариству залички на ремунерації	697·51
10) ремунерації товариству виплачені в ціли переданя їх авторам	650·—
	<hr/>
	7610·32 ¹ / ₂

Р о з х о д и:

1) за друк книжок виданих р. 1872 и 1873 и на по- критє залеглостей за друки з р. 1871	2720·45
2) оправа книжок и адресів	391·10
3) ремунерації за праці літературні и канцелярїйнї и за услугу	1396·68

4) залички на маючі виплатитися через міністерство ремунерації за праці літературні	1035.50
5) звернена позичка	600.—
6) закупо книжок и річей належачих до инвентаря	46.86
7) підмога товар. „Побратим“	100.—
8) вечери декляматорські	178. 9
9) видатки поштові, стемплєві и инші експедиційні	105.25
	<hr/>
	6573.93

Затім лишаєся надвишка + 1036 р. 39 $\frac{1}{2}$ кр., з чого більша часть уміщена в щадниці.

Крім сєго властивого фонду товариства завідував виділ ще кількома иншими фондами, а имено:

а) фондом запомоги для бідних учеників. Від 1. Січня 1872 до кінця Марта 1873 вплинуло до сєго фонду 85 р. 97 кр., роадано 43 р., — лишилось проте 42 р. 97 кр.

б) фондом стипендії Тараса Шевченка. З кінцем Марта 1873 находилось в нїм враз з відсотками скапіталізованими 99 р. 35 кр., котрі уміщені суть в Львівській щадниці. — Фонд сей буде тепер скорійше побільшатися грїшми, узискуваними з розпродажи Львівского виданя поезий Шевченка, котрого кошта накладу уже вернулися.

в) фондом стипендії Францішка Фронца. Бл. п. Францішок Фронц, упокоївшийся в р. 1870 в Кречовицях, селі повіту Преворского, призначив завіщанєм з дня 25. Червця 1870 вірительности свої в загальній сумі 945 р. на фонд стипендії для рускої молодежи низшої гімназії Перемискої и признав нашому товариству право надаваня стипендії и заряду фондом стипендийним. В мисль истнующих законів занимається ареалізованєм фонду стипендийного ц. к. Прокуратория скарбу; доси стягнено квоту 515 р., а придбано відсотками 76 р. 72 кр., разом 591 р. 72 кр., котра то сума уміщена в щадниці а книжки щадничі переховуються в ц. к. Прокуратурї скарбу. До стягненя остає еще 430 р., котру квоту мають довжники за кілька літ ратами сплатити.

На конець звістив касїер товариства др. Сушкевич, що небажком прибуде „Просвіті“ еще один фонд стипендийний. Имено дня 1. Мая с. р. упокоїлася п. Елеонора Вігонииска, властителька реальности під ч. 720 $\frac{1}{4}$ у Львові, котра в своїм завіщаню з дня 14. Червня 1868 зробила слідующе постановлене: Цїлий свій маєток (котрий по заспокоюєню деяких довгів и летатів виносити ме до 14.000 р. а. в.) записала

на стипендії імені Єлеонори Вітошинської для дівчат, кандидаток на учительські дівочі. Стипендії цих, кожда по 100 р. а. в., має бути тільки, на скільки відсотки з її маєтку вистарчать; а роздавати їх має ц. к. краєве намісництво, однак тільки між ті кандидатки, котрі предложені будуть інститутом, який означить або покійниця або, если-б перед своєю смертю сама сього не зробила, др. Корнилий Сушкевич, ексектор її послідній волі. Позаяк отже покійниця за життя не означила товариства, котрому прислужувати має право предкладаю намісництву кандидаток, то др. Сушкевич се право передає товариству „Просвіта,“ а враз вносить, щоби пам'ять великодушної фундаторки почитати через повстань.

Се заявлене прийняв збор грімкими оплесками, а др. Омелян Огоновский поставив внесок, щоби д-ру Корн. Сушкевичу за придбане для „Просвіти“ сеї так значної фундації, після котрої „Просвіта“ що року 8 до 9 дівчат буде 100-рениковими заповогами наділяти, виразити подяку товариства через повстань. При повторених оплесках всі повстали, а др. Сушкевич в своїй відповіді сказав, що придбане сеї фундації не може уважати за свою заслугу, а тільки за заслугу „Просвіти“, котра між всіма подібними інституціями кращими станула так високо, що кождий безсторонний чоловік на єго місці не міг би був иншого товариства вибрати, як тільки „Просвіту.“

Справозданє касове, пересмотрене и одобрене вибраною до того по статутам контрольною комісією, збор прийняв до відомости, уділяючи на внесенє згаданої комісії бувшому віділову абсолюторію.

Коли відтак діяльність дотеперішнього віділу закінчилаєся, заступник голови др. Омелян Огоновский зходить из місця председателя, а запрошує на теє-ж найстаршого віком из поміж згромаджених, обивателя Львівського Мих. Димета. Но позаяк тойже відказався, обняв провід, яко найстарший по нім, др. Ізидор Шараневич, професор університетский, член почетний „Просвіти“. Перед всім приступлено по днешному порядку до вибору нового віділу. По короткій перерві засідання, в цілі порозуміняєся що до сього вибору, відбулося тайне голосованє картками, по чім скрутатори віддалиєся до другої комнати для скрутинії. Між тим збор обрадував дальше, имено наступили тепер внески поодиноких членів...

Ц. Ганкевич вносить, щоби загальний збор ухвалив и дозволив фонди на закупню найліпших популярних діл инших літератур, так щоби можна лекцим способом а при тім систематичніше подавати

народови потрібні відомости. Проф. Вахнянин годиться з тим внеском, але хоче, щоби не забувати також, що „Просвіта“ має просвічувати народ руский, и ставить до внеску п. Ганкевича додаток, щоби виділ на будуще йшов після певного наперед обдуманого плану и, подаючи народови відомости, будив враз ёго патріотизм. — По короткій дискусії, в котрій брали уділ пп. Климович, Січинський и Лукашевич, був внесок п. Ганкевича з додатком проф. Вахнянина прийнятій.

Між тім скрутатори закінчили свою роботу и оголосили слідуєчий результат: Голосуючих було 51 (не всі члени голосували). Значною більшістю, а по часті майже одноголосно вибрані до нового виділу: Володислав Федорович, властитель дібр; др. Омелян Огоновський, професор університетський; Василь Ільницький, ц. к. совітник шкільний; др. Корнилий Сушкевич, ад'юнкт ц. к. прокуратурі скарбу; Омелян Партицький, професор в семінарії учительській; Наталь Вахнянин, професор гімназійний; Юліян Ромащук, професор гімназійний; Теофіл Барановський, інженер; Маркіл Желехівський, учитель гімназійний; Іван Бічай, учитель в семінарії учительській; Володимір Ганкевич, конципієнт адвокатський. Заступниками виділовими вибрані: Михайло Димет, обиватель и радний міста Львова; Омелян Савицький, професор гімназійний; Володимір Гузар, правник. Відтак приступлено до вибору голови, и в тайнім голосуванню картками вибрано одноголосно п. Володислава Федоровича; а коли скрутатори сей результат оповістили, гримкі оплески опять доказали, як сильне довіряє має новий голова у товариства.

По доконанім виборі виділу и голови др. Шараневич уступив з місця председателя, а представляючи нового голову п. Федоровича сказав коротке слово, прийняте дуже симпатично цілим збором, з котрого жаль що тільки деякі гадки можемо навести: Уступаючи з того місця, говорив шам. бесідник, радуюсь, що могу сконстатувати, що сила наша від 25 літ чим раз більше wzмоглася; ми бо станули и стоїмо на ґрунті своїм, питомім, а се дає нам невзрушиму підставу а враз и можливість сягнути в саму глибину життя и долі нашого народа; радуюсь наконєць, що станув тепер на переді нашім муж независлий, в цвіті життя, одноголосно вибраний головою „Просвіти“, на переді просвіти народної.

Відтак дальше провідництво зборам обіймає п. Федорович. Вступивши на місце председателя, розпочинає своє урядованє мовою, котру у найблизшій числі нашої газети подамо дословно. Тепер лиш

скажемо, що бесіда ся, виголошена з незвичайним жаром и енергією, найсильніше зробила вражінє. Так сам зміст бесіди як и спосіб виголошеня єї, тон, міміка, спогляд, проникали всім до глубини душі; у всякого скріпились и змоглись еще надї, які вже, демонструючи вибір голови, покладавано на п. Федоровича.

Наступили дальші внески членів. Принято без дискусїї внесок п. Навроцького, щоб виділ, як и давнійше одного року, виставлявся у дотичних властей уансканє доходу, хотяй невеличкого, на датків, які селяне при викупні тютюну в магазинах скарбових кидати звикли до скарбонки. — Внесок проф. Верхратского, щоби поминальною службою Божою почити память бувшого голови товариства пок. Юліана Лавровского, передано новому виділови до виконаня.

Трохи довшу дискусією викликав внесок п. Вол. Гайкевича, щоби виділ „Просвіти“, порозумівшиєся з товариствами улажжующими відчити польскі (именно з Товариством педагогічним), устроював такі-ж виклади в рускїм язичі, именно о исторїи и літературі рускїй, щоби в як найширших кругах пізнано наш язык, наших людей, наші приваня. П. Корнилий Устиянович годиться з тим внеском, а тільки жадає, щоб такі відчити були улажжувани и для руского ремісничого товариства „Побратим“. П. Вахнянин заявляє, що давній виділ Просвіти вже порозумівався в тій справі з Товариством педагогічним, котре в засаді згодилося на устроєнє відчитів руских побіч польских, а навіть відбувся такий відчит рускїй в Коломиї; але до дальших відчитів не знайшлися люди, по части для того, бо партія між Русинами „Просвіти“ неприхильна, замієць щоб се уважати за заслугу, если и круги польскі освоюються з руским язиком и стають для нїго приязнішими, називає се зараз зрадою и відтрашує від того. В конець внесок п. Гайкевича з додатком Устияновича прийато.

Дальше вніс о. Сілецький, щоби докладне справозданє из сих зборів з текстом бесід, які на них були висказані, в окремиї брошурці видруковати и в як найширші круги розіслати, по-за-як вступаємо в нову добу. Внесок прийато.

На конець ставляє п. Нарольскїй слідуючий внесок: Загальний збор припоручить виділови уложити и розіслати відозву до закладаня шкіл недільних и бібліотек по селах и уряджувати науку руского язика публично по містах для урядників. Кошта шкіл недільних и бібліотек мали-б покритися складками громадян. — По довшій дискусїї, в котрій брали участь пп. Січанський, Верхратскїй

и Микита (сеї послідній хоче також уряджуваня забав моральних для народу, щоб відтягнути нарід від корчем и пиятки), принято внесок д-ра Олекс. Огововеского, щоб поручити виділови звернути особливе увагу на закладаня читальнь для народу.

На тім збори, около 8-мої години вечером, скінчилися. На другий день надійшов, заціпенивши-сь, слідуочий телеграм з Черновець: Милі братя! помагай Бог для добра народа працювати. — Черновецькі Русини.

Д О П И С Ь.

В Янарові дня 25. Цвітня (7. Мая).*) Пишу до Вас під вумним вражіням, яке викликала в нас смерть Лавровеского. Ні-єшк поважк життя народнєго Лавровеский брав живий уділ; ні-коли, хотьби и на хвильку, не схитавсь він в своїй вірности для народнєї идеї. Коли „Слово“ и єго приверженці одчеркнулись од народа и стали пропагувати у нас идею панруссизма, тогді покійник відрікся всякої солідарности з ними и вже до смерти не повернув до їх табору, за що обкинено єго болотом всяких клевет, денунциовано перед народом яко зрадника, словом: де лиш можна було, зневажано чесне имя єго. Инакше задивлялася на те партия народня: вона бачила в нєму щярого патріота народнєго и радо йшла за ним у всіх ділах, котрі підіймав для добра бідного и несвідомого народа. Сих кілька слів, мов тую грудку землі, мечемо на демованну пошійного, заким де яке здібнійше перо не спіше життя того трудящого и для Руси нашої дуже заслуженого мужа.

Результат виборів до Ради міської випав у нас не дуже світло. З одной стороны станув народ темний, хотяй численний, не понимающій свої справи и дающій себе обманювати бодай би якому покутному мізерному писарині, — а з другої стороны зграя людей, зложена з руских, німецьких и ческих перевертнів, звуча себе раг ехcellence Поляками, послугуючяся интригою, терроризмом, ба навіть и денунцияциями, словом всякою підлогою, щоб тільки одержати перевагу. Так вдіялось, що народ, 6 разів численнійший що

*) По недостатку місця не могли ми сеї дописи подати в попереднім и-рі „Правди“. — Ред.

до прочих народностей, буде в меншості репрезентований в новій раді міській

В тих днях приїде тут руский театр Моленцкого, котрий світить великою біднотою. Рада повітова, котра охотно відступав своєю салю для концертів або балів мясячних, не дозволила поміститись у ній театрови Моленцкого. З домом, де резидує Рада повітова, стикається шопа, котра стоїть порожня; Моленцкий думав, що бодай тої не заборонять ёму на ёго представліня, — але, як довідуємось, и там не ма для нёго приюту. Однак нехай там! Май віщує нам погоду, то и під голим небом, як колись-то робив бл. п. Камінський, найдеться місця досить, щоб заявити Яворівским Памтальонам, що дух руский живе и що нарід, хотяй поволи, а такей двигается з упадку, в який ёго довговічяя неволя вдурила.

Рада Руска у Львові наробила перед своїм збором багато шуму й гуку на весь світ, а воно так скінчилось, як сказав поет: Parturiunt montes, nascitur — ridiculus mus. Скінчилось на вродській консисторській куренді, чим показалося, що Рада руска а консистория Львівска суть одно! Коли так Рада руска потрапила замінитись в консисторию, то можна по ній ще й дальших перемін надіятись.... От Вам и научка з цілої тої запутаної справи: Дичка не вродить тільки — дикі овочі.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Из внутрених справ Австрійско-Угорскої держави три особливе займають тепер голови всіх: всесвітня вистава в Відни, кризис біржева в Відни и приготовлена до непосредних виборів.

Всесвітня вистава отворена була по програмі дня 1. (дат.) Мая з великою пишністю; збіхалось було много високих гостей, членів пануючих родин, из Німеччини, Англії и и. Однак се отворене відбулося лише по формі, на ділі бо ще тепер, по упливі майже місяця, много части вистави не суть упорядковані и готові до огляданя. Се одно, а ще більше друга обставина, нечувана до рожня и деруштво трактирників и готельників в Відни, переходяче всякі границі, відстрашує від численнішого приїзду чужаців. Мешкань єсть подостатком и дуже много стоїть порожних.

На Віденьській біржи зачалася в першій половині с. м. страшенна кризис біржева т. з. траскіт. Папери ціні ріжного роду,

якими біржа була переповнена, зачали нараз спадати и се так надвичайно, що вже в кількох днях обчислювано страти на кількості мільонів. Переполох страшений, банкруцтв майже без числа, многи самоубийства. Не один мільонер став нараз майже жобраком. Декотрі папери, особливе ріжних будівничих банків, яких намножалося в Відни без кінця, спали на $\frac{1}{3}$ и менше своєї вартости. Для підратованя біржі, а особливе и загроженого промисла, міністерство дозволило ц. к. привілегованому національному банкови видавати банкноти в неозначеним числі, над приписану уставами міру; але до сеї пори кризис не спинена, и чим раз більше банків упадає, хотя промисл в загалі здається мало бути доткнений. Однако кризис розтягається вже по часті и на Пешт, а навіть в Берліні и Франкфурті обавляються подібних траскотів. Причинами сеї катастрофи суть намвожене швіндлерских банків и заповнене торговлі біржевої швіндлерскими цінностями, як и контрибуція воєнна французка 5-мільярдова, котра стягнула всю готівку из грошових торгів Европи.

Нова Рада Державна у Відни має отворитися, по донесеням Neue Freie Presse, аж в Жовтню. Однако вже тепер всюди роблять великі приготовленя до безпосередних виборів. Німці-централісти так в чисто-, як и в мішано-німецьких провінціях поділилися на два стороництва, т. з. старих, у котрих Австрія на першім пляні, и молодих, у котрих на першім пляні справа німецька и котрі задля того нахилиються до нової Німецької держави. Старо-німецька партія має доси дуже значну перевагу. Також Славяне не засипляють справи и позакладали всюди передвыборчі комітети, котрі розвивають широку агітацію. О приготовленях до безпосередних виборів в нашім краю поговоримо еще докладнійше.

Из справ заграничних дві суть більшої ваги. Приїзд німецького цїсаря до Петербурга (при кінці Цвітня) и сердечне прийняте его російским імператором уважають многи ознакою союзу німецько-російского, до котрого має ще приступити и Австрія. Ціху політичну тому приадови приписують тим більше, ще wraz з цїсарем німецьким прибув и кн. Бісмарк (також генерал Мольке и и.).— Однако важнійшою подією єсть наступивший в сих днях упадок президента Тъєра, котрий, jako стоячий за консервативною республікою, полученим фракціям монархістів мусів уступити и подався до димісії. Димісія більшостою тільки 16 голоів була принята, а відтак на місци Тъєра вибрано президентом генерала Мак-Магона.

НОВИНИ.

— Двадцять п'яти роковини знесеня панщини святковано так на провінції в многих місцевостях, як и у Львові. В Перемишлі відправилась в день 3. (15.) Мая торжественна служба Божя. на котрій знаходилися Є Пр. еп. Ступницький и крилошане. У Львові по всіх церквах правились служби Божі, виголошувались одвітні проповіді и зберались складки на добродітельні цілі. „Просвіта“ видала в сам день 3. (15.) Мая популярну книжочку для народа (с. в. Фармазони), а в комнатах Рускої Бесіди відбувся музикально-декляматорський вечер. „Академічеській Кружокъ“ також святкував той день в своїх комнатах одвітними бесідами и музикально-декляматорськими продукціями.

— Вечер музикально-декляматорський в Рускій Бесіді, в день 3. (15.) Мая устроений, випав у всякім згляді як найсвітлійше. Участь рускої публіки була велика, всі комнати битком були заповнені. Жаль, що недостаток місця у нашій часописи не дозволяє нам подати так докладного опису, на який той вечер заслугує, и що тільки на короткім шкіді мусимо обмежитись. У самім почині п. Ганкевич сказав слово одвітне торжественній хвили, в котрім представив гибельні впливи панщини так з загально-людського становища, як именно и у нашого народу, и виказав дальше, які наслідки має усамовольнене чоловіка. По тій бесіді виголосив п. Шухевич поезію Николи Устияновича „Третій Май“ з великим жаром, а хор на мішані голоси відспівав ту саму пісню, дуже удачно підложену під ноти проф. Вахнянином, котрий до уладження и сього вечера найбільше причинився и яко композитор, співак и диригент хору широку а зовсім заслужену придбав собі славу. Відтак відіграла панна Г. Ф. на фортепяні арію з „Ріголетта“; игра п-ни Г. Ф., учениці дир. Мікулєго, відзначалася великою прецизією и дуже мило була принята публікою. Наступили два сольо-співи: „Лірник“ и „Петружок“ Фр. Шуберта. З першій з сих пісней ми подивляля, як геніяльний композитор німецький погражив віддати и духа слявянського; обі пісні дуже гарно відспівані були проф. Вахнянином, а послідня на неуставаючі оплески мусіла бути повторена. Відтак знов хор на мішані голоси відспівав пісню народню „Ой вижди я на шпилечок“, укладу проф. Вахнянина. Хор складався по більшій часті из рускої молодежи гімназії академічної, котру учить співу проф. Вахнянин; під таким проводом и наука мусить добре поступати, и дійсно в кожній новій продукції хору, котрий вже кілька разів давнійше виступав, видко значний поступ. Слїдувала деклямація поеми Шевченкової „Невольник“. Виголосив її п. Курилович, знанич славно и з давніших вступів; однако ніколи еще деклямація его не удалася так добре як сего разу. Декляматор не побывався, як се часто діється, за пустим ефектом; але віддавав слова нашого безсмертного кобзаря из спокоєм и прецизією, а при тім з найдокладнішим вирозумінем, так що майже годі собі виобразити ліпше виголошене тої поеми. Однако короною сього вечера у згляді артистичнім була відай таки друга продукція на фортепяні п-ни Г. Ф., концертний кусник Вебера. Сей кусник, вимагаючий дуже великої вправи и техніки, був відіграний так, що мусів би знайти узнане и у найпе-

ребірчивої публіки, а знатоки, прислухуючися тій грі, дуже красне віддали їй свідоцтво. Відтак відспіваний був еще дует на тенор и барітоф, „Баркароля“ Кієна. пп. Вахнянином и Вітошинским, котрий випав також дуже добре. Милый сей вечер закінчився хором на мішані голоси „Ой під гаєм“, укладу Гуневича. Коротко сказавши, всі часті сего вечера, всі продукції, бесіда, гра, співи, деклямації були и дібрані до часу, и виконані як найкрасше, и зробили як найлучше вражінє на публіці, одним словом: пам'ятка великої и важної для нашого народа події в правдиво достойний спосіб була обхожена.

— **Новий виділ товариства „Просвіта“** уконституовався на засіданю з дня 12. (24.) Мая в такий спосіб: Заступником голови вибрано д-ра Ом. Огоновського, контролором д-ра Корн. Сушкевича, скарбником Теоф. Барановського, секретарем Н. Вахнянина, завідателем видавництва книжок Ом. Партицкого, економом Вол. Ганкевича. О інших рішенях сего засіданя виділу донесемо нашим вп. читателям пізнійше; будемо також від часу до часу подавати витяги з протоколів засідань виділових и наші погляди на діяльність виділу.

— **Бл. п. Елеонора Вітошинска**, фундаторка стипендій для дівчат кандидаток стану учительського, котрими розпоряджувати буде товариство „Просвіта“, записала в своїм завіщаню між иншими також 200 р. фондови вдів и сиріт по руских священниках архиєпископії Львівської, а всі свої книжки и ноты бібліотеці ц. к. академічній гімназії у Львові.

— **Наша література перед печатю західно-європейскою.** Стаття п. Ukraino у Rivista Europea про літературу українську и галицьку звернула на себе увагу європейської печаті. Ще як вона друковалась, була вказана у Correspondence Slave, виходячій у Празі, а тепер, ще заким ми по тісноті місця подали її у Правді, бачимо резюме з неї під наголовком „La littérature ruthéne“ у La République Française (з 16. Цвітня с. р.), паризкій щоденній газеті, котра з усіх французких часописей найбільше старається слідити за життям у славянских землях и знакомили з ним публіку французку. У сих цілях вона подає у статтях и фелетонах перегляди учених работ по Славянщині, а у політичній хроніці держиться чесно безсторонного погляду на діла и відносини Славян між собою, віддаючи свої симпатії народно-федеральним прямованям у Славянщині и всему тому, що може довести Славян до честного союзу меж собою. Для того Rép. Française у голові других французких видань демократичної партії бажає доброго порозуміння меж Поляками и Росією. Важне становище України и Галичини у тому, що робить велике и трудне, але не нерозрешиме питанє польско-руське, не вкрилось від очей La Rép. Française, и з того поводу вона зараз же звернула увагу на статтю італійського журналу про малоруску літературу на Україні и в Галичині. Привівши статистичні числа про Русинів або Малорусів, французка газета обертається до важности польського питаня и до відносин французкої публіки до нього, и наводить слова про се пана Ukraino, вказуючи на „безсторонність и поміркованність“ українського автора, „так не схожу з тим духом непрявности, який польські писателі знаходять буцім то у Русинів“. За сим La Rép. Française каже, що література малоруска достойна з багато деяких боків уваги публіки французкої и подає резюме характеристики и бібліографії п. Ukraino руху української літератури у Росії. Спомянувши про ті перекони, котрі

сей рух зустрів, французка газета так каже: „Истнуване літератури власної у Малорусів не шкодить ніяко цілості імперії російської. як поеми Ми-страля (славнійший з нових провансальських поетів) не грозять єдинству французкому. — Українським писателям більше ставлять у докір — не їх сепаратистичні тенденції, котрих вони не показали, а їх демократичні ідеї. Вийшовши з народу, говорючи его мовою, зміючи розуміти его и приноврватися до нього, вони мусили часто піднимати голос за народ. Ось де була вина їх, значить не може бути сумніву, що у новій Росії колись зникнуть ті перепони, на которі вони можуть жалкувати тепер.“ — Дальше *La Rép. Franc.* подає перегляд літератури у Галичині, и кінчить словами: „Ми бачимо з сего короткого викладу, що Русини мають усі елементи національної літератури; вони мають між собою людей відличних (*éminents*), як о. Качала, которого недавна промова у соймі Львівськім є спасительною пересторогою для родимців его, як и для Поляків. Русинам не доставало найбільш усього — знати Европу и бути, знаними. За для того не можна досить похвалити початок, що один з їх писателів познакомив нас з їх літературними творами.“ — Мусимо додати, що, як по всьому видно, стаття *Rép. Fr.*, як и другі у ній славянські студії, писана чоловіком, котрий мав злучай познакомитись самостійно и наочно з обставинами славянськими в Австрії и Росії. Таких людей ще не так то багато між французкими ученими, щоб трудно було вгадати автора статей в *République Française*. (Пригадуємо, що п. *Leges*, професор літератур словянських у *Collège de France*, звістний з учених праць французких, именно про сербську літературу, переїздом по славянських землях в цілі учених студій, був теж недавно и у Львові. — Ред.)

— **Єпископ Ступницький и руский язык.** Єго Пресвященство Єпископ Перемиський розіслав до всіх підвластних урядів деканальних „обіжників“, котрий тут в цілості наводимо: „Ч. 1755. В новіших часах появляються в декотрих німецьких и туткраєвих часописах, як здається не зовсім прихильних нашій малорускій народности, статті, як би из сторони єпископської консисторії припоручено було в переписках урядових уживати виключно иншого, а не краєвого народного языка. — Щоби препод. клір тутешній єпархії не уводився подібними неосновними поголосками, примічається, що єпископська Консисторія не одступає в сім ділі від мысли свого окружного послания з дня 2. Жовтня 1867 ч. 2649 и жадає, щоби постановлене вис. ц. к. міністерії з дня 5. Червця 1869 ч. 2354 §. 5, дотично свободи уживання языка малоруского, в восточній Галичині, в переписках урядових, особливо між урядами деканальними и парохіяльними а консисторією, вповні заховане було. — Само з себе розуміється, що суть в декотрих злучах потребою вказані внемки від сеї загальної засади, и пр. дросьби и поданя до святійшого Римського Престоу, до всесвіт. Ап. Нунціатури в Відні; витяги из книг метрикальних, которі ведля истнуючих рядових приписів не в иншій як лише в латянській азиці вестися мають; поданя урядові або прямо до вис. ц. к. міністерії видагоджені або через вис. ц. к. намістництво вислані; всі переписки з ц. к. урядами військовими, в котрих німецького языка уживати належить; переписки деканальні або парохіяльні з ц. к. урядами в западній часті Галичині, де ведля постановлення вис. ц. к. міністерії справедливости з дня 9. Липця 1860 ч. 10340 язык польський або німецький єсть урядовим, як се ш. чч. уря-

дам деканальним Мушинському, Бідкому, Дукольському, Коросиянському и Канчуцькому, яко лежачим в об'ємі западної Галичини, відси під днем 28. Студня 1872 ч. 3828 обвіщено було. — О повисше сказанім завідомить преч. Уряд деканальний підчинений собі преподобний клір. — В Перемишлі дня 13. Мая 1873. — Іован. єпископ. — Сім обіжником найлучше пояснені суть всі вісті, які розширювано, очевидно з злою волею, о 6. Пр. єпископі Перемиській, будто би він заборонив духовенству своєї єпархії в урядових переписках на вні уживати руского языка; ми бажали б лиш, щоби и Львівска митрополїча консисторїя стілько дбала о права руского языка. скілько Перемиска, бо тогді б не була дозволила учити гр. к. релїгїї (в ц. к. Львівській гімназї Франц Іосифа) в польскім язїці и не переписувалась би з рускими особами по німецьки, як се нам самим лучилось бачити.

— Дня 30. Цвітня (12.) Мая відправилась в Винниках, а 5. (17.) Мая в Волоскій церкві у Львові **номинальна служба Божя** за упокій душі бл. п. **Лавровского** и його жони; а дня 10. (22.) Мая відправлялась в Волоскій церкві у Львові, в Чернівцях и в Бережанах **минальна служба** за упокій душі бл. п. **Яхновича**.

— Дня 23. Цвітня (5. Мая) відбулося торжественне **отворене наукової академії в Кракові**. На тую урочистість приїхав протектор академії архикнязь Кароль Людвик, и прийнятий був Краковянами дуже сердечно. Вечером в день приїзда архикнязя місто було освітлене а через цілий час пробування високого гостя дуже оживлене. Крім архикнязя приїхали були також міністер Земляковскій, намістник гр. Голуховскій, маршалок кравчий кн. Сапієга, бувший міністер и віцепротектор академії гр. Альфред Потоцкій и множество инших достойників. Академію одкрив сам Архикнязь промовою в німецькїм язїці. Відтак звіджував архикнязь всі особливости міста Кракова, так богато в историчні пам'ятники. — Предложено прийняти нових членів до академії Краківської, між ними из Славян: Міклосіча, Паляцкого и и. З Русинів вже давніше належить яко член др. Шараневич.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

Вп. авторови „Сїла пристрастї“. Повість Вашу ми відложили на пізнійші часк, по-за-як ми мусимо перед дати творам найзнаменитших наших писателів. — Вп. п. В. Торчинови. Вашу статтю ми одержали. Ми ще не успіли докладнійше ві переглянути, однак здається нам на первий погляд, що помістимо її. — Вп. 6. Сакун. Ваші письма ми одержали. Чи переклад з Костомарова помістимо, не знаємо ще. Видиться нам, ще се трохи за далекий и проте не досить интересний предмет для загалу наших читателів, котрі домагаються від нас перед всім розвідок о нашім власнім народі. Лист Ваш помістимо в „Правді“ для викликания дискусїи.

Сей нр. видаємо знов о 1/4 аркуша більший; задля того, як и з инших причин не залежачих від редакції. виходить о 2 дні пізнійше. — Ред.

Одвічальний редактор: Др. **Олександр Огоновскій**.

З цегатки Інститута Славроизигийского.

Виходить випу-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 16. (28.)
кожного місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адмі-
ністрация під ч.
12. уліця Оссо-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр.
50 кр. в а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в а. від одной стрічки
дрібним друком—з долученем 30 кр. в а. на стемпель за кождоразове уміщенє.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

Ідуть війська в похід на Косово,
Розмовляють лицарі з собою
Та гомонять про лицарську славу.
Промовляє Милош Обиленко:
„Любі браття, товариші славні!
Ой як Бог дасть та й суджено буде,
Завтра рано ударимо боєм
Та Турецький розібемо табір!“
Прибувають до річки Ситниці,
До Ситниці на Косове поле,
Та хоробрі розставляють війська
И намети красні розпинають,
Виставляють хоругви шовкові;
И цареви наміт споруджають
Над рікою у траві зеленій.

Ой там входить та цар славен Лазар
 И святкує свої имянини,
 День пророка, день Амуса славить,
 Та у наміт зива воеводів; —
 Ой зиває воеводів сербских
 Й прославляє святителя свого
 На Косові та посеред степу.
 Ой засіли сербські воеводи
 Всі чергою, по старшині сіли,
 И вечерю вечеряють славу,
 Та кружляють вино зелененьке.
 Вже у друге чарка переходить,
 Та все мовчки, та все невесело;
 Третя чарка до царя приходить,
 То він славить святителя свого,
 Узяв в руки чарку золотую,
 Глянув оком в право и у ліво,
 Та словами оттак промовляє:
 „Воеводи, любе мов браття!
 В чие ж мені здоровечко пити?
 По старшині пив би я в здорове.
 Ой в здорове — старого Богдана;
 По любови — девятѣх шуринів,
 Юговенків, соколів крилатих;
 По уроді — Баненка Страхины;
 По первені — Бранковенка Вука;
 По лицарству — в Милоша здорове.
 Так ні в чие ж я не пю здорове,
 Тільки випю в Милоша здорове:
 Ой здоров був, Милоше мій вірний!
 Спершу вірний, а тепера зрадник!
 Завтра рано, як пійдем до бою,
 Завтра зраду ти мені починеш,
 Туркам велужиш, а мене израдиш.
 Ой зрадила ж тебе твоя мати!
 Чи ж не гаразд тобі бути в мене?
 Мавш в мене усєго до волі;
 Ой кохав я тебе, любий сину,
 Та дочку дав тобі за дружину,

А тепер ти зрадник на Косові!
Ой Милоше, чи ж тобі не сором?“

Тяжко, важко Милошеви в серці,
Та обличчя поломям палає,
Страшно лютий, мов змیا гадюка,
Та сердитий из стільця зірвався,
Пе в здоровє славного Лазаря,
А словами оттак промовляє:
„Ой спаси-Біг за здоровє царю,
Та за мову твою не спаси-Біг!
Ой не був я зрадником й не буду,
Поки жив я та слави мові!
Але завтра спізнаємо, царю,
Завтра рано, як світ засвітає,
Хто твій вірний, а хто в тебе зрадник!
Ой твій зрадник побіч тебе, царю!
А як Бог дасть та й суджено буде,
Завтра рано, як світ засвітає,
Ось тебе я словом упевняю:
Вороного коня осідлаю,
Крізь турецьке переїду військо
До намету преславного хана,
И до нєго я у наміт війду
Та Мурата мечем розрубаю,
И пристопчу своєю ногою,
Ханський перстін з руки єго здїму,
Ханський перстін, що він єго носить,
Тобі, царю, в дарі подарую!
Знай же, царю, славний володарю,
Хто сей Милош на Косовім поли,
Чи він вірний, чи він зрадник в тебе!“

Тогді Милош чарку вихиляє,
Та чаркою в стіл тисовий брязнув,
А сам вийшов геть из під намету.
За ним вийшли оба побратими,
Ой та вийшов Косовець Иванко,
А за ними и Топлиця Милян,
До Милоша тихо промовляють:
„Погуляєм на Косову брате!“

*

В ранці рано ой світ-день свитає,
 Воввода Милош починає,
 Перед світом перед сходом сонця
 Вороного коника сідлає.
 На схід сонця небо червоніє,
 Червоніє, а поля біліють;
 Вороного Милош виводжає
 Та підводить до намету свого,
 Припинає меч-самосіч з боку.
 Бачать тев сербські воеводи:
 — Що той Милош думає-гадає?
 Грає Милош конем довгогривим;
 Бачать тев ёго побратими
 Та сідають на своїх вороних
 Ї за Милошем кіньми поганяють,
 До Ситниці річки доїзджають,
 До Саджмиї камянного мосту;
 Міст щасливо та й переїзджають,
 Між турецьке військо проїзджають.

Сторчать в гору ратица високо,
 Думка в Турків: Сербі піддаються,
 Ї перед ними всі ся розступають,
 Про між себе гомонять таке:
 „Отсе гаразд, отсе щастє наше,
 Що три сербські та три воеводи
 Найзавятші та нам піддаються!“
 Тогді Милош тихо промовляє:
 „Ой ви Турки, голови дурні!
 Ой побачим, хто кому піддається.
 Та як вийдуть наші завятці,
 То мов вовки череду поженуть,
 И мов вітер сніг розвіє в поли
 Та розірвуть вашні утроби,
 Вас рознесуть мов ті птахи хижі.“
 То не знають, що ім Милош каже,
 И до хана висточку доносять:
 „Отсе ідуть сербські воеводи,
 Найстрашнійші та найзавятійші,
 Найстрашнійші ідуть нам піддатись.“

Зачуває хан, могутий Мурат,
 То він раду листом иззиває,
 Та у ради поради питає:
 „Що-ж подати їм на привитанє,
 Ой чи ногу а чи білу руку?“
 То до хана рада промовляє:
 „Сором Влахам*) руку подавати,
 Подай ногу, най цілують в ногу,
 Щоб всі в тебе під ногами були.“
 Промовляє ж везир Ущуглия:
 „Ой Мурате, ти наш світе ясний!
 Чи перед них нам и виїзджати?“
 Одмовляє хан, могутий Мурат:
 „Виїзджайте та їх сустрічайте,
 Розстеляйте три великі хусти:
 Одну хусту розстелить червону,
 Другу білу, а третю зелену;
 То як будуть вони проїзджати,
 А як схочуть з нами воювати,
 То потопчуть усі три ногами;
 А як несуть та ключі городські
 Та ще й гарач за сім років несуть,
 То червону потратують хусту,
 И червону и білую хусту,
 А зелену на ратяша схоплять
 Й поїд нею кіньми переїдуть.“

Виїзджають перед воеводів,
 Розстеляють три великі хусти.
 Наїїзджають воеводи кіньми,
 Всі три хусти ногами тратують.
 Бачить теє везир Ущуглия,
 Промовляє до Мурата-хана:
 „Ой чи бачиш, Мурате-султане?
 Топчуть хусти Лазареві слуги,
 Хтять з тобою війну воювати,
 А не миром з тобою миритись.“

---

*) Влахами звали Турки кожного Сërба, як у нас Ляхи кожного Русина хлопом, а Москалі ха хлоп.

Промовляє султан, славний Мурат:
 „Ой не так то, мої любі діти!
 Коли б вони хтіли воювати,
 То мечами вививали б бистро.
 А то п'яні догодились джаври,
 Та у п'янстві хусти стратували.“

(Дальше буде.)

НОВИЙ ЧОЛОВІК.

Повість Івана Нечуя.

(Дальше.)

Всі сіли за стіл. Масючка вже постерегла, що молодому паничеві сподобалася Галя, не дозволила їй прислужувати и присилувала сестри за стіл. Радюк сів коло Галі; Галя трохи засоромилась, одначе вже не одхилилась од ёго, не дивилась на бік на двері, а ледві сміла підіймати до Радюка очи, як він почав до неї промовляти. Радюк почав розпитувати її про хуторянське життя, про сусід.

„Чи не скучно вам жити на хуторі?“ спитав він Галю.

— „Ні, я зросла на хуторі и привикла до села. Як була я малою, то й зовсім не скучала. А тепер часом в осени та зимою, як настануть короткі дні а вечори такі довгі, такі довгі як море, то часом заскучаю за роботою. Книжок у нас не ма де достати. Я б читала книжки, бо люблю читати, та не ма де достати. От я вже попрошу привезти мені книжок. Може ви понавозили с Київа чогось такого дуже гарного,“ промовила Галя, все дивлячись на стіл и з останніми словами ледві підвівши очи на Радюка.

„Добре; привезу, доконечне привезу. Я таки й думав про вас, щоб наділити вас найновішими книжками. Треба розкидати по хуторах книжки, бо книжки дуже добра річ.“

— „Ой як би я вам подякувала за те! Але ви швидко поїдете до Київа; я не встигну може й прочитати....“

В Галіному голосі задзвенів легесенький смуток. Молоді заїзжі паничі з городів дуже розважали молодих хуторян, и часто

були причиною сліз, кохання не для однієї хуторянки після свого візду.

„В мене є такі книжки, що я можу залишити вам і на зиму, аж доки не приїду з Києва в друге.“

Галіні груди легесенько піднялися в гору; вона ледві встигла задихати в собі вдихання.

— „От літом я ніколи не скучаю,“ додала Галя. „То коло хазяйства, то в саду, а найбільше коло квіток в цвітнику... і не знати, як той час пливе.“

„В садочку, та ще й є пісенью.....“ промовив Радюк лукаво подивившись на Галю. Галя якось пишно усміхнулась і видко було, що вона мала щось гарне на думці: вона вже вгадала, що Радюк її любить.

— А чому се ви нічого не їсте? раптово спитала їх, аж крикнула пані Висока; а ще й за стіл сіли. Ви покошуйте, який чудовий борщ з курятиною! Павле Антоновичу..? Чи мабуть вам не до борщу?

Павло Антонович і Галя набрали трохи борщу в тарілки, одначе їли мало. Галя тільки спробувала та й ложку поклала.

— О, погано, коли вам їсти не хочеться! знов промовила пані Висока, не зводячи своїх маленьких сірих швидких очей з молоді пари.

— „Коли я недавно снідала,“ обізвалась Галя.

— Та й я снідала, одначе, Богу-приїму, як бачите.

— Бо вам, Декерія Петровна, вже ніщо не заваждає мати добрий апетит, а молодим людям часом буває зовсім инче в думці, промовив Масюк.

— Отсе! хіба ж я вже така стара. Що се ви, Іване Корнівичу! Хоч покойний капітан і давненько вмер, одначе я ще..

— О, ви б ще й за між пішли, як би хто добрий трапився, сказав Масюк.

— Пішла б, не пішла б.... То ще трудно вгадати.

— Але як би хто добре причепився, та ще щоб і кишені були не порожні та й брови чорні і голова не сива, не така, як от у мене, промовив Масюк.

— А певне за сиву голову не пішла б, і за такі незакручені вуся як ваші не пішла б, промовила Декерія Петровна і зареготалась дрібненько.

— Я й сама не чую, що мої літа вже не аби які. В мене такий ще молодий хист, що я неначе б ще й танцювала... промовила Висока сама до себе.

Масюці, як жінчині поважній и набожній, та річ Високої зовсім не сподобалась. Вона все сиділа мовчки и боялася за недобрий вплив Лекерії Петровни на свою Галю.

— Викушайте ж наливочки за здоровя наших добрих сусід и знайомих, припрохувала хазяйка, наливаючи всім по чарці чудової наливки, навіть своїй дочці, котра усміхнулась и одсунула од себе чарку.

— На що ви одсовуєте чарку! Тепер така мода, що й дами пють, промовила Лекерія Петровна. Вона любила випити, бо привчалась у походах випивати в веселій компанії офіцерів. Ії вже брала нетерплячка. — Випємо за здоровя хазяїнів! голосно на всю хату крикнула Лекерія Петровна и цокнулась своєю чаркою об чарки всіх. Галя ледві вмочила губи, усміхаючись. Лекерія Петровна та и хлопнула чарку за одним махом до дна, ще й локоть підняла в гору по воєнному.

За першою чаркою пішла друга, а там и третя. Пані Висока цокалась чаркою з усіма и хилила таки добре чарку за чаркою, аж ві лице стало червоне. Зморщки на лиці трохи поховались; вона стала молодша и почала голосно розмовляти та розказувати.

— Отсе мені так и здається, що я в Басарабії або над Дунаєм меж веселими товаришами мого капітана. От була жизнь, так жизнь! Хоч дотерпіла лиха в походах, але ж весело тогді жилося мені. Було коло мене офіцери, як ті бджоли, як ті бджоли коло меду! Так и припадають, так и липнуть, аж було мій капітан сердиться.

— От и признались в гріхах! засміявся Масюк.

— Трохи сердився покійник, сказати правду! Але ж яка була компанія! які були там молодці! Ой, ой, ой! Було збереться іх двайцять душ, всі кров з молоком, а я одна меж ними верчуся, як та ластівочка щибечу. А вони всі до мене: Лекерія Петровна! Лекерія Петровна! Ви душа нашого товариства; ви янгол, ви богиня! Без вас ми погинули б оттут на степах! За здоровя Лекерії Петровни! То се так и обступлять мене з шампанами на вкруги. Я туди верть, сюди верть!... И с тим словом Лекерія Петровна вкинула в рот чарку наливки и разом ковтнула.

Хазяйка насупилась та все скося поглядала на Лекерію Петровну, а Масюк сміявся та по трохи підбивав її, та все наливав наливку в ві чарку.

— О, годі вже, Иване Корнієвичу! Що годі, то годі, бо душа міру знає. Я й забула, що я вже не на Басарабії, и що вже полинули десь на синій Дунай ті давні веселі літа! О дякую вам, Иване Корнієвичу! Єй Богу, буде!

— Та випийте бо, будьте ласкаві, промовили всі.

— Хйба за здоров'я отсієї молоді пари, промовила пані Висока, показуючи на Радюка й Галю, и випила ще чарочку, але помаленьку, обмочуючи швидкі губи.

Всі встали з за стола и почали хреститись до образів. Висока все озиралась на Радюка, котрий стояв аж позад усіх и не перехрестився.

— А чом ви отсе не дякуєте Богу, Павле Антоновичу? Перехрестіться бо, ато Бог не дасть вам щастя-долі.

„То й перехрещуєсь.... тепер в городах перестали хреститись по обіді.“

— Перестали! аж крикнула Масючка, трохи перелякана. — Бачте, тим то Бог не дає щастя людям та ще й карає нас.

— А вже ж тим! промовила Висока; от Павло Антонович як почав мені розказувати про якихсь учених безбожних німців, то я й доси якось тревожусь. Аж снились проклятуці, та ще й з рогами, с хвостами, Дух святий при хаті, не проти ночі згадуючи! Але таки ще подивлюсь на ваші клубки та півмітки! промовила Висока и швиденько побігла в кімнату, а за нею пішла хазяйка з Галею.

Висока наділа окуляри и все роздивлялась та розпитувала: и на скілько локот и чи двацятка буде, чи ще й тонче полотно.

— Та скиньте вже окуляри, бо нитки здадуться вам товщі и поганчі, жартував Масюк, гукаючи с світлиці.

Лекерія Петровна вийшла до світлиці, де муштини запалили папіроси.

„Чи не покурите?“ спитав її Радюк, підносячи папіроси.

— Чом и не покурити! промовила вона, обмахуючи лице и обтираючи піт з лоба, и з щік, и з підбородка; як була я на Басарабії, то й сигара курила, не то що.

— Ой як гаряче! сказала вона и одчинила причілке вікно. Тоненький синій димок потягло стружечками в вікно, звідкіль тягнуло свіже повітря.

Сонце вже стало над вечори. Од дома лягла широка тінь на кломби с квітками, на зелену траву, досягла аж до вишень и до високої груші. Та тінь заманила до себе с хати всіх. Всі пішли на причілок и посідали в тіни на килимі, на зеленій траві під грушею. Масюк все позіхав після важкого обіда та кутив тютюн; а молодим людям и невянущій капітанші було весело. Лекерія Петровна сіла на килимі и ноги підобгала під себе. С круглою головою на круглій и куценькій фігурі вона вся була кругла, неначе клубок ниток лежав на килимі. Радюк сів и собі на килимі, а Галя довго церемонилась, поки й сама не припала на килимі.

— Хазяйко! Олександро Остаповно! вишли нам сюди яблuchок та вишеньчok! або вареня або й наливочки...

— О сібі буде, цур їй, нек їй! Що Масюківка, то не Дунай. Олександро Остаповно! не висилайте тібі, що наливкою звать! гукнула Висока, аж луна пішла по саду.

Вийшла й хазяйка и винесла свіжого варення з вишень; за нею наймичка несла на одній таріліці яблука, на другій вишні. Всі кинулись до яблук, тільки пані Висока цуралась од їх, як од трафного.

„Попробуйте бо, Лекеріє Петровно, яблuchок! Таких ви не іля и в Басарабії,“ дражнився з нею Радюк.

— Таких може й не іля, а іля кращі, іля виноград, пила вино, тільки схотіла, а до Спаса таки не буду їсти яблук. Іжте вже ви з вашими тими страшними німцями.

Тим часом на дворі вечоріло; жара спадала. С саду, с під груш и яблунь потягло прохолодою, котра навівала якусь розкіш на гарячі лиця, на гарячі голови. Квітки в кломбах, привялені на гарячому сонцю, підіймали головки, підіймали лист, зачувши вечірній холодок. Недалечко од Радюка ріс у кломбі на самім краю розкішний куц гвоздичків, котрі зваться паноками. Перші квіточки на куці блищали, як огонь червоно-оранжевим свіжим цвітом и, неначе очима, блищали жовтогарячими осередками. Радюк глянув на той куц гвоздичків, и на Галю, и на ті два гвоздички в бі косі, що придавали несказану красу бі карим очам и понсовим губкам, и промовив:

„Ви найбільше любіть отсі квітки, отсей огневий куц гвоздичків. Ні які квітки не пристають вам так до лица, як отті гвоздички.“

Галя усміхнулась. Легенький румянець налетів и зараз злетів з ві лица. Вона доткнулась пальцями до двох гвоздичків, про котрих вона й забула.

— „А я й ніколи й не поливала гвоздичків!“ промовила вона вже сміливо до Радюка.

„Отже ж поливайте їх рано й в вечір,“ промовив Радюк.

— „Буду поливати рано й в вечір та тебе споминати,“ подумала Галя и легесенько зітхнула, згадавши, що Радюк недовго буде в Журбанях и на довго поїде до Києва.

— Нащо ж ми будемо їсти несвіжі вишні, коли в садочку ростуть свіжі! Дивіться як червоніють, аж листя не видко, аж гілля гнуть! крикнула Висока и підскочила разом, неначе мяч. Вона побігла в вишник, а за нею слідком побігла Галя, а за Галею Радюк. Масюк и Масючка zostались в двох, а Масюк простяг ноги на килимі, а далі й сам простягся, потягнувся и позіхнув на весь сад.

Вишнева Лекерина сукня зачервоніла помеж вишнями и миготила так швидко, неначе літала. Радюк почав рвати ягоди з однієї вишні з Галею. Ім обом так хотілось подивитись на ту вишню, коло котрої вони стрілись у ранці так несподівано, а пані Висока все тягнула їх та кликала зовсім не туди, на другий куток садка. Радюкови так хотілось поговорити з Галею на самоті, а Висока все неначе з землі виокакувала, все виглядала з за вишень на їх: все терлася коло їх та скося поглядала.

Одначе сад був прегустий. Високої не стало видко. Радюк почав промовляти до Галі:

„Чи не забудете ви про мене, як я поїду з дому, може й на довгий час? бо я вас ніколи не забуду, хоч и поїду на довго з дому. Я тільки як побачив вас у нас в Журбанях, як тільки почув ваш голос, вашу ісіню, я почув душею, що вже вас ніколи не забуду.“

Галя неначе-б то рвала вишні, але їх не іла и все пускала ягоди на траву. Вона мовчала, але дві сльози виступили на ві чудових очах и покотились по щоках. Радюкови стало так жаль молоді дівчини, неначе рідної сестри, рідної матери.

„Чи забудете мене, чи не забудете?“ знов спитав він, взявши Галю за руку.

— „Не забуду,“ одказала вона тихо, тихо як мала дитина, и трохи не розридалась, як мала дитина.

Коли се за вишнею шелеснула пані Висока и зігнула якусь птицю з дерева. Її сукня запалала в зеленому листі. Радюк пустив Галину руку.

— Хавав! крикнула вона з за листу и таки справді злякала молодих людей; — а що, злякала вас, садових пташок?

„Не тільки нас, и ту птицю алякали, що ондечки полетіла,“ промовив Радюк.

Галя мусіла заспокоїтись при сторонній людині, навіть була рада приходу Високої. Нове чуття кохання на самоті з милим, в зеленім садочку, перший раз на такому молодому віку трохи алякало її и дуже строжжило її душу.

Незабаром всі вони трое виринули з зеленого густого вишняка и посідали на килимі, а то прямо на траві. Пані Висока напелетхала таки повну тарілку свіжих вишень.

— А де-ж ваші вишеньки, паяичу й панно? промовила до молодих.

— „А ось!“ сказала Галя показуючи гіллячку вишнини всю обсіяну й обліплану вишнями, на котрій зеленіли тільки три лясточки.

Вона гралась тисю гіллячкою, нарвала гвоздичків и зеленого листя и обмотала ними гіллячку. Вийшов дуже оригінальний букетик.

— Кому то буде букет? спитала Декерія Петровна, на віщось сховавши губи в рот.

— „Комусь буде, та не скажу,“ промовила Галя и подала Високій той букетик.

Висока не взяла и затріпала маленькими ручками.

— Не мені, не мені, а комусь инчому! И мені колись дарували букети на Басарабії, та ще й які букети! Такі букети, що було несуть у двох чорнобриві товариші мого капітана! Було несуть мені цілу гору квіток, та ще й зверху на піваршина китяг, сплетяний з білого, синього та червоного винограду! От які букети колись мені дарували!

Всі засміялись, а Масючка аж голову одвернула на бік.

Тим часом наймичка винесла під грушу самовар. Галя побігла за посудом, за чаєм и почала готувати чай. Сонце вже обійшло Ма-

сюкову хату и почало виглядати з за угла. Настав чудовий вечір першої половини літа. Сонце обзолотило промінням груші й вишні и квітки в цвітнику, облило золотом Галю всю; и лице и білу вишивану сорочку, и розкішні коси на голові, и білі ручки, котрі готували чай, обзолотило навіть пані Високу и Масюкове необголене лице, и поважне лице Масючки, обзолотило и без того золоті Радюкові кучери, м'яккі як шовк, и ёго виразні, як пензлем обведяні губи и рум'янці на здорових молодих щоках. Галя наликала чай та все скося поглядала на ёго чудове лице, та все легенько здихала, згадуючи сцену під вишнею, и ті незабутні слова: „чи забудете мене, чи не забудете, як я вас ніколи не забуду.“

Наливши чай, Галя вийшла с під груші, щоб роздати усім стакану. Сонце освітило її всю. Радюк глянув на неї, всю облиту рожевим світлом сонця, глянув на синє глибоке небо над нею, так само залите світлом до самого далекого краю безодні. И ёму здалось, що такі гарні, такі безвинні, такі добрі істоти повинні б жити не на землі, а в тому високому синьому небі. Так гармонізувала краса натури на небі з небесною високою красою молодої дівчини. В ёго молодій душі чогось з'явилась думка впасти на коліна и поклонитись великій красі людини разом з великою красою неба.....

(Конець буде.)

ЛИСТИ ПРО МУЗИКУ.

(Пише Нашаль Вахнятин.)

Беручись за сю працю, я мушу признатись перед ш. читателями „Правди“, що не буду в силі, подати на сім місци зовсім ясний и довершений образ музики, витвореної через народ наш без помочи штуки и науки, як и не подужаю зібрати и оцінити достоту ті утвори музичні, котрі маємо завдячити талантливим людям, жившим або ще живучим посеред нами, заходившим ся около виплекання и піднесення народної музики. Причина сёму двояка. Найперше не має у нас до сёго часу зібраних пісень народних в такім множестві, щоби з них можна витворити собі докладне поняття о музиці народній в загалі, а людей що плекали музику народню, не багато находимо на Руси. Вправді в и у нас вже збірники пісень народніх, навіть високої стій-

ности етнографічної и музичної, але-ж и творчий дух музикальний в нашім народі є так сильний и плідний, що не дасть себе обняти и в кількох десятках спорих збірників. Згадаймо по при тім, що народ наш, яко живучий и розвиваючийся, не перестав ще складати що-раз нові пісні про всі події, котрі ёго близше доторкуються, що, яко народ співочий и високо спосібний до музики, він безперечно займає одно с перших місць меж народами родини слов'янської, — а вирозуміємо всю трудність, з якою треба боротись, хочби в сім злучаю, в якому я нахожусь, загадавши познакомити ш. родимців з музикою народною яко такою, и музикою виплеканою у нас, розуміється на підставі першої. Листи мої про музику можуть проте бути лишень суб'єктивними помітками на сім поли, а навязую я до їх не більше значіння, як те, що хочу кому другому, спосібнішому, подати який-такий матер'ял до глибшого розсмотрення и вирозуміння сёго гарного и широкого предмету. Думаю, що без достаточного пізнання и оцінення звієних нам уже творів музичних народної музики, годі в розвоку музики ити на перед; з другої сторони знову спочиває на нас святий обов'язок, плекати її не лишень задля того, що вона своєю оригінальністю доказує окремішність народу нашого від других слов'янських, але и яко обяв висшого, надприродного, немаче божого настрою духа всіх, що чваняться звати себе Русинами.

Постанувши на такому становищі, мушу задля красшого и систематичного витолковання річи поділити увесь предмет на кілька частей. Проте говорити-му у першім листі загально про музику и її становище помеж другими образуєчими штуками, а відтак доперва зможу розібрати питання: Хто витворював именно нашу музику народню? Яка ві вдача чи характер? Хто плекав її розумно и на яких підставах? До яких результатів дійшли ми на сім поли плекання в порівнанню з другими народами європейськими? И — яка праця у тому згляді нас ще дожидає? Я рад би дуже моїми листами викликати живу участь а може и полеміку у людей, любовників и плекателів музики, и прийму охочо всякі заміти об'єктивні в надії, що через їх сама річ багато скористає.

І. Л И С Т.

Про музику в загалі.

Музика — се найблизша посестра поезії. Обі суть апостолами добра, краси и величчя, обі підносять и ублагородняють серце чоловіка, обі суть жерелом якогось надприродного, чаруючого, веселячого, ободряючого а zarazом втихомиряючого духового напиту. Вже старинні Греки оцінили високе їх становище в життю, а именно в вихованню чоловіка.

Музиці придали Платон и Арістотель силу, закривати душу правдивою любовю, витворювати в серци ідеальний світ, котрий упевняє нас о божественнім нашім походженню, потішати и одрадувати в журбі, лагодити жаль, успокоювати и поконувати дикі похоти, виврати нас з гіркої смертоносної задуми, и способити до ділання, а навіть до очайдушнього богатирства. И справді! Жадна друга штука не годна пірвати чоловіка так за собою як музика. Свідчить об тім історія.

Старинна казка про Орфея навязує до його пісні снагу, ласкавити хижих звірят, а при голосі ліри його каже мертвим скелям перетворюватись в святині и міста. Кому не звисний и той сердечний мит, котрий сповіщає нам, як отсей самий співак чаруючим ревливим голосом побіджає злющі, несамовиті фурії, и неволить їх до видачі жінки своєї з підземного світу? Тиртей бовними думами становить Спартанів непобідимими; Одисей, пробуваючи меж Феаками — плаче закривши лице, коли співак починає пісню про Трою и полягших там богатирів, а Пенелопа, коли чує думу Фемія про нещасливий поворот Ахейців с під Трої, входить с плачем меж лицяючихся женихів и молить співака, щоб черепинив свою сумну пісню, що ярить серце єї новою тугою за невертаючим чоловіком.

Але всі ті листи и казки, хоч виявляють нам достоту, яку велику стійність мала музика у Греків, не надають їй ще такої цінности, яку виборола вона собі крихту пізнійше посеред тогож самого народа яко одна з важнійших підстав виховання и виплекання характеру. В науці и школі Пятатора була музика першим средством образования. Вона так наскрізь переймала світогляд Пятатора, що движенне тіл небесних звершалося не инакше як при звонкім дрижанню. Від Пятатора и пішло поняття о „гармонії сфер“. Ще більше значінне надав музиці Арістотель. В осьмій книжці своєї по-

літики говорить він майже виключно про музику и становище її в державі. З музики не ма того хісна — каже він, — що з знання языків, рисовництва або гімнастики —; але годить ся вона дуже добре в зайвім часі. Нічим так чесно не виповнить вольний чоловік того часу, як музикою. Тільки не для самого впочинку вона пригодна, але служить музика ще для благороднішої ціли, именно, щоби уморальнити нею душу. Тому не ялося уживати дуже розкішних тонацій, але придно дорійську и фригійську, котрі настроюють нас поважно и одушевляють. При научанню молодежи личить ся именно дорійска тонація, бо в ній знаходяться и етична мелодія и гармонія, бо вона одна має вдачу супокійну и норовствєнної гідности. Ще и лідійську можна уживати, котра будить и вироблює змисл чємности и образує чоловіка.

Питагор и Арістотель прийшли до сих пересвідченнй о стійности музики не на підставі пустих теорематів, але помічаючи життя свого народу глибоким розумом и знаючи добре, від чого залежить правдиве, моральне вихованне чоловіка, де глядати того сильного елемєнту, котрий був би годен, обгорнути розум и серце людске мов кріпкою рукою, и повести їх в идеальний етичний світ. Елемєнту сєго доглядались в музиці, тим скорше, що старинний Грек зжитий був з музикою на кождім майже кроку, а та музика с чоловіка звичайного робила чоловіка-героя.

Тут для красшого виrozumіння річи мушу запримітити, що грецька музика не була ані штукаю окремішною для себе, ані не виплекалась так високо, як виробилась ниньки, именно через геніїв німецьких. А мимо того, як бачимо, мала вона незміренно великий вплив на все життя народу. Музика грецька стояла лишєнь на услуги поезії, свої посестриці. При китарі, лірі або флеті співав або рецитував лишєнь ралєод епоєю Гомерову в гексаметровім ритмі. При сих інструмєнтах співав хор, найчастійше зложенй з дівчат и хлопців, пісні в чєсть поодиноких богів unisono або антіфонічно (на переміну о октаву низше); співав пєани у чєсть Аполлона або других богів и лицарів своїх, заводячи при сім хороводи; плакав за безповоротною молодостю в пісні про Ліноса або Адониса; голосив над тілом умершого способом плачок свої трєни и елегії; ладкав гимна и супроводжаючи княгиню до князя, и т. др. При всіх піснях одначє була мелодія так поєдинча, так проста и чємна, при тім поважна и ясна, як чистим є и було небо грецьке, як різько відзначається світло від тіни, як и виразним є профіль гір Аркадійських, Парнассеу,

або скель приморських Греції і ві островів. В тім спочивав и характер грецької музики.

Ниньки приходиться нам лишень соромитись, коли розміркуємо, яке становище надавав музиці вже світ старинний, а у якому невеличкому пошанованню маємо ми її у нас, будьто вителітентного вже народу. В дальших листах моїх я буду мусів зганути и про наші пеани, трени... и як їх там ще звати; та лишень не знати, чи, виказуючи багатство и красоту пісень наших, спонукаю товаришів до ділання якого на сім поли?

Римляне не любили музики, ругались навіть, коли не с самої штуки, то на певно с так званих музикантів, проти котрих повстає и Аристотель, називаючи їх простими наймитами и ремісниками.

Коли зійшла на землю Христова віра, схісновала музика богато. Обіцянка на щасливіший той світ, воскресенне и посмертне звиданне, на світ повен чудес и переображення, зродила в музиці нові мисли, нові поняття. Ще більше заворушило музикою понятте о любові, котра печалиться всіма и всім, почавши від чоловіка до билиночки в поли, понятте о любові сотворителя. Старинний світ або байдужив собі природу, або чоловічив собі її в найліпшій разі, вдихуючи в дерево дряду, в жерело — німфу, и т. др. Грек брав усе плястично. Християнство знову убожило природу, то значить, внесло у всякий твір прикмету Бога, именно щось тайного, недобагненого, чудесного. Таким побитом ліс не був вже простим нагромадженням дерев, шум листя походив на хор незримих духів, на голос самого Бога. Цвітка не росла вже лишень для того, щоб украшати луги и бути зірваною; вона одержала в поняттю християнським своє питоме, з Богом тайно сполучене життя. Неначе дитина дивиться вона приязно на чоловіка и будить в йому якісь незвичайні чуття, котрі висказати годна лишень поезія або музика. Спів птиць — се не просте, давне цвіркотанне, а якась розумна самовіжна розмова; жайворонки хвалять Бога, зазуля віщує и т. др. Все перетворюється в чудеса.

Ще значнійше переиначились відносини чоловіка до чоловіка с Христовою вірою. Жінка, рабня мужа свого в стариннім світі, простий предмет до злагодження тогож жадоб егоїстичних, становиться тепер подругою життя, истотою зарівно розумною, отже-ж и загадочною. Жінчина родить Бога. Через те и вона и цілий рід людський росте в значінню, наближується до самого сотворителя. В Німеччині повстають так звані Minnesinger. Лірична поезія, а за нею и музика знаходять собі широке поле до розцвіту. Пісня народна

заправляється штукаю, виривається з давних вузких рам, ширшає, об-
разується. Йї в поміч приходять и церков. Єктенії, антифони, тропарі,
пісні потребують для себе нової мелодії, більше таинственної, чим
була мелодія Греків, поганців. Хори дівочі, що окружали престол
Атени або Аполлона, с своїми ритмічними напівами, уступають місце
хоральному, поважному, чудно настроєному співу крилосів. Плястика
давня марнів. Рецитатив, хоч у Візантії ще довше задержується, ни-
діє и гине зовсім на заході. Мелодія не вяжеться вже до слів, а
преться до самостійности. Одно слово „Аллилуя“ витворює собі ши-
року мелодію, бо хороводи загинули а замість ритму верховодить
вже чуття християнське. Мелодія так широко розживається и стає
так потужною, що Оригінес, живучий в 200 літ по Христі, уважає її
за найлучше средство до навертання поганців на віру христову. На
сході повстає ірмологіон, на заході спів Амвросиянський (386—590 п. Хр.),
Грегорианський (590—814 п. Хр.), а відтак поліфонічний.

Як поступенно у Славян в загалі, а у Русинів в окремішности
мелодія виробилась, поговорю при нагоді пізнійше, а сподіюся в тім
згляді подати деякі досить цікаві дати. Тут тільки замічу, що світо-
гляд нашого народу ще перед з'явленнем Христової віри мав уже
певні и широкі підстави до такого розуміння природи, яке вселилось
у душу других народів аж по прийняттю згаданої віри. Тепер ще
рішу, яке становище належиться музиці посеред другими образу-
чими штуками?

Відповідь на се питання не зовсім трудна, тим більше, що с ска-
заного здужає собі читатель витворити те становище уже самий по
часті. Іду тут за сказівкою чеського ученого Людвика Штура.

Муж сей високоучений, говорячи про розвій поодиноких наро-
дів на різних полях науки и штуки, кладе музику висше малаяр-
ства, різьбярства и будовництва, низше же одної поезії. Будовництво,
каже він, се перший об'яв творчости духа чоловічого. Воно роз-
жилося найперше меж всіми штуками ще в тих часах, коли висту-
пають в исторії старинні Індійці, Меди, Вавилонці, Ассирійці, Егип-
тяне и Перзи. Великанські надземні и підземні святині, лабиринти,
вежі, палати и пираміди — ось донинішні свідки духа, котрий жив
в тих народах, вийшовших з темного варваризму на перший ступень
просвіти. За будовництвом виступає різьбярство, хитрість грецька.
Коли після поняття Індійців чоловік до Бра ми був мізерною ко-
машиною, а ті відносини мали улицетворитись великанськими буді-
влями, то Грек яко стоячий на висшій степені образования, яко та-

кий, що більше наближився до своїх богів, не міг вже об'явити творчого свого духа ані лабиринтами ані великанськими святинями, — але, віддаючи честь богам, об'явив його ставлянням статуй або истуканів. Боги грецькі мали постать чоловічу з всіми питомими чоловікові добрими и лихими норовами. И сила и слабість, доброта и лукавство, дивились из сих истуканів. Тільки душа, в властивім слова значінню, не виявлялась з них, бо душа кожного существа може виявитись перед світом лишень через очи, а ті у истуканів були мертві. Недостачу сю, становлячу ціху різьбярства, старалось відтак надолжити малярство, видоконане в пізнійших, християнских вже віках, именно через Італіянців, Нидерляндців и почасті Німців. Крізь образ мадонни, а властиво крізь лице и очи єї, виявлялась любовю до усєго роду людского розгорівша душа Божої матери. Лице Петра апостола — се вже не мертве лице Зевса, а исповідуюче твердо Христом голошену правду.... Але и малярство мало и має свої недостачі. Не годне воно именно відобразити нам душу чоловіка у всіх єї ситуаціях, котрі по при тим, неначе те море, можуть дуже нагло змінятись. Оттут и поле для музики. Вона то (а ще красше поезія) уміє виявити нам, чим душа наповнена, чим накіпіла, и як всі чуття, що у неї вдомашнились, борються с собою або доповняють себе взаімно. Жаль, смуток, тревога, розпука, гордість, ненависть, лукавство малює нам найживійше одна музика и поезія. Тим обі ті штуки так великої цінности. Ними перейшов новий світ старинні хоч и клясичні часи. А о скільки наш народ виплекав музику народню у себе красше чим другі, о стілько станув він по над їх висше.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Бесіда Вол. Федоровича,

виголошена на загальних зборах „Просвіти“ дня 10. (22.) Мая
по виборі єго головою сєго товариства.

Світлий зборе! Високочестні Панове!

Покликуєте мене заняти тев місце, котре опорожнене лишилось через смерть неодожданованої памяти Юліана Лавровского, містопредсідателя сойму а предсідателя товариства „Просвіта“.

*

Коли з одної сторони так хороший примір народолобця того, що в добрій и лихій годині з рівним пожертвоуванем служив кравви, може заохотити до вступлення в его сліди: то знов з другої сторони, побачивши як мало він мимо найщиршої волі и заходів, посеред несприятлих обставин, міг вдіяти, а до того видячи, кільки то горести од чужих и своїх витерпіти мусів, чую себе свідомим великих перепон, котрі мені и так вже тернисту дорогу завалювати будуть и боюсь одвічальности, котру на мене враз з почестями вкладаєте. Не надумуюсь однакож довго и стаюсь послушним вашому візваню.

Так мені наказує повинність и серце: повинність, бо служити свому народови — то найвисша, найблагороднійша ціль людського життя; серце, бо боротись за права мові землі и мого народу — то думка и идея мові жизни.

Нині ставляєте мене, панове, на переді товариства, котрого задачею єсть просвіта нашого народу. Поле те не єсть для мене чужим.

Дитиною, примір отця, горячо люблячого свою землю и свій нарід, звернув мов серце на сю дорогу. Молодцем оддався я цілою душею студиюваню того питання, а доказом щирости тих студий єсть мов діло о шкільництві народнім в Англії. Мужем стою тепер перед вами, щоби зьорганізованими силами боротись за ту справу, в котрій ходить о наше я и не я, бути або не бути.

Я один из членів-основателів сего товариства, був вже раз в его виділі, а од сеї хвилі на ваш приказ буду его президентом, его першим слугою.

Означу в короткости мої відноєнни до просвіти в загалі, а до сего товариства именовано, щоби тим, котрим мій погляд не єсть єще звісний, показати, що и до тої мієні, котру мені повірюєте, не єсьм несприготовлений.

Звичайно в просвіті тільки педагогічна вартість узгляднена булає, бі велике значієне соціальне (соціяльне) не єсть, як слід, оцінене. Постараюсь проте и з того становища значієне просвіти висказати.

Виравді вже з половини 18-того віку, від Адама Smith-а и Hum-ого, найзнаменитші філософи соціальні беззустанно голосяєт, що від просвіти люду залежить розвязка проблем соціяльної, однакож пересвідчене теє не перейшло єще в загал. Проблемою сею єсть уконституованє державне на підставі Selfgouvernement-y.

Selfgouvernement, яко ряд опертий на репрезентації інтересів, заслугує на тує назву тільки тогді, коли засада репрезентації пе-

реведена консеквентно в цілім організмі рядовім від гори аж до долу. И так репрезентация державна в справах державних, репрезентация провінціональна в справах провінціональних, репрезентация департаментальна в справах департаментів, репрезентация громадска в справах громадских.

Не лиш парламент центральний, а ціла система підпарламентів часткових (партикулярних) становлять ряд парламентарний, ряд репрезентацийний — *selfgouvernement*.

Тая засада давно вже в науці принята. Досить навести на сім місци виреченя таких мужів, як Gneist и Stuart Mill.

Gneist каже: „Тільки саморяд в частях може довести до саморяду в цілости. Тільки на підмурованю репрезентацийних властей локальних мож збудувати парламент, котрий зможе добрі устави ухвалювати и найвисшу контролю справувати. Де не ма такого підмурованя, де не ма таких форм посередних репрезентациі спільної, там повстають тільки сварливі сторонництва и праводавчий собор.“

Се-ж каже и Stuart Mill: „Репрезентацийні підпарламенти мусять від тепер уважатися за институції фундаментальні кожного ряду репрезентацийного. Доконче треба, щоби окрім репрезентациі державної були репрезентациі провінціональні и муніципальні.“

Се суть слова двох из найзнаменитших політиків нашого часу. Доказують вони ясно, що репрезентация громадска єсть підвалиною, єсть найважнішою позицією в ряді репрезентацийнім. Без репрезентациі громадскої ні який ряд репрезентацийний задачі свої не виповнить. Но що-ж? Стан діл у нас показує, що кожда репрезентация громадска так довго буде тільки *de nomine*, а не *de facto* урядом, як довго людність громад наших не буде на стілько просвічена, щоби могла и хотіла справувати ті чинности, які ряд репрезентацийний від неї жадає, а без котрих тотя форма ряду з своєю цілею минесея.

Иными словами: Ради громадскі будуть так довго фікцією — назвою річи а не самою річею —, як довго посеред наших селян и міщан не буде достатком людей, маючих здібність и охоту до урядової діяльности.

Щоби мати ряд репрезентацийний, не досить поставити ради,— треба поставити радних.

Щоби мати добрих радних, не досить розписати вибори, — а треба, щоби в лоні громади найшлися люде, котрих би можна вібрати радними.

Однак, щоби були такі люде, треба громадам дати просвіту. Без неї будуть ради, лиш не буде радних; без неї буде ціла репрезентация назвою річи, а не річею; без неї буде саморяд фікцією, обманом, — и так воно фактично єсть. А через те, що наш саморяд один порядок зніс, а другого не поставив, — зробився непорядок, безправність, анархія. То не саморяд, то — безряд.

Хотячи саморяду, треба уміти рядитися. Хотячи уформувати ряд репрезентаційний, треба виплекати собі репрезентантів, а виплекав їх тільки просвіта.

Тому-то від просвіти зависить розвязка нашої соспільної проблеми, и для того-ж я на вступі сказав, що просвіта має не тільки значіне педагогічне, но и велику місію соціальну.

Належить ще згадати о просвіті из становища економічного и політичного.

Економічне значіне просвіти найліше означив учений Montesquieu. Він сказав, що краї суть культивовані не в міру плодovitости землі, а в міру просвіти обивателів.

Из становища політичного велику важність просвіти оцінимо легко, памятаючи лиш на ту святу правду, що лише просвічений чоловік може бути фактором політичним. Чоловік непросвічений в математиці політичній не єсть одиницею, а нулею, котру лиш до якогось числа дописують. Тільки бо акторів на сцені політичній, кільки просвічених. Непросвічені люде належать до зоології, не до исторії.

Єсли кому, то перед всім нам треба се добре тямити, що кільки голов здобудемо для просвіти, тільки душ пробудимо до почутя свого я, — а се почуте скаже ім, що сеся земля то Русь, а вони Русини.

Памятаймо добре, що кождий селянин просвічений — то один жовняр більше в нашій армії, то один воїн більше в нашій справі.

Нехай же просвіта народу нашого буде заєдно нашим огликом, нехай політикою нашою буде в теперішних обставинах завзята, вдержала праця над просвітою темного народу.

Я знаю тільки одну потугу в людях, а нею єсть сила духа — не мертва матерія. Де тая сила знаходиться, там з рядових стають монархи, — де єї не ма, там з монархів стаються скитальці.

Я вірую в тую силу моральну, в тую потугу ентузіязму. Дивлячись в историю народів, виджу, як син убогої Марії духом своїм побідив Рим и поганство; виджу молодого крамаря в Арабії, котрий

потугою духа свого цілям тогдішнім світом потрясав; виджу обдертого Петра з Амієну, котрий ентузіазмом своїм повів ціле рицарство християнське до Палестини и подав новий напрямок історії християнських народів; виджу Францію п'ятнайцятого віка здавлену, знищену ворогом, в крайнім пониженю и в розпуці, де все осумнилось, а лиш дівча убоге, що пасло ягнята, вірою своєю и ентузіазмом воскресило свій нарід, завмерлий на душі, прогнало чужих зайдів и вернуло отчині свободу.

Так, панове! то історія, то факта. И ті факта повідають нам, що хотяй ми нині матеріально слабі, однакож осягнемо побіду, як тільки станемо сильні вірою, сильні надією, сильні любовою.

Ані централізм, ані федералізм не вдіє того, що тільки наш патріотизм и солідарність, наша ревність и видержалість вдіяти можуть. Fichte сказав: „Жадна система державна не зробить того, що кожда одиниця зробити мусить.“ Се-ж саме каже Lord d' Israeli: „Прив'язуємо за много ваги до політичних систем, а за мало увзглядняємо людей.“ Тому ще раз мовлю: Не спускаймося на системи и комбінації політичні, тільки дільністю власною можемо собі вибороти права наші!

Які се права — знаєте.

Права наші — то права чоловіка, воля. Єсть то право кожного чоловіка, щоб другий не розпоряжував ним мов невольником своїм; щоб другий не наказував ему мислити чужими думками; щоб ему ніхто не наказував мислити тим язиком, котрим він хоче; щоб ніхто ему не заперечував права до життя.

Річ смішна! В краю, котрий носить імя руского королевства, в місті, котре вибудував пануючий князь руский и котре єго імя носить — суть ще доси люде божевільні, котрі нам, живим, в очи кажуть, що нас не ма, котрі хотять бути сильніші від історії и відмовляють нам права до життя!

И для чого-ж не маємо мати того права?

Коли се право мають чотири міліони Мадярів, має десять міліонів Ляхів, то тим більше має єго шіснайцять міліонів Русинів.

Справді такі негатори Руси велику прислугу оддають нашій справі: вони піддержують наш патріотизм. Може не один збочайдушів би и уснув, однакож, чуючись у тім, що ему найдорожше, збождженням — и найхолодніший стається фанатиком.

Мій отець сказав в своїх афоризмах: „Усяка гетемонія єсть гріхом — тиранією.“ Отож и я хочу, щоби всяка чужа гетемонія

над народом нашим устала, щоби ніхто нами против нашої волі не опікувався. Русь для Русинів!

До сита чужої опіки, вона нам хісна не придбала. В містах и селах виширає днес чужинець тубильця; по замках наших розможновладнилась чужина, а руских князів потомки стались жебраками; церкви наші нужденні, од власної шляхти опущені; священство наше в поруганю; народ занедбаний худобі. Не маємо инших традицій як лиш сумні споминки угнетеня, на наші пісні налягли жаль и туга...

Червоною Русею називають землю нашу, бо нігде справді тільки крови не полилось, нігде тільки ночей червоних лунами пожарів не палало, нігде стільки могил не сторчить, стільки кривд непомщених не минулось, стільки непомілваних жалоб и стогнів не перегомніло —: соляне озеро могло-б уже піднятись из тих сліз, що на сю землю сплили! Перебули ми исторії нашої ніч страшенну — але перебули: уже займаєся зоря нового дня, уже підходить сонце, що нарід наш до нового житя пробудить — а сонцем тим: Провіта. *Fiat lux, libertas erit.* Прийде и на нас черга!

А тепер на прощанє послідне и найважнїше слово. Нехай не скажуть о нас, що ми нічого не забули и нічого не навчились. Маймо все исторію нашого народу перед очима. З гробів кличе вона до нас: „Поділ вас погубив, зъединенє вас спасе...“

Більше сказати не могу, однак — хто має очи, най смотрїть, а хто буде жив, побачить.

ПАЛЯЦКИЙ ПРОТИВ ВСЕРОССИЙЩИНИ.

Звісний журнал тижневий *die Reform*, видаваний знаменитим німецьким федералістом Фр. Шуселькою в Відні, містив у 22-ім н-рі с. р. статю під надписом: *Eine russische Stimme über die gegenwärtige Lage der nordwestlichen Slaven und deren Verhältnisse*, виняту з одної російської часописи. Славний историк и проводир Чехів Фр. Паляцкий видів себе тою статію спонуканим відповісти на ню окремих письмом, котре переслав до редакції *Reform*-и и котре поміщене там було у 23-ому н-рі з дня 5. (лат.) Червця. Позаяк се письмо не тільки для Чехів, але и для всіх Славян, а для нас Русинів

може ще й більше ніж для других, має свою велику вагу, то поміщамо из нѣго важнійші місця у дословному перекладі.

„У 22-ому н-рі „Реформи“ помістили Ви під надписом „Голос російський про теперішнє положенє північно-західних Славян и їх взаємини“ безъименну статю „в витягу“, котра вправді в загалі Чехів и Поляків що до їх взаємин з Австрією и Россією, але також в особенності моєї особи, а се-ж в не дуже приятний спосіб, близько дотикається. Признаюсь, що тяжко б мені прийшло и сей раз на те мовчати, а именно Ваших читателів, котрих особливе шаную, під вражінєм ложних виреченій и конклюдзий лишити. Незазваний але добре знаний автор, проф. Макушев в Варшаві, передше ц. російський конзуль в Дубровнику (Рагуза в Дальмацці), розгорячується дуже з причини „короткоглядної“ політики північно-західних Славян, „котра часто кепско буває проваджена недотепними (bornirten) и егоїстичними політиками.“ По єго, хоч не отверто висказаній, гадці ті Славяне тепер перед всім повинні прямувати до того, щоб статись не тільки згодними але и одними (nicht bloss einig, sondern auch Eins zu werden), так само як Німці вже такими суть або незабаром стануться; вони повинні б бути не тільки одної гадки, але и одної мови и одної віри, управляти одно спільне письмо, одну спільну мову и літературу, одним словом — зросійщитись. Понеже я однако таким жаданям здавна оперався и ще операюсь, и понеже я колись з цілим жаром патріотичного пересвідченя туряв про Австрію, для всіх своїх народів рівно справедливу, то відмовляє мені також всякого знаня колишнєї и теперішнєї исторії Австрії и ставляє мене поміж своїми „недотепними“ або егоїстичними противниками. Єго розумованє звершається у сій, ним самим так поставленій дилеммі: „Сильна, згідна Австрія мусить зречися вільности; вільна Австрія мусить розпастися на свої складові части. Дух часу пре к вільности, а проте к розпаденю Австрії“.

Признавши правду тої, але тільки тої одної гадки п. Макушева, що дух часу пре к вільности, а відтак виказавши, що власне для того абсолютистична Австрія на довго була-б неможлива, каже Палацкій дальше:

„Що єсть вільність? Всє тут залежить на правдивім того слова зрозумію. П. Макушеву здається недоставати того зрозуміня, зарівно як найбільшій части проводирів тої політичної партії, котра нині верховодить в Австрії. Хто гадає, що двох або більше людей не може жити з собою — або побіч себе так, щоб не були одия молотком а

другий ковалом, тому хибує власне всякий правдивий змісл и всяка понятливість вільности: він хоче тільки панувати и других гнобити, а не сам бути вільним. Як звісно, вже Siéyes кликав до сучасних ему: „Нерозумні, ви хочете бути вільними, а не вмiєте бути справедливими! Вільність без моральної підстави, без права и справедливости єсть тільки инстинктом грабежливого звіря, єсть самоволя и тиранія деспота, єсть вільність розбійника и злодія, котрий добро своє бере, де находить“ и т. н. Між людьми вільність без справедливости не може трівати; справедливість же залежить на узнаваню и шанованю прав другого. — — — Ледве потребу повтoрювати, що я вільність, отже-ж и треванє Австрії могу побачити тільки в федеративнім зьєдиненю всіх її народів. На довго може Австрія яко держава тільки на підставі федералістичній трівати, або зовсім не буде трівати. О якімсь „розкрушеню“ її або розкладі на „атоми“ (?) в наслідку федералізма, звикли базікати лиш таві люде, котрі властиве не хотять вже жадної Австрії, позаяк ім ходить тільки о Німеччину або о Мадярщину. Буцїм то федералістичні держави з задоволеними населеннями не здужали б розвинути більшої и тревальшої сили, ніж держави в насильній композиції зцентралізовані з недовольними а прямуючими в противні бокі елементами!“

„Позвольте мені еще тільки відповісти на жаданя, які пан Макушев ставить так категорично до політики північно-західних Славян, именно Чехів. Сей пан належить до тої, на щастє малочисленної партії у Росії, котру я в моім так названім „політичнім заповіті“ з 1872 р. тим зазначив, що я між нею а німецькими або мадярськими фанатиками не міг добачити ріжниці: бо всі вони прямують рівним способом до того, щоб народність нашу зьабсорбувати и знищити. На-коли б ми однак мусіли раз перестати бути Чехами, то нам тогді вже не так дуже о тєс буде ходити, чи станемось Німцями, Волохами, Мадярами або Росіянами. (Wenn wir einmal aufhören müssten, Czechen zu sein, so wird es uns dann ziemlich gleichgiltig lassen, ob wir Deutsche, Wälsche, Magyaren oder Russen werden.) На щастє до того еще дуже далека дорога, людским розумом необчислима, котра еще и до противного результату може довести; на всякий спосіб далека будучність усувається з під наших, хоч би й як смілих комбінацій. Чехи народність свою захивають, як довго самі схотять. Доси свої історії, помимо ужасних успіхів єзуїта Лямор-

мена (сповідника цісаря Фердинанда II., котрого по битві під Білою Горюю 1620 побудив до знищення цілої протестантської шляхти чеської — прим ред. „Правди“), не потребують встидатися; а щоби так и на будуще було, за те вже вони самі потраплять старатись. Если пан Макушев и его одномишленники дійсно виображають собі, що Чехи могли б и повинні б цілу свою духову спадщину, науку, віру и обичай, исторію, язик, письмо и літературу вважати мов товар, мов предмет до заміни або одежу, котру мож надягати и скидувати доволі, то о своїм власнім почуттю народнім дуже сумне дають нам виображінє; бо ж ніяк не могли б того импутовати другим, на що самі не могли-б одважитись. Если-ж гадають, що тільки так названі просвічені верстви мали-б піддатися жаданій метаморфозі, а народowi можна-б еще лишити его жаргон: то се еще тим гірше. Як-то, просвічені мали б о просвіту свого вароду зовсім не дбати, вони мали-б ему, як в середніх віках, дати навад впасти в варварство, а просвіту мов заграничну рослину тільки для власної ховати утіхи? Тож се доконало згоджується з того не давно в Відні з великою сензациєю проповідуваною предурною теорією (höchst „dummreichen“ Theorie, проф-а універс. Віденськ. Dummreicher-a), що наука сама собі цілюю и що тому її лиш саму про себе а не для просвіти людей и народів належить управляти. Но, ми в тій справі инакше гадаємо и тое євангеліє знать не много апостолів знайде у нашім народі.

Пан Макушев буде муєів пристати на те, щоб бачити в нас Чехо-Славянах не будущих Россиян, але тільки щирих їх приятелів, — розуміється, если прияєнь з обох сторін оказається правдивою. Не кождому народowi дозволило провидінє статиєсь екстензивно великим: але интензивно великим бути або статиєсь се єсть в волі и силі кождого, котрий своє чоловіче посланництво не зовсім запізнає.

В Празі дня 2. Червця 1873.

Франц Палацкий.

До сих слів великого чеського историка и політика не много маємо додати, щоб застосувати їх до наших обставин, до положеня Галицьких Русинів. И нас, борючихся з Поляками, хотять від поглоченя через Поляків спасати тим, щоб ми далися поглотити Россиянам! Як би одно и друге не було зарівно смертю! Пусті намови и приманки: Поляки най раді будуть, если спасуть свою народність; не те, щоб могли ще знищити нашу. Россиянами ж (Великоруссами, Москалями) не потребуємо бути, не хочемо бути и не будемо, хочби и прийшов такий час, де б ми, замісь під

конституційною Австрією, мусіли проживати під абсолютним рядом Росії...

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Найважливішою подією минулих двох неділей єсть приїзд імператора російського Александра II. до Відня. Імператор приїхав 1. (лат.) Червця по полудни, а 7-ого по полудни виїхав через Міхен и Штутгарт до купелей в Емс. Через цілий час свого пробування в Відні цар був, яким и єсть звичайно, невеселий, по части навіть хорий. При вїзді в границі Австрії мали єго витати гр. Голуховский и гр. Гріне, однак імператор „спав“ и привитаня не було жадного. Враз з царем приїхали: наслідник престолу вел. кн. Александер, вел. князь Владимір, міністри Горчаков, Адлерберт, Шувалов, дальше гр. Берт и многі інші високі достойники. На всесвітній виставі був цар лиш кілька годян. Прочий час спливав на забавах, представлінях театральних, ревіях воєнних и т. и. Горчаков и Андраши конферовали з собою пильно. Газети говорять, що імператор Александер обавлявся, щоб хто з Поляків не стріляв на нєго, подібно як на виставі Парискій в 1866 р. Березовский. З той причини на кождім своїм кроку стережен був старанно дуже великим числом австрійської поліції. — Віденські газети уважають приїзд царя до Відня не яко початок ліпших взаємин між Австрією и Росією, но яко наслідок тих-же, бо початок мав бути зроблений вже на зїзді трєх цісарів в Берліні.

Всесвітня вистава в Відні зачинає більше оживлятьсє, позаяк безпереривна непогода Маєва устала, всі части вистави приходять до порядку и дорожня в трактирнях з конечности устє. В половині с. м. мав приїхати на виставу цісар німецький Вільгельм, однак задля недуга мусів удатисє до купелів до Емс, а приїзд відложений на пізнійше.

Траскїт біржевий в Відні єще не устєв. Якийсь час адавалисє діла ити к лучшому, аж нараз зачали знов навіть знамениті и солідні банки упадати. Упадок Wechselbank-у потягнув за собою и упадок „Банку Львівського.“ Сими днями відбуваласє знов велика нарада міністра фінансів з репрезентантами найзнаменитїших банків, и рішено всіма способами старатисє, щоби дальшому траскотови перешкодити.

Між Уграми и Хорватами прийшло, здається, до згоди. Пересправляно довший час через т. з. реґніколярні депутації и зго-дженося наконєць на всі точки окрім чотирёх дрібниць. Бан для Хорвації має бути именованый цісарем за контра-сигнатурою угорского міністра-президента. З доходів Хорвації лишався для неї 45% на видатки краєві. Концессіоноване желізниць оставлено угорскому соймови. В угодових пересправах брав участь и великий патриот хорватский, еп. Стросмаар. Видко, що при щирій охоті и розумнім уміркованю навіть найпротівнійші сторони можуть погодитися.

Процес Скрейшовского и Ружічки скінчився так, що найвищий суд uznав Ружічку невинним, а Скрейшовского засудав на один рік в'язниці. Греґр и в вишнім суді uznаний невинним.

НОВИНИ.

— Поминальна служба Божя за упокой душі бл. п. Юліяна Лавровского, відправлена була, за заходом виділу „Просвіти“, дня 31. Мая (12. Червця) в Волоскій церкві у Львові. Хотя день (не з вини виділу „Просвіти“) не конче щасливо був дібраный, бо власне тогді припадало латинське Воже сіаю, котрого урочистий обхід при красній погоді надив любителів вистави и війскових парад на ринок, то однако явилося досить значне число, розуміється самих Русинів, щоб почитати память знаменитого покійника. Крім майже цілого виділу и многих инших членів „Просвіти“ особливе численно репрезентоване було руске ремісничє товариство „Побратим“, котре сим разом навіть руским академікам (не говоримо о „Академическ-ім Кружку“, до котрого не було жадної претенсії) могло послужити за примір достойний наслідуваня... Саме урядженє цілої служби Божої було зовсім відповідне, а навіть торжественне. Тетрапод на середині церкви був прекрасно прибраный мохом, цвітами и фотографією покійника, лавровим вінцем украшеною; множество горячих свічок и чорно заслонені вікна зараз у вході до церкви настроювали поважно. Службу Божу відправляв крпл. о. Павликів з оо. В. и О. Допатинскими яко дяконами, а до парастаса станули еще о др. Ом. Огоновский и сов. о. Ильницький. — При відправі парастаса впадало всім в очи безкористне поступованє о. Павликова, котрий, хотя замовлена була поминальна служба Божя за одного тільки бл. п. Юліяна Лавровского, молився завісгди враз еще и за жону и за свояків покійника, не жадаючи за се опісля жадної окремішної винагороди. Се безкористне поступованє з тим більшим uznанем мусимо піднести, що всі інші священники, а навіть члени „Просвіти“ оо. Ильницький и Огоновский, в своїх молитвах згадували завісгди тільки имя самого пок. Юліяна.

— **Просвіта, Матиця и Слово.** „Любезнѣйшее Слово“, котре при кінці минувшого и в початках теперішнього року поміщало множество статей — часом по дві и більше в однім н-рі — против Русинів-народовців, опісля, зробивши з послідним своїм нападом, по причині святкованя роковин Шевченка, зовсім «іяско, занехало було дальших напастей, и гадало новою тактикою, мовчанам и игнорованем, народню партію „истребити“. Навіть о загальних зборах Просвіти, про котрі поміщали телеграми и дописи Віденьскі газети, не згадувало ні одним словом, и аж домагання *Gazet-и Narodow-oi* спонукали ш. редакцію забрати голос в тій справі. Нам, кажемо щиро, зовсім байдуже, чи „Слово“ мовчить о нас, чи и як говорить

В н-рі 59-ім посвятило „Слово“ не „Просвіті“, але артикуловн *Gazet-и Narodow-oi* про загальні збори „Просвіти“, передову статтю. Зараз на вступі каже, що для нього факт вступлення п. Федоровича в члени Ставропігії має далеко більшу вагу, ніж вибір его головою „Просвіти“, и дивується, чому *Gazeta*, замість писати о „Просвіті“, не написала о Ставропігії. Справді, шкода велика! Яка би то гарна стаття була, наколи-б *Narod-івка*, на місце бесіди Федоровича, помістила була присягу, котру складав тойже яко член Ставропігії, в цілости від „азь рабъ“ аж до „жизни моя издыханія“! Який би то ефект зробило, коли-б *Narodowa*, а очевидно також німецькі газети, котрі в той сам гріх попали, що писали о Просвіті а мовчали о Ставропігії, описали були всі дискусії того многопамятного збору Ставропігії: чи належить всі діри в даху Волоскої церкви залатати чи тільки важнійші, и справити нові «филони и для пароха и для кооператорів чи тільки для пароха, и такі инші, маючі велику вагу для розвою цілого краю. Шкода, велика шкода!...

Але жарт на бік, хоч тяжко трактувати серіозно нісенітницю Слова. Ми не заціняємо зовсім важности Ставропігії, — противно, шануємо її більш инших руских товариств яко найстаршу інституцію руску в Галичині; але Ставропігія, яко институт переважно церковно-обрядовий, має тіснійший круг діланя и не може навіть мати претенсії, щоб будила рівний интерес в цілім краю як Просвіта або инші подібні товариства. Сама Слово заледве кількома словами в Новинках згануло про вступ п. Федоровича в члени Ставропігії.

Переходячи до загального погляду на оба рускі стороництва в Галичині, Слово між ними видить тую різницю, що его партія розстала свою діяльність тільки на Австрійську Русь, а народовці (Українці) на цілу Малу Русь. Се представлено зовсім не єсть вірне. В подібних взаєминях, в яких Галицькі народовці живуть в Українію, вістають Галицькі Русские з цілою Россією, а навіть в далеко тіснійших, о скільки ряд російський сам взаєминям їх не ставить таких перепом, як взаєминям Русинів (Малороссів) обох держав. Чи-ж переміна відносно релігійно-обрядових в Холмі, висланя Галицько-русских емігрантів до Россіи, висланя дітей до російських панешонів, відтак побирає грошей и книжок з Россіи не суть яєними того доказами? Навіть мізерна історія Руса Дідичкого висилається на Україну, щоб Українців поучувати о народнім єдинстві їх з Москалями, хотя Українці и бє з того почути народного єдинства суть найвірнійшими російськими підданими. Досянь на сєй раз о тій справі.

Слово відповідає на заєид *Gazet-и Narodow-oi*, що его партія ненавидить всє чисто-руске (с. е. малоруске), тим, що воно не противне и народному

(малорускому) язикови, як се доказає симпатія его для „Русскої Ради“, „Науки“ и інших подібних видаць. Аргумент не аби який! И Поляки від 1848 р. видавали в рускім язичі а навіть деколи и рускими буквами газети и письма, и мали, розуміється, симпатію для тих видаць; — чи се вже доказ їх любови до того, що чисто-руске? Не тільки о язык розходиться, але и о тенденцію. Як Поляки симпатизували з письмами рускими, проповідуючими єдність з Польцею, так Галицькі Русскіе можуть симпатизувати письмам руским, проповідуючим єдність народне з Велико-Русю. — але ні одно ні друге не може бути доказом любови до чисто-русского.

На кшталт Слова, що Русини-народовці не можуть в Галичині опонувати Полякам, бо на те єсть Рада Шкільна и и., одвітимо коротко тим, що партія народна складається в загалі з людей таких самих станів, як партія Русских, з тою хіба різницею, що до Русских належить більше священників, а до Русинів більше інтелігенції світської. А если би обі наші консисторії колись прийшли в руки Поляків — що не єсть неможливе —, де ви тогді, панове Русскіе? Ми, народовці, так уважаємо на незалежність нашого становища, що навіть в „Просвіті“, товаристві зовсім неполітичним, нарочно бачено, щоб и головою и заступником голови вибрати людей, о скільки можна, незалежних. Впрочім Русини-народовці дали досить доказів, що за права руского народа боротися вміють и не улякнуться нічого; а противно Русскіе нераз показались, навіть насупротив Поляків, дуже а дуже податливими (н. пр. що до катехизури в Львівській гімназії Франц-Іосифа).

Руско-народня партія в Галичині існувала, коли еще про Раду Шкільну и інші польські власти в рускім краю и чутки не було. Вона зачала на ново розживатися тогді, коли вся власть в Галичині була в руках німецьких бюрократів, союзників Русских. Против Поляків рускі народовці від 1862 р. опонували не раз, и перед роком еще одні нр. „Правда“ за статтю против Ради Шкільної був ц. е. прокураторією скожвіскований. Се все знає Слово добре, але з умислом уживає брехні для дискредитованя народної партії. А коли ему докажеться его ложь, то воно на всі докази мовчить — и повторяє своє дальше.

Наконець заявляє Слово, що воно „шло би даже охотно въ союзъ съ обществомъ Просвѣты, если би она на дѣлѣ преслѣдовала цѣль просвѣщенія галицко-русского народа, на основаніи чистой науки и нравственности.“ Отже противне науці и „безнравственное“ єсть прямоває Просвіти! Так тяжкий закид кождий честний чоловік и кождий честний орган публичний старав би ся поперти якими доказами. Чи Слово помістило коли критику хоч одного виданя Просвіти? Ого, не дурне воно на те, бо годі довазувати в спеціальній критиці того, чого не ма. Але тепер дуже не пощастилося Слову, бо похвальною критикою о. Наумовича в „Науці“ на найновішму популярну книжечку Просвіти „Фармазони“ одержало вельми немиле decessi.

Що до „слиянія или облізнення между обществами Матица и Просвѣта“, якої здається бажати Слово, то було-б воно справді хосенне так для Руси в загалі, як в особенності для Матиці, котра віджила б може, сполучившись з живими людьми. Сполученє обох товариств легко може наступити, якщоли Матица схоче тільки держатися ухвали, прийнятої своїм загальним збором з 1865 р., и не змешєної жадною панійшою ухвалою, після котрої повинна би

всякі рускі книжки до видавання приймати, коли тільки не суть писані кулішівкою. Позаяк же Просвіта не уживає кулішівки, то Матиця нехай лиш прийме етимологічну правопись и язык Просвіти, а справа скінчена. Згодити ж ся на язык и правопись Просвіти тим легше повинно б бути Матиці, позаяк та-ж не має жадного виробленого постійного языка ані правопися, а проти-вно Просвіта від свого настаня одного языка и одної правописи держиться, не могла б отже того, що у неї єсть майже засадничим и до чого привикла єї числення дублика, нараз без естественої причини зрікатися.

— **О. Наумович** и популярні виданя „Просвіти“. В найновішій (5.) н-рі своєї „Науки“ заявив о. Наумович перший раз прилюдно свій суд о популярних видавництвах „Просвіти“, а именно о книжочці, виданій в 26-ті роковини знесена пашчини під надписом: „Село Фармазоні, красна и розумна повість для розумних господарів“. — „Під таким надписом“, каже о. Наумович, „вийшла ві Львові накладом товариства „Просвіти“ книжочка, списана даровитим нашим писателем Ю. Федьковичем, котра заслугує на найбільше розширене межі народом нашим, и не тільки находиться повинна там, де закладають собі люде читальні, но и в кожній хаті, де лиш одна душа письменна находиться... В тій книжочці описуєся, як Василь Несторук, повернувши з війська, свого села спізнати не міг, так воно через жидів звелося ні на що, та що дальше сталося, та які там уложили „Фармазонскі заповіді.“ — З цілого серця бажаєм, щоби в кожнім нашім селі люде собі ті заповіді перечитали, и щоби молодші їх на память научилися.“ — Поміщаємо єї слова из довшої критики органу о. Наумовича, котрому и противники єго ніколи не відказували великих заслуг на поли літератури народної, не задля того, будьто би п. Федькович, а тим менше „Просвіта“, потребували рекомендації, але щоб показати при тім, що через взаїмне пізнаванє руских партій в Галичині дасться багато непорозумінь усунути, які ще між ними заходять. Именно о народній рускій партії мають многі з противного сторонництва найчуднійші повята, ширені нарочно такими людьми, котрим залежить дуже на тім, щоб до згоди між Русинами не прийшло. Бєли о. Наумович узнає популярні видавництва „Просвіти“ так дуже добрими, то не повинно єму нічого стояти на заваді, щоб сполучитися з „Просвітою“ в цілі спільної праці для просвіченя нашого темного и нещасливого народа; а що сполученими силами далеко більше вдіяти можна, сєго не треба доказувати. — На всякий спосіб признательна згадка о. Наумовича дивно відбиває від ограничености и ароганції „Слова“, котре бідолашне не знає, як убити „Просвіту“, чи огидними клеветами, чи упорним мовчанєм и игнорованєм.

— „Славянскій благотворительный комитетъ“ в Росії и єго діяльність між Австрійскими Русинами. Як звісно, завязався в часі етнографічної виставки в Москві „Славянскій благотворительный комитетъ“, в цілі піддержуваня „какъ славянскихъ интересовъ вообще, такъ и русскихъ (російскихъ) въ особенності“ ві всіх славянскихъ землях. Перед всім звернув сей комитет свою діяльність к Русинам, проживаючим в Австрії, роздаючи „денєги“ русскимъ діятелям и книжки, назначені именно для рускої молодежи. Для розвиненя ліпшої агітації заложений в Києві 1869 р. окремиий відділ „благотворительнаго комитетъ“, котрий „по программѣ своєї имѣеть цѣлью оказывать помощь Славянамъ у себя дома и за границею Росіи въ Буковинѣ,

Венгрії и Галиції". Маємо під рукою виказ розходів Київського відділу в р 1871, з котрого слідуючі дані наводимо: „Въ пособіе: обществу Русская Бесѣда въ Буковинѣ...300 рубл.; обществу Св. Василя въ Унгарвѣ въ Венгрію... 305 р.; на поддержку газети „Слово“ въ Галицію...250 р.; на выписку 100 экземпляровъ Исторіи Галиціи Двѣдчаго для продажи ихъ въ Києвъ ...100 р.“ Крім того „выслано въ Галицію (в 1871 р.) 850 экземпляровъ разныхъ русскихъ книгъ, преимущественно учебниковъ русскаго языка и русской исторіи.“—Не хочемо тепер висказувати всіх гадок, які нам и кождому честному и право мислящому Русину по прочитаню сѣго виказу насунутися мусять; деякі уваги однак вже нині мусимо зробити. Редакція „Слова“ на агадкѣ польскихъ газет о *poskiewskich rublach* відповідала з жартами и шпіннами в такім роді, як би їх докори не тільки не мали и тіни правди, але навіть були простим абсурдом. Ми же, признаємось, за надто були оптимістичними и за надто добру мали опінію о „Слові“, як щоби-смо були вірили в подібну підмогу „Слова“.... Одно на тепер еще скажемо: Австрійскихъ Німців відносили до Прусскихъ Німців суть цілком иншого роду ніж Галицькихъ Русинів до Россиян в Россії: ніхто Австрійскимъ Німцям не перечить їх єдности народної з Прусскими; а однак кожда Австрійско-німецька політична газета упала би, если-б о ній було доказано, що вона піддержується Прусскими грішми!...

— Адреса Віденьскихъ русскихъ академиків до царя. Деякі слухачі академії Віденьскої, Русскіє (але не з Россії, лиш такої з Галичини), уложили з причини пробуваня императора російского в Відни, адресу до нього, котру заслали до поміщення двом Віденьскимъ газетам: *Das freie Blatt* и *Tagblatt*. Оба сі часописма помістили сю адресу в н-рах з 9. (лат.) Червця. Адреса, котрої текст знаємо лише з перекладів німецького и польского, гласять по руски ось як: „(Мілоствѣйшіи Государ!) В торжественній минуті, коли в наслідок величній вистави всесвітної стався Відень неначе огнищем космополітичної самовіжі, в котрім мов в зеркалі відбиваються ідеї и интєреса народів земної кулі, оніміла політика при справованю уряду судейского через музи, а Відень повитав Ваше императорске Величество як укоронованого гостя з належачими почестями и сердечно поздоровив. — Студиюючи на тутешнім університеті Русскіє витають В. И. Велич. з истинно сердечною радостю при нагоді достойного навіщеня вистави. О коби чувства, з якими грудь кождого русскаго в сій хвилі носиться для величній императора одной з найпотужнійших держав світа, знайшли в сім відповідне вираженє. — Нехай Бог стереже, нехай Бог благословить В. И. Величество.“ — Газети роблять до сєї адреси уваги, не конче на користь тих, що її уложили. Ми запитаємо тільки: Чи в Відни вже не ма закладів для божевільних?

— „Руска Весіда“ у Львові устроює майівку, котра, на-коли сприяти не погода, відбудеться в Неділю 10. (22.) с. м. Комітет, уладжуючий сю майівку, розіслав запросини майже до всіх Львівскихъ и многихъ поблизкихъ Русинів, а також до всіх русскихъ товариств, без ріжницї, яке сторонництво вони репрезентують (зарівно н. пр. до „Матиці“, як до „Просвіти“). Розуміється, що кождий Русин, хочби и не одержав запросин, може взяти участь. Вступні карти роздаються в компанях „Рускої Весіди.“ Майівка ся давно вже була уложена, а тільки задля несприятної пори и задля неможливости, дістати скорше військовоу музику, мусіла відложитися аж на згаданий день; тим ліпше однак

повинна би випасти. Місце дібрано дуже відповідне (за Личаківською рогачкою в долині Блани біля browару Грунда), програма (танці при військовій музиці, співи, штучні огні и т. и.) дуже займаюча.

— „Академічеській Кружокъ“ в словах и в ділах. Ми вже не раз доказували в нашій часописи, — як велика заходить різниця між теорією и практикою, між словами и ділами „Академічеського Кружка.“ Найяскавійше може оказується ся різниця в бесіді, котру в 25-ті роковини знесена панщини виголосив в „Кружку“ п. Дмитрій Вінцковскій, ц. к. резервовий офіцер и слуцатель филозофського факультета. Бесідник не говорить о рускім язиці яко о наріччі російського (великоруского) або якогось імагінарного всерусского языка, але противно славить Маркіяна Шашкевича, Вагилевича, Головацего, Устияновича, Илькевича и и. котрі (іменно три перві виданем „Русалики Дністрової“) „вергли нове зерно в галицько-руську землю и указали достаточню дорогу, якою мав йти цілий круг писателів руских, виступивших пізнійше.“ — Се суть ті самі гадки, які безчисленні рази висказувалися Русинами-народовцями, але які цілком противні суть засадам „Слова“ и протекторів „Ак. Кружка“, у котрих не Шашкевич и др., але Карамзин, Устріялов и и. суть взорцями язиковими. Не дивно видається отже, що „Академ. Кружокъ“, визнаючи одні засади з прочими рускими академіками (и в загалі з Русинами), відлучається від них а прилучається до „Русских“, визнаючи засади его засадам цілком противні? Тес дивоглядне зъявнше дається тільки двоаким способом пояснити: интригами „Русских“ и особистими інтересами деяких проводирів „Кружка“, котрі, не могучи з особистих причин йти з прочими рускими академіками разом, потребують партії, котра іх не тільки толерує але й вивисає, — а друге тим, що в понятях многих „Кружкарів“ панує ще якийсь хаос. И справді, сам п. Вінцковскій признає в своїй бесіді, що Маркіян Шашкевич, Устиянович, Илькевич и и. указали достаточню дорогу, якою мав йти цілий круг писателів руских, виступивших пізнійше. Але чи йде він сам тою дорогою? Чи пише він таким язиком, язиком народним, на який вказали наведені ним писателі? — Текст его бесіди, поміщений в „Слові“, найліпшу дає на те відповідь...

— Жидівське питанє на Україні. Коли у нас жидівське питанє, як майже и кожде инше питанє обходяче нарід, зачинається и кінчяється тільки ереміядами, в Росві люде интересуючіся справами народними далеко розумнійше забираються розвязувати отсе, коли маємо сказати, життєне питанє нашої екзистенції. В губерніях, в котрих до тепер вольно жидам російским мешкати, жидівська господарка довела нарід до крайної нужди. Жиди як шаранча плодяться и нищать як шаранча, з тою тільки різницею, що шаранча далеко раціональнійших засад держиться при експлоатації землі. Виссавши бо край явий, здвигається вола на инші околиці, а тамтим дає час підживитися и підкріпитися на нові живна. Але жиди нищать край систематично и з умислом. Бєть у них осібні асоціації тайні призначені на давленє инстинктів промислових в народі, на недопущєнє конкуренції давленого народа и на утриманє потрібної дисципліни між самим єврейским поселєнем. Одна из таких асоціацій то „х а з у к е.“ Характеристичну ві наведемо словами одного корреспондента Сп. Вѣд. (1873 ч. 111): Бєть то особна форма солідарности и находиться вона тільки між жидами на Україні и в Польщі. Обяснимо її найлучше прикладом:

Жид, нехай буде Аврум, винайма' аренду у якого небудь дідича, и платить ему річно 15 тисяч рублів, хоть має доходу 45 тисяч або й більше. Сусід-жид, нехай буде Хаям, довідується о сій користній аренді, и взяв би для себе тільки 25 тисяч а дідичови дав би 2). Але тут ему заперав хазуке дорогу. „Не можна грошей жидівських даром розтрачувати“, сказав би ему рабин, коли-б він поважився перебити у Аврума аренду и засудив би его на кару за се на користь Аврума. Окрім того Хаям мусів би прийняти Аврума до компанії и ділитися з ним доходами. Як же Хаям оказав би ся „нечесним“, значить, як би не виповнив волі равина, тоді усі жиди ему стають ворогами: вони ставляти муть ему перешкоди, які зможуть и де зможуть, и ставляти муть доти, доки він не піддається або вовсім не знищиться. В сім посліднім випадку дідич побачить, що з аренди годі дістати більш 15-ти тисячів, и аренда керейде знов в вірні руки Аврума. — Сила хазуке“ страшенна. Перед ним уступає навіть релігія. Для пояснення сєї сторони возьмем собі знов приклад. Жид який небудь, Шмуль, мусить покшнути коршму, млин або який небудь ничий будинок, котрий він мав в аренді. Кидаючи хату він у ній лишає мізлу, кочергу або яку небудь иншу дрібнячку. Як лиш який другий жид спробує винаймати хату. Шмуль зараз иде до равина на скаргу и домагається вигородження на підставі „хазуке.“ Він присягає, що в тій хаті лишилися его річи, и коли тільки в тій хаті можна жидови жити, то Шмуль перед усіма має на ню перше право. Коли ж еще окрім того новий арендатор властителя не-евревин більшу дає плату, то равин накладає на него в користь Шмуля грошеву кару за те, що и „даром розкидує жидівські гроші.“ — Окрім сего „хазуке“ уживають жиди свої „школи“ (божниці) для подібних цілей. Ті школи часом ніщо инше, як організовані контори експлоатації нещасливого, темного народа. Тут радяться вони над плянами и мірами тої експлоатації, тут передають собі свої досвіди, тут переговорюють усі коммерціальні, економічні, адміністративні справи, тут укладають пляни для одностайної акції. Кождий жид, котрий що небудь важного довідається, чи він сталий житель міста, чи проїзжий, зараз дає знати до школи хасидам, що там сидять міняючись день и ніч; хасиди передають нову вістку жидам приходачим до школи рано и вечером, и таким способом усі важкіші справи доходить дуже скоро до відомости цілої жидівської громади. Попаде який жидок в клопіт, то в школі ему порадять, як з клопоту видісти и т. д. — Такими и еще иншими способами, про котрі не тут місце и час згадувати, жиди допровадили до того, що непромисловий и так не конче рухливий нарід наш зовсім стоїть в руках жидівських. Ба навіть недавно завязана біржа Київська уже, як згадує „Кієвлянин“, майже цілком жидівська. Жиди навіть народаж, маючи більше знєслу для справ промислових як ми, не конче добре даються в знаки; а у нас вони найбільші вороги народа, бо, підкопуючи и з корінем верваючи усі наворінки матеріяльного нашого добробиту, вони разом нищать те, що вості тільки природною консеквенцією матеріяльного добробиту: добробит політичний и інтелектуальний.

Винайти против сих нещасливих стосунків які небудь палятивні міри, то уже не тільки в інтересі одного народа, але в інтересі цілої держави. Тимто майже уся журналістика ліберальна в Россії, а передовсім Санктъ Петербургскія Відомости — журнал найприхильнійшій справі нашій — (1873, число

68 и 98) голосно стали домагатися від якогось часу зарадження сему не порядку соціальному. Справа дійшла до того, що навіть ряд російський — глухий зрештою на голос журналістики и на потреби народа — радо не радо взявся мусів до неї Ціла штучка лежить в тім, щоб яким не дуже „енергічним“ способом позбутися дітей Израїля хоть по часті. Як буде менше томителів, то чей легше буде дихати бідному придуваному народови. На щасте „богата Россія“ має такі губернії, в котрих жидам зовсім не вольно було мешкати. В ті губернії хоче іх тепер ряд виправити, сподіваючися при сій спробі досягнути еще и другої цілі, може такої-ж важної, як освобождение заападних губерній від тяжкого израїльського ярма. Сподівається именно, що жиди в губерніях сих, в котрих нарід виключно рілляничий найменшого промислу доселі не утворив, стануться благодатним ферментом для розбудження сплячих инстинктів промислових в народі. — Не знаємо, чи ряд достигне обох сих цілей; не знаємо навіть, чи достигне хоть одной, бо, признаючися отверто, досвід, який маємо ми Галичане в таких „штучках“, зробив нас троха скептичними на такі охорожуючі міри. Але конаець кінцем признати мусимо ліберальній журналістиці російській (маємо тут переважно СІВ'д. на оці), що до розв'язання трудного жидівського питання зовсім раціонально взялася, що лишила усі теорема и фрази на боці, и трактує тільки практичну сторону питання, и то зовсім тверезо и здорово. Хто знає, чи чисто-теоретичний спосіб трактовання доправадив би коли до розв'язання сего гордийського узла наших соціальных стосунків.

— Для Дружнїго Лхваря зложили: Вп. о. Ст. Качала 20 зл., проф. Ом. Партицкий 5 зл., пп. Лев Гарасимович, Юл. Грабович, Т. Семянюк, ученики Черновецкі, разом 2 зр., складка Русинів у Приб. 3 зр. 60 кр., у М. 80 кр., — воєго разом 31 зр. 40 кр., за що виділ вп. дателям всенародно подяку складає.

— Для товариства „Побратим“ прислали від посліднїго виказу: Вп. о. Стефан Качала 5 зл., вп. пп. Андрей Горячий 5 зл., Марков 2 зл., Евгений Желехівський 1 зл., Е. Менцинский 50 кр., на забаві у Н. зложено 3 зл. 50 кр., — разом 17 зр. а. в.

— Для ремісничого товариства в Підгайцях „Поміч“ зложили: вп. проф. Евг. Желехівський (з Станіслава) 1 зр., проф. Ул. Целевич 1 зр.

— На стипендію Т. Шевченка зложено на забаві у Н. 3 зр. 91 кр.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

Вп. О. Т. в Відні. Вашу статью, як видите, поміщаємо. О инші статі и звістки, про котрі в Вашій письмі згадуєте, просимо дуже — хочби іх було як найбільше. Нашу часопись посылати жем по Вашій волі правильно. — Вп. Н. в Цюриху. Донісь про обхід роковин Шевченка, впрочім и так спізнений, поміститься, по недостатку місця в сім н-рі, аж у будущому числі.

До сьго н-ру „Правди“ (знов о $\frac{1}{4}$ аркуша білшого) додаємо брошуру „Безпосередні вибори до Ради державної и Русини“.

Одвічальний редактор: Др. Олександр Огоновский.
З пегатні Института Статропигийского.

Виходить випу-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 16. (28.)
кожного місяця

ПРАВДА

Редакция и Адмі-
ністрація під ч.
12. улиця Оссо-
линських.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 здр., на пів року 3 здр., на чверть року 1 здр.
50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одной стрічки
дрібним друком — з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Петлиги.

(Дальше.)

Ой тогді то Милош прибуває,
Та и ёго оба побратими —
Прибуває та з коня зсідає.
Вибігають султанські конюхи
У Милоша та коня тримати;
Тільки Милош не дає конюхам —
Дає ёго Косовцеви й каже:
„Бережи ж ти мого вороного,
А я пійду до султана в наміт
Та оттам я ёго привитаю,
Привитаю, як вчера казав я.“

Увіходить до хана у наміт, —
Бачить ёго хан могутий Мурат,
По перині ногу простягає,
Хан думає: — Милош поцілує!

Та до нього оттак промовляє:
 „Злегка, злегка, Лазаревий чуро!
 Черевиків моїх не скаляй же,
 Та в підшву цілуй и в остроги!“
 Тоді Милош як огонь палає,
 На Мурата вовком нападає,
 Меч-самосіч з сіхви вихопляє,
 В пень рубає, добре затинає,
 Та на двоє Мурата платая;
 Зітхнув Мурат, слова не промовить....
 Меч Милоша блискавкою сяє,
 Під наметом голови стинає,
 Кладе трупом Бісурменів вражих:
 Покотився везир Ущугля,
 Біля ёго Мухур Саябія,
 Лягло девять султанских риджалів;
 Не вспів Милош та й на коня впасти,
 А вже тисяч голов покотилось.

Всі три брата на коней сідають,
 По Косову кіньми роз'їзджають,
 Сікуть Турків та у пень рубають.
 Боже милий, Боже мій великий!
 Леться, леться вража кров ріками,
 Страшно глянуть, страшно подивитись.
 Блискавками мечі сербські сяють,
 Валяються голови турецькі:
 Ой рубають сербські воеводи,
 Косять Турків мов траву зелену.
 Де Топлиця Милян проїзджає,
 Ой там возом добрим переїде;
 Куди іде Косовець Иванко,
 То туди два вози переїде;
 Куди ж іде Милош Обиленко,
 То туди три вози переїде.
 Вся турецька зворушилась орда,
 Воеводам заступа' дорогу;
 Не заступить проїзду-дороги,
 Ой завзяті кіньми роз'їзджають,
 Та всю орду сікуть — в пень рубають.

Вже до річки кіньми доїзджають,
 Біля річки коней зупиняють,
 И обличчя знуране вмивають
 Та кроваві лицарські руки,
 Й на часинку одпочинок мають,
 Щоб до свого пійти володаря.
 Ой там трохи одпочинок мали,
 Між собою тихо розмовляли,
 Розмовляли, як то воювали.
 Коли ж крикне воввода Милош:
 „Горе, горе, мої любі братя!
 Ой я вірний зрадником остану!
 Ой казав я, вчора запевняв я:
 На Косову добре погуляю,
 И Мурата на пів розрубав,
 Та пристопчу своєю ногою,
 Ханський перстін з його руки здіму;
 Розрубав я Мурата страшного,
 Та забув же на тамтєв друге
 Рубаючи бісурменів вражих,
 Їго горла та й не пристоптав я,
 Ханський перстін з руки не здіймив я,
 Щоб цареви гостинця подати.
 Підождіть же біля річки братя,
 А я верну у наміт до хана,
 Най не топчуть мою щиру вірність.“
 Промовляють оба побратими:
 „Ой наш брате, ой не завертайся,
 Завернешся та не повернешся.“
 „Я вас братя слухати не буду,
 Ой я пійду, та нехай й загину,
 Краще вмерти, як в неславі жити!“
 И сідав тай на вороного,
 Навертає у турецький табір.
 Ой жаль братям брата покидати,
 За ним кіньми оба навертаєть,
 Та на Турків боєм ударяють,
 И дорогу мечем пробивають
 До намету та й Мурата-хана.
 Тоді Милош коня зупиняє,

*

А сам в наміт до хана вбігає,
 И ногою пристоптує хана,
 Їго перстінь из руки знімає.
 Налітають Турки-Бісурмени,
 Наче хмара наміт обступаютъ:
 Ой та ж сором, сором не пімститись
 З хоругвою Мугамета стоя.
 Меч булатний Милош вихопляє,
 По вірівках в наметі рубає,
 Бісурменські голови стинає,
 Та на свого сіда' вороного,
 По Косову добре роз'їзджає.
 Косить Турків, мов траву зелену —
 А кров лється та тече ріками.
 Ой як скал сих тай не прорубати,
 Так и орди славним воеводам.
 Ой вся орда хмарою піднялась,
 Щоб відмститись за смерть свого хана.
 Застогнав же та й Топлиця Милян:
 „Ой Милоше! відомстись за мене!
 На Косову в бою умераю!“
 Їму тихо Милош одмовляє:
 „Прощай брате, прощай мій Миляне!
 И я швидко у сім бою ляжу!“
 Застогнав же й Косовець Иванко:
 „Ой Милоше! ой, прощай, мій брате!
 На Косову в бою умераю,
 Відомсти ж ся, любий побратиме!“
 Їму тихо Милош одмовляє:
 „Ой Косовче, ти мій щирий брате!
 Умераш лицарем у славі,
 Ой не жаль же славно умерати!“

Біля нєго конем роз'їзджає,
 Страшний-лютий він конем басує,
 Січе ріже Бісурменів вражих;
 По Косову змиєм пролітає,
 Все Косово кровию зливає,
 Ой зливає чорною кровию;
 До Ситниці щаслив прибуває,

Й тільки ёму до краю добитись, —
 Аж тут горе горенько велике!
 Летить лихо, ненадійне лихо,
 З гори-скелі кричить баба-відьма:
 „Безталанні, горем биті Турки!
 Отсе бачте, чого не видали!
 Характерство у Милоша в серці,
 Змяя люта конем ёго носить.
 Вкрива' ёго два панцери литі,
 Панцер кінський та панцер лицарський,
 Ёго куля ані меч не візьме,
 Поки в ёго добрий кінь басує.
 То ви, Турки, добре учиніте,
 Застроміте ратище у землю,
 Та у гору вістрем поверніте,
 Під лицарем коня ёго вбийте,
 То тогді ви над ним пімститесь.“

Зачувають Бісурмени-баші,
 Застромляють ратища у землю;
 Ой ратища борами чорніють;
 Кінь басує та на вістря скаче —
 Ой кінь скочив та й в траву звалився:
 Ой ратища ноги цоломили!
 И безногий кінь в траву звалився,
 Та шукає володаря свого.
 Тогді Милош геть од нёго скочив,
 Та ратище в руки приймає,
 Й на ратище сталеве опершиєь
 Кидається між турецькі війська,
 Січе Турків, голови стинає.
 А у Турків превелика сила,
 Добрі коні, лицарі хоробрі;
 А в Милоша підстрілені крила:
 Не ма коня, не ма побратимів.
 З усіх боків Турки налітають,
 З усіх боків, мов та галич чорна,
 На Милоша боем ударяють.
 Славний Милош славно в бою вється,
 Увесь в крові по Косову бродять,

Та рубає Бісурменів вражих.
 З усіх боків Турки налітають,
 На Милоша боєм ударяють,
 Ударяють та ёго хватають,
 И на плечи ёму руки вяжуть,
 Щоб повести у наміт до хана.

(Дальше буде.)

НОВИЙ ЧОЛОВІК.

Повість Ивана Нечуя.

(Конець.)

Всі почали пити чай и весело балакати. Пані Висока всіх перемагала и всіх забавляла.

— Ой як же тут гарно! тут у садочку, меж вишнями, меж добрими людьми, та ще й молодими, та ще й гарними! аж крикнула поетична Лекерія Петровна, обвівши усе и всіх очима; так тепер тут гарно, як було колись на Басарабії. Ото коли б ще сюди двадцять тих молодих товаришів мого капітана! Та ще я сама була молоденька! Ой, ой, ой! як би те було гарно!

— Та ще и ті шампани басарабські, що ви колись випивали с тими офіцерами, промовив Масюк.

— Еге пак! И де то вони тепер, мої дорогі, мої голубчики, наші товариші! Чи живі, чи вже померли, як мій капітан? А які були гарні, чорноброві, веселі! А як любили мене всі!

— Чи вже ж таки, Лекеріє Петровна, всі двадцять? спитав Масюк.

— Ёй же Богу, всі двадцять. Один запобігав мої ласки перед другим. Колись мене так упоштовували шампанями, що мені цілісіньку ніч снилось, ніби я все іду з гори. А на горі ніби Басарабія, а в низу Дунай, а коні поганяв бородатий Турок. А я все іду з гори, та все мені здається, що от от шубовсну с крутої гори в Дунай.

Всі сміялись, а сама Висока аж заливалася.

— Ой співати хочу! Давайте молоді й старі, будемо співати! крикнула Лекерія Петровна.

„Я до того торгу й пішки!“ промовив Радюк; „правда й ви з нами?“ промовив він до Галі.

— „И я до того торгу пішки!“ голосно промовила Галя, и єі альтовий дзвінкий голос аж задзвенів неначе співом. Йй давно вже хотілось співати, як пташці все хочеться щебетати гарного вечора в зеленому садочку.

Вийди, дівчино!
Вийди, рибчино!
За гай по корови.
Нехай же я
Подивлюся
На ті чорні брови!

Так почали співати Радюк, Галя, пані Висока и сам старий Масюк. Одна Масючка схилила голову на руку и задумалась дуже, дуже, дивлячись на чудові тоненькі брівки свої однієї дитини.

По тім боці огонь горить,
По сім боці жарко:
Як поїду з Масюківки,
Комусь буде жалко!

— заспівали всі, и всі вкинули в слова пісні Масюківку, неначе змовились. А Галя довгим и жалібним поглядом подивилась на Радюка и дуже виразно вимовляла: — „Комусь буде жалко, комусь буде жалко.“

По тім боці огонь горить,
По сім боці душно;
Як поїду в Масюківки,
Комусь буде скучно!

— співали вони далі, и пані Висока, обернувшись до Галі, прямо в очи їй промовляла: комусь буде скучно, комусь буде скучно!

— Ох, спасибі вам за все, за все, мої добрі, мої дорогі сусіди! промовила далі пані Висока, встаючи с килима. — Ой загулялась же я, а в мене дома робота, як и у всіх людей. Час мені до дому; забарилася я.

— Та в вас же діти дома не просять їсти, не плачуть, промовила Масючка.

— Єсть такі, що й їсти просять вже мабуть давно, бо й я господня в себе дома! Вставайте, Павле Антоновичу, та разком, хо-

лодком и побіжимо до господи, бо ви, здається, ціли й день зачались тут у Масюковім хуторі.

„Як їхати, то й їхати,“ сказав Радюк, встаючи; „тільки я попрошу Івана Корнієвича видати мої хамути с комори, бо вже пора!“

— То й видам, бо може й пора.

— О бачте! Як моїх хамутів, то й не заперли в комору, промовила Лекерія Петровна и почала обвірчувати білою вуалью свій квітчастий чипок.

Тим часом повозки підїхали шід ганок. Гості почали прощатись.

— „Привезіть же мені книжок як найшвидче, хоч би й завтра,“ просила Галя Радюка, „бо я вчилась в городі всього тільки рік,“ тихенько промовила вона до Радюка смутним голосом.

— Та й мені привезіть оті—о Шевченкові поеми, що ви знаєте. Хоч я давно не читаю, а ті поеми може ще втну, просив Масюк.

„Добре, привезу; як не завтра, то після завтра,“ сказав Радюк, прощаючись зо всіма.

— Сяду я з вами, Павле Антоновичу, бо ваші коні баскі. Підвезіть мене до дому. Буде веселійше мені в дорозі: будемо пісень співати.

„Прощу покорно!“ просив її Радюк и подав руку.

Гості виїхали з двору, а хазяїни ще довгенько стояли на ганку. Галі здалося так пусто, так пусто и в хаті, и в садочку, и навіть в цвітнику. Вже й сонце сіло за вербами, вже й череда прийшла в хутір, вже й зорі заблищали на темному небі, а вона все ходила меж вишнями, меж кломбами, та все дихенько співала:

Ой сама ж бо я, сама,
Як билинька в полі!

Потім вона взяла коновку и полила всі кущики панських гвоздичків, а ввійшовши в хату, виїняла з коси два гвоздички, завинула їх в папір и сховала на пам'ятку про той день.

На дворі вже стемніло, як Радюк з Високою вертались з гостей. Небо чудово заблищало, все засіяне зорями, незвичайно ясними. Вечір догорював на заході червоним потухаючим жаром. Радюк співав пісні та все думав про Галю. Чи дивився він на ясні зорі, чи на червоний дотліваючий вечір, то все думав про неї. Висока дода-

вала ёму охоти до пісні, жартувала, сміялась Галею. Вже було видко дом пані Високої; з ёго вікна видко було полум'я в пекарні. А в хатах селян вже було темно. Побочі пори люде рано лягали спати, и вже спали міцним сном робочого чоловіка. Коні підтіхали під село и схарапудились в царині. Коло царини щось страшно стогнало, неначе хтось або вмйрав, або був прибитий. Пані Висока перелякалась на віки. Радюк стрвожився и скочив з повозки. А коло крайньої хати все щось стогнало, а далі почало плакати.

— Боже мій! Що се так страшно стогне! Підіть лиш подивіться кругом хати, або в тім рову, промовила Висока до кучерів.

Всі почали наближатись до хати и зараз довідались, що стогне хтось у хаті, а не на дворі. Радюк одчинив двері, бо вони були незаперті, и ввійшов у хату. За ним ввійшла Висока.

„Добрий-вечір вам! Хто то так стогне?“ спитав Радюк.

— Та се я! обізвалася молодиця.

Радюк достав с кишені сірнички, и ледві засвітив каганець. Слабий бляск пішов по убогій хаті. Вони побачили на полу слабу молодицю, котра лежала розкидавшись и стогнала и плакала. В ногах у неї спав, як убитий, малий хлопчик. Висока впізнала молодицю и почала розпитувати.

— Що се с тобою, Параско?

— Ой слаба я, пані: покарав мене мабуть Господь. Тепер жнива; пшеничка моя стоїть недожата, а я вдова, одним одна, и не ма кому дожати, бо найняти не ма за віщо.

— Коли ж се ти, Параско, занедужала?

Та ще позавчора! Так мені недобре стало, а я все жала, аж на снопи падала, доки зовсім не звалилася сьогонд'я; вже й до дому не дійшла, привезли мене на волах добрі сусіди. Ой пшеничка моя висипляється! Що ж я бідна маю робити!

И нещасна женщина знов застогнала и заридала на всю хату. Радюк побачив, як горює, як бідує простий чоловік и сльози підступили ёму до очей. Висока вже плакала. Радюк приклав руку до лоба слабої; лоб пашів, як огонь.

„Простудилася ти, молодице?“ промовив він.

— Памятаю, що я жала та напилася дуже холодної води с крилиці. Люде добрі! допоможіть мені нещасній, бо я або згину, або хліба шматка не мати му на зиму!

„Лежерія Петровна! Чи не має в вас липового цвіту, малини...“ спитав Радюк; „будьте ласкаві! напіймо її на ніч, щоб вона спотіла.“

— То зайдьмо до мене. Може й поможемо бідній жінчині.

И вони поїхали до Високої, заварили трави, принесли слабій жінчині, напоїли її, вкрили. Пані Висока все плакала, все бідкалась, так їй було жаль нещасної сусіди. Вона ходила за слабою, як за рідною, бо в неї була дуже добра душа.

Жінчина напилася, и заспокоїлась. Їй стало легче. Радюк просив пані Високу не зоставляти ві на другий день и не пускати на поле принаймній того дня, а сам почав з нею прощатись.

— Отже вам, Павле Антоновичу, буде якась притичина в тому ділі, сказала ёму на прощання Висока, показуючи на Масюків хутір. Дивіться, який смутний випадок трапився нам на дорозі після такого чудового вечора. Ож побачите, и тогді пригадасте мене, хоч ви надо мною трохи глузуєте з вашими німцями.

„Але ж заїць, здається, не перебігав нам дороги,“ сказав Радюк и мусів осміхнутись.

— Ож побачите! Буде вам заїць! промовила Висока на дорогу.

Радюк поїхав до дому смутний, хоч виїхав з гостей веселим. Перед ёго очима стояв страшний образ народнього горя та ще в таку гарячу робочу пору. Аж о півночі приїхав він до дому. Мати вже спала, а батько не лягав спати та все виглядав коханого сина.

— Де се ти так забарився? було перве слово старого.

„В Масюка,“ одказав син.

— Де-ж ти снідав?

„А в Масюка.“

— А де-ж ти обідав?

„Таки ж у Масюка.“

— А чай пив, а вечеряв?

„Чай пив у Масюка, а закушував у пані Високої.“

— Ого! цілий день у Масюка.... А! в Масюка гарна дочка!... дагадався старий Радюк, тільки ти....

„Що, тату?“

— Бачиш, молоді паничі люблять дурити молодих павнів. А Масюк мій сусіда й мій близький приятель.

„Я не думаю дурити Галю и нікого.“

— Та так! ти в гусарах не служив, але все таки до кінця курсу тобі ще далеченько. Не дуже там збивай с пачтелику молоду дівчину.

„Я, тату, чоловік чесний; що думаю, те й роблю. Я люблю Галю и готов женитись з нею, а дурити її та підманювати не буду.“

— От про се вже не говори нікому, ні твоїй матери, ні самій Галі.

„Е тату! Є в нас и студенти жонаті.“

— Може й є! але тобі в школі не припадає женитись. Ти трошки жаргуй, и чесно жаргуй, а про сватання тобі не можна думати.

„А все таки мені завтра треба одвезти и Галі и Масюкови книжки, бо вони дуже просили.“

— Про мене вези хоч и зараз, та не заїзджай до повітової свахи, Лежерки Петровни Макухи, нашої звісної капітанші.

„Добре, не заїду, а книжки треба одвезти, щоб просвітити трохи темні степові хутори.“

Батько и син розпрощались и пішли спати.

„От якої пісні співає батько! Якої ж то заспіває мати, котра готова б до царя за рупниками слати?“ думав Радюк засипаючи.

Другого дня Надежда Степановна вже знала, що син хоче сватати Галю. Вона заборонила йому навіть думати про те сватання. Масюків вона мала за простих людей, хоч и добрих, ніколи не ішла до їх. Галі вона не любила за вишивану сорочку, за народній костюм, и звала її мужичкою.

„От тобі й притчина, як казала пані Висока,“ подумав Радюк.

Другого дня Радюк ледви дождався вечора, забрав книжки и поїхав у Масюків хутір. По дорозі він одвідав слабу женщину. Він увійшов у хату и побачив, що жінка вже ходила по хаті, хоч через силу.

— И спасибіг вам, паничку, и простибіг вам за вашу ласку, за вашу добрість! дякувала бідна женщина, ледви переводячи голос.

„От слава Богу, що ви поздоровшали, а на поле таки не йдіть,“ сказав Радюк.

— Ой як же мені не йти, коли хліб сиплеться у полі, а в мене в хаті тиждень уже не ма й шматка хліба. Вже тож ім з дитиною саму кашу, промовила Параска и заплакала.

Радюка дуже засмутила така гірка доля людока. „Край багатий, край хлібний, а народ голодає, хліба не має!“ думав він и витрусів на стіл кілька срібнячків. — „Візьміть та купіть собі хліба,“ сказав він молодиці.

— Отсе! Чи тож можна, щоб я брала гроші дурню! Я б одрбила, як би здужала, та горенько мое! И вона взяла гроші и хотіла вернути Радюкови. Він утік с хати, сів на віз и поїхав.

Приїхавши до Масюка и ввійшовши в хату, він догадався, що ёго приїзду сподівались. В світлиці було чисто, як у віночку. Масючка вийшла до ёго в чорній новійшій сукні и не в хусті на голові, а в чипкови. Зараз за нею вийшла Галя в новому шовковому чорному торсеті, по котрому були розкидані букетики рож. Біла сорочка и чорний з рожами торсет своїм контрастом дуже надавали їй краси. В єї розкішній косі знов блищали два гвоздички, тільки що вирвані. И мати й дочка привитались до ёго дуже, дуже ласкаво!

— „Ой дякую вам за книжки! А я цілий день виглядала, чи не везете мені свого дорогого гостинця.“

Радюк подав їй кілька книжок, нових журналів и Кобзар Шевченка, переплетяний в червоний сафян и золотообрізний.

— „Яка се книжка?“ спитала Галя.

„Се Шевченків Кобзар. Сю книжку я вам дарую... на памятку тих чудових слів, що ви мені вчора сказали,“ промовив він тихійше.

Галя зарумянилась як зоря и подякувала. — „Буду я часто читати сю книжку...“ тихо промовила вона и почала перевертати листки.

„Де-ж Иван Корніївич?“ спитав Радюк.

— „На току, коло возів,“ сказала Галя, и Радюк пішов на тік шукати Масюка. Тепер ёму кинулось в очи Масюкове хазяйство. Він милувався круторогими волами, великими стіжками жита й пшениці, порядком на току и на подвір'ї.

— А! слихом слухати! крикнув до Радюка хазяїн з за возів, и обняв и поцілував Радюка якомсь дуже щиро. Видко було з разу, що ёго мали за жениха Галиного. Вони пішли до хати и напились чаю. Незабаром Радюк вертався дуже щасливий. Ёму сподобалася Галя, и єї батько-мати, люде з дрібного панства, але чесні, хазяїновиті, близькі до народа, чесні хлібороби, не одірвані од національності. И сама Галя, з чудовими очима, з народньою піснею, з голосом як шовк, навіть з манерами, нагадуючими гарну спокійну сільську

дівчину, дуже підходила під його демократичні ідеали. І старі Масюки, і їх на пів панска, на пів сільска оселя з домом и хазяйством — все те повіяло на його чимсь рідним, чимсь милим йому, ріднішим, ніж дух височого панства.

„Моя буде Галя, моя! Вона мене любить и я її люблю. Чого мені більше треба? Хоч вона вчилася тільки один рік, але я її сам вивчу, буду давати їй книжки.“

Минуло півтора року. Багацько води втекло в Дніпрі. Радюк скінчив курс, знайшов службу у Києві. Він поховав матір, котра часто боліла. Старий Радюк поблагословив йому сватати Галю. В Журбанській церкві він повінчався з Галею. Масюки були дуже раді й щасливі. Але радніша од усіх, здається, була пані Висока. Вона хлопоталась, бігала більше од усіх, неначе свою дочку видавала за між. Швидко Павло Радюк поїхав з молодою жінкою до Києва.*)

*) На сім кінчатся оповіданя: Новий чоловік, котра властиве єсть тільки частиною (хотя й само для себе певну цілість становить) більшої повісти нашого автора під титулом: Чорні хмари. Ся повість має бути на широкі розміри написана, и проте годі її було-б помістити в Правді. Всі, котрі її читали, годяться на те, що інші її часті ще далеко красні суть від чої частини, котру ми подали нашим вп. читателям, и що тая повість ще значно висше стоїть від „Причепи.“ — Ред.

За хруща звичайного

(*Melolontha vulgaris* F., Maikäfer)

и декотрі інші посвоячені роди.

Кому не знаомий хрущ звичайний, сей навтямний шкодород? Теплими мавними вечерами не раз, буває, аж гудуть від них сади, гаї и ліси, а часто вже на кількадесять кроків чути баєнячий гук численно літающих хрущів, та коли наближатись, відрізняєсь серед загальної гудні шуршання, дзизчення и фурчення поодиноких хрущів до лету зникаючихся, або в лету неспорно ударяючих о пні и галузе дерев. Бо хоть природа упосажила тих гудців вечєрних крилами, однакож тіло їх грубе и неспорно не дозволяє їм легко

и хутко літати; також не успіють вони в лету зручно кермоватись и обминати предмети в дорозі ім стоячі, а нераз лучаєсь, що нижий таки прямо в лице прохожого шмарить, чим, сама річ, не велику приємність діють, але за тоє звертають тим більшу на себе увагу, и справді можемо сказати, межі численними родами хрущів (в самій Галичині буде до 3.000) ні-котрий тільки не звістен, що хрущ звичайний. Навіть дрібні дітя знають єго, ловлять для играшки а, засиливши бідолаху за одну ногу, крутять ним млинця, що очевидно, як загалом всяке мучення звірят, повинно від старших зборонятись.

Хруща звичайного именують найчастійше коротко „хрущ“, декуда також „хрусталь“ и „бомбар“, а по містах „хрущ маєвий“ від того, що найчисленнійше в Маю показується.

Зловім хруща и приглянімєя єму близше. Ото бачимо, що єго на цаль довге, пукласте тіло в досить довгий, узкий и дрібку підогнутий кінець витягнене (у самчика кінець острійший и довший, у самочки тупійший и коротший) и, як у всіх комах, значнійшими врізками мов би на три части поділене. Першою частю єсть голова, на котрій по боках досить великі, нерухомі, кулисті очи. Під дрібноглядом пізнаємо, що ті очи зложені з многих, окремих, шістьбочних очок, похожих на комірочки в щілинку пчільнім. Писочок ввирядоблений кліщеватими челюстями, котрими обгризає листє рости. Повисше очій спереду осаджені ріжки, котрі складаються з 10 ставців. У самчика єсть 7, а у самички 6 послідних ставців к внутрішній стороні видовжених в виді платочків або листочків. Другою частю тіла єсть тулов, котрий складається з трох обручок. До первої обручки укріплена спереду голова, а доді (на передгрудю) перва пара ніг, — до второї горі (по боках середплічя) перва пара крил (крила верхні або покриви тугі, роговаті) из щитцем в середині, у споду (на середгрудю) друга пара ніг, — до третєї в горі (по боках заплічя) друга пара крил (крила спідні — ніжні, болонковаті и численними жилочками попереплітані), а у споду (на загрудю) третя пара ніг. Третю часть тіла т. є. кадовб становлять сім обручок к заду все тонших. Загалом єсть хрущ чорний, сивоомшений, покрива, ноги, писочок и ріжки брунатні. По боках кадовба має треугольні, білі плями. Спочиваючи звук хрущ спідні крила складати и ховати під верхні, котрі служать тамтим про тоє за охорону, а тому и зовуться, як вже примічено, покривами. Хрущ дише, подібно як другі комахи (Insecta) рурками воздушними, так званими дишицями (tracheae, Luftröhren), котрі на вні отвираються по боках тіла межі

обручками по собі слідуючими в болоні злучній особливими проди-
хам и (stigmata, Luftlöcher), запираними через закліпки.

Найбільше хрущів проявляється в Маю. Однакж, як весна те-
пла, бувають ранше, вже в другій половині Цвітня, а під час зимо-
вих відлиг (як то діялось р. 1866) поодинокі навіть в Лютім и Марті.
Такі ранні хрущі зловлені в зимі мож удержати в утеплених кімна-
тах кілька тижнів при життю, коли їм даєш на поживу свіжий хліб,
повидла або цукор водою розмочений. При кінци Мая рідшають
хрущі, а до 10. Червця зовсім никнуть, уступаючи місце Червчикови,
о котрім опісля буде мова. Лучаються скрізь по цілій Галичині;
а часом, як сильно розмножаться, можуть зробити дуже великі шкоди
на полях, сіножатях, в лісах и садах. В день сидить хрущ звичайно
тихо и безпорушно на галузках або листю дерев. Коли-ж сонце за-
ходить, тогді розчинається в світі хрущевім нова жизнь, новий ворох.
Один за другим опускає становище, де за дня сидів, лізе не много
в гору, напинає ся, розкладає вірчик ріжковий, підносять покриви,
робить сильно кадовбом, а на-останку розпростерши спідні крила
улітає з фуркотом. Що раз більше и більше гудячих літачів, а не-
бавки ціла рістня околиці мов би гуділа на дримлях. Тая гудьба,
справдешне весіле хрущів, продовжається при сприяючий погоді ча-
сто аж у північ. По відбутім сполованю (copulatio) самчик гине
майже сей час, самочка же летить на поля, сіножати и тим подібні
місця, вигребує там в вохкій землі кінцем кадовба долівку, при чім
нераз и кілька день карабкається, закопує купками з трицять яєць, а від-
так вкортці здохав. Яйця суть жовтаві, завбільшки зернят проса. По
кількох тижнях вилягаються з них усільниці, котрі у нас зовуться як
до околиці борозняками, борознюками, поборозняками, за-
борозниками (виорюються при вірці в борознах), саяниками
(товсті мов з самого сала), фесями, феськами, бульбяниками,
картофляниками (псують найбільше бульбу), а декуда (именно
коло Иванкова в Чортківщині) також хухунами (відай тому, що
куляться именно легко нахухані)*). Суть вони товсті, білі, з брунат-
ною головкою, мають три пари ніг а зад набрясклий, тупо закінче-
ний, закульчистий, мов болотом напханий, а то крізь ніжну шкіру
кал пробиває чорняво. По вилязі бувають з почину ледве кілька лі-
ній завдовжки, ростуть однакж спірно и суть дуже пажирливі. Лі-

*) В декотрих селах коло Львова зовуть их пандраками (у Мазурів:
pe draki). Німці зовуть борозняки Engerlinge або Kartoffelwürmer.

няться що року. До того роблять собі в землі котловину, в котрій пробувають так довго, доки не звернуть шкірки, відтак вилізять из домівки опять. В первiм році життя пробувають борозняки одного гнізда разом, підгризаючи кінчики дрібних корінців у ростин, ідять також дружно, гній и пр. По році, коли стали пів цяля довгі а 3^{'''} грубі, розлізаються на всі сторони, дірвлять землю в різних керунках, добираючись и до грубших коренів ростин, и ведуть той шкідний спосіб життя 3—4 літ. На зиму загребуються глубше в землю, а в міру тепла підходять висше ик поверхни. На-останку (звичайно в осени 3. або 4. року) бувають 1 $\frac{1}{3}$ —2 цалів довгі а $\frac{1}{2}$ цяля грубі, и тогді лізуть на кілька стіп у землю и ладять там собі кітловинку яйцевату, в котрій переображаються в куку. Кукула єсть з-почину жовтаво біла, але згодом темніє и набирає барву брунату. У кукули мож вже виразно одмітити всі части будущего хруща. По 6—8 тижнях, звичайно в Жовтня, ляже ся хрущ. Єсть він з почину мягкий и блідно-жовтий, але поволи тужніє и набирає свою властиву барву. В кілька тижні по вилязі лізе висше к поверхни землі и остає тут через зиму, а доперва на весну зовсім з землі виходить и летить на дерева. Борозняк потребує затім звичайно 3—4 років, щоб переобразитись в хруща.

Хрущі єсть не менше шкідні, як борозняки. Опадують бо молоденьке листє и цвіте дерев, а в літах, коли сильно розмножаться, обїдають дерева зовсім, так що лише голі галузи остають. Для дерев овочних єсть именно небезпечні, лише не тикають твердого листя груші. Дуже радо пожирають и листє дуба, впрочім ідуть також на ліщину, буки, граби и другі дерева листяні а в браку тих також на хвойнові, именно радо обглодують молоді сувершки и базьки сосон и ялиць. Єсть дуже істовиті, а жеруть як в день так в ночи.

Найлучшим способом нищити тих шкодоробів єсть стрясати іх в ранці з россою з дерев — коли втомлені пепередним літанем спочивають, а омочені краплями роси нездібні єсть до лету—на розпрстерті плахти, відтак збирати и убивати. Мож их також подавати на корм дробови (именно курам и качкам), безрогам, а також и псам. Сільські пси дуже радо пожирають хрущі. Два пси середуці великости, котрим я метав хрущі на поживу, ззіли були в плінї шів години до 150 хрущів. В прочім и межи другими звірятами має хрущ и борозняки завзятих гонителів. И так стяжають іх під землею кертиці и рялячки (піскучки, *Soricina*, *Spitzmäuse*). На поверхни землі

лилики (*Vespertiliones*, *Fledermäuse*), їжаки, куні, лиси, дики (котрі впрочім и риють за ними на полях и сіножатях) и птаство комахо-їдне, а також ворони, круки и шпаки. Коли орють, покладають переліг або копають бульби, злітуються юрбою згадані птиці и, ступаючи слідком за робітниками, вибирають сполом не псами сільськими з розритих місць товсті борозняки на верх видобуті. Мож також самому вибиривати борозняки під час вірки, хоть робота ся не завжди наручна. Добре також глядати борозняки під дерном, именно по теплім, поріснім дощику, коли до гори підходять. В місци, де їх більше, придбується трохи не під кождою віддертою дернюкою більше борозняків, учіплених до корінців рости, причім також лучавсь нагода змічати, як борозняки підгризаючи коріне кладуться на хребет горіниць. Загалом дуже часто пробувають в тій поставі.

Передовсім, де хрущі численнійше появились, не належить закладати рук, а взятись пильно до вигублюваня тих шкідних комах. Жалко и згадати, як люд часто, місто взятись до діла, спускається на дурисвітів приговори и замови, котрі, як загалом всякі чаклованя, нігде нічого не вдіють: може ім няти віри хіба лиш лінивий и глупий залога*); чоловік умний однакож повинен старатися пізнавати спосіб життя шкідних звірят, и сам, о скілько снаги, запобігати злу. Яко річ дуже смішну приводим тут из Стетлера хроніки Швайцарії, що хрущі, котрих борознюки р. 1479 стали поводом загального невроду в Швайцарській країні, після всяких правил перед суд до Лаусаппе позвано, и там наконецно сказано на поток (на вигнання). От один из многих примірів беззума середних віків! Сором однакож, коли и тепер еще в наших просвіщених часах декотрі люде прибігають, місто до дійсних середників, до присудів и забобонів безплідних а навіть иногді и шкодливих!

Вважаючи, які шкоди борозняки роблять в поли именно в бараболях, було-б дуже порадно, щоби по селах громадами загалом збирали и нищили хрущі. Таким робом селяне охороняли би ся від страт часто дуже діймаючих, які по більшій части поносять з власного недбальства. Заразом мусим примітити, що узбирані хрущі и борозняки дадуться и в домашнім господарстві спожитковати. Промисл бо людський старався и з тих звірят по можности зхіснвати и хоть по части звернути шкоди ними вчинені. Як вже

* Залога — що закладає руки, нероба (кор. лег). Слово уживане в тім значінню в Самбірщині (коло Дрогобича). И. В.

згадано, мож хрущами и борозняками годувати дріб и безроги. В Прусах мелють хрущі на муку, котрої вживають яко навіз богатий в азот, а затім дуже придалил до справлюваня піль. Також вироблюють там з тих звірят смаровило и хорошу барву. Декуда починають и люде істи яко присмак не-аби-який товсті борозняки. De gustibus non disputandum. Охота охоті не рівна. А таки заперечити не дасться, що борозняки одвітно приправлені будуть напевно скуснійші від оттих великих мясочервоних усільниць Червиці верботочниці (*Cossus ligniperda* L., Weidenbohrrer), лучаючихся найчастійше в порохнавих вербах, котрі то звірята, не зважаючи на їх гидкість, древні Римляне смажили и подавали на стіл яко великі ласосці. Після указаня д-ра Шнайдера мож з хрущів мавих аладити також живну поливку, смаком подібну до зупи ракової. Впрочім и у нас лучається, що хлопці, хоть правда більше для збитка ніж для ідіння, відорвавши хрущеві голову виснають так званий „микдал“, що в тулові. — Також уживають хрущів яко домашнього середника від ревматизму. В тій ціли мочать хрущі в сильній горівці, и відтак, як вже горівка від хрущів натягнувши побрунатніс, смарують нею болящі місця. Однакож о успісі сего ліку похибоватись належить.

Знаючи, кілько років хрущ до свого переображеня треба, думают многі, що мож наперед означити, коли він проявиться в більшій скількості. Именно мізкують, коли в якім році численно окажуться хрущі, то відай богато самочок нанесе бивний заплідок, з котрого за чотири роки витворяться знов численні хрущі. Яко роки хрущеві уважають передовсім так звані роки переступні.*) И так н. пр. р. 1860 появились були хрущі дуже численно — відтак р. 1864, 68, 72, а дальше мізкуючи буде їх богато 1876, 1880 и пр. пр. Однакож тое мніня не завсігди стверджується. И так можу тут привести сю обстанову, що дуже богато хрущів було у нас також р. 1859, 63, 66, 67, 71. Окрім того збуваємо, що час прояву и переображеня хрущів залежить дуже богато від погоди, від поживи, котру борознякам достачає скиба тої або сеї околиці, и від многих инших обставин, так що борозняки одного навіть кодла иногді не рівночасно доспівають. Єще більша різниця в часі розвитку у хрущів різних околиць. И так коли одні розвиваються вже по третім році, другі потребу-

*) Після твердження господарів сільських мають бути роки хрущеві „добрі на просо.“

ють до совершенного розвитку 4, 5, а у негожих обставинах навіть 6 літ. Тому то не все по чотирох роках поперемінно являться хрущі надзвичай численно. А й надто скількість хрущів, поодинокими роками в певних сторонах появляючихся, може по части вирівнятися, бо хрущі перелітують з околиці в околицю, а тим робом удержуюєть менше більше рівновага в їх числі. Коли-ж иншої весни так багато хрущів, а иншої дуже мало, то належить в тім головної причини глядати опять в погоді. Зими сухі, морозливі, а весни теплі сприяють вельми розродови не лише самих хрущів але загалом всіляких комах. Противно зима легка з частими відлигами и сонцем злудливо ся яючим — то погибель комахні. Именно шкочить ім, коли по відлизі наступить напрасний мороз. Ще більше убійчою асть для них весна холодна и мокра (пр. р. 1873).

Разом з хрущами звичайними появляється подекуда також и другий рід хрущ король. (*M. hippocastani* F., *Kastanienkäfer*). Він буває дрібку менший від простого, має по найбільшій части червоно-брунатне передпліче, покриви брунатні, чорно обережені, а кінець кадовба куртний и більше підогнутий. Пробуває по дубах и тополях. Спосіб життя веде подібний, як и хрущ звичайний, с котрим разом літає, однакж менше численно. Коло Львова лучається почасти. Коло Дрогобича в літах 1869—71 я его не примічав. В остатних днях Мая р. 1871 подибає я в Нагаєвичах, селі околиці Дрогобицької, багато хрущів о червонім передплічю, враз из звичайно убарвленими. Однакж всі належали до рода *M. vulgaris**).

Коли хрущі звичайні и королі минаються, зачинає небавом літати Підгризок гудяк (*Rhizotrogus solstitialis* L., *Junikäfer*, *Brachkäfer*). Найбільше буває їх в другій половині Червця, але літають численно и в первій половині Липця. Суть дуже похожі на хруща звичайного, але значно менші, бо лише 8 ліній довгі, а 4 лінії широкі. Бувають блідно жовтаво-брунатні, трохи не чіхраті. Покриви их просвітчасті, а кадовб має кінець короткий, не вигягнений. Вірчик ріжковий складається у них лише з трох листочків. За для подоби пригадуючої хруща звичайного прозиває їх люд декуда „хрущами волоскими“ т. є. невластивими; впрочім зовуть его в книж-

* У хруща звичайного ингоді передпліче також червоне; навпаки королі бувають с чорним передплічем. Твердять, що хрущі маві с передплічем червоно убарвленим виходять найчастійше, коли борозняки жили в землі каменистій. — И. В.

ках також Червчиком, бо найчастіше літає в Червці. Усільниці сего рода живуть найрадше на перелогах, підгризаючи коріне рослин, однакж не такі шкідні, як борозняки хруща маєвого. Хрущі самі лиш незначну роблять шкоду. Літають мов невидючі прямо в лице прохожого, заплутуються в волоса, одіж и т. п. и суть через те дуже накучливі.

Дуже подібний до гудика, однакж ще менший и майже весь червонобрунатний, єсть підгризок жихлик (*Rhizotrogus assimilis* Herbst), котрий лучається поєдинци в горах Самбірських и Стрийських (Дрогобич, Нагаєвичі, Красне, Яблінка нижня, — Волосянка), а літає в Червці.

В останніх днях Червця и первих Липця подибуєсь у нас еще Розлист липчак (*Polyphylla fullo* L., Walker, grosser Julikäfer). Також на такий здіб, що хрущ звичайний, однакж засібнійший. Буває 16''' довгий, а 8''' широкий. Єсть каштановатий, біло мрамористий, а кадовб в него круглаво закінчений. Самчик має вієр зложенний з семи великих платків, у самочки же вієр значно менший и складається лише з пяти платочків. Єсть то один из найпоказливіших и найкрасших хрущів краєвих. Лучаєсь загалом досить рідко. Часом однакж проявляєсь численнійше (н. пр. р. 1862 в околицях Львова, именно на Високім замку, в Голоску, Янові — и коло Бродів). Любить околиці пісковаті. Єго усільниці підгризають зела и травицю, служачі до укріпленя піску летучого так званих надм піскових (*Dünen*), через що, коли в більшім числі проявляється, можуть иноді стати шкідними. И так пр. мав Липчак р. 1731 в Бранденбурскім значні зробити шкоди. Хрущ сей иде найрадше на дуби и дерева овоцні, також обгризує сосни и траву. Як самчик так и самочка можуть потираючи покривами о кінець кадовба видавати досить чутне кшиканє, ніби скрипанє. Запорпуються дуже радо в пісок, а самочка зносять в нім яйця. Усільниці споруджають собі для переобрази кругласту домовинку.

В кінці згадаєм ще про нивомирки (*Anisopliae*), яко родину посвоячену. Роди до них належачі суть значно менші, бо ледве 4—6 линій довгі, а декотрі из них дуже шкодять рільні. В тім згляді ославились именно нивомирки колосівка (*Anisoplia fruticola* F.) и крижачка (*Anisoplia crucifera* Herbst), котрі нищать молоде волосє пшениці, жита и ячменю. Нивомирки, именно *Anisoplia agricola* F. и *Anisoplia fruticola* F., зовуть у нас гречкосіями, гречухами, татарчаками и тарчаками тому, що проявляються

тогді, як сіють гречку (татарку). Крижачка має свою книжкову назву від чорної хрестоватої плями на червоняво-жовтих покривах. Сей рід проявляється пізнійше, доперва в другій половині Липця и перших днях Серпня, саме тогді, коли гедзи и инша овадня доскуляе скотам. Люд прозивае тому крижачку декуда гедзаликами або гедзиками збожевими. В Бережанщині, Тернопільщині и Чортківщині иногді дуже розмножується з шкодою для полону полёвого, як в літах 1865 и 1869. —

У всіх хрущів, про котрі тут говорено, суть стопи з 5 членів зложені, а ріжки закінчені віером, утвореним з ставців листковато видовжених. Про тое належать ті хрущі до пятичлених и то до платочкорогих (Lamellicornia, Blatthörnige). Семейство платочкорогих обнимае до 6.000 родів. До него належить також найбільший хрущ кравий рогач олінець (Lucanus cervus L., Hirschkäfer, Feuerschröter) и один из найбільших хрущів на землі туровець ираклійский (Dynastes Hercules F., Herkules). Хрущ сей, дійсний велит межи комахами, буває більше ніж 5 цалів довгий, а живе в полудневій Америці.

И. Верхратский.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Галицка Рада Шкільна Краєва.

В нашім краю, замешканім двома народностями, з котрих знов кожда поділена на сторонництва, здається, не можна-б знайти такої справи, на котру би всі народности и всі сторонництва згідно задивлювалися. Адже-ж такою єсть така справа: єсть інституція в нашім краю, и то інституція дуже великої ваги, котра розвязала той гордийский узол, що потрафила Русинів и Русских, Поляків федералістів и централістів, а наконець и Жидів погодити — в опозиції против себе. Тою інституцією єсть всеславна наша Рада Шкільна Краєва.

Виступали против Галицкої Ради Шкільної майже всі краєві газети — очевидно, кожда из свого окремого становища —, и неда-

вно тому *Gazeta Narodowa* подала о ній статтю переложену із „Слова“, котру доповнила ще деякими своїми увагами. Ми, згоджуючись, розуміється, тим більше ще не згаданою статтею, подаємо її також у перекладі з языка „Слова“ на язык руский:

„Славна,“ каже Слово, „ся магістратура вже з давна задля скорого рішеня справ, входячих в круг ві діяльности. — Дожили ми передкладаня до презентації таких кандидатів, котрі вже були упокоїлися; дожили, що затверджувано виключене учеників із шкіл по упливі шкільного року, — що давано позволенє складати испит доспілости, коли речинець вже був минув. Новійші два факти илюструють опять тую власть польско-автономічну, як не мож лучше. И так із признаних вис. міністерством стипендій для учителів (середних шкіл), бажаючих поїхати на виставу Віденську, не одержит з Галичини ніхто жадної, а се по тій простій причині, що просьби, внесені компетентами, Рада шкільна задержала довше ніж належало, и Ёго Ексцеленція п. міністер Штремаєр, думаючи, що з Галичини не бажає ніхто видіти Віденської вистави, преліміновану на тую ціль суму пороздавав помеж учителів инших країв коронних. Учителі отже з найдалших сторін монархії и з краю, де окрім мізерної а ославленої польскої господарки нічого більше видіти не мож, мусять тепер, на-коли хотять що хосенного побачити и навчитися, о своїх коштах іхати до Відня. — Другий факт от-такий: Як звісно, Рада державна признала конечну потребу побільшити платню урядників и учителів. Устав дотичний входить в житє вже з днем 1. лат. Липця с. р., а майже по всіх урядах урядники вже одержали нові декрети. Коли ж дістануть іх наші учителі, Бог знає; як бо довідуємось, доперва перед кількома днями краєва Рада шкільна предложила свої внески вис. міністерству просвіти. Ще щастє, що міністерство сим разом так рантованє учителів як и переведенє устава собі задержало, инакше неохбно дожили б ми исторій, які трафлялися деяким професорам Русинам при визначеню квінквенній, — або в злучаю, если б не був поставлений термін до предложеня внесків із сторони Ради шкільної (той термін Рада шкільна точно не заховала), були б ми свідками того, що Галицкі професори не скорше як в 1875 р. з нового уставу були б користали. Nie ma nic nad sprężystość referentów Rady szkolnej!“

До тих слів „Слова“ робить *Gazeta Narodowa* слідуючі уваги: На нещастє, з власного досвіду знаємо, що закиди, які на початку робить Слово, не суть безосновя і, а и два послідні мають відай за

собою вірогідність (суть зовсім справедливі — прим. ред. Правди). А з власного ще досвіду можемо додати, що не винні таким безаміслицям ц. к. інспектори шкільні, а майже завжди не винні и ц. к. референти намістництва, — винні тільки з помеж вибраних членів крайової Ради шкільної одні, зовсім нездібні (niedołęgi), своєю аж надто ревною діяльністю, а другі, здібні, своєю безчинністю.

На остатні слова *Gazet*-и *Narodow*-ої годимося цілком. Вже сам склад Ради шкільної єсть найнещасливіший. Входять в ню такі особистости („літерати“, „учені“ и и.), котрі не тільки, що не мають кваліфікації на учителів шкіл середних, але не мають навіть студий ані знаній, щоб могли бути суплентами в тих школах. А однак такі люде мають проводити професорам и директорам гімназій и реальних шкіл, мають оціняти їх діяльність, мають видавати для них розпоряджіння! Не много, зовсім не много є таких люде в Раді шкільній, котрі потрапляють всё, що треба, робити; а ті то—для множества інших занять—не можуть, то по просту не хотять піднятися жадної праці. Так спадає цілий тягар на тих власне, котрі абсолютно до того не здібні. Не дивно проте, що многі рішеня Ради шкільної суть дійсним чудовищем и тільки компромітують цілу інституцію. Навіть о ц. к. інспекторах шкільних не можемо так користного суду видати, як *Gazeta Narodowa*; не можемо о всіх сказати, щоби вони відповідали свому становищу, щоби були самим цвітом вибраним з крайового учительства. В виборі їх не було навіть жадної системи: трьох інспекторів н. пр. суть историками, а четвертий Бог знає чим; а філологія и математика з природними науками жадного репрезентанта в Раді шкільній не мають.

Не хочемо говорити о інших свійствах нп. радців шкільних, бо досвід тогорічний, коли ц. к. прокураторія нашу часопись за подібну статтю сконфісковала, єсть нам спасенною пересторогою. Не можемо тільки одно промовчати: Звідки се походить, що о всіх чинностях Ради шкільної найліпше поінформований один фактор Львівський (жид), котрий интенції Ради шкільної нераз ліпше здужав розуміти и пояснити, ніж інші до того більше управнені органи? Адресу того важного чоловіка можемо на желанє уділити. Єсть вона впрочім придною тайною...

Справді, если при таких обставинах школи в нашім краю еще не зовсім упали, то се певне не заслуга Ради шкільної крайової, але самих учителів, котрі, помимо такої Ради, сумлінно и з посвященєм сповняють свої обовязки.

Кінчимо словами *Gazet-и Narodow-oi*: Час вже, щоби край приглянувся докладніше тій „господарці польско-автономічній.“ Дальше мовчати було би гріхом, похибкою непростимою.

Д О П И С Ь.

З Цириха. (Святковане 12-их роковин смерти Тараса Шевченка товариством „Руский Кружок“ в Цириху.)*) 12. Марта прийшовши до політехніки, по звичаю подивився я на таблицю оголошень. Коло таблиці стояла громада студентів розличних народностей, и видко щось визвало меж ними горячу дискусію. Скоро узнав я, що предметом сеї дискусії було наше оголошене, вивішене в первий раз яко від окремого товариства а написане більше менше от як: Товариство „Руский Кружок“ ззиває своїх членів на обхід 12-тої річниці смерти Т. Шевченка. Сочувуючі рускій справі будуть сердечно прийняті. — Отже-ж тес оголошене було поводом розправ наших товаришів студентів розличних народностей в політехніці Цирихській. Was mag das bedeuten? Was sind die Ruthenen? — Qui sont ces messieurs les Routhènes? — Das muss eine russische Fraction von nihilistisch-communistischer Färbung sein!... и т. и. И смішно и сумно стало мені, що в Цириху, в осередку науковім Швайцарії, в интернаціональнім зборі лучших наукових сил и доси не знали о именованю 15-мільонного руского народа.

Заким перейду до опису самого обходу, хочу вказати на важність всякого руху межі рускою молодіжю, манифестуючою отверто свою ціль, свої стремліня. Не тільки з факту висше наведеного, але всюди: в розговорах, на зборах, в літературі, а навіть в школі ока-

*) Хотя допись ся дійшла нас вже пізно по обході, котрий в ній описується, однако подаємо її нашим читателям, щоб познакомити наших родимців з гадками и прямованями молодих наших братів, котрих товариство тим більше має значіне, що на чужині. на найвольнійшій землі Европи, репрезентує, можє сказати, наш нарід и репрезентує, як видко, в спосіб достойний. Враз же прямоване „Руского кружка“ в Цириху єсть важним доказом, як образується наша молодіж посеред розличних народностей — меж тами також Поляків и Россиян — коли єсть вільною від всяких впливів. — Ред

зується крайнє незнанє нашого народа в западній Европі; обовязком же нашим єсть вивести блудящих з обману, роз'яснити фалшиві понятя, вказати, на скілько се в наших силах, на нашу ціль, нашу правду. Скаже хто вправді: що нам прийде з того, що Італійці та Американці будуть знати о несумнівних правах нашого народа, — нашою задачею єсть здобути власними силами ті права! Годимося зовсім на конечність власної праці, але враз по-при тім ми повинні старатися, щоби наші відносини и взаємини з сусідами були не тільки в краю знані, але щоби ясне їх зрозумінє и тверде почутє ґрунту, на котрім стоїмо, відозвалось повним одголосом по світі, де таким способом рахували-б ся з нами як з новою силою.... З другої сторони всякий рух молодежи, будучи проявом патріотизма молодих сил народа, подає нам надію на лучшу будучність; він також єсть причиною радости земляків в цілій нашій отчині, а именню в тих частях єї, де недостаток конституційного житя стісняє можливість скоршого розвою: там именню слідять за найменшим об'явом нашого національного відродженя. Наконєць до посліднього часу бачимо, як кожде товариство, кождий кружок нашої молодежи живє житєм відьособненним, кермуєчись симпатіями людей в него входячих. А як би то хосенно було для загального добра, порозумітись меж собою що до поглядів на наші справи, згодитись на одну програму, начертати ясно наші ціли, застановитись над середствами, якими можемо розпоряджати! Се-ж повинно бути одною из задач рускої молодежи. Як довго меж нами не ма порозуміня и згідних поглядів на найважніші наші питаня, так довго всяка органічна праця для краю єсть у нас неможлива.

Обхід річниці смерти Тараса Шевченка був найлучшим способом висказати нашу програму, нашу ціль. Приступаю до опису самого обходу и висказаних на нім гадок в тій надії, що инші товариства рускої молодежи схотять також відкрити свої мисли, вивісити хоругов, при котрій стоять, и виповісти ціли, до котрих прямують.

Обхід зачався о 9-тій годині вечером. Крім членів нашого товариства явились численно Поляки и Россияне. У вступній бесіді бувший товариш наш, инженер Джулинский, дякував присутним гостям за уділ в нашім національнім обході, що він уважає яко доказ симпатії для идеї индивидуального розвою народности рускої. Дальше виказав заслуги нашого Тараса в літературнім, науковім и політичнім значіню. Бесіда п. Джулинского, повна горячого патріотизма и виголошена з жаром промовляючим до серця, принята була всіми

присутними з ентузіазмом; її належало б в цілості помістити, але позаяк не маю тексту єї, то мушу обмежитись на висше висказаних словах.

Наступив відчит нашого товариша п. С.....а. Він звернувся до гостей наших польської народности, представляючи їм ясно пагубність політики старших їх братів в краю так для Русинів як и для самих Поляків. Схарактеризував спосіб поступованя Поляків з Русинами за часів самостійности Польщі, а переходячи до теперішности розкрив картину самих нужд, бідности, в котрі попав руский нарід за rządów polskich. Руска мова заховалась тільки під соломяною стріхою, интелігенція руска пропала, лишився тільки убогий селянин з переказами своєї давньої слави. Особливе виступав п. С. против Гауїтів и їх способу розширюваня католицизма, котрий найбільше причинився до переслідованя Руси. Відчит свій закінчив п. С. горячим зазивом до Поляків, щоб відреклися своєї традиційної політики насупротив Русинів, а ялися політики справедливости; тогді для обох сторін настане лучша будучність и устане той сумний стан у Галичині, де оправдується пословиця: „де двох вадяться, там третій користає.“

Тепер відчитав секретар товариства надійшовші телеграми, а то из Львова від товариств: Просвіта, Бесіда, Дружній Лихвар и Побратим; а з Бережан від Бережанців.

Відтак наступили деклямації и співи. П. Джулинский виголосив „Розрита могила“ и „Послание живим и мертвим“ Тараса Шевченка. П. На..... відспівав: „Прошу тебе, милий сину,“ а на желанє публіки ще другу пісню: „Вже більше літ двісті, як козак в неволи.“ Наконець уталаятований наш товариш п. Л....ский відіграв надзвичайно удачно на фортепяні думку Завадского. Продукції удалися в загалі дуже добре.

По тих продукціях наступив відчит товариша С. С., котрий подаю від части в изводі, від части дословно після оригіалу. Товариш мій—говорив бесідник—вказав фактами историчними, що Польша, запершися своєї народної идеї, идеї индивідуальної вільности сполучених в нею народностей, перша була причиною нашої неволи, утрати політичного бита. Їй тоже завдячити маємо, що 15-мільонний нарід руский не може видобути з себе достаточних сил моральних для противстояня Росії и Німцям.... Сусіди наші—так Россияне як Поляки—утверджають, що вироблюване рускости на Руси єсть ділом буйної фантазії горячих голов. Стараються доказувати, що нарід, котрого куль-

тура в теперішнім віці ще слабо розвита, мусить силою прав природних переняти від другого сусідного народу результати його дівної праці і злитися з ним в один організм. Але-ж життя соціальна кожного народу не розвивається і не починає на посторонних впливах або ідей, тільки на характері того народу. А хто мав спосібність бачити розвідувати характер руского народу і його натуру, той признає, що головною признакою того характеру єсть індивідуальність і сильна любов родини. Правда, що ці признаки нашого характеру спільні суть і нашим братьям привіслянским; але се ще зовсім не доказує, яко би ми з ними становили одну органічну цілість, бо сейже індивідуалізм єсть спільний і другим западним Славянам, а навіть і другим народам западної Європи, хотя чужий нашим північно-східним сусідам. Факт сей ніяк ще не управляє централізаційної системи Москви і Німоти, омоскалюючих і онімчуючих нас, на скільки се лиш дається. Індивідуалізм, лежачий в натурі нашій, був началом нашої дивизи: „всякий у себе дома хазяїн.“ — Стремлінням отже нашим єсть: розвиватися на власній підставі. Закидують нам однак: Чи не за пізно буде перевести в життя висказану нами засаду? Чи Русь потрібна яко така до розвою народностей славянських і яку місію має сповнити посеред братніх їй народів? чи не зискало-б може чоловічество, наколи-б ми, запершися нашого народного характеру, віддалися на жир Німоті, Росії або Польщі?... Що до першої точки, не станемо обманюватись, будьто би задача наша була легка: багато тут потреба енергії, праці і часу! Але потішає і усилає нас в нашій прямованю характер руского народу, в котрім ні тяжка недоля ні вікова неволя не змогли затерти самоціаная. Тож жити ме він і дальше, а если труднійша наша задача, то тим святійші наші обовязки. Але Русь не тільки зможе розвинути свою народність, вона може ще сповнити велику місію у Славянщині. Тут бесідник нарікає на Поляків, що вони несправедливо стараються приписувати собі заслугу ідеї, керуючої нашою суспільністю. Бо чи-ж, каже, більша заслуга того народу, котрий мисль високу убрав в форму слова, чи того, котрий умів її провести в життя у себе дома? Ми то своєю поставою насупротив переслідований навели на мисль висказане значія індивідуалізма в життю славянських народів. В кінці завзиває бесідник молодіж польську до праці для цілої Славянщини, щоби виреклася гадки централізаційної і подібних привичок, а тогді наступить приязнь і згода між Русинами і Поляками.

На тім закінчився наш вечір. Мушу відповісти ще на питання, які де-хто, читаючи сю допись, може поставити. Чи не було-б лучше, міг би сказати, замість забавлятися в високу політику, роздумувати над взаєминами з сусідами, щоб погадати молодежи о внутрєннїм розвою нашої сторони? На се питанє відповім, що товариство руске на обході публичнїм, на котрий зібралися гості инших народностей, щоб узнати, в яких відносинах хочемо до них оставати, не могла поступити инакше. Наші домашні справи належать тільки до нас Русинів, о них говоримо на наших засіданях, — и вони будуть предметом пізнійших дописей.

В. Н.

НОВИНКИ.

— В память Маркіяна Шашкевича відбудеться дня 25. Червця (7. Липця), яко в роковини смерти незабутнєго поета, в комнатах рускої Бєсїди музикально-декламаторскій вечер, котрого урядженєм займається виділ „Просвіти“.

— Маївка, уладжена рускою Бєсїдою дня 10. (22.) Червця, випала в загалі добре и в повне вдоволенє численних гостей, котрі брали в нїй участь. Вправді вже в само полудне зачали громадитись на небі хмари, котрі одних відстрашили а других повдержали; о 4-тїй годині спав навіть дуже сильний навальний дощ, але відтак небо знов розяснилось и погода сприяла вже до кінця. Властива забава зачалася коло 4-тої год. перед самим дощем. Публика скоронилася до просторої ротунди, окритої дахом и прибраної в вінці з дубового листа, котре то місце властиве призначене було на танці. Музыка війскова, також там скоронившася, вигривала розличні руско-народні мелодїї, а хор руских молодців під управленєм пр. Вахнянина співав на відміну пісні. Небавком зачалися и танці. З початку ставало до них лиш двацять кілька пар; но коли дощ устав зовсім и дальша погода здавалася певною, стало чим раз більше гостей прибувати, так що опісля вже звиш 50 пар ставало до танців. Найліпше йшла забава від 6-тої години вечером, а скінчилася аж о 11-тїй в ночи. Тоді при засвічених лампіонах, при звуках війскової музики ціле многочисленне товариство пустилося в похід, а прийшовши на гостинець лубовалася штучними огнями, дуже красно урядженями. Дальший похід аж на Личаківску улицю в самім місті відбувася так само все при музиці, співі з музикою. аж коло самої півночи всі вернули до домів.

— Надзвичайні загальні збори Рускої Бєсїди у Львові відбудуться в комнатах той-ж Бєсїди дня 18. (30.) Червця о год. 6-тїй вечером.

— Русини, Русекте и Німці централи. Від якогось часу наші Русекте вибрали собі новий спосіб шкєльбєваня Русинів. Вперед на поміщенє всяких їх,

хочби найбрехливіших, найпідліїших клевет вистарчало любезнїйшее Слово; тепер однак по зовсім неудавшихся кількох напастях Слова на руских народцїв узнали Русскїе неспечлїйшим и користнїйшим ділом, взяти собі до помочи Віденські централїстично-жидівскї газети, особливе коли суть делїкатнї матерїї, котрї не прилично порушати в Слові, між тим як за писанину Віденських газет не береться на себе жадної одвічальности... В остатнїм н-рі „Правди“ ми помістили виказ, які запомоги побирали в р. 1871 нашї Русскїе, именно Слово, від Київського відділу Славянського благотворительного комітета в Росїї. Годї було Русским заперечити се в Слові; заслали отже до Neue Freie Presse, котра о справах руских тільки знає що ми о китайських, а з котрою вони по поводу безпосередних виборів тепер заприязненї, допись слїдуєчої основї: „До 1871 р. побирала старо-руска партія в Галичинї запомогу в грошах и книжках з Росїї; но позаяк се декотрим ві проводирам видалося нестосовним. то ся партія зрелася того. а за те народня партія вислала двох своїх делегатів до Києва, котрї там у благотворительного комітета роздобули книжки и гроші на видаване місячної газети (се-б то Правди), котра мая пропагувати федералїзм и польско-русский союз!“— Славний концепт. не ма що казати! Благотворительный комітець удержує Правду, щоби пропагувала згоду між Поляками и Русинами! Треба підлости и брехливости Галицкого Русскаго, щоби таке написати, а безсовістности при абсолютнїй неевідомости справ руских Віденського централїстичного журналіста, щоби таку беззмислицю помістити! — Впрочім констатуємо, що Русскїе в тїй дописи самї призналися, що до 1871 р. побирали гроші з Росїї. Ми вислїдимо сю справу еще дальше...

— Адреса Віденських руских академиків до царя. Gazeta Narodowa в корреспонденцїї з Відня подала була яко автора и мотора тої адреси, котру в попереднїм н-рі „Правди“ помістили-смо, якогось Емануїла Загачевского, академіка Віденського, сина священника з Хирова. На те відповїдають делкі академіки Віденські в Слові. що академіка Загачевского не ма и що вони в загалї такого индивідуум не знають. Відтак корригує Gazeta Narodowa своє попередне подане о стїльки, що справді згаданїй нею Загачевскїй не єсть академіком, однак проживає в Відни и широко єсть звїсний. Ми знаємо стїльки, що коли на завїзване віділу „Ради Рускої“ зїхалися до Львова дня 11. (лат.) Червця „мужї довірїя“ задля порозумїня що до агїтацїї до безпосередних виборів, то надїйшло до них письмо з Відня з підписом Загачевского, в котрїм письмі Рада Руска завзивалася, щоб вже раз скинула маску и заявила отверто світу. чим Русини Австрїйскї єсть и чого хотять. — Ми впрочім постаряємось сю справу докладнїйше вислїдити и не занехаємо результат подати нашим читателям.

— Новий устаткований банк, о котрїм ми доносили в 5-тїм н-рі нашої часописи, уконституовався був на дню 9. (лат.) Червня, котрїй день яко остатнїй термін міністерством був визначений, в той спосіб, що 8 заложителїв прибрали собі ще 7 мужїв (по частї Нїмцїв и нейтральних Поляків), котрї разом зложили потрібну після статутів сумму 150.000 зр. Президентом банку вибрано крїд. о. Пашкевича, а віцепрезидентом Гауеншїльда. По позаяк вкладки, внесенї поодинокими заложителями, не були данї безумовно, а тільки під рїзними вимїнками и застереженнями, позаяк дальше гроші не були

зложені в готівці або в таких паперах, яких устави вимагають, то намісництво узнало уконституоване банку неважним, дозволило однак недостаючі хвиб усунути, почім узнано рядом банку за уконституований нічого не буде стояти в дорозі.

— Брошура Николая Загірного „Безпосередні вибори до Ради державної и Русии“ удостоїлася аж двох широких оцінок в Слові. Лишаємо самому авторови, наколи узнасть се потрібним. боронити своїх поглядів против дуже слабеньких закидів противників, — ми тут поговоримо лиш о формі, в якій полеміка против тої брошури ведеться. Отже дописувателю „від руского озера“ мусіємо признати, що, хотя зовсім противний єсть гадкам, висказаним в тій брошурі, трактує однако річ поважно и в загалі об'єктивно. Зовсім инакше однако поступає другий дописувателю з Долинского. Сей знаменитий публицист и політик держиться звісної практичної засади перекупок: де не переконаєш, там перекричиш. -- и крики, даяня, клевети поспались. неначе-б густа хмара їх нараз урвалася. Знаменитий політик оказався ще и славним філологом: він відкрив, що брошура Ник. Загірного писана українским язиком! Справді належало-б, щоб для дописувателя Долинского заложили другу катедру руского язика на Львівским університеті, з котрої міг би простувати всі ложні науки Головацконого. Осадци и и., які нині вже и в низших гімназиях подаються о рускім язичі и его нарічях. Показавши в так важній справі найгрубшу ігноранцію, наш учений ставиться однако на високім педесталю науки и дивується, що автор брошури писав такі річи як о швайцарській и північно-американській конституції и и., о чім вже хлопці в гімназиях учаться. Ей, отче дописувателю! Ставляємо наших 100 р. против Ваших 10, чи будето Ви всё знали, що хлопці в гімназиях учаться? А не будето Вас питати греки або щось иншого такого, що скоро забувається а в практичним житю менше потрібне, але исторії, літературі. експериментальної фізики, якої учать в низшій гімназіі. А може и пригадуєте собі, як певний о. Ружицкий, котрого мабуть знаєте, в покійній Буковинській Зорі пишучи исторію „изобрѣтений“, на вступі подавав різницю між „открытієм“ и „изобрѣтением“, котру кождий школяр знає, а подавав в таким тоні. якби се Бог знає яка глибока мудрість була! — Що до жаданя Вашого, щоби автор брошури правдиве своє имя підписав а не псевдонім, то Ви, бачиться, належите до тих, котрі дивляться на те, хто пише, а не на те, що пише. Если докази и виводи Н. Загірного суть добримі и правдивимі, то чей же вони остануться такимі, хоч би від кого нібудь походили, а если злі, то имя автора їх не помогло-б, хіба вони имени автора зашкодили-б. — Наконєць що до клевет на Українців о польских грошах и т. и., то запитаємо Вас, що би Ви сказали, як би хто на Вас написав, що Ви остатню корову з хлопа за похорон здариєте, що Ви запиваєтесь и п'яні до церкви приходите, та що через п'яність вже божеволієте (впадаєте в Saufewahnsinn)? Ви сказали-б, що се найпідприємливейша и зовсім беззосновна клевета, — и ми о Ваших словах те саме кажемо.

— На цілі літературні зложили: Вп. проф. Ом. Партицкий 10 злр., Нат. Вахнянин 5 злр., др. Олекс. Огонювский 5 злр., О. Карачевский 5 злр., Ом. Савицкий 5 злр., Лоні. Лукашевич 5 злр., — разом 35 злр.

НАДІСЛАНЕ.

В моїй брошурі „Безпосередній вибори до Ради державнои и Русини“*) через те, що я, не будучи сам на місци друку, не міг провадиши коректи, вкралися многі похибки. Зволішь отже деякі поправки важнійших похибок умістити в „Правді.“

На стор. 9 стр. 12 з гори по а) и б) повинно стояши: До першої вибирають кантони вправдї безпосередно, до другої же посередно, т. є. кожда рада кантональна высылає одь себе по двоух делегатів....

На стор. 9 стр. 17 з гори повинно буши: Нїгде вь свѣтѣ вь державахъ конституційныхъ, якъ Австрія, не знайдемо, щоби инші послы засѣдали вь соймахъ, зновь инші — съ поминеньмъ першихъ — черезъ безпосередній вибори вь палатѣ низшій, а зновь инші вь палатѣ высшій, бо зь номінаціи цѣсаря....

На стор. 21 стр. 15 з гори замість: Россія жїє вь прїязни съ Турками — повинно буши: Россія жїє вь прїязни съ Прусамі, як шеє дальше кілька разів повторяеться.

На стор. 22 стр. 7 з гори має буши: По одній сторонѣ вое побиваючій Германізм, по другій обороняючій себе Славянїзмъ.

На стор. 24 стр. 21 з гори повинні слїдувати слова, кострі хибно уміщені сушь на стор. 31 стр. 15 з гори. именно: Нынѣ братъ рѣдного брата, якъ видимо, радъ оббрати зь всёго. Будемо жь дивувати ся, если ббльшій посѣдатель дѣлалі в свою корысть? Виноватый, кто кривдить другого; але ще бльше виноватый той, кто, вмѣсто перестерѣгати справедливости, позволяє кривдити.

Остаю и ш. д.

Николай Загбръный.

---

*) Кількасот екземплярів сеї брошури прислав ви. автор и до редакціи „Правди“, и ми розіслали її замісцевим нашим передплатникам. — Ред.

До наших читателів.

З сим н-ром кінчиться другий квартал VI. рочника нашої часописи. В тім кварталі ми значно розширили наше видавництво, збільшаючи и обем нашої часописи и видаючи її два рази (замість раз) на місяць. Крім того ми еще три рази подавали надзвичайні додатки.

Не менше докладали ми праці, щоб по своему змістови наша часопись відповідала справедливим вимогам публики. Так в політичній як и в літературній часті ми стараленя обговорювати всі предмети, які стоять тепер на порядку деннім и які можуть интересувати наших читателів. До літературної часті именно ми позискали таких знаменитих писателів, якими суть И. Нечуй, Українець и інші.

Ми не жалували ні праці ні грошей, щоб удержувати нашу часопись на можливій вишині. Недостатки, які це суть — именно спізнюванє в виданю деяких чисел — будемо старатися на будущий квартал усунути.

Від рускої же публики, від Русинів-народовців самих найбільше залежати ме дальше добре веденє нашої часописи, єдиного щиро-руского орґану на цілій широкій Руси. Збільшенє видавництва и дуже значно підступивші ціни друкарскі вимагають далеко більших фондів, котрі з одної тільки передплати нам прибувають. Точне и численне надсиланє передплати єсть отже конечною вимінкою истнованя нашої часописи.

Ми як виповняли доси сумлінно свої обовязки, так еще в більшій мірі виповняти мемо и у будучности. Остаеться, щоби и наша партія зарівно свої обовязки сповнила. Єсли-б в сі, котрі суть одної гадки з нами, хотіли лиш точним передплачуванєм нашої газети нас веспирати, то ми би небавком поставили орґан, з котрим не тільки краві партії и ряди, але и по за нашим краєм — Галичиною — му-сіли-б числитися.

„Правда“ виходити ме и дальше два рази на місяць в двоарґушевих випусках. Ціна передплати: на пів року 3 зр., на чверть року 1 р. 50 кр. Також можна еще всі н-ра від нового року 1873 за ціну 2 р. 50 кр. дістати.

Редакция „Правди“.

Одвічальний редактор: Др. Олександр Огоновский.

З пегатні Истмшути Ставропигійского.

Виходить випу-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 16. (28.)
кожного місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адмі-
ністрация під ч.
12. улицы Оссо-
днських.

письмо літературно-політичне.

„В своїй гаші своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 згр., на пів року 3 згр., на чверть року 1 згр. 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одной стрічки дрібним друком — з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщеня.

Від редакції „Правди“.

З сим н-ром зачинається другий квартал VI. рочника нашої часописи. В минушім кварталі ми значно розширили наше видавництво, побільшаючи и обем нашої часописи и видаючи її два рази (замість раз) на місяць. Крім того ми еще три рази подавали надзвичайні додатки.

Не менше докладали ми праці, щоб по своему змістови наша часопись відповідала справедливим вимогам публіки. Так в політичній як и в літературній часті ми старалися обговорювати всі предмети, які стоять тепер на порядку деннім и які можуть интересувати наших читателів. До літературної часті именно ми позискали таких знаменитих писателів, якими суть И. Нечуй, Українець и инші.

Ми не жалували ні праці ні видатків, щоб удержувати нашу часопись на можливій вишині. Недостатки, які ще суть — именно спізнюваня в виданю долгих чисел — будемо старатися на будущий квартал усунути.

Від рускої же публіки, від Русинів-народовців самих найбільше залежати ме дальше добре веденя нашої часописи, единого широ-русского органу на цілій широкій Руси. Збільшене видавництво и дуже значно підступивші ціни друкарскі вимагають далеко більших фондів, котрі з одной тільки передплати нам прибувають. Точне и численне надсилянє передплати вєть отже конячною вимінкою истя ованя нашої часописи.

Ми як виповняли доси сумлінно свої обовязки, так вєще в більшій мірі виповняти мемо и у будучности. Остається, щоби и наша

партія зарівно свої обов'язки сповнила. Если-б всі, котрі суть одної гадки з нами, хотіли лиш точним передплачуванем нашої газети нас веспирати, то ми би небавком поставили орган, з котрим не тільки краєві партії в ряди, але и по за нашим краєм — Галичиною — мусіли-б числитися.

„Правда“ виходити ме и дальше два рази на місяць в двоаркушевих випусках. Ціна передплати: на пів року 3 гр., на четверть року 1 р. 50 кр. Також можна еще всі н.р. від нового року 1873 за ціну 2 р. 50 кр. дістати.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

Тогді Милош тихо промовляє:
 „Ой, ви Турки, станьте, підождіте!
 Сеі баби ви мені покличте,
 Що так дуже забажала крови;
 Ой, здається, своя вона в мене,
 Та нехай же її привитаю.“
 Тогді Турки ёго волю волять
 Та приводять тую бабу-відьму.
 А до баби Милош промовляє:
 „Прихлися, люба моя стрійно!
 Ти щось своє мойї рідній неньці,
 То нехай же тебе поцілюю,
 Може більше я вже й жить не буду!“
 Нахилилось бабище погане
 До Милоша та до возводи, —
 А в Милоша звязанні руки,
 То він бабу зубами хватає,
 Кида' її у ріку Ситницю:
 Гинь же, коли лицарі пропали!

То жаль Туркам, що вчинив ім Милош,
 Ведуть ёго до Мурата хана.
 Ой приводять, перед ханом ставлять,
 Щоби ёго мечем зарубати.
 То хан Мурат не велить рубати,
 А оттаке до них промовляє:
 „Ой не мстїться, мечем не рубайте.
 Що він мене з сёго світа згладив;
 Добра доля ще мені судилась,
 Ой що славний убив мене лицар;
 А возьміте, розпорїть верблюда,
 Та в верблюда мене положїте:
 Жити буду я ще цілих три дні,
 Може я ще дожию до того,
 Що ви вбете Лазаря-владаря,
 То нехай би джаврин у Крушеві
 А лем-капи*) не поклав на себе.“

Оттак Мурат тихо промовляє,
 А все війско лавою ступає
 Перед хана та на послухання.
 А тимчасом час якийсь минає,
 Вість доходить до царя Лазаря,
 Що полягли славні вовводи,
 Ой, що Милош та зарубав хана,
 Та починив великую ясу,
 Аж звязали ёму Турки руки.
 Тай заплакав владар славний Лазар:
 „Ой Милоше, вовводо вірний!
 Щира правдо, вірносте правдива!
 З ким я піїду Турків воювати?
 Та хто ж війско поведе до бою?
 Ой у мене підстрілені крила!
 Діти мої! Юговенки любі!
 Полїг Милош у кривавім бою,
 Отсе ж наша несказана втрата.
 Проти ёму я гріхом згрішився,
 За те-ж наше утратимо царство.“

*) Се-б то ханска корона.

Чують теє браття Юговенки,
 Чують, плачуть мов малі діти:
 „Ой Милоше, славний воеводо!
 Ти всякої всячини навчив нас,
 Боєм битись, конем роз'їзджати;
 Завтра рано, як світ засвітає,
 З ким ударим на Косово боєм,
 З ким ударим на проклятих Турків
 Та розіб'єм бісурменський табір,
 Помстимося та й за воеводів,
 Що за славу в славнім лягли бою?“

Тогді кликне та покликне Лазар:
 „Слухайте ж ви, орлики крилаті,
 Всі хорунжі и всі воеводи!
 Нехай знає все лицарство наше:
 Завтра рано, як світ засвітає,
 То на Турків ударимо боєм,
 Извоєм та їх перебемо.
 Оглядіть же всякий свою зброю,
 Остру шаблю, спису, лук и стріли,
 А як Бог дасть, то и добре буде.“

Рано в ранці білий світ світає,
 Юговенки тихо виїзджають,
 До гетьмана мовчки підступають,
 Опрощанє в ёго одбирають
 Та до бою швидко од'їзджають.
 А цар тихо оттак промовляє:
 „Стійте діти, мало подождіте,
 Ой уставмо, розділімо військо,
 З обох боків на Турків удармо,
 Ой удармо та їх извоїймо.“

Ой заиває Лазар воеводів,
 Всіх хорунжих й все лицарство славне;
 Раду з ними військову радить,
 Розставляє, розділяє військо:
 Ой из веходу та владіку ставить,
 Ой владіку й славних Черногорців,
 Що у бою — в огни не згаряють;
 Від заходу Бранковенка Вука

И дванайцять тисяч ёго війська,
 Тяжко збройних панцерників кінних,
 Та до Вука оттак промовляє:
 „Любий зятю, Бранковенку Вуче!
 Веди військо в Шару полонину;
 Ой як брязнуть шаблі-мечі в полі,
 Поспішайся в поміч прибувати,
 Бісурменам в плечі ударяти,
 Добрим боем Турків розгрімляти.“

Тогді Лазар Юг-Богданка ставить,
 На правуруч крило боронити,
 Біля ёго Мусу Арбанаса,
 Біля Муси Павла та Орленка,
 На лівуруч бана Страхинина,
 А там Стецька Васосенка ставить,
 Біля Стеця Сердю Злопогляду
 Та чергою усіх вовводів,
 А цар Лазар держить середину,
 Побіч ёго став Відосав чура.
 Ой велике Лазарево військо:
 Сорок тисяч доброго лицарства,
 Перед війском Лазарів хорунжий,
 Пан хорунжий Бошко Юговенко.
 Розставляє своє військо Лазар
 Та на свого сіда' вороного.
 Тогді військо в похід виступає,
 Переходять міст великий кінні,
 Переходять лицарі завзятці
 Та на Турків ударяють боем,
 Ой ріками кров турецька леться!

Роз'їзджають Юговенки славні,
 Сікують Турків, добре затинають,
 Затинають та всіх в пень рубають,
 И здається: хоч запрясягнути,
 Куди ідуть, куди проїзджають,
 Туди леться чорна кров ріками,
 Валяються голови турецькі,
 А кров леться чорними ріками.
 Ой рубають славні Юговенки,

В пень рубають усіх вражих Турків;
 Вісім башів у пень зарубали,
 Девятого рубати почали,
 Аж у бою поліг Юг-Богданко,
 Біля ёго девять Юговенків,
 Девять братів, орликів крилатих.

Наступає цетинський владика,
 За ним линуть ёго Черногорці,
 Шумять, летять Босняки-завзятці,
 Сікуть Турків та у пень рубають.
 Вісім башів у пень зарубали,
 Девятого рубати почали,
 Аж ліг трупом цетинський владика,
 Лягло й ёго усе славне військо,
 Лягли трупом завзятці Босняки.

(Дальше буде.)

Казка Андерсена, передожив з первотвора М. Стариченко*).

На полі геть в однім борі росла собі гарнесенька маленька ялиночка. Столла вона на краснім моріжку; воздуху було досить, сонечко огрівало з усюди, а навколо багато росло підстарших и старших подружок — ялинок та сосен. Так отій же ялиночці бажалося так нетерпляче підрости та підбільшати! Чи до теплого сонечка, чи до ласкавого повітря, звертала вона мало уваги; байдуже було їй и до діток селянских, що було так весело навколо неї гомонять та скакають, як коли прибігали у ліс по суніці. Часто було назбирають вони суніць тих повнісенький глечик, тай посідають під ялинкою, кажучи: „Гляньте! яка бо гарна отся манесенька!“ А вона ж сёго слова й знести не приміла.

*) Из книжки: Казки Андерсена з короткою ёго життєписью. Переклав з первотвора М. Стариченко. Київ, 1878. (Гл. Бібліографічні вісті.)

От, на другий рік підбільшала вона на цілій парост, а на там-той ще на один; бо завжди у тих ялин так робиться, що скільки паростів, тільки, мовляв, и років прожило дерево.

„Ох! коли то вже я буду таким великим деревом, як другі!“ зітхало деревце манесеньке. „Як би розкинулась тоді я своїми вітами широко-широко, та з високостей позирала-б верхівям своїм на світ той далеко навколо! Птаство мостило-б гніздечка по моїх гіллях, а в вітер и я б змогла тоді так пишно та гордо, як другі, хитать головою!“

Не тішилась вона ні сонечком, ні пташками, а ні червоними хмарошками, що рано й вечір над нею линули.

А як стала зима и услав геть усе білий-білий та яскравий сніжок, то зайко було перескочить ялину легесенько, та й сяде під нею: ох, як же їй те було прикро! Але минуло дві зими, и на третю деревце уже так в гору підбилося, що зайко мусив обігати ёго навколо. „О! зростати, більшати й висшати — не ма над се красчого в світі!“ воно думало.

В осени було завжди у ліс наїздить тих дроворубів, и рубають вони деякі з найбільших дерев; що року бачила се молода ялиночка, що вже підросла геть доволі, та було так тріпоче з перестрашу, як ото падали ті великі, роскішні дерева з гуком та грюком на землю! Обтнали їм геть усі віти, и вони обголені, як цівки, простягались-лежали: не пізнати було, де й краса ділася! Потім їх на колеса ложили, и коні вивозили з ліса.

Куди-ж пак завозили їх, и що з ними діялось? На провесні ото, як прилітали ластівки та лелеки, питалась їх ялинка: „Чи не знаєте ви, куди повезли ті дерева, чи не спотикали часом?“

Ластівки ж нічого не знали; а лелека подивилась так думно, кивнула головою, та й каже: — „Ет! кому й знати! ми адібали, делячи из бгшста, багато нових кораблів; на їх стояли щогли, такі гарні та величні; от-ті пак, на мою думку, й були з ялового дерева, бо пахли бором: я чолом оддала їм, а вони... хоч би тобі кивнули, так ото в високостях пишають!“

„Ох! коли вже то я доросту, щоб по тому морю гуляти! А скажіть но, будь ласкав, що-ж се такого за море й яке воно?“

— „Ет! дуже довго з тобою розказувати про се!“ заклікотіла лелека та й полинула геть.

— „Радій з молодости своєї!“ казали їй соняшні промінні; — „радій з свого здорового зросту, радій з життя молодого, що в тобі розквітає!“

И вітер цідував деревце, а роса покропляла його слезами; але-ж не тямилу сього, нерозумне!

От, настали й свята різдвяні; почали й маленькі деревця рубатись, молодші и менші навіть за нашу ялинку, що не мала ні супокою, ні спочиву за своїми бажаннями, аби ото вирватись з лісу. У сих молоденьких ялинок гілок не обтинали, а так прямо и клали їх на вози, а коні й вивозили з лісу.

„Куди везуть їх?“ питалась ялинка, — „вони ж не більші за мене, а он-те, так ще далеко и менші! Чому не обтинають ім гілок? Куди вони ідуть?“

— „А ми знаємо!“ цвірінькали горобці; — „ми були в місті и зазирали по вікнах! Ми знаємо, куди вони ідуть. Світе! які їх тривають пишноти та перепих, що й ні здумати, а ні згадати! Ми через вікна дивились и бачили, як вони красують по теплих панських покоях, а повбирані які, Господи! На їх висіли яблука золотисті, цукерки, пундики, забавки, цяцьки, — а свічечок тих, наче зірок миготіло!“

„А далі?“ допитувалась ялинка и тріпотала своїми вітами; „а далі? що-ж потім ставалося з ними?“

— „Не бачили вже ми більше.... Але, як же то було пишно!“

„Не вже й мене введе моя доленька на ту спанілу дорогу?“ раділа ялинка. „Се ще красче, ніж на морі плавати! Ох, як же я нуджуся з тривання! Коли б хоч швидче святки! Тепереньки я така велика вже й доросла, як и ті, що тамтого року ще вніхали!... Ох, коли вже то я ляжу на роза? Коли вже то я дістануся до тих теплих панських покоїв, де такі пишноти й перепих? А далі що?.... О, там певне ще пишнійше: я спочуваю ту величню спанілість!... Але, що ж воно достоменно? Ох, лишенько! як же нуджуся я, як болю, триваючи!... Сама не знаю навіть, що зі мною й діється!“

— „Радій нами!“ казало повітря й ясне сонечко; — „радій молодостю своєю та волею“.

Але вона радіти своїм рідним и в гадці не клала: одно—росла та росла, літо и зиму стояла вона все в своїм убранні зеленім—зеленім, аж темнім; люди, дивлячись на неї, казали: „от, красне дерево!“

Прийшли ото різдвяні святки: її на сам перед и зрубали. Сокира глибоко врубалась у цівку; застогнала ялинка и впала на землю непритомною з страшеного болю. Тепер уже було їй не до мислі те щастя: боліла вона з туги, що мусила до віку покинути свою милу країну — родину; журилась вона за моріжком тим, що зростив її й викохав! Дізнала тепер бідна, що вже не побачить більше ні любих своїх старших подружок, ні манесеньких краків и квіток, а може навіть и пташок.... Так ото журиється та скорбіє, прощаючись. Очумалась ялинка тільки тоді, як опинилась уже на якімсь дворищі; чує — чоловік якийсь каже: „ось-де найкрасче гільце! ми ёго й візьмемо!“

От, прийшло двох лакеїв — та такі повбирані, и перенесли ту ялинку до гарної, великої світлиці. По стінах там висіли скрізь пишні малева, а коло кафляної груби стояло здорових дві миси китайські з левами на покривках; там були и колиски-креселка, софи шовкові, великі столи, повнісенькі з картинками книжок и забавок, може на сто-сот-крот талярів — як діти принаймній казали. Встромили нашу ялинку в великого кадїба й пічком засищали вщерть: але ніхто й пізнати не міг, що то кадїб, бо ёго чисто завинули у зелену тканину, тай поставили ще на великого пестрявого килима. Ох, як же то тріпотіло гільце! Що то буде далі?... Коли се, прислужниці й панночки почали її прибирати. На ві віти порозкидали вони кілька кубелець з колїрного паперу, кожне кубелечко було повнісеньке цукерок; а по гілочках скрізь навісили золотистих горіхів и яблук, — немов вони справді й росли таменьки; повсюди-ж між ними визирали свічечки та ліхтарики, білі, сині, червоні. В зеленіні ще висіли ляльки, мовляв би ті люди живі, що ялинка й зроду такого не бачила; а на самім шпилечку красувала з золотого паперу звізда.... Сказано вже — краса та перепих!

— „Сёгодні, в-вечері,“ гомоніли всі, „усе се засяє!“

„Ох!“ думало гільце; „коли-б же вечір той швидче! Коли-б уже свічечки ті запалювали! А за тим що? Чи-ж прийдуть з бору дерева на мене дивитись? Чи-ж налетять під вікна горобчики? Чи зостанусь я тут літо и зиму у таким святковім убранні?“ И в неї од теї нетерплячки до панского перепиху аж голова завернулася!

А се й свічечки запалили. Світе—Боже! Що-ж то за блеск, за пишнота! Ялинка з радощів затріпала так своїми вітами, що в одному місті торкнулась до свічечки зеленою бармою, тай спалахнула!

— „Крий Боже! Ратуйте!“ крикнули панночки, и погасили мерщій полумя.

Зареклась тоді ялиночка більш и разу трепотіти: набралася страху, Господи! Так ото пильнує вже ті оздоби, аби не стратити жодної, так ото... аж задурманилась навіть од тої спанілості! А се — як роззяняються двері, а діввора ота панска як суне раптом на гільце, — трохи не перекинула; так пани ж пантрували за ними. На мить од нестяму аж занімала дрібнота; але тільки на мить... за хвилину ж усе загомоніло, загоготіло, ходором заходило! Наверуги святкового гільця почали танцювати діти, и зривали один по одному з гільцевих подарунків.

„Що се вони роблять?“ думала ялинка. „Що то буде ще далі?“

А далі — свічечки догоріли до самих кетяжків; їх зараз и погасили, щоб не було пожежі, а дівворі дозволили й гільце розібрати. И! мати моя! Як кинулась юрба на ялинку, то аж галуззя їй затріщало! И як-би часом не була вона шпилем своїм та звіздою до стелі привязана, то лежала-б долі!

Діти ще який час танцювали з своїми дивозними забавками, а на ялинку ніхто не звертав вже й уваги. Тільки й підійшла стара нянька до неї, та й то, аби подивитись між гілля, чи не лишилось там якого небудь яблука або фігн.

— „Казочку! казочку!“ закричали діти и потягли до ялинки одного маленького та товстого панка; сів той, як раз під гільцем, и каже: „От ми и в гаєчку; а сёму деревцю годиться й послухати! Але я розкажу одну тільки казочку. Яку хочете: чи про „Іведе Аведе“, чи про „Клюмпе Думпе“, що ёго скинуто було з сходів, а він про-те дістав таки и шани й принцеси?“ — „Іведе-аведе“! кричали одні. „Клюмпе Думпе“! гукали другі: підняли такий галас! А ялинка стояла собі мовчки та думала: „Не вже вони мене не приймуть до гурту. Адже я виконала все, що од мене залежало?“

Панок розказав таки про „Клюмпе-Думпе“: як ёго з сходів було пхнуто, и як він після дістав таки шани, ще й на принцесі женився. А діти в долоні плескали, та кричали одно: „розкажіть це, розкажіть це!“ Им бажалося и про „Іведе-Аведе“ послухати, але сількиєсь! на „Клюмпе-Думпе“ и сталося годі.

Ялинка ж стояла собі мовчки та думно: ніколи такого не розказували їй пташки в лісоцьку. „Клюмпе-Думпе був скинутий з сходів, а потім з принцесою женився! Еге! Ач, як на світі буває!“ ду-

мала ялинка и няда віри, що все ніби, що розкажує нан, щира правда. „Так! так! Чому знати, може й мене викинуть з сходів, а потім ще оддадуть за царенка.“ И вона ото радла, що другого дня її знов приберуть у свічки та цяцьки, у золото й овоц!

„Може й завтра тримтіти му я!“ дума'; „ні, вже пишнотами тими я хочу напиться досить! завтра я почую знов казочку про „Клюмпе-Думпе,“ а може й про „Іведе-Аведе“.... И гільце те цілісеньку ніч стояло супокійно та думно.

А се, в-ранці прийшов до світлиці лакей з дівчиною.

„От-от! приберати муть зараз!“ подумала ялинка.

Але вони взяли, та й поволочили її геть из світлиці по сходах аж у самий закуток на горищі; та там и пхнули у такі суточки та темряву, що й світу Божого не було видко. „Що ж би се, й до чого?“ думала ялинка. „Що-ж міні тут чинити-робити? Чи-ж тут и почувш що?“ И вона схилилась до стелі, та все ото дума', та дума'!.... А часу на се було досить; збігали дні й ночі, а до неї хоч би хто навідався: як часом же хто и приходив, то хіба аби скриню яку в куток поставити. Тепер уже гільце те святкове було зовсім заташоване; здавалось про ёго закинули й гадки.

„Тепер на дворі зима!“ думало дерево; „земля мерзла и вкрита геть снігом, для того людям и не можно мене посадити; от, я и мушу тут у закутку до весни тривати. А се гаразд вигадано: такі пак добрі ті люди!... Як би тільки тут не так темно, та не так сумно!... Хоч би зайко манесенький!... Ох! як же то було любо там, у рідному лісі: сніг було вкриє тебе білесенько, и зайки вистрібуть поруч.... часом було який перестрібне й через мене.... як тоді се мене драгувало?! А тепереньки на самоті тут — так сумно, Господи!“

„Щі, пі!“ писнула мишка и вилізла геть, а се... прибігла й друга. Понюхали вони ялянку и почали між гіллям нищпорити.

— „Ну, тай мороз з очима!“ мишки пищали: „коли-б він сюди не приходив, було-б добре! Чи правда, ялино стара?“

„Я не стара!“ сказала ялинка; „є багато старших за мене!“

— „З-відки ти вирвалась? и що знаєш?“ питались мишки; вони, бач, були дуже цікаві. — „А ну, розкажи нам про найкрасчу в світі країну! Чи ти була таменьки? Чи ти-ж пак була у коморі, де сири лежать на полиці, а шийки висять на стелі, де на лої танцюють, и куди входиш кощавим, а виходиш тучним?“

„Сього я не знаю!“ каже ялинка, „але я знаю ліс, де пташки щебечуть а сонечко сяє!“ И вона розказала їм все, про свої літа молоденькі, а мишки перше такого й зроду не чули, та так слухають... а далі: — „Ні бо!“ кажуть, „багато ти в світі бачила! Сказано, була вже щасливою!“

„Я-б то?“ спиталась ялинка, тай замислилась и сама над тим, що казала; „так, справді то були веселі часи!“

Далі вона розказала и про вечір святковий, коли вона вбрана була в свічечки та цукерки.

— „Матінко!“ пискотіли мишки; — „якою-ж щасливою була ти, ялино стара!“

„И не думала бути старою!“ одрізала ялинка; „мене торішніє зими тільки й з лісу вивезли!“

— „Як же ти гарно розказуєш!“ додали мишки.

От, другої ночі прибігли вони з чотирма іншими ще — и всі пак слухали, про що розказувала ялинка; и чим більше розказувала вона, тим яснійше спогадувала усе своє красне минуле: „Ох! були то втішні, веселі часи! Але вони вернуться ще; адже Клюмпе-Думпе був скинутий з сходів, а про-те ще з принцесою женився! Може й я вийду за якого принця!“ И згадала ялинка про гарного, молодого дубочка, що ріс там поруч у лісі: для неї примів би він бути за справжнього принця.

— „Хто се Клюмпе Думпе?“ питались мишки, От, ялинка и розказала їм всеньку казочку; вона пак пам'ятала її слово до слова. Мишки-ж ото так слухають, та з великих радощів аж до верхівя вистрібують. На третю ніч назбігалось їх такого!... а в неділю навіть и пацюків двох припленталось; але сим не прийшлась до вподоби та казочка, а се засмутило и мишок, так що й вони уже годі їй дивувати.

— „Ви тільки одну казочку й знаєте?“ питались пацюки.

„Тільки одну!“ каже ялинка; „я почувла її в найщасливіший вечір мого поживаннячка; але я тоді дісне й спочувать не змогла свого щастя!“

— „Се дуже сумна казка! От, чи не знаєте ви чого про лій, чи про сало? Якої небудь харчової казочки?“

„Ні!“ каже ялинка.

— „Ну, то й бувайте здорові!“ свиснули пацюки й повернулись до братні.

А мишки за ними — й собі. От, зосталася знов на самоті ялинка, та так ото зітхав: „Хоч то було охвітнійш, як мишки ті тамки по мині нишпорили, та слухали про мої бувальщини. А тепер — минулось и се!... Але я буду гадками радіти и тривати слухного часу, коли мене винесуть звідси!“

Коли-ж се сталося? А от, одного ранку прийшли люде и почали прибирать на горіщі; одсунули скрині, витягли ялинку, тай кинуди її геть до-долу недбало; а се, один служка узяв таки та й поволік її в-низ по сходах до Божого світу.

„От, коли повертається життя моє!“ думала ялинка. Вона спочула свіже повітря и теплий соняшний промінь, як опинилась на дворі. Усе се так скоїлось швидко, що ялинка й забула про себе, а роздивлялась тільки навколо: а й справді — було подивитись! Бік дворища тулився садок, всі дерева, немов молоком, були цвітом укриті: пишні, пахучі троянди визирали з поза штахетів; липи цвіли, а ластівки нишкали по повітрю та щебетали — „здорові були!“ Але-ж сею пісенькою витали вони не ялинку!

„Тепер я почну жити!“ раділа ялинка и розчепірила свої віти; але—світе мій! Вони були до крихти посохлі й пожовклі, а само дерево боком лежало в кутку між сміттям та буряном! Тільки й красувала ще в ёго на самім шпилечку з золотого паперу зізда, та відіскувалася на яснім соняшнім сяєві.

На тому-ж самому дворіщі гулялось два панички жвавих, — ті самі, що на різдвяних святках круг гільця танцювали, та так втішались ним. Меньший ото підскачав до ёго, та й зірвав геть золоту зізду.

— „Чи ба? Що лишилося ще на старій сій поганій ялині!“ сказав хлопчик, та так наступив чобітками на неї, що аж гілля затріщало.

Сумно позирала ялинка на розквітлий та пишний садочок, сумно позирала на себе... та так їй сталося шкода навіть того темного закутка, де вона доси спокійно лежала; вона згадувала про своє молоде дівування у лісі, про пишній святковій той вечір, про мишок манесеньких, що радісно слухали ві казочки....

„Минулось! минулось!“ шамотіло сухе дерево; „хоч би довелось мині ще хоч раз попишати! Минулось! минулось!“

А се, прийшов служка та й порубав її чисто на цурпалочки — и цілий оберемок їх спалачнув мерщій під казаном у пекарні ... Ялинка зітхала-стогнала, та так глибоко, що кожне зітхання ві було

до пострілу подобне. Прибігли й панички ті, що на дворіщі гралися; зараз до печі, та так радісно викрикують: „паф! паф!“ Але за кожним вилюском (а се не що було, як ві зітхання) — згадувала ялинка в останнє про літотні дні в ріднім лісі, про зимові ночі, що ясними зорями сяли... згадала вона и той панський вечір святковий и казочку про Ключпе-Думпе — однісеньку, що вона розказувати уміла... за-для чого приняла усі муки... зітхнула ото, тай до крхти згоріла.

А паничі гуляли в садочку, и в меньшого красувала на грудях зізда золота, та сама, котру носила колись ялинка в найпишнійший вечір життя свого.... Минув той перепих, а з ним — и життя ялинки скінчилося. Скінчилася й наша казочка! Минулося — усе пак на світі минає!!

UKRAINO. IL MOVIMENTO LETTERARIO RUTENO in Russia e Gallizia (1798—1872).

Rivista Europea (anno IV, vol. I e 2. Firenze 1873).

II.

Letteratura.

Під кінець XVIII. століття (каже п. Україно дальше, переходячи до огляду літературного) огнище рускої просвіти було в Кніві, серці народности малорускої, — аж поки Петро Великий, навпереджений и підпомаганий в своїх реформаторських прямованях учениками кнівської академії (перетвореної 1631 р. митрополітом Петром Могилою 1597—1647, учеником Паризким, патріотом руским и публицистом), отворив Великій Руси „вікно до західної Европи“ основанем Петербурга. Тоді стали столиці Петербург и Москва в Велико-Руси центрами, абсорбуючими усю майже просвіту нової держави „всероссийської“ (усіх Русей). Таким чином руска (russa) літературна мова*), котра почала витворюватись на юзі из сумішки язика так

*) Ми-б сказали о тій мові тогдішнього часу: „российська державна мова.“ котра не витворилася ані принялася в народі, и не для літератури, але зшита була а по части и импортована людьми державними для що-

названого слав'яно-церковного и нарiч'я (dialetto!) кожноруского, усе бiльше нахил'ялась до нарiч'я Великої Русь, до котрого вона у послiднi десятилiття тям бiльше зближилась, чим бiльш росте, нiж поiступом нацiональних и демократичних идей, вплив народних мас на вишнi верстви суспiльностi.

дейних потреб держави и церкви, так як Петро В. для державних потреб импортував ремесників, професорiв, инструкторiв вiйськових, поки мало по-малу нарiд вел.-руский, висвободившись з макаронiзму церковно-бiло- и малоруского, на его руiнi и на тлi народного язика витворив свою, не общу, але великоруску мову лiтературну; — так як з другої сторони Южна Русь, покинувши схоластику публицистiв XVI—XVIII ст., не багато пiзнiйше (Енеiда 1798) пiднесла свiй язик народний на степень лiтературного язика малоруского. Мiг язик лiтературний великоруский и до сего часу бiльше задержати елементу церковного и бiлоруского; а з другої сторони знов може мова лiтературна малоруска сильнiйше оператись на язикi пiсень и дум, але не можна через те вже (по нашiй думцi) ани колишнiй макаронiзм, ани теперiшнiй лiтературний язик великоруский (хоч вiн и панує пiд авторитетом державним на вiснi поля публичного жит'я в Росiї виключно, а в вiснiх верствах товариства переважно) уважати яко „лiтературний язик загално руский“ (Великої и Малої Русь), а теперiшну мову малоруску, як вона нам представляється в лiтературних творах наших знаменитих писателiв, тiльки его людским пiднарiч'ям. — Таким его не будемо вважати навiть тогди, коли згодимось з паном Укр. залiчити деякi писаня Гоголя до лiтератури української, хоч усi вони писанi по великоруски. И Костомарiв и много инчих Українцiв пишуть дiла, навiть такi котрi безпосередно дотикають України, великорускою мовою, — бо склоняють iх до сего инчи, а не нацiональнi взигляди. Чому-ж iх мимо того не маємо уважати українськими писателями, коли признаємо правду тям Нiмцям, що дiла Ляйбница, писанi по французки, уважають нацiональною власностю Нiмцiв, и Полякам, котрi до своєї лiтератури вчисляють хронiстiв и поетiв латинських середного вiку? Але про те и сами-б ми вмигались, коли-б який Француз або потомок старих Римлян з за того, що Ляйбниц писав по французки а Кадлубек по латински, язик нiмецький або польський хотiв ставити в вiдносини вазальства або якої небудь пiдрядности до французького и италiйського або латинського. — Не пишемо сих слiв просто и виключно против п. Україно, бо вiн ледви дiкуда зазначив легко теє свое мнiня, але против деяких українських патрiотiв нашого часу, до котрих и п. Україно належати здiється, котрим богата, усею потугою ацентралізованої на пiвнiчнi держави пiдпирана лiтература великоруска не допускає самостiйного, мужеского погляду на пiтому мову и свiю власну лiтературу, а спонукує iх ставляти дивну теорiю якогось феодального порядку мiж лiтературами и мовами двох народностей. — Прим. перекл.

Але той сам поступ идеи народних и демократичних визав знов у новім виді язык народний малоруский до літературного житя, и утворив в Росії літературу в мові народній (сільській) Южної Руси, України. Сей літературний напрямок, названий в російській печаті „українофілством“, а в польській (в Росії и на „еміграції“ — прим. перекл.) „хлопоманією“, має деяку аналогію з напрямком бретонским у Франції, каталонским (vlaamsche beweging) в Бельгії и Франції, галлезийским в Англії, и др. Як усі напрямки, основані на идеи народности и порушаючі народні традиції историчні, так и українофілство не лишене певної барви політично-соціальної, надаючої ему тим більше інтересу*). Нераз горячі сторонники народної идеи малорускої виражали свою нахильність (simpatia) до автономії Малої Руси, у якій вона стояла в XVII. віку. коли козаки Малої Руси мали запоручене (автор властиво каже riconosciuto, с. в. признане) в Переяславі трактатом з московским царством право вибору своїх старшин (гетьманів) и своєї адміністрації. Але — застерігається автор-Українець — коли деякі фрази в утворах поетів малоруских могли служити позором правним для певних притиків політичного сепаратизму, то стремління маси народної малорускої до сполученя исе своїми братами и одновірцями Великої Руси під одним владінем, у одній державі, визначилось надто сильно в исторії Малої Руси.

Устрій козацької України (гетьманщини), звалений Катериною II. (1765), був вельми несовершенний, більше військовий як горожанський; намагання козацьких старшин малоруских перевернутись в аристократичну верству на взір польської „шляхти“ и „дворян“ великоруских и піддати собі не тільки маси селян, проливших стільки крові в війнах против польської аристокрації, щоб „добути козацької

---

*) П. Україно додає тут гарне помічанє: що усі подібні напрямки, як провансальський, каталонський, бретонський, галлезийський, фламандський и др., хоч вони що до тих держав и літератур, у котрих повстали, мають характер децентралістичний, центробіжний, однакож по при те всюди не лишені панроманізму, панкельтизму, панславянізму; се доказ, що усі ці напрямки, будучи більше або менше демократичні, більше суть федералістичні, чим сепаратистичні — и се ім, каже п Укр., обіцнює многоважну будучність, дармо що тепер вони замикаються у таких не призначних розмірах. И нині вони вже думає автор, становлять певний еднаючий мотив між Францією и Іспанією (и почасти Італією), між Францією и Ирландією, Англією и Бельгією, між Бельгією, Нідерляндами и Нижньою Німеччиною, між Австрією и Росією, и др.

волі“, але и простих козаків (що від сего не устерегли Україну нові порядки цариці Катерини, доказом дальші слова автора — Прим. переклад.), — ті аристократичні тенденції гетьманщини надто видимі, як щоб правдивий приятель народу (popolo) малоруского, після учених вислідок рідної історії Костомарова и товаришів, міг думати о приверненю сего стану річей, доброго тільки для минувших часів. В загалі сказавши, коли були в українофілів серйозні ідеї політичні, то були вони и в більше соціяльні як політичні. Перед 1861 роком лежали вони найголовніше в бажаню за визволенем з кріпацтва народу українского, котрий в Україні провобічній мало по малу попав в XVIII-тім стол. в неволю панів, старшин козацьких перевернених у шляхтичів з правами „дворян“ велико-руських (1793), и захожих дворян з Великої Руси, котрим ряд російський за Катерини II. роздав широкі землі в Малій и Новій Росії. В Україні правобічній уложився під кінець XVII. ст. порядок вельми уражаючий чувства народу и патріотів українских. Самоволя аристокрації польскої над народом українским по переході краю під панованє російське (1793—1795) становилась гіршою як передше. Держава Російська, маючи у себе таке-ж кріпацтво, не тільки узнала *status quo* в нових від Польщі забраних землях, се-б то власть польских панів над рускими кріпаками, але, будучи сильнішою, оперта на ліпше зьорганізованім війську, могла и ліпше придержувати пориви народу до повстань, котрі не уставали в сім краї через протяг XVII—XVIII. ст., а з котрих послідне недовго перед першим поділом Польщі угашено тільки з помочю війська російської цариці.

Се погане положенє українского люду по XVIII. ст. було причиною, що патріоти и поети українські, згадуючи минувші часи, ідеалізували „козацьку волю и давну Україну“. По визволеню хрестянкріпаків у всій Росії (1861) и вигіднім для селян західної Росії наділі земель початім рядом російським в 1863 р., уступили згадані кривди, и тепер прямованя патріотів малоруских можуть тільки залежати в спільній праці з сторонництвом ліберальним всеї Росії над придбанем горожанської свободи, автономії провінціальної и громадської и розширенем образования и науки між народом.

Рух літературний український починають пародії (Енеїда 1798), комедії и шутки, сентиментальні новелі, мелодрами и идилі в народній мові, відповідаючі літературному смакови перших десятків нашого столітя. Але мало по малу від буйних думок сентименталізму и романтизму звернувся він до ученої праці над житєм, поезією,

мовою и исторією народною, до идей демократичних: заступаючи з одної сторони права маси народної, и вироблюючи з другої сторони у визших верств товариства пошанованє для простого люду, для его исторії, житя, поезії и мови; передаючи народови відомости наукові и моральні на его питомій мові.

Одно из перших и дуже важне місце між тими науковими працями займають виданя творів поезії и традиції народної. В нашім столітї печатано много збірників пісень и казок народних. Из тих важнійші: князя Цертелєва (1819), проф. Максимовича: пісні народні українські (1827, 1837 и 1849. Київ), проф. Срезневского (Запорожская старина 1833—1838. Харків), проф. Метлинского: народні пісні Южної Руси (Київ 1854), Закревского: старий бандурист (Москва 1860), пісні и думки українські и галицькі не словарем; проф. Костомарова пісні народні зібрані на Волині в збірнику літературнім малорускім Мордовцева (Саратов 1859). Великий матеріал поезії народної містить у собі важне виданє исторично-етнографічне пана Куліша: Записки о Южной Руси (2 т. 1855—1856); тут поміщені ліпші варіянти співів историчних, названих на Руси „думами“, котре названє автор вияснює своїм читателям, подаючи притім о ціннійших думах, що вони оспівують: про неволю християн у Турків в XVI. в., про побіг трьох братів из Азова, про зручно визволенє гетмана Кушки (XVI в.) з неволі турецької, про Марусю Богуславку жінку паші турецького, як визволила невольників українских, про походи гетманів Байди Вишневецкого (1557—1564) и Ивана Свирговского (1574) против Турків, про угнетенє народу від католицької шляхти и жидів в XVI—XVII. в., и війни горожанско-народні під проводом Наливайка (1596), Хмельницького (1648—1657) и незнакомих Морозенка и Ничая, про конець ренетата Сави Чалого (XVIII в.), що з козака перевернувся в польского шляхтича, — про зависть між реєстровими козаками навидженими в XVI—XVII в. рядом польским и черню (дума про Ганджу Андибера), про неприязнь між представителем народного (людового) сторонництва Палієм и аристократичного Мазепою (про котрих п. Україно подає кілька пояснюючих слів). Інші думи співають про матір и ві синів, про сестер и братів, одна старшина про поганского князя, котрий заплив до Царгорода и прийняв християнску віру.

З видань таких-же музикальних подає п. Україно яко лучші: додаток музикальний до Записок Куліша, виданя професора Рубец (Петербург 1871—1872. 3 томи) и ц. Лисенка (Липск 1869, 1872. 2

томі). Писателі західної Європи, котрі займались народною поезією малорускою (каже дальше п. Ukraino), Talvj и Friedrich Bodenstedt, не мали ще перед собою нових и повних видань Костомарова, Меллянского, Куліша. Фр. Боденштедт, один з лучших живучих поетів німецьких, перекладчик Пушкіна, Лермонтова и др., видав гарний переклад деяких пісень українських під написом: die poetische Ukraine, eine Sammlung kleinrussischer Volkslieder (Stuttgart. Cotta, 1845). В переднім слові хвалить він дуже поезію народну Українську: In keinem Lande, каже Боденштедт, hat der Baum der Volkspoesie so herrliche Früchte getragen, nirgends hat sich der Geist des Volkes so lebendig wahr in seinen Liedern ausgeprägt, wie bei den Kleinrussen. Welch' ein ergreifender Geist der Wehmuth, welche tiefe, echt menschliche Gefühle sprechen sich in den Liedern aus, welche der Kosak in der Fremde singt. Welch' eine Zartheit, mit männlicher Kraft gepaart, durchweht seine Gesänge der Liebe. Noch ist der Takt und die Züchtigkeit des Gefühles, das in allen vorherrscht, besonders hervorzuheben. Unter allen kleinrussischen Volksliedern— und es gibt ihrer Tausende! — ist keines, vor welchem die jungfräulichste Wange zu erröthen brauchte. Man muss in der That annehmen, dass ein Volk, welches solche Lieder singen und Geschmaek daran finden konnte, auf keiner ganz niedrigen Stufe der Bildung gestanden haben kann...“ (Die poetische Ukraine, ст. 16.)*) Из всіх язиків словянських, каже Боденштедт, мова малоруска наймузикальнійша.

Переходячи до других відділів нашої літератури, називає п. Ukraino на першій місці п. Костомарова, яко найзнаменитшого историка українського народу, котрого праці, многоважні наукою и соціальноним впливом, збудили такі нові симпатії для духа українського народу обявляючогося в его исторії; по нім п. Куліша, котрий кілька важних своїх праць историчних печатав в великоруских журналах, а по малоруски видав (1857) роман историчний „Чорна Рада 1662,“ не менше знаменитий за для наукової як и літературної вартости, и дільце „Хмельницина“. — Куліш теж (думає п. Ukraino) здається бути автором „Первого періоду козацтва аж до ворогування

*) Другі що писали про сей предмет: Talvj, Ubersichtliches Handbuch einer Geschichte der slavischen Sprachen und Litteratur nebst einer Skizze ihrer Volkspoesie. Leipzig, 1852. — Lukicz, Slavische Blätter. Wien, 1856. 6. Heft. 294.

з Ляхами“, надрукованого в малорускій мові в часописи „Правда“ 1868 р. в Галичині.—Але и поети и новелісти малорускі причинилися також багато до зросту сочувства и прихильности для простого народу Южноі Руси. Из тих наводять п. Україно Котляревського (1769—1838), Квітку-Основьяненка (1778—1843), Куліша, Марка Вовчка (пані Марковичева, котрої народні оповіданя з 1858, переведені на великоруске славним Тургеневим, справили вражінє подібне тому, яке зробила була „Хата дядька Тома“ пані Becher Stowe), котрий картини з життя и типи народні малює говором народним, еднаючим у собі гумор з теплом поетичним.

До тих писателів треба по думці п. Україно причислити и Гоголя з його першими творами: Вечери на хуторі близь Диканьки (1830), и другий збірник оповідань під надписом „Миргород“ (город в губернії Полтавській, в повіті, у котрім родився сей славний гуморист и реформатор літератури (велико-)рускої); из того збірника переведено одну новелю (*le ménage d' autrefois*) и историчний роман „Тарас Бульба“ на французку мову. — Хоч Гоголь и писав свої новелі не на малорускій, але на великорускій мові, котра в Росії сталась головним (*per esecelenza*) язиком літературним, але він був любителем пісней и казок народних и традицій українских, и виявляв в своїх оповіданях невідмінну симпатію для поетів и новелістів українских, як Котляревский, Артемовский и власний его батько; — тому Гоголь з такою живою правдою представляв в своїх оповіданях багато характерів и типів народних, козаків, шляхтичів, попів и семинаристів малоруских. Гоголь не тільки навчив публіку літературну великоруску смаку до українского гумору и до реалізму, тої сильної підстави кожної національної літератури, але и показав перший, як живе простонародне може бути представляє в літературі.

(Дальше буде.)

ЗАМІТКИ О РУСКИМ ЯЗИЦІ.

Студія язикові суть дуже великої ваги, навіть у таких народів, котрих література єсть богато розвита а тим самим и язик достаточню усталений. Тим більше потрібні такі студія нам, котрих література

що ино вийшла з пеленок, а питанням язикове ще так мало рішене, що спиняє у многих зглядах дальший розвій нашої літератури. Щоби-ж заинтересувати справою язиковою як найширші круги нашої публіки, не будемо подавати систематичних розправ наукових про се питання, тільки, входячи відразу *in medias res*, поміщасмо уваги над деякими не маловажними точками дотичащими нашого язика. Походять вони від писателя Українського, котрий, засялаючи нам одну розправу наукову, долучив враз и лист, котрий для викликаня дальшої дискусії поміщасмо, не змінивши в нічім ні язика ні правопису автора.

До редакції „Правди“.

Хочу сказати кілька слів про мову, котрою пишу. Москалі кричать, що наша мова єсть „русская, только опоганенная польскимъ вплиніємъ“; Ляхи кричать, що ми єсмо „Polacy, tylko greckiej wiary“; Галичане де-які доказували (як те видко з статі п. Т-ова „Русские въ Галиціи“), що Русини (Галицькі) єсть особна нація Рутенська, зовсім не те, що Українська. Не вважаючи на всі отці страшні нам брехні, наші писателі не звертали уваги на жодну з них, и часто в статях Українських лучас ся бачити Лядські або Московські слова й вирази, щб допомогає брехням на нас. Опріч того сливе усі наші писателі писали не Українською мовою, а яким-небудь говором її (Подніпрянським, Галицьким и т. и.), через що й самі не знали, а від того нікому не могли й показати великого багатства й роскоші нашої поетичної, пишної-багатої мови. Зъїздивши сливе усю Україну й прислухавши сь до говорів її, дійшовем до гадки, що нам потрібно задля розвою нашої літератури писати Українською мовою, а не яким небудь з Українських говорів. Від цього я взяв за фонд Подніпрянський говір, яко головний, и приносив до єго найвідрубніші від других мов варіянти, або коли є два варіянти якого-небудь слова або виразу, іднаково відрубні або іднаково схожі з якою-небудь з суоїдських мов, беру той, котрий стоїть на філологічній певности.

Проїшлий час глаголів беру з подольського говору, хочай не негую, де треба, форми говору подніпрянського. Форма: ходивем, ходивесь и т. д. не єсть, на мій погляд, полонизм, але скорочена форма староукраїнської: ходив есем, ходив еси..., перейшовша в Чеській мові в *zem* або *uzem chodival*; в Сербській мові є така ж форма, на пр. *xtejasmo, xtejaste*. Не могли ж теє смо або сте Ляхи занести до Сербів, на котрих вони не мали жадного впливу, а з того видко, що така форма була усім тим народам спільною

и належить нам по праву стільки ж, скільки Чехам, Ляхам и Сер-
 бам. Згуб помісного глаголу в формі: я ходив и т. д. єсть явно
 москвитизм (коли ся форма уживав ся де-небудь, опріч противулежних
 случаїв: „я ходив, а ти не ходив,“ бо не можна сказати: ходивем,
 а не ходивесь“), бо тільки у Москалів та на лівім боці Дніпра, де
 важче налягав Московський вплив, відкинув ся помісний глагол; а
 від того, тікаючи москвитизмів, ми не повертаємо ся до полонизму,
 а беремо тільки нашу законну власність. До того скажемо,
 що ця форма евфонична, повноголосна, що також є належністю на-
 шої мови. Опріч того ми не повинні тіснити натовцу провінціалізмів
 в нашу, тільки ще формуючу ся, літературню мову. Вигнання провін-
 ціалізмів з мови вищих клас (котрих у нас не має) або з мови сто-
 лиці (котрої також у нас не має) додає літературній мові ідноформ-
 ний характер. Будучи федералістами по наших політичних переко-
 наннях, ми повинні зіставати ся федералістами и в літературі: у цьому
 наша сила. Ми повинні дати повну слободу в літературній річі про-
 вінціалізмам, завжди народнім й оригінальним, як цеє робила „Осно-
 ва“, що видавала ся в Петербурсі. Ці провінціалізми збагатять й
 зроблять розмаїтою не тільки нашу річ, але й нашу національню
 мисль, як це стало ся, на приклад, з старо-єллинською літературою,
 котра стала тільки через признание значного паку автономії різних
 частин Еллади в життю а також и в слові новим народам вчитель-
 кою науки, гарних майстерств й політичнєї волі. Нічого бояти ся,
 що ми через таке признание місцевої свободи згубимо чуттє нашої
 національнєї ідності. Доки буде з нами стяг поступу, доти жодне
 дзерно нашого народу не відпаде від нас, а навіть пригорнутця й чужі;
 коли ж ми упадемо у стагнацію, то ніяка класична ідноформність
 не спасе нас від розбрату з найріднішими нашими братами. До то-
 го ж слободне уживання в літературі наших провінціалічних грамма-
 тичних форм буде причиною позичок іден у 'дного, й наша будуча
 літературня річ именно через це стане великою рікою слова, котра
 й буде найрельєфнішим виразом нашого національнєго існування.

Межі де-якими другими відмінами уживаю слово іден, яко
 варіант найвідрубніший, бо один схоже до московського, а єден
 до лядського. Частичку „ся“ ставлю й з-переду й з-заду глаголів, як
 и в інших Слов'ян, опріч Москалів; до 3-го лица ід. л. тепер. л. прямо
 добавляю с я, на пр. він робе,—діло робеся; він спить,—єму спитьс я
 (через швидку вимову чує ся спитця). Усе це пишу до шановної Ре-
 дакції, просячи звернути увагу на мої доводи й допустити відміни про-

випіцалізмів, котрі трапляються в моїх статтях. Най шановна Редакція, коли схоче, надрукує сей лист; може він вивозе інші голоси й питання буде фундаментально розібране.

Б. Сакун.

Сподіємось, що и другі наші писателі, именно такі, котрі займаються розвідуванем нашого язика, заберуть як найскорше голос в тім ділі, а вивяжеться дискусія, котра багато важних наслідків може мати на дальший розвій нашого літературного язика.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Безпосередні вибори.

І.

Між всіма справами, які тепер в долидавській часті Австрійско-угорської монархії стоять на порядку деннім, безперечно найважніше місце займає справа безпосередних виборів до нової Ради державної. Ані всевітня вистава в Відні ані траскіт біржевий, хотя одно и друге єсть великої ваги, не звертають на себе тільки уваги, не бувають так часто и так широко по всіх газетах розбирані, як безпосередні вибори и агітація виборова.

Яке значіне мають безпосередні вибори для нас Русинів, сим питанням займається брошура Николая Загірного, займалась Рада Руска, займаються рускі, псевдорускі и нерускі газети. Ми свою гадку в тій справі по часті висказали, хочемо тепер-ще лиш кілька слів додати.

В найліпшій злучаю можуть Русини мати 17 послів до Ради державної, вибраних з курій сільських, бо з міст — крім, розуміється, Поляків — хіба кандидати Шомер Израїля, але ніколи Русини, мають шансу бути вибрані. Що ж значить тих 17 послів на 63? Ми вже мали раз 13 послів на 38, а се-ж був далеко користнійший стосунок ніж тепер; ми мали тих 13 послів тогді, коли Рада державна мала більше власти наєупротив соймів краввих, а ряд, котрий наші послі вєспирали, далеко більшу власть наєупротив інших факторів державних; — а однако що ми тогді, що ми за Шмерлінга знекали?

Пів рускої гімназії, дві катедри (провізоричні) на Львівському університеті и кілька авансів для декотрих мірських и духовних людей. Тепер же-ж, при слабшій в порівнянню репрезентації, при взможеній власти сойму, в котрім власне найважніші для нас справи рішаються, при зменшеній власти ряду, и таких концессій не могли-б ми узискати, хіба знов — концессію на який банк або що инше таке.

Але може делегація руска (наколи так мож назвати наших послів до Ради державної) буде сильніша, если сполучиться з послами-жидами?.... А якіж то спільні інтереси вяжуть нас з Жидами? В питаннях соціальних ділить нас ціла пропасть від себе; в питаннях народних жиди можуть пійти против Поляків, але пійдуть що найбільше своєю дорогою, ніколи за Русинами. Если-ж би їм поставлена була альтернатива вибирати між Русинами а Поляками, тогді безперечно, по практичности свого змисла, звернуться до Поляків.

Отже Русини нічого узискати и нічого вдіяти не можуть в Раді державній? — Того ми не кажемо; ми кажемо тільки, що нічого не зискають и не можуть зискати, если пійдуть дальше тою дорогою, котрою йшли до тепер. Тогді тривати ме и дальше дотеперішня система централізаційна а з нею и теперішнє незавиднє положєнє Русинів.

Але се положєнє Русинів може статись єще й гіршим, наколи польські послы схотять рішущо и недвозначно сполучитись з Німцями-централістами и з централістичним рядом. Най як Русини ласяться и підлизуються тим-же, ряд безперечно перенесе в сій ліцитації о много користнійшу польську оферту над руску. Тогді довершувати меться діло, зачате за Bürgerministerium введенєм польського язика в школах и урядах. — А що Поляки хватяться такої політики, особливе наколи-б побачили руских послів залицяючихся до Німців и міністерства, се дуже легко може статись, бо Поляки кілька разів нагадаються, заким поступованєм своїм в Раді державній схотять звалити міністерство д-ра Земляковского и губернаторство гр. Голуховского.

Коди-ж Русини, держачись дальше централізма, в найліпшим злучаю цілком нічого або майже нічого не зискають, а в найгіршим ще стратять: то по крайній мірі не завадило-б стрібувати, пійти з другими Славянами и федералістами против централістів. Шкода в такім злучаю не може бути більша, як тота, котра слідувала-б из нового сполучєня Поляків з Німцями, а користи могли-б бути

безконечно більші від тих, які спилили б на Русь з дальшого вислугування централістам. Наколи-б проба не удалася, то такої вискали би-смо нею те, що могли б ми тогді в чистою совістею и сміло в очи сказати Славянам и федералістам: „Видите, братя, ми трібували з вами йти, але се показалося неможливим; тому ми мусимо мати свою окремішню політику.“ — И тогді ніхто в світі не мав би права закидати Русинам противнародну и противславянску політику — так з чужих як и своїх: крики всіх Славян и роздор політичний між самими Русинами устали би.

Однако спеціальнійше вказати, як мають рускі послы поспупати в Раді державній, на се тепер ще не цора; се буде в многих зглядах залежати від того, як випадуть вибори до Ради державної, як ґруповати муться сторонництва в ній и т. и. Тепер же пора застановитися над тим, кого нам до Ради державної вибирати и як уладити агітацію виборову?

Перед немногими ще літами не було би такого сумніву, кого вибирати послом до Ради державної. Помимо всяких ріжниць що до понятій язових и літературних, Русини завсїгди, де ходило о внїшні справи, виступали яко одна цілість. В кінци однако удалося чим раз сильнійше виступаючим панрусским агітаціям Слова и невгамованій амбіції оо. Павлікових et consortes, котрим партія народня стояла на заваді, зробити рішущий переділ між обома рускими сторонництвами в Галичині, так що кожде з них тепер, навіть и в політиці, ступає своєю окремою дорогою.

Властиве-ж у сторонництва народного політика стоїть на другім пляні. Наша партія чи при централістичнім чи при федералістичнім устрою держави може и буде истнувати, може впливати на просвіту народа, може ширити свої ідеї між интелігенцією, може розвивати свій язык, свою літературу. Наша партія має навіть те пересвідченє, що всё, що розвивається лиш за чикось помочою, именно за протекцією з гори, єсть діло більше штучне и не має зовсім тої сили и тревалости, як те, що розвивається цілком природно и о власних силах. Так отже из становища партийного рішенє питання про федералістичний або централістичний устрій держави не має для нас интересу. Відтак из того-ж партийного становища не має для нас великого интересу, хто буде вибраний до Ради державної, — и ми могли-б загнути руки и супокійно приглядатись борбі сторонництв народних и політичних в нашім краю при виборах.

Але крім интересов нашої партії маємо ще и обовязки для рускої справи в нашім краю в загалі. Для тої то загальної справи

ми заявляли пераз, що готові посвятити и деякі спеціальні интереса нашої партії. Ми заявляли н. пр., що для добра загально-рускої справи в Галичині ми готові з другим руским сторонництвом нашого краю зробити згоду, хоч би ми при тім, яко партія, мали и стра-тити. Так само отже и результат виборів до Ради державної в на-пшм краю не може нам бути байдужий, и ми заберемо голос в оїй справі, щоби висказати и наш погляд на ню, роз'яснити се важне діло и, о скілько можна, причинитися до користного его розв'язаня.

Н О В И Н Ї.

— Музикально-декламаторский вечер в 30-ті роковини смерти Маркіяна Шашкевича відбувся дня 25. Червця (7. Липця) в комнатах Рускої Бесіди при живій участі рускої публіки. На вступі мав п. Верхратский відчит о житю и діяльності Маркіяна, в котрім висказав не одну нову гадку про незабутнього вішуна и роз'яснював деякі из его найважніших поезій. З відчитом сим познакомимо у будущих н-рах наших читателів ближше. П. Шухевич декламував з належитим розумінням Думу Маркіяна Шашкевича, ко-тру сей-же написав до свого побратима, Николи Устияновича, посиланоци ему пісни українські. П. С., звісний у Львові артист, відіграв на фортеп'яні Марш жалобний Бетовена, а пізнійше еще полонес Шопена. Обі сі песя дуже сподобалися публіці и прийняті були грімкими оплесками. Хор мужеский відіспі-вав дві пісни: „Щасливий, хто хоч елєси має.“ а на самім кінци народню пі-сню „Ой Морозе, Морозенку“. Крім того п. Вітошинский в супроводі мурмо-тіючого хору (Brumchor) відіспівав пісню „Темна пїтьма небо вкрила, Лип миленька ще не спить.“ Всі тії з співи, під управлінням проф. Вахнянина, ви-пали дуже добре и в повне вдоволенє публіки. Еще одну пісню, солоспів Лж-сенка „Ой одна я, одна як билинонька в полі“, відіспівав молодий співак н. В. Пісня була дуже красна, одяко трудна и вимогала великої вправы; п. В. має гарний голос и при відповіднім вправлюваню може красних успіхів наді-ятись. До наймільших продукцій сєго вечера належала деклямація п. Кури-ловича „Петрус“ Т. Шевченка. П. Курилович вже від давнійшого часу славно звісний декламатор; тож виступу его очікує публіка з напруженою цікаво-стю, а ея увага еї росте и взомагається аж до кінця. Так було и сєго разу, и ми вдячні дуже п. Куриловичу, що таким способом и ширші круги озна-комлює з многими из найкращих творів безсмертного Українського кобзаря. Наконєць відіграв еще п. Ц. на цятрі Divertissement з Lucia di Lammermor Donicetti-ого и Русалки, и обома сими продукціями на сім приємнім и чим раз більше уживанім інструменті причинився не мало до умилєня вечера. На-дійшли також чотири телеграми, котрі сєго вечера відігнано. Именно из Ста-ніславова: Першому поетови Галицької Руси и споруджикови першого ру-

ского букваря достойний помин. Целевич, Желехівський, Ружинський, Заліський. Також ще другий із Станіслава: Моцям твоім, кобзарю, сердечний наш поклів: Память про тебе не згасне, хоч и задзвонить волі дівині! Станіславці. Відтак із Вінер-Найштадт: К почитаню віща Маркіяна найглубше сочувстві вам, панове Просвіти, и слізи ревної вдяки. Богдан Шашкевич, війсковий академик. А наконець з Тарнополя від сина Маркіяна, котрого виділ Просвіти запросив був на сей вечер: З за неможности дістати урлѣн пересилаю хвальному виділу Просвіти и Бесіди, всечесним панам моряцям, декляматорам, співакам и всім високоповажним гостям вдячне мов спаси-Біг, що зволюли пошанувати дорогу память моєго покійного батька. Володимир Шашкевич. — На другий день, опізнившись, надійшов еще один телеграм з Вуди: Herzlichsten Gruss an die versammelte Gesellschaft zur Feier des Andenkens an Markian, dessen patriotischer Sinn, Liebe und Hingebung für die Nation, dessen Begeisterung für die Entwicklung und Hebung nationalen Geistes und Ausbildung nationaler Literatur hier ebenso eifrige als würdige Nachfolger und Vertreter finden. Hoch lebe die Versammlung und weit erschalle ihr Liederklang von den tiefsten Ebenen bis in die Beskiden Galiziens. Anton Szazkiewicz, Hauptmann.

— **Надавничайні загальні збори Рускої Бесіди**, о котрих домовились-смо в попереднім н-рі, відбулися дня 1. лат. Липця. На порядку деннім була справа з управляючим Совітом Дома Народного, котрий вже давнійше виповів Бесіді до тепер займовані нею комнати, в наслідок чого повстав процес, рішений недавно в першій инстанції на некористь Бесіди. Виділ Бесіди віднісся до апелляції, між тим однако скликав загальні збори для рішення що до дальшого поступованя. Др. Корнило Сушкевич представив зборови цілу справу з Домом Народним, о котрій на тепер нашим читателям слідує вісти подати: Коли в 1871 р. виділ Рускої Бесіди вибраний був в більшости з Русинів-народовців, зачали деякі Русскіе и Рутенці, видячи неможливість опанувати зовсім Бесіду, з неї вступати; а комісія Дома Народного виповіла Бесіді тії комнати, котрі до тепер займала. Вправді зачалися до якимь часі угодові пересправи між Бесідою и комісією, але тії, помімо всякої уступчивости Бесіди, не довели до кінця. (Докладнійше подамо цілу справу пізнійше; на тепер не хочемо перешкоджати угоді між обома сторонами, котра, при трохи щирій охоті одної сторони, и нині еще була би можлива.) — Загальний збор Бесіди ухвалив два рішення: 1) Руска Бесіда не уклонюється, помімо дотеперішних неудач, від дальших угодових пересправ з Домом Народним, котя сама не може вже брати иніціативи в тім ділі, позаак на послідні єї пропозиції комісія Дома Народного не дала навіть одвіта; 2) Руска Бесіда дає своему виділові так що до есентуального трактованя з Домом Народним як и що до винаймлення нового локалю, если-б Бесіда и в другій инстанції процес прогнала а до угоди з Домом Народним не прийшло, неограничене повномочіє.

— **Витяг з протоколів засідань виділу Просвіти**. І засідає а дня 23. Мая с. р. Проводить: голова Просвіти Волод. Федорович. Предмет нарад: уконституованє виділу. Як новий виділ уконституованєся, ми вже подали в 8. н-рі Правди. Виділ поділився після статутів на дві секції: адміністративну и літературну. Відтак по уконституованю ухвалено: а) щоби ново вибраний

касієр виробив діловодство касове на лад такого-ж у інших товариствах, предложив его виділови до одобрєня, а потім доперва відобрав заряд каси; тим часом же щоби на давній лад завідував касою др. Сушкевич; б) щоб вислати в редакцію „газети для народних учителів“ у Пешті даром по одному примірнику з книжок видаваних Просвітою и словарь Партницкого.

II. засіданє з дня 24. Мая с. р. Проводить: голова Просвіти Волод. Федорович. Рішено: а) зробити з п. Ю. Федьковичем на рік 1873 (с. в. від 1. Липця 1873 до 1. Липця 1874) таку саму умову як в попереднім році що до видавництва книжок популярних, именно визначити п. Федьковичу квоту 250 зр. за 12 аркушів друку діл популярних, о які уложиться з ним комітет літературний; б) вибрано комітет бюджетовий з пп. Сушкевича, Партницкого и Ганкевича, котрий має уложити бюджет на текучий рік; в) рішено обходити память пок. Юліяна Лавровского відправленем поминальної служби Божої и справленем олійного портрета покійника, котрого вималёване поручено п. Корнелю Устияновичу; г) рішено по ухвалі загального збору видати историю розвою товариства „Просвіта“ від часу завязаня аж до послідних загальних зборів wraz з бесідою п. Волод. Федоровича; д) рішено міністру Сербському Стояну Новаковичу, давньому другу Просвіти и інших наших народних инсти-тудій, вислати по поводу его именованя міністром просвіти в Сербії письмо gratуляційне; е) рішено одному бідному ученикови дати 5 зр. запомоги.

III. засіданє з 31. Мая. Проводить: заступник голови др. Омелян Огоновский. Рішеня: а) прийнято в члени проф. о. Амвросія Шанковского; б) прийнято предложений комітетом літературним плян до истории розвою Про-світи и поручено уложене сеї истории п. Вахнянину; в) одобрено деякі попу-лярні дільця аладжені п. Федьковичем и рішено дати їх до друку; г) пору-чено проф. Вахнянину уложене співанника для шкіл народних за відповідною ремунерацією; д) прийнято плян, після якого мають видаватися книжки попу-лярні; е) з причини, що виділ Бесіди дальше уділяне ремунерації (250 зр.) за писанє творів драматичних п. Федьковичу на будущий рік по недостатку фон-дів відказав, рішено уділити п. Федьковичу цілковиту ремунерацію 500 зр. за 24 аркуші друку з фондів Просвіти; ж) уділено одному бідному ученикови запомогу 3 зр.

IV. засіданє з 7. Червця. Проводить: голова товариства Волод. Фе-дорович. Рішено: а) вислати до угорского міністерства меморандум що до газети для народних учителів, котра тепер не зовсім в відповідний спосіб єсть редактована; б) рішено на внесок п. Желехівского, з книжок Просвіти, котрі тойже розпродасть, 25 % рабату давати для руского ремісничого товариства „Побратим“; в) порушено справу давана відчатів для „Побратима“; піднялись сьго сов. о. Ильницький и п. Барановский.

— Руский театр и „управляюцій совѣтъ Народного Дома“. Оби наші театральні групи, Бачинского и Моленцкого, блукаються по місточках провінції и ведуть нужденне жите з дня на день. У Львові, де про значійше число рускої интелігенції найлекше міг би руский театр удержатися, вже півтора року минає, від коли давалося остатне представліне руске. Причина сьму є тая, що „управляюцій совѣтъ Народного Дома“ має вправді свою салю для шинкарів на п'ятниця, для німецького театру, для польско-патріотичних балів и на вклату польско-патріотичних образів, але для руского театру не

мав. Минушого року старався о салю народню Бачинский, сёго року трібував сёго Моленцкий, гадаючи що его особа буде симпатичнійша, але з еднаким успіхом. В сих днях одержав на свое подане відповідь, що „управляюцій со-вѣтъ“ рішив на повнім засіданю „для розличныхъ обстоятельствъ“ салі не уді-лити. Близших причин не зволив совіт подати, однако обава о утрату матері-яльних користей для Дома Народного не могла бути причиною відказу, бо салі стоїть в певних часах цілими місяцями пусто, а п. Моленцкий не жадав зо-всім, щоби салю дати ему в такий час, де би могла за гроші винаймитись. — Ми знали наперед безуспішність заходів п. Моленцкого, міркуючи по словах одного на найзнаменитших членів „управляючого совѣта“, сказаних (аще пе-ред двома літами) цілком серіозно, що Русинам театру не треба! Той пан-отець міг би від якого ученика висшої гімназії навчитися, до чого театр єсть по-трібний, яка его вага и его значіна.

— **Др. Изидор Шараневич**, суплент університетский и професор в гім-назії академічній у Львові, именованій дійсним звичайним професором австрій-ської исторії в університеті Львівскім. — Помимо того, що историчні праці д-ра И. Шараневича не тільки на цілій Руси, але и на цілій Славянщині, а навіть и в Німеччині (писав їх в рускім, польскім и німецкім языках) ученому світови суть знані помимо того, що др. Шараневич вже від року єсть членом Кра-ківської академії, и помимо того, що сповнив всі формальности, які до осяг-нення професури на університеті суть потрібні с. в. зложив вже давно докто-рат філософії и габілітовався перед двома роками на доцента, стояло безко-нечних заходів и борб, заким удалося ему се місце осягнути, між тим як другі люде, без порівняна низше стоячі від д-ра Шараневича и не маючи на-віть всеї жаданої кваліфікації, подоходили до такої самої цілі дуже легко. Причина сёго, крім, мабуть, деяких особистих поводів, вже-ж не инша, як са, що др. Шараневич єсть щирій Русин, а катедра австрійської исторії єсть ва-жна и впливова; отже ставляно всякі перепони, щоб се місце не дісталося Русинюви, хотя и належавшому колісь до угодової анкети. Вже три універ-ситети, Львівский, Краківский и Віденьский, освідчилися, по докладнім розві-даню его наукових праць, за д-ром Шараневичем, — а однако трібовано єще ставити перешкоди. Але правда и праця в кінці побідили...

— **Др. Олександр Огоновский**, суплент катедри права цивільного на Львівскім університеті в рускім язичі викладовім, именованій міністерством віросповіданій и просвіти членом изпитуючої комісії для теоретичних изпит-тів рядових судового одділу у Львові.

— **Бібліографічні вісти.** У Києві вийшли недавно: „Казки Андер-сена з короткою ёго життєписю. Переклав з первотвора М. Стариченко. Видане оздоблене портретом автора и одинадцятьма малюнками роботи художи Н. Мурашка.“ Байки Данца Андерсена звісні у всіх частях світа, вони пере-ложені майже на всі європейські мови. До перекладу на нашу мову вони осо-бливе опосібні, а що перекладчикюви его работа як найліпше удалася, се ствер-дить кождий, хто переклад бодай одной казки, котру в сім н-рі подаємо, прочитає. На кінці доданий руско-российский словарець. Ціна сеї книжки єсть 1 руб. 25 коп., зовсім не велика на таке оздобне видане з тількима иллюстраціями, яких книжок дося майже й не мала наша література. Поручаємо се діляче як най-теплійше.

Накладом товариства Провіта вийшли семи днями и мож дістати в канцелярії Провіта в Народній Домі (де Руска Бесіда) дві книжочки популярні: 1) Життя св. Юрія, враз з післями во честь и славу того святого, написав Ю. Федькович; 2) Дві казки Юрія Федьковича, одна „за стрільця и опиря“, а друга „від чого море солоне.“ П. Федькович збув собі двома книжочками популярними, виданими ще передше Провітою (XII пісней во честь св. Николоя и Село Фармазони), вже и яко популярний писатель широку славу здобути, тож не потребуемо сих книжок захвалювати; скажемо лиш тільки, що Казки и просвічений читати ме з правдивим вдоволенем. Крім того видала Провіта: „Практична наука сельського господарства. Часть I. О лавозі або гною. Уложив И. Бічай, учитель в Львівських семінариях учительський и духовній и пр. и пр.“ Діло се займе відій перше місце в невеликій нашій літературі господарчій. Написане воно особливе з зглядом на менші господарства в Галичині и повинно в руках кожного сільського священика и учителя находитися.

— Поминальна служба Божя за Яхимовича и кулішівка. Руска молодіж в Тернополи устроїла поминальну службу Божу за упокой душі бл. п. Григорія Яхимовича и казала картки запрошуючі видруковати кулішівкою. Се дуже не подобається Слову, котре бажало-б, щоб вся українщина, отже и кулішівка, „исчезла оть лица земли.“ Позаяк однакож покійний Григорій був Русином, а не Русским, то картки можуть бути друковані в обох правописях руского язика, так добре в етимологічній як в фонетичній; але ніяк не умістний був би на них и пр. великорусский язык, против котрому Слово лавірно и словечка одного не оказало-б. Що до більшої або меншої „скверности“ фонетики, то и „найсквернійша“ кулішівка жадному любителю чисторуского язика, хоч би и етимологу, не може бути так „скверною“, як псевдоетимологічна правопись Слова.

— О відчиті п. Вінцковського в день 3. (15.) Мая в Академічеськім Кружку писали ми в передостатнім н-рі, що впало нам и мусіло кождому впасти в очи противоріччя між змістом а формою відчита, бо бесідник поквалляв Маркіяна Шашкевича, Ількевича, Устияновича и др. за те, що вони вергли нове зерно в галицко-руську землю и указали достаточну дорогу, якою мав ити цілий круг писателів руских виступивших пізнійше, а сам не держиться того що захвалює, бо бесіда его, поміщена в Слові, зовсім иншим язиком уложена, як твори Марка Шашкевича и н. Отже жувіряють нас, що п. Вінцковский виголосив свій відчит в чисто руским народнім язичі; а що текст сего відчита в Слові инший язык (властиве галиматіас язикове) виказує, то причина сему лиш та, що Слово ніяких статей писаних чистим руским язиком не поміщає.

— Замах на граматику. Трапляється часом деяким письменам, именно газетам, помістити в собі написану яку беззислицию, нісенітницю. Львівське Слово, як відзначається славно многими иншими власцостями, так и в тім єсть єдине в своїм роді, перевисшаюче все подібне. В найновійнім (77.) н-рі стоїть в нім написане дословно: „Въ текущемъ году издається въ Австріи 640 часосписій, межъ тѣми русскихъ 8 („Слово“, „Учитель“, „Сіонъ“. „Стракопудъ“, „Наука“, „Русская Рада“ и „Карпатъ“ in spe“. (11) — Ей наже ре-

докторе Слова, чи Вас в школах не учили ніколи, що *praesens a futurum* то не всё одно? Як ні, то пошуйте собі якого ученика з 4. нормальної класи до помочи в редагованю Новинюк.

— Брошура Николая Загірного о безпосередних выборах затревожила сильно тверді (бо недоварені) уми наших твердых Русских. Один дописуватель Слова из Поділля, котрий вже два рази убитого в Слові Н. Загірного ще третій раз убивав, не може не признати при тім, „что брошюра Николая Загорного сочинятами своими всколебала не одного, впрочемъ добре мыслящего русскаго патриота.“ Сей-же дописуватель приписує авторство тої брошури д-ру Смольці, котрий написав її по польски, а хтось лише перелошив на руский язк!! Єще докладніше ніж з автором брошури о безпосередних выборах обняжонжен дописуватель Слова з партією руских народовців, чи, як він її називав, 'партією пок. Лавровскаго(!), партійною молоденською, руською', „которая подобно польскимъ дамжитъ на само воспоминаніе о Москвѣ съ ея ужасною русскою правописію съ *ы* и *и* впадаетъ въ спазми“!! Преподобний дописувателю! Таж Ваша партія и Ваш орган стілько разів називали нас козаками, котрі все тільки воюють Москву! То вже ж ми не можемо з страху перед нею впадати в спазми?! А що до „ужасной русской правописи съ *ы* и *и*“, то ми, хоч єї не уживаємо, але ліпше відай знаємо ніж Ви самі, а певне ліпше ніж більша часть из Ваших найтвердших! Ва навіть и російський (великоруский) язык знає наша партія в загалі ліпше ніж Ваша, и не тільки не лякається єго, але и радо чите книжки на нїм писані; бо ми держимося слів нашого Тараса „И чужому научайтесь Й своего не учуйтесь!“ а ви ні свого ні чужого добре не знаете. — Ви пишете дальше, що наша партія „при великихъ торжественныхъ случаяхъ пьетъ томаты на шір Польки з Русиѣ“, додаючи, що се діється „фактично“. Просимо Вас сердечю, а маємо навіть право жадати того від Вас, заявіть публично: коли наша партія спивала такий тост? Зробіте сим велику прислугу и Вашій партії и нашій и загално рускій справі, и наконець собі, бо як довго не дасте позитивного одвіта, мусять конче многі уважати Вас простим клеветником ...

Між тям коли наші Русскіе п. Николая Загірного и єго брошуру зневажають голословними утверджуванями и фразами недавно из польскихъ газет влученими, инакше судять о нїм люде безсторонні. Такини не може уважати Поляків, поляк и вони тут интересовані, однакж може вчислити до них других Славян и автономистів Австрийских, котрі як всім народностям Австрийским так и Русинам щиро сприяють. Так и пр Wanderer подає довгу аналізу брошури п. Н. Загірного, а Slavjan о авторі брошури каже, що Русини Галицькі ним величатся и гордуются повинні. Инакше, розуміється, судять централістичні газети, котрі, коли Русинів потребують, схибляють ім, а як вже Русини ім вклучились, не знають дїбрати слів погорди для них. Так було уже нераз, але деякі Русини, хоч недавно злядні и зганьблені, пхаються до них знов....

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

Вп. Лученко. Лист до Вас одійшов вже перед двома тижнями. Що до плянів Ваших, висказаних в остатнім Вашім листі, не можемо як тільки

похвалити їх и, о скільки мож, ще більше Вас заохочувати; однако що до підмоги від міністерства мусить бути якесь непорозумінє, ми об сїм не знаємо нічого — Вп. М. Нетяга. Статтю о язичї и правописи згаданої Вами книжки помістимо радо, наколи тільки тая книжка справді має яку вагу и може взбудити інтерес. Просили б-смо однає, щоб статя не була довга, бо инакше годї б нам знайти місце для неї. Если-б Ви не рїшилися на цілу розправу, то може-б зволили нам тільки звістку, хоч би й трохи довшу, надіслати до Новинок?... Дискусію над язиковим питанням отвираємо в инішнім числі, просимо и Вас забрати голос в сїй справі. Правописне ж питаєє лишаємо на пізїйше; мусимо тільки се одно висказати, що уживанїй тепер в Правді правописи не противнї и Українскї писателї; противно, вони-ж и у своїх власних найновїйших виданнх дуже до неї зблизились. — Вп. Н., секретар Руского Кружка в Циркху. Давнїйші рочники Правди послаємо Вам. Ваш устав при нагодї помістимо. Адреса п. Юрія Федьковича єсть: Ю. Ф. на улицї Осолннских в домі Домбчанского (або мож прислати и до Рускої Бесїди, з відки п. Ф. доручитьсє). — Вп. п. Пулю й у Відни. Стаття Вами згадає, хотя б и найцінїйша, не може бути поміщена в Правді, позаяє змістом своїм може більше заїтересувати деяких спеціалїстів нїж загал наших читателїв, на котрїй ми все мусимо оглядатисє. Впрочїм розправ наукових и літературних ми вже стїльки маємо до друку приготовлєних, що стаття тая мусїла-б дуже довго чекати, заким би прїйшла на ню черга. — Невїдомоєць жїночого роду. Ваше „Подорїжє од Полтави до Гадачого“ ми одержали; чи и коли єго надрукуємо, не можемо вже тепер сказати, бо ми не встигли ще перечитати статтї. — Вп. В. Торчин. Біографїю Кулика и поезїї ми одержали. Що до „Огляду ставу южноруского народу“ сповїстимо Вас як найскорше в Правді. Бажаємо дуже пізнати Вас самолїчне; сподїємось, що се незабаром наступить, — шкода тільки, що декотрі члєни редакції вїзджають из Львова и лиш немногі лишаєтсє.

Просимо о скорє надсиланє передлашнїх, бо від того залежиць и правильнє видаванє нашої часописи. Задля значних коштів не можемо друкувати більше ексємплярїв над число наших передлашнїкїв, и дальші н-ра посилати мемо вже лиш шим, кошрї передлашу вложили. Просимо також ровпростороняти нашу часопись, котра вже й по-ва границьми нашого краю знайшла притильну оцїнку у других Славнї, мїж знакомими и одномишлєнниками, кошрїх є у нас немало а в кошрїх деккі лєдвє и знають о єї иствнованю. Наколи передлашнїкїв значно прїбудє, ровширимо, не відвїсшаючи цїни, обєм нашої часописи.

Одвїчальнїй редактор: Др. Олександр Огоновскїй.

З пєчатї Ниститиша Стєвропигийского.

Виходить випу-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 16. (28.)
кожного місяця

ПРАВДА

Редакция и Адмі-
ністрація під ч.
12. улица Оссо-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 згр., на пів року 3 згр., на чверть року 1 згр.
50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одной стрічки
дрібним друком—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

Тогді Лазар з війском виступав,
Біля ёго иде бан Страхиини,
За ним військо хмарою ступав,
Сорок тисяч лицарів-завязтців;
Летять стріли та ратища острі,
Шаблі-мечі блискавками сяють,
Сікуть добре, в пень рубають Турків,
Девять башів зсікли-зарубали,
Десятого рубати почали.
Розганяють по Косову Турків,
Розбивають всі турецькі полки,
Розганяють немов вовки вівці,
Бан Страхиини мечем вививав,
Січе добре, добре затинаав,
Що махне раз, двацять голов впаде.
Бються, бються, вже й заходить сонце,

Притиснули, Турків обгорнули,
 Над рікою тісно обступили,
 От розібе, от розгромить боєм,
 Муратову переломить силу
 Славне військо лицарским завзятем.

Аж тут горе, горенько велике,
 Бранковенко Цар-Лазаря зрадив,
 Зрадник клятий з Турком накладає,
 А не братті в поміч помагає,
 Ані братті ні володарєви.

Ой він бачить та із полонини,
 Як всі Турки трупом полягають,
 Веде війська тисячів дванайцять,
 Тяжко збройних, наче огонь жвавих,
 Та у поміч Туркам помагає

И воює володаря свого.

Лягло трупом Лазарєве військо.

Ще осталоє тисячів дванайцять,
 Чим же-ж Турків, чим тут воювати?

А Вук, зрадник, Бранковенко клятий

Неманенька впропаща' коруну

Й сербське царство славного Лазаря;

Накладає з Бісурменом вражим,

Потомлених січе, в пень рубає,

Ой рубає до півночи пізно.

Тут то трупом лягло славне військо,

Лазарєва голова полягла,

Покотилась по бережю річки,

По бережю та понад Ситницю.

А Страхи́нин став у обороні,

Щоби Турки над ним не знущались,

Аж злетіла голова у ёго,

Покотилась по бережю річки.

Ой и чура Відосав ліг трупом

Ой ліг трупом при Лазарю з боку,

Рубаючи, та відбиваючи

Від гетьмана Бісурменів вражих.

Стогне чура; брящить остра шабля,

Брящить шабля в Страхи́нина бана,

Січе Турків, таї пересікає.

Тогді з неба ясна зоря впала,
 Вражій місяць*) став понад Косово,
 Бачить тоє Страхиин Баненко,
 Клине Вука, клине, проклинає:
 „Ой ти Вуче, бодай не родився!
 Зрадник клятий! будь проклята душе
 И на сѣму и на тому світі!
 Запродав ти нашу україну,
 Ой запродав, та завдав в неволю!
 Бодай тебе суд побив правдивий!
 Щоб из тебе голову зрубали
 Степанові лицарі завзяті,
 Що зневажив лицарскую славу
 На широкім на Косовім полі!
 Ой дай Боже, щоби не родило,
 Поки Серби знов не запанують,
 И їх втрата знов не повернеться!“

Й наvertsає свого вороного,
 Прибуває до Ситниці-річки,
 До Саджмні, камяного мосту,
 Та на мості чвару починає,
 Вражих Турків січе, в пень рубає,
 Дав Бог йому — рани він не має.
 До Крушева швидко прибуває
 В оборону славної цариці,
 В оборону вдовиці Милиці,
 Та любої Милоша дружини,
 Молодої пані Вукасави,
 Щоб їх в гарем Турки не забрали,
 Безталанних молодих вдовичок,
 Та безцарих голубочок сизих,
 Гожих, пишних на всю україну.

Прибуває ж та Бан до Крушева,
 Виходжає Милиця на суетріч,
 Вихожає й Вукасава гожа,
 Вукасава, Милоша дружина,
 Й мов зазулі в лузі закували,

*) Турецке знамя.

„Ой нам горе! горенько велике!
 Ой де-ж наші лицарі завзяті!“
 То Страхинин усю правду каже,
 Все, що сталося на Косовім полі,
 Як цар в бою поліг головою,
 Як впав в бою Юг-Богданко сивий
 Й ёго девять Юговенків славних,
 Як впав в бою Відосав та й чура,
 И завзятий цетинский Владика,
 И всі славні сербські вовводи;
 Та як зрадив Бранковенко клятий;
 Повідає теє у Крушеві.

(Дальше буде.)

ЗАПОРОЖЦІ.

Казка — Ивана Нечуя.

Над Дніпром, коло славних порогів, в селі Старому Кодаку жив собі молодий лотсман Карпо Летючий. Як и всі лотсмани, він був потомок славних Запорожців и мав увесь хист, всю вроду запорозьку. Високий, чорнявий та кучерявий! гарний з лица, гарний с стану, кругом гарний ще-й до того сміливий! Ще з малку брав ёго с собою батько на байдаки та плоти, переводячи їх через пороги. Карпо знав добре всі пороги, всі забори, знав кожний камінь. Він любив пороги, бо зріє коло їх. Карпо любив летіти стрілою прудким козацьким ходом через пороги, летіти птицею з лави на лаву; любив слухати, як шумить Дніпро на порогах, як реве Звонець або Дід и обливає бризками ёго горяче лице.

Лотсманский отаман дуже любив Карпа и настановив ёго дядьком; не вважаючи на ёго дуже молоді літа. Отаман вірив ёму, як самому собі.

Ото раз приплив до порогів великий байдак якогось багатого купця.

— Дай мені, отамане, лотсмана, та найпевнішого, найлучшого! каже багатий купець до отамана.

— „Не ма в мене певнішого и вірнішого лотсмана, як Карпо Летючий, хоч він и молодий. Посилаю ёго, то все одно, що й сам иду,“ одказав отаман.

Вимірили байдак, зняли з ёго трохи ваги, приборили довженне стерно. Готове судно в страшну дорогу! Карпо поблагословився в отамана и вилетів орлом на байдак. Всі попереду сіли по українському звичаю, потім стали на коліна и помолились Богу. Ніхто не знав за певне, чи вернеться живий до дому!

— „Щасти-ж Боже!“ промовив отаман до Карпа; „як щасливо вернешся до дому, то дам тобі велику, велику плату! що маю найлюбішого, наймилішого. Пам'ятай! Моє слово тверде!“ — промовив отаман Иван Музика, ще й сивим вусом моргнув.

У Карпа дуже забилось серце! бо гарна була, як картина, Музичина дочка Олесья. Він почув, що в ёго виростують орлині отаманські крила.

— Гребімо! крикнув він на гребців, ще й рукою махнув.

Гребці запустили гребки в воду. Байдак знявся з місця и полетів, як птиця. Коло стерна стояв, як той явір високий, Карпо Летючий. Серед Дніпра на судні, в прозорому повітрі малювалося ёго молоде лице, біла сорочка, червоний широкий пояс. Він гордо поглядав на Дніпро, а очима все бачив чорні Олесені очі, біле личко.

Погода була тиха, тиха и ясна. На дворі був ранній теплий ранок. За Дніпром починало червоніти небо широкою смугою. Вода в Дніпрі стояла тиха и гладенька, як скло. А там десь далеко в низу вже стогнав, неначе під землею, первий поріг кодацький.

— Шамни разом, друзі! крикнув Карпо. И гребці шамнули, а байдак полетів, неначе на крилах.

На гладенькій, як зеркало, воді почали скакати неначе білі кромши, а булькотячи, знов ховались у воду. Поріг був недалечко.

— Шабаш! крикнув Летючий, и всі гребці підняли гребки. — До стерна! командував він, и всі кинулись до стерна, щоб направити байдак просто на проход.

Зашуміла вода й заревла. Кодацький поріг появился весь, од берега до берега, весь білий, вкритий піною та бризками. Байдак загув и полетів з лави на лаву рівно, як стріла. В одну мить ёго

перенесло через поріг! Вода обривала гребців и приснала Карпові кучери. Судно тихо загуло, як порожня бочка. Вони перехрестились.

Карпо не зоглядівся, як байдак минув Звонецький, Сурский и Лохлиський пороги. Їго смілива й горда душа палала щастем. Водяна курава й бризки тільки прохолоджували йому лице.

Ще було чути, як стогнали висші пороги, а тут уже заревів Дід чи Ненаситець. Погода на Карпове щастя була все тиха та ясна. Сонце обсіпало гарячим світлом білі пороги и чорні Карпові кучери. Дід усе ревів та стогнав, все дужше та дужше, неначе десть ревла череда волів, неначе десть стріляли з гармат або дзвонили в великі дзвони. Од берега до берега на Дніпрі появилася білий гребінь неначе біла грива величезного коня. Ще пройшла хвиля, и перед Карповими очима встали з води всі дванадцять Дідових лав, страшних, сердитих, біснуватих. Карпове серце дуже застукало в грудях! Байдак уже був направлений стерном як раз на хід и летів, як стріла.

Коли се де не взялась вітрова полоса! Вітер дмухнув трохи збоку. Коло самісінького порога вода вкрилась неначе чорними воронами. Вітер ухопив судно и зніс трошки на бік.... В душі в Карпа похололо.... Він сам кинувся до стерна, кричав на гребців, махав руками, налягав на стерно грудьми. Але нічого не допомогло! Велика сила вхопила байдак и внесла на бік. Байдак полетів з лави на лаву и черкнувся дном об Зелений камінь, котрий одначе не шкодить байдакам. Судно разом загуло, наче крикнуло и знов полетіло як стріла, та все звертало у бік. Ще низше його вхопив страшний камінь Крутько и обкрутив кругом себе... Байдак застугонів, зачепився довгим стерном за Крутька. Стерно хруснуло, як трісочка, и переломилось на троб. Тепер все пропало, все згнуло!

Карпо и гребці зняли руки до Бога.

Вода вхопила байдак, як легеньку трісочку, крутила його на всі боки, понесла и кинула на лаву. Судно заревло перед смертю, затріщало дуже страшно, аж перемогло великий клекіт Ненаситця и впало на остру скелю. Каміння одбило йому весь ніс. Колодки полетіли в низ и розбились на маленькі поліна. Часть судна зачепилась на скелі. Люде, як птиці, держались за вірівки.

Пекло не було таке страшне, як Ненаситець! З-верху ревла вода, в-низу кишла хвиля. Цілі гори білої ревучої піни бились об каміння, скакали в-гору, закручувались гребіннями, и знов падали назад на каміння. Од берега до берега ніби лютовала біла водяна

буря, крутились вихри, вертілись чорторії, неначе все те викидав підземний огонь, або заховані на дні вітри.

— Пропала на віки моя честь! Втеряв я на віки мою Олесю! Честь моя! Олесю моя! Що скаже тепер отаман, як я вернуся живим до дошу! — говорив Карпо, висячи над страшною безодню.

В-низу од порога лотемани вже побачили розбитий байдак. Човни й дуби вже поплили спасати живих людей и крам. Один був вже наближився до скелі, де висів байдак, вже лотемани кидали вірєвку гребцям, щоб пристати з боку до тибі скелі и забрати хоч людей.

— Пропає я на віки! Втеряв я на віки Олесю! Нащо мені жити на світі! — крикнув Карпо и скочив в білу кипучу хвилю.

Карпо тільки й памятає, що вода клекотіла, крутила ним, кидала ёго то в-гору, то в-низ, як вода в печі кидає зерном в казані. Вже вода залила ёму уха, рот. Карпо вже ждав, що вода от-от вдарить ним об скелю и розмістить ёго, як немосточку. Коли се він почув, що разом так и полетів у низ, в якусь безодню, и стратив память.

От прокидається Карпо и дивиться, аж він лежить на сухому. Полапав він рукою кругом себе и налапав мягкий мох а під мохом твердий камінь. Окриває він очи и бачить світ.

— Боже мій! де се я? Чи мене витягли, чи я вмер, чи се мені сон сниться? подумав Карпо и глянув у гору.

Високо над ним висіла водяна стеля. Він почав придивлятись и побачив, що там у горі лилася вода, текла, пінялась и навіть шуміла, а через ту воду, як через скляну стелю, синіло небо, а серед неба світило ясне сонце. Біла піна купама летіла и часом заслоняла сонце, неначе хмара; а через піну, через хвилі мінялося сонце: то синіло, то червоніло, то жовтіло, то знов блищало як золото.

Глянув Карпо кругом себе и побачив, що він лежить на скелі. Отглянувся він на всі боки, и знов ёму здалося, що все то був сон: и той байдак, и та біда на порогах, и та отаманська обіцянка... Він побачив, що під водою стояла, як стіна, рівна скеля од одного Дніпрового берега до другого: то була одна лава Ненаситицького порога; а там далі нязше знов стояла друга рівна скеля, така сама як в перша. Кам'яні стіни були вищі од високої дзвіниці, а по-верх їх лилася цілий Дніпро и постлався над ними водяною стелею.

От дивиться Карпо в-низ, а меж тими стінами росте пишний сад, про якого тільки в казках розказують. Там розстелялись зеле-

ною скатертю луки с такою травою, як и на землі; там були розкидані невеличкі, але гарні пригорки, велике каміння, то остре як дзвіниці, то рівне и високе наче стовпи. И все те місце було гарне, як рай: зеленіло галми, лужками, садками, виноградом. Між зеленою травою цвіли всякі квітки. Карпо бачив під самою скелею, де він лежав, пишній рожовий кущ, чув навіть пахощі од рож и васильків. З-верху с-під водяної стелі понавішувалось на скелі лататя с широким листом, з білими и жовтими квітками, висіло купами дрібне, як пух, зелене підводне зілля... Скрізь світило сонце через водяну стелю, але той світ був тихий и разом ясний. Краса того місця так счарувааа Карпа, що вся ёго жизнь, з малку и до парубоцтва, здалась ёму якимсь сном. Ёму хотілось тільки дивитись то на сади, то на скелі, то на кришталеву стелю, синю од синёго неба а часом блискучу, як цвіт веселки.

Придивляється Карпо в-низ, аж похід галми неначе ростуть купи високих червоних та синіх квіток. Придивляється він лучше, аж ті квітки ворухаться: то були люде. Два чоловіки йшли просто до того місця, де був Летючий. На їх були високі чорні шапки с червоними верхами, сині кунтуші з рукавами на одкид.

— А чого ти, хлопче, заліз туди, куди тобі не годилось би лізти? спитали вони в Карпа.

— Хто ж ти такий? Що ти за людина?

— „Я...“ почав Карпо та й не доказав, бо забувся як ёго звали.

— Злазь до нас!

— „Не ма кудою злізти, бо скеля крута, як стіна!“ крикнув Карпо и почув, що ёго голос зовсім змінився: став дзвінкий, рівний, голосний. Карпо заговорив, неначе пісню заспівав.

— Скакай, не бійся! крикнули ті люде до Карпа.

Карпо скочив и зараз почув, що він тихісенько спускається на землю, як обережна птиця спускається з неба на дерево. Ті люде піддержали ёго за руки и постановили на траву.

Карпо глянув на тих людей и трохи алякався, и здивувався, и замилувався. Такі вони були високі, рівні, дужі! Такі вони були гарні на вроду, що він таких людей не бачив ні між панамі, ні між простими селянами.

— Еге, ти хлопче з України! промовив один з їх, и голос ёго розсипався між скелями, як весняний первий грім.

— „З України,“ тихо обізвався Карпо.

— Чи вже-ж тепер на Україні стали такі маленькі та мизерні люде, як отсе ти? спитав один чоловік, и обидва вони якось жалібно усміхнулись.

Карпо, глянувши на їх несказану красу, трохи опам'ятувався и став смілівійший. — „От-такі, як бачите!“ промовив він.

— Хто-ж ти такий, хлопчику? спитали вони.

— „Я лотсман на порогах.... Летючий на прізвище....“ сказав Карпо, а ймення свого все таки не пригадав.

— Правда, ти розбив байдака!

— „Правда,“ промовив Карпо, и та гірка правда прийшла ёму на память, як дуже давний, Бог зна' колишній сон.

— Ходи же з нами, сказали ті люде и повели Карпа далі, ставши по обидва боки.

— Як же тобі здалося в нашому краю? Чи гарна наша сторона? спитали вони.

Карпо тільки глянув на ту стелю, де сонце раз-про-раз блищало, як блискавка, всіми цвітами, и затулив очи рукою.

— А знаєш, хлоцчику, хто ми? спитали вони в Карпа.

Карпо тільки глянув на їх чорні очи и великі шовкові вуси.

— Ми козаки Запорожці. Чи ти чув що про Запорожців?

— „Чув, що колись за порогами була Січ; мені покійник батько дещо розказував.“

— Ото-ж, щоб ти знав, тут тепер Запорозька Січ, промовив один запорожець. Ото, бач, як зруйнували Січ, а помочи нам не було де взяти, та наші характерники зачарували Січ. С того часу наша Січ з островом, з Гетьманом, с козаками от-тут! Нашу Січ поглинув Дніпро. Чи бачиш, ондечки далеко, далеко ворухатся по-під гаєм за от-тією скелею неначе червоні квітки? То наше січове товариство.

И обидва козаки повели Карпа на зустріч тому товариству. Всі вони трое ввійшли в невеличкий лісок. В тому ліску зовсім не було тіни; скрізь попід деревом блищав однаково ясний теплий світ.

Карпо озирнувся на бік и побачив, що через обох Запорожців було видно кожне дерево, кожну квітку. Запорожці здались ёму тиняю, одначе він и кришки не злякався, бо страху там зовсім не було на тому світі.

Зараз за ліском вони стріли інших козаків. Запорожці сиділи на зеленій траві групами, сиділи на дрібному камінні, стояли по два, по три, розмовляли між собою и всі поглядали на Карпа, як на якесь диво. Всі козаки були високі, рівні та здорові; всі були гарні, повбирані в гарну одезу неначе в празник або в неділю. Вони стиха розмовляли, а Карпови здалося, що то ревуть страшні Дніпрові пороги.

— Отсе наш січовий курінь! Ми побачимо ще не один курінь, поки дійдемо до нашого гетьмана, промовив один Запорожець.

— До гетьмана! до гетьмана! закричали деякі Запорожці, и слідком за Летючим и за ёго двома проводирями посипались всі козаки.

От вони йдуть та йдуть, и зайшли в тихе, спокійне місце навкруги обставляне камінням. В тім крузі, під самою високою камяною стіною, був пишний сад, а в тому саду росло всяке дерево. На дереві висіли сілі яблука та груші, червоніли вишні та черешні, червонів та жовтів спілий виноград, порозкладавши широкий лист и важкі китяги ягід скрізь по камінні. Те місце було зовсім одгорожене, тиша була там аж мертва.

В тому саду скрізь попід деревом стояли камяні лавки, а на лавках сиділи старі запорожці. Їх борода білила як сніг, а вуси у всіх були чорні. Старі Запорожці одпочивали. На їх старих, поважних лицях, спочивали думи. Всі вони сиділи, позгортувавши руки и посхилявши в-низ важкі голови. Карпо глянув на їх, и ёму здалося, що вони повироблювані с каміня або з дерева. Вже Карпо перейшов через сад, а вони аж тогді встали, як наблизився первий курінь и закричав: до гетьмана! до гетьмана!

Тільки що Карпо минув високу камяну огорожу, він побачив уже другий сад, весь зелений, весь засажений квітками, а с того саду лився чоловічий голос, та такий же гарний та дзвінкий! Хтось співав козацьку думу дуже старинну. Голос той лився низом як грім, то підіймався в-гору и дзвенів як голосний дзвін, а під той голос стиха грала гандура, неначе птиця щebetала. Карпо ввійшов у сад и побачив, що ту думу співав синий кобзар, сидячи на каміні, а кругом ёго сиділи й стояли козаки середніх літ и слухали старинну думу про козацьких гетьманів, про славні давні діла на Україні.

— До гетьмана! до гетьмана! стиха промовили старі Запорожці, и кобзар перестав грати й співати. Всі козаки знялися з місця и рушили до гетьмана.

От минув Карпо и той сад, и всі вони вийшли в зелений гай. Той гай був такий гарний, як у нас буває він гарний весною. Дерево зеленіло, як серед дня під ясним південним сонцем. Незвичайний світ пролизував кожний листочок на-скрізь: всё дерево з листям було ніби виробляне з зеленого тонкого скла. Здавалось, ніби світ бризкав с середини кожної гілки, с кожного зеленого листка, с кожної квітки и травини. Карпо мусів прикрити очі рукою.... В гаю щебетали соловейки, кували зозулі, туркотали горлиці, щебетало всяке птаство. Між деревом скрізь цвіла роза великими кущами, цвіли гвоздики, чорнобривці, півонія; зеленіла між купами квіток рута, мята, любисток. Все те було освічене весняним сонцем, бо нігде під деревом не було тіни. Весь гай с квітками й птицями блищав и світився на-скрізь, неначе був витканий з одного світа и с самих квіток та птиць.

Серед того гаю було зелене поле. Там сиділи на каміні три кобзарі и грали козака до танців, а кругом їх на зеленій траві танцювали молоді, хисткі як очерет, козаки. Червоні верхи на шапках, червоні рукави миготіли на зеленому полі, ніби то літали огні, ніби раз-про-раз блискала блискавка. Високі тонкі козаки, з тонким станом, так переплітались між собою, як от переплітається тонкий очерет, коли ним колише вітер. Карпо бачив, що козаки танцювали, неначе птиці літали, бо не згинали навіть вершечків трави під золотими підківками и тонкими закаблуками. Танок був такий жвавий, такий веселий, що в Карпа аж жижки затрусились до танців. Навіть старі Запорожці стали кругом, довго дивились, поки не заговорили: час до гетьмана! до гетьмана!

Музики замовкли. Старі діди повели на перед, а за ними посипались юрбою молоді Запорожці.

От пішли вони далі и прийшли до якоїсь невеличкої річечки. Карпо там примітив, що через кам'яну стіну в одному місці прорвалася вода и потекла річечкою, бистрою як птиця. Вода падала с каміня на камінь, шуміла й кипіла, неначе одскакувала од розпеченого каміння. Через воду був міст: то лежав великий та широкий плісковатий камінь. За річкою, далеко, далеко, аж під самим берегом Дніпра росла велика діброва. Дерево було таке високе, що трохи не доставало верхами аж до води! Густе й темно-зелене гілля висіло з-верху, як найгустіші хмари. Дерево стояло темною рівною стіною. Над тією дібровою стояла ніби дуже ясна місячна ніч, або ясний вечір. На зеленому полі скрізь попід дібровою було видно мо-

гилі. Над кожною могилою стояв у головах низенький білий кам'яний хрест, а в ногах ріс дуб. Перед кожним хрестом палав великий ставник, а в кожному дубі був застромлений козацький меч. В тій стороні світ був такий тихий, що ставники горіли, як у церкві. Йдучи проз те місце, Запорожці почали хреститись и молитись, по-здіймавши шапки.

- „Що то таке за річкою?“ спитав Карпо в одного козак.
- То наше кладовище, одказав козак.

(Дальше буде.)

Маркиян Шашкевич.

(Річ пр. Верхратского в 30. роковини смерти М. Шашкевича.)

Всечесні Гості!

Нині зібрали-смо ся, щоб почесити дорогу пам'ять Маркияна Шашкевича.—Маркиян Шашкевич! Кому-ж з справдешних Русинів не звісне тое имя, вирите незатертими буквами на листях нашої словесности народнїї! Котрий из Русинів не зрадіє, що межі нами явився був муж такого характера, як Маркиян! — а разом котрого из нас тут притомних не обгорне сум за втратою так дорогого лица, лица, що так рано зійшло из видна собі живої діяльности; бо Маркиян наш саме в цвіті свого віку покинув тую падоль земну, розчавши працю, та у первочинах єї лишивши. Зів'яв єси Маркиане порано — зажуривши тим не лише серця близьких Тобі з своїни, але серця всіх належачих до тої самої, що и Ти великої сем'ї люду. Та хоть и заіміли уста чесної людини, не замовкла идея ним голошена, про котру він туряв все своє лихопадне житє, за котру страдав и гірко страдав не тільки від чужих, але — жаль згадати, и від своїх.

Маркияна Шашкевича зовсім справедливо уважаємо творцем народнїї рускої літератури в Галичині. Література наша вправді

не нинішня. Перві почини ві даються помічати вже в ІХ, Х, а іменно ХІ. століттю. Коли бо разом з водворенем Християнскої віри по грецькому обряду введєн зїстав на Руси и язык Словєньскій, Болгарскій, на котрїм списані були книги церковні, розжився той язык, яко літературний у нас, и був у руских містах а іменно в Києві бїльше плеканий, чим у самїй Болгарщині. Окрім річей богословних писались на нїм також договори с сусїдними народами, похвали каганам т. зн. князям, літописи або хронїки чи повісти „връмьннихъ лѣтъ“, як іх сами літописці зовуть; закони (Правда Руськая), описання подорожей до святої землі так званих паломників и пр. — Коротко сказавши на тїм язиці писалось все, що у тодішних, менше просвіщєних часах будило загальний интерес народа. Про славіні походи князїв співали народні пївці и величали іх память в народі. Була своя питима віщба або поезія, були свої віщунї, Бояни, соловїї древняго времени, що рокотали пїснь про славу Рускої землі, а коли співали пїсню, думкою „розтікалися по дереву, сірим вовком по землі, шизим орлом під облаки.“ В переспївах слави своїх витязїв уносились они бистролетною фантазїєю мов тї соколи, що здоганяють стадо лебедїв. Пїсни, які тоді складувано, були то твори епичні, котрі у нас називано подїбно як в Греції „Епос, слово“ словами. Декотрі из них задержались єще и до нашого часу в пїснях богатырских, однакож в виді дуже измїненім и уривочнім, так що іх лише вбачливий ум знавця здоліє одмітити. З цілої нашої віщби старинних времен уцілило лише „Слово о польку Игоревѣ“, епос с столїтя ХІІ, твір вправді не великий, однакож дуже цїнний, поетичними порівнянями и цілим укладом живо нагадуючий козацькі думи с столїтїя ХVІ. и ХVІІ. Все те писалось на язиці, котрий однакож, іменно в річах нецерковних, сильно підлягав впливови місцевого языка народного, котрим був руский. Так отже витворювався язык літературний полуболгарскій, а розжився він у нас вже тоді, коли у прочих братїй Словян на западі єще и згадки не було про свою народну словесність. Писано бо там тоді лише по латині. Що до розвитку літератури питимої були Русини первими. Не дивниця-ж про тоє, що по придлучєню Руси до Польщи руский язык яко язык словянскій, а затїм ближе споріднений з народним языком Поляків, з легкостю запановав на дворах польських королїв и став урядовим. Однакож опісля судьба руского языка змїнявся. Поляки бо взяли образовати свій язык народний, а язык руский втрачає своє значінє. До того єще часті напади Татар на рускі землі и много инших дїйцїв причинились, що нива наша словесности на самїй Руси стала пустїти и яловїти.

Коли у Поляків література на чисто народнім язичі розвивалась що раз красше, и виражала визначно потреби тодішнього общества польского — у нас словесність писана мало що не пішла дальше, оберталась все в дуже тіснім кругу, писались бо по руски окрім річей церковних майже самі лише літописи, змаганя про обряд, завіщаня и т. н. А и надто все те писалось не в язичі, якім говорять народ, а штучною мішанною язика церковного и живучого, констракціями язиків клясичних, з примішками чим-раз-то густішими польских слів и вираженій. Побіч де чого иншого причинилось и се до того, що явик польский, яко живучий, маючий природнійші вимінки до иснуваня, на щот руского розширявся у нас именно між шляхтою. Письма XVII и XVIII в. представляють нам сумний вид сумішки и неладу язикового. Побіч запутаної и зведеної книжної справи плекався справдешною самосією язик руского люду, звінкий, могучий, красний и величавий. В піснях процвітав він неувядаємими цвітами, маючи глибоке коріне в простім но численнім люді. Однакож язик сей, подібно людови, що ним говорить, родивсь красним, та нещасним. Навіть самі Русини-письменники, мало або, и зовсім не звертали на ёго свої уваги. Се-ж преці річ черни, мізковано — а так вагувано ся и подумати, щоб той язик, на котрім так милозвучні співано пісни, піднести до значія літературного.

При поділі Польщі дісталась Русь по головній часті Австрії и Росії. Від того часу часть приділена Австрії, діставши назву королевства Галиції, розвивалась зовсім оддільно від прочої часті Руси полудневої, вістаючої під скиптром Росії. Случаї инородні виробили одмінні обставини в Галичині а Україні, так що и призабуто, а може и не хочено знати, що люд замешкуючий Русь так звану Червону єсть частиною того народа, що зветься полуднево-Руским. Тож и література наша розвивалась собі окремо в Галичині, окремо на Україні. Взаімної виміни словесности в обох частях трохи що й зовсім не було. Небавом постав новий зворот в літературі кужнорускій и то на Україні. Иван Котляревский, мов би шуткуючи, перелицівав Виргилієву Енейду (в. п. 1798.) и тим поклав основу до словесности народній на инших підвалинах. Як би ні було, Котляревский показав, що и на людовім язичі дасться написати, отворив нову епоху в нашій літературі. Однакож знано ёго переважно лише на Україні, у нас Котляревский ледви де кому був звістен. До того власно в Галичині удержувався пересуд до язика людового як найдовше и найуцірнійше. Не многі твори, які тоді писано по руски, були що до

язика, если не зовсім, то по крайній мірі полумертві. Однакж писці годішні и не думали оживити руску словесність людвою річею, — а хоть и яке слово людове заблукалось в їх письмах, то се лише у менше учених з-нехотя, случайно, мов з нечева. Силковалося загалом писати якимсь висшим окладом — а творено дійсно, язикову патвору. Не многі люде, котрі приятнійше смотріли на язик людвий, або зовсім в сій справі не забрали голосу, боячись допевно, що-б їх противники не перерутили, або були вельми нерішущі, в загалі однакж придержувались зіпсованого скусу, який межі письменниками пановав. Письма тодішних письменників галицьких мож би назвати губами, обрісниками и пліснями непотішно вкриваючими трухлий вже пень величавого колись дерева, за яке вважати випадає давнійшу словесність руску.

У тих сумних обставинах явився згодом-перегодом талант саморідний, котрий сміло продер мраку передрозсудків и промостив нову дорогу нашій словесности в Галичині, дорогу, на котрій за кордоном вже кількадесять років ступано. Тим саморідним талантом єсть Маркіян Шашкевич. Ним станем говорити о діяльності його літературній и о впливі який мали його писаня на молоді вибростки нової літератури рускої в Галичині, хочем в короткости подати зачерк его житєписи.

*

Маркіян Шашкевич родився з отця Симеона Шашкевича, священника руского р. 1811. в Підлісью, селі положенім в Золочівщині, коло Олеська. Підліссем (а не Підлісєм, як хибно пишуть у книжках) називаєсь село від того, що лежить під цілою низкою лисих холмів, так званих „лисих гір.“ Природа Підлісся справді чаруюча — а у тій прелестній стороні, саме на найкраснім місци стоїть домівство священника, окружене садом и лісом безпосередно майже притикаючим до саду. Пробуваючи у тій околиці справді хилиться душа внятливого для краси природи чоловіка до любого думаня. Тут то прожив Маркіян на лоні родини первий вік дітський, корінячи в собі до родини и родимого місця любов горячу, котру ошісля и виспівав в своїх милозвучних думках. До шкіль нормальних ходив в Золочеві, а гімназію окінчив в Бережанах, де учився добре. Вже в юних літах своїх одличався Маркіян дотепом и любовстю в поведеню — був тому дуже люблений и в родині и від товаришів. Бувало, коли приїде домів, чи на свята, чи на ваканс, сейчас понаписує стишки з пожеланем для родителів, а сестри и брати

квапно вивчаються сердешних творів Маркіяна. Скінчивши гімназію вступив до руского сіменища ві Львові и уписався яко слухатель на курс філософичний. Однакож вкортці видалено Маркіяна с сіменища за для невеликої провини, именно, що був забавився разом с товаришем довше над позволену годину. Виключене с сіменища еще діткливійше далось ёму учути, бо отець угніваний відказав всяку поміч, а так узрівся Маркіян полишеним, одноким в широкому світі. Однакож:

У невзгодинах житя
Зосталиться лиш душа.

Тож и Маркіян наш не унивав, не упадав на дуці, противно с всею енергією боровся чесно с перепонами, які мов нарочно насувала ёму лиха доля. Записався в всеучилищи яко слухатель філософії, и явся пильно учути. Однакож журба о хліб насущний далась ёму добре в ознаки, а також занепав він на здоровлю и без того у него утлім. Доперва по укінченю філософії по трох роках прийато ёго спять до сіменища. Живучи вні сіменища займавсь Маркіян Словенщиною, запізнався з важнійшими творами словесними народів словянських, а передовсім з ческими ділами трактующими о Словянах (діла Добровеского, Шафарика, Коляра) и з збірниками людових пісень сербских. Помянуті діла, здається, були первою понукою для Маркіяна писати на тім язичі, яким говорить люд. В тім намірі тим більше укріпився, коли вєкорі попалась ёму Енейда Котляревского и Збірник пісень українских Максимовича, а він з радостю помітив, що язык у тих ділах зовсім зхожий з словом, яким бесідують в Підлясью. Він став пильно вивчовати язык свого люда, а вєкорі одважився пробу своїх студий в світ пустити. Первим ёго кроком на поля літературнім був „Голосъ Галичанъ въ прєсвѣтлїй, прєрадостнїй. xš (шістьдесятий шестий) день рождєства Ёго Императорскаго Вєличєства Франца І. Цѣсаря Авєстрїйскаго, Короля ихъ наймилостившаго“. Вь Лвигородѣ типомъ Инст. Ставроп. 1835. (8) стор. 3. — В тодішних часах, коли на пальцях мож було почислити письменників руских, сим невеликим твором звернув Маркіян увагу на себе. Саме в той час здружився він з двома горячими народовцями Яковом Головацким и Иваном Вагилєвичем. Лучила их тісно любов народа и невсипуща жажда, прислужитись для питоменної літератури, для ріднєго слова. Они добачали, що усі віти Словян, хоть ще не зовсім, але таки хорошо вже розпізнані — лише одна віта Русинів, віта так красна, майже цілком не звернула на себе гідної уваги,

Тоді-то з болю серця мусіли виречи жалкую правду „судилося нам послідними бути“, — як се читаем в переднім слові Русалки, (Русалка Дністровая. У Будимѣ. Письмом корол. Всеучилища Пештянського. р. 1837. (8) сторон 133.) котру зладив при помочи Головацкого и Вагилевича Маркияна, принявши від тепер словинське имя Руслан, подібно як ёго други прозвались первий Ярославом, другий Далибором. Однакож с певною гордостю и узнанем непорочнїї краси ріднїго слова прорекають дальше: „язик и хороша душа руска були серед Славянщини, як чиста слеза дївоча в долони Серафима.“ — „Русалка“, не вважаючи на єї правопись и не хорошу внїшність, єсть то дуже цінна книжочка, обіймаюча окрім хороших творів оригінальних и переводів Маркияна, Ярослава и Далибора, також пісни народні, Галицкі. На внутрішній вартости діла однакож не многі пізналися; зіпсованому скусови, який тоді володів, не сподобались то правопись, то язик, то сєс, то тєс — а так молоді други, а именно Маркиян, бо-ж він був душею того видавництва, побачили свою щирю працю, живе слово, котрим они так дорожили, обсмїяне и поругане. Було се опять розчарованє, яке стрїтило Маркияна на тернистїй пути ёго життя. Маркиян однакож не похитнувся — він все остав вірним своїй идеї.

Коли Маркиян був на четвертїм році теологїи, радив ёму єпископ Снігурский, щоб святився нежонатим. Однак Маркиян слїдовав за радою своєї матери (отець умер був ще в Сїчню р. 1837), а відай головно по нуці власного серця; бо залюбившись в дочці Крушиньського, приходника Деревні, оженився з избранною свого серця р. 1838, а відтак після висвяченя пішов з-першу на адміністрацію до Нестанич, потім до Гумниск, а на останку до Новоселиць, коло Миятина (в Золочівщинї). Скрїзь переслїдовала ёго лиха доля, про котру він нераз у своїх думках співав, що аж серце крає.... В добавок бїди, хирє вже від природи тіло западало чим раз небезпечнїйше, а то тим бїльше, коли Маркиян не зважаючи нінащо віддався неустанній праці в вичуваню рідної бесїди — и загалом наукам, а именно исторїї Словян. Тоді-то читав Маркиян — як се из листів оставших по ним видко — повісти Квітки, писаня Гребінки, Метлинського, перві твори Шевченка и Куліша, и праці декотрих инших писателів поміщені в Ластівці, що видав Гребінка в Петербурзі р. 1841 — а ёго любяча душа горїла невсипучо улюбленою думкою утвореня нової дороги словесности на нових людових підвалинах. Між тим занепадав все гірше, слабїсть убїльшилася до того

ступня, що тратив взор и слух, а на весну р. 1843 закінчив в 32 р. від роду своє коротке, но трудолюбиве и чесне житє, не доживши поїхати ради ліченя у гори, за котрими в слабости так дуже ба- новав.

Сметрь передвчасна того щирого народовця указала доперва, яку втрату понесли Русини. Маркиян бо, хоть ёго виданя за-для вкорінених пересудів тодішного часу не одну гірку и незаслужену догану витерпіти мусіли, був таки огнищем, осередком всего літера- турного житя, на яке тоді могла здобутись наша Русь Галицка. Всі лучші уми тодішного часу горнулися до Маркияна, а він їх загрівав и словом и ділом. Тож у творах лучших писателів скрізь визначу- валось мов вдохновене Маркияново; — словом, Маркиян був у своїм часі душею всіх лучших народних літератів. Тому и каже Никола Устянович, безперечно найлучший по Маркияні поет галицко-руський, в згадці за любим другом, так рано згаслим:

„О прийми радо, прийми друже милий
Сей первіснокоч моего думаня :
Твое то зерно , Твій труд печальний
И в дар печали вірна чувствованя
Тобі го назад складаю !“

Твори музи Маркиянової, непечатані за ёго житя, явились по смерти писателя у різних виданях руских, мов любий відгомонок са- мого Маркияна, ділаючи справді електрично на всю читаючу публіку руску. И так в I. части Вінка (1846) поміщено кілька дрібних поезій, и частина з довшої поеми „Перекинчик бисурманський“, (котра к жалю нашому лиш з тої частини нам звісна, бо прочі части деєь запропастились); в альбумі на р. 1860 виданім ві Львові, поміщено кілька поезій Маркияна ще нігде не печатаних руских и польских, и кілька листів ёго приватних. Також лист сестри Маркияна, Вп. Юляни з Шашкевичів Сметанової, писаний до Володимира Шашке- вича, сина Маркияна, котрий містить в собі точнійший и подроби́т- ший розказ о житю Маркияна. — В „Вечерницях“ р. 1862 помі- щена в ч. 20 думочка „Над Бугом“ случаєм спасена від запропа- щеня; думка ся дуже цінна, тож редактор и називав єї „найдений скарб.“ — Окрім оригінальних стихотворів Маркиян переложив та- кож кілька Сербских пісень (Русалка 1837.) а з чеського цілу „Ко- роледворську рукопись“ из „судом Любушиним“, котрі то послідні мали дістатись Срезневському, звісному літератови російському. В Ру- салці и I. томі Вінка поміщені лиш слідуєчі куєні: „Китиця, Олінь, Лишена, Зазуля“; в Вінку окрім сёго и „Рожа.“ Писав також цви-

тучою прозою, як се бачити можно в казці „Олена“ (Русалка) и „Неальмах Русланових“ (в Вінку). Вважаючи на недостаючу одвітних учебників шкільних зладив Читанку для малих дітей до шкільного ужитку (видану Галицько-руською Матицею р. 1850.) Що до вибору куснів и языка ся читанка о много висше стоить, ніж деякі вищі учебники, що опісля появились. Перевів тож декотрі частини из „Zamiek Kaniowski, Severina Gozinińskiego“ стараючись по власнім ёго вираженю: „духа руского віючого в тім творі уняти в начинє руске“ (в Основі р. 1870, ч. 27. з д. 29 Грудня, поміщена частина перекладу та лист Маркияна до польского поета Тадея Висилевского и лист тогож до Маркияна). — Також переспівав теперішнім языком руским старинну думу „Слово о полку Игоревѣ“, поясняячи ёї власними увагами. В остатних роках життя свого взявся за переклад св. Евангелія. Де однакож обі послідні праці заділись, незвісно. Впрочім написав по польски розправу „Azbuка i abecadło odpowiedź na zdanie J. Łozińskiego o wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego. Перемишль, 1837.“ зашчытаючи словянські письмена, яко єдині, котрі належить уживати в письмах руских.

В бібліотеці університета Львівского мають ще находитись „матеріяли истории навернення Словен до віри Християнскої“ и розправа „О Богдані Хмельницькім.“

(Конець буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Бесіда Руска и Дім Народний.

Нераз уже згадали ми в „Правді“ о спорах, якими в новіших часах заряд „Дому Народного“ непокоїв „Руску Бесіду“. — Ми ограничалися при тім на подаваню коротких звісток о сій так важній и донеслій справі, бо не хотіли ми публичним представлєнєм цілого току спорів сшияти доведеня угоди, до якої товариство Руска Бесіда в згаданій справі словом и ділом завжди стреміло.

Нині однакож, коли заряд Дому Народного виточєнєм нових спорів и способом їх ведєня оказав ясно, що ёму ходить о знищенє всіх руско-народних товариств и институцій, котрих члєни не хотять

*

вірити в неомильність пп. Павликова и Ковальського, нині узаємо собі за обовязок познакомити наших читателів докладнійше з відносинами Рускої Бесіди и Народного Дому.

На прошеня Русинів міста Львова злучених в товариство „рускої Ради“ (не теперішної рускої Ради) подарив Найяснійший Цісар Франц Йосиф Русинам міста Львова згарища бувшої університецкої бібліотеки на постробня церкви, а пізнійше також Русинам міста Львова руїни спаленої в р. 1848 академії з приналежним ґрунтом, на заложене руско-народного Институту. — О тих даровизнах звіщено Русинів міста Львова рескриптами міністерияльними з 25 Серпня 1849 Ч. 227, и 11 Жовтня 1849 Ч. 19755, и віддано ім даровани ґрунта и руїни на дню 8. Падолиста 1849.

При тій віддачі виступали яко повномочники Русинів міста Львова: Михаил Куземский, Иван Товарницький, Иван Зарицький, Иван Жуковский, Юрий Балій, Авдиковский и Петро Лозинський.

Тимчасове завідоване дарованого маєтку и фондів, призначених на будівлю церкви и на народний Институт, поручено комісії зложеної з 10 членів.

Комісія тая завідовала повіреним ві майном; а коли часть членів тої комісії померла, часть для причин, котрі иншим разом розберемо, усунулася, доповнилися остальні члени новими товаришами, хотяй до сього не були управненими.

Так доповнена комісія уложила собі статута, котрі ц. к. Намістництво дия 11 Лютого 1869 до Ч. 7257 затвердило.

Цікаві то статута; в них бо зроблено з маєтку фундаційного (по части дарованого Цісарем а по части зложеного з кроваво запрацьованих датків руских патріотів) маєток „Товариства,“ котрим оттак члени Товариства одной гарної днини на своїх зборах загальних просто між собою розділитися зможуть, наколи Народ не упімнеться завчасу о свій маєток и не пригадає панам авторам статутів, що власть політична, затверджуючи статута, орікати могла о тих статутах тільки зо становиска взглядів публичних, що не могла же рішати о приватноправних відносинах, або змінити усталені права власности.

Контроля над маєтком фундаційним належить після згаданих статутів до загального збору членів Товариства; позаяк же членів тих именує комісія а взглядно управляючий совіт, до котрого адміністрация маєтку належить, тож виходить, що адміністратори сами

именують своїх контролёрів; — а так и абсолюторином буде з гори вже на завсігда запевнене, особливо коли упр. совіт, рівно як перед ним комісія, систематично відказовати буде прийнята в члени людям, котрі не лише схочуть але и зможуть правду знати и правду виповісти.

Но може похибки статутів не перешкаджають доброму веденю діла? — Погляньмо. — За будівлю церкви не прийнято ся доселі хотяй гарні гроши на тую ціль зложено. Дім же Народний вибудовано, но не постарано ся доси навіть о зайнтабулёванє Русинів за властителів того дому, котрий до нині фігурує в табулі яко власність шкільного фонду! Через те Русини наражені на утрату свого майна народного, а найменше на непотрібні правничі запутанини, котрим дуже легко можна би запобігти внесенєм поданя о интабуляцію. — Поданє таке напише кождий правник мірних талантів за чверть години, а комісія Дому Народного не здобулася на внесенє такого поданя за цілих девятнайцять літ свого иснуваня, и новий управляючий совіт мабуть доси також не мав часу погадати о табулярнім забезпеченю прав Русинів до Народного Дому.

Но щож діється в тім Домі? — Бібліотека, котрої книжки, так як и прочі рухомости народного Институту доси незинвентаровані, валяється без порядку; рівно зістають в неладі зародки будучих музеїв и артистичних зборів. Ніхто з тих институцій не користує.

Бурса уміщена в комнатах вохких, до котрих через цілий рік сонце не заглядає, а ученики уміщені в ній наражені суть на зруйнованє здоровля. Чи можно-ж однак дати для бурсаків ліпші комнати, коли найкрасші комнати Народного Дому заняли для себе ВП. члени управляючого совіта, котрі після § 42 статутів Дому Народного жадної винадгороди брати не повинні за праці коло Институції народної!

Як точно ті панове згаданий § перестерігають, видно из слідуячого: Високопреподобний О. Іосиф Кульчицкий вдоволяє ся за се, що носить титул „предсідателя управляючого совіта Дому Народного“, річною пенсією 600 зол. з каси Народного Дому; Високоблагородний Василь Ковальський, совітник верховного суду кравого, сєніор Институту Ставропігійского, командор папского ордина, кандидат на Отця Руси, бувший кандидат на баронство, автор статутів, в котрих уміщений згаданий § 42, має за те, що до вчислених титулів ще титулу віцепрезеса управляючого совіта Дому Народного добавляє, помешканє в тім домі за пятьсот зол. складаючєся з семи

великих фронтних комнат з кухнею, бальконом и прочими приналежностями, за котре помешканє після теперішних цін у Львові можна би дістати що найменше Тисяч триста зол.

В сліди презеса и ёго заступника вступають майже всі из прочих членів управляючого совіта Народного Дому.

Но досить на нині о заряді Дому Народного в загалі. Погляньмо на відносини сего заряду до Рускої Бесіди.

Товариство Руска Бесіда заложене в році 1861. за ініціативою покійного совітника Лавровского в цілі зближеня Львівських Русинів, и для науки и забави, розжило ся з початку дуже гарно. Уміщене в Домі Народнім яко Товариство котре сповняло задачи заміреної Цісарем фундації, обняло воно Русинів всяких поглядів політичних, лучило їх, причинилося до взаємної виміни гадок, до взаємного порозуміння и виrozumіння, до піднесеня народного почуття межи Русинами, а через те до піднесеня загального добра народного. Особливо користною оказалась для рускої народности діяльність Бесіди Рускої, від колы тая Бесіда почала уряджати рускі театральні представлення. За уживанє комнат, в котрих Бесіда була уміщена, платив виділ того Товариства, узглядняючи, що по при цілях народних Бесіда має також на цілі забаву членів своїх, різними часами різні датки; наконєць почато платити 200 зол. в ратах чвертьрічних.

Представлений користний стан Рускої Бесіди не трівав однакож довго. Мало помалу почали численнійше наповняти Бесіду люде, котрі ціли, які собі повитикали, уважали висшими над добро народа и Товариства; керовництво Бесіди дісталося в руку трійки: Ковальского, Павлевича (агента польської народовой поліції в р. 1863, перейшовшого пізнійше в ц. російську службу поліцейську) и Кулачковского. — З рускої Бесіди зробила ся руская.

Новий заряд не дуже заходився около добра Товариства. — На Бесіді розпочалися неприятели, — но за те процвітала висока політика; — як се ще и нині видно з тодішних протоколів Бесіди, висилано почетні диплєми заграничним публіцистам, котрі в своїх письмах руску народну честь ногами доштали; дома же відмовляно прийнята в члени найчестнійшим Русинам, котрі не хотіли поділяти фантазії згаданої трійки.

Такий порядок не міг на довго норовитися здорово мислячим членам Бесіди. — Настали нові вибори (р. 1870.) и високі політики

упали при тих виборах. До виділу вибрано знову народовців и людей уміркованих. Бесіда стала знову рускою. Новий народний виділ, котрого уконституованє надармо старався перешкодити п. Кулачковский юридичними кручками, взявся знов до заведеня ладу в Бесіді. Позбирано и відновлено театральні декорації, котрі за високих політиків валялися на подвірю Дому Народного повержені на знищенє; уряджено знову народний театр, придбано ліпший репертоар театральний, приведено до ладу инвентар, котрого формальної віддачі годі було допроситися у відступаючого виділу; позбирано лишені в неладі акта, но з тих не можно було дізнатися, чи и що Бесіда кому, або хто Бесіді довжним зіставав з часу правління високих політиків; именно також не можно було дізнатися, до коли високі політики платили своїм одномишленникам засідаючим в коміссії Дому Народного за комнати, в котрих Бесіда була уміщена.

При такому складі річей не позістало новому народному виділови Бесіди ніщо иншого, як платити коміссії Дому Народного за комнати Бесіди від того часу, від котрого сей виділ своє урядованє розпочав. Се и зділав виділ Бесіди и одержав на оплачувані квоти належиті поквітованя аж по конець року 1872. В текучому році 1873 посилав виділ Бесіди управляючому совітови Дому Народного також так в першім, як и в другім кварталі належитість звичайну, коли же тепер совіт Д. Н. належитости сеї прийняти ані квітовати не хотів, зложив виділ Бесіди цілу за перше півроче 1873 припадаючу належитість для Дому Народного до судового депозиту.

Р. 1871 завізвала коміссія Дому Народного виділ Бесіди до заплати якихсь належитостей в квоті 400 зл. походячих з періоду, коли правліне Бесіди ще в руках пп. Ковальского и комп. стояло. — Виділ Бесіди слідив в актах лишених ёму через управителів з згаданого періоду за датами, котрі пояснили-б згадану претенсію, но не найшовши нічо, що промавляло би за шлинністю єї, ухвалив (не зважаючи ні на те, що претенсія тая Дому Нар. до Бесіди, наколи би була и дійсно коли небудь правно истновала, згасла уже через задавненє), що Бесіда готова порушену претенсію узнати и сплатити, наколи коміссія Д. Н. подасть тільки близші дата взглядом правного титулу и походження єї — и завідомив о тій ухвалі Коміссію.

Виділ Б. мусів жадати вияснень, бо-ж инакше не міг би оправдати так значного видатку перед загальним збором свого Товариства; коміссія же Д. Н. могла жадані виясненя дуже легко уділяти, бо-ж порушена нею претенсія мала по єї власному признаню походити

з часу; в котрім декотрі з членів комісії Д. Н. управляли Бесідою. Комісія однакож на місто відповіді виточила против Товариству Бесіди спір авізаційний о відданє комнат занятих, з речінцем до 1 Жовтня 1872. — На авізацію одвітила Бесіда замітами, по чім комісія Д. Н. від першої сеї авізації відступила, а внесла другу з речінцем уступлення до кінця року 1871. И на тую другу авізацію одвітила Бесіда замітами, в котрих, рівно як в замітах перших виводом по можности уміркованим наведено те, що зо становиска правничого навести далоя.

Розпочався оттак спір судовий, — викликаний через комісією Д. Н.—Виділ Бесіди, боронячи заступлене ним товариство перед судом, узнавав завсігди, що спір такий доведе лише до роздорів в рускій Родні, шкодливих для народної справи; — докладав про те всего стараня, щоби справу тую позасудово в дорозі мирній заладити и вислав в тій цілі до пересправ з зарядом Д. Нар. Д-ра Володслава Сроковського и Д-ра Корнилия Сущкевича.

Делегати Бесіди завязали з комісією Д. Н. пересправу, а Бесіда була уже готовою заключити умову найму на три роки и платити навіть значно висший чинш, під вимінкою, щоб тільки відступлено для руского театру салю дому народного на час коли тая сяля звичайно стоїть порожнею. — Комісія, котра салю на польські и німецькі представлення, на всякі забави, а навіть на трактирню охочо відступала, нехотіла однакож бі и за гроші відступити для руского театру. Крім того жадала комісія заключеня умови лиш на один рік з шестинедільним виповідженєм в кождому часі, те значить, просто заключеня умови лиш на шість тижнів, на що Бесіда очевидно пристати не могла.

Так розбиляся перші пересправи угодові. Р. 1872 поновила Бесіда тії пересправи и вже здавало ся що пожадана загода ділом доведеться; Бесіда бо приняла в цілости вимінки поставлені бі делегатам через одного из уміркованих членів бувшої комісії Д. Н. крилошанина Жуковского, т. в. вимінки заключеня умови найму на два роки и платежі чиншу річно о 100 зол. висшого. Коли однакож вість о такій готовости Бесіди до загоди дійшла до комісії Дому Нар. з'юмили п.п. Павликов и Ковальский ціле діло так повести, що більшість комісії заявилася против угоді и зачала ставляти Бесіді що раз то дальше и дальше сягаючі жаданя, по части такі, котрих Бесіда по своїм статутам навіть не могла виповнити.

Між иншим домагано, щоби из Бесіди виключити академиків; противиться те однак статутам, котрі виключенє раз прийнятого члена тільки на случай dokonання якого-то нечесного поступку, або несплаченє вкладок призволяють.

Так розбили ся и другі угодові пересправи о злую волю членів комісії Д. Н., а до дальших вже не хотіла комісія и приступати, хотяй Бесіда за посередництвом декотрих руских послів соймових заявляла готовість до нових пересправ. Тимчасом ишов спір судовий своїм ходом и укінчився в Червню с. р. в першій інстанції на некористь Бесіди. Бесіда віднеслася до Апеляції, а мимо того на послідних своїх загальних зборах, о котрих згадано в минувшім числі „Правди“ заявила поновно свою готовість до угоди, котра би ні єї чести ни чести народного стороництва не нарушала.

Про претенсію комісії Д. Н. о які-то давні залежности не згадував за той час ніхто; аж на дню 7 (19) Липня т. р. вечером явив ся на Бесіді з триумфуючим лицем „смотрятель Дому Народного“ А. Палюх, з возньним судовим, вручаючи Виділови Бесіди позов совіту Д. Н. о згадану задавнену претенсію 400 зл. и призовленє суду на тимчасове заставничє описанє майна Бесіди за-для забезпеченя тої претенсії.

Яку ціль могло мати виточенє позову о претенсію задавнену, на разі годі було відгадати; — небавом показалося однак, о що властиво ходить нашим високим політикам и кандидатам на отців Руси.

„Смотритель“ Палюх знаючи так як ёго начальники дуже добре, що Бесіді заставничим описом її майна крім шикани нічо не вділається, першим заходом поспішив до послідної комнаты Бесіди, в котрій звісно зложені були книжки товариства „Просвіти“, и тих то книжок грабежі домагався — грабежі „Просвіти“!

Оттак-то о тєс, щоб заграбленєм книжок Народови жерела просвіти заперти, — о спиненє розпродажі книжок тих заграблєних розходилося злісним фаризеям, тим, котрі величаються батьками, просвітителями убогого того Народа!

Лукавий замір не удався однак. — Двері до складу „Просвіти“ були зачинені, а возньий не мав права їх силою відчиняти. — „Смотритель“ Палюх мусів оттак попристати на заставничому описаню меблів Бесіди, котрі суд оставив в посіданю виділу Бесіди.

Пробуваючі у Львові члєни Просвіти, добачивши, що злоба совіту Д. Н. и на маєток їх Товариства хищну руку простирає, зі-

бралися и в протягу ців години на власних руках винесли из Бесіди в безпечне місце кільканайцять тисячей книжок Просвіти, майно товариства, — Народу.

Старі и молоді, люде всяких станів працёвали з патріотичним запалом при ратованю народного майна від лютого ворога.

Патріотизмом тим уратований масток Просвіти. — Але чи на тім то вже й попристати нам?

Родимці! ми були доси уступчивими, ми жертвовали интереса наших товариств для загального народного добра; за те наші противники глузують з нашого патріотизму, марнують народне добро на ненародні цілі!

Чи довго нам ще з заложеними руками на се приглядати? Пора Братя взятися рішучо за діло, инакше — осудить нас история за се, що ми знаючи круті дороги, якими ходять люде накидуючі ся нашому народови на проводирів, не остерегли нарід сей перед ёго ворогами, що ми не демасковали перед нашою сельскою интелігенцією самозваних проводирів визискуючих патріотизм єі для своїх амбітних цілей.

Противники наші своїми послідними поступками кинули цілому народному сторонництву рукавицю. — Ми піднімаємо єі, піднімаємо з тим увіренєм, що приступаємо до борби тяжкої, але борби святої, до борби за святу народню справу, котра скорше чи пізнійше побідити мусить!

Кому з нас честь припаде ступати на перед в тій святій війні, той піде сміло з тим увіренєм, що за ним як один муж ступає вся Громада, що в тій Громаді не найде ся ні один чоловік, котрий би в рішучій хвилі безчинністю пошкодив народній справі.

Кождий же з членів Громади поступить до борби з тим увіренєм, що коло нёго стоїть ціле народне сторонництво звязане зелізною солідарністю, що він кождою и найменьшою працею причиняється до побіди святої народної справи, до переведеня святого завіту нашого безсмертного Кобзаря Тараса:

„В своїй хаті своя правда и сила и воля!“

ПОКЛИК ДО РУСИНІВ.

Під таким написом подає чеський орган **Politik** в числі 201, з дня 23. с. м. передову статю, в котрій голосить свою гадку о поступованю рускої партії „Слова“ в справі виборів, именно же о заключеню союзу з жидівськими вірноустановниками. Понеже сей погляд поділяють усі Славяне, то уважаємо за річ пригідну, подати ч. читателям сю статю в цілости, яко вислов спільного погляду Славян:

„Часто-густо говорено й писано вже о взаємній незгоді народів славянських, котора — на-жаль — традиційною сталася; о тих рокових распрах, которі самому же Славянству стільки глибоких ран завдали. Багато, дуже багато, правда, в сім згляді за новіших часів поправилося. Навіть Москалі и Ляхи виступають тепер один проти одного задалегідь не с тою непомирющою шореткістю, з якою ще перед кількома літами виступали; а голоси, призиваючі до повсюдної загоди, стаються що-раз голосніші по всім усюдам, в усіх королівствах и краях славянського світа. Оно в природним наслідком близшаючої доспілости народів, которі зачинають що-раз-то більше пізнавати, що не в распрі та бороттю, а в супокою, приязни и спільних культурних працях спочивають поруки безпечної и спасенної будучности кожного поодинокого племені.“

„Отсе-ж тим горестнійше мусить дотикати нас такий случай на галицькій землі, которий знову давню распрю межи Русинами и Поляками в усім бі поганім цвіту заявляє. Русини певно не можуть жалуватись на те, щоб ми кдлі-небудь за остро о них судили. Хоть нам именно політика и прямовання тої партії, которі органом єсть „Слово“, завієгда дуже мало до розуму припадало, то ми все-таки обмежувались на тім, аби в-загалі проповідати тільки мир межи Поляками и Русинами. Однакже, коли тепер „Слово“ так далеко поступило, що своїх земляків руских таки зовсім на-правду заважає, аби при виборах, в інтересі вірноустановности, йшли заспільно з виборовим комітетом жидівським, т. в. с. „Шомер-Израелем“, то вже таки видиться нам яко річ конечна, одізнатись до того дневника и ёго партії з запитанням: чи они, просто, хотять ще бути Славянами, чи ні? — Після того, як ті люде ще недавно заявили, що они радійші німецьким ніж польським гімназиям, они тепер своїм переходом до табору широ-жидівського, властиво вже на ділі втратили право ще й на дальше називатися Славянами.“

„Атже-ж ті Русини мусять отсе дуже добре знати, що німецько-жидівські центральні завжди уживали їх тільки за спроміч до цілі, ба, навіть в гордості своїй часто ще й чванилися, що „они руску народність нарочно лиш за-для того винайшли, аби польський елемент в Галичині окалічити.“ Не-вже-ж отже ті люде, що називають себе рускими патріотами, добувають тої жалкої слави, щоб жидівським рукам дати уживатись за сторожу против своїх славянських братий? Чого-ж мають сподіватись Русини від своїх централістичних союзників, которі на них тільки з погордою просто, мов на яку дяку орду споглядають? Нічого, зовсім нічого, окрім глузвання, ганьби и сорому.“

„Ані автономія, ані мова, ані народня будучність Русинів через таких союзників не буде ні спроможена ні обезпечена.“

„Все те, чого руска сторона домагається, може осягнене бути тільки через загоду, тільки через щире и ретельно розумліне повне помирненне с Поляками галицкими. Поляки можуть своїм руским землякам, коли ті яко ретельні, славянські браття поступатимуть, багато, навіть дуже багато уступити. Натомість Жиди ще позбавлять їх и того, що вже посідають.“— (З нашої сторони можемо заявити, що ледво котрий чоловік з народного сторонництва Русинів, которе гадці взаімного помирнення с Поляками засадничо не противне, лічить с такою певністю на справедливість Поляків для рускої народности, як сего братерско-славянська „Politik“ сподівається; а се по просту для того, що Поляки с своєю справедливою для Русинів доси дуже якось опізналися. За те однакож народне сторонництво руске має ту певність, що зближуючись с Поляками в имя спільно-славянської справи, в котрій то спільности нині вже и ліпша часть Поляків помочи для себе глядає, Русини зьєднають для себе поважанне бодай у тих Поляків, що не перестали бути Славянами, зискають вірну поміч у Славян, що в заспокоєнню справедливих жадоб кожного одинокого народа бачуть обезпеченне будучности всіх;— зискають союзників, що мабуть більше интересу мають в обезпеченню розвитку рускої народности, ніж такі німецькі и жидівські центральні. Таким способом може проломиться дорога до взаімного зближеня межі Русинами и Поляками для упорядкованя відносин обоцільних, которе нині оказується конечністю для одних, а завтра може оказеться такою же и для других. — Ред. „Правди“).

„Отсе-ж и зрозуміла зовсім добре свічнійша часть між Русинами, и для того уложила програму, до которі радісно приступили

многі польські патріоти. (Не завадило би, щоб приступило їх більше, та щоб діло не на самій радості їх скінчилося. Ред „Пр.“). Але що-ж мають Поляки о Русинах в загалі думати, коли межі ними знаходяться партія и дневник, которі деградують себе так низько, аби проповідати союз з ворогами смертельними усіх Славян, яко річ, лежачу в інтересі рускої народности? Ба, що не тільки Поляки, але всі Славяне в-загалі, сказати мають о такім поступованню, которе навіть близше скваліфікувати не дається?“

„Тут стоїть уже по-просту честь цілого племені на програяню, и заходить повелюща повинність для всіх правдивих Русинів которі не втерляли ще свої славянської свідомости, запротестовати голосно против такого сорому, яким їх „Слово“ и ёго партія покрили.“

„Русини нехай добре подумают над тим, що они роблять, и які вигляди в-загалі мають. Браття їх в російській державі могли би їм заспівати пісеньку, що Поляки все таки ще далеко умовнійші, ніж инші люде. У „святій Росії“ не сміє виходити ані одна руска газета, ба навіть видаванню руских книжок підставляють там майже неодолимі перепони, хоть рускі філологи завдавали собі подиву гідної праці, аби руску письменну мову, відступаючу чим раз більше від мови народної (Таке прямованне бачимо тепер тільки в Галичині, именно межі партією „Слова“. Ред. „Пр.“) зближити до щиромосковскої.“

В Галичині, де Поляки тепер власть майже зовсім в своїх руках держать, все-ж таки не поставили они видаванню руских газет и книжок ніякої тами. (До сёго й власти їм ще недостає. — пр. Ред.) Не станемо перечити, що Поляки доси багато против Русинів нагрішили, однакож в узаasadнена надія на поліпшення, коли-б ті у своїм власнім якоже у славянським и федералістичнім інтересі с Поляками по братерски порозумілися.“

„Після того, як тепер партія „Слова“ поступає, можна би справді повзяти гадку, що Росіяне своєю строгостю против руского елемента вступили на простійшу дорогу, ніж галицкі Поляки. Бо супротив людей, которі, хоть они ще рег неғаз Славянами називаються, для своїх дітей за німецькими школами кричать, и которі ультрасам галицкого жидівства подають руку до спільного бороття против своїх славянських братій у цілім цїсарстві, — супротив таких людей братерство перестає.

„Се однакже найбільш мусимо указати партії „Слова“, що в Галичині навіть не всі Жиди идуть спільно з неприязним славянсь-

етву Шомер-Израелем. Так н. пр. краківекі Жиди явно освідчилися против Шомер-Израеля, а за союзом с Поляками.

„Отся обстанова осуджає людей „Слова“ більше чим усе инше.

„Як далеко мусіла поступити їх ненависть їх заслїпленне, коли они в тім, що своїм славянським браттям винні, дозволяють навіть перестигнути себе лучше мислячій части галицького жидівства!

„Повторяємо ще раз: такого сорому не може и неповинен увесь нарід руский на собі терпіти; памятний своєї славянської свідомости и свого славянського имени мусить явно и свято запротестовати против малої, надійсь, партії рускої, котора ёго не тільки перед усіми Славянами, але перед усім образованим світом в найвишій степені компромитує. Згідність нехай запаує повсюду, то звитяжимо всі. Передовсім однакже нехай панує згідність межи славянськими браттями двох племен в Галичині!“ — (Гадку загоди ми давно подали — вижидаємо чинів — чинів не самого слова. Ред).

НОВИНИ.

— **Святковане 100-літній річниці родин Юнгмана в Чехах.** В Суботу 12. (лат.) Лиця припадали 100-літні роковини родин одного из тих мужів, котрим нинішні Чехи винні свій язык, свою літературу, свою просвіту, а навіть цілий свій бит, своє истюванє, — річниця родин Юнгманна: — Осип Яків Юнгман родився в хаті селянській; скінчивши школи в Празі, зістав професором гімназичним; а відтак перейшов на універзитет. Умер в р. 1847. — Перед Юнгманом новішої літератури чеської як би не було; самі Чехи уважали свій язык вмерлим, до нічого висшого нездібним. Юнгман висказав засаду, що кождий нарід тільки на своїм власнім язиці може скоро и певно розвиватися; нарід котрий має свою літературу народню, може все колись до нового життя двигнутися. Сеї засади мусів Юнгман боронити на сам перед против своїх: значь безплатно подавати науку чеського языка. Відтак боронив прав чеського языка против Німців; а щоб доказати сили того языка, писав ним поезіи и прозу, а именно перекладав знамениті поетичні твори з чужих языків; уложив ческу читанку, и старався о введење науки чеського языка в школах; закрівав до науки чеської исторії; заохочував и підпомагав молоді таланта: (Налляцкого, Шафарика), належав до перших, що повзяли гадку заложити чеський музей народній, Часопись чеського музея, Матицю ческу, и ин. Найважнійшим же ёго твором єсть Німецько-чеський словарь.

Помин ёго святкували Чехи дуже торжественно и велично. З цілого краю збіжджалися люде на се народне свято; всі чеські товариства, всі стани

и клякс народа, всі знаменитости брали в нім участь. — В Суботу закінчилося торжество походом в 6000 факлів. В неділю покладено угольний камінь під помяник Юнгмана. В поході, котрий відбувся до того помянника, брали участь 400 хоругов різних товариств и 60 музик; він був так великий що тривав три години. Товариства виступали в своїх костюмах, де-які, як студенти, в историчних. На пляцу коло помянника сказав Рігер до згромаджених патріотичне слово, котре так закінчив: „Народ чеський що такими може визнається мужами, а враз и вміє шанувати їх, буде жити и мусить жити на перекір всяким гробарям и убийцям. Нехай же угольний камінь помянника Юнгмана станесе угольним каменем щасливої будучности чеського народу!“ — На се свято зїхали репрезентанти всіх славянських земель и надіслано звиш 200 телеграм з цілої земної кулі. Наша „Просвіта“ заслала також телеграму з сердечним поздоровленням для братнього словянського народа. — (Хто не видить великої подібности до Юнгмана у нашого сердечного Маркяна Шашкевича, — але коли ми їму такий помян справимо, як Чехи Юнгманови?..)

— „Руска Бесіда“ прогнала авізаційний спір з Домом Народним вже и в другій судовій настой. Неприхильне рішене верховного суду устоялося тільки більшою голосів; судні безсторонні (п. С.) заявили свій голос рішучо у користь „Бесіди“, а справа народного товариства упала оттак просто тільки за впливом и пресєю заюдаючих в верховному сенаті одномишленників „совіта управляючого Домом Народним“. — Повелося те тім лекше, що в справах сумаричних, якою и авізаційна справа, за рівнозвучними рішеннями двоіх настой ревизія до найвисшого суду вже недопустима; формальність така судоводча з гори вже обезпечила наших сидів права и правди від немиліо контролі найвисшої власти, авільнила и конечність стислого береження законю. — Діється и таке иноді! — Ми зовсім незавидучмо совітові управляючому Домом Народним такої ёго побіди моральної. „Бесіда“ же зуміє супротив санкціонованої неправности иншою ще законною дорогою доходити права свого на поміщене в Народнім Домі, зуміє доходити прав Народа до майна ёго. Будучність зовсім недалека рішить се, а доки що, то „Бесіда“ зовсім супокійно виглядає тої хвилі, коли совіт управляючий Домом Народним за позисяною на-разу силою на улицю викине народне товариство — щоби більше оверожити містця на нову шинковню, нові патріотичні продукції канкана!..

— О. Наумович помітив в „Науці“, одвітом на нашу згадку (в новинах ч. 8) о похвальній ёго критиці виданого Просвітою дільця „Село Фармазоки“, довгий артикул під написом „Миръ в амъ братя!“ Хотя виступає там досить різько против нашої „Правди“, а именно против фонетичної правописк в ній уживаної, то однак впрочім відзначається ся статя більшою безсторонністю, ніж ми її звинди бачити у наших противників: особливе прихильно виражається О Наумович о Просвіті. Не стало нам в сім и-рі-містця на одвіт наш обширнійший. якого згадаму статю лишити не можемо; подамо ёго у найблизшім числі; доки-що, ми подали ту поважному засудникови народній просвіті живий образец, як-то з тою „Просвітою“ заходяться політичні ёго одномишленники, як порозуміли поважний ёго поклик: „Мир вам братя“.

— Отвіт на одвіт. В однім из попередних ир. „Слова“ дописуватель из Поділя, побиваючи авіску брошуру Н. Загірного, зволив ужити собі переконуючого аргументу, що партія народовців „при всяких торжественних слу-

чаях пьеть тоасти за міг Polski z Rusią.“ Ложну видумку ми заперечили в новинках 10 нр. „Правди“, и вже в 82 нр. „Слова“ найшли ми в відповідь розказ дописувателя, як він, заблукавшись на одні імянини в товариство Українців борбу політичну розводив з пок. Лавровским за славу русских своїх К. и Д. та як при нагоді перекуски один Поляк присутний зніс тоасти згоди Польщі з Русією, а Українці всі без сумління тоасти випили. — Доказ не абиякий. — Жаль тільки Отче Н. що ви забігаючись до отвіту вашого коли-небудь не заглянули до гостинниці Бауера ві Львові, не засіли коло стола побіч ваших патріотів К. и Д. ви б там щоденно побачили и тогож самого чорнявого Поляка, побачили би и те, як завзятуці ваші русские К. и Д. такіж самі тоасти из ним щоденно спивають. Ми тим зовсім не згіршилися. — Так як Поляк сей ліберальний у всякім товаристві чи Москалів чи Українців свого тоасту не залишить и ніхто йому в тім уділу не відкажує, так и ми а напевно и ніхто не помяне в зло поганим Українцям, що в товаристві приватнім, при імянинах, де ще й спомину о політиці не було, вже хотьби для пошанованя гостинности тоасти товариша-Поляка погордою не відкинули.

Лучилося, що ми в обороні проти окликів „Слова“, будьто у нас від польского гроша кармани обриваються, заявили не вигадку, але факт, що само-ж Слово такі чужі гроші явно побирає. Факт сей не винесли ми з нізких тайних архівів, але тільки просто передруковали з прилюдного письма: Київского Календаря, вид. Чубинского; за сей же передрук зволив нас О. Наумович в своїй „Науці“ денунціятами назвати. Спитаємо нині О. Н. дописувателя из Поділя. до якої категорії доносів почислив би він свій розказ внесений из приватного товариства, здобутий ціною поданої йому гостинности? Здається самому йому соромно, бо в дописах своїх доселі не соромився повного свого підпису, отвіт же останний подав анонімно. — Суть люде що визнають засаду der Zweck heiligt das Mittel; п. дописуватель прибираючи так понижуюче средство не досягнув однак и ціли, заповітив бо нам доказ „всяких торжественних случаев“, а зблукався в одиноку приватну забаву. — Шкода О. Н. — матеріалу відповідного булоб прецінь доволі; от хоть би и сей, як то в 1848 р. п. Ковальский при публичнім зібраню політичним, демонстративно, в високій рускій шапці аж на стіл виліз и на тій висоті в имени згоди сердечко цілувався з Поляками. Факт сей, що до часу не далеко відійшов від 1868 р., из котрого ви ваші дата покликуюте, а так нагодився про свою „торжественність“. — Проминулися, бачите; и нині вже, здається, станете жалувати вашого отвіту, як жалувє свої науки О. Наумович, котрий одному из давніших сусідів так одказав на запрос, чому не одвічає на вітвертий лист русских академиків: „не маю що, бо признаюся до вини; місто щоби лучати Руснів я іх еще більше розлучаю“.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

Вп. М. Нетяга. Просимо о конець „Наталі“, бо инакше не можемо про ню ніякого суда видати ні постановити що. Историчну статью Костомарова помістимо в скорі. — Вп. На... й в Решові. Просимо надсилати нам конець, або хоч більшу частину вашої статті; бо дуже ослабляється интерес для неї коли все поміщається з значними перервами.

Одвічальний редактор: Др. Олександр Огоновский.

З газетні Інституція Сіастропитийского.

Виходить випу-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 16. (28.)
кожного місяця

ПРАВДА

Редакция и Адмі-
ністрація під ч.
12. улица Оссо-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 згр., на пів року 3 згр., на чверть року 1 згр.
50 кр. в а. — За оголошеня инсерати) платиться по 5 кр. в а. від одной стрічки
дрібним друком—з долученем 30 кр. в а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Дальше.)

А тимчасом царя Турки взяли
Та понесли до Мурата-Хана.
Тогді каже Баязет завзятий,
Що став ханом в Турків панувати:
„Ой Мурате, славний володарю!
Перед смертю сёго царя мавш;
Пережив ти володаря сёго,
Тільки ж швидко и ти умреш царю,
То скажи нам, як вас поховати?“

Одмовляє хан турецький Мурат:
„Поховайте мене и Милоша
Обох разом на самім переді,
А в ногах нам Лазаря ховайте,
Най невольник під ногами буде!“
Тогді Милош стиха промовляє:

„Ой Мурате, бісурменский хане!
 И я и ти, оба ми конаєм,
 А цар Лазар, уже мертвий, вбитий,
 Прошу-ж тебе, Мурате султане!
 Ой не так нас, не так поховайте,
 А ховайте царя й хана вкупі,
 В ноги царя мене поховайте;
 Ой служив я на сім світі в ёго
 То нехай же и на тому служу!“

Тогді тее Мурат зачуває
 Та до сина тихо промовляє:
 „Баязите! ти мій сину рідний!
 Поховай нас всіх трёх в купі разом,
 Поховай нас, як то Милош каже!
 Та до Турків Мурат промовляє:
 „Турки мої, Турки яничари!
 Слухайте ж ви сина Баязита,
 Він вам буде матірю и батьком;
 Не лютіться Турки яничари,
 Ой що Милош згубив мене з світа...
 Ой у бою всяково буває,
 В тім лицарство — хто кого поборе;
 Не знущайтесь над підданством вашим,
 Не гнобіте невольників ваших,
 Та не мстїться за мене и орду,
 Що полягли на Косовім полі,
 А як браттю любіте підданих.
 Тогді довго панувати-мете,
 А то швидко ваше панство впаде,
 Ваше панство, кровию здобуте —
 Й через поміч Бранковенка Вука,
 Що він боєм на вас не ударив“.

Тее каже, й духа испускає.
 Беруть тогді Лазаря и хана,
 Обох разом кладуть в купі побіч,
 А Милоша Лазареві в ноги;
 Кладуть в ноги, у гробі ховають,
 Ой ховають, ёго волю чиняють,
 Так ховають лицарів завзятців.

Тогді пише лист до Баязита
 Жалібниця, журлива Милиця,
 Та у листі Баязита просять:
 „Ой дай мені письмом-листом дозвіл,
 Най я пійду по Косовім полі,
 Там я знайду Лазаря могилу,
 На могилі мої слёзи виллю,
 Та оплачу вірную дружину;
 Там я знайду воеводів славних,
 Що у бою лягли головами;
 Ой дозвожь їх не собою взяти,
 Та в Крушеві славно поховати,
 Поховати лицарів преславних,
 По їх смерті помин відправляти.“

То до хана лист отсей приходить,
 И він бачить, що Милиця пише,
 Та читає, й лист до неї пише,
 А у листі оттак промовляє:
 „Ой Милице! смутку-жалібнице!
 Ой не бійся пійти по Косову,
 Попшукати вірную дружину
 И всіх сербских воеводів славних,
 Що у бою лягли головами; —
 Там знайдеш їх голови и трупи,
 Поховавш, там де тобі любо!
 Ніхто тебе не буде займати,
 З трупа в мене користи не має,
 Мої джаври живі а не мертві,
 З них я візьму гарач и данину,
 Візьму гарач з всякого юнака,
 Та займу я городи и землі.“

То цариця лист тогді читає,
 Свого чуру — хлопця закликає,
 Свої брики витягати каже
 Та вороних до брик запрягати.
 Сіла пані в золотую брику,
 Сіла з нею й Вукасава гожа —
 Милошева вірная дружина,
 Й їх дівчата з ними посідали;

*

Виїжджають на Косове поле,
 Доїжджають до Ситниці річки,
 А там сонце ясно засвітило.
 Доїжджає до річки Ситниці,
 Та дівчину молоду зустрічає
 И дівчині на добрий-день каже;
 Тоді бачить царицю дівчина,
 И на зустріч її виходжає,
 Та до неї слізю промовляє:
 „Куди ідеш? моя жалібнице!
 Я видала, бачила очима
 Усе поле туманами вкрите,
 Все Косово кровію полите!“

Одмовляє цариця Милиця:

„Ой дівчино, що ти тутки робиш?
 За ким тужиш? дрібні слізи рониш?
 Ти ще горя, серденько, не знаєш,
 Ніхто з твоїх в бою не загинув!“
 Промовляє молода дівчина:
 „Бєть у мене горенько велике!
 Брат мій, сокіл, поліг головою!
 Рано в ранці сиджу над водою,
 Сиджу, перу білі тонкі хусти,
 Через весь день, через всі години,
 Рине вода, рине чиста-бистра;
 Ой перу я тонкі, білі хусти,
 Ой перу я, лице своє мию;
 Аж минає шестая година,
 Затутніло та затопотіло
 И здається, люба жалібнице,
 Ой здається, що земля трясеться,
 Брящать мечі на Косовім полі,
 Наче дзвони на дзвінниці дзвонять.
 Тече річка, ой тече Ситниця
 Вся мутная, уся кровію сплила,
 Несе коні, несе труп лицарський,
 Шапки-шлики й челенки лицарські.
 Аж ось бачу, моя жалібнице —
 Ой поплила по воді, по річці,

Війшовши в ті ворота, Карпо вглядів ще більше диво: там між двома високими стінами була друга, гетьманська половина тій Січі. Глянув Карпо на стелю, а там так-само лився и шумів Дніпро. Сонце так чудово грало промінням в тій стелі, як у чистому кришталеви. Карпови здалося, що в тій водній стелі одна дошка с щирого золота, а друга с срібла; третя червона як жар, а там далі жовта, зелена, синя. Ті дошки ніби ворухнулись, змінились, неначе чиясь рука перегортувала їх навмисне. То се вони всі счезали, и пишне сонце и синє небо було видко через воду, як на землі; було видко, як птиці літали в небі, як риба плила стрілою, або грала проти сонця цілими табунами!

Карпа повели через сад між двома рядами високого дерева, на котрому срібний лист був перемішаний з золотими яблуками та грушами, з коралевими вишнями та черешнями, з китгами винограду з дорогого каміння. Весь сад блищав як сонце. З дерева на дерево перелітали райські птиці, неначе хто перекидав пучки вогню або блискавки. А там за садом стояв простий зелений дуб, а під дубом на каміні сидів Гетьман. Він був такий великий, як Палій. Здається не було коня на світі, щоб вдержав ёго на собі! На Гетьманови була висока шапка, а с шапки на бік висів золотий вершок; він був підперезаний золотим поясом и обутий в червоні чоботи з золотими підківками. Спершивсь однією рукою на широкий меч, Гетьман держав в другій руці булаву с щирого золота, обсыпану дорогим камінням, котре блищало як проміння. Вєя булава так світилась, неначе Гетьман держав у руці сонце. Гетьман думав глибоку думу, схиливши голову, и ёго мисли вилітали соловейками, сідали на дубови и співали. Побачивши козаків, він грізно кинув очима, и с того погляду знявся орел и полинув під небо, розпаняхавши крилами кришталеву стелю. До-долу з очей посипались искри и розтопили землю.

Не здіймаючи шапок, два діди стали перед Гетьманом и поставили по-перед Летючого. Їх роєм обступили козаки.

Гетьман встав и випрямився на цілий зріст.

— Яке діло маєте, шановне товариство? спитав Гетьман, и Карпо чув, що земля під ним задрижала.

— Хвѣ ж не бачили, ясновельможний Гетьмане! Чоловік прибув до нас з України.

Гетьман тільки тогді кинув оком на Летючого, довго дивився на ёго и дві слѣзи упало з ёго очей на землю. На тім місци вже лежало дві розжі.

— Чи ти, хлопче, з України? Як же ти зайшов до нас? Чи не наслав тебе до нас Бог и народ?

— „Я розбив байдака на порогах и не знаю й сам, як я сюди зайшов.“

— Сину мій любий, сину мій милий! Я б тебе обняв, та боюсь задушити тебе од мові великої сили, од щирого серця, — промовив гетьман и стиха поцідував Летючого. — Скажи ж мені, сину, що там діється на Україні?

— „Нічого“, одказав Летючий.

— Чи памятають на Україні про Гетьмана й Козаків, чи згадують?

— „Трохи памятаємо. Старі люде дещо розказують.“

— Чи не говорили ж вам про нас попи, або ченці, або вчені люде?

— „Ні. Ніхто про те нам нічого и не згадував. Трохи чули дещо од кобзарів.“

— Як же там на світі живуть люде? Чи лучше ім, чи гірше? Чи й досі терплять од Ляхів? Чи й досі там у вас є Татари, Москалі, Жиди?

— „Є й Жиди, й Ляхи, й Москалі. Тільки про Татар нічого не чути. А чи лучше тепер людам, про те не знаю.“

— Чи вже ж вам ніхто нічого не розказував?

— „Ніхто, яснowelьможний Гетьмане.“

Гетьман важко здихнув и поклав свою булаву на камінь. Каміня так и бризнули левкої та фіялки кругом булави, а виноград оплів навкруги камінь и постлався по траві.

— Ходімо-ж, козаки, до церкви та спитаємо в Бога, що діяти нам, та помолимось Богу за Україну.

— До церкви! до церкви! загули навкруги козаки

Гетьман одв'язав меч и застромив у камінь. Меч ввігнався в скелю як у віск, а с-під меча задзюрчала кров.

Гетьман тихою ходою виступив уперед, и козаки розступились на обидва боки. Гетьман був висший и красший од усіх Запорожців; високий як Палій, гарний як Мазепа, сміливий як Богдан Хмельницький. Їго лице блищало як ранне сонце. Слідком за гетьманом два сиві Запорожці повели Карпа, а за ними ромв посипалась уся громада. Тільки можна було скинути оком, червоніли шапки та кун-

туші. Все військо йшло широким зеленим полем, а по обидва боки росли чудові гаї та сади. В тих садах росло дерево з золотим та срібним листом, а між тим деревом траплялося часом и просте дерево садове, и отсе на одному були спілі овощі, а на другому тільки що наливалися, а третє дерево стояло у білому цвіту:

Гетьман повернув за високу скелю, де була церква. За тию скелею Карпо вглядів нове диво. З високої кам'яної стіни з двох розколія лилися водопади и спадали найдрібнішою білою росою в дві річечки. Ті річечки стікалися до купи, а між ними був високий острівець. На тім острові, понад річечками, скрізь пошід кам'яною стіною росли вишневі сади и стояли в цвіту, як у нас буває весною. Весь той куток білів вишневим цвітом. Карпо бачив тільки на острівці камінь, а на каміні стояв високий хрест с чистого золота, весь гладенький з-низу до верху. На самому перехресті висів терновий вінок, а на колючках того вінка блищала свіжа кров. Хрест блищав навкруги, як сонце, а од того світа над хрестом на кам'яній стіні стояли аж три веселки, дуже, дуже ясні! Карпо більш нічого не бачив, тільки білі як пух сади, а над садами золотий блискучий хрест и три веселки.

— Се наша церква! промовили діди до Карпа, показуючи на хрест, тільки отой хрест ми взяли с собою з Запорожжя, бо ми знали, що й хреста там не зосталося-б. А ми за хрест лежили на степах, на морі свої голови.

От почали вони наближатись до того хреста, аж чує Карпо, хтось співає пісню, и співає голос дівочий. Карпо чув усякі голоса, та ще зроду не чув такого гарного, рівного, високого, дівочого та голосного! Той голос співав українську пісню. Карпови навіть на ум приходила та пісня; така вона була знакома. Але він чув, що та пісня була красша несказано од усіх пісень, хоч и нагадувала ёму то одну, то другу сільську пісню. То велика, незмірна туга та горе, то надія, то радість и гаряче кохання лилося в тому чудовому голосі. Карпо чув, як дуже забилося в ёго серце, як у ёго серці переливалося все те, що співав голос.. Навіть старі діди похилили голови.

— „Хто се співає?“ спитав несміливо Карпо у дідів.

— Швидко сам побачиш, понуро одказав ёму один характерник.

Війшли вони в ті сади. Дивиться Летучий, аж проти самого хреста, коло острівця стоїть одним одним зелений кущ: то був кущ

калини. Зверху на кущі червоніли спілі ягоди, а середина куща була облита білим цвітом. Під самісіньким кущем блищала в калині криничка. Карпови здалось, що той голос лється або с калини або с криниці.

Тільки що гетьман наближився до острівця, аж той голос задрижав од незмірної туги тай замовк. Гетьман став проти хреста на коліна, и за ним упало навколішки все товариство. От гетьман почав читати молитву, а разом з ним загула вся громада, як от гуде народ у церкві, тогді як почнуть співати *Иже херувими*. Карпо чув, що під ёго коліньми дрижала земля; він ухопився рукою за камінь и той камінь дрижав, а після так и розколовся на двое. Од тией козацької молитви страшно заревли пороги, задрижали обидва береги Дніпра, затрусилась земля на Україні, затрусився Київ на горах, задрижала Шевченкова могила в Даневі, и та гора, де стоїть могила, одколосась и впала в Дніпро. В той час у Києві, в Лаврі задзвонили сьмі дзвони. На терновому вінку на золотому перехресті показалася свіжа кров....

— Ще терпить народ на Україні! Ще зовсім свіжа кров на терновому вінку! Ще не загоїлись рани України!—промовив гетьман показуючи на хрест.

И знов загуло товариство и впало низь до землі. В той час знов с калини заспівав чудовий дівочий голос, заспівав пісню до Бога, и вся громада слухала ту пісню и плакала.

Гетьман скінчив молитву и встав; всі козаки встали за ним. Настав час! промовив один характерник, показуючи рукою на кущ калини, и Летючому здалось, що та калина аж заворушилась, не наче на неї повіяв тихий вітер. Голос заспівав веселої пісні.

— Настав час! промовив гетьман.

Один дід пішов до криниці, набрав у пригорщі води и тричі бризнув на калину. И Карпо бачив, як червоні китяги калини ставали квітками та стрічками на голові чудової дівчини, ставали рум'янцями на повних щоках; він бачив, як білий цвіт ставав білим лицем, білою сорочкою, як криничка стала відрами. Де був кущ калин, там стояла чудова дівчина и брала воду с криниці. Коли придивиться Карпо до тией дівчини, аж то стоїть Олеся, дочка отамана Музики.

— Отсе, як же я довго спала! тихо промовила дівчина, озирючись навкруги; але який же дивний був мій сон!

— „Олесю, серце моє, щастя моє!“ крикнув Летючий и згадав усе, усе: и своє імення, и свою біду, и все, що з ним сталося.

Та дівчина була, як дві краплі води, Олеся Музиківна! Такі самі в неї були великі карі очі, такі ж маленькі губки, такі ж чорні великі коси. Навіть такими квітками була в неї вишита сорочка.

— „Олесю! чи вже ж ти мене отсе не впізнаєш?“ промовив знов Летючий.

— Я не Олеся; я Маруся, хоч я й Музиківна, як ти кажеш, тихо промовила дівчина. Але де се я? Боже мій! Де ж моя мати Де мій милий гетьман?

И с тими словами її очі впали на гетьмана. Вона почала умлівати и тихо сіла на камінь. А гетьман дивився на неї довго, довго. Їго грізне лице стало так ласкаве, як у малого хлопця.

Один дід характерник почав говорити до дівчини:

— Чи пам'ятаєш, дівчино, як ти полюбила нашого гетьмана, як приплила сама човником и ступила ногою на наш запорозький острів? Ти вчинила великий гріх! Запорожець не повинен кохати дівчат, а твоя дівоча нога не повинна була и торкатись об нашу січову землю. За свій гріх ти стала калиною и разом з нашим кошем тебе поглинув Дніпро. Ти стояла оттут уже сто літ и спокутувала свій гріх. Твій рід и тепер живе на Україні. Одного Музики дочка запровадила отоєго хлопця до нас... То ваше вже п'яте коліно.

Гетьман згорнув руки, подивився на Марусю и промовив:

— Иди, Марусе, с сим хлопцем на Україну. Така Божя воля. За твою щирю любов до мене ти каралась, за щирю любов ти й спокутувала. Иди! И коли людям добре жити на Україні, то зоставайся там и кінчай свій людський вік; а коли людям погано жити, то ти вернешся до нас, знов оттут перед хрестом станеш калиною и розкажеш нам, и виспіваш нам про горе України. А ти, діду, винеси Марусю та Карпа — на той світ! Промовив гетьман и махнув рукою на одного діда характерника.

Той дід, зараз став орлом, захопив на себе Марусю й Карпа махнув широкими крилами. Водяна стеля так и розступилась на три сажні, неначе од великого вихра. Орел поніс їх обох понад страшними Дніпровими порогами.

Карпо глянув у низ, и голова в його заморочилась. Ненаситець ревів, стогнав, кидав у гору білу хвилю. Бризки й піна кидалась

и сипалась на всі боки. Ще вище піднявся орел, и стало видко всі пороги од першого до останнього. Дніпро здавався якимсь звірем у котрого грива и шерсть крутилась білими вихрами.

— „На що ти, орле, так високо піднімаєшся?“ считав Лютчий.

— Бо я Запорожець и люблю простор. А де більше волі, більше простору, як не тут, у небі під хмарами, промовив орел и ще дужше махнув крилами. Крила вже черкались об хмари. Весь Дніпро вже здавався синією стрічкою, а вся земля зеленіла, як зелена хустка. Вже було видко, де Дніпро виливався, лиманом в Чорне море. А городи білили, наче грядочки білих квіток. Орел глянув очима просто на сонце а потім у низ и промовив:

— Чи бачите, що діється на Україні?

— „Не бачимо,“ обізвались Карпо й Маруся, „бо ріки вже здаються ніби шнурочки, а зелена Україна туманом укрилась.“

— Доторкніться руками до хмари и потріть собі очи! промовив орел и вони обоє так и зробили.

— Чи бачите теперечки, що од самого Дніпра аж по Сян, аж до Перемишля и Ярослава на зеленому полі скрізь вються жовті гадюки, пашать полум'ям и повисались в українську землю.

— „Бачимо.“

— Ото ж польські пани, що ссуть кров з нашої землі. Ми їх були багато вигубили, а тепер знов їх розплодилось доволі. Та й розплодилось ж те иродове зілля! Та які поставали гладкі та довгі! та як пашать полум'ям, бий їх сила божа! Нещасний народ, нещасна Україна... А чи бачите, як скрізь неначе великими клубками вються черви або глистоки?

— „Бачимо!“

— Ото ж жиди, що висисають з нашої України останній сок! Та й багато ж тиві черви! А чи бачите ви, як на зеленому полі плазують сірі комашки поміж тим гадом?

— „Бачимо!“ обізвалась Маруся „то, мабуть, Козаки муштруються. Чи не збираються на Ляха або на Турка?“

— Ні, дочко. То московське військо муштрується. Між тим військом вже не ма ні однісінького Козака, промовив орел та й крила опустив. Він так швидко падав у низ, що в Марусі й Карпа дух захопило.

Знов пишно заблищав Дніпро між берегами, зазеленіли українські степи, ліси, поля; знов забіліли великі городи й села. Але в тих городах и селах було тихо, тихо, як у небі. Нігде не ворушилася й жива душа, неначе всі люде вимерли од великої чуми. А жовті гадюки та черви все крутились, все вились! а військо все муштровалося, як сіра комашня, розсипавшись на зеленому полі.

— „Скажи мені, орле, бо ти все знаєш, де ж ділися люде на Україні? Чи їх Татари полонили, чи їх Турки вирізали?“ спитала Маруся.

— Ні. Іх и Татари не полонили и Турки не вирізали; вони зачаровані, так-само як и наша Січ. То, бач, схопилося таке страшне повітря и навіяло страшний сон на Україну, и люде разом так и поснули тай будуть спати, поки знов не повіє теплий вітер с теплого краю, поки він не принесе с хмарами цілющої та жавущої води и покропить тисю водою землю й людей.

— Боже мій! чи найду я живу свою матінку! тихо промовила Маруся.

Орел почав спускатись на правому березі Дніпра, проти того острова, де колись була Січ. Він глянув на той острів, де й сліду козацького не зосталось, де козацькі могили заросли буряном та огородиною, де на гетьманських могилах колоністи-німці насадили картоплі. Де колись на майдані роєм гули на раді Запорозжці, там тепер паслась німецька череда.... Орел гірко заридав, тихенько ссадив на берег Карпа та Марусю, а сам знявся и впав у білу кипучу піну Ненаситецького порога.

(Конець буде.)

Маркиян Шашкевич.

(Річ пр. Верхратского в 30. роковини смерти М. Шашкевича.)

(Конець.)

Головнійшими творами Маркияна були однакож твори писані стихом; власне тоє єсть для нас дуже важним, бо поезия питима остане все самим вірнійшим и дорогоціннійшим одпечатком народно-

сти; а тих, що уміли порушити звін своєрдної поезії, що знали зачерети з глибоких жерел віщби народної, — цінене у всіх народів завсігди и всюди найвише. У думках Маркисяна сполучені ніжність чувства з красотою вислову. Любов до родини, до родимого місця виказуєсь у ёго думках. Так пр. у думці „Підлисе“ довідуємось, як дорогими стали авторови всі предмети окружаючі ёго в літах дитських. Він банує за місцем родимим, де вперве узрів світ Божий, де впрве пісоньками розвивались ёго літа молоденькі, літа безжурні. Все застряло по вік у ёго чулій душі. И та соснина, що красуєсь перед домом (16 стрімких сосон живописно угрупованих, ростучих на горбку на против причілка домівства священика, визначаючихся різко в цілій околиці, бо скрізь ліс листяний) и ті два дуби розложисті, що при брамі, и колодязь, котрого журавель довгошій укріплений до пня кількасотлітного и тепер еще зеленіючого дуба. при котрім автор дитиною мабуть не одну годинку забавляв ся; — и та ліса гора, котру він білою зве — и мила своіна — все те нагадуєсь ёму живучому на стороні від родини — він посилає свою журну думку туди, де витає ёго серце.

Шуми вітре, шуми буйний
На лісі, на горі,
Мою журну неси думу
На Підлиські двори.

Там опочинеш моя думко
В зеленій соснині;
Журбу збудеш, потішишся
У лихій годні.

Там ти скаже дуб старенький
И еден и другий,
Як там живем ще маленький
Без журби, без туті.

Там ти скаже та соснина
Й всяка деревина,
Як там грало серце мое
Світала година.

У садочку соловіячк
Щебетав пісеньки,
Розвивав ми пісеньками
Літа молоденькі.

Там колодязь студенький
А дуб воду тягне;
Не так щастя, як той води
Моя душа багне.

Підлисецька горобіля!
Як тебе не бачу,
Так ми тяжко, так ми сумно.
Що трохи не плачу.

Веселая сторонька!
До серця сь припала
Душа тебе, як милого
Мида забажала.

Там то любе, там солодко
Весело и мило,
З миленькою у любощах
Вік би ся прожило!

Як вже в думці „Підлисе“ автор виражає тугу за минувшим щастем, так и в других ёго думках перемагає характер елегійний,

подібно як переважно у руских піснях людових. Їго думки то справді непорочні, дівичі, о чудовій красі, але — плакучі. Пробиваєсь у тих думках то жаль и туга, то наріканя на судьбу (пр. у думках „Лиха доля“ „Над Бугом“ и и.). Инколи промовляє Маркиян так, як колиб під ваготою нещастя и недолі висохло у него жерело сліз — и так в думці „Нещасний“, відмалёвуючи мов самого себе каже :

Ще-ж то хто може из серця сплакати,
 Чи у куточку, чи за углом хати,
 Чи у грудь брата, або в жменю друга :
 Хоть на часочок сплине з серця туга. --
 Лиш коли слёзи в грудех скаменіли
 И в тяжку скаду над сердцем ся збили —
 Разів из десять що день радбись вмерти,
 Годі и годі! потіхи ні смерти! —

До найкраспих творів ёго зачисляєм „Сумрак вечерній“. Сонет той не виражає лише звичайну тугу за втраченим любим предметом, але містить в собі також патріотичну гадку глибоко чувствуючого Русина, пронятого горячою любовою до рідного, видячого однак ясне небо своїх ідеалів нависле чорними хмарами, та все таки тим більше прилягаючого до тої, мовляв, студеної долі.

Сонце ясне померкло, світ пітьма насіда;
 В шир и в довж до окола сум ся розлягає;
 Чагарами густими тьма вовків завилз;
 Над тьном опустілим галок гамор грає.

Там нещасен думаю, тяжко мов могила
 Серед степу о північ сумненько думає,
 Згадка в души печальній тужно згомоніла,
 Бо сплинули радости як Дністер спливає.

Нависло ясне небо чорними хмарами,
 Тяжкими густі бори склонились тучами,
 Зойкнули дуброви и ліси застогнали.

Весело ми с тов гудьбов, та й с тими лісами,
 Мило ми с буйним вітром, с блудними марами
 Студена тая доля к серденьку припала.

„Бандурист“ належить також до самих лучших творів Маркияна. В „Бандуристі“ замічаємо вже самий горний лет вищої бесіди, красу поетичних обрязів, а смілість и вдалість порівнаній и иносказів. Говориться тут про старика, народного півця-бандуриста, котрого усі в селі знають, молоді и старі, хоть він лише за х о д и т ь що року до села. Колиж завитав, „в селі му кожда рада була хата“. А чому?

Бож то не ма пісни . як сей заспіває...
 Заведе довгими думки голосами ,
 С під могил . казав бись , холодочком віє ,
 С тиха поговорять с батьками-князями ;
 Старі молодніють --- бо й сам молодніє .
 Абож и дівчатам коли заспіває .
 Тёхкають серденька , бо він відгадає ,
 Що из миленьким говорять дівчата —
 Дівча спаленіє , спустить оченята ,
 Зиркне по миленькім , очами питає :
 Де він придивився?... Як він добре знає?...
 За тоє всякому припав до серденька ;
 Як до голубовька голубка синенька ;
 За тоє го всюда звали соловієм ,
 Пісни-ж бо то , пісни ! ми таких не вмієм !...

Далше розсказуєсь , як наближаєсь до села бандурист , півець
 солодкословний . Всі раді ёго пришеством . Однакож півець тяжко
 зажурений , иде мовчки „пісеньку не звонить“ . Провела ёго цікава
 громада , и старшина и молодь обступили довкола , раді від него чо-
 гось довідатись . Півець однакож не говорить лиш присів на царинці :

И виняв бандурку и обер полого ,
 И став і строїти , и повів рукою
 По струнах алегенька... струни згаморили...
 Півець розуміє , бо з ним говорили ;
 Вже літ сорок кільки іх бесіду знає ,
 И вдарив сильнійше и скорше тручає ,
 И стали греміти та Бескидским громом ,
 И стали шуміти та степ вим шумом —
 То знов закипіли . як води старого
 Отца-Словутиці — бо о нім думає
 Півець и мислею честь ему співає . —
 То знов злебеділи , яє би галич много
 Стадами злетівши чисте поле вкрили ; —
 То знов злегонька с тиха гомоніли ,
 Мов згадка літ давних , минувшої доли ,
 Що раз то тихше и тихше бривніли ,
 З думкою півця розплидись по воли
 А на конаєць зглухли — зовсім заніміли!...

До красних творів належать також „Згадка про давню Сла-
 вянщину,“ „Туга за милою“ (думка переложена Челяковским на
 язык чешкий у поміщена відтак в часописі Чешкого Музея) „Погоня“
 „Над Бугом“ и „Побратимови“ . Останню думу , котру Маркиян зло-
 жив посилаючи Устияновичеви пісни Українські , зачинає ось якими
 словами .

От так то, Николаю, Українські вірлята
 Й веселять душу й серце загівають;
 От так то, Николаю, рускі соколята
 То в голос . то з тиха матери співають:
 Аж мило згадати . як то серце бьється
 Коли з України руская пісенька
 Так мило солодко вколо серця вьється
 Як коло милого діва русявенька.

Загалом видно, що Маркиян почитав дуже мову людову. Збірники пісень Українських (Галицьких в окремих виданнях ще тоді не було) витає радісно и не може доволі налюбоватись ними. Українщина впливала на Маркияна ободряючо и благодатно; він взяв з цілим жаром студіювати язик свій рідний — и язиком своєї сторони т. в. переважно річю Підлясян утворив той вінець своїх все зелених думок. Що до скількості сих творів мож сказати словами подруга Маркиянова :

Не величке-ж того зілля
 Як бєрвінок на весілле,
 Як на ріднім гробі рута
 В дробен листок розвинута

Що до якості стояли они безперечно, висше всього, що тоді написано по руски у Галичині. Не многі твори Маркиянові стали приводом и взорцем для всіх тодішних літератів руских, галицьких. Нім ще були напечатані ходили з рук до рук в рукописі, відписовались та виучувались з памяти. Булиж бо сі поезії справедним потоком горного восхиту, словом, що то пливе від серця и влучає в серце. Навіть дрібніші квіти Маркиянової музи (як пр. веснівка, Дністрованка и пр.) находили собі приют у серцях руских, а и красавиці читивали Маркиянові думки радше всього иншого. Але-ж бо и справді ніт у нас другого писателя, котрий би так ніжно, так сердечно промовляв. Подібно як Мальчевский в літературі польській, най буде мені вільно так сказати — що до любости и сердечности в своїх творенях — не має собі рівного у других хоч и значнійших від себе писателів — так и Маркиян наш : Ёго солодкі, тужливі думки єдині в нашій літературі. Що до язика, яким Маркиян писав свої твори, примічаєм опять, що був то язик ёго рідних сторон : він не потребував намагати до Українщини — бо бесіду тую чув він у себе дома. Підлясяне бо мягчать подібно як и в цілій околиці Бродській закінчення глаголів (ходить, говорить, робить, кажуть, видять и пр.), имена зборові кінчать на я пр. волося, цвітя, говорять тєє и тє побіч тєє, уживають иноді скорочений Чигиринсько-Переяславскому

наріччю властивих: матиме, заспіва и пр. А що до слів, то всі терміни, які вніс Маркьян первий у наш язык літературний, стрітив я в звучній, сердечній, поетичній бесіді Підлісян, так, що мені пробуваючому вперве в Підліській стороні здалось, якоби говорив до мене Маркьян. Те, що Маркьян опирався и в языковім згляді все на власних студиях, єсть також одною из головних заслуг Маркьяна, а заразом тут то ёго снага, виражатись свобідно на питоменнім язичі. Тому то круг почитателів Маркьяна, навіть и таких, котрі не зовсім соглашались з ёго засадами, вважали авторитет Шашкевича, и питались не раз ёго о раду, котру всім охочо уділяв.

Все що написав Маркьян, має свою вагу, и буде мати так довго, доки стане руского народа. И тепер ще писаня ёго можуть нам за вір служити, а лиш декотрі скороченя в первих ёго пробах поетичних, на Сербщину похожі и відай автором з неї взяті, не найшли послідованя. Коли зважимо добре, мусимо признати, що діло Маркьяна було не малим. У тих бо часах, де не було одвітної граматики для виученя рідного языка, було справді задачею вельми трудною писати по народнѣму. Бо раз книжна уже зведена однак ще уживана мова побивала пишучого, а в-друге писатель народній шатався все помежи поодинокими говорами ріжних околиць. Треба було тому и таланту и щасливого случая, уродитись або по крайній мірі студіювати в такій стороні, котрої говор людвий має вимінки стати загальним, літературним на Полудневій Руси. Тою стороною безперечно околиця, де родився Маркьян, подібно як и вся Бродщина, де говор людвий и акцент з немногими виімками зовсім схожий с Чигиринско-Полтавским наріччєм. (И так пр. акцентують там кажѹ, доча́су, не маю ча́су, після́ обіда, опісла́ и пр.) Маркьян своїм талантом відкрив не шукаючи далеко щасливе medium, яке має служити для словесної виміни Русинам — а язык тих немногих ёго утворів, які успів написати в часі короткої бо ледве осьмилітної своєї діяльності літератескої (виступав р. 1835 а умирав р. 1843.) став у Галичині підставою дальшого розвитку нашого літературного языка в новій, одмолоднілій формі.

Тридцять років минуло від того часу, коли умер Маркьян. Богато в тім часі води уплило. Наекспериментувалисьмося доволі. Товариші Маркьяна в кілька років по ёго смерті опустили путь, по котрій за ёго приводом знамірили ити. Тим своїм вчинком нанесли они — нігде правди діти — велику шкоду нашій словесности и за-

галою нашому розвиткови народному. Руске слово у тих відступних писателів не було уже чистим „як слёза дівоча в долони Серафима“. Вчинилась застоя справедна. Однакж знаємо, що тая застоя викликала рух так званих „молодих“, котрі тепер тим більше оціняли непорочну думку Маркияна. Розчались борба своїх з своїми, при чім справа просвіщеня народного дуже мало ступила на перед. Так скажім собі одкрито, в тих 30 роках зробилисьмо в Галичині дуже мало, а по крайній мірі багато менше, ніж повиннісьмо були зділати. Однак принесла пря обох партій також и добрі овощі — а именно розяснила тепер: що ми, хто ми и до чого прямуем. Тепер вже експериментувати годі! Пересудів також вже тепер не ма! Знаємо добре, що хто за нами Бог за ним, хто против нас, в того не пересуд, а зла воля. В тім вже великий поступ. Вбачаючі в Українцях тих же самих дітей полудневої Руся, що й ми — дорожимо преданями Українскими рівно як и нашими, дорожимо народними звичаями на Україні, як тими-ж звичаями у Галичині, величаємось Українскими поетами, за котрих вже знає світ учений Европи, словом — любимо и почитаємо нашу южноруску національність, бо она хоч бідна, але рідна.

Ступаймо-ж по стези, на яку нас справив Маркиян незабутній — трудімся щиро около плеканя рідного слова и просвіти на своєродних підставах. Сповнім завіт Маркиянів, щоб по нас колись сказали: *„Судилось нам послідними буши. Послідними по черзі, однак первими по ділу!“*

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІЯЛЬНА.

Безпосередні вибори.

II.

Застановляючись дальше, над питанєм, кого вибрати до нової Ради державної, розбирати мемо теж-ж питанне не из становища нашої партії, але из становища Галицко-русского народа в загали.

Відповідь на се питанне не єсть така легка, як на перший погляд може видаватися. Вправді розуміється само собою, що першою

конечною вимінкою до вибору на посла єсть щирій руский патриотизм, але ся одна власність далеко єще не вистарчає. Вона зовсім достаточна, щоб припущеним бути до участи во всіх наших народних справах, — не так як наші Русекіє и Рутенці припускають до Ради Рускої, Народного Дому и т. и. самих тільки своїх, від чого сі інституції ніколи не можуть вважатись репрезентаціями Галицьких Русинів, а тільки одної партії тих-же; — але до заступованя Русинів перед рядом и другими країями и народами монархії треба по при щирім патриотизмі єще інших важних свійств.

Пишучи до и для рускої інтелігенції, здавалось би, що не треба-б и згадувати о тім, що до вибору на посла до Ради державної зовсім конечно потрібний єсть певний степен ь наукового и інтелектуального образования. Але-ж по кандидатурах, вже тепер у нас виступаючих, бачимо, що се многим людям з так званої інтелігенції у нас єще зовсім не ясно. Ми бачимо, що люде котрі для того, що крім Слова читають ще яку польску а до того — о диво! — й німецьку газету, вважають себе и уходят у других за великих політиків, а люде, котрі на якім соборчику деканальнім або ще и в самій Рускій Раді сказали яке слово прихильно прийате, за знаменитих бесідників. Але у Раді державній найбільша часть таких політиків и бесідників або зовсім не обзивала би ся, або — що єще гірше — обізвавшись компромітувала би себе и своїх виборців; вже й не згадувати о тім, що не була би здібна до праць в комісіях Ради державної. Тим єще не кажемо зовсім, що священники наші не суть спосібні на послів, — многі из них перевисшають и докторів прав и философії здібностями посольскими; де знайдеться н. пр. нині (не тільки між духовенством, але й) між мірскою інтелігенцією такий політик, як бл. п. Литвинович, або такий бесідник як о. Могильницький? Або кілька людей має Рада руска таких як о. Качала? Але в загалі священники, особливе сільські, менше спосібні суть до послованя в Раді державній (хочби впрочім були и найздібнішими людьми), вже задля того, що не суть в таких обставинах, щоб розвивали свої здібности, именно в тім напрямку, який до Ради державної потрібний. Уже — про недостаток вправи — многі „світила“ з поміж них не посідають навіть такого основного знаня німецького язика, щоб могли з добрим успіхом виступати в Раді державній. — А треба ж нам зважати, що будуча наша репрезентація в Відні має бути зовсім иншого рода як дотеперішні. До депер ми справедливо могли складати вину невідповідної репрезентації нашої в Раді державній на сойм Галицький, котрого польска більшість вибирала

по можности самих хлопів. Тепер вже не Поляки, але ми самі вибираємо; отже нашим першим старанем повинно бути виступити гідно перед світом, показати, що ми в інтелектуальнім згляді не повстидаємось перед репрезентацями інших народів. Сей згляд єсть так важний, що перед ним и деякі інші уступити повинні: вибір людей н. пр. з різким політичним становищем може нам позискати симпатії у других послів з подібним становищем політичним; але вибір мужів здібних мусить позискати и у сторонників и у противників політичних для рускої репрезентації — шанобу. Інше діло — сойм Львівський, а инше Рада державна у Відні. Тут виступаємо більше мов дома, там перед цілим світом. Повторяємо отже ще раз: наша репрезентація в Відні повинна становити сам цвіт нашої інтелігенції.

Інше свійство, котрого від всіх кандидатів на послів вимагати належить, єсть незалежність. Ся засада, щоб тільки незалежних людей вибирати послами-заступниками народа, заховувалась вже давно у всіх народів и у всіх партій, тільки не у нас, Русинів. Правда, що цілком незалежних людей ми майже зовсім не маємо; бо-ж не тільки, як звичайно у нас толкують, урядники та учителі, але так само, коли не більше еще, залежні єсть и священники. Вправді ті залежать від ряду, а сі від консисторії, але кінець кінцем и одні и другі повздержувані єсть в свободнім поступованю и отвертім висказаню своїх пересвідчень, — а священники еще тим більше, о скільки заповідь послушности як своїм начальникам у священства докладнійше и острійше хорониться ніж у мірян. Ми мали нераз спосібність чути, як священники репетували против консисторії або поодиноких членів її, як грозили рішучою опозицією и т. д., — але скоро прийшло до діла, герої станули нараз як труси и голосували за тим, кого перед часинкою як найсильнійше розгрімляли.... Коли ж у нас фактично не ма людей з незалежним становищем, то треба нам шукати иншої незалежности, а се еще й ціннійшої від той-ж с. в. незалежности и неустрашимости характера. Таку незалежність може мати и урядник и учитель и священник, котрий, не оглядаючись ні на интенції свого начальства ні на свою карієру, поступає так, як єму каже власне його пересвідченє и добро народа. И таких людей маємо, слава Богу, хотя не дуже багато, но еще досить и між урядниками и учителями и священниками. Показалось у нас нераз, що чоловік з менше залежним становищем більше руководиться всілякими зглядами, ніж инший на становищі більше залежним. Маємо н. пр. у нас між судовими урядниками, котрих ста-

новище, як звісно, з помежи всіх урядників найменше залежить від ряду, політиків-карієровичів, між тим як н. пр. суть інші урядники або учителі, котрі ані грізним гр. Голуховским ані партійною Радою шкільною не даються відстрапувати в своїм патріотичнім діланю.

Але й такої незалежності не досить; треба ще одного рода незалежності — незалежності від пересудів, від вкоренених привичок, від посторонних (моральних) впливів. Такої незалежності ми не бачимо именно у многих наших старших політиків, котрі, вже не страха ради але по привичці, идуть все рука в руку з Німцями: чи то з Бахом, на переміну протектором и дусителем Русияів, чи з Шмерліягом, котрий дав дві (провізоричні) рускі катедри на університеті а не дав обовязкового руского языка в середних школах, чи з Гіскрою-Гаснером, котрі дали нам польскій язык в школах и урядах, чи з Ауербергом, котрий дав нам міністра Земляковского, але, правда, дав нам також безпосередні вибори! Не бачимо такої незалежності у політиків св. Юра и Ради рускої, котрі — не говоримо вже о абсолютно з злою волею ділаючих — не можуть отрястися з пересудів и взнестися раз на духово незалежне становище и з відтам споглянути з повним пізнанєм, без упередження, безсторонно на наші справи.

Се побуджає нас ставити еще одно жаданє що до вибору послів до Ради державної: ми жаданє нових людей. Се не конче значить таких людей, котрі доси зовсім в політиці не виступали, але таких, котрі бодай не були проводирами нашої політики в дотеперішнім ві напрямку. Се жаданє належить ставити навіть виходячи не из засадничого (н. пр. противцентралістичного), але вже и з самого утилітарного становища. Безперечно зібранє нової Ради державної може становити новий період австрійської політики. Ми вправді не конче віримо тим безчисленным поголокам, які розходяться о маючій вже тепер наступити зміні міністерни и о новій ері угодів, — але з зібранєм нової Ради державної такий зворот в австрійській політиці єсть дуже можливий. Се великому підпадає сумніву, чи перші безпосередні вибори випадуть на користь німецьких централів; по роздорі між самими централістами, по сильним агітаціям ультрамонтанів, февдалів и народовців легко може вийти противний результат. Угдових міністрів Гогенварта, Шефля и Іржечка кандидатуру ставлять в кількох місцевостях: и щож буде природнійше для монарха, як сих мужів, котрі окажуться и посідаючими довірим народа, покликати знов до міністерства? Зважити притім належить, що часи не сприяють тепер лібералізови. Видимо в найзначнійших державах

Європи віючий дух консерватизма; так у Німеччині, у Франції, Іспанії (де республіка очевидно упадає); дивно було би, щоб Австрія, котра в ліберальних прямованях все оставалась за другими державами по заду, мала тепер їх випереджувати. Чи-ж впрочім не okazують многи ознаки (розпорядження міністра Штремаєра, його кандидатура в клерикальних округах Стирії и и.), що вже тепер навіть сей зворот в політиці зачинається? Розуміється однако, що Баховска реакція була би нині неможлива; дуже можливий же єсть ряд консервативно-угодовий. Що-ж зробили би дотеперішні рускі проводирі, як би нараз станули перед міністерством Гогенварта або яким подібним?... Але — нехай! се може не наступить. Теперішнє міністерство з др. Земьялковским може останеться; и польскі послы може — не хочючи становище Земьяковского и Голуховского зробити неможливим — будуть тримати з централістами, з рядом; так само, очевидно, и вибрані кандидати Шомер-Израїля; що же? чи будуть наші послы з польськими мамелюками и жидами йти спільно? Справді, се була-б красна тріас, о. Павликов з др. Левенштайном и игноруючим Русинів д-ром Кабатом! Може скаже хто, що се було би неможливе? Най згадає лиш на внесок д-ра Мохнацкого (колишнього члена польского гзду narodowego) в Раді Рускій о уділенє д-ру Земьяковскому від Рускі Раді адреси довірія! А сего-ж п. Мохнацкого ставить тепер Слово кандидатом на посла!

Отже ще раз кажемо: вибрати нам треба таких щирих патріотів, котрі посідають потрібні на посла до Ради державної здібности, и при тім суть люде незалежні а до того незбужити!

Як уладити вибори, именно чи лучитися нам з Шомер-Израїлем, як дораджує Слово, чи робити компроміси з Поляками, як се зробили Русини в Товмацкім, об тім поговоримо у будучім числі.

М И Р В А М Б Р А Т Я !

Одвіт о. Наумовичу на статтю в Науці, ч. 6.

Руско-народне сторонництво в Галичині може справедливо о собі сказати, що вже від кількох літ майже беззвустанно заявляло ширю охоту, з другим сторонництвом Русинів зробити згоду. В дусі згоди відзивалося воно в печаті, відзивалося на публичних зборах и вечерах и при всяких інших нагодах. По другій же стороні ті угодові зая-

вляня Русинів-народовців не знаходили відгомону: ігноровано їх, висмівано, а перед ширшою публікою укривано. В печаті того сторонництва не відозвався ні один голос щиро за згодою, але за те скільки ложі, скільки клевет знайшов би там! На публичних зборах того сторонництва являлася найлютіша завзятість: на угоді обяви руских народовців „Руска“ Рада відповіла тим, що в одній мінуті, без всякої дускусї и розваги, кинула великий проклін на всі їх товариства: Просвіту, Бесїду, Сїч и и. — Але-ж в XIX. віці анатема не мають сили: замість упасти, сі товариства розвинулись ще гарнійше...

Аж в остатніх часах зачали и з другої сторони, хотїяй поодинокю и слабо, мов добуваючись з під дусячого тероризма, но такой прилюдно відзиватись голоси за згодою. Такими були найперше голоси оо. Закляньского и Лукашевича на останніх зборах Рускої Ради, котрої проводирі вже не смїли відповісти на них відкликанєм до киненої анатема, — а відтак сильнійше о. Наумовича в 6. числі (ст. 255) сєгорїчної Науки.

Позаяк особа о. Наумовича має повагу у обох сторонництв Русинів, позаяк Наука єсть найбільше розширеним часописьмом в Галицькій Русї, позаяк в статті о. Наумовича видко щирість а враз же поміщені суть в нїй головні закиди, які люде лучшої волї з противного табору роблять сторонництву народному: вважаємо потрібним и конечним, не тільки коротко зганути за сей первий печатний голос за згодою з другого сторонництва, але й одвітити на нєго ширше.

Перед всім мусимо висказати наше узнанє о. Наумовичу, що він, шукаючи причин незгоди між Галицькими Русинами, не держиться звичайного твердження свого сторонництва, будїм то тільки Ляхи внесли туку незгоду, пускаючи Rusina на Rusina. Початок незгоди справедливо бачить о. Наумович в питаннях літературно-язикових; и справді, з питання: яким язиком маємо писати и як розвивати літературу — з того питання, вже давно перед вмїшанєм Поляків виснулися всі ріжницї, які нинї ділять оба сторонництва рускі в Галичинї.

Але ми не маємо на тепер наміру писати историю незгоди Галицьких Русинів — се й предмет нинї, де хочемо мирити, за надто дразливий; — звертаємось до статті о. Наумовича й розбирати мемо всі точки в нїй піднесенї одна за другою.

На вступї о. Наумович з жалєм згадує за давнійші часи, за нашї давні щиро-рускї балї в Народнім Домї та за „русскую нашу Бєсїду, где то бувало кождїй рускій чоловік, приїхавши з села, ишов смїло побачитися и побалакати єь своїми.“ Нинї справді инакше! Але чи так мусить бути? Спори між обома рускими сторонництвами були вже й за тих лучших часів, згадуваних о. Наумовичем, коли Бєсїда лучила єще у собі Русинів обох сторонництв; не ма отже ні найменшої причини, щоби не мала бути й нинї огнищем всеї рускої интелїгенції. Та-ж Бєсїда, відколи заряд єї перейшов в руки Русинів-народовців, ні одного з давних членів не виключила, кождого приступаючого до неї Русина без ріжницї приймала, статутів своїх докладно держалася; — чому ж люде з другого сторонництва из неї

виступали, а з приїжджаючих из села многі до неї не заходять? Се тільки за останніх літ заряду другого сторонництва—найчесніші Русиня, лиш задля того що належали до „Українофілів“, не мали до неї приступу, — нині вступайте и приїжджайте до Бесіди сміло, комнати ві стоять для всіх Русинів отворені!

Зарівно як Руска Бесіда так и товариство Просвіта не призначене для одного тільки сторонництва, воно не заложено в сепаратистичних тенденціях, але по конечности. Звісно, що Галицко-Руска Матиця, основана для просвіти руского народа в нашім краю, сю свою задачу від многих літ перестала сповняти; рускі народовці надармо взивали її до праці народнєї, аж видячи, що самі тільки зазви и клики не допомагають, загадали приступленем своїм до неї розбудити в ній житє, розпочати працю. Але загальний збір Матиці в 1865 р. не прийняв їх в члени! Що ж тогді лишилося їм? Чи загнути руки и приглядатися дальше, як нарід наш упадає а нікто не береться їму помогти? Ні, не могучи працювати в Матиці, вони заложили нове товариство для нашого народу, Просвіту. А однако се заложено Просвіти неприхильники народного сторонництва виставляли яко великий грїх, яко махінацію Поляків, яко нагубний сепаратизм, хотя кождий крок нового товариства назнаменований бував независимостю насупротив Поляків и хотяй Просвіта готова була завсїгди — толєранція бо єсть знаменем народовців відрїзняючим їх різко від противників — прийняти до себе кождого Русина маючого волю працювати для народу!...

Нове товариство в короткім часі гарно розвинулось. Помимо всяких ворогувань придбало до 300 членів и видало кілька книжок шкільних для гімназій а кільканацять популярних для простого народу. Виданєм руских учебників улєкшена наука ученикам рускої гімназії у Львові и віднятий претекст, під яким не допускано введеня руского викладового язика по гімназіях, се-б то наче „руский язик не вироблений и не ма на нїм учебників.“ А що до популярних книжочок каже найкомпетентнїйший судець в тїй справі, котрому певне нікто сторонности для Просвіти не закине, о. Наумович: „Не можемъ не признати товариству Просвіта великихъ заслугъ. Книжочки нею изданї отлїчаються хорошими основно оброблєними статями, прекраснымъ язикомъ и слогомъ, превосходною корректою и дешевостію по примѣру чєскихъ и нѣмецкихъ популярныхъ сочинєній.“

Чому ж помимо того лєдвє кількох — або, що найбільше, кільканацятѣх — людей другого сторонництва вступили до Просвіти и чому не вступав до неї сам о. Наумович, котрий єще й признає (ст. 255), що цїль видавництва Просвіти єсть така сама як єго Науки?

На се питанє, поставленє нами вєше в 8. н-рі нашї часолиси, дав о. Наумович таку відповідь: „При наилучшой воли“, каже, „до товариства Просвѣты я приступати не могу, бо фєнетикѣ, котрою издаєся органъ Просвѣты „Правда“ уважаю за найтяжшю язву, якою Господь мѣгъ покарати Русь нашу. Доки отже Просвіта не из причини, но тѣлько нужды ради уживати будє въ своихъ изданїяхъ граммати-

кальної правописи, а признаватися буде въ органъ для интелігентнѣйшого круга читательства назначеномъ, до фонетики, доти я ограничатися буду на власній мой слабій силѣ.“

Просимо-ж тепер вислухати знов наш одвіт:

Перед всім о. Наумович помиляється, вважаючи Правду органом Просвіти. Правда єсть органом цілого сторонництва народного, не якого нибудь товариства, и удержується цілим сторонництвом, не побираючи від Просвіти ні найменшої запомоги. Не всі люде народного сторонництва належать до Просвіти, а на впаки не всі члени Просвіти належать до народного сторонництва. Навіть наколи б Правда не була часописьмом політичним, проте все вще не була б органом Просвіти. В р. 1870 виходила Правда також, и се яко часопись чисто-літературна, а однак Просвіта рішилась була — розуміється, не з антагонізма до Правди — видавати окреме свій орган правописною етимологічною. Єсли всі справозданя и оголошеня Просвіти поміщаються тільки в Правді, то се не з засади а з конечности; наколи б вони могли поміщуватись н. пр. також в Науці, в Рускій Раді або в Учителю, то навірно Просвіта передавала б їх и сим газетам, — адже-ж проте ще не були б вони органами Просвіти. — Що Правда виступав все в інтересі и в обороні Просвіти, се тому, що видить превеликі заслуги тої-ж для нашого народу; наколи б в ній однак побачила що нибудь неадекватного, тогді не те що не боронила б и не оправдувала ві, як се мусів би конче робити орган, але перша против неї виступила б.

Так отже згляд на Правду не повинен цовдержати о. Наумовича від приступленя до Просвіти. Не може також о. Наумович сказати, що Просвіта в инших письмах для интелігентнѣйших читателів назначених уживав фонетики. Поминувши учебники гімназьяльні, в котрих мусить заховуватись правопись приписана для шкіл, видала Просвіта по своїх перших загальних зборах в р. 1869 „Відозву до родимців“, в л. 1870 и 1872 календарі, в р. 1871 Пропамятне письмо до Е. ВПр. Митрополита (в справі залагодженя домашних спорів між Русинами), в р. 1873 Науку о гнюк, тепер видає историко свого заложеня и розвою — а все те правописною етимологічною.

На сім могли б ми скінчити, коли б нам ходило тільки о вступлене о. Наумовича до Просвіти; але нам ходить о вказанє, що всі закиди, зроблені о. Наумовичем народному сторонництву, суть безпідставні, або основуються на хибних поглядах, — щоб таким вказанєм уможливити порозумінє и довести до згоди між спорящими нині партиями рускими.

Ходить о. Наумовичу имено о правопись и язык. О. Наумович уважав фонетику „за найтяжшю язву, якою Господь мѡгь покарати Русь нашу,“ а се своє виреченє мотивує тим, що вже сам инстинкт народний поучав, „що Русь въ вынѣшнихъ обстоятельствахъ перестане нею бути, якъ бдорвеса бѣтъ церкви своей и кине каменємъ на все то, що було святимъ ей отцамъ, дѣдамъ и прадѣдамъ, а инстингетъ той народный бтносится не тѡлько до корней и формъ слѡвъ

церковно-руських, до котрих уже ухо народа привыкло, но и до кождой буквы, и самого, хотьбы якъ кто говоривъ, непотрѣбного ъ-а, безъ которого неприятно читаеся русское письмо.“

Годимося з о. Наумовичем на те, що Русь вже для самого захованя своєї народности не може відриватися від своєї церкви и від воєго того, що було святым ві отцям, дідам и прадідам. Але ніяк не можемо годитися на те, що Русь відривається від своєї церкви відкиданем ъ-а и що тес „ъ“ належить ставити між святощами Руси! Бели б кожда буква церковно-рускої азбуки мала бути святостю, то таких святощів Русь а навіть о. Наумович вже много покинули. Не видимо нігде щоб о. Наумович писав s, x, ψ, ou, w, v, — адже ж всі тіі букви находяться в кождій церковній книжці. Таким отже самим правом можна и ъ (ы, ѣ) покинути, и се ще зовсім не значить відриватися від церкви. Бо ж не кожда буква сама собою, але ціла азбука разом становить святість, котру нам належить хоронити. А перестали б ми її хоронити, се-б то відреклись нашої азбуки аж тогді, коли б и значну часть старо-русских букв відкинули и на їх місце нові приняли, бо тогді аж задратилась би ціла церковно-русского письма.

Лишається другий закид, що „безъ ъ-а неприятно читаеся русское письмо.“ Справді, хто привик все тільки до т. з. етимологічної правописи, тому книжка писана фонетикою, коли її перший раз читає, видається дивною и навіть невидіною до читаня. По тіій причині, але тільки по тіій, и „простіі письменніі люде откидають фонетику,“ бо їм, яко менше справним в читаню, кожда зміна тої правописи, до котрої привикли, робить трудности. Але се зовсім маловажна річ, се залежить від привычки. Просвічений Русин скоро освоїться з фонетикою. а и простий чоловік, наколи б видів її в своїх учебниках, привик бы до неї легко. Скажемо навіть більше. Из зглядів практичних фонетика була б далеко користнійша від т. з. етимологіі; школярі далеко скорше и легше навчили б ся читати а особливо правильно писати фонетикою між етимологією, між тим як нині навіть помежи найзавзятійшими противниками фонетики — між тими відай власне навіть менше ніж межи фонетиками — мало єсть таких, котрі знають основно правопись т. з. етимологічну. Не говоримо вже про инші практичні користи з оуцеканя ъ-а, про зисканя часу и т. д., що в віку стенографіі має також свою вагу, и т. и.

Бели наконец о. Наумович каже, що, о скільки йому відомо, „фонетика не має у насъ въ краю великого числа приверженцівъ“, що „на цѣль повѣгъ або деканатъ найдеться ледво где одинъ поважнѣйшій чоловікъ, признающій ей яку нибудь вартість“: то в сім ділі не зовсім добре єсть poinformований. У самім Львові є кількадесятъ поважних людей, признающих велику вартість фонетиці, є їх досять по инших значайших містах а навіть містечках и селах, — хотя признаємо, що можуть трафятисі деканати, де справді — особливо між інтелігенцією духовною — не ма їх лиш по одному. Але сподіємось, се буде инакше: уже бо и тепер чям раз більше рівно-

важиться число одних и других, а як би там впрочім ни було, мале число приверженців фонетики вще зовсім нічого против неї не доказує.

Так из всёго, що навів о. Наумович, годі добачити, для чоґо фонетика мала б бути такою тяжкою язвою! — Але може задля того — чоґо однак не сказав о. Наумович —, що вона сталася (?) причиною незгоди між нашою интелігенцією? Справді, се дав дуже сумне свідоцтво нашій интелігенції, що питання правописне може бути аж причиною страшного роздору. Настав в найновійшій часі и у Поляків спір правописний и навіть завзятий, есть такий-же спір в Німечині; а хоч ними займаються живо, ба и сваряються ґраматикарі, то проте приверженці одной правописи не відкидають книжок писаних другою правописсю (як се у нас діється), а щоб від того міг нарід поділитись на партії, — сёґо там ніхто и виобразити собі не міг би.

Впрочім, виступаючи за фонетикою — дещо скажемо о ній ще низше — тым самим не виступаємо вще против етимолоґії. Ми вже давнійше (в 1. н-рі нашої часописи з сёґо року) сказали: Меншу ваґу прикладаємо до правописи, але ставити правописне питання на першій місци, видіти спасенє народне в ъ, ы, ѣ — се смішність, якої не подибати ніґде на цілім світі... Нехай правопись лиш вірно відбиває форми (мало-)рускої мови, а чи вона буде фонетична чи етимолоґічна, и яка фонетика або етимолоґія — се спір ґраматичний меншої ваґи, але не народній!

Приходимо до другої точки піднесеної о. Наумовичем, до питання язикового. О. Наумович каже, що нарід наш корені и форми слів церковно-русских, до котрих вже ёґо ухо привикло, уважає святощами, що „всякій яко-такo ґрамотный чоловікъ въ Галичинѣ борше прийме выражение: „содержаніе“, „обстоятельство“, якъ : ґрясть (або зміст) обстановка“. — Що до язика, котрим сам пише и на котрім видає свої популярні газети и книжочки, о Наумович пересвідчен сильно, що „той языкъ не есть чистымъ русскимъ языкомъ, способнымъ до высшей литературы“.

Вправді, се не дається заперечити, що наш нарід любить и поважає слова и форми церковно-словянскі. Ба не тільки любить и поважає, але — скажемо ще більше ніж о. Наумович — нерідко трапляється, що наші люде, вивчившись трохи письма, самі навіть уживають церковно-словянских форм и слів, и се, чим труднійші тії суть, тым радійше. Але з сёґо факту ще зовсім не можна заключати так як о. Наумович. Наш простій чоловік уживає такожъ часто польского („панского“) язика; звичайно н. пр. письменний мужик, коли ёґо возьмуть до війска або т. и., пише листи до дому не по руски а но по польски — и що-ж з того? Зарівно як наш селянин церковно-словянский, так само поважає польский люд свій церковно-латинский язык и пестрить радо свою бесіду латинскими словами, як се певне лучилось чути. Се-ж природно: те, що чоловік (недоучений) що дня чує и уживає, здається ёму чимсь звичайним, простим, немаючим такої вартости як те, що для нёґо більше

чужим. Я пам'ятаю, як я, будучи ще в середніх класах гімназійних — так само я інші, хочаби відзначитись уживали-смо в наших німецьких задачах як найбільше чужих високопарних слів, вважаючи такі слова правдивими перлами украшаючими наші задачі. І стояло наших учителів немало труда, закнм ми прийшли до того пізнання, що найпростіший спосіб вираження єсть найліпший, що уганятися за незвичайними або чужими словами н фразами знаменує злий вкус, властивий найчастіше людям недоученим, естетично не виобразованим. — Так, повторяємо, привязанність нашого письменного простолюдина до церковщини єще зовсім нічого не доказує.

Бєли хто хоче пізнати правдивий дух народа, нехай загляне до єго пісней, до казок та приказок народних: там довідається, що наш нарід любить.

Там не знайде ні форми ні слів церковно-словянських, там знайде язк (форми, слова н склад), яким стараємось писати ми. народовці, „Українофіли“, на яким Просвіта видає свої популярні книжочки для народу.

Що до поодиноких слів, уживаних народовцями а неподобаючихся многим людям з другої партії н висміваних ними-ж, муси- сказати, що у нас многі люди не мають жадного змісла до краси народного язика, що вони „стратили всеке почуте живої мови“. Се я не дивниця. Вже в народних школах від першої клася пеує собі хлопець мову учебниками, писаними Бог знає яким язиком. Її таким же язиком видить н читає газети, отже привикає до нєго в школі н поза школою: чн-ж дивоватися проте, що відтак сеї язк видать ся єму правдивим руским а форми н слова, котрих в нм не знаходить. дивогладами? А щоб нм не заклаєно, що може ми самі маємо вкус зіслонаний, н принеуємо єго нашим противникам, то нехай нас розумуть судці, котрим ані злого скажу ані старлявості для нас чейке нікто не привіне — самі Росіяне! Не раз вже критика російська н російська публіка люблялась не тільки горами але н зянком Шевченка. Марка Бовчка н інших українських писателів, — але від язика, яким пишуть противники народнєго старлявості в Галичині, відвертаєсь все з відразом. Ми не перечимо, що деякі неможливі слова, уживані хоробі н в давніших реченках Псалмів, єуть дивними, чудними: крайностю миж назвати н деякі форми н дещо в вираженні в деяких писмах н вєдннх: — але не груиво добачати, що ми в крайностє чим раз більше огрєсаємось хоробі, розумляємь там не менше все те, що єсть сущеєство в нашій мові. Ми зрозумієм н пр. слова „грають“ хоч як не можемо вєднати єго аж скінцям, а заступивши єго словом „міють“ (міють). Що до слів „обставина“ котре не підобачає а Бай- коньку, єсть вєдо росіянське „обстоятельство“ — ми вєднєм „обстоя- тельство“ вєднєм вєднєм „обстановка“. Слє же „обстоятельство“ н „обстановка“ н н. не уживаємь во мові нєко, що в н єуть церковно-словянські або російські: — хє (о) не дивоватсь яким дивоватсь

и російських слів, де не маємо народного — але тому, що їх форма не відповідає правилам нашого народного (мало-руського) язика, — и ми пересвідчені, що и зміст и обставина приймуться в нашій мові, а содержание и обстоятельство відкинуться. — Що о. Наумович инакше гадає, с'єму причина єсть, що задивлюється — мабуть и мимо волі — на церковно-славянський и наш народний язик за надто — яко священик.

И справді — простіть нам о. Наумович и другі, але мусимо висказати наше пересвідченє — се велика шкода для нашої літератури, що до недавна майже виключно, а и тепер еще в значній часті займаються нею священики. Сі, привикши до церковно-славянського язика, не мають належитого почутя для прекрасного, тількима знатоками оціненого, нашого народного язика. Відтак у многих наших писателів знаходяться форми и слова церковно-руські (и приближені до них велико-руські). Се з'явище знов не тільки властиве єсть нашій літературі, але мож завважати и у инших. Література польска, коли оставала під впливом Єзуїтів (1625—1750), була в найбільшім упадку, язик змакаронізований до крайности словами латинскими — се-б то церковним язиком Поляків. Щось подібного, хотя не в такім степені було и у Німців*) Але найбільшу аналогію находимо в літературі сербській. До Вука Стефановича Караджіча займалися літературою сербскою найбільше священики, а язиком літературним була мішанина церковного и народного сербского язика. Коли Вук Стефанович зачав перший писати мовою чисто-народною, піднято страшенні крики и наруги: вважано бо народний язик яко грубий, простий, до літератури зовсім нездібний, єго введенє до сербскої словесности називано гріхом, замахом на святость язика церковного... А нині? Нині Серби, тому що не зважали на сі крики и пішли за Караджічем, мають свій вироблений язик, свою літературу и просвіту народно такую, о котрій и німецькі писателі згадують з шанобою.

Тойже Караджіч, муж європейскої слави, вводячи в літературу простонародний язик, утворив для нової літератури и нову правопис на засаді чистої фонетики, фонетики навіть далеко беззгляднішої, ніж тая, якої уживав Правда. И власне ся правопис ще більше помогла розвинутиє сербській літературі, и не ма нігде на світі ні одного ученого, котрий би в такий спосіб висмівав сербску фонетику, як наші Галицькі недоуки кулішівку. Знаю бо всюди, лиш деякі люде в Галичині не хотять знати, що правописи Греків и Римлян були фонетичні, що в Німців, найпросвіщенішого народа в теперіш-

*) И у Італіянцив довго боролась їх церковна (латинска) мова з народною (дочкою тої-ж церковної мови). Навіть Петрарка мало цінив свої сонети а надіявся слави по своїх латинських писанях. Між тим ті латинські писаня вже давно забуті, а „простою“ мовою писані сонети належать до найкрасших творів італійскої літератури и придбали поетови велику славу.

ній Європі, ведеться спір між фонетиками и етимологами, — а в тім спорі побідять, здається, фонетики, маючи по своїй стороні таких учених як пок. Раумера, старшого Грімма и и.

История розвою сербської літератури могла б бути зовсім достаточним одвітом на замітку о Наумовича, що наш народний язык не спосібний до висшої літератури. Але чи-ж не видить о. Наумович живих доказів напротив свого тверження? Чи-ж учебники, які видає Просвіта, чи-ж розправи літературні и наукові, котрі друковались и друкуються в Правді, не суть писані языком народним? Хіба о Наумович розуміє під народним якимом лиш той засіб слів и виражень, котрий находиться в устах простого народа, а слова переняті з церковного, російського, польського языка або новоутворені, хочби були цілком по формі чисто-народних вже виключає з народного языка? Таким ділом справді не можно б ужити языка народного до висшої літератури, але не можна би ужити и до літератури такої, яку утворює о. Наумович, — и з таким поглядом стояв би о. Наумович, — хіба сам оден?

Мусимо при сій нагоді наш жаль виразити, що о нашу власну літературу ми самі шайже найменше дбаємо и найменше її знаємо. Твори Шевченка переложені суть на всі славянські (на польський 4 рази) и декотрі неславянські язики (н. пр. німецький); а між Русинами — сором сказати — суть еще люде, котрі їх мало або зовсім не знають. Деякі оповіданя Куліша и Стороженка переложені суть на німецький язык, — але Русини (на коли таких людей мож еще Русинами звати) не дбають про них. Народні оповіданя Марка Вовчка переложив Тургенев на великоруский язык, але Слово перепечатаюче-оригінальні твори Тургенєва, далеке було б від того щоб помістити в першотворі оповіданє Вовчка. Прийде ще до того що наші рускі книжки будуть більше розходиться и більше читатися Великороссами и Поляками, ніж нашими Галицькими „Руссинами“ и „Рутенцями.“

О. Наумович вихвалює въ виданях Просвіти також „прекрасний языкъ и слогу.“ Ми б похвалили зарівно и языкъ о. Наумовича хотя головна ёго сила єсть в надзвичайно популярнім способі представлення — коли б краси того языка не ослабляли трафляючися по декуди форми а именно такі, котрі чужі суть нашому народному языкови. О. Наумович каже за св. Августином: *derideant me grammatici, dum intelligat populus*; але пишучи цілком так як виданя Просвіти держав би ся власне точнійше правил (малорускої) граматики и тим не меньше був би зрозумілий народови.

Лишаючи докладнійше поясненє и доказанє того, що ми за наш язык сказали, на иншу нагоду, переходимо до других точок, піднесених о. Наумовичем, — Справедливо доганює о. Наумович фанатизм деякихъ людей, котрі книжочки Просвіти, хотяй не суть печатані фонетикою, вже для того самого, що від Просвіти походять, відкидають, не купують и не розширяють поміж народом. Але зовсімъ несправедливо укоряє нас о. Наумович за „денунціяцію“,

котрої ми буцім то допустилися в 8. ч. Правди (говорючи о підмозі Слова „Славянскимъ благотворительнымъ комитетомъ“), и „передь котрою вздрігався всякое благородное русское сердце.“

Від кількох літ руско народна партія въ Галичині зазнає пай-підлійшої ложі найпідлійших клевет від своїх противників; публично з кількадесять разів називано нас запроданими Поляками, голошено перед рускою публікою, що Правда видається за польські гроші, не лишено доброї нитки, як то кажуть, на жаднім Русині-народовцю, ба навіть українских наших потріотів Костомарова, Куліша и п. представлено яко неприятелів російського ряду -- и на все те не знайшов о. Наумович ні словечка догани! А тепер, коли ми клеветникам нашим, котрі своїх клевет ніколи и не трібували навіть доказувати, відповіли найчистішою правдою, и показуючи рускій публіці, що вони суть самі такими, якими завсігди нас представляли, зате ми названі — депуціянтами! Як би ми хотіли бавитись в денунціяці, о. Наумович, ми зайшли б много пріємного матеріялу; ми могли б скомпромітувати не одного и не мало, — але ми ограничились и хочемо и на дальше ограничитись лиш на один факт, и се такий, котрий вже перед нами був публично оголошений, а тільки у нас не знаний.

З прочими частями статті о. Наумовича, именно де говорить о нещасній доли нашого народа, о грозячій ёму моральній и матеріяльній загибелі и о способах, якими ёго можна и потреба спасти, цілим серцем цілою душею годимося. Справді, хто щиро дбає о добро того народа, повинен, доки час, подати руку до згоди. Були між нами спори літературні, або и які инші, можуть собі бути и дальше; але ті спори не повинні ніколи ділати нас до того степеня, щоб ми ві всім як завзяті вороги стояли против себе. Бо по правді не час нам тепер сваритись, коли у нас *Namibal ante portas!* У нас при нинішних державних и краввих законах, при панованю капіталів и свободі продажі ґрунтів грозить отчині нашій далеко більше лихо як винародовленє, бо грозить нам викупленє рускої землі жидами, котре зачалося вже и продовжався на велику скалю и в декотрих сторонах дійшло уже до такого степеня, що там вже ні о народности ні о просвіті и бесіди не ма, лиш тільки о тім, під чім дахом скрився и чім хлібом жити буде той нарід, на переді котрого ми, ёго интелігенція, стоїмо, и за котрий перед Богом и историкю колись відповідати маємо,“ — Тож „отвираймо народови очи, учім ёго ревно и щиро и невтомно, а межи собою в и мєни того народа зробім мир, и старі и молоді, кому з нас Бог дав більше світла, станьмо враз до одного діла: просвіти братів наших пропадаючих в темноті!“

Лившається ще тільки подати практичний спосіб, в який має наступити ся згода. Ми тільки один, але, як видіть ся нам, дуже добрий спосіб знаємо: нехай всі люде з другого сторонництва вступають до Просвіти! Сєго способу вже деякі мужі, як о. Лукашевич з Підволочиск и ужили: приступайте и в

найбільшим числі, Просвіта прийме вас всіх, и чім більше вас буде вступати, тим далше буде ширитись и тим сильніше скріпиться згода. Нехай кождий приступаючий до Просвіти оголосить се публично для заохоти других, таким ділом злучаться всі сили нашої интелегенції и утворюють кріпость, котрої жадна сила ворогів не перемаже. — Як сього способу не ужився, то будемо ще говорити много а доведеться — до нічого.

НОВИНИ.

— **Бібліографічні вісти.** Коштом и заходом „Географического общества в Петербурзі“ вийшли Пословицы и поговорки Галицкой и Угорской Руси, зібрані В. С. Вислоцким (емігрантом Галицким, тепер учит. гім. в Роскї). Пословиці и поговорки роблять додаток до Українських пословиць п. Номиса. Напечатані вони по алфавиту по тям буквам, котрими починаються пословиці. П. Вислоцкий тільки зібрав до купи вже давно напечатані пословиці и напечатав їх старою етимологічною правописою газети „Слова“. Та ще-б и то нічого, але деякі пословиці поперекручувані на великоруский лад, як от Слово звичайно перекручує малоруский язык на великоруский, и пр. волки го съѣли (стор. 16). Етимологічна правопись (по крайній мірі така як у Слові) зовсім не годиться для записування з уст народа. Пісні, казки, приказки доконче треба записувати фонетичною правописою, як от тепер роблять и великорускі учені, що записують всяку всячину з уст народа. Тоді тільки мати муть вартість для філолога народні твори. Тим то Пословиці п. Вислоцкого не мають жадної ваги для філолога. Бог ёго зна', як вимовляють в Галичині и в Венгерській Русі, чи вовкї, чи може и справді волки, чи ззіли, чи з'їли, а може и съелі? чи ся нащадиль (стор. 13), чи ся нащадив, чи біда, чи беда, або біеда, а може й беда, як говорять на Полісі, в Гроднянській, Мінській и Седлецкій губерніях. Пословиці п. Вислоцкого годяться тільки, щоб знати світогляд народа, а не язык народа. Окрім того є багато слів з Венгерської Русі, в инших сторонах, и пр. на Україні, не уживаних и незрозумілих, як и пр. б'єсь ти и сто прабози, бабку кь бабцѣ — будуть нагавци, брындзю бити, газда ц'їлою губою. Се слова, що на Україні їх не всі розуміють. Треба було-б шановному зберачови в кінци книжки прикласти маленькій словарь незрозумілих угорских и галицких слів.

Замѣтн о малорусскомъ нарѣчіи А. А. Потебні ц. 61 кр. В тих замѣтках автор говорить про північні українські говори, про поліске наріччє, білостоцке (Гроднянск. губер.), пинске (Мінск. губ.) и північно-чернігівске. — О купальських огняхъ. А. А. Потебні, ц. 75 коп. — О Домѣ и сроднихъ съ нею существахъ А. А. Потебні ц. 30. к. Сі три писання п. Потебні написані по великоруски и видані брошюрами. Вони однако довертають нашу увагу, бо написані о предметах українских.

Одвічальний редактор: Др. **Олександр Огоновскій.**

З пегашні Института Ставропигійского.

Виходить виш-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 16. (28.)
кожного місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адмі-
ністрація під ч
12. улица Оссо-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй гаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 злр., на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр.
50 кр. в. а. — За оголошеня (инсертати) платиться по 5 кр. в. а. від одной стрічки
дрібним друком — з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

КОСОВЕ ПОЛЕ.

(Сербска народня дума.)

Переспів М. Нетяги.

(Конець.)

Боже милий, Боже чуд великих!
Усе поле тумани окрили;
Лежать трупи кінські та лицарські,
Чорна хмара сонце заступає,
И всі поля темрява вкриває
И здається, коли-б хто побачив,
Наче гори високі купи
Лежать трупи кінські та лицарські.
Усе поле кровця затопила,
Затопила всю траву зелену,
Изовялу та здоштану кіньми;
Лежать в полі поломані списи,
Сторчать мечі без піхов щербаті,
Поколені шабляки булатні,
Лежать стріли розсіяні полем,

Лежать стріли наче прута в лісі;
Тисячами лицарі и коні
Лежать в полі ранами окриті;
Иржуть коні, а лицарі стогнуть,
Вовки виють, гайвороння краче;
Страшно глянуть, страшно подивитись.

Степ чорніє, за хмарами небо,
Та темніє у в очах в Милиці.
Доїздив до річки Ситниці,
Де цар Лазар поліг головою;
Там знаходить Відосава, чуру,
Зупиняє пишні свої брики,
Та на свої бере ёго руки; —
Ще живе він на руках у неї.
Умиває ёго в воді зимній,
И дрібними слізами поливає,
Та словами оттак промовляє:
„Відосаве! ти наш чуро вірний!
Ой чому-ж ти очей не вітвориш?
Ой чи знаєш, на чім ти лоні?“
Промовляє Лазарівський чура:
„Ой у тебе, моя рідна нене,
Ой у тебе, та на твоім лоні!“

Промовляє цариця Милиця:
„Відосаве, ти наш чуро вірний!
Ой де-ж поліг та цар славен Лазар,
Ой де-ж наші славні воеводи?“
Одмовляє Відосав та чура:
„Пійди, пані, ще наперед трохи!
Де криниця до річечки рине,
Там царева голова злетіла
Та скотилась, й до річки упала;
Там багацько лежить вбитих трупом
Там багацько порубаних коней,
Там багацько лицарів убитих! —
Відтіля ще піјди трохи далі!
Ой там найдеш девять братів любих,
Девять братів, Юговенків славних,
Ой що трупом лягли під мечами;

Там поплила кров ріками в бою :
 Напереді в славнім бою вбитий
 Лежить батько, Юг-Богданко славний ;
 А ще трохи пійди далій, пані,
 Там три славні лежать воеводи :
 Попереду лежить пан Топлиця,
 Біля ёго Косовець убитий,
 А ще далій, твій зять Милош славний,
 Що ще пятьсот уклав Бісурменів,
 Як убили під ним вороного.
 Тут чимало лягло Бісурменів,
 Кров ріками по степу поплила.“

Каже тев Лазарівский чура,
 Умерав, духа изпускає.
 Тогді пані бере ёго в брику,
 И по трупах швидко проїзджая ;
 Всі лицарекі знаходжає трупи,
 Всіх лицарів в славнім бою вбитих ;
 Їх підводить, кладе в свою брику
 Та за ними дрібні слізи ронить ;
 Аж знаходить Милоша могилу,
 Ой могилу, виспану в степу,
 Та над нею зозулею плаче :
 „Ой Милоше, славний воеводо !
 Ой хто-ж в моїй стане обороні ?
 Ой хто-ж стане против Турків вражих ?—
 Всіх лицарів я перебодію,
 Тебе тільки не переболію !
 Ще на світі не родився лицар,
 Такий славний поміж сербским миром,
 Щирій серцем а душею правий,
 Як ти, славний воеводо сербский !“

Проїзджая по всім боєвищу,
 На могилі коней зупиняє,
 На могилі славного Лазаря,
 Та голосить и слізми ридає :
 „Цар-Лазарю, сербский володарю !
 Ой світив ти, ясным сонцем в мене,
 Ой світив ти, поки жив на світі ;

*

А тепера вік мій затемнився,
 Затемнився та смутком окрився.
 Ти вславився, володарю славний,
 И во віки славою окрився.
 Бранковенко во вік проклянувся,
 Батьківщини зрадником остався!⁴

Ой озветься-ж голос з гори з неба:
 „Ой Милице, Лазарева жінко!
 Пійди швидко до криниці-річки,
 Ой там плаве голова Лазаря;
 Візьми ж її в білі палати,
 Поховай же в православній церкві
 В володарській, преславній могилі;
 Не вбивайся по дружині своїй,
 По Лазарю, славнім володарю,
 Бо цар Лазар та и посвятився,
 По лицарський поліг в славнім бою
 За хрест чесний — православну віру,
 Та за народ й за країну рідну!“

Отсе чує цариця Милиця,
 Іде швидко до криниці-річки,
 Та там чудо пречуднеє бачить:
 Уся вода лавою піднялась
 И не заляла голови владаря,
 И на руки Милиці скотилась.
 Бере її цариця Милиця
 Та сідає в золотую брочку
 И відвозить у Крушево рівне,
 В православну володарську церкву...

Час по часі — день за днем минає,
 Вже й три літа мина-упливає;
 Тоді їде цариця Милиця,
 Патриарха и владик дванайцять
 Не подами та и не ченцями
 Не дяками та не дяконами
 Та приходять на Косове поле;
 Відкопали Лазареву гробу, —
 Пахощами від ёго завозять —
 Святе тіло в землі не зогнило!

виходила сюди и все дивилась, чи не вийде гетьман на берег гуляти на оттім острові. Коли раз в вечері дивлюся я, ходить мій гетьман по березі, згорнувши руки. Я дивлюсь на ёго звідсіль, а він на мене звідтіль. Мене так и потягло до ёго, як от проміння сонця тягне росу с квіток. На березі стояв хибцій човник. Я сіла в човник, вхопила в руки веселце и полетіла човником до ёго. И сама я не чулася, як я вийшла на козацький берег, як побігла до гетьмана, як упала перед ним на коліна и обняла ёго. Я подавилась ёму прямо в чорні очи, почувала на своїму лиці ёго гарячий дух, почувала, що він нагнувся до мене и поцілував мене. И мені здалося, що я умліваю, що я вмираю, вмираю и не можу вмерти. Я почувала, що мое серце ніби заспівало якусь чудову пісню и співало, співало без кінця.... Я ніби засипала и співала и через той сон все бачила чудові чорні очи, и страшні, и гарні, все чула гарячий дух на своїму лиці, а мое серце все співало безконечну пісню про щастя, про кохання. Як би я хотіла, щоб на віки протягся той пишний сон, щоб до віку співала моя душа для мого милого пісню про кохання. И я забула батька й матір, забула свої степи, свій хутор и свої квітки, забула про Дніпро, про небо й сонце. Нащо вони мене збудили и одняли од мене той чудовий сон?

Маруся замовкла и втерла слёзи рукавом.

Вже сонце стало на вечірнім опрузі. Карпо и Маруся встали и пішли на степ.

— Проведи-ж мене, козаче до мого батька, до хутора Чаплів. Я тобі спаси-Біг скажу.

От идуть вони та йдуть и вже далеко одійшли од берега. Степ почав розстилатись далеко, далеко и зеленів, скільки засягало око. Трава зеленіла, квітки пахли, птиці співали в синёму небі.

— Степи мої, степи мої! ви й досі такі гарні та зелені, як и колись були, промовила Маруся.

От дивляться вони, аж на степу пасеться велика череда: голландські корови, здорові коні, круторогі чумацькі воли, цілі табуни испанських овець. Череда була сита, а пастухи й чабани були пообдирані, босі або в драних постолах. На свитках були самі за себе лати. Вони були худі, замлілі.

— Чий се скот ви пасете? Чи козацький, чи свій? спитала Маруся.

— Панський! обізвався обідраний, як старець, пастух и побіг за коровою, на котрій шерсть аж вилискувалась проти сонця, неначе на якому панови шукура.

Идуть вони далі, аж пасеться друга черідка: коровки погані, кудлаті, бички миршаві, наєнькі, свині дрібні.

— А се чия черідка? спитала Маруся.

— Людека! обізвався босий и обідраний хлопець.

— Чи далеко ще до хутора Чаплів?

— Та тут не ма хутора Чаплів, а в велике село Чаплі! одказав чабан.

— А чи живе ще у тих Чаплях козак Петро Музика? Ёго хата стоїть у самій балці.

— На балці стоїть цілий куток Музиківка. Там буде хат с тридцять, як не більше.

Здивувалась Маруся и задумалась, де ті хати набрались у Чаплях. От пішли вони далі. Появились роскішні поля. Пшениця стояла, як море; їй и кінця не було видко. На полі жали женці.

— Де се взялася в степу пшениця? Та й насіяно-ж єі! подумала Маруся и спитала:

— А чия се пшениця? Чи не Музичина часом, або може гетьманска?

— Яка там Музичина? Ляхівска! Якийсь лях отсе приїхав у степи та взяв посесію у нашого таки пана.

— А де-ж той вражий пан взявся тут у Чаплях? спитала Маруся.

— А чи ми знаємо, де він тут узявся, одказали женці.

И все те було дуже, дуже чудним для Марусі.

Идуть вони далі, а там на степу ростуть баштани; кавуняче й диняче бадилля так й виїльб степ огудинням, скільки можна було оком скинути.

— Чи се такі сильні баштани? спитала дівчина баштанника.

— Жидівські! жиди найняли землю на літо під баштани, одказав дід баштанник.

— А ото жита, чиі вони?

— Панські!

— А отой овес, неначе золото? Але вівса, вівса, неначе жито! Чиі то вівса? спитала дівчина.

— Ляхівські.

— А де-ж людске? де-ж козаче?

— Оттам трошки людского як селу! гукнув дід с курія.

Маруся стала смутна, смутна! В неї знов з'явилась думка, стати каліною и вернутись до свого любого гетьмана, щоб співати ёму вічно пісню про кохання.

Пішли вони далі, аж перед ними розісталося велике, превелике село. В кінці села був великий став на яру. Там стояла здорова сахарня з високим задимляним стовпом.

— „От и Чаплі! промовив Карпо.

— Чи вже-ж отсе Чаплі? крикнула Маруся и в долоні плеснула; чия-ж ото фабрика?

— „Ляхівська,“ одказав Карпо.

— А отой млин низше ставу?

— „Жидівський.“

— А отой другий млин, по другому боці?

— То панський, але добре не пам'ятаю.“

— Чи вже-ж отсе бабуню, Чаплі? спитала Маруся у однієї старої баби, котра йшла дорогою.

— Чаплі. А кажуть люди, що тут недуже давно було всього навсёго три хати Музичяних на балці. Але коли ви йдете в село, то лучше заночуйте в степу. бо там тепер таке діється, що не доведи Господи! Прийшла жєвська закуція, бо люди не доплатили податі чи що. Там отсе недавно стріляли на людей, а сёгодні б'ють людей різками од самого ранку. Половина села втекла в степ.

Не вважаючи на те, Карпо и Маруся пішли далі до села. Коли дивляться вони, аж там з боку на ярчку лісок. Під ліском блищала між осокою вода. Карпо скотів шти и вони звернули до ліса. Тільки що вони прийшли до ліса, аж дивляться, що поміж деревом ховаться люди, та на щось кохаться ями та заховують вогнуки, свитки, пічмітки, наместа, чоботи. Марусі так и здалося, що в село ввійшли Татари Бина так и загрозилаєсь вся та и питає у молодіці:

— Од якого то ви кохаетесь?

— Од закуці! Прийшла війско в село, забрали наш свет, прогнав жєвкам нашу окопу. Мискали покла кури, гуси, свені, побіли вина, похуду. Отсе що веземли с хат, то може старшаму, а чоловіки як жєвкі, то и стара Бину!

Ще гірше задумалась Маруся... Одначе їй так хотілось подивитись хоч на ту хатину, де вона зросла.... Їй все здавалось, що вона ходила до Дніпра, та отсе вертається до дому и побачить свою матір....

Вже вони підійшли до села. Коли дивляться, аж при дорозі лежить убитий чоловік, а там на полі — другий, а там далі — третій... Птиця обсіла трупи... Ніхто й не думав їх ховати. Коли ввійшли вони в село, аж там серед вигона кругом стояли москалі, обступивши громаду, а в середині били москалі людей різками з ключою дерези. Вже обрізали дерезу з усєго панського окопа, вже почали різати глід, агрус в панському саду, та все били та били. Вигон червонів од крові, кругом летіли шматки мяса. Кілька чоловіків лежало ледві живі и страшно стогнали. А різки все свистіли, а москалі все били, а офицери все кричали та приказували...

Маруся вмилася слёзами и швидко пішла с того страшного вигона, облитого людською кровю. В селі попід хатами и на улицах невидко було нігде и живої душі, неначе всі люде вимерли...

Вже сонце стояло низько, як Маруся с Карпом прийшли на Музиківку на балці. Вона зразу впізнала ту балку.... И тепер на балці стояла така сама невелика хатка, обгорожена низеньким тинном, обкопана ровом, обсаджена садком, а на окопі — високою дерезою. И тепер на окопі дереза була густа, як руно и закривала весь ґрунт и до половини хату.

Маруся ввійшла в хату. В хаті було дуже бідно. Коло віконця сиділа старенька женщина. Вона була така похожа на Марусину матір! Маруся так и кинулась до неї на шию и назвала її своєю матірю.

— Що се с тобою, дівчино! Я не мати твоя, а ти не дочка моя, тихо промовила женщина.

— Але-ж се хата Петрова Музичина? спитала Маруся.

— Музичина, тільки не Петрова, а Василева, а я Василева жінка.

Маруся стала и руки опустила та все придивлялась до старої женщины.

— А мені все здається, що ви моя мати. Ви такі похожі на мою матір, що я б зроду не сказала, що ви не мати моя.

— Ти, дівчино, дуже схожа на мою менчу сестру. А в мене й дочки не було. Чи не ходила ти кілька літ на заробітках за гурницею, що позабувала свою рідню?

— О, я довго ходила!... давно вже я була дома. Як я була дома, то тут и села не було. ..

— Що се ти, дівчино, говориш? Твій же вік не Бог зна' який. Наші старі люде розказують, що тут на балці стояла перша хата в Чаплях.

Тоді тільки Маруся придивилась, що хата стояла вікнами на схід сонця, а хата ві батька стояла на схід сонця причілком. Вона зовсім тепер зрозуміла, що то була дуже давня річ на світі.

— Які ж ви, тітко, бідні! промовила Маруся, дивлячись на жінчину и роздивляючись по хаті.

— А вже ж бідні, бо не ма є чого забагатіти. За поле плата велика, а тут и подушне плати, и на волость, и на школу.... Та все плати та плати! И робимо, и нічого не маємо. Сідайте, коли ласка ваша!

Маруся й Карпо сіли на лаві и обоє задумались. Тепер тільки Карпо опам'ятувався зовсім, як поговорив з живими людьми, посидів у хаті. Він неначе прокинувся од важкого и чудного сну, роздівлявся при світі дня на все живе и тільки згадував той сон, що вже розлітався неначе на повітрі. А Маруся сиділа та все згадувала, як то було колись в хаті ві батька. В ві батька хата була така сама невеличка, але далеко багатша, була обвішана рушницями, шаблями, пістолями. Все те оружжя висіло по стінах поміж вишиваними рушниками и хрестами є квіток и васильків. В ві батька було що їсти й пити, бо було в ёго стільки степену скільки оком скинути; в ёго була отара овець, були воли й корови. А які коні мав ві батько! Як той степовий вітер літали вони по степах. Був у ёго и ставок и млинок и садок, а в садку була пасіка.

— Ви, тітко, кажете, що се Музичин ґрунт з давніх давен. Аджеж у давнёго Музика було багато степену. Ёго поле йшло оттак од самої балки та аж до самого Дніпра:

— Може воно й було коли Музичине, а тепер то панське, то ляхівське. Ми й живемо більше заробітками. А ще недавно наш таки дід чумакував, послав не одну паровицю и в Крим по сіль и на Дін по рибу.

Уже настав вечір. На стіні зачервоніло проміння сонця як жар у печі. В хату ввійшла бабина невістка; вона прийшла є поля з маленькою дитиною на руках, повісила коlessу, поклати дитину, а сама кинулась до печі и почала варити убогу вечерю. Невістка була бі-

дно убрана, в старій одежі, в товстій сорочці. С поля прибігло п'ятеро овечат та четверо поросят.

— Чи вже у вас и корови не ма? спитала Маруся, поглядаючи через віконце на бідний двір, на драну повітку.

— Де вже нам й корову держати! промовила невістка и пішла заганяти вівці.

— Маруся вийшла с хати слідком за молодичею, подивилась на обідрану повіточку, на убогу оселю, потім пішла в садочок и довго дивилась на зелений степ, на балку, засаджену вербами. Карпо вийшов слідком за нею и не зводив з неї очей. Маруся пішла в садочок, походила по садочку и почала плакати.... потім стала коло криниці, ще раз глянула на убогу хату, на вишні, ще раз глянула на сине глибоке небо, все залите останнім червоним промінням сонця. Сонце впало десь у степу, неначе потонуло; останній червоний промінь зачепився на хмарці и ростопив її на червоне золото. Маруся глянула на ту хмарку, зітхнула важко и знов стала калиною. Знов на тій калині зачервоніли з-верху спілі ягоди; кущ навкруги зацвів білими квітками. Настала чудова зоряна ніч и калина вмилася росою... роса закапала в криницю.... то були Марусині слези. С криниці так и піднялася вода, полилася через край по траві, потекла річечкою аж до синього Дніпра. Карпо все те бачив и не здивувався після того дива, що він недавно бачив. А вдосвіта вся сім'я Музиченків вийшла в садок дивуватись, де то за ніч виросла и зацвіла калина и сповнила росою з листя вою криницю водою.... затопила невеличкою річкою балку.

А гетьман и Запорожці все стояли під золотим хрестом, молились Богу та все поглядали на те місце, де стояла калина. И в той сама час, як Маруся стала калиною в Музичиному садочку, в той час Запорожці побачили, що коло хреста знов зазеленів кущ калини, зачервоніли ягоди, забіліли квітки. А під калиною знов заблищала криничка, ще й вода бовталась в криниці, неначе хтось от-от тільки що набрав з неї води. И в той час знов заспівав пісню чудовий дівочий голос, тільки та пісня була ще жалібніша, ще смутніша. Той голос ніби заголосив над домовиною рідної матери и разом с тим голосом заривав гетьман, заплакали Запорожці як малі діти. Ті слези закапали на жовтий пісок и вкрили його и змішались з Дніпровою водою. А на золотому хресті, на терновому вінку ще гірше зачервоніла свіжа кров, закапала и облила золотий хрест аж до самого

долу. И с тигі крови виріс виноград, обвився кругом хреста, зазеленів листом, зачервонів ягодами.

Карпо Летючий діждався ночі и в глузу північ прийшов у своє село, розпитати що там діялось од того часу, як він розбив байдака. Він нишечком розбудив свого одного вірного товариша, и той ёму розказав, що вже Карпову батьківську хату спродали; спродали все, що було в хаті и оддали купцєви за розбитий байдак, а начальство присудило дати Карпови двісті різок на скелі коло самого Ненаситця, як би тільки він вернувся до дому. — Олеся, ёго кохана Олеся вже давно повінчалась з другим лотсманом.

Карпо заплакав, стоячи коло рідної оселі и тигі-ж таки ночі на віки помандрував за границю, аж за синій Дунай. И не стало про ёго чути ні вісточки. Всі так и думали, що він утопився, або розбився об скелі на Ненаситцєви.

Критично-естетичний погляд на декотрі поезії

Тараса Шевченка.

ІV. Т О П О Л Я.

Тополю Шевченкову вважаємо неначе баллядою, що оснований на переказі сільского люду. У сій поезії появляється сердешна дума и туга про минувшє щастє, — про долю, що так-скоро на сїм світі запропастилась. — Чорнобрива дівчина полюбила щиро молодого козака, та й сама була гідна взаїмної любови. Але-ж єї доля була така, що годі було з милим подружитись: мати-бо казала їй полюбити старого нелюба. Такого лиха сердешна дівчина не могла пережити; — вона загинув з жалю и розпуки, напившись зілля у ворожки, а на єї місци взноситься у степу висока тополя — німий свідок давнійшої туги и недолі.

На самому вступі заявив поет великий талант в писаню образів. Тополя стоїть справді сама-одна в полі, мов сирота на чужині; але поет умів оживити и пустий степ, щоб погодити житє природи з жизнью чоловіка. Про-те неначе чуємо, як вітер по діброві вис

а по полю гуляє, — видимо тополю, як вітер її аж до землі нагнає; — видимо поле широке та могили: але кругом тополі не має життя в природі, — не має ні билини, лиш вона сама зеленіє, та красується стоїм станом високим и листом широким. Хоча-ж тополя в степу сама-однісінька стоїть, то люде о ній не забувають: поглянуть на неї та й думають. И чого-ж то думають люде, поглядаючи на гнучку тополю? — Відай не лишень з-за-того, що вона пригадує на любов нещасної дівчини. Нам здається, що поет якусь висшу мав гадку, пишучи „Тополю“. Чого-ж мав-би чумак на тополю дивитись та й голову хилити? Чого мав-би чабан вранці з сопілкою на могилі сідати и з тугою на тополю поглядати? Знать виображає тотя тополя згадку про долю вітчизни, котра не хочачи за нелюба віддатись, а не могучи діждатись щасної долі, навконець марніє и в неволі-смерти бідкається; — але згадка про долю не загинула: тополя зеленіє, хоча кругом єї не має ні билини, — вона гнучка и висока, та й вершком своїм досягає хмари...

Виходячи с того становиска, що у сій народній думі виспа гадка вкривається, замічаємо дальше, що Тополя Шевченкова також що-до форми симметрично и чудово-гарно є уложена. — Головна мисль висказується сими словами:

Не щєбєчє солοвєйкò
 В лузі над водою,
 Не свіває чорнобрівà,
 Стоя під вербою;
 Не співає, — як сирòтà,
 Білим світòм нудить.
 Без милого батькò, мати —
 Як чужні люде;
 Без милого сонцє світить —
 Як ворог смієтцà;
 Без милого скрізь могила...
 А серденькò бьєтцà! (стор. 162, 10—21.)

З обох сторін сєї оснòви, — котру означам буквою *D*, — грукуютьсє другі гадки в такім ладу:

A B C D C' B' A'

Отже: A и A':

По дїброві вітер вив,
 Гуляє по полю,

Край дороги гне тополю
До самого долу. (стор. 160, 1—4, и 166, 11—14.)

B: Образ тополі. (стор. 160, 5—16.)

B': Зарід и ріст тополі (стор. 164, 36—166, 10.)

C: Завязанє любови. (стор. 160, 21—162, 9.)

C': Розвязанє любови. (стор. 162, 22—164, 35.)

Опроче мож замітити, що й образ тополі вельми симметрично списаний. Симметрия тотя появляється в такому виді:

a b c — c' b' a'

a. { Стан високий, лист широкий —
На що зеленіє?

a'. { Одна, одна, як сирота
На чужині, гине!

b. { Кругом поле, як те море
Широке, синіє.

b'. Кругом ні билини!

c. { Чумак иде, подивиться,
Та й голову схилить.

c'. { Чабан в-ранці з сопілкою
Сяде на могилі,
Подивиться — серце ниб.

Не менше красну симметрию бачимо також у головній гадці:
„Не шебече соловейко в лузі над водою“ и т. д. Тутки-бо маємо ось-таку комбінацію: a a' a'' b b' b''.

Кождїй букві відповідають тутки по-два вірши, при чім мож замітити, що не тільки a a' a'', але також b b' b'' одинаково починаються [a a' a'' = „не шебече, (не співає)“ — b b' b'' = „без милого“].

Коли-ж на початок „Тополі“ из становиска стилістичного споглянемо, то побачимо, що поет просто и без всякої чванливої окраси свої гадки висказує. Тутки маємо справді взорвзір, як-то треба писати, щоб якась поезия припала до серця и враз з народом пережила віки. Не бачимо тутки жадної реторично-натягнутої фігури, — не замічаємо штучно-повязаної мови. Але натомість подивляємо гарні природні образи, які и простий люд легко стямити може — и

бачимо також, що поет не-багато словами багато гадок може висказати.

Порівн.: Полюбила чорнобріва
Козака дівчина,
Полюбила — не спинила,
Пішов, та й загинув. (стор. 160, 21—25.)

Любовна сцена поміж сільською дівчиною а козаком написана без окраси а вельми природно. Основа любовної завязки починає в сих словах:

Стануть собі, обіймуться, —
Співа соловейко. (171, 31—32.)

Вправді могло-б комусь здаватися дивно, що козак питається своїй дівчині, „чи не була мати? — Такі слова на первий погляд суть неконче зручним зачатком дальшої любовної рэвмови. Але треба нам тямити, що козак чим-скорше бажав довідатися, чи мати не противна взаімній їх любови, та й чи не була гнівна за-для вечірних розговорів доньки з милим на самоті. Однак мати не дуже журилась про долю доньки. Ніхто дівчині не спитався: „Де ти була, що робила?“ (161, 31—32.) Мати не дивилась отже, що ві доня робить, та й опісля, коли вона сама-одна осталася и як квіточка сохла, не спитала мати; „Чого вянеш, моя доню?“ (162, 26.). Така мати то справді ворог своїй дитині. Вона лиш тоді відозвалася до нещасної доньки, коли хотіла її зо старим нелюбом зъєднати.

„Иди, доню,“ каже мати:
„Не вік дівовати.
Він багатий, одинокий —
Будеш пановати.“

На сесі слова відповіла безталанна дочка з великим жалём, та й заявила вже тоді, що ві доля безнадійна. Тутки завважаємо, що поміж словами матери а відповідю дочки указується також симметричний склад у формі бесіди: кождому бо поодинокому віршу в мові матери відповідають по-два вірши у словах дочки, и то таким ладом, що дочка против чотирёх гадок, висказаних словами матери, також свої чотпри гадки ставляє:

Мати:	Дочка:
Иди, доню! —	} Не хочу я пановати,
	} Не піду я, мамо,

Не вік діловати! — } Рушниками, що придбала,
 } Спусти мене в яму.
 Він багатий, одинокий! — } Нехай попи заспівають,
 } А дружки поплачуть.
 Будеш панувати! — } Легше міні в труні лежать,
 } Ніж ёго побачить.

Як-же стара мати не слухала дочки, то пішла нещасна чорнобріва до ворожки, щоб їй поворожила. Головна гадка, розв'язана котрої вона бажає, висказана ось-сьими словами:

Чи довго їй на сім світі
 Без милого жити?

Сеся гадка розвивається у словах, котрими дівчина до ворожки озвалась. Аж тепер можемо спізнати гарну ві душу, що перед нами розкривається зо всіма тайнами серця дівочого. Дівчина знає, що стоїть перед тою, що їй про милого и про долю якусь вістку дати може, про-те говорить до неї щиро и сердешно, мов дочка до свої неньки. Таке рідна мати зруйновала їй щасну долю, — чей ворожка буде лучшою від такої матери, та потішить безталанну добрим словом. Не дивниця отже, що бідна дівчина до старої ворожки мов до рідної неньки говорить:

Бабусенько, голубонько,
 Серце моє, ненько!

Тутки завважаємо, що дівчина у своїй мові аж чотири рази зупиняється и неначе відповіди ожидає, а опісля знов дальше говорить, и то що-раз живійше:

Бабусенько, голубонько,
 Серце моє, ненько!
 Скажи міні щиро правду,
 Де мій серденько?
 Чи жив, здоров, чи він любить,
 Чи забув, покинув? — (Останівка.)

Скажи-ж міні, де мій мійний?
 Край світа полину! — (Останівка.)

Бабусенько, голубонько,
 Скажи, коли знаєш!
 Бо видає мене мати
 За старого заміж.

Любить ёго моя сиза,
Серце не навчити. — (Останівка.)

Пішла-б же я утопилась —
Жаль душу згубити. — (Останівка.)

Коли не жив чорнобрівий,
Зроби, моя пташко,
Щоб до дому не вернулась....
Тяжко міні, тяжко,
Там старий жде з старостами....
Скажи-ж мою долю!

Відповідь ворожки поет обдумав також як найлучше. Вона то вислухує просьбу дівчини, та й каже: „Добре, донко!“ — а відтак хоче в душі єї довірку як собі взбудити, тим-то и відзивається дружнім словом: „Спочинь трошки... чини-ж мою волю!“ — Щоби-же чорнобрива не соромилась, говорити їй про свої любощі, то каже стара ворожка:

Сама колись дівовала,
Тєє лихо знаю;
Минулося — навчилася,
Людям помагаю.

По такому приготуванню могла ворожка вже повеличатись, що знає долю людей; тим-то и сказала:

Твою долю, моя доню,
Позаторік знала,
Позаторік и зіллячка
Для того придбала.

Гадав-би хто, що по сих словах дівчина ворожці дякувати стане, та опять до неї промовить:

Серце мєє нєнько! —
Скажи-ж міні щирю правду!

Але поет знав дуже добре серце дівоче; він знав, що дівчина боялась довідатися де-що злого, та й що вона у трівозі своїй мусіла мовчати. — Потому стара знаха дістала з полиці зілля, и ну-ж стала пописуватись тайною своєю мудростію. Тота-ж єї бесіда є справді

така, що дівчина могла її собі так виложити, як сама хотіла. Навперед бо каже ворожка ще досить ясно:

Ось на тобі с'єго дива!
 Піди до криниці;
 Поки півні не співали,
 Умийся водою,
 Виший трошки с'єго зілля —
 Все лихо загоїть.

Але чорнобріва бажала довідатись, чи поверне милий? Ворожці треба було отже заглянути в будучність. Та що-ж? стара знаха стояла перед тайною завісою, що закривала будучу долю людей, — тої-же завіси не відхилив ще ні один чоловік. Тим-то треба було бесіду так замотати, щоб дівчині справді здавалось, що ворожка їй долю відгадала. Про-те казала стара, щоб дівчина тричі зілля напилася:

Випьєш — біжи, яко мога;
 Що-б там не кричало,
 Не оглянься, поки станеш
 Аж там, де прощалась.
 Одпочинеш; а як стане
 Місяць серед неба,
 Виший ще раз; не приїде,
 В-третє випить треба.

Як сказала ворожка, коли и де зілля напитись треба, то не забула примітити, які наслідки за кожним напитком появляться. И так напившись в-перве, мала и дальше дівчина без милого оставатись и жити з тугою в серцю. Але за другий раз — серед степу мав кінь тупнути ногою: коли живий козаченько, то зараз прибуде...

Тоті слова ворожки мали для дівчини найбільшу вагу: вони-бо звіщали їй житє або смерть. Тутки заявила отже стара знаха шумну фразу, котра могла закрити недостаток віщого духа. Відтак дала чорнобривій такого зілля, котре її вічним сном мало запоморочити. Про-те могла вже до неї сказати:

А за третій... моя доню,
 Не питай, що буде!

Опроче не забула стара пригадати дівчині, щоб не хрестилась та не спияла чародійної сили даного зілля. Навконець же сказала

їй, щоб відійшла и подивилась на торішню свою вроду. Сими-то незрозумілими словами хотіла ворожка якусь тайну мудрість висказати. Відай хотіла звістити, щоб дівчина розпрощалась зо своєю вродою, та приготувилась до дивної метаморфози.

Безталанна дівчина взяла вілге та й поклонилась. И от, яка ява! Вона сердешна, що попереду так щебетливою була, — відходячи тепер ледви здобулась на слова: „Спасибі, бабусю!“ Відтак вийшла з хати, и сама не знала, чи вертатись їй домів, чи йти до криниці и зробити так, як їй ворожка приказала. Але годі було не послухати тої, котра вже не одній ворожила, та сказала, що лихо дівчини знає. Проте сказала вона рішучо: „Ні, вже не вернуся!“

Дальшеє дійство розвивається вельми швидко, и представляється тільки в кількох словах:

Пішла, вмилаь, напилася,
Мов не своя стала,
В-друге, в-третьє, та мов сонна,
В степу заспівала.

Співаючи тужливу пісню стала дівчина по-малу замінюватись в тополю. Не без причини вложив поет їй в уста пісню довшу: безталанна бо дівчина, співаючи, росла тополею; коли-ж замовкла, то стала вже тонкою та високою — сягаючи до самої хмари.

Засновок тої пісні починає в сих словах:

По тім боці — моя доля,
По сім боці — горе.

Кожному же из сих двох віршів відповідають по-два вірши за-для ближшого їх означеня. Отже:

По тім боці — моя доля; —	} Там десь милий чорнобривий } По полю гуляє.
По сім боці — горе. —	
	} А я плачу, літа трачу, } Їго виглядаю.

И так росте тополя до самої хмари, щоб заглянути по-за синє море де світ милий, — росте все в гору та в гору, щоб Бога спитати, чи нещасна діжде свої пари. Там на синім морі плаває лебедонько, — тутки же недоля, смуток та сором. Хоча же бідна дівчина не дізналась добра від свої матери, то однако, розстаючись з сиим житєм, не забуває свої неньки, а співає сумно:

*

А хто-ж її головоньку
 Буде доглядати?
 Хто догляне, поспитає,
 На старість поможе?
 Мамо моя, доле моя!
 Боже милий, Боже!

И ось гасне вже жите дівчини, — чи радше, ві душа переселяється в тополю, — и відтак каже вона ще раз, щоб тополя за милим подивилась:

Подивися, тополенько,
 Як не ма — заплачеш
 До схід сонця ранісінько,
 Щоб ніхто не бачив.

Потому замовкла, бо стала вже вся тополею. Нещасна не діждалась свої пари, и відбула дивну метаморфозу, щоб жити в природі, а не між людьми, від котрих так багато лиха дізнала.

Омелян Огоновский.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Матиця люду.

Заким ми ще змогли одвітати на проєкт о. Наумовича об сполученю Матиці и Просвіти в одно товариство, за котрим сполученем мала би поміж рускою интелігенцією наступити згода, — являється вже инший проєкт, котрий має на цілі ширити просвіту між нашим народом в більшим степені, ніж се до тепер діється. Сим проєктом єсть основане нового товариства Матиці люду.

Матиця люду мала б основатись на спосіб таких самих товариств иснуючих у Чехів и инших Славян. В склад єї мали би входити люде всіх партій, так репрезентовані Просвітою як и Матицею. Розуміється отже само собою, що по-при сім новім товаристві, обіймаючим цілу нашу интелігенцію, — давнійші товариства, задо-

жені в подібних цілях а навіть и в подібний спосіб, с. в. Галицько-руська Матиця и Просвіта, перестали б иснувати.

Се справді радикальне середство нищити дві інституції а на їх місце ставити третю, и належить добре застановитися, чи воно доведе напевно до цілі, и чи воно конечно потрібне так, що не дасться нічим иншим заступити. Розважимо оба сі питання ближе.

Три способи суть можливі, щоб досягнути ту саму цілі, котра мала б досягнутися основанем Матиці люду. Сі три способи суть: 1. сполученє Галицько-руської Матиці и Просвіти в одно товариство, 2. піднесенє Матиці, 3. піднесенє Просвіти.

Перший з тих способів був вже проєктований о. Наумовичем в Науці, однак сам автор проєкту, видко, закинув ёго, коли тепер — автором бо проєкту основаня Матиці люду єсть знов о. Наумович — подає в Слові новий проєкт; и справедливо, — не можемо бо ніяк вірити, щоб Галицько-руська Матиця и Просвіта могли злучитися в одно. Вже першого кроку не схоже жадно з них зробити: Просвіта з причини, що руско-народне сторонництво кілька разів хочачи пактувати з другою партією все було гордо відохпнуте (народовців Матиця не хотіла приймати в члени; коли Просвіта на зазив Є. Впр. митрополіта до погодженя обох партій відповіла пропам'ятним письмом, Руска Рада зовсім не дала одвіта; з Рускою Бесідою Народний Дім в кінці вже пересправляти не хотів); Матиця ж не зробила б ініціативи, бо се ублизало би достоїнству сеї поважної, „обветшалої“ старухи! Але хочби те и далось усунути, то насунулось би множество инших питань (що до маєтку, заряду и т. д. обох товариств), котрі при закоснілости и арроганції одної сторони навіть помимо найбільшої уступчивости другої не дались би в згоді розв'язати. Не задля неможливости погодженя обох партій в загалі, але задля неможливости погодженя репрезентації Львівської одної партії (таких оо. Куличичких et consortes) сполученє Матиці и Просвіти не було би можливе.

Лишається другий спосіб: піддвигати або Матицю або Просвіту так, щоб одна або друга могла сповнити задачу просвіченя народа в таким степені, як се діється н. пр. у Чехів. Тут вибору між Матицею и Просвітою не ма. Сам о. Наумович змушений признати, що від Матиці для просвіти простого народа не можна нічого надіятися. Причина тому в часті арроганція и ексклюзивність людей, управляючих Матицею, а в часті організація Матиці и ще инші причини. Ми самі мусимо признати, що теперішній голова Матиці, др. Янов-

ский, щиро старався розрушати, розбудити се товариство, але надармо. Що пару літ, появиться який Сборник Науковий з передруками давних актів (маючий 3 чи 5 передплатників) або молитвослов, а коли раз взялася Матиця до книжки шкільної (зоології проф. Полянського), то вже більше ніж 2 роки друкує її, а ще лиш майже половина готова, хотя ціле діло не більше як 20 аркушів має обіймати, отже легко в двох місяцях могло б бути виготовлене.

Інакше Просвіта. Навіть противники ві мусять признати, що в немногих літах зробила много для народу. В 4 роках видала 16 книжок для народу, а звиш 10 учебників для гімназій, и кілька книжок и писем для інтелігенції, — а се все при найнеприятніших обставинах, помимо найзавзятішого ворогованя противного сторонництва, при неприхильности значної части руских священників, с. в. власне тих людей, котрі ціли Просвіти повинні найбільше вспирати. Признаємо однак, що и Просвіта доси еще не в такім степені розвинула діяльність, як би для добра народу повинно бути. Книжочки Просвіти розходяться звичайно в 3000 екземплярах, а єсть у всхідній Галичині до 1400 народних шкіл, отже припадає майже лиш 2 книжочки на одну школу (або одну місцевість, в котрій єсть школа). Налезало би не в 3000, але бодай в 10.000 екземплярах розширювати популярні дільця.

О. Наумович гадає, що Просвіта не може стілько зробити для народу, скілько потреба, за-для того, бо люде належачі до Просвіти суть — між сільским духовенством — не досить популярні. Пришустім, що так справді єсть, то було б консеквентно, підносячи заслуги тих „непопулярних людей“ виробити для них с. в. для товариства, котрим вони заряджують, довірие загалу. А если б навіть и сей спосіб не мав бути ужитий, то єсть другий спосіб: нехай „популярні“ люде приступають до Просвіти, щоби через тих-же и ціле товариство стало популярним. Се приступованє людей другого сторонництва до Просвіти принесло би двоюку користь: 1. зроблений був би міст до згоди обох руских партій в Галичині; 2. можна би для добра народу більше зробити, ніж робиться тепер. Нехай отже тільки о. Наумович и другі знаменитші а виrozumільші, менше завязаті а важність згоди ліпше понимаючі люде приступають до Просвіти, а піднесуться и інтелігенція и простий нарід руский.

Мусимо однак висказати наше пересвідченє, що Просвіта для осягненя другої цілі, с. в. для підвигненя простого народу, могла б навіть и обійтися без підмоги другого сторонництва. Просвіті недостає

лиш добрих агентур и доброї кольпортажї видаваних нею книжок. Нехай лиш постарасться о ліпшу організацію в тім однім зглядї, то тогдї не буде потребувати и популярности и довірія у деяких сфатизованих священників. Не схотять священники причинятися до просвіти, до добра народа: то осягнеться тая ціль и без них и мимо них, — а чи з користю самого духовенства, се може кождий розумний священник відгадати.. Єсли вже тепер книжочок Просвіти розходиться 3000 екземплярів в однім, в двох літах, то при лучшім урядженю розпродажі мож їх безпечно друковати и розпродавати в 10.000 екс., що було би число на-тепер зовсім достаточне.

Взявши отже на увагу дотеперішні успіхи Просвіти, єї діяльність, можливість єще більших успіхів в будучности, наконець и добре уложений устав, даючий можливість єще крашого єї розвою: то оказується, що ціль, яку о. Наумович хоче осягнути Матицею люду, дасться осягнути и Просвітою самою; найбільше же, коли до неї приступлять ще люде з другого сторенництва.

Придивім же ся тепер проєктованій Матици люду. До неї мали би вступити всі сторонництва рускі, отже таким ділом належали б до неї и всі, котрі тепер належать до Просвіти. Який же був би то змісл у тім, щоб ті самі люде своє истнующе вже, заслужене, гарно розвиваючеся товариство (Просвіту) руйновали — а відтак знов всі ті-ж самі люде враз з другими нове товариство закладали? Не коротша ж се и простійша дорога, щоб тамті другі люде до сего вже истнующого товариства приступили?

„Слово“ гадає, що Матицю люду в проєктованій о. Наумовичем формі вже для того не мож буде заложити, бо члени Просвіти до неї не приступлять, не хотячи стратити субвенцію від сойму, котру тойже дає, щоб русієц Rusina на Rusina. Час би вже раз був покинути тую збужиту фразу; не кажемо, що Поляки не видять радо винішню незгоду між Русинами, але не вони тому винні, а Слово и єго партия своїм відступленем від тої хоругви, під котрою Русини воювали в 1848 р. — идеї окремішнєї малорускої народности и самоєїности малоруского язика. Цікаві б ми знати, щб Просвіта може Полякам помочи: най „Слово“ скаже, щб помогут польській справі книжочки Фармазони, ст. Николай, Що нас губить и т. и.? — а на тім основується и вся діяльність Просвіти, бо крім видавництва популярних и шкільних книжок иншої цілі Просвіта не має, и нічим иншим не займається. „Слово“ дуже коле в очи підмога, уділювана Просвіті соймом. Вправді се не кололо „Слово“, коли запомогою побирав „Учи-

тель“, але „Слово“ має иншу міру для себе и своїх, а иншу для Русинів-народовців. Партії Слова запомаги від сойму побирати вільно, партії Слова казати друковати афіші театральні по польски вільно, приятелям Слова вільно навіть по польски викладати руску релігію, але у руских народовців те все було би „скверная, меракая измѣна“!! Рускі народовці приступили б и до Матиці люду — субвенції, думаємо, не відказав би сойм по устаню Просвіти и новому товариству —, коли б лише могли на певно знати, що руйнуючи Просвіту збудують дійсно щось ліпшого від неї, — але трудно, щоб можна мати таку певність. Инакше партія „Слова.“ Вона відказується від оснóвуваня Матиці люду задля того, що користь своїй партії завжди висше ставить над добро загалу руского народу, між тим як Русини-народовці завжди готові посвятити спеціальні користи свого сторонництва загальній справі рускій.

Думаємо отже, що при неохоті Матиці, при непевности ситуації проєктованого товариства, а при незаперечених заслугах и користях Просвіти — оснóвуванє Матиці люду не принесло би сподіваного о. Наумовичем хісна, а сейже хосен в повній мірі може лиш принести приступованє ширих приятелів нашого народа з другого сторонництва до товариства Просвіта.

Д О П И С И.

Из Цириха. — Слово до наших земляків.

Поглянувши з котрого нибудь становища на наші домашні урядження, на нашу організацію и розвій наш в загалі, всюда добачаємо недостатки ві всяких відносинах.

Розбір загальний умислого нашого розвою оставляємо нашим мислителям; тут у тій переписці ми порушимо одну тільки сторону наших обставин, один из найважніших факторів нашого товариського и народняго життя — питанє об господарстві сельскім.

Злишним буде розводити річ явну, на як низкім степені розвою находиться наше рільництво, як дуже нерозвитий проте и добробит нашого краю, котрий тільки на рациональнім розвою тогож оснóвується. — Селянин наш вільний вправді фізично, але и нині ще — в 25

років по знесеню панщини — остає невільником духової темноти, в яку неволя віків ёго покинула; непросвічений, як ві всім так и ві власному господарстві тільки пересудами поводитьсья, ёго й поговорка: „мій батько так робив а мав хліб, то ж и я буду мати.“ — Не знає сердечний, що при розумній господарці половиною теперішнього труда може вижити родину, а другою половиною легко здобув би побільшенє свого капіталу, котрий обернути міг би на просвіту своїх дітей; не знає, бо темний, та жаль же, що доселі нікому у нас и поучити ёго на добре.

Школи наші сільські з урядженєм тим, яке воно тепер, то просто иронія; діти тратять час на вичученє трьох граматик (по селах вже лиш двох—Ред.) и инших недоладних річей, не находять же поживи у тому, що для будучого господаря-селянина конечно; три літа на науці 3 граматик перейде, а за дальших 2 стається наш школяр таким, яким був перед почином своєї науки — и не дивниця-ж, коли селяне опираються посилянку дітей в сільску школу; вони привикли задивлятися з практичної сторони, а видять, що се чиста страта часу. — Школи недільні, из котрих, наколи-б и вони відповідно були уряджені, ще найбільше пожитку для наших селян виходило-б, на ділі нігде майже не позавязувані; не вдіяло-ж нічого и міністерство рільництва взглядом підмоги нашого рільничого промислу, а скільки там народ наш и не оплачує подати, як се словить він характеристично „бо кажуть платити“, то всі міністерства найрізнііших народностей и сортів, які тільки лучилося нам доселі вже мати, просто зовсім позабули на вигоги народнєго господарства.

По за сумними обставинами тими горячо наглить пора, щоб самі ми всіми силами старалися подати поміч тим, котрі головною стоять підставою нашого народного життя. — Тут одним из найлучших середків до видвигненя нашого селянина из нужди було б, окрім громадських кас шадничих, приспособлень людей, котрі хотіли би посвятитися основній науці сільского господарства и плоди науки своєї практично ширили.

В осягненю тої ціли головним трудом напотиказмо тільки брак відповідних засобів материяльних; селянин наш убогий, урядник Русин убогий, института наші рускі зовсім не заявляють тої діяльности, якої від них сподіватись належало; остає відтак тільки той вихід, що сама шкільна молодіж силами сполученими возьметься за діло, а при помочи старшої интелігенції, при помочи цілого народа и солідарности ширій захід не остане без користи.

Ведене тим поглядом товариство „Руский Кружок“ в Цириху приняло проєкт завязання „Общої каси“ Русинів академиків, товариства нового, котрого цілею було би, подавати запомогу-стипендию убогим родимцям студіюючим науку агрономії на академиях в Німеччині або Швайцарії.

Заохоти до уділу зо стороны других наших товариств, думаємо, не потреба: ціль ясна, тож надіємося, що всі вони прихильно приймуть сей внесок, и зо всею енергією підпоможуть оживлене и піддержуване діла патріотичного: не менше надіємось теплого прийнятя від поодиноких наших патріотів, всеї інтелігенції и селян.

Статут „Общої каси“, прийнятий товариством „Руский Кружок“ в Цириху, подаємо понизше, а кладемо ёго тільки яко внесок, бо думаємо, що товариства академічні ві Львові и в Відні схотять застановитися над ним — и доповнити по своїй мысли. — На злучай ненадійний, коли би товариства руских академиків не схотіли солідарного уділу прийняти в піднесеному ділі, товариство „Руский Кружок“, хоть само слабе, буде старатися статут той ввести в жите, и по своїм слабим силам піддержувати-ме ціль патріотичну.

Спашуши „Общої каси“ Русинів академиків.

1. Цілею „Общої каси“ єсть подавати запомогу-стипендию убогим руским слухачам школи агрономічної в Німеччині або Швайцарії.

2. Касу становлять: а) 15-процентові вкладки від річних доходів товариств руских академиків, принявших участь в утвореню „Общої каси“; — б) вкладки від членів тих товариств, а то по 1 гульд. (2 франки 50 цнт.) річно; в) датки від поодиноких людей або цілих товариств.

3. Касою завідує вибраний до того комітет, складаючийся из представителів всіх товариств належачих до „Общої каси“. Товариство складаючесь из висше 90 товаришів вибирає двох; низше 90 — одного; висше 140 — трёх товаришів до завідуючого комітету.

4. Комітет має право надавати запомогу-стипендию; однакож, коли тая дістанеться невідповідній особі, прислугує товариствам право протесту.

5. Комітет старатється о побільшенє фонда „Общої каси.“

6. До одержання запомоги-стипендії из „Общої каси“ єсть ко-нечним: а) посвідченє від дирекції школи агрономічної, що проси-

тель в тую школу зістав прийтий; б) рекомендація від одного из товариств належачих до „Общої каси“; в) свідоцтво убожества.

7. При роздачі запомоги-стипендії довжні члени комітету, завідуючи касою, з собою порозумітися и прошеня, подані на руки одного из них, переслати другим комітетовим враз з своїми увагами.

8. Стипендиєст довжен: а) позістати на Руси найменше 3 літа и там займатися практикою межи селянами; він побирає тую стипендію також через всі 3 літа практики; б) по укінченю наук в школі агрономічній написати дещо о господарстві сільскім.

9. В припадку розвязаня одного або всіх товариств суть всі члени морально обовязані свої вкладки так довго давати, доки стипендиєст курс агрономії и 3 літню практику не окінчить. Из майна розвязаного товариства визначається приналежну на него часть (§. 2 а).

10. Стипендиєст тратить право побираня стипендії, коли не повнить обовязків вложених на него статутом.

11. В припадку розвязаня „Общої каси“ переходить позісталий капітал на виданє книжки о сільскім господарстві.

Від Товариства „Руский Кружок“ в Цириху.

Секретар

В. Нагірний.

Из Підгаєць. Дня 2. (14.) Серпня уконституовалося в Підгайцях руске рукодільниче товариство „Поміч“. — По Службі божій, котру торжественно відправили тогоже дня вв. оо. Гузар, Стеткевич и Клосевич, а яко дякони вв. о. Микецей и укінчений цитомець п. Медницький, удалося численне міщанство до обширної салі шкільної. По хвили увійшов в салю також вв. о. Стеткевич в супроводі п. Ковнецького, комісаря правительственного, вв. о. Гузара, пароха из Завадова, Левиньского, п. з Мужилова, Клосевича, п. з Гнильча, Крайковського, п. з Литвинова, Пясецького, п. з Котузова, и двох місцевих оо. Якимовича и Микецея, також много академиків руских, — де вв. гости побіч старшини конституючогося товариства приготовлені ім місця заняли.

Перше слово сказав голова конституючогося віділу, міщанин Ос. Титла, и вітворив збори слідующею промовою:

„Пристапуємо нині до спасенного діла — вітвореня товариства, котре має на цілі нас просвітити и в біді запомочи. Почувши тому рік, що у Львові завязалося ремієн. тов. „Побратим“, загадали ми у себе подібне товариство завязати. Тож зійшли ся ми були, уложили для себе статут товариства, и подали до намістництва за-для потвердження. Вправді відкинуло нам се намістництво у перший раз, но за другим поданєм опісля рескриптом з дня 27. Цвітня 1873 ч.

16336 потвердило. Вибрано відтак виділ конститууючий, и сей розпочав діло збирати членів нового товариства. Много людей, почувши о тім, зачало приступати до нашого товариства, а сподіюсь, що, почувши нашу добру и хосенну ціль, приступить еше більше. Діло нами зачате виписане в статуті товариства, — ходить гут нам о просвічене кожного из нас, о запомогу и пораду в біді. Щоби вирозуміти ёго еше більше, треба би розумно и широко теє розібрати, а позаяк мої сили на се не вистарчають, то буду просив високоповажних отців, щоб були ласкаві сесе пояснити.“

По тій промові підняв річ хорощим словом вп. о. Стеткевич.

На вступі розказав бесідник коротку историю минувшости підгаецкого міщанства, потім представив живими словами теперішнє ёго горесне положенє, а відтак перейшов до самої річі — розправи о великім пожитку и конечній потребі сполученя сил поодиноких людей в одно численне товариство за-для осягненя великих и спасених цілей, и беручи примір из маленької пчілки та ще и меньшого муравля заохочував міщанство, щоби вєспільною и витревалою працею старалось на верхи добути давну щасливу долю и знамениту честь свою.

По о. Стеткевичу промовив вп. о. Левинський, подаючи також сердечну раду, щоби міщанство Підгаецке охочо до товариства сєго приступало и розвинуло хосенну діяльність на славу и користь свою и цілого народу руского.

Відтак забрав голос вп. о. Гузар. Горячим словом представив в самих живих красках перед очи присутних згубність многих звичаїв старосвітских при обходах весільних и инших нагодах родинних, при котрих много гроша на непотрібні и навіть грішні видатки марнується; дальше заохочував членів товариства, щоби меж собою усторонили ті згубні давні звичаї, а на місце їх установили инчі, часови и чести відповідні.

По тій правдиво вітцівській бесіді пан-отця Гузара прочитано телеграми, заслані зі Львова від тов. „Просвіта“ и „Побратим“:

„Щирий привіт Вам, братя, и слава, що в имя идеї народної и просвіти поклали почин патріотичному ділу сполученя братніх рук праці. Прямуйте вірно до ціли, а усміхнеться мати наша, заплакана мати. Щасть Вам Боже від товариства

„Просвіти“!

„Щасть Боже, товариші, на святе діло з'єдненя братніх сил в подвиг народної долі и слави — ми идемо поруч з Вами!

„Побратим“.

Обі телеграми прийнято з великою радостю и сердечною вдячностю. — По сім же промовив вп. о. Якимович, умоляючи членів товариства, щоби собі ті красні слова, які тут чули, глибоко в серцях заховали и після статутів своїх чесно и щасливо до своєї ціли прямували.

Наступив відтак вибір виділу; вибрані именно:

Ив. Овсянецкий, кушнір, — головою.

Андр. Маркевич, кушнір, — заступником голови.

Ос. Титла, боднар, — секретарем.

Теодор Залуцкий, боднар, — скарбником.

Андр. Кучма, кушнір.

Ил. Кучма, кушнір.

Ив. Головіньский, боднар.

Дим. Ковальський, кушнір.

С. Меленик, ганчар.

За вибором тим закінчив збори міщанин Андр. Маркевич, заступник голови, прощальним словом:

„Високоповажні Пан-Отці! За помочю небесного Бога кинено красне золоте зерно в руску ниву. Ви Впр. Отці зійшли-сте ся, щоби єму надати зріст. На Вас проте покладаємо всю нашу надію и в вашу опіку віддаємо наше начате діло. Від Вас бо залежить єго розцвіт и здвигненя того люду мійского, що віками не бачив над собою краснонадійної зорі, — що віками, вліпивши око в темну перед собою пропасть, мовчки и безслезно як тая жертва ворожої ненависти поступав тяжким кроком в безодню ві. Любов горяча ко тому затлуженому и бідному людови привела Вас нині, щоб показати нам дорогу до просвіти и гаразду. Проте Вам належить ся слава першого завязку життя проміж нами. Честь отже-ж Вам и вдяка від нас за ваші дорогі труди!

З Цюриха. (Святкованя роковин Шевченка в „рускому обществу“. Російські студентки.)* Дозвольте мені узятись поповнити пробіл у звітках, як де святкувались роковини Шевченка у сьому року, пробіл, которий вже так довго тягнеться, що може подати повід до непорозуміння. Я кажу про те, як честувано роковини Шевченка у Цюриху у так званому „рускому обществу“, т. е. у товаристві найбільш молодежи з різних країв Росії. Може Вам звісно, що у Цюриху зібралось тепер більше 100 молодежи обох полів з Росії, — мабуть, чи не найбільш з Малоруси и Новоросії. Оце товариство, котрого де-які члени мають взаємини з товариством „Січ“ у Відни, хотіло прилучитись до „Січи“ у святкуванню роковин Шевченка, и од себе помянути имя єго одчитом про єго діяльність. Саме у день роковин послана була од товариства телеграма до „Січи“ примірно у таких словах: „Память Шевченка дорога всьмъ рускимъ, откуда бы они не происходили, а потому

*) Поміщаємо сю допис в тім пересвідченю, що вона буде дуже интересна для наших читателів; однако мусимо вже на самім переді висказати, що з деякими поглядами вп. дописувателя, котрі годі нам тепер враз з одмінними нашими поглядами спеціально наводити, ми не годимося.—Ред.

руське общество в Цюрих в день смерти Шевченка приєднується кь обществу „Січ“ в заявлені почтенія кь его памяти.“ Телеграма ся була підписана 85 іменами великорусів як и малорусів.

Один з українців, котрий на той час не був у Цюриху, був запрошен приєлати статтю про діяльність Шевченка для одяту на зборах общества у бібліотеці (котра, помітно при сему, окрім багато спеціальних книг як русских так и инших, и великого вибора книг по соціальному питанню, має и твори Шевченка, Костомарова и др., з котрих можна пізнати Україну, а між часописями має и „Правду“, и у котрій (бібліотеці) на стіні висить и портрет Шевченка між инчими шанованими у Росії людьми). Але стаття ся не встигла прибути раніш ніж на другий день роковин, и од того була прочитана у зборі, на той день одбувшомуся. Стаття досить довга, щоб тут передати навіть головніше, що у ній було сказано.

Починається вона з короткої характеристики відносин публіки у Росії до національних питань, и береться доказати, що Шевченків патріотизм прямо сходить з демократизмом и гуманізмом. Автор у сему бачить одну з одмін українского народу, и видає короткий погляд на исторію культури на Україні, а потім обертається до того, як поступенно українські традиції исторично-культурні вели Шевченка од романтичних баллад (Причина, Тополя и т. п.) до епосу исторично-соціального и потім до прямо соціальних творів, — и іриводить параллель подібного розвитку и Гоголя. Далі автор подрібно показує, як українські народні ідеали и симпатії Шевченка доводили ёго до критики минувших и сучасних неправд и до бажання „правди“ и того, чим вона може запровадитись попереду „народнього (або божого) суда“, котрого ждав Шев., як був ще більше мистиком, у 1840-ві роки, а потім — „науки.“ Ідеалом Шевченка, як показує автор, була сімья, як вона малюється в піснях народних, и у Шевченка в таких пєсах, як „Садок вишневий“, „И доси сниться“ и т. д. Бачучи, як рідко на світі реалізується сей „рай“, кобзар (Перебендя) задумується над тим, питає правди и у сонця, обертається до людей, до соціального строю, до исторії. Любящий, жадавший раю паробок ставивиться гайдамакою (Ярема). коли ёго рай розбили, або варнаком, кобзар кличе народ до вождів (у Гайдамаках). Але и народня помста не здається правдою Перебєнді, типичному українцеві, — він плаче над самим гайдамацтвом, над ёго кровю (як Гонта и сам Шевченко). Покликами на пісні, казки народні, на біографії кобзарів и малярів — знакомого Костомарова, автор доказує, що такий перебендизм не є тільки личною одміню Шевченка, а є одна з народніх українських одмін, — и тим підтверджує сказане висче про особий гуманно-соціальный характер українского патріотизму, як він вилився у Шевченка. Тут автор характеризує погляд Ш-а на Польщу и Поляків, до котрих він не має ненависти як проти народу, — на віру, на котору Шев. не дивиться узко, нетолерантно до других, — на стару Україну, котору він у загалі не думає ідеалізувати, — и переходить

до соціальних бажань Шевченка. Кінча' автор характеристикою Шевченка яко славянофіла, при чому робить короткий перегляд відносин України до славянства і славянофільства на Україні, — и зупиняється на посланні до Шафарика, чим показує, що и славянофільство Шевченка як и ёго українство теж зливалось з гуманізмом. Стаття ся була повна витягів Шевченка, так що підновила на чужині слухачам головніці твори українского поета.

Не можна лишити письма з Цюриха, не сказавши кілька слів про тутешню женску молодіж, про котору так багато пишуть тепер в німецькій и польській пресі. Треба б сказати замість пишуть, — брешуть. Чого не розказують про бідних студенток русских*), — а як придивитись до брехень, то усе через те, що шиньонів не носять та рукавичок, та курять папириси. А німецьким узколюбцям здається за сям не знать що! Польські кореспонденти могли б лучше зрозуміти ціну брехень и жахань німецьких китаїців, бо у Польщі самій, особливо у Російській, жінки поставлені звичаями у більшу свободу и менше стіснені церемоніями німецькими, и багато жінок и дівчат грішні у тому що курять, и усе такі не подобні до тих німецьких дівчат, що курять табак. Але й польські кореспонденти не скупляться на брехні на русских студенток, — бо їм, мабуть, ще більш ніж німецьким не по серцю головніщий гріх русскої громадки у Цюриху: прихильність до соціально-демократичних идей. Ось де у чому сила! А папириси и волосся — тут тільки повід, щоб дужче переполохати буржуазію по Мюнхенам, Бранденбургам, та шляхту у Познанському и т. п. и заставить її вірити, що у Цюриху справді „вольною любово“ займаються. А бідні дівчата за науковою працею навіть и зо-воім забули про усякі любові, а деякі по молодости й не досродли до них!

Бачуть и кореспонденти, що брехати до кінця не можно, — бо невсипуща праця студенток по лабораторіям, клиникам и т. п. на виду у всіх, про неї говорять голосно и професори, — от и видумали кореспонденти поділити студенток на овець и козлиць: вівці, мовлять, учаться добре и живуть тихо, а козлища курять, по соціальному сходивам ходять, вони ж и вольною любово займаються. А того й не анають, що багато з тих, що похваляються и кореспондентами за працю и обороняються ними од брехень про любов вольну, — прелюбісінько и папириси курять, а усі раді подивитись на народну сходку, на конгрес робочих делегатів и таке инше.

Багато у брехнях німецьких и польських газет на русских студенток в тупоумія, але багато виходить з буржуазно-шляхетскої ненависти до демократизму, з тупої ненависти до народу русского, а злости, що „з Галилеї“ мовлять, иніціатива у сёму ділі виходить. Що до поляків, кореспондуючих з Цюриха до польських, а часом,

*) Вп. дописуватель словом русский займає так Москалів (Великорусів, Россіян), як и Русинів (Малорусів, Українців). — Ред.

видно, и до німецьких газет, то не можна не бачити на них впливу Раппершвільського музею, сёго кодла старосвітеских шляхетеских забобонів, котрим ненавистна усяка нова идея, усякий шаг против традиції, ненавистна и идея про згоду між русскою и польскою молодіжжю на підставі нових соціяльних и культурних идей. Адептам сих забобонів треба унизити молодіж русску перед своїм и чужим світом.... Що ж? — нехай роблять, що знають! Тільки на що ж прикрасуватись ліберальними фразами? — Видно, хто кому брат!

Думаємо, що читателям „Правди“ интересно буде знати, яку ціну давати тому, що пишуть про цюрихску молодіж жіночу у німецьких и польських газетах, вже од того, що мабуть чи не більша доля сіві молодежи є з країв, заселених малорусеским народом. Отже, придивившись не один день до сіві молодежи, ми можемо сказати тільки, що чи у тій формі, чи у другій, хоть може з часами де-що з теперішнього молодого жару або з швайцареских идеалів и одлетить од них, як повернуться вони у степи и села над Дніпром та Бугом, а усе таки ми ждемо од них не одного чесного працёвника для нашого народу.

М.

НОВИНИ.

— Для товариства „Пресвіта“ переслав на руки редакції Ва. Сидор Бзерский, сотрудиник из Золочева, 13 зр., зібраних заходом п. Миколи Січинського дня 5. с. м. на весілію в Ходачкові малім — На зазив п. М. С., котрий товариству зібраному жарким та щирим словом представив потребу з'єднання всіх партій в одній цілі просвіти темного люду и горячо припоручив відмогу заходячихся ділом тим видавництва популярних „Пресвіта“ и о. Наумовича, щедро посипавшись датки патріотичні, и лептами дрібними наростло 24 зр., из котрих при розділі 13 зр. для „Пресвіта“, прочі 11 зр. на підмогу популярних видань о. Наумовича назначено. Не зволів в складді уділу прийняти одні тільки о. декан Галька. а се просто по сій причині, що во-при о. Наумовичу також и „Пресвіта“ з'являється Словом, в святім ділі народнім спасенної конкуренції піднявся. — Жаль и сором! — О декан зборонився и того навіть уділу, щоб лепту зложену під так грішними авспіціями заслати о. Наумовичови. Виручив в тому славне світло деканату о. Лавринів. — О. Наумович повернув даток одержаний з прошевом, щоб заслати ёго на „Матицю люду“, о заложених котрого товариства ревни старается, помини рішущого онору в обскуртантному табурі Слова, котрото редактор довгий час відтагався з поміщення поклику о. Наумовича.

— Для ново уконституованого руского ремісничего товариства в Підгайцях „Шеміт“ зложили: вш. о. Якимович 4 зр., вш. оо. Лещинський 1 зр., Пясецкий 1 зр., Клоесевич 1 зр., п. Евг. Гузар 1 зр. и 7 книжок, п. Любонич (еще давніше) 70 кр. О Гузар вписався яко почетний член.

Одвічальний редактор: Др. Олександр Огоновский.

З негашні Нисшишуса Славрянскийского.

Виходить випу-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 16. (28.)
кожного місяця

ПРАВДА

Редакція и Адмі-
ністрація під ч.
12. уліця Оссо-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй раті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 здр., на пів року 3 здр., на чверть року 1 здр.
50 кр. в а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в а. від одной стрічки
дрібним друком — з долученям 30 кр в а. на стемпель за кождоразове уміщене.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

СОН НЕВОЛЬНИКА.

(З Loudfield.)

Утомивши сь на рижовій ниві він спав,
Голі груди палив ёму пал,
Серп зостав ся в руці, и в гарячім пісці
Він обличчє своє заховав.
Під туманом и тінню глибокого сна
Ёму мріла сь родина красна.

Тихо Нитер, мов цар, розстилав сь перед ним
И далеко десь хвилі ковав;
Царем знову він був, и на рідних лісах
Знову погляд ёго спочивав;
Шумлячи й гремлячи выпускали ся в діл
Каравани з сияючих гір.

От и знов чорноокій цариці своїй
Він пестиво у очи дивив сь,
И дітей обіймав, и заново вчував,
Як коханих людей голос лив сь;

И здрігнули ще сонні вії ёго,
И з очей ёго слези лили сь.

И на бистрім коні поруч з Нитром скакав
По знайомих своїх берегах,
Золоті повода, срібляні стремена, —
Гучний тупіт лягав по полях
У глибокій тиші... и брязчали піхви
Від шаблук коню по боках.

На-вперед, мов би хуста яка кровяна,
Яснокрилий фламінго летів,
И за ним він до ночі скакав по лугах,
Де кругом тамаранд зеленів.
От замріли хатки уже Кафрів, а ось
Океан перед ним засинів.

От він знову почув, як лев грізно ревів,
Як гіена страшенно вилá;
От він знову почув, як на річці загав
Бегемот... зашуміла трава;
И над сонним пройшов тихий поклик духів,
Ніби радісний гик вояків.

И, хитаючи сь тихо, шуміли ліся,
Про свободу шептали вони;
Кликом волі від гір понесли ся в простір
И небес и землі голоси;
И стулили сь міцніш ёго очи тяжкі
И усмішка по виду пройшла.

Він не чув тієї спеки, не чув, як багіт
Прогудів у ёго по спині...
И из тихого сна ёго смерть узяла,
И на ниві зостав ся німий,
Окрівавлений труп, та розбитий ланцюг,
Що розбив вільний дух молодий.

М. П-к.

МІРОШНИК.

(Оповідане Олексі Стороженка.)

У Вербських хуторах був у мене кум, Сидір Кравченко. Хуторяне мірошником його прозвали, бо збудовав він собі вітрячок, та так його гарно налагодив, що який би тихий вітерець ні віяв, усі вітряки стоять, а його вітрячок крутиться. Знатний був чоловіга той Сидір—праведна душа, на віки чесна и богобоязна. Частенько мені доводилось бачитися з ним, бо тогді ходив я ще на охоту качок стріляти; деколи підеш по-над плесами, то й не счувшася, як и за Варварівкою опинишся, біля Сидорової хати: от було зайдеш до його, та й переночуєш у вітрячку. Раз, по весні, налетіло до нас на Тернівку гагар; от я узяв рушницю та й пішов, чи не встрілю якої. Очерети ще не дуже піднялись, так ні як не підкрадеся: птиця, бач, дуже сторожка; тільки зблизися — зараз здіймається и переліта' на другій плеса. Вже над вечір, як посутеніло, проминувши кумів хутір, підкрався и встрілив я таки одну. Підходжу до вітрячка, бачу — світиться у віконце, прорізане у дверях, так собі невеличке — голова тільки й пролізе —, та й думаю собі: усуну я у те віконце гагару, за що вона здається кумови? Зійшов тихенько по східцях, та й суну у віконце; а кум побачив, як скрикне: „свят, свят!“ та ну хреститься. Дивлюсь у щелину, а він аж зблід, неначе борошном його посипало; я тогді як засміюсь...

— Не лякайся, кажу, Сидоре, се я!

Відчинив двері, увійшов, а він дрижить, та все знай хрестить мене, думає: чи не чортяка се у моєму образі прийшов до його.

— Не бійся, кажу, я й сам тебе перехрещу! — та й перехрестив.

— „Се ти, Грицьку?“ пита'.

— Та я ж, кажу.

— „Ну, та й здорово ж мене налякав!“ каже; „як побачив я твою бісовську гагару, то вона мені здалась страшніш од самісенького чорта.“

— Як таки, кажу, злякається птиці?! Се, кажу, від того, що у тебе ка' зна' що на думці; ми не святі, щоб до нас чорти ходили!

— „Е“, каже, „коли ж, бач, я ляканий: мені вже два рази при-
виджувалась якась мара.“

*

— Як же вона тобі привиджувалась? — питаю.

— „От слухай,“ каже, „та й міркуй собі, коли розчовпеш, що воно за мара така. Ти ж знав,“ каже, „старшого мого сина, Івана?“

— Як не знать, кажу, ёму ще „батьків син“ прізвище приложили.

— „А знаєш, з чого ёму таке прізвище приложили?“ пита’.

— Не знаю, кажу.

— „Так слухай,“ каже.

„Як я одружився, на перший рік послав нам Бог сина, отоёго Івана. Уродився він дуже слабій; думали, що зараз и вмере: у ночі й охрестили. И розказать не можна, яка нам морока була з тією дитиною; цілісенький день и цілісеньку ніч кричить та й кричить, неначе з нёго чорти лика деруть. Бідна моя жінка, за ним и сама трохи ніг не відкидала, а воно, сердешне, висхло и викоренилось, одні тільки хрящі zostались. Через два роки послав нам Бог другого сина. От, матери вже не до хворого; та, по правді кажучи, и обридло воно таки нам: чимало прийняли ми гріха, благаючи Господа, щоб він прийняв ёго до себе. Було, жінка возиться з меншеньким, а сёго слабого положить на піл, то воно кричить, поки не посиніє и не простягнеться, як неживе. Було, вернись я з вітряка и стану гримать на жінку, то вона обіллється слёзами, та й одказує:

— „Що ж мені з ним робить? воно и само вмере и мене з дитиною за собою потягне!“

Дуже мені стало жаль хлопчика. Було, візьму ёго на руки, то воно и замовкне; от я и ношуся з ним: піду молоть, то й ёго з собою беру. Пестую ёго, годую кашкою; стало воно потрошку та потрошку оджувать, піднялось на ноги, забелькотіло: „тату, Бозя.“ Через два роки виходилось, и такий з нёго гарний хлопець став, що кому ні скажеш, що се той плакса що хирів, то й віри не йме. А до мене так привикло, що и матери не знало; було жінка стане надівать ёму сорочечку, то воно од неї и рученятами и ноженятами.

— „Иди собі геть!“ заголосить, „нехай мене тато одягне.“

То було я ёго обуваю, и одягаю. Деколи, у осени або зпмою, поїду у поле та ёго не візьму, то такий галас підійме, за возом жечеться та просить, щоб и ёго з собою узав. Було и змерзле, и вигодається, а мовчить, терпить, аби тільки з батьком бути. Як вже підріє трошки, то було, Бог ёго зна’ від чого, думку мою відгадував;

ніколи як у ночі мелеш, вигорить у каганці світло, або не стане в гамані тютюну, то він прокинеться, принесе мені, та й каже:

„Спочиньте, тату, а я за вас догляну.“

То я й засну, а він порасться біля млина, и засипа' и одсипа', неначе мірошник. Так від того, що він мені так догоджав, и я кохався в ёму, хуторяне и приложили ёму прізвище: „батьків син“. Виріс мій Иван, такий став з нёго бравий парубок, що кращого не було у всій околиці: головою вищий од мене, а вже що за добра та щира душа, то не знаю, чи нагородив кого Господь такою дитиною. Вже став я шукать ёму подружжя, так на яку дівчину не гляну, усе здається мені не до пари. Коли раз заїздить до мене десятник, та й каже:

„Голова казав, щоб ви навідались до ёго у Вербки, щось має вам казати.“

На другий день раненько, пішов я у Вербки. Уходжу у волосне правленіє, дивлюсь — повнісенька хата народу, голова з писарем сидять за столом и розглядують якісь бумаги. Підійшов я до столу, та й кажу:

„Здорові були! А чого вам треба?“

— „Некрутський набір, Сидоре,“ одказав голова, „твій Иван на черзі.“

Неначе острим ножем мене в серце штрикнуло, неначе поміст підо мною ходором заходив: ледві встояв на ногах.

— „Що,“ каже голова, „жаль батьківського сина, аж з виду змінився?“

„Ні,“ кажу, „поспішав до вас, так трохи втомився.“

Сам не знаю, що й кажу; сів на лавці та й попросив напиться. Принесли кухлик, ледві проковтнув, так мені горло здавило. Оддирав трохи, та й пішов до дому. Іду, нічого не бачу й не чую, неначе неживий; вийшов у степ, ударивсь об землю и облився слёзами, гіркими слёзами.... Наплакавшись у волю, умився біля плеса, щоб не пізнали що плакав, та й пішов до дому. Не доходячи верстви зо дві до моєї хати, дивлюсь — иде Иван мені на зустріч. Куди б я не пішов, то вже як вертаюсь, він вийде до мене на зустріч. Тільки ёго побачив, знов мене вхопило за серце: хто мене тепереньки, думаю собі, буде стрічати?... Глянув він на мене, та й пита':

— „Чого се, тату, ви так з виду змінились? Може, неадужасте?..“

„Некрутський набір, сину,“ кажу, „завтра підемо у...“ — Не стало й мови, так я тільки махнув рукою у ту сторону де Вербки.

— „Чого-ж ви зажурились тату,“ каже, „либа не знали, що я на черзі?“

„Не знав,“ кажу, „и в голову собі сего не клав!“

Став він мене втішати, заспокоювати :

— „Не журіться, тату,“ каже: „некрутства як смерти не минути; послужу,“ каже, „коли Господь допоможе, Богу и господарю, прийду до вас у одпуск, оженюсь, та й вас візьму до себе!“

Заголосила й жінка, як довідалась про наше горе; та вже як вона ні вбивалась, а я добре бачив, що не так їй жаль сина, як мене. На другий день повів я Івана до Вербки; зміряли його, огляділи, та забивши у колодки и погнали у Катеринослав. И я з ним пішов. На моїх очах, у некрутському присудстві, виголили йому лоб, одягли москалем, а там знов погнали, не знаю вже куди. Як стали прощатись, то якби нас не розняли, то, здається, так би обох и в домовину положили. Не знаю вже, як би я и до дому вернувся, коли б не наші хуторяне, вертаючись з Катеринослава, не довели мене и не догледіли у дорозі.

Як несамовитий став: сяду, то вже не встану, поки не зведуть; хоч три дні не їсти-му, а вже не попрошу, поки не нагодують як малу дитину. Було жінка й діти, дивлячись на мене, плачуть, а я и не чую того хлипання и не бачу, як вони за мною убиваються. Возили мене до знахорок, и під уговорював и молитви читав, — так нічогосінько не вдіяли.

Коли, на восьмий місяць, привезла жінка з Павлограда од Івана письмо. Пішли до батюшки, от він нам и прочитав. Пише Іван — и пише власною рукою, бо вже й письменний став —, що він, хвалити Господа, живий и здоровий, що й начальство його любить, а служить він у кінній артилерії аж у Верходніпровському. Як прочитали мені те письмо, то неначе світ я побачив. Було як гірко мені стане, то я піду до Майбороди, або в Варварівку до писаря, то вони мені по десять разів те письмо читають; вже й на пам'ять його вивчив, неначе и сам письменний: на яке слово нагляну у тому письмі, то й знаю, що воно таке. Було молюся у ранці и в вечері, то з молитвами и письмо прохарамаркаю.... Полегчало мені трохи, однак усе таки нуджуся світом, ні як не заспокоюсь. От люде й стали мені совітувати:

— „Ти б, Сидоре, навідався до сьня, проходився б, то може б и одужав.“

Як се почув, то неначе мені очі розв'язали: зараз таки и зібравсь, узяв з собою грошенят, та й помандрував у Верходніпровске. На сьмий день и там став. Розпитав, де москалі квартирують, от мене и привели на ротний двір. Дивлюсь — біля воріт стоїть москаль.

„Чи тутечки,“ питаю, „Иван Кравченко?“

— „Батьків син?“ одказує москаль.

„Глянь,“ кажу, „и у вас він так прозивається?“

— „Так,“ каже, „він себе записав у списках. А на що вам ёго?“

„Віа,“ кажу, „батьків син, а я синів батько, так от на що!... Будьте ласкаві,“ кажу, „скажіть де він?“

— „У нашій роті служить,“ каже, „тільки теперечки ёго не ма' на ротному дворі, пішов на муштру.“

„Де-ж та муштра у вас?“ питаю.

— „На вигоні,“ каже, „от як підеш сією уличкою, то сам побачиш, де вони марширують.“

Пішов я уличкою, иду, неначе хто у спину мене штовка', а серце тукотить як з грудей не вискочить. Тільки виткнувсь из за угла, аж бачу, дибають москалі рядками. Зблизивсь, дивлюсь як не повилазять, так ні як не пізнаю, де мій Иван: всі москалі як один, и дибаюць и стоять. Дойшов до командира, роздививсь, аж третій москаль з краю мій Иван. Як крикну: „Иване!“ а він до мене: „батьку!“ Оком не змигнуть, як ми вже один одного до серця тулили и чоломкались; здалось мені, неначе я на небі опинився!... Коли чую — командир репетує:

— „Смирно!... Як ти осміливсь сякий-такий з фронту виходить?... Палок!“

Иван одчахнувсь од мене, стоїть на-ввипинки перед командиром, и на батька не дивиться....

„Не во гнів вам, ваше благородие,“ кажу, „я ёго батько, щоб ви знали... Побачивши батька,“ кажу, „вийдеш з самого раю, не то з вашого фронту!“

— „У фронті,“ одказує командир, „не ма ні батька ні матери. Він добрий син, а несправний салдат, а несправних б'ють!...“

„Не хваліть,“ кажу, „и не бийте; а коли вже вам скотілось вибити, то вибийте мене: вам за се ще подякую, Богу за вас помолюсь!“

— „Я“, каже, „не маю права тебе бить, не маю права и ёго простить.“

Поки оттак розмовляли, и паліччя нанесли; зуняли з сердешного Івана мундир, вхопили два москалі за руки, розіпняли и почали дубасить. Я плачу, кривавими слёзами вмиваюсь, до ніг кланяюсь командиру, землю ім та прошу, а сина бють.... Однак як не били, а голосу и не подав, щоб ще гірш не завдать батькови жадю. Як скінчилась муштра, командир підізвав до себе Івана и на мене кивнув: Підійшов Іван и я; а командир и пита' мене:

— Чи довго, старий, прогостюєш у нас?*

„Як так,“ кажу, „будуть обиджати мого сина, то я не хочу не то у вас гостювать, а по світу ходить!“

— „Не сердься, старий,“ каже, „за битого двох небитих дають, та й не беруть! Я,“ каже, „твоім сином доволен: справний він по службі и поведенія хорошого.“

„Ще ви,“ кажу, „и в очи ёго не бачили, як я вже знав, якого він поведенія!“

— „Ну,“ каже, „нехай же він погуляє з тобою; увольняю ёго од усякої служби; нехай тільки ходить на вченіє раз у день.“

Подякували командира, та й пішли.

„Ну, та й сваркий же твій командир,“ кажу, „и батьку не вважає.“

— „Ні, тату,“ каже, „він у нас добрий; бачите, вибив и пожадував!... Я б,“ каже, „ще готов стільки прийнять, за те що позволив з вами побути.“

Привів мене Іван до себе на квартиру. Повиймав з чамайданчика свої книжки, з писанія мені прочитав; вже й малювать навчивсь: змалював на папері нашу хату, та так живо, тільки глянув, зараз и пізнав: так саме и верби, и колодязь біля хати, и вітрячок. Цілий тиждень з ним бавився, знов мене втішав, як и до некрутства.

— „Знайдіть мені, тату,“ каже, „дівчину, я прийду до вас в одпуск, одружусь, та й візьму вас до себе: а брати будуть доглядати матір, а я вас....“

„А як,“ кажу, „поженуть вас на війну?“

— „А що ж,“ каже, „карай Боже сим, тогді візьмете мою жінку, и поїдете собі до дому.“

За тиждень, що з сином прожив, зовсім одужав, де та у біса и хвороба поділась. Вернувся до дому веселий, думаю собі: справді оженю Івана, та й поїду до ёго жить: може, приведе мені Господь и унука оттак виносить, як виносив собі сина. Що місяця прислав мені Іван письма; та так гарно став писать, що раз, як показав голові, так він аж зацмокав.

— „От як-би такого,“ каже, „нам писарчука добути!“

Раз, перед великодними святками, прислав нам Іван письмо. Пише, що з Турком війна, так и їх рота иде у Турещину. Слухаючи ту звістку, не знав я, чи мені журиться, чи ні, бо Іван дуже зрадив, почувши про ту гаспедску війну.... З Турещини Іван прислав два тільки письма; перше з під Шумня — дав звістку, що почепили ёму кавалерію, а друге з Волощини, що зроблено ёго унтером. Скоренько після ёго письма, почули и про замиреніє. Ну, думаю собі, хвалити Господа, теперечки и син не забариться; вже й гарну дівчину у Павлограді для ёго намітив: міщаночка и хорошого роду. Кілька днів після того, як почули про те замиреніє, у вечері, сиджу собі у вітрячу, мелю та згадую про сина; коли так, ненароком — зирк, аж на сволоці, над ступами, щось сидить: не звір и не птиця, неначе купа, чорна як сажа, и голова у ёго и очи, сидить и пильно дивиться на мене, а далі чую — й каже:

— „Сидоре, сёгодня твій син Іван помер!“

Як се почув, то неначе у мене хто серце з грудей вирвав, зазвонило в ухах, кругом мене усе покотилось, так я, як неживий, и бебехнувся об поміст.... Мабуть довгенько и лежав, бо як опам'ятавсь, то вже и каганець погас и жито перемололося, що засипав. Засвітив світло, так мені сумно, гірко; помоливсь Богу, та й став згадувать, як воно мені привиділось. Чи не приснилось, думаю; так ні, — не спав. От и узяв ніж, та й зарубив на стінці: третє октябрю. — Ось подивися лишень, Грицьку,“ каже, показуючи на стінку, „и теперечки ще видко.“

Глянув я, аж справді: три дірочки, а зверху десять палічок, — се-б то третє число и десятий місяць октябр; так, бачите, зарублюють неписьменні люде.

— Ну, розкаауй, Сидоре, кажу, розкаауй!

„Так отто,“ каже, „як занялось на світ, пішов я у Юр'ївку до батюшки, розкааую ёму и плачу: а він як почне мене лаять:

— „Як тобі, Сидоре, не гріх,“ каже, „ка' зна' чоґо вбиваться, та прогнівлять Господа! Се тобі приснилось, або здалось!...“

Так чого вже мені батюшка ні казав, як и я себе ні заспокоював, а все мені здавалось, що мого Івана не ма' вже на сім світі. На Івана пішов я до церкви, даю попови коповика, щоб одправив молебінь, та й кажу:

„Будьте ласкаві, батюшка, одправте панахиду по Івану.“

А піп:

— „Хиба він помер?“

Так я схаменувсь, та й кажу:

„Не я се вам казав, се, мабуть, казала моя душа!“

Минулась весна, наступило й літо, а од мого Івана не ма' ні якої звістки. Та вже заїхав до мене знакомий лемонтирщик и сказав, що та рота, де служить мій син, теперечки квартирує у Романковій. От я, не гаячись, и пішов у Романкову; думаю собі: треба довідаться, як нам молитися за ёго — чи за здравие, чи за упокой, и у який день поминать. Прийшов у Романкову, знайшов ротний двір; дивлюсь — багацько ходить москалів, а мого Івана не ма'. Стою собі біля воріт, боюся и питають; коли підійшов до мене один москаль, та й пита':

— „А чого тобі треба, чоловіче?“

„А що,“ кажу, „не ма' вже у вас Івана Кравченка, батькового сина?“

— „Не ма,“ каже, „помер.“

„Коли ж він помер?“ питаю, неначе и не жаль мені ёго.

— „Піди,“ каже, „у канцелярию, то там тобі скажуть.“

Пішов я в канцелярию, дав писарю четвертака, от він пошукав у бумагах, та й каже:

— „Іван Кравченко, батьків син, помер 3. октябрия в 1829 году.“

Так отсе раз. А в друге от як було. Годів з три після смерти Івана, у в осени, иду я у вітрячок, а жінка обходжується хату мазать. Навернув я на вітер свій вітрячок, засипав жита, та запаливши люльку и сиджу собі. Коли зирк у гору, аж сидить таке-ж саме, як и тогді, и на тім-же місці: на сволоці над ступами, и дивиться на мене. Так мене холодом и окотило, дармо що в день.... Дивилось, дивилось, та й каже:

— „Сидоре, твоя жінка вмерла!“

Схопився я, як скрикну:

„Зчєсни, не ходи до мене: цур тобі!“

А воно: — „Ще раз,“ каже, „до тебе прийду!“ та й зчвало!

Перехрестився я, стою як опарений, коли чую — щось тупотить, виглянув у віконце: дивлюсь — біжить менша дочка.

— „Ідіть швидче, тату,“ каже, ледві переводячи дух, „глинище матір задавило.“

Прибіг я до того глинища, — вже одкопали; дивлюсь: лежить моя жінка нежива.

Так оттакі то мені на віку причти лучались, кажу-ж тобі, що я вже ляканий! И що воно таке,“ каже, „не розчовпе и сам німецький батько, не то ми з тобою, Грицьку.“

— А в трете ще не бачив? спитав я Сидора.

— „Ні,“ каже, „ще не бачив.“

~~~~~

Годів через два, після сього, як отсе розказував мені кум, приїздить до нас Варварівський прикащик; побачив мене, та й каже:

— „Грицьку, наш мірошник дуба дав!“

— Чи справді? кажу. — Я ж ёго бачив на тім тижні, — здоровий був.

— „Е, на тім тижні,“ каже; „а позавчора вмер, як кажуть, скоропостижно. Сьогодні,“ каже, „и суд прибіжить, будуть різать.“

Почувши се, пішов я у кумів хутір; приходжу, — вже й поховали. Став я розпитуватись, з чого й як він помер? От старший син, Павло, и розказав мені.

„У вечері,“ каже, „тільки що світло засвітили, прийшов з вітрячка батько, та й каже мені:

— „Запряжи кобилу, та швидче їдь до батюшки, нехай прийде з св. дарами.“

„На що, тату?“ спитав.

— Щоб мене запричастить, бо я сьогодня вмру...“

„Бог з вами тату!“ кажу, „що се ви вигадуете?... Ви ж, хвалити Господа, зорові!“

— „Роби,“ каже, „що тобі кажуть: як вмру без покаянія, то на твоїй душі буде гріх!“

Привіз я попа. Увійшли у хату, дивлюсь: батько сидить на покуті, вже й сестри, що замужем, поприходили. Глянув на ёго батюшка, та й пита:

кого) життя випередили багато роками сільські новелі інших літератур як *La petite Fadette* пані George Sand, *Schwarzwälder Dorfgeschichten* (1843) Авербаха. и др. Сей оригінальний період історії нашої літератури и образования тим більше заслуговує на увагу, що ще недавно оден историк літератури, Joh. Sherr, виповів свій еуд, стільки разів повторений в європейській пресі, що „література и просвіта (культура) в Росії — то рослина не тільки екзотична але й „закнутована“ брутальним революционером, Петром Великим.“*) На новелістах українських и на Гоголі маємо оден из много примірів, котрі нам вказують, що так же и історія культури в Росії, як в кождім іншій краї, розвиваєсь власновільно під впливом своїх відрубних умовів життя, и в той сам час відповідаючих поступови історичному загальних ідей усього чоловіцтва даного часу.

Росія, як инчих більше країв словянських, єсть землею селянсько-людовою (мужицкою), в переважнім змислі того слова. Тепер ще в Росії тільки 10% населення живе у містах, коли в Прусах їх 29%, в Франції 30%, в Англії 50%; але й багато населенців міст російських такі-ж хлібороби як и селяне. Спімнути треба для италіянських читателів, що селянство в Росії має свій оригінальний характер: 1) селяне живуть не роздроблені по ізолюваних хатах, але в громадних осадах, иноді по 5—10.000 душ, котрі тепер мають свою адміністрацію и суд автономічний и виходячий з виборів. 2) Усі майже селяне мають свої власні хати и 3) 58% викупили уже на власність рілю, 2 $\frac{1}{2}$ десятин***) пересічно на однодо мужа, а имено: в королівстві польським и губерніях західних всі; в южних губ. до 59·87%, в губ. великоруских до 30·81%; прочі селяне держать землі в незміннимі посіданю***) під унормованими умовами, з правом викупу за посередництвом уряду.

*) Слова сі видіати из звісного діла: *Allgemeine Geschichte der Litteratur. 1872 — IV. вид. ст. 383—392.* — На скільки сей славний и учений писатель здібний судити и вчити літературу російську, бачимо в того, що по при Гоголю називає він якого там Карлова, Щукіна и др., а Герцена ставить між „критиками естетичними и историками літературними“ рядом из Гречом, урядовим публицистом Николая I., „und den geistvollen Fürsten Wäsemakij“, котрий, по словам проф. Scherra. „мав на стільки відваги, визнати (буде тому 40 або 50 років), що нарід російський дожидає ще своєї літератури.“ — Укр.

***) = 4 $\frac{1}{4}$ —5 моргів віденських. — Прим. перекл. ***) За чиншом. — П. п.

Посілість землі в названих висше краях розділяється от як: 1) в Англії з 29.000.000 люд., посідателів землі 239.000; 2) в Франції з 37.382.255 люд. (1861 р.) = 8.000.000; из 42.000.000 гектарів*) усеї землі належить $6\frac{1}{2}$ міл. до великих властителів, $25\frac{1}{2}$ міл. до середних, 10 міл. до малих або властивих селян (хлопів); 3) в Прусах з 18.500.000 люд. посідали (1861) землю тільки 2.141.730 (**); з усеї території до великих посідателів належало 40%, до середних 50%, до дрібних 2%; 4) в Росії європеїській з 69.364.054 люд. посідають землю 55.000.000; з території 370.000.000 десятин в Росії Європейській припадає на великих и середних посідателів: 104.000.000, на коронних селян (27 міл.) 122.000.000, — 25.500.000 десят. викуплені дворянськими селянами (крестянами), а 101.582.000 посідає держава для поділу приростаючого населеня. (Сі дані виїняті з діла Стронина: Політика яко умітність. Петерб. 1872). Сей характер селянський и мужицький народу русского надає оригінальний тон історії руській, єго питанням політичним, соціальним, єго літературі и цілій культурі в Росії в минувпости, теперішности и, по думці автора, в будучности сего краю и народу.

За-для того, хоч культура, наука и література руска (загально-руска, в змислі, який сему слову дає п. Ukr., се-б то велико- и малоруска) у многих річах ще й досі поступала за просвітою англійською, французською, німецькою, бачимо, що в справах, котрі дотикають життя сільського и (просто-)народного, вона иде зовсім самостійно, не оглядаючись на своїх знаменитих учителів західної Європи. Так було и з студиями над поезією народною, котрі в Росії, як и в Сербії, Чехах, Польщі, почались перше, заким наука німецька звернула увагу публіки європейского континенту на сей многоважний и интересний предмет.***)

*) = більше-менше 73.000.000 австр. моргів. — П. п.

***) мабуть помилка друкарська, повинно-б стояти: 12.141.000. — П. п.

***) В Англії видаване и наслідуване поезії народної починаєсь з кінцем XVIII. віку; перед веде поезія загибаючої народности гало-кельтицької, з котрої дають проби видане: Evans - Specimens of the ancient Welsh poetry (1769), и славний псевдо-Оссія Масфerson-а (1738—1796); слідуєть збірники старинної поезії англосаксонської (Percy, Reliques of ancient english poetry, 1765) и поезії народної Шкоції в виданю W. Scott-а (Minstrelsy of the Scottisch border, 1802—1803) и Chambers-а (The Scottisch songs, 1829). Масфerson и W. Scott були, без сумніву, першими ініціаторами студій над поезією народною, котра так займає наше століття.

Саме так, помімо кріпацтва у котрім нарід в Росії оставав аж до послідних часів, а може власне з ласки тої неагідности у якій стояло истнуєче кріпацтво з бажаннями людей серця и просвіти, ви-передила руска література у представляню житя простонародного в поезії и новелі, и то живим язиком так мало- як великоруским, літератури високо просвічених, але при тім аристократичних або міщанських народів західних.

У Росії именно Україна єсть краєм, у котрім нарід заховав був найдовше свободу особисту, де найсильніше удержалась рівність верств народу, и традиції историчні в самім народі заховались далеко живійші, ніж в других сторонах. Без сумніву се була причина, чому аж до р. 1860—1861 живійше провадились студії над українською народною поезією, чим над великорускою, и чому на Україні и в українській беллетристиці взяла свій початок щаслива репродукція народного житя и збудився напрямок літературний демократичний, з своїм відрубним характером українским, котрий разом из реалізмом переніс Гоголь до Велико-Руси. Таким чином утворилась и там школа літературна, аналогічна українській літературі, а „Записки Охотника“ Тургенева, новелі Пісемского, Решетнікова, поезії Некрасова, и особливе комедії Островского віддають нарід великоруский, як він живе, думає, говорить, з докладністю и реалізмом, котрий значно перевишив перші початки українських писателів.*)

В Росії перший друкований збірник пісень народних велико- и малоруских видав Чулков о (1788, 4 томи); по нім идуть спімнені више збірники пісень малоруских и видане пісень великоруских Сахарова (1838), Кірієвского (1860—71), Рибнікова (1861) и др. — В других краях словянських перші виданя пісень народних: Пісні чеські (и кілька руских, польських и др.) Челяковского (4 томи 1822—1827), Пісні сербські Караджіча (4 т., 1823) и Милютиновича (1837), Пісні польські Войцїцного (1836), Пісні польські білорускі и малорускі Чечола (1838), и др.

В Німеччині після *Deutsche Heldensage* W. Grimm-a (1829) видані: *Historische Volklieder des Deutschen Volkes* Wolf-a, в р. 1830, збірник Erlach-a в р. 1834—1837, и многоважний збірник Firmenich-a (*Germaniens Völkergattungen*) в р. 1843.

В Італії недавним ще и громадиним студіям поезії народної дав початок Tomaseo в р. 1841.

У Франції тепер ще стоять на першім місці праці *Le Villedieu Chants pop. de la Bretagne*, 1846, *Chambréurey Chants pop. des provinces de France*, 1860, *Arband Chants pop. de la Provence* 1862, *Puy-maigre Chants pop. dans le pays messin* 1865 и др. — Прям. Ukr.

*) Спімнути тут треба по при славнім авторі баєк Крилові (1768—1844) ще й ойна убого купця в Вороніжі, поета Кальцова (1809—1842), котрий

Усі ці приведені вище обставини історії і життя народної України були причиною, що з відеи вийшов найбільший поет руский народний, в слов'янськiм змислі сего́ слова (національний — пр. пер.), до котрого приходимо зараз, и котрий писав мовою малорускою. — Се имено Тарас Шевченко.

Головні сюжети поезій Шевченка, каже п. У. (привівши поперед важніші дані про его життя и видання его діл), — то: бажаня и образи щастя в житю родини, взори самоотверження материнської любови (Наймичка), дівчини (Невольник), відбиваючі різко від кривд и ураз, які терпіти мусять бідні від людей привілегованих клас (Катерина и др.), образи деспотизму панів и ряду (поетичні монолоґи Кавказ, Сон и др.), жаль над нуждою народу, підданого панам русским и польским и жидам лихварям. В контрасті з сею нуждою теперішною виставляє він минулу славу народу (письмо до Основ'яненка, Чигирин — столиця гетьманів XVII в.), сміливі бої за волю против Татарам и Туркам (Иван Підкова, Гамалія), против Полякам (Тарасова ніч 1638, Гайдамаки 1768); він завзиває богатих и можних, щоб зрелись своїх привілеґій, щоб „обіймили менчого брата“ (Послание до земляків), завзиває слав'янські народи, щоби спільно боролись за волю (Иван Гусь).

Особистість и діла Шевченка майже зовсім не знакомі в західній Европі, бо тільки поменші твори переведені на німецке паном Обрістом: J. G. Schewczenko, ein kleinrussischer Dichter, Czernowitz 1870 (Ми додамо, що перевід не дуже то удатний, и коли хто з західної Европи читав сю черновецку роботу, то не дуже міг одушевитись Шевченком. — Прим. перекл.)*). — Але ми, каже п. Ukr.,

---

в 30—40 роках стояв більше-менше ізолований в літературі (вел.-) рускій, и порушив де в чім соціальні обставини (просто-)народного життя. — Ukr.

*) П. У. хвалить біографію и характеристику Шевченка (Lwów 1866) п. Івідо бр. Батагліи. и его остру критику нападів польської публіцистики на сторонництво народне руске в Галичині, котре Шевченка признало не тільки своїм провідником літературним, але й політично-соціальним. — Кобаар, каже п. Ukr., переведений и на польске (Sowiński, Gorzałczyński, Sygocki); нам звісні ще переклади деяких творів Ш-ка на язык сербський в „Вилі“ 1867—1868, часописи літерат., редактованій теперішним жіністром просвіти в Сербії, п. Стояном Новаковичем, и на болгарский в часописи „Свобода“, в Букарешті 1870, під редакцією п. Л. Каравелова. — Пр. перекл.). Професор руский в Галичині, п. Партицкий, почав ширшу студію над Шевченком, з котрої вийшов доселі тільки перший випуск, під надписом: „Провідні ідеї в письмах Т. Шевченка“. Львів 1872, написаний з великою спосібністю (con molta abilità). — Ukr.

не вагаємося еказати, що Шевченка вважати треба одним из великих (*maggiori*) поетів правдиво народних, значить не тільки національних (бо націоналізм лучить у собі звичайно певну ограниченість ideo з „повинізмом“), — але до поетів демокрації, волі и гуманности.

В першім пятиліттю по амнестованю Шевченка, в роках беспосередно перед и по освободженю селян в Росії, в роках великого руху и розбудженя російського общества, віджили также надії патріотів України. Окрім кількох альманахів и збірників літературних, нових видань поезий и новель живих и померших писателів, виходив в літах 1861—62 в Петербурзі місячник южноі Руси, *О с н о в а*, в котрім печаталось багато статей наукових, писаних найбільше „спільним язиком літературним русским“ (так його називає п. Укр., не *Основа*), и багато поезий и оповідань язиком малоруским. Але через польске повстанє и слідуячу за сим реакцію напiткнув рух український на перешкоди, котрі сполом ис недостатком енергії и деякою нерозважністю(?) власних сторонників, стримали розвій его на довгий час. — Найбільшою зверхною перешкодою був адміністративний заказ печатаня св. письма и бібліотеки елементарних наук на мові народній, на котру проф. Костомаров зібрав був кілька тисячів рублів так в Руси полудневій як и північній, а именно в Петербурзі и Москві. Сей заказ, против котрому полемизували головніші часописи російські, не виймаючи орґану „московских славянофилов“ (*День*), визваний був зпершу инкримінаціями одной части аристокрації польскоі, котра в напрямку українським виділа перепону дальшого панованя над народом західної Руси и зсуїцкої пропаґанди, и виступаючи яко елемент консервативний, стала доносити в своїх часописях заграничних и в Росії (в Петербурзі, Вильні и Варшаві) и урядових рапортах предеїдателів дворянства російській адміністрації, що Українці, або як їх назвали Поляки, „хлопомани“ прямуєть до соціальної революції.*) По сім виступив орґан жидів, „Сіон“, по поводу

*) От примір, як виражався писатель польский, котрий називав себе „un oukrainien“, в ділі приведенім выше (*la Pologne et ses provinces meridionales. Paris. 1863*) Владислава Мицкевича: „Русиномани — молодики з усіх клас, люде без іміня, искривленими умами, и недоучені...“ „Les roussomanes (ou les russiens) des jeunes gens de toutes classes, des homes sans fortune, des esprits faux et des demi-savants...“ (стр. 5—6); „Збір всіляких поезий як *Kobzar, Haidamaki, Chata, Narodni opovidan-né, Azbukı (поезия?), Gramatki, etc.* творять страшенну батарею, вимі-

полеміки над відносинами жидів до народу на Южній Русі, против Українофілів, називаючи їх „сепаратистами“, котрі в жидівськими торговельниками не для того так мало симпатизують, що вони становлять елемент визискуючий и непродуктивний, але з за того, що жида працюють для цілої російської вітчизни, а українці — для сепаратизму. По сім и „Московскіе Вѣдомости“, орган під той час сторонництва ретроградно-аристократичного и (в кожний час) доктринерів централістично-бюрократичних, напали на Українофілів за „сепаратизм“. До инкримінацій польських за революціонерство и жидів за сепаратизм додали Моск. Вѣдом. ще одно, — що українофіли ведуть спільне діло з Поляками*).

рену против панам, або, сказати правду, тільки против богатшим из межде них. Органом, котрий лучить у собі усі помисли деструктивного комунізму и соціалізму, єсть петербурска Основа. Журнал сей шеодливший для Поляків, як Dzień (День, тогді орган московских Славофілів), за для певної зручності и оглядного вибору редакторів. Писаня сі нагодять боязливий и недолугий відголос у Львівським „Слові“; але се послидне письмо ледво заслуговує, щоб про него и споминати...“ (ст. 24—25). Спмінено тут про Граматку — буквар — Кудіша. Интересно, що репрезентація польської шляхти Київської губернії домагалась від генерал-губернатора и вимогла в 1859 р. для губернії Київської, Волинської и Подільської заказ сего букваря, котрий, по мнію шляхетних критиків: „мав на ціли визвати нову революцію соціяльну в родинній землі найбільшого революціонера — Хмельницького“. В 1862 р. домагалась шляхта польська Київської губернії — знесеня могили Шевченка, котру могли (на правому березі Дніпра, коло міста Канева, гадуваного часто в исторії України) називали газети польскі „Меккою руско-московских революціонерів и черни української.“ — Прим. п. Укр.

- *) Деяке помятте о напастях Московских Вѣдомостей можуть дати (західній публіці—прим. перекл.) статті Eug. Garcin-a против провансалізму (Croisade du Provençal contre le Français à la Revue moderne 1869 и др.) и афіціяція французских централістів против ligue de décentralisation méridionale (1868), против ligue meridionale de la defense nationale и др. Вноображене аналогічних українским прамувань може подати статя п. Gaidos „La Poésie Bretonne pendant la guerre“ в Revue des deux Mondes 1871. déc. 15. Интересно слова, якими учений сей кельгист віничить свій огляд руху літературно-педагогічного бретонского: „Середня кляса хоче задержати моральне и політичне провідирство краю; але се вона заслужити мусть тогді, як буде в народі клясою найбільше просвіщеною, найбільше діяльною, найбільше віданою общому добру. Коли рад свободний може устоятись остаточно у Франції, то тільки тогді, як він опертий буде на селянах, але селянах просвіщених и таких, котрих справи публічні обходять; а не заинтересуєте їх сими справами, працюючи тільки над уділом їх в справах

Наслідком усіх тих нападів була збільшена строгість цензури для усіх видань малоруских. Для діл світських строгість ся тепер вже устала; але для книжок церковних, котрих цензуру держить в руках гiєрархія, наказ від 1863 року тріває и до тепер, так що переклад 4 євангелій, удобрений Петербурскою академією наук, не міг бути друкований в Росії и вийшов у Відні.

(Дальше буде.)

комуни (громади) и департаменту, але підіймаючи просвіту їх на такій мові, яку вони розуміють. Се у теперішній час одна из найважливіших наших повинностей — Порівн. річ у користь „patois“ при науці народній в ділі проф. Breal: *Quelques mots sur l' instruction publique en France*, Paris, 1872. pag. 63, и діло німецьке Richter-a: *Unterricht in der Muttersprache und seine nationale Bedeutung*. Leipzig, 1872. — На закид сепаратизму у сій справі найліпша відповідь одної італіянської часописи (*Corriere di Milano*). дана на слова певної публікації сицилійської: „декому сей локальний патріотизм може здаватися вже аж надто крайнім — нам ні, бо у нім ми бачимо найліпшу підвалину патріотизму національного.“ — Прим. п. Укр.

В справі народного язика.*)

С правдивою радістю повитали-смо „Замітки о рускім язичі“, поміщені в ч. 10. сего річній „Правди“. Автор заміток не бавить ся в загальне говірканє, а приступає прямо до діла. Справедливо замічає, що неточне знанє язика у декотрих наших писателів стає поводом до хибних толків. Ту ще додамо, що не тільки Поляки и Москалі, але и самі Русини, не знаючі свого багатого, пишного, милозвучного слова, иноді побиваються, що мов южноруский язик не здібен до науки и до висказаня горнійших мислей. Вина однакж в их невмілости и байдужости, бо не знають язика и пізнавати не хочуть. Для обміни словесної потреба прийняти в головнім один говор. Язык літературний може уважати-сь головною рікою, котру заселяють наречія — ніби притоки. В літературнім язичі треба завести певну одностайність в формах. Всі слова народні становлять по крайній мірі лексикальне багатство язика. Однакж що до уживаня слів міс-

*) Поміщаємо тут першу статю, викликану листом п. Сакуна, а надіємось їх більше. Ми застерігаємо собі на пізнійше висказати також наше слово. -- Ред.

цевих, мусить бути — так сказати — якийсь регулятор. Хто-ж бо стане у нас в літературнім язиці уживати: „файний“, „купа більший“, місто: „хороший“, „далеко більший“ — хоть сі слова людові мають своє значенє в словарі, або можуть вложити-сь в уста лиць говорящих, коли представляє-сь образи з дотичних околиць Руси. Дало-б ся еще богато слів навести, взятих по більшій части з чужих язиків а уживаних по ріжних закутинах нашої вітчизни, котрим доля судала подібну грати ролю.

Випадає також уважати и тоє, що вже загально від письменників прийнятим зістало. Не одна одміна виразу, ввійшовша вже в язык літературний и одержавша, так сказати, право обивательське, не повинна відкидоватись легкомысленно. И так пр. слово „жайворонок“ лиш декуди уживає ся. По більшій части каже у нас люд „жальворонок“, „дзаяворонок“ и „жорванок“. А прецінь нікто не покусить ся уживати тих виразів, місто загально вже утертого „жайворонок“. Також и слова мають свою карєру, як бачимо на тім примірі. Одні ввійшли раньше в язык літературний и запанували в нім на щот других, хочби зовсім рівнорядних.

Маючи тоє перед очима, не можу согласити-сь з чесним автором, що до форми „іден“. Форма „один“ живе переважно в устах люду, и переважно нашими письменниками уживає ся. А й надто: примітою нашого языка єсть те, що кладе **о** в словах в старославянським зачинающих ся самозвуком **є**, пр. єзеро — озеро; вже в староруских памятиках подибуємо подібні форми народні: пр. один м. єден, одва м. єдва (ледви). В зложенях однакож и словах утворених по більшій части виступає **є**: заєдно, зєдинити (сєдинити), єднати, єдиний, — але увь-одно, одинокий. Форма „іден“ мало де уживана, а до того — о скілько мені звісно — и не має аналогії помежи другими словами подібно зачинающими ся.

Також не зовсім згодив би-м ся що до уживаня форм „ходив-єм, ходив-єсь, ходив“ (в старосл. ходилъ єсьмь, ходилъ єси, ходилъ єсть, ходили єсьмъ, ходили єсте, ходили єуть). Форми с помічним глаголом єсм (єм) уживаються переважно в Галичині и на Поділю. Помічний глагол опускають по переважній части на Україні, а окрім того скрізь на цілій Южній Руси в 3. лиці єдин. и мног. ч. (ходив, ходили). Скрізь на цілій Руси в певних ситуаціях (именно коли з притиском говорить ся), виражає-сь час минувш. через причастие минувшого часу на **в**, **ла**, **ло** и займенники личні, пр. я то зділав. — Тож як не вважаємо форми „ходив-єм“ полонизмом, так

и форми „я ходив“ не вважаємо москвітизмом. Єсли яка форма єсть у Поляків, Москалів або інших Славян — то з того не слідус, щоби не могла бути и у нас. Про тов, думаю, лишити совершенно свободу писателям, що до уживання форм минушого часу, яка форма з ситуації виплине, такої и ужити. Впрочім автор и сам пише: Від цього я взяв за фонд Подніпряньський говор и пр.

Що до уживання заименника ся при глаголах, соглашаю-сь зовсім. Лише верхоглядні критики уважали ставляне ся перед глаголом полонизмом. Поминувши, що по великій часті стрічаєм таке виражене у люду, приводимо, що се находить ся також в старорускім. И так читаємо в Несторовій літописи по списку мниха Лаврентія: „Володимеръ же се слышавъ, возрѣвъ на небо рече: „аще се ся сбудеть, и сам ся крещю.“ В такім положеню находимо ся також и у лучших писателів галицьких — а часом и українських (пр. у Котляревского: „Здоров, Еоле, пане свату! ой як ся маєш, як живеш?“).

Заразом мушу замітити, що дуже порадно було-б, аби вже раз згоджено-сь на уживане форм ся подібно як и сей, ся, се, сеє, сеєя, сеєе — місто Українцями часто уживаного ця, цей, ця, це, цесь, цеця, цеце. Думаю, тут би повинно зважати-сь на більшу правильність перших форм, тим більше, що в дуже многих околицях у нас и на Україні виговорюють с, а буває и так, що говорять ц и с (пр. в Коломийщині).

На тім кінчаю замітки, які мені по перечитаню листу насунули-сь, и виражаю живійше желане, щоби як найбільше знавців нашого язика прилюдно забирали голос в тій так поважній справі. Поучаючим ся взаємно гнів не воцариться між нами, бо-ж прецінь: одна нас думка голубить!

Заразом подаю тут спис деяких слів и виражений, з ріжних книжок руских виписаних и досить часто уживаних, а, як бачу, зовсім недоладних. Побіч виписок, уміщаю, як по мой гадці має бути. Слова, биля котрих звязочка, уживаються нашими письменниками майже загалом — а вирази, биля них положені, суть мною утворені — и я лише пропоную их до уживання.

А) Вирази.

Вистарчити (wystarczyć-,ać) — вистати, виставати.

до щенту (do szczętu) — до щоту, до тла, зовсім.

дражнити — дразнити.

жичу (ich leihe) — зичу; в значіню ich wünsche: жичу, пр. позичити грошій, жичити здоровля.

Сим разом кінчаю мої уваги. Богато питаній у нас еще не тиканих приходило-б ся тут розбирати — що и вдіємо у будуще, если хвальна Редакция примітки подібного рода хоче заміщати у своїй часописи.*)

И. Верхратский.

*) Дуже радо, просимо о них. — Ред.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Безпосередні вибори.

III.

Давнійше всею політикою, отже и керуванем виборами, займалася Львівська митрополітська консисторія; нині перейшло се в руки Ради Рускої, с. в. новою поправленого видання консисторії, бо до виділу Рускої Ради входять всі знаменитші члени консисторії, займаючія політикою, а з неконсисторських людей належить до нею тільки двох, и се, розуміється, таких, котрих гадки и тенденції в нічім не різняться від консисторських.

В таких обставинах не дивниця, що Руска Рада має у сільського духовенства певне значінє. Так само бо, як наше духовенство залежить від консисторії, мусить залежати и від Рускої Ради, котру, як видно було на остатніх зборах тої-же Ради, воно з консисторією идентифікує.

Бувало однако, що и Перемиська консисторія мала вплив на керуванє виборами, а крім Рускої Ради у Львові и Народня Рада в Перемишлях займалась політикою. Але від коли Народня Рада, підкопана самою своєю більшістю, складаючоюся из Перемиських Свято-Юрців и Словістів, упала, піддався Перемишль Львову, и Руска Рада у Львові становить одинісіньке політичне товариство руске, хотя вона, як звісно, репрезентує тільки фракції Галицьких „Русских“ (Словістів) и Рутенців (Свято-Юрців).

Як ми стоїмо до Рускої Ради, се звісно. Однак ми далекі від того, щоб осуджувати вже з гори кожний її крок лиш задля того, що ми її противниками. Ми знаємо и приймаємо те, що добре, всюди, де воно покажеться: чи у Россян, чи у Поляків, чи у Німців, — отже радо приймили б и узнали б и у Рускої Ради. Коли вона добре перевела б вибори, ми б сказали: „Ми противні Рускій Раді, але в справі виборів не можемо відмовити їй нашого узнаня“; — а так сказати прийшлося би нам тим легше, що ми, як се вже висказали-смо, в виборах до Віденської Ради державної яко партия не интересовані, а интересуємось ними лише из становища загально-русского добра.

Однак доброго, для руского народа користного переведеня виборів Рускою Радою ми не можемо надіятись, бо вона, як и всі товариства и институції наших Русских и Рутенців, дбає тільки о себе, о добро своїй партії, не о добро народа в загалі. Між тим н. пр. як Поляки, у котрих також суть партії (централісти або мамелюки и федералісти), и до комітету центрального вибрали и кандидатами до Ради державної ставлять знаменитих мужів всіх партій (так само н. пр. Земляковського и Кабата, як Смольку и Смаржевського), наша російсько-рутеньська, але не „руска“ Рада не тільки поминула, але и зо всею завязатістю виступає против кандидатури о. Качали, котрий має більше парламентарного значіння, ніж найбільша з найбільших їх знаменитостей. Ба Руска Рада посунула своє дбанє о себе так далеко, що себе (свій виділ) и своїх умістила всюди на першій місци не тільки против людей другого (народного), але и свого власного сторонництва. — Впрочем и вплив Рускої Ради очевидно упадає. Не тільки що ряд, до котрого так підлесно усміхається и котрому так підлизується, оказується для неї зовсім холодний и не прикладає їй жадного значіння (так само и централісти, н. пр. Neue Freie Presse недавно покепкувала собі з безсильности Рускої Ради), але и наше духовенство и наш нарід зачинає скидати з себе її сіти. Доказом того фіяско послідних загальних зборів її, дуже слабо в остатнім році впливавші вкладки її членів, а в найновішій часі ставляне кандидатур против Рускої Ради и так звані польско-руські згоди в кількох округах. Не мож отже ніяк від всіх заходів Рускої Ради ані хісна для нашого народу надіятись ані навіть успіху для самої Ради ожидати.

Звісно, що всякі духовні власти звичайно бувають абсолюттичними, ба навіть деспотичними, що з своїми підвластними поступають

в спосіб диктаторський. Таке поступованє заявляє и Руска Рада (як сказано, ніщо инше, лиш друге виданє митрополичої консисторії). Вона сама ставить кандидатів на всі виборів округи и жадає, щоби виборці тих єї кандидатів приняли. — Ми на справу виборів зовсім инакше задивляємось. Вибори мають бути виразом вольної волі народа, — а се ніяк не може бути, если народови — виборцям — кандидатів з гори накидається. Після нашої гадки належало б агітацію уладити ось як: В кождім виборів округі завязується комітет виборів, в склад котрого повинні би входити мужі поважані в округі, так духовної и мирської интелігенції як також и из селян (міщан). Той комітет має передкладати и перебирати кандидатів; як до комітету повинні входити люде ріжних пересвідчій, о скільки можна не односторонні, щоби таким ділом комітет репрезентував загал народности а не одну фракцію, так и кандидатури можуть бути ставляні ріжнородні; перед всім належить покликувати на кандидатів людей из того самого виборів округа, але, в недостатку таких, и з инших. Розуміється, що, крім кандидатур ставляних членами комітета, можуть и инші мужі комітетови заявити, що хотять в тім округі кандидувати. Комітет отже має над всіми кандидатами, так ним поставленими, як и самим зголосившимися, докладно и безсторонно застановитися, на злучай потреби зажадати від кандидатів визнання їх політичних и и. гадок, чи то письменно чи навіть устно перед комітетом, а відтак повинен комітет (з уваглядженєм точок, які ми в II статті подали) з поміж всіх кандидатів одного вибрати. Таким способом осягнулось би, що 1) вибір був би правдивим виразом опінії народа (виборців), а не октроєваний и накинений з гори,—заховувалась би автономія округів виборів; 2) перед всім кождий виборів округ вибирав би своїх, с. є. в нім мешкаючих и виборцям (именно селянам) найліпше знаних кандидатів; 3) мимо того не поминено би и жадної з наших знаменитостей, бо кождий, чувствующий в собі охоту и здібність до послованя, міг би зголоситися до котрого з виборів комітетів; 4) виборці кождого округа пізнали би докладнійше свого кандидата, ніж се тепер можливо; 5) комітет кождого округа виборів, яко знаючий найліпше потреби и обставини місцеві, потрафив би найліпше свого кандидата перепровадити.

Розуміється само собою, що такий комітет окружний на злучай потреби входив би в переговори и з иншими партіями и їх комітетами в нашім краю, не потребуючи відноситися в кождій справі аж до якогось комітета центрального. Як в нашім краю крім Русинів

мешкають ще Поляки и Жиди, так крім руских агітацій являються ще агітації и комітети виборів польські и жидівські, а кождий з них старається притягнути до себе и Русинів. Се отже важна річ, як нам поступати, чи йти самим, чи лучитися з Поляками, чи лучитися з Жидами?

В кількох сторонах у східній Галичині трібували в справі виборів Поляки порозумітися з Русинами, и до такого порозуміння декуди мало и прийти. Декуди відповідали деякі Русини, члени Рускої Ради, що порозумінє між Русинами и Поляками повинно станути не в комітетах провінціональних, але перед всім повинно наступити між комітетами центральними (се-б то між польским centralnym komitetem и Рускою Радою). Ми з таким поглядом зовсім не годимося, а не годились би навіть и тогді, коли б Руска Рада иншою була, ніж єсть тепер. Одно з двох: або не хочемо и не потребуємо зовсім порозуміння з Поляками, або, коли хочемо и потребуємо, то власне найлучше було б, щоб воно зачалося від долини и ишло в гору а не на відворот. Если б наші політики були відповіли Полякам: „Не хочемо и не потребуємо з вами згоди,“ то таку відповідь ми мусіли б шанувати, без згляду на те, чи ми би з нею годились чи ні; — але відсиланє до Рускої Ради се тільки по просту мізерний викрут.

Перед всім отже: чи йти нам самим, чи лучитися з другими? Розуміється, що найліпше було би, коли б ми зовсім не потребували ні на кого оглядатись, о нікого дбати як тільки о себе самих. Але знаємо добре и навіть з досвіду при виборах до сейму, що наші сили ще дуже а дуже не вироблені, не достаточні. Впрочім, навіть сильніші партії и народности входять в компроміси, в порозуміння; чому ж би ми сєго не мали робити, коли тільки се не випадє нам на некористь? Сам факт входженя в компроміс лучається часто и між противниками, и сим фактом ще жаден из них не потребує зрікатися своїх прав.

Так отже не можна бути противним компромісам самим по собі. Ходить тільки о те, з ким можна робити компроміс, и під якими умовами?

Давалися у нас чути голоси, що з Поляками не можемо мати жадних однаких інтересів, проте и не можемо з ними робити компромісів, — за те жадї не противні нашим національним справам, ровною нашого язика и т. д., отже з жидами можемо зробити угоду. Такої гадки єсть и Руска Рада, бо вона, хотя не цілком явно, иде

в загалі рука в руку з жидівським Central-Wahlkomite-том и з Шомер-Израїлём.

Отже з жидами ми, Русини, можемо тримати? А які-ж то інтереси, панове приверженці руско-жидівської угоди, вяжуть руский народ з Жидами? Правда, наш мужик має нераз „интерес“ з жидом, и робить нераз з ним „угоду“, але ще ніхто не бачив ніколи, щоб наш мужик на такій угоді добре вийшов! Через такі жидівсько-руські угоди не тільки затрачується наша народність, наша віра, наш язик, але наш нарід тратить цілий свій бит: що року майже сотки наших селян и міщан через жидівсько-руські угоди тратять свої ґрунта и хати и идуть з торбами! Покенкувало собі Слово, що за кілька літ більші посілости будуть в більшій частині в руках жидів; — але коли ми дальше так будемо робити як тепер, то не тільки польські більші, але и рускі меньші посілости стануться жидівськими. И, правду сказати, для нашого народа було б таки користнійше, если б більші посілости були в руках польських, ніж жидівських панів. — Дивна річ: ми научуємо наш народ ві всіх наших популярних книжках, щоб стерігся жидів, щоб не входив з ними ні в які справи и спілки, — а тут Рада Руска каже томуж народови тримати з жидами! Не вест же то тяжке, страшне, гибельне обаламучуванє народа? Що собі той нарід погадав на такі припорученя? — Але кажете, що жида не противні розвою нашої народности, нашої мови и т. д. Засліплені, ви не бачите, що жидова се передня страж, се авангарда Німоти? ви гадаєте, що жида будуть опиратися польському язикови а підпирати муть руский? А кілько то Жидів-учеників учить в школах руского язика? А й самі жида, сам жидівський комітет Коломийський, чи-ж не сказали явно, що їх цілюю введєнє панованя німецкого язика на кошт der wenig entwickelten Landesidiome? Або гадаєте, що жидівські послы будуть вірними союзниками наших? Сто рази скорше алучаються Жида з Поляками ніж з Русинами, бо з Поляками мож зробити ліпший гешефт. И не боїтеся, що Жида не виведуть вас в поле? — З Жидами наша справа так стоїть, що мусимо весті завзятий бій не лиш о права, але и о иствованє нашого народа, бо, як кажемо, при дальшій таким самим ході діл як тепер, за пару віків руский нарід в Галичині не винародовиться, але по просту — начезанє!

Тяжку борбу ведемо и з Поляками, ведемо вже більше ніж 6 столітей, бо вже за наших князів кипів бій між руским и польським народом. Але тепер, кажемо отверто, Поляки суть більше крикливими

и страшачими, ніж дійсно страшними противниками. Поляки самі мусять всі сили напружати, щоб оборонитись від германізації (говоримо, розуміється, тільки про Галичину). По містах вже тепер майже перемагають їх жиди, як се доказують и найновіші вибори до рад громадских, — більші посілости також переходять в жидівські руки. Полякам отже власний інтерес їх наказує, лучитися з Русинами, щоб опертися спільному ворогові, а се, розуміється, не може инакше статися, як через признанє Русинам прав їм належачихся. Правда, що вони ще дуже мало свій власний інтерес розуміють, за надто виступав еще и шляхетска бута — о тим и не казати, що своїх давних мрій не уміють погодити з реальним положенєм діл —, але се все ще не єсть такого роду, щоб не можна робити хвилиних компромісів, хотя зовсім не допускає заключати тепер яку постійну згоду. Що Поляки можуть нас вивести в поле, за те не дуже потребуємо боятися, наколи лиш будемо осторожними; вони далеко меньше до того спосібні ніж жиди. Ходить тільки о те, як и які компроміси ми можемо робити з Поляками.

В Товмачі, Станіславіві, Перемишлянах и и. деякі Русини з деякими Поляками цоробили угоди; з одной и з другої сторони сказано кілька сердечних бесід, рішено цопирати в соїмі внесок угодовий пок. Лавровского, в виділах ради повітової мають протоколи провадитися и по руски и резолюції сторонам на рускі подання також и по руски даватися и т. и., а послами до Ради державної мають вибиратися тільки приверженці такої польско-рускої згоди. Пропозиції до згоди виходили всюди від Поляків.

Отже ж нам в тих угодах не подобається перед всім, що вони запропоновані були Поляками в такий час, де Поляки Русинів потребують. Коли має наступити яка тревала згода, то до сего повинен би дїратися час такий, де ні одна ні друга сторона не має якого хвильового інтересу. Того-ж у Поляків не бачимо. В часі потреби приходять вони з золотими грамотами и т. и., з чим в иншім часі не показуються, проте цілком природно, що руский народ такі хвилиним інтересом подиктовані пропозиції відкидає. Ми самі єсмо за згодою (властиве *modus vivendi*) з Поляками, але теперішню хвилю перед виборами не вважаємо до сего спосібною; в таких часах, як тепер, можуть робитися лише хвилеві компроміси, служащі до осягненя одной цілі (тепер н. пр. до виборів користних для обох сторін), могуті однако статися и зарідком пізнійшої постійнійшої згоди. — Впрочім не можна зовсім годятися и на сам зміст теперішних угод.

Коли вже згадується о угодівім внеску пок. Лавровского, то чому-ж не опертися на внесках руских членів угової анкети, установленної виділом краєвим для розсмотреня внеску Лавровского — замість жадати таких користей для Русинів в радах повітових, які в инших радах вже и без окремішних угод з Поляками Русини мають? Наконєць внесок пок. Лавровского поставлений в соймі и для сойму, отже пора була би о нім згадувати вже скорше при виборах до сойму, а не до ради державної. Коротко сказавши, з тих и еще инших причин (я. пр. невідповідного вибору людей, маючих перепроводити угоду) ми не можемо писатися на такі згоди, які тепер в кількох місцевостях пороблено з Поляками.

Тепер, як кажемо, не до згоди пора, але до компромісів, в тій одній цілі, щоб щасливо перевести вибори до Ради державної. А єсть спосіб такий, котрий би компроміс зробив пожаданим и для Русинів и для Поляків. Русинам ходить перед всім, щоб мати своїх послів из куриі сільської, тут ім стоять в дорозі Поляки; Поляки (маючі забезпечені вибори из більших посілостей) бояться о міста, в котрих жиди розвинули сильну агітацію. Отже, позаяк Жиди єсть спільними ворогами як Поляків так Русинів, належало би, щоб в містах помогли Русини Полякам против Жидів—а така поміч из сторони Русинів майже ві всіх середних и меньших містах Полякам дуже придала б ся —, а за те нехай Поляки не агітують по селах против кандидатів руским, котрі по можности повинні б бути прихильниками угоди з Поляками (але при тім, розуміється, ревними рускими патріотами, не такими н. пр., як деякі на й новіші угодівці). Таким способом Поляки стратили би дещо насупротив Русинів, але за те зискали б насупротив Жидів; а Русини дійшли би також легше и певнійше до користного результата.

В такий або подібний спосіб, хочби и з деякими модифікаціями, думаємо, можна би робити компроміс з Поляками, розуміється не з т. з. мамелюками Dziennik-a polsk-ого, але з федералістами. Треба бо звачати на те, що між Поляками а Поляками нині вже треба робити ріжницю, як робиться и ріжниця між Німцями (централістами) а Німцями (Rechtspartei), Кроатами а Кроатами, навіть Чехами а Чехами, а вже-ж найбільше між Русинами (народовцями, „Українцями“) а Русинами (Русскими, Рутенцями). Хто лише трохи безсторонним оком споглядав, не може не признати, що кн. Ю. Чарториский, Смаржевский и и. (як и пок. кн. Сангушко, за котрого рускі послы поминальну службу Божу справляли) в справі рускій

далеко відстоять від др. Земляковського, Кабата и и., що польські федералісти в Русині видять не польського зрадника, але брата Славянина, посвяченого родом, язиком и интересами. Повторяємо ще раз и те, що ми вже уперед сказали: лишається нам або йти з рядом, з централістами, отже и з жидками и з польськими мамелюками, або з федералістами, з Славянами, отже и з федералістами польськими. Між польськими централістами а федералістами вибір не трудний. Однако, повторяємо ще раз, постійну згоду з Поляками, навіть и з федералістами, хоч и щиро ві бажали б ми, тепер заключати уважаємо не в пору.

Д О П И С Ь.

З Поділя. (Скалатські угодві збори; о. Наумович, єго правдолюбів). На Ваше завізване*) опишу Вам коротко але зовсім правдиво угодві збори в Скалаті, як я о сім из найвірнійших жерел довідався. Єще перед властивими зборами запросив о. Лукашевич з Староміщини, за порозумінем з о. Наумовичем, листовно о. Качалу и о. Мих. Глинського на день 21. Серпня на нараду до Скалата, де, окрім них и оо. Лукашевича и Наумовича, були також п. Климентій Глинский, урядник Чубатий Русин и кілька Поляків. Тут рішено в цілі порозумія и застановленя над виборами скликати збори, чому не противився и о. Наумович.

На властивих же зборах по отвореню їх и висказаню, о що ходить, виступив між иншими з рускої сторони о. Наумович и говорив, що нарід руский був кривджений а именно сойм не узглядняв Русинів при виборах до Ради державної; нині однако маємо право и будемо могли самі вибирати и висилати своїх людей, щоб в Раді державній и у трона предкладати наші скарги и потреби.

По нім виступив инший бесідник и заговорив по польски: Тут говориться о двох народах; я не знаю двох народів, тут мати Польща, а Поляки, Литвини и Русини то один народ.

На сі слова зробився неспокій. Одні жадають, щоб бесідника завізвати до порядку; другі відзиваються за свободою слова. Зголо-

*) Вичитавши в Слові описане зборів Скалатских о. Наумовичем, де тойже бесідника, негуючого истноване рускої народности, називає Українцем, ми вправді и на хвильку не сумнівались що сей названий о. Наумовичем Українець не належить до руско-народного сторонництва, однако для поясненя загадочного слова о. Наумовича удалися до знакомих нам и певних лиць и відтак одержали-смо від одного з них отсю допись, котру тут поміщаємо. -- Ред.

шуються до слова Поляк Хржановський и член Ради рускої о. Лукашевич. Первий виступив сильно против попереднього бесідника, а в кінці сказав: Тут суть дві народности, польська и руска, и обом належаться рівні права. На те о. Лукашевич: Понеже п. Хржановський вже дав заслужену нагану попередньому бесідникови, то я від слова відступаю.

Додати належить, що Поляки при словах бесідника, заперечуючого иствоване окремішнієї рускої народности, не оказували вдоволення, и що сам тойже бесідник опісля старався инакше витолкувати свої слова. О. Наумович однако виступив в другий раз и каже: Понеже нас тут негують, не маємо тут що робити. Говорено тут за матку Польщу; за Польщі була неволя и нужда:—ходіть панове!—Сказав и опустив салю нарад, а з ним виїшов о. Курбас з Старого Скалата и двох селян, адається Скалатских.

Зробилася мала замішанина. Тоді забрав голос о. Качала и сказав більше-менше: „Зійшли-смо ся, щоби ся порозуміти. Розходити ся, не порозумівши-сь, не знаючи навіть о що ходить, то шкода и нашого труда. Вже п. Хржановський дав попередньому бесідникови, негуючому руску народність, заслужену відправу; я тут слів тратити не буду, скажу ино стілько, що хйба той може заперечити руску народність, хто або исторії не знає або сварню хоче викликати.“ Відтак говорив еще о нинішнім положеню, о виборах, о власностях, які повинен мати кандидат, котрому могло би ся дати довірие и т. и.

По деяких еще словах меншої ваги відозвався голос, щоби комітет предложив кандидата. На те о. Качала: Нас тут не запрошено на те, щоби передкладати нам кандидатів, але на те, щоби ся порозумівати и застановити. — По сім збори закінчено.

Що до бесідника, негуючого руску народність, котрого о. Наумович назвав Українцем, розуміється, знаючи добре, що читателі Слова зрозуміють те слово не инакше, як означаюче чоловіка з руско-народної партії (Українофіла), то в часі єго бесіди и загально на зборах нікому и на гадку не приходило вважати єго Русияном. Опісля, розцікавлений статтєю о. Наумовича, довідав я ся о нїм ось що: Бесідник називається Корєнїскі и єсть надзирателем дороги чи щось подібного. Єсть сином емігранта з 1831 р. и родився в Франції, де був и учеником школи в Батїньоль. В р. 1863 був в повстаню, в остатній німецько-французкій війні служив в французській армії, а наконєць яко поручник жвавів воював против парискої комуни. Такого чоловіка и при такій нагоді називаючи Українцем, хоче о. Наумович очевидно скомпромітувати руско-народне сторонництво, — в який чесний спосіб, се кождий роабере легко.*).

*) Подібними штучками против руско-народного сторонництва воює о. Наумович не перший раз, як об сім свідчить и. пр. єго виступленє против руских академиків в минувшім році. Справді, воювати дожею се зовсім недостойне о. Наумовича. Хотя ми до неодного від о. Наумовича при-

Вирочім п. Коперніцький не сказав властиве нічого иншого як те, що звичайно говорить и о. Наумович. Таже и о. Наумович, рівно як п. Корегніські, негує окремишню народність малоруску, а негувати народність великоруску ані п. Коперніцькому ані нікому иншому ніколи не приходило на гадку.

вкли, то таки ми не надіялись такого его поступованя тепер, де сам з власної иніціативи зачав будім то виступати за згодою обох руских партий в Галичині. Як щиро, се тепер показується. О. Наумович подібний зовсім до чоловіка, котрий противникови одну руку подає до згоди, а в другій руці позаду себе скрито держить на него палку. — Ред.

НОВИНИ.

— Ціс. патентом з дня 8. с. м. розвязана теперішня Рада державна, а скликується нова Рада державна, маюча вибратися на підставі безпосередних виборів, на день 4. Падолиста с. р.

— **Руска Бесіда**, в наслідок звісного нашим читателям славного процеса з „управляючим совітом Народного Дома“, перенеслася з Народного Дома на улицю Коперніка (передше Широку) до дому Лера ч. 21. Там-же перенеслася також и канцелярія Просвіти.

— **Галицькі Русскіе** яко угодовці з Поляками. Доси наші Галицькі Русскіе и Рутенці указували все на щирих Русинів (яродовців, Українофілів) яко на єдиних прихильників згоди з Поляками; аж тут витворилась нині вже и між ними фракція угодова. Ріжниця між угодовцями Русинами а угодовцями „русскими“ лиш та, що Русини бажать згоди для добра загального, бажать єї не на одня день, жадають від Поляків реальних користей для руского народа, між тим як русскіе хотять через згоду перед всім досягнути власні, особисті ціли. Взором такого русского угодовця єсть о. Ілля Мардерович, завідувач капелянії Пасічии під Станіславовом. Стараючись о презенту на тев місце, підлизувався колятору, лат. пробощу з Станіславова в спосіб не конче достойний руского священника. Але тев зовсім не перешкоджало ему грати ролю великого патріота руского и виступати в имени Русинів, коли ишло о заключене згоди з Поляками. Минувшої зими прославився о. Мардерович своїми телеграфами и дописями до Слова в справі учеників Станіславської гімназії (гл. нр. II сьгорічної Правди). Приїжджаючи часто до Станіславова займався ревно агітацією між рускою молодіжю против єї учителів, а се єму тим легче приходило, що через одного о. професора Станіславської гімназії довідувався о всіх рішеннях учительських конференцій, котрі „сообщал“ ученикам и по части оголошував в Слові. Він агітував навіть, щоби ученики Русини цілком не ходили на лекції руского язика, з чого, розуміється, не були би нераді и Поляки, котрі в загалі часто з нашими Русскими, яко дві крайности, сходяться. Справедливо сказала и Gazeta Narodowa, що всі Галицькі Русскіе и Рутенці заключили б перед виборами згоду з Поляками, коби їх лише Поляки хотіли поставити кандидатами на послів до Ради державної.

Одвічальний редактор: Др. **Олександр Огоновский**.
З пєгати Истшшшш Станіславського.

Виходять випу-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 16. (28.)
кожного місяця

ПРАВДА

Редакція и Адмі-
ністрація під ч
12. улця Оссо-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 здр., на пів року 3 здр., на чверть року 1 здр.
50 кр. в а. — За оголошення (инсерати) платиться по 5 кр. в а. від одної стрічки
дрібним друком—з долученям 30 кр в а. на степель за кождоразове уміщене

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

Частина поеми Тараса Шевченка

БРЕТИК ИВАН ГУС.*)

Камень, вго же некрогоша змждбште,
сїй емсть ко глзвб оугла; отъ Господа
емсть сїй, и всть дивенъ ко очестъхъ нашнхъ.
Псалом СХVII, ст. 22.

Кругом неправда и неволя,
Народ замучений мовчить;
А на апостольскім престолі
Чернець годований сидить;
5 Люською кровію торгує
И рай у найми оддає....
О Боже! суд твій правий всеу
И всеу царствіє твоє!

*) Подаємо у сѣму н-рі одну, а у другому подамо ще другу частину из
доси еще нігде недрукованої поеми Тараса Шевченка „Иван Гус“, пе-
ресланої поетом славному Шафарикови. Першу частину чули ми перед
10 літами и запам'ятали собі деякі варіанти, котрі також тутки наводимо.
Початок авісний буде и нашим читателям, бо був у нас вірно після ру-

- 10 Розбійники, людоїди
Правду побороли,
Осміяли твою славу
И силу, и волю.
Люде стогнуть у кайданах,
Не має з ким взятись,
- 15 Розкуватись, одностайне,
Односерде стати
За євангелию правди,
За темні люде.
Не ма кому!... Боже, Боже!
- 20 Чи тож и не буде?
Чи настане великий час
Небесної кари?
Чи розломим три корони
На гордїй тіярі?
- 25 Розломимо!... Благослови --
Не на месть и муки --
Благослови мої, Боже,
Нетверді руки
Й слово тихее... О Боже!
- 30 Чи вони ж почують?....

Оттак,

У келїї своїй правдивий

копії поета відфотографований. Коли б ще у кого переховувалась яка частина цієї поеми, то просимо сердечно перелати відпис її у редакцію Правди.

- Варіанти:**
Стр. 5	Людскою кровію шинкує
" 7	Небесний царю! суд твій веде
" 13-16	Земля плаче у кайданах Мов за дітьми мати, Не ма кому розкувати, Одностайне стати
" 21	Чи настане час великий
" 23	Чи розібем три корони
" 25	Розібемо!... Благослови
" 34 и 35	Іван Гус думав розірвати Окови адові, и диво
" 37 и 38	"Помолюсь!.. За мною Бог!... Да свершиться!.."

- Иван Гус думав розкувать
 35 Народ замучений, я диво,
 Святе диво показати
 Очам незрячим....
 „Поборюсь!...
 За правду Бог!... Да совершиться!...“
 И в Вифлеемскую каплицу
 40 Пішов молитися вірний Гус.

- Світе ясний, світе тихий,
 Світе вольний, несповитий!
 За що тебе, світе-брате,
 В твоїй теплій, тихій хаті,
 45 Оковано, одурено,
 Кадилами окурено,
 Багрянницями окрито,
 И розп'ятим добито?!
 Не добито! Стрепенися,
 50 Та над нами просвітіся...
 Просвітіся: будем, брате,
 З багрянниць онучі драти,
 Та з кадил люльки курити,
 Явленнями піч топити,
 55 Кропилами будем, брате,
 Нову хату винітати!...

ЦАР-МОТИЛЬ.

(Сказочка.)

На дворі вітер завивав и мете метелиця; в хаті-ж приято, тепло, вигідно. Бабуся сидить біля палахкотіючого огонька коминового и держить наймолодшу, русоволосу унуку, малу Оленку на колінах. Мала глядить пильно в розсудливе лице бабуні.

„Розкажуй нам дальше про цар-мотиля!“ молила, „стрийко Васильцю також про нього хоче чути.“ — И обняла дрібними рученя-

тами шию хлопчика, котрий сидів у стіп бабуні и карими очима задумчиво смотрів на ватру.

А бабуня и зняла річ: „Коли летить цар-мотиль, сяє блеск від нього, що аж за очи бере, аж разить; хотів би-сь заплющити очи, та годі, мусиш розняти віка та заєдно на нього дивити-сь. Однак горе тому, котрий зробить за ним хочби лише один крок, бо пристати не може, лише мусить за ним все йти через гора, долини, ліси, пущі и нестрі, все дальше и дальше без зупину! Хто піткне ся и впаде, той стратить его з очей, але его серце не може з ним розлучити-сь, той призабуде всё, що любив, его очи глядають лише цар-мотиля. Такий не знає, чи зима, чи весна в краю, не бачить, чи світить на нього сонце чи місяць — він лише туряє про блестячі крильця и їх прелесть, вони ему снять ся и в день и в ночи. То суть уроки цар-мотиля — тому бережіть ся его!“

„Чи не може ніхто зняти тих уроків, бабунё?“ спитала русява Оленка.

„Єсть лише одна сила: лише серце повне чистої, святої любви має власть над уроками цар-мотиля, але и воно лише раз може їх побідити. Коли вибавлений в-друге дасть ся удудити пестрим крильцям и одверне ся від щирого серця, котре его ослобонило, тогді мусить серце розірвати-сь — але сёго, діти, ви еще не порозумісте!“

Так розказувала бабуня, а Оленка прижала головку до ві лона и сплакнула. Справді мабуть дуже болюче, коли серце, що так жваво бьєть ся у груди, розриває-сь.

У Васильця однакож запалали очи, коли учув розказ.

„Бабусё, я б не упав,“ промовив, „я-б спіймав цар-мотиля. Від-так чудові крильця зняв би-м и застромив собі за' капелюх. То би на мене зглядали ся люде, красної оздобы мабуть цар не має! Чи у мотиля також хороший замок, бабунё?“ поспитав дальше.

„У нього вправді єсть будинок,“ одвітила старуха, „що сяє и блищить як золотое сонінко и має найпишнійші тереми и хороми. Стіни здають ся бути з дорогих каменів, а стелі високі и барвисті як дуга, але все те мана и улуда. Подобає на замок варовний, а прецінь лише великою банькою милянью. Вистровний лише на погодливий час, вітер его розоряє. Але на нині вже досить сказок, діти лягайте спати! Завтра мусите чемними бути, бо завтра Святий Вечір!“

„Так, завтра Святий Вечір,“ радісно лепетала Оленка, котра вже и забула про слёзи. „Не правда, бабунё, деревце з йсусиками таки красше всіх замків, що має цар-мотиль?“

Бабуня поцілювала свою улюбленицю, а дітя пішли спати. Оленці снило-сь сяяюче деревце з йсусиками и увеселеннями завтрішнього дня. Василько ще думав про цар-мотиля. Однакож коли на-останку уснув, то и ему снило-сь деревце з йсусиками, а по над деревцем уносив ся мотиль, мала же Оленка стояла під деревом и прорекала милим, молячим голоском: „Бережи-сь, бережи-сь цар-мотиля!“

Час упливав. Деревце з йсусиками еще нераз засяло, а велика черешня, що росла перед домом, еще не раз зацвила. Бабуся вже давно спочила під муравою на тихім Божім кладовищи и не увідала вже більше про зміну зими и весни. Опять настала весна. Під цвितучою черешнею стояла русява Оленка. З маленької дівчинки стала панна росла, стрімка, свіжа и красна як пахучий ранок маввий. И краплі роси перлистої, котру такий ранок сіе на цвіти, не хибовали, зависали вони на довгих віях дівчини, котрі долі спускала перед поглядом молодця перед нею стоячого и стискаючого чуло ві рученьку.

„Прощай Василю!“ прорекла тихо.

Він обняв її сердечно.

„А коли опять верну, тогді не розлучимо-сь ніколи,“ прошептал и зложив горячий поцілюй на милої чоло и уста.

„Здорова будь, моя Олено!“ и хутко одвернув ся.

„Бережи-сь цар-мотиля!“ в слід за ним сказала Олена.

Він оглянув ся. „Сказки дитячі,“ сказав усміхаючи-сь и поклонив-сь їй вповслідне на прощанє. Відтак скоро пійшов стежкою, що через дуги вела в долину и зник в лісі.

„Сказки дитячі,“ відгомонило в серцю Олени, и вона спогадала веселі, безжурні літа дитинні, приязну бабуся и красиве деревце з йсусиками. Вітер подув — з дерева посипали-сь білі цвіти на ві лоно, а декотрі зависли на ві рісних коках. Оленка згадала на білі цвіти митрові, котрими мала приоздобити сь, як перві пласточки снігу одінуть землю. Тогді-б прецінь Василь вже вернув ся, але до того ще довго треба було ждати.

А Василь мандрував в далекі сторони, бачив инші краї и люде, але в єго серцю не затер оя образ русявої Олени з великими, голубими очима.

Аж прийшов до великого міста. Там обходили празник, бо всі улиці були украшені цвітами, а богато прибрані красні пані стояли при високих вікнах и на балконах та споглядали на множество людей ріжнородних, снуючих ся сюди-туди, а залягаючих трохи не всі

улиці. Василь зазирає у ті блискучі очі, — такої ліпоти и краси він ще не бачив ніколи, и в перше обрає руської Олени став блідшим в єго серцю.

Він опинився перед хорошим домом о високих, малеваних вікнах и мурах як би из блестячого золота. О рукійми балкона опирала ся пані чудесної краси в шелестячій, шовковій сукни, стягненій ссяючим поясом срібним.

Долом на улиці проходила довга черга okazaливих парнів и красивих дам, вони прямовали саме у розімкнуту браму замку, а попереду всіх — що ссяло и блистило по над головами? Чи сказки дитячі стали живими, удійснили ся? — Справді, се були пестрі, блискучі крила цар-мотиля. Василь забув за сказки дитячі, єго ваєр линув лише до тих пишно-красивих крил, котрі тепер по над панєю в рожевій сукни шовковій носили ся а потом на чолі походу через замкову браму широко розтворену летіли.

Василеви здало-сь, як би та красна пані до нєго моргала, усміхала-сь, и він також прилучив ся до того походу в чаровний замок.

Опоуюшо вонєю там дишало, а милозвучна, леліюча музика серця всіх полонила. Самі красні дами були на галеріях або пересували-сь з хорошими парнями в шиковних рядах, а м'ягка постіль принаджувала під пальмами и цвітучими оранжами до любого супочивку. По над всім тим однакож уносили-сь пестрі, блискучі крила, по над всім описовали чаровні крути, а Василь умішав ся до того пестрого вороху, котрий безопорно єго притягав до себе; єго серце забудо перестороги Олени: „Бережи-сь, бережи-сь цар-мотиля!“

Тижні и місяці упливали, Василь ледве те примічав: він був полонений цар-мотилєм. Він знав, що мусить єго знімати и єго крильця за капелюх застромити, коли хоче вою ліпоту, котра єго окружала, стало посісти, и всі єго думки лише до тої цілі прямили. Він знав, що многі того самого бажали, він бачив, як кількох з єго нових приятелів, один за другим изнурених упали, але він чув себе ще доволі сильним, и думав, що мусить єму удати-сь.

Поосеніло. Ліси стали пестрити, листє осипало ся з гіля, а при звучнім відголосі рогів полєвих тягнув світлий поход охотників у лісисту долину. Василь був одним из первих в поході, він бо слідовав за цар-мотилєм. Побіч нєго іхала красна дама, котру вперше на золотистім балконі побачив. Як усміхали-сь ві уста, як блистили ві очі! То не смирні дитячі очі руської Олени, єсть в них чудовий блеск,

що пригадує сеяючі крила мотиля. Вона глядить на Василя и смугає, якби наближав ся до нього красивий мотиль, він не встиг вже и одмити блискучих очей від сеяючих крил, він простягає до неї руки, але его кінь сполохнув ся и скочив на бік. Та очи за надто могуті притягають Василя, а він ім оперти-сь не годен; зліз з коня и слідком біжить за нею — аж вона одвертає-сь від нього и садить чвалом проч, сміючи-сь є поруганьм. Василь покотив ся вспять, він чує єі прошибаючий сміх, бачить білі пера єі капелюха а над ним крила цар-мотиля, він хоче за ними поспішати, однакж ліс густий и темний, Василь зашпортов ся и паде, — горами шибують лусни ловецького походу. Василь лежить безпорушний, мов приголомшений; згодом підносить ся и глядить докола себе. Поход зник, кругом нього лише ліс чорний. Вітер як лід зимний цілює его розпалене чоло, а кризь поважний шум старих сосон звучить:

„Бережи-сь, бережи-сь цар-мотиля!“

Перві пласточки снігу спали на землю. Василь не вертав. Русьва Олена стояла самітна під обнаженою черешнею. Вона даром виглядала очи за милим. Важко зітхаючи клала руку на болюче серце. Василя не було. Але пташки лісові прилинули, котрим звикла сипати чисту пшеничку на сніг.

„Василь не приходить“, щєбегали вони, „ми его бачили, він слідовав цар-мотилю, спотик ся и ушав, а тепер вже его полонником.“

Олена закрила лице обома руками. „О Василю,“ говорила жалібно, „чи ти вже зовсім забув про мене?“ Але не казала бабуня: „серце повне любви вибавляє з алого полону?“ Тепер радісно забило-сь єі серце, вона могла побідити цар-мотиля. „О заведіть мене до нього“, просила пташки, а вони літали чыликаючи попереду и вивели її в далекі сторононьки. Олена слідовала за ними, ишла все дальше и дальше, голоду и студени не чула, вона лише заєдно гадала: „любов усе побідить,“ так бо казала бабуня.

И так зайшла в ліс густий и темний.

„Василю, Василю!“ голосно заклікала в лісі, однакж лише вітер їй відгукнув ся. Напоследку смертельно обезсилена простягла ся перед малим домиком, що стояв осередь в лісі.

Стара женщина, котра у дверех хати стояла, кивала на Олену, причім широкі, пестрі стяжки очінка старої порушали-сь то в гору то в долину, мов великий мотиль. Вона вийшла Олені на встріт и любяно подала їй руку.

„Ходи зо мною, бідна дитино! Ти зовсім змурена,“ говорила и ввела Олену до домика. Почастувала її відтак запашними стравами и чистим мов золото винои и завела її до мягкого, шовкового ложа, де мала спочити. Олена учинила все так, як стара оказала, и хутко уснула. Але які чудні сни мала вона! Кругом ної, здавало-сь їй, шелестіли шовкові шати, а між ними блестіло мов дороге каміне. Серед того співали пташки лісові: „Бережи-сь! бережи-сь!“ а потом знов чула бабуню прорекаючу: „Любов дужша цар-мотиля!“ И все світліішими ставали їй сни, що раз слабше звеніли голоси пташок лісових. Аж пробудила-сь.

Перед нею стояла стара, показуючи їй пишну шату и блестяче узорочє.*)

„Надінь тую шату и приоздоби себе тими дорогими каменями. Буди мені дочкою и остань при мені. Будемо жити разом пишно и велично.“

И коли тоє мовила, малий домик, в котрім стояли, став величавою палатою, а пестрі стяжки очіпка старої показували-сь Олені мов блестячі крила мотиля. Олена счудована спозирала докола себе, а їй здало-сь, що то заєдно сон. Аж пташки лісові знов защебетали голоснійше: „Бережи-сь, бережи-сь!“ и Олена закрила очи руками и поспішила на двір в ліс не зважаючи на студінь зимову.

Вона чула, як стара за нею кликала: „Безъумице, кого любив, давно забув“ — але бігла дальше в ліс не обзираючи-сь. Вона спіанала, що побачила цар-мотиля.

Аж стрітила старого одшельника на дорозі. Той глянув на Олену розсудливим, проникавим взором.

„Знаю, чого бажаєш,“ сказав, „однак бережи-сь. Раз можеш его вибавити, коли однакож потом тебе лишить, серце твоє розірве ся, а він тебе покине. Цар-мотиль веїх має під своєю владою, котрі єму раз були послушні.“

Однакож Олена, покладаючи руки на грудь, одрекла: „Він не має надо мною ні котрої власти. Я мушу Василя спасти!“ и поспішила дальше. Але заєдно звучало в ві ухах: „коли тебе лишить, серце твоє розірве ся!“ Між тим опинила-сь нараз перед церковцею. Тихий спів боговійний розливав ся з неї, а коли вступила, побачила хорошу, поважну паню перед жертovníком. Біла шата окружала її

*) Узорочє=оздобини, золоті річи.

рісними фалдами, а над її чолом ясніла звізда прияно блискача. Вона кивнула на Олену, а їй здало ся, якби поважна паня була вже давно їй знакома, и якби вона їй могла помочи. Вона обняла її коліна и молила :

„О, дай мені щось такого, щоби серце мов ободрило-сь, щоби не розірвало-сь, коли-б Василь мене покинув. Дай мені силу, щоб его еще й тогді могла спасти.“ А красна, поважна паня склонила-сь до неї и дала їй чудову синю цвітку, котру носила на грудях. „Гляди її бережно,“ сказала, „як довго сей цвіт твоім, сильнійша бси від усяких чарів, бо віра и любов побіджає все.“

Олена держала цвітку в руці, красна паня зникла, а вона пустила-сь в дальшу путь переповнена благим чувством довіря.

Коли уйшла спорий кусень дороги, побачила під високою ялицею блідого юношу, котрий задумчиво споглядав перед себе. З радісним окликом кинула-сь ид нѣму—був бо то Василь, довго глядалий, котрого напоследку прецінь найшла. Він спозирав на ню чудуючи-сь, мов би чужий. „Чи бачила ти цар-мотиля?“ спспитав.

„О Василю, чи мене вже не знавш?“ кликнула Олена, „чи се може бути, що ти забув про все, що любив?“

И вона обняла его шию и цілювала его блідне лице, а синя цвітка пахла так мило, так мило. И здало-сь ему, якби бачив себе опять малим хлопцем з русявою Оленою під деревцем з йсусиками,—він згадав давні, майже призабуті вже сказки дитячі, и слѣзи ринули з его очей.

„Олено,“ кликнув, „чила Олено!“ и держали-сь в сердечних обіймах. Нараз зашелестіло по над їх головами. Милозвучна музика залунала, а перед їх очима станув пишний замок, блестів всіми барвами дуги, а крізь браму широко розімкнуту йшов світлий похід. Попереду всіх ступала чудово-красна паня в рожевій сукни.

„О утікаймо,“ кликнула Олена, „то замок цар-мотиля. Не бачиш, ото уносить ся він на блестячих крилах ведучи перед походу!“ и боязько взяла его за руку.

„Так, утікаймо!“ кликнув и Василь, але его взор льнув мов зачарований до блестячих крил. Знову моргнула до нѣго красна дама з блискучими очима, він як ній поступив лише на крок — давній чар опять ним оволодів. Він вирвав ся з обійм Олени и спішив за походом, що двигав ся назад до замку. Золотиста брама однакож с треском заперла-сь перед ним.

Олена учула, як дріт мов лихорадка трусив нею, а її серце зжимало-сь від болі. Вона притисла синю цвітку до лона, а преці їй здало ся, якоби її опустили всі сили и безчутвенна простягла-сь під ялицею. Пташки лісові літали по над нею и по над чаровним замком — але ніхто не слухав їх. Вони кликали даремно серед пільми:

„Бережіть ся, бережіть ся цар-мотиля!“

А в середині замку відбував ся по давньому коротливий ворох, котрий ум Василя передше був ошаморочив и его знову цілком полонив. З на двору же шуміли велично дерева и клонили пишні корони перед бурею, котра над ними лютала ся. Забава в замку ставала чим раз голоснійшою, а чим раз більше бісила ся буря в сонніні. Василь и не чув ся, аж держить красну даму за руку, а цар-мотиля літає коло нёго кругами що раз тіснійшими.

Тепер наснів цілком близько, тепер мусів его Василь спіймати. Але що за диво? Чим більше наближав ся, тим більше зникали блестячі барви, сіро и буро визирали крила впрочім так красно представляючі ся, а коли Василь відтак простяг за ними руку, щоб мотиля спіймати, попала-сь в его долоню гідка мертва голова. Василь захитав ся. Земля здавала-сь під ним дрожати. Вітер гудів крізь ліс соновий и холітав стінами замку, що як легкі мраки колихали ся сюди-туди, стеля обнижила ся — и з сильним треском запав ся замок. Але крізь румовище и грузи пробило ся лагідне, синє світло в роворені тереми — було то послідне, що Василь побачив: безвладний заплющив він очи.

Було то з весни. Стара черешня знову одягла-сь в біленьку празничну ризу. Василь сидів в тіни дерева, білі цвіти спадали на его лоно, а вітерець весняний играв его білим волосем. — Василь бо став вже старцем. Він спогадав на свою юність, котру пропустив, и на русяву Олену, котрій розірвав серце. Тепер він одинокий, самітний на широкім світі, янше згадка и гірке каянне товаришували ему. В малім домику, в котрім з Оленою виріс, сиділи чужі люде, — чого ж хотів він вще, усівши під цвитучою черешнею? Згадав давні казки дитячі и гіркі слёзи скотили-сь по его зворанім зморщками лицю. Він побачив приязну старуху виходячу з домика, двойко дітей виглянуло усміхаючи-сь через вікно. Василь знав хлопця с чорним кучерявим волосем и малу дівчинку з лагідними, голубими очима. Чи удійсниди-сь казки дитячі? Ах, вони вже давно занімлі, всі, котрих любив, всі давно померли.

Але лучи весняного сонця цілювали: вго чоло тепло и мило; був же він справді так опушений? Він підняв голову и спозрив до-кола — так, то були улюблені голубі очи дитячі, котрі на нього так радісно дивились; то був бі солодкий голос, котрий утішно кли-кав вго по имени, а вже-ж не тільки сонця лучи цілювали вго лице.

„Но, преці-ж прочнув ся.“ сказала Олена весела — „зима ми-нула а з нею всі страданя.“ И вона розказала ему, як він лежав в глибокім сні аж до тепер, и як білий олень заніс іх обох з ча-ровного ліса оныть до отчина.

Василь згадав свої сні, він узнав, що лише в гадці перетерпів ціле сумне житє без Олени.

Але ні, він и не згадав про тоє — тепер бачив лише русяву Олену, як стояла перед ним, красна и свіжа як пахучий ранок ма-свий, а також и краплі перлистої роси не хибовали; але були то слези радости, що зависали на бі віях.

Василь був прецінь ослобонений, молодий, повен сили и здоро-вля, житє було еще перед ним, русява Олена стояла побіч нього юна и цвитуча, стара черешня шуміла, а пташки лісові щибетали :

„Віра и любов дужші від цар-могиля.“

(З німецького переложив П. Верхратский.)

Перегляд літературних новин.

III. *)

ПОЧИНОК ИВАНА ПОДУШКИ. СПБ. 1871 р.

Давно відома річ, що не тільки поетичне, а й велике літературне компоновання залежить стільки од талану самого автора, скільки — коли не більше — и од напрямку, яким він простує, и од ширини погляду, яким на світ дивиться. Иногді талан поэта зачерпне и з са-мої глибини життя громадского, часом и вималює його справжними

*) Диви початок у „Правді“ за Лютий и Марець сього року.

кологами; а освітить життя те якимсь кумедним світлом, гляне на ёго кротячим поглядом — и поетичній вчинок меркне и блекне, як блекнуть квіти без сонця... Нічого такій утвор не вясняє, нікого нічому не навчає, ні в кого не будить живої думки — и годиться він хіба на те, щоб міцнійше заснув той, хто одважиться взяти ёго у руки. Тим-то, кажу, не аби-яка річ погляд, яким письменник дивиться на те життя, що виводить. Оже ширина погляду — діло рук не одного чоловіка, якого б могучого ума не був він: то діло передовиків, велетнів громади — то діло освіти, цивілізації!...

На-лихо нашій убогій словесности багато у нас за ві діло береться таких, що думають, як-то кажуть, не терши, не мивши, вареничків поїсти. Їм, здається, и в голову не приходить думка, що без освіти, без реального погляду на всякі речі, чоловік скрізь, не тільки в літературі, буде темний!... Чи йти ме такій чоловік за ким-небудь, поступ за поступом, він и то згубить тропу с-перед очей своїх, и заблудить серед битого шляху. Нічого вже й казати, як-би пішов він своєю дорогою!... певно опенився б де-не-будь в непроглядних щущах, в непролазних нетрах... И що виграв рідна словесність наша од послуги їй оттаких недотец, неуків? Те хіба, що з убогої ще убожшою робиться, а людей освіти одвертає од себе своїм дитячим ходом, своїм нікчемним напрямком...

Такі гадки на нас навіяла літературна новина наша. Не розважив їх и д. Подушка своїм „Починкомъ“, а ще більше засмутив нас... Приймаючись отсе за перегляд ёго поезії, ми не будемо її міряти бездушним аршином естетики. Обернемось до неї з щирим серцем живої людини, котрій воюди и завжди про своє життя мавється и котра скрізь шукає громадської користи. Те життя, що виступає перед нами одбите чулою душею поета, ёго погляди й напрямки, надії й бажання, постанови й ідеали — от на що ми звертаєм увагу у поетичнім творі!... А про естетику — хай собі нею той забавляється, кому більше робити нічого, або хто більше нічого робити не вміє!

Д. Подушка — поет-самоучко. Не треба було и уводни видавця ёго „Починка“, щоб се зразу побачити. Д. Подушка — унук крепака; грамоти вчився у простого сільського грамотія, що в часослові з псалтирем покладає всю освітню премудрість и душить нею нашу простоту и по складам и по верхам... Певно не трохи виварив юшки грамотій отой из бідного хлопця — Подушки. Оже наш хлопець не удовольнився тією премудрістю. Він якось піймав в город,

став за пошхача в крамаря - и давай потроху вилазити з темряви на світ божий. Допомогли йому не крапці, городські обставини життя його, а німе товариство освіти — книжки нецерковного штибу. Зачитувався ними д. Подушка без перебору: не брезгав кожною, яка попадалася в руки. Між всякою всячиною піймав він и „Кобзаря“, и певно живе слово про живі речі вразило в саме серце крамаря — и привернуло на той шлях, на яким ми його тепер стрітили. Писати по українській почав д. Подушка недавно, з 1869 року, се-б то тогді вже, як Шевченка не стало. И віршувати наш самоучко почав не сам од себе, а давай Кобзаря перевірювати... Сліпий поступ довів д. Подушку до того, що він саму найбільшу свою поему „Попівну“ зложив з уривків то з „Катерини“ то з „Наймички“. Поет, каже видавець, „за се жалкує“, — оже „серце його й радіє гордощами“, бо „його муза нагадує нам народного малоросійського генія — Т. Г. Шевченка.“

Чим же д. Подушка нагадує нам славні співи Тарасові? У чому його муза кохаться? З якої речі вона підіймає свій голос? На ві-що звертає увагу? З яким скарбом поет виступає перед нами, и чим він нас наділяє?

Як в літературі, так и скрізь, щоб положити правдивий суд на яку роботу, годяться перше всього дознатись про заміри робітника. До них и повернемось. З „передмови“, без якої — треба сказати — рідко українська книжка на світ виходила, ми дознались и про заміри д. Подушки. Перше-на-перше обертається він до „коханих братів“, синів України, и — великою їх шаною шанує: каже, що тільки для них одних співає... Подякувавши поета за таку честь, нам ще дужче заманулося дознатись: на ві-що ті співи? Оже ми на се ні з „передмови“, ні звідкіль прямої одмови не знаходимо, а довідались тільки — чого наш співун удався до рідної мови. На ній би те, каже, „лучче всього“ балакати:

Чи одраду, тугу, горе
 Повидати словомъ;
 Своімъ словомъ, своїмъ складомъ
 Річю не чужою, —
 Якъ-тось лучче говоретця
 Серцю и зъ душою...(?!)*

*) Ми будемо далі приводити вірші своєю правописною, а не Подушчиною: не тільки скрізь вивидати мемо ъ, а й помилки виправляти мемо.

Хоч сама собі и дуже непонятна розмова, що веде серце з душею, хоч у ній, може, трохи й рахуби, так же поетови вона дуже подобалась, особливе коли ведеться „рiчью не чужою“... Поет наш так у своєму кохатсья, такого видає з себе народолобця, що аж на вперейми тих забiгає, хто б тiльки подумав: чи правду він каже, чи ні? — Так таки, з доброї дяки, він и визвiряється на „недолюдиків“, що „соромлятья мови своїй“(ві): — землякам рає назвати їх „дурними“, а од ёго (розумного?) просьить прийняти „книжечку малую“ за починок; а за приєм той обiцяє навiршувати „щось такеє“(!!!), про що й сам не каже, що воно таке буде, а тiльки додає:

Нехай люд узнає,
Що и наша безсмертна
Мова не вмрав!

„Ага!“ каже шановний читець: „тепер я знаю, у ві-що вцiляє муза Подушчинна: вона думає обезсмертити мову українську... Добре!“ Оже одна рiч — нахвалка, замір, а друга рiч — діло. И художничі твори (чи пісні то, чи инче що) и громада и критика судить не тiльки по замірах, якi мав поет, а бiльше по тому, як він справдив ті заміри. Як же справдив свої д. Подушка?

Висче ми, та й не ми, а сам таки видавець „Починка“ натякнув, що д. Подушка не сам од себе віршує, а за Кобзарем силиться голос підняти — зразки з ёго здiймає... Отже, щоб до пуття кому підтягати, треба добре дослухатись до кожної ноти запiвала, треба гаразд зрозуміти як саму пісню, так и те: де й коли и для чого її співають. Як же д. Подушка розуміє свого учителя-кобзаря, як він збагнув ёго діло велике?

У співах Подушчинних знаходимо аж три вірші, до сёго повернені (с. 61 и 84). Обертається поет наш „до парсуни(?) Т. Г. Шевченка“ и жалкує, що ёго не має... Рівняючи до людей квіти, як вони то „поростуть весною“, то літом „повянуть“ и „пропадуть“ (хоч квіти пропадають и не літом, а тiльки в осени), поет доводить:

Проходе время, світ старіє,
И, як квітки, проходять люде:
Старих не ма, нові настали,
Тебе ж, тебе.... тебе не буде...

Жалкуючи разом з д. Подушкою, що так рано замовкла муза Шевченкова, ми все таки не дознались: яку їй ціну покладає наш жалобщик, чого Кобзар, на ёго думку, стоїть? И тим з бiльшою ці-

кавостю обернулись ми до „Могили“ — и довідались, що „край дороги сиротою стоїть одинока“, сумна, ніби плаче, що ніхто ві не провіда', тільки „ворон сяде та покряче“... Хоч в заголовці „Могили“ поет зробив напис: „на вічну пам'ять Т. Г. Шевченка“, оже на кінці ніби сам тому недовіряє, що ёго то могила; давай запитувати: кого вона „придавила“?

Заховала та могила
З світа чоловіка,
Що без долі, у неволі
Прожив він пів віка.

Не вже тільки й слави Тарасової, не вже тільки ёму й пам'яті?... Хоч сам він, за життя свого, и дуже малою ціною себе оцінював, так же ціна ёго, як поета народного — хоч и мало ще критика звернула уваги на ёго, все таки відома... Та не в тім, бач, сила кобзарєва, що він „без долі, у неволі“ прожив пів віка: багато людей прожило так, а пам'ять людська не заховала життя їх у свої схованки. А Шевченка заховала, и довго-довго, поки живий українець, пам'ятати ме... Коли б довідався д. Подушка: яка „одинока“ та могила! Хай би подивився на той хрест, що з могили поглядає „на Дніпро, на гори“; хай би перечитав на нім всі ті написи, які подорожня рука дітей „різних батьків и язиків“ понаписувала!... Тоді б він дознався, що могила та зовсім не одинока; що її не тільки ворон одвідує, не тільки земляки ширі, а й люде чужосторонні... Тільки ж все таки треба сказати, що шана могилі тій не за те, що вона сховала чоловіка, котрий прожив пів віку у неволі. Люде шанують її, бо чоловік той и в неволі зробив більше, чім сотні тисяч на волі; він освітив новим світлом свою рідну країну; він, серед непробудного сну дітей ві спанілих, голосив про неволю, будив їх до святої волі, нагадував людям про їх людське обличчя, про їх людське серце! Через те людська пам'ять не забула українського кобзаря, що ёго муза не про аби-що голосила, не з своєю сердешною занудою вовтузалась, а підіймала крик из самого споду душі народної; виголошувала похливі ві думи, натякала на солодкі бажання — и билась до світла, до волі, з темного мороку, з закованого в кайдани царства неволі... Оже д. Подушці про все се — байдуже! Він тільки, здається, й знає про Кобзаря, що „ёго лихо, ёго горе й долецьку безпутню“, та про ёго „судьбу погану“, що згнушчалась „над батьком Тарасом“.. Тоді тільки, каже наш поет, ёму полеглає,

Як рядом з журбою,
Виступають Шевченкові
Співи предо мною...

А од чого ёму полегшав, що таке ті співи, и до чого вони? ми все таки не знаємо, хоч д. Подушка и хвалиться, що він все те „розуміє...“ Шкода — скажемо ёму на се, — що він не поділився з нами тим розумінням! — Тоді б, може, ми ёму й повірили; а без того — як не гірко буде слухати д. Подушці, а треба сказати, що у нас не ма' и кришечки віри у ёго. Не так би глянув на Кобзаря чоловік, котрому добре відоме те велике діло, що Тараса на віки уславило!

Д. Подушка, як на Шевченка глянув тільки з одного сумного боку, так він дивиться и на все на світі. Тям у ёго співах плач про долю — найголосніший мотив. Чи обернеться д. Подушка до свого приятеля, щоб повідати ёму свої потайні „думи“: він їх не виявить до ладу, як треба, а тільки й чуємо, що думи ті и „воркують“, и „тоскують“, и „лютують“, „клинуть щастя“ и „долю“, „плачуть“ и „тоскують“, — як вони „мучать“ сердешного поета; як ёму „голову скружили“, убили душу жалістю, зажурили серце, — як у сердеги слёзи ллються, а ніхто не втирає... И чого? — Все через думи! Як би инчий, давно б плюнув на них: цур, мов, ним! Так же наш поет не з тих. Ёму втішно троюдить своє серце такою тяжкою тугою: він за се сподівається слави великої, покладає надію, що ёго думи „почують в світі люде и привитають, як сиріт“... Чи не приходить вам на думку д. Кохнівченко з такою ж надією?! Жаліючи д. Подушку, як чоловіка, ми б ёму подарували ту надію: хоч и марна вона, — сількись! Чим-би дитя не бавилось, аби не плакало... Оже цінуючи ёго, як поета, котрий збирався обезсмертити нашу мову, котрий з гордотою дума', що він нагадує нам незабутного Кобзаря, нам не слід мовчати, руки згорнувши... И кого думав справді д. Подушка заставити слухать плач и плач, плач без упину, без перестанку, дарёмний плач про те, чого й сам плаксіє не розуміє?...

Бачить д. Подушка москаля, що бреде до дому, утомлений муштрою, надсажений літами, — плаче... Инший би, справді, заплакав: от, мов, як нашу силу топлять, як пускають на світ — старцем! Або — що б думав отакий москаль, вертаючись до дому? Певно сказав би: втратив силу, здоров'я, а тепер доведеться, може, на старості літ, Христа ради руку простягати... Так-би подумав москаль,—

так же д. Подушка не хоче, щоб він так думав. Він ёго, москалеву, голову натоптує думкою — про Україну!

„Нехай будуть знати, що ти моя мати,
Що колись ти в світі... та що й споминати...“

Загадається д. Подушка над материнскою любовю, — плаче... Задивиться він на вроду дівочу, — знову слёзи... А прийдеться ёму оповідати про свої сердечні діла, тут уже й казати нічого!... Тільки й чуєш, що рюми про долю... И хоч би д. Подушка нам просто розказав: чого ёму хочеться? Може б ми тогді поняли ёго и на плач той утішним словом одмовили. А то — ні! Він бере Шевченкові вірші, перекручує їх, перевертує—и видає за свої „безмертні“ вчинки! От, возьміть хоч би вірш „до сердца“ и скажіть: що ним хотів повідати д. Подушка? Питає він своє серце: чого воно „ниє“, „плаче“, „воркує“? Що воно „предвіщає“? И не знаходить кращої одмови, як тільки: „без долі ми й родились!“ Та що ж то за доля, що д. Подушка так за нею розпинається?... Нам здається, що він и сам не знає... Чого ж сумує наш поет, чого ёму треба?... З ёго віршів не дознаєтесь! Видно, правда, що самотина нагонить гірку думу на д. Подушку. Так, сидить він „в роздумї, одинокий“, а серце „воркує“, „тошнить“ (!!!), а нашому співунові забажалось „на серце положить чужую руку — щирю руку“, заманулось пробіг — пригорнути до сердца „щирю людину, вродливу дівчину“... Та — ба!

На світі не найдеш, и внять затоскуєш,
И завидки візьмуть, як другий кохає..

Нічого далі розводити — ся річ відома кожному, хоч не кожен свої „завидки“ людям в очі тиче... Таке бажання довго не покидає поета: він кілька раз до ёго вертається, занитусь (и дума', що дуже поетично!): коли

Душа виїде з домовини
У чисту світлицю?!

Раїть своїй дружині підоджати, поки „з неба (!) доля загляне у хату“;.. каже навіть — що та доля буде „ниша од людскої“!.. Все се ще тільки цвіт. А ось послухайте, що д. Подушка робити ме у двох з своїм подружжям, зо своєю „нелюдскою“ долею:

Построїм ми своїй долі
У серці (!) хороми (?) —
Нехай буде кохатися
З нами наздоровя;

Будем її ми вітати,
 Будем шанувати,
 Щоб во віки із нашої
 Не пішла із хати...

Таке життя, з хоромами в серці (!), так манеться постови, що він и сам молить Бога за ёго, и Н. Н. рає молити... Тільки, мабуть, марна та молитва, бо незабаром після сёго ми падибали уже зовсім инчу:

Слава тобі Милосердний,
 Що я не женився,
 З новим лихом в білім світі
 Що я не здружився!

Бачите, поет не знайшов собі „подруги“, котра б з ним „всім в світі ділллася“, та ще до того такої, щоб як „спитас“ д. Подушка „ума в неї, щоб дала одвіти!“ Не осудимо ми такого бажання: певно, як-би була така „подруга“ у нашого поета, нам би не доводилося читати ёго „Починка“ и казати таке гірке слово про ёго! Отже шкода! поет не знайшов такої, та, мабуть, з горя вже слезезує, що ёму краще „жити сіроюю, з волею святою, з натурою козацькою, жити серед широкого простору природи.. И як тільки рішив се, так зараз и „з волею.“ От, думаємо: на волі д Подушка покаже, що ёго надить, як він робити ме! Світ широкий, діла неозорно багато, не достав рук дотсних та волі... Ова! Марна надія, щоб плаксія надило яке діло розумне! Таким людям до ёго — и горенька мало! Діло робиться на землі, діло людський піт проливає, а таким співупам хочеться в небовисях мріти... И д. Подушка забажав „орлом сизокрилям“ облітати „чисте поле“, посидіти „на моголи“, стати „край моря“, а відтіля піднявшись, „достати“ аж самого „неба“ — и „заспівати в самотині одраду чи горе“... От, чого ёму хочеться!

Де ж беруться оттакі неприпіті бажання? Чого шукає оттакий небожитель?.. Беруться вони в темнім мороці, в тяжкій неспросвіті, котра дума, ніби вона далеко одкотилася од того сільського грамотія, що ми висече про ёго згадали, а на ділі — бодай чи не низче ёго опустилася... Грамотій той живе собі на світі з своєю допотоповою премудростю: вона сама собі, а він сам собі! За те він нічим и не нахваляється, нічого великого й не чіпає... А оттакий письменник, як д. Подушка, замахнувся мову нашу обезсмертити!... Чом же він не подумав, перше-на-перше, сам себе просвітити, людей, їх життя

спізнати?.. Хіба може той що розумне сказати, хто не знає: од чого що йде, що до чого пристало?.. Возьміть и розберіть погляди нашого поета про людей и життя їх. Він поділив їх на дві половини: один — добрий, другий — злий, той — багатир, а той старець; один — красень, другий — огида; один — щасливий, другий — нещасний, хоч всім бере.. Од чого ж се така різниця? Так кожному народу написано! — А ось висліди з життя: з долею паує й ледащо, а „без доли“ — и путяща людина „страдає“.. Од чого ж воно так? — Про те „доля“ знає... Що ж нам зосталося, коли так, робити на світі? А що? — Нічого!

Наша доля — гіркі слези,
Наше щастя — лихо!

Та й ще б не лихо було, коли на сім світі:

Один ріже, другий вбива',
Третій погубляє
На вік дівчину, без жалю
Грабе, однімає
В неї щастя, ві долю;...

коли тут —

Плаче мати у одного,
В другого дружина,
Малі дітки, —

коли —

Люде раді, коли марно
Пропадає, гине
Та вродлива, таланлива
На світі людина..

коли вони раді „нещасних оудити“, „убогого багаті в кірці води втоплять“, — мир кишить „ворогами“, и ніяка порада не може, бо

Правду кажуть старі люде:
Не родись вродливий,
Розхороший и розумний,
А родись щасливий!

Знову питаємо: що ж нам на світі робити? як нам жити, куди ити, чого шукати й дожидати?... И знаходимо одмову — ні чого не дожидати! На Бога положиться, „покоряться судьбам божим“, пам'ятати, що „Бог судія“, що він „покірних не зоставить“ — и дожидати, що

На тім боці, мабуть, люде
 Друг друга пізнають,
 А на сім же поки світі —
 Ще не добачають...

И справді, як би ми повірили тому, що висче д. Подушка про людей розказував, — та певно б їх „не добачили.“ Їх не добачив и наш небожитель. Він каже:

Обміряв царства всього мира,
 И світ увесь я обійшов,
 Багато бачив чуда-дива,
 А чоловіка — не найшов!

И не диво! скажемо ми. З такою філософією не тільки чоловіка не пізнавш и не одрізнявш од хижого звіря, а й на себе и на все на світі будеш дивитись, як на якась „чудо-диво.“ Д. Подушка так и дивиться, — и признається нам:

Світе, світе, чудний світе,
 Чудно люде всі живуть —
 И я чудний, и всі чудні,
 И чудними всі помруть!

И отсей, бачите, чудний поет, котрий знав, що „всі и вся“ помруть, думав обезсмертити нашу мову!

Живий живе гадає, а небожитель-мистик — мертвяк для всього живого. Кому все чудним здається на світі, кому самий світ и всі люде чудні; хто шукає ідеалів не тут, на землі, а десь там, поза землею: тому на ній нічого робити... хіба плакати! Такі до віку не побачать „чоловіка,“ бо ганяються за ёго тінею; їх ніколи не принадить живе, розумне діло: вони ёго не знайдуть, не надбачать, не оддадуться з душею и серцем... Нехай же вони собі й не думают, щоб їх хто з живих, розумних людей послухав! Вони собі співати муть та плакати муть „про долю та волю,“ котрої й самі не знають, що вона таке; вони сподівати муться „на тім боці“ якоїсь для себе нагороди великої; а живі люде жити муть и про своє життя клопотати муться, а на плач той — и бровою не моргнуть... Хай собі плаксі-мистик дожидає там чого хоче: у громади тут діла — аж голова біла! Вони нам про небо, а нам приходится на землі жити, кровавим потом, а часом и кровю своєю її поливати. Вони пестять надію, що за їх плач буде їм добра подяка, а народ наш уже осудив їх судом своїм праведним. Він знає, що „журба сорочки не дасть — и не нагодув“; а про надію каже: „надія в Бозі, як хліб в стозі!“

Ив. Білик.

UKRAINO. IL MOVIMENTO LETTERARIO RUTENO in Russia e Gallizia (1798—1872).

Rivista Europea (anno IV, vol. I e 2. Firenze 1873).

II.

Letteratura.

(Дальше.)

Коли Основа перестала виходити, перервались не довго по сім и праці етнографічні и историчні над житєм народним Южної Руси, виявивши хіба ще дуже добрий збірник приказок п. Номіса (в Петербурзі 1864) и документи историчні, видавані комісіями археологічними в Петербурзі (редакції Костомарова) и в Києві (ред. спершу проф. Іванишева, тепер проф. Антоновича). Київська комісія, через випечатанє (1846—1864) 10 томів пам'яників и хронік сучасних малорусів XVII—XVIII в. (головна хроніка Величка, 4 томи) и 10 томів (1859—1870) Архива Югозападної Росії (3 томи під прасою), відкрила, можна сказати, внутрішню исторію сєго краю. Але мало помалу підняла в послїдних роках праса у Росії на ново наукову працю над народністю малорускою. Від р. 1869 видруковано спімнені повисше збірники казок и пісень народних шп. Рудченка, Лисенка и Рубця. Російські часописи заповіли знов виданє дуже багатого матеріалу етнографічного, статистичного и филологічного, який зібрала експедиція етнографічна під дирекцією п. Чубинського, вислана „русским географическим обществом“, з обширністю помислу и щодростю, властивою сему товариству. Послїдню редакцію пісень народних для сєго виданя поручено проф. Костомарову. В 1870 р. вийшла важна книжка проф. Потебні в Харкові, „о малорускім нарїчїю.“ Журнали російські подали послїдними часами кілька займаючих характеристик життя и духа народного Южної Руси, за піснями народними. Так подана в „Чтенїях царского общества исторїи и древностей“ (чвертьрїчній публікації) р. 1867 (том IV.) статя п. Боровиковського „Женщина в піснях народних малоруских“, темат, до котрого пісні українскї дають пребогатий матеріал, так як найбільше пісень очевидно зложені женщинами. Дуже поважний (вел.)русский журнал „Вѣстникъ Европы“ подав (анонїмну) статю „Малороссия в своїй літературї“, в котрій зібрані з пісень народних згадки про часи давних князів, про службу Русів в Бизанції, їх походи морскї з X—XI. в.; интересні, для сучасної исторїи и політики, подані у ойї

статті найновіші пісні о цянщині и сі знесеню, революцїи угорскїи з 1848 и польскїи з 1863; у одній и у другій стоїть на рїд по сторонї ряду цїсаря (в Австрїи) и царя (в Россїи), бо волю одержав від ряду а не від повставшої аристокрацїи, котра кількома фразами демократичними и обїцянками, даними вже у часї самої революцїи, думала затерти в памятї народу віки, в котрї над ним знущалась. В р. 1872 помістив „Вѣстникъ Европы“ двї статї п. Рудченка „Чумаки в піснях народних“, у котрих представлено, як поезїя народна відобразувала живо жинь з сі усіма пригодами и симпатичний тип подорожних купцїв, названих в Южній Русї „чумаками“.*) Ще більшої ваги обїцює бути обширна монографїя Об историчній вартостї народної поезїи Южної Русї, котру проф. Костомаров почав друкувати в журналі „Бесѣда“ в Москві. Дотеперїшних пять статей займались слїдами митологїи у сїй поезїи; але найважнїйший интерес буде, здається, мати тая часть працї знаменитого историка, де автор подасть характеристику житя родинного, відносин и идей політичних и соціальних народу в минувшім часї и в теперїшности; для тих предметїв дає народна поезїя малоруска пребогатий матерїял. — Думаємо (каже п. У.), що, якби тая нова праця п. Костомарова переведена була на будькотру західно-європейську мову, вона не тільки доповнила-б для західної Європи пізнанє поезїи народної загально російської (се-б то велико-, біло- и малорускої — прим. пер.), у котрій українскїй епос историчний и українскї ліричнї пісні стїльки-ж в своїм родї оригінальні и гідні уваги, що й „былины“ або фантастичний епос великорусскїй, але й мала-б интерес політичний, відповідний тому, який має для європейської публїки питанє польско-россійске: студїя малорускої историчної поезїи значно б єго прояснила.

Послїднї місяцї принесли кілька книжок писаних вже й по українски. Важнїйші из них, або, сказати правду, одні тільки й важні: Байки Глібова, и Де що про світ Божий — виклад популярний астрономїи и фізичної географїи. Сподїємось, що та послїдня книжечка буде початком цілого ряду популярних викладїв, так конечно потрібних рускому народови.

- *) Для чужих читателїв подає тут п. У. близьку характеристику чумакїв, котрих знакомість більше-менше пресумуємо у наших читателїв; приводамо задля того тільки послїдне помічанє: „Симпатичнї сі пісні (чумацкі) з їх музикальними мотивама показують, що чумаки був не тільки купцем, тає як и другий син старої України, козак, не був тільки воїнком, — але й чоловіком“.

Від 20—35 літ рух літературний український стоїть у близьких відносинах з таким же рухом австрійських Русинів. Був час, коли література в Галичині стояла самими ділами духовними, в духу, який панував в академії духовній квівській и в греко-уніятекім институті Львівскім. Перші проби світекої літератури, з якими виступив поет галицький Пашкевич (1811 - 1843) в останніх роках четвертого десятиліття нашого століття, зроблені були під впливом діл и видань пісень народних українських Котляревського, Максимовича и др. В 1848 р., коли всі народи австрійські виступили з доказами своєї індивідуальности, заявили Русини, в пропам'ятнім писемі збору патріотів руських („Ради руської“) до ряду и до ради державної, частеко народу малоруського. Оживаюча на ново діяльність літературна на російській Україні (рівночасно з початком системи конституційної в Австрії) займила и Галичину.

Українські писателі найшли другу вітчизну: тут вони друкували діла, заборонені цензурою в Росії, як приміром Пентатевх, Євангеліє (1871), Псалми Давидові и др. Память Шевченка стала тут неначе-б релігійним культом, святкована урочистими вечерами, котрі патріотичне руське товариство уряджує що року в день єго смерті в Львові (тут именно визначаєсь патріотичною діяльністю товариство „Бесіда“), Перемишля, Відня. В газетах и журналах перепечатувались статі Петербурської „Основи“, а коли сей журнал перестав виходити, друкуються нові літературні твори малоруські в галицькім журналі „Правда“. Из тих новин спізнати треба именно оповіданя молодого писателя п. Нечуя, особливе-ж оповіданє „Причепя“ (котре названє п. У. Італіянам переводить I ragassiti); представленє тут житє двох честних, трудящих родин українських, одна убогого священника, друга міщанска, котрих щасливий бит знищило супружество з особами польської шляхти, принесшими з собою намаганя и пересуди аристокрації и неважанє праці (1868). Окреме виданє новель Нечуя вийшло недавно. З новин поетичних и з белетристики друкваних в останнім рочнику „Правди“ стоїть спізнати: переклад першої книжки „Ильди“ Руданського, и оповіданє незвісного автора, напевно початкуючого, „Лихий попутав“, исторія дівчини-сироти, написана не з великою вправою, але з великим почутєм дійсного житя и з талантом обсервацийним.

(Конець буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Руский язык в судах вєхїднїи Галичини и президент Шенк.

(Отверте письмо до Ёго Ексцелленциі министра сираведливости.)

Ваша Ексцелленцїѣ!

Не тїлько артикул 19-пїи оеовних законїв державних з дня 21. Студня 1867 о загальних правах обивательских ч. 142 Д. 3. Д. запоручив рївноправнїсть вєїх краевих язвкїв в школах, урядах и публичнїм житїю, але признають теє в частї и спеціалнїи закони, имено: найвїше рїшене з 10. Цвїтня 1861, розпоряджїне мїністерїальне з 9. Липця ч. 10.340, мїністерїальне розпоряджїне з 28. Жовтня 1860 ч. 13.987, — ба навїть розпоряджїне мїністерїальне з 5. Червця 1869, супротивляючеся духови згаданого артикула 19. — бо заводяче язык польскїи яко урядовнїи в вєхїднїи Галичинї, де живє переважна бїльшїсть Русинїв — каже в §. 5-їм, що „приписи що до взаемнїи властей, урядїв и судїв з сторонами, неїсарскїими урядами, стоваришенїями и громадами тїмже розпоряджїнем не нарушають ся.“

Мїж-тїм в вєхїднїи Галичинї дїється инакше. Помїмо ясного означеня повїсних законїв мало в котрїм судї вєхїднїи Галичини списуються протоколи з обжалованнїи и свїдками в язїцї рускїм, наконецнїи пересправи майже нїгде не ведуться по рускїи, засуди для Русинїв не виголошуються и не виготовляються в язїцї рускїм лише в польскїм, ба часто навїть лучається, що Русини на рускїи поданя отримують польскїи рїшеня, як маємо докази сїго в наших руках.

Товариство „Народна Рада“ в Перемишлїи вїдносно ся в тїм вглядї еще пїд днем 9. Червня 1871 до тогдїшного президента ц. к. вїшого суда краевого Ёго Ексцел. п. Комерса, передкладаючи єму докази розлїчних надужитїи и упрошуючи о висланиє окружного письма до вєїх пїдвластних судїв з приказом, щоби не переступали вїше сказаних розпоряджїнїв. Але п. Комерс узнав за добре вїдступити се поданє ц. к. вїспому судови краевому до залагодженя, а тойже звернув оноє „Народнїи Радї“ безуспїшно, мотивуючи се свое рїшене тїм, що товариство не предложило уповномоченя вїд дотичних

сторін, покритих в їх правах. Адже ж п. Комерс на саме донесена *Gazet-в Narodow-oi*, не маючої також уповноваження від сторін и не документуючої навіть свого твердження, будьто суди замість польского язика уживали німецького, вслав був в своїм часі подібне окружне письмо, обострююче перестерігане розпоряджіння міністерского з 5. Червня 1869.

Ми надіялись, що під новим президентом п. Шенком, котрий з початку здавався бути дуже справедливим и почав розвивати велику енергію, суспендуючи на вступі не мале число урядників в західній Галичині, діло зміниться на краще. Між-тим завели-смо ся гірко. Вправді обострив п. Шенк під днем 10. Марта 1873 в наслідок приказу Вашої Ексцеленції перестерігане розпоряджіння міністерского з 9. Липця 1860 ч. 10.340, однако що до руского язика діло стоїть так як стояло передше, коли ще не гірше. И як же-ж може бути инакше, коли сам п. президент не тільки не уміє по руски, але й гордує руским язиком и письмом п сю свою погорду виявляє навіть публично! Коли бо с. р. представлялися ему декотрі укінчені правники, хочачі вступити на практику до суду, и предлагали свідочтва юдиціального изпиту державного, виставлені изпитуючою комісією Львівського університета в язичі рускім, обізвався п. президент словами: *Co to za hieroglify? Ja tego nie umiém czytać, to by trzeba tłumacza na to trzymać!* — и казав свідочтва переложити на язик польскій.

Зо взгляду на повисше наведені обставини вємо примушені Вашу Ексцеленцію заінтерпелювати:

- I. Чи звісні Вашій Ексцеленції згадані надъужитя в судовництві західної Галичини?
- II. Які кроки гадають Ваша Ексцеленція поробити, щоби основні закони державні в судовництві західної Галичини не були мертвою буквою, але ввійшли в житє?

Д О П И С Ь.

З села П-ки на Побережжі. Коли у Вас, миле братце, в маленькій крайній частині нашої отчини, йде діяльне розумове життє, коли Ви групуєте свої сили й прете сь до саморозвою на користь народови, коли Ви готує сь до нових воборів, напинаючи усі сили,

щоб послідком виборів була користь народня; коли у Вас збирають ся ради й балакає ся про те, як краще утворити добро народови, підняти ёго розумово, морально, постановити ёго в кращі матеряльні обстанови: у нас на українах, се-б то в більшій частині нашої отчини, вбачає ся зовсім инча діяльність. Освічене товариство, від котрого, здає ся, тра б чекати усеґо кращого, на котре можна б надіяти сь, що воно буде поводитирем народа шляхом поступу, турбує ся тільки за свої власні інтереси, не вважаючи ані трохи на рідний нарід, з гараздом котрого без сумніву звязаний ёго власний гаразд. Більшої частини освіченого товариства не интересують ніякі чесні, поступові прямовання, ніякі високі идеали великих мужів не любують ёго, знікчемнілого й низившого сь моральне. Шевченко, Куліш з наших, Гарібальді, Паляцкий, Смоляр й инчі благородні діячі поступу й свободи здаються ёму якими-сь чудними особами, що не додумали сь до справдешнєї мети чоловіка. Від наймолодчих з Української інтелігенції до мужів сливе усе знікчемніло, загрузло в п'яництві, розпусті, картах й карєризмі.

Наша інтелігенція поділяє ся на два сорти людей: карєристів й некарєристів. Перших більше. Вже наш студент гімназії думає про те, як би ёго вислужити сь, нагарбати собі грошей, не зупиняючи сь, думкою ще поки, перед жадним середком. Без сумніву така особа, увійшовши до діяльності, й на практиці не зупинить ся перед жадним середком задля поповнення своєї кишені, чи буде се донос, чи хабар, чи инча гидота. Я знаю таких особ межі скінчившими курса гімназії, котрі, маючи снагу до математики на приклад, йдуть на філологічний факультет від того тільки, що скінчивший університет по сему факультету вислужує швидче пенсію (через 25 років), а пенсія більша. Яке пестиве турбування за самого себе! Які ж то будуть учені з сих особ й які з них вийдуть діячі народні, ёго поводитирі шляхом поступу, де потрібно людей чесних й нежалючих себе! Мені приходило сь зустрічати сь з студентами українських університетів, и що ж? Почув-ем від їх такі погляди, яких я ніколи не думав почути від студентів університета. „Я, казав єден, вчу сь задля того тільки, щоб мати кариту, коней та жінку в єдабі. Друга усяка мета не стоїть того, щоб закидати на ню стільки праці.“

Карти, п'яництво, розпуста займають собою більшу частину вільного часу нашої молодчої інтелігенції. Яке їй діло знати, що задля того, щоб вона стала освіченою, треба багато утрат та жертв бідного, полуголого, полуголодного народа, щб не бачить жадної дяки

від своєї інтелігенції, котру він так щедро, так без краю щедро дарує, не дивлячи ся на все те, що він через неї терпить! Ось воно наше юнацтво, ось ті панички, що, як казав поет

. . . . . підрастають,
Та допоможуть Москалеви
Господарювати,
Та з матери полатану
Сорочку здирати.

Чого більш чекати від сеї пародії на інтелігенцію, від сих учених халамидників, як не таких відносин до сердешної матери!

Московский писатель Стронін, бажаючи, щоб Россія завоювала усю Европу аж до Атлантики, як не можна краще піддержав діяльність більшої частини нашої інтелігенції, совітуючи рускому чоловікови в своїй книжці „Политика какъ наука“ принижати ся перед дужим и гордувати недужим. Ся нарає згоджує ся з думками и почуттями більшини нашого освіченого товариства, котре, хоча й не має такої гарної мети, як п. автор, але готове єго послухати ся, щоб доскочити чинів та грошей.

Друга частина інтелігентного товариства, менча першої, — не карєристи. Се люде, маючі претензію звати ся людьми ідеї. Алеж се не ті щиро, до глибокості душі пронизані бажанням народнєго добра особи; се пусті фразери, доношучі ганчірки петербурского нігілізму. Єден студент на мое питання, чи є в їхньому університеті українська громада, одповістив: „Ні, не замітно. Та и ся ж таки ідея застаріла и вийшла з моди.“ Гарні ж наші освічені молодики, вносячі моду и в коло ідей, як панії в коло своїх убрань! Раби чужої мисли вони, не довго думаючи, приймають привожені з Петербурга ідейки, и думають про потребу цілкома їх прикладати до всіх народів в світі, забуваючи велику розмаїтість стану, а від того й потреб сих народів. Сі люде не зугарні довго носити в собі яку небудь ідею; се люде того типа, про котрий сказав московский поет:

Что ему книга послѣдняя скажетъ,
То на душѣ его сверху и ляжетъ.
Вѣрять, не вѣрять — ему все равно,
Лишь бы доказано было умно.

Вони слідком за московськими прогресивстами багато кричать супротив поганого економічного стану народу; вони не хочуть, або не можуть зрозуміти, що без автономії Україна не може бути жадного поступу для неї; вони забувають, що у Москалів є свої інтереси, радикальне супротивні нашим; що на кінець Москалі невідлеглі другому народови, а як так, то передовим тамошнім особам нічого вже домагати ся того, що в. Задля сего у їх економічне питання й може бути питанням, серйозно поставленим, але у нас є питання далеко більшої потреби. Та до того ж у нас, як добре придивити ся, и не ма' чисто економічного питання: жидівське питання не єсть питання тільки економічне, але також и політичне. У нас не кілька капіталістів, або не яка нібудь привілегована кляса експлуатує нарід, у нас каста сидить на касті и силкує ся заісти її. И с'єго ї досі не розуміють московські прогресивсти, а через те й їхній розумовий раб, наше освічене товариство.

Ось від чого наш розумний нарід з такою нелюбовою відносить ся до гидкої інтеллігенції своєї, не зугарної глянути самостайне, не по невольницькому, на діла рук чоловічих, и не розуміючої насущних потреб свого народу.

Жид, як не можна краще, скористував ся сим розбратом клясе Українського народу, проліз меж їх и, розсуваючи и без того велике провалле меж ними, розслабляє й побиває кожного — недужого самотою, але зугарного при братерекім повднанні скинути єго володарство. Ось від чого наша сліпа інтеллігенція бідніцає, ось від чого сі багатства й багатства країни переходять так швидко до рук жидівських, и від чого наш бездольний нарід усе більше та більше стає невольником жидівським.... Та й чи ж мало не менчих бід терпить наша отчина через неосвіту й пороки нашої інтеллігенції! Сама хода жидівського питання така, що коли українська інтеллігенція не очуняє й не зєднає ся по братерському з народом задля противуваги загальному ворогові, то послідній випре її й сяде натомиць.

Кажучи все се, я не хочу негувати, щоб на наших українцях не було третєї частини інтеллігенції — народ-овців, нечисленної правда, але без перерви збільшаючої себе новими adeptами, хоча й досить тихо через нікчемність нашої молоднечі. Сі народолюбці розсіяні суть скрізь и так чи инак працюють на користь свого народа. Хочай загальна нікчемність значно таки мала впливу й на їх й одняла від їх значну частину енергії; хочай вони зробили далеко менш

того, що могли б зробити, але все ж таки їхня заслуга не мала перед нащадками. Але поки що, вони зробили — вельми мало, а навкруги усе таке гидке й невтішне!

Від чого ж, спитаєте, такі сумні яви?

Найбільша причина їх в невеликім політичнім й науковім розвитку нашого інтеллігентного товариства, котре, переходячи від прямовання до прямовання, не мало сили зрозуміти свого недорозвою, але побачило наче б безглузд самих прямовань и від того, залишивши усіх їх, ухопило сь за карєризм й наживу грошей. Наше дворянство страшенно боїться усіх прямовань й, скільки можна, відвертає своїх дітей від них, через що має щастє бачити своїх чад пустоцвітом и фразерами, не згідними до чого небудь путнєго, и як се негідне лахмітє виперає сь жидами, далеко більш над їх моральними в відносінах до своїх братів.

Б. Караїш.

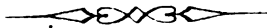
ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

В внутренній політиці Австрії стоять тепер на першім пляні безпосередні вибори до Ради державної. Всі сторонництва ві всіх коронних краях розвинули сильну агітацію, так що тепер ще не можна ніяк догадатися, який буде склад нової Ради. Залежати ме се не тільки від побіди централістів або федералістів, але й від того, чи Чехи являться в Раді державній чи ні. Відивасться много голоців прихильних Чехам, котрі радять покинути дотеперішню абстиненційну політику, не принесшу Чехам ніякої користи. И справді, така пасивна політика дала бн сь навіть у Чехів хйба не много літ ще утримати, бо и здоровий та енергичний народ, не могучи заявити жадної акції, мусить поволи стратити енергію и стати байдужим на народні справи. — В Галичині, именно в східній часті, найенергичнійше займаються агітацією виборвою жида, котрих кандидати и агенти обїзджають міста и місточка провінціалні и фанатизують своїх одновірців. Жидам вірно помогає виділ Рускої Ради: замісь, щоб наш народ по містах — позаяк з польськими федералістами ніякого компромісу не ма — або, задля безнадійности всякого успіха, усунуєся від виборів або, щоб заманіфестувати свою опінію, ставляв, хоч и без надії успіха, свого власного кандидата, кажуть нашим місцанам помагати жидам! Таке поступованє не можемо вважати нічим

иншим як деморалізованем нашого народа. Не ліпше иде агітація и по селах. Виділ Рускої Ради, ділаючи односторонно лише в користь свої партії и своїх людей, тим самим улєкшає Полякам в не одній стороні побіду.

Приїзди європейських монархів до Відня по поводу всесвітньої вистави не устають. Из всіх ні до одного, не виймаючи навіть приїзду імператора російського, не прикладають такої ваги як до приїзду короля Італійського Віктора Емануїла, котрий наступив в перших днях (лат.) Вересня. Австрійська політика, обертавшася до недавна зовсім неприязно до з'єдиненої Італії, взяла тепер цілком инший напрямок. Увіряють навіть, що між Італією, Австрійсько-Угорською монархією и Німеччиною мало чи має настати тісніше сполученє для забезпеченя з одної сторони від Франції, з другої від Росії. Розуміється, що такий напрямок заграничної політики буде мати вплив и на внутренню політику нашої держави, а в теперішній хвили вийде на користь именно теперішнього долитавського міністерства и централістів. Король Віктор Емануїл, по кількодневім пробуваню в Відни, де взаємини між ним а Є. Вел. цісарем Австрійським були як найсердечніші, поїхав до Берліна.

Угода Мадярів з Хорватами має ще лиш потвердитися угорським соймом (о котрого потвердженю не ма' найменшого сумніву), щоби зовсім бути скінченою. Хорватський сойм прийняв її дуже значаюю більшостою голосів, по чім наступило именованє канцлером хорватським Мазураніча, належачого до партії народовців, між тим як перше, після 1868-ого року, канцлерами именовано т. з. уніоністів.

НОВИНИ.

— Рускі паралельки в середних школах. При зачинаючїмся новім шкільнім році пригадуємо нашим ш. родимцям, щоби, записуючи своїх синів до школи, не залишували завсїгди домагатися для них руского викладового язика. Звісно бо, що на жаданє родичів 25 учеників одної класи мусить отворитися паралелька (другий відділ тої-ж класи) з викладовим язиком руским. По більшій часті в гімназіях всхідної Галичини, особливо в низших класах, буває 25 и більше Русинів; а однак — сором сказати — нігде наші патріоти не допоминають ся о руский язик. А се-же діло не трудне, не вимогає жадних формальностей. жадного спільного порозуміваня: потрібно лише, щоби отець

або оікун заявив усно або письменно директорови закладу, що жадає для свого сина, вихованка и т. д. руского викладу. Коли б дирекція де не увзгляднила тих жадань а звинялася тим, що 25 учеників не зголосилося. то правди не трудно буде дійти, а над дирекціями и Радою Шкільною суть еще висші власти. — Розуміється, що у Львові. де єсть одна (властиве пів) руска гімназія, належить там и дітей вписувати. Між тим редакція „Слова“ помістила вже вправді сього року статтю зазиваючу до жаданя руских паралелєк, однако з другої сторони. старається о те, щоб у Львові учеників-Русинів вписувано до німецької гімназіи а не до рускої. Таким способом подається самохіть нашим противникам оруже в руки, бо щож вигіднійше для них як одвітати наші домаганя: „На що вам руских паралелєк, коли не вписуєте дітей ваших до рускої гімназіи?“

— **О. Наумович и Матиця люду.** О. Наумович поміщає в Слові ще одну, здається, послідню статтю о провктованій ним Матици люду, враз же и відповідь на нашу статтю в передостатнім н-рі Правди. Не входячи в наші аргументи заявляє о Наумович, що, понеже оба сторонництва, як видить з Слова и з Правди, до его провкту приступити не хочуть, то підмогати ме він Галицько-руську Матицу, щоб сталає дійсною Матицею люду. Щастя Боже! Ми тому зовсім незавидні, бо нам завієди ходить лиш о користь народа руского, — між тим як наші Русскіє держаться засади: „нехай пропаде народ, коби лиш ми добро вийшли!“ Ми вже від заложєня Просвіти нетерпівливо вижидали більшої діяльности Матиці, ми навіть бажали и бажавмо викликати ривалізацію, хосенну для цілого народа. — Цікаві тільки декотрі уваги о Наумовича. Ми гадали. судячи из его попередних статей, що Матиця люду мала б бути якимсь цілком цовим товариством, відрубним и від теперішніє Матиці и від Просвіти. Між тим каже тепер о. Наумович, що він не гадав и не гадає инакше и не хоче більше нічого, як лиш щоби Просвіта замінила свое названє на Матицю люду! Ми и на сей новий — бодай для нас — провкт не можемо одвітати инакше як вперед, котрого одвіта нашого однако не зрозумів чи не хотів зрозуміти о. Наумович: Ми, кажемо ще раз. не противні, щоби Просвіту перемінити в Матицю люду, однако хочемо лише мати певність, чи на сім Просвіта — а тим самим и нарід наш — що зискає? чи справді піднесеться вона так дуже, як каже о. Наумович? Во если ні, то на що-ж її, вже красно розвите и сильно стояче товариство, руйновати, хочби навіть лише и зміною названя? А сумніваємся дуже, чи така зміна на що придала б ся. Треба б бо виобразити собі людей противного нам стороництва більше ніж дітьми, если б сама вже зміна названя могла н. пр. такого о. Гальку привлечи до Просвіти. Хто схоче приступити, той відай приступить и без тої зміни. Впрочім нам не о самих писателів ходить, щоби до Просвіти приступали (як толкує собі хибно о. Наумович), бо ми и наших писателів маємо не мало, але о людей, котрі би яким нибудь способом працювали для добра Просвіти и народу, чи морально чи матеріяльно. Отже-ж те, що о. Наумович вдавєя вже в уговорі з Матицею. ще зовсім не може повдержувати его від вступленя до Просвіти, як суть и инші члени Просвіти, котрі враз належать и до Матиці. Если о. Наумович пізнав в п. Федоровичу, теперішньому голові Просвіти, щирого и ревного руского патріота, як сам каже, то се лиш тим більше повинно побуджати его и самому вступити до Просвіти и других

до того захочувати. — Впрочім нехай завязується Матиця люду, нехай вступають до неї члени Просвіти и Галицко-рускої Матиці; однако нехай и сі два старші товариства по-при новім истнують, бодай так довго, доки нове на стілько не взросло б и не змоглось би, що истноване тамтих оказало б ся вже злишнім. Если б справді так діло пішло, то можуть тогді теперішня Матиця и Просвіта розвязатися; если ні, то до двох товариств приїде ще нове третє, щó також вийде на користь нашому народови.

— Дня 11. Серпня упокоився в 62-ім році життя Антін Могильницький, звісний галицко-руський поет. Покійний виступив з своїми першими творами еще перед 1848-им роком; однако лиш кілька літ займався поезією. Іосиф Левницький в своїй граматиці руского язика висмівав поетичні твори Могильницького, тому що не буди, що до ритму, написані на спосіб Державіна, а самого поета називав самоуком; але руска публіка зовсім не зважала на критика псевдограматикаря и любовалася „Русином-вояком“, „Скитом Манявским“ и и. По кількох літах однак замовк поет и не видав навіть другої части Скита Манявского, о котру а многих сторін часто его допрошувано. Коли в 1861 р зачалося в Австрії знов конституційне житє, вибраний був народом послом до сойму, а від сойму высланий враз з Литвиновичем, Куземским и и. до Ради державної в Відень. Тут прославився яко бесідник одною своєю мовою так, що всі Віденьські німецькі газети з найбільшими похвалами о ній згадували а декотрі, як Куранди Ostdeutsche Post. навіть біографії бесідника подавали. Жадна бесіда жадного руского посла в Відни не наробила такого фурору, а в Галицїм соймі хіба одна бесіда о. Качали в минувшім році. Велика шкода, що покійник не міг знаменитих своїх талантів більше зьжиткувати, бо ледве був у нас котрий другий чоловік з подібними здібностями. Его поетичні твори, хотя між тим література наша далеко на перед постушила, еще и нині мають свою ціну. — Вічная ему пам'ять!

З сям н-ром кінчиться шретьій кваршал VI-ого рочника нашого часописьма, „Правда“ виходилии ме и дальше у двоаркушевиx випусках 1. (13.) и 16. (28) кожного місяця. Просимо о вчасне надсиланє передилаши, бо значні коштя нашого видавництва не дозволяють нам друкувати о много більшого числа ексемплярів ніж всїх передилашників. Проше будемо на дальше посилати наше часописьмо шілько тиx, кошті передилашу наперед зложатиь.

Передилаша вносиши ме и на IV-ий кваршал 1 ар. 50 кр. а. в. Можна шакож еще цілий рочник 1873 по ціні 5 ар. 50 кр. дісати.

Одвічальний редактор: Др. Олександр Огоновский.
З пегашні Институша Сіааропийського.

Виходить випу-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 16. (28.)
кожного місяця

ПРАВДА

Редакція и Адмі-
ністрація під ч.
12. улица Оссо-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй лаші своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 згр., на пів року 3 згр., на чверть року 1 згр.
50 кр. в. а. — За оголошена (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одної стрічки
дрібним друком—з долученем 30 кр в а. на степель за кождоразове уміщене.

Запросини до передплати.

*З сим н-ром зачинавсья IV-ий квартал VI-ого роч-
ника нашого часописьма. З другим чвертьрочием ми значно
розширили обєм его, підносячи ціну лиш о шілько, о скілько
побільшилися кошта видавництва. Ми покладали при-тім
надію в патріотичивм щирив Русинів-народовців, що розши-
рене наше видавництво шим ревнійшю знайде у них підмогу...*

*Число наших прихильників, людей в однакими як ми
пересвідченнями, єсть шак значне, що могли б ушримати ор-
ган кілька разів більший від шеєріннєго, коли б шілько кож-
дій хощів ревно сповняти свій патріотичний довг. Відзивав-
мось шаже до наших ви. передплатників, щоби старалися
розширювати наше письмо, — а до всіх инших наших прихиль-
ників, щоб не відказували свої підмоги єдиному щиро рус-
кому органу.*

*„Правда“ виходити ме и дальше у двоаркушевих випу-
сках, 1. (13.) и 16. (28.) кожного місяця. Просимо о скорє
надсланє передплати, бо значні кошта нашого видавництва
не дозволяють нам друкувати о много більшого числа ек-
земплярів ніж буде число передплатників. Просте будемо
посилати „Правду“ шілько шим, котрі передплату наперед
зложашь.*

*Передплата вносиши ме и на IV-ий квартал 1 зр. 50
кр. а. в. Можна також ще цілий рочник 1873 по ціні 5 зр.
50 кр. дісташи. — Адресувати просимо: До редакції Правди
на улици Оссолинских під ч. 12.*

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

Частина поеми Тараса Шевченка

ЄРЕТИК ІВАН ГУС.

II.

Папська булла.

Во имя Господа Христа,
 За нас розпязтого на дереві,
 И всіх Апостолів святих,
 Петра и Павла особливе,
 Ми розрішаємо гріхи
 Святою буллою сією
 Рабині божий отгій,

Що ввели по улицях
 В Празі позавчора,
 Що хилилась — — — —
 По шинках, по станах,
 По чернечих переходах,
 По келіях п'яна.
 Отта сама заробила
 Та буллу купила,
 Тепер свята . . . . .

Боже, Боже,

Великая сило!

Великая славо! зглянься на людей,
 Одпочинь од кари у святому раі!
 За що пропадають — за що Ти караш
 Своіх и покірних и добрих дітей?!

За що зактив їх добрі очи
 И вільних розум окував
 Кайданами лихой ночі?!
 Прозріте, люде, день настав!
 Проснітьс'я Чехи, змийте луду
 — — — — будьте люде,
 А не посмішище ченцям!

Розбійники, кати в тіярах,
 Все потопили, все взяли
 Мов у Москві Татаре,
 И нам сліпим передали
 Свої догмати. Кров, пожари,
 Всі зла на світі, війни, чвари —
 Пекельних мук безкрай ряд
 И повен Рим байстрят —
 От їх догмати и їх слава!
 То явна слава.... А тепер
 Святим положено конклавом:
 Хто без святої булли вмер —
 У пекло просто! Хто ж заплатить
 За буллу в двос — рїж хоч брата,
 Окриме папи и ченця,
 И в рай иди — кінець кінцям!

У злодія вже злодій краде,
 Та ще й у церкві... Гади! гади!
 Чи напилися ви, чи ні,
 Людскої крові?! — Не мині,
 Великий Господе, простому,
 Судять великні діла
 Твої волі: люті зла
 Не дієш без вини нікому!“

И плакав Гус, молитву дія,
 И тяжко плакав; люд мовчав
 И дивувався: що він діяв?
 На кого руку піднімав?

— — — — —
 Всі здрігнули:
 Иван Гус буллу розідрав!

Из ВиФлєемскої каплиці
 Аж до всесвітнєї столиці
 Луна, гогочучи, неслась,
 Ченці ховаються: мов кара
 Луна в конклаві віддалась —
 И похилилася тіяра...
 Шепочеться Авиньйоно

З римськими ченцями;
 Шепочуться анти-папи,
 А трясується стани
 Від шопоту. Кардинали
 Як гадюки вються
 Круг тіяри, та нищечком
 Мов коти гризуться
 За мишеня... Тай як таки
 Однієї шкури
 Така сила! А мясва!
 Аж здрігнули мури,
 Як зачули, що у Празі
 Загелкали гуси
 Та з орлами летять биться...
 Конклав схаменувся.
 — — — — положили:
 Одностайне стати,
 И всіх — — — — —
 — — — — скликати,
 Та и стерегти як мога
 И з верху и з долу,
 Щоб не втікла тая птаха
 На славянське поле.

 Як та галич поле крила,
 Ченці повалили
 До Констанці: шляхи, степи
 Мов сарана вкрили.

З НАРОДНІХ УСТ.

(Из збірника Миколая М-ка).

По злучаю добули ми дванацять казок и легенд малоруских, записаних п. М. М-ом у 1866 році. Сі казки дотикаються майже усі сюжетів одного роду, по которому дуже мало було напечатано досі матеріялів южнорускої народної словесности. Такого духу и тону оповідання, які ми знаходимо у збірничку п. М-ка, були напечатані

тільки небагацько примірників у московському виданню Авансьєва „Русскія народныя Легенды“, але се видання звало, на себе гоненіє од московского митрополита Филарета и стало у Росії бібліографічною рідкістю. Ми подаємо оповідання сі, яко матеріал для будущего повного збірника малоруских легенд, которий поможе вияснити декотрі оригінальні боки народнього світогляду и юмору.

К нашому жалю не підо всіми оповіданнями у книжечці п. М-а було підписано, у якому місци він записав яке, — ми так и зоставили непоміченими такі оповідання. Але по мові усі вони починають з одної полоси, що иде трохи ик півночи од лінії од Києва до Воронежа у Чернигівській губернії, т. е. тії полоси, де починається переход од українского (києво-полтавского) наріччя до поліско-северского.

I.

Горілка.

(З черняговской губернії)

От ви горілку пете, а не знаєте відкіль вона и за що прозивається горілкою. Ви думаєте, що се так люде її видумали, тай пють собі на лихо. Тим то й ба, що тут без нечистого куцого не обійшлось: се єго видумка.

От я вам розкажу, як се було. Діялось се ще не за нашої памяти; люде тихенько жили собі, тай жили, тиві господьскої горілки не знавши. Став він думать и вигадувать, щоб то людам учинить таке — и вигадав. „Пожди“, каже, „я ім з нехворощу таке питтє зварю, що хто випе єго, той и одуріє и буде робить усяку шкоду, и буде він мене вельми тим потішать.“ Почав варить він те питтє; огнище розложив таке, що аж небо закурилось, — аж до Бога дим дойшов.

„Чи ви чуєте дим?“ питає Бог. „Чуємо,“ одказують святі, „та не знаємо відки“. -- „Пётре,“ каже Бог, „підди подивись, що се там таке робитьця“. Накинув Петро на себе хламиду тай пішов. Приходить до нечистого, — питає: „що се ти робиш?“ — „Да людам питтє варю,“ каже, — „нехай пють, менше воду пити муть.“ — „Ич, який ти добрий; що-ж воно хороше?“ — „Ось покоштуйте!“ — „Дай.“ Дав він єму, а той як хватив — чоловік не питущий —, и з міста не зійшов, тут же и впав. А той собі курить; од людеї цілий день одбою не мав: всяк хоче того питтє достать.

А на небі дим аж у носах усім крутить, очи виідає. „Що се таке? Підди ти, Павло, та жени Петра; що він там робить!“ Наки-

нув на себе хламиду Павло, приходить до нечистого. „Чого се Петро тут лежить?“ питає. — „А спить: утомивсь дуже.“ — „А ти що робиш?“ — „Та людям пиття варю.“ — „Що воно за пиття?“ — „Попробуйте; он бачите, люде так як не бютьця за вго.“ — „А ну дай попробувать.“ Як дав, а той як попробував, два ступні ступив, тай упав, тут и простягся.

А на небі дивитьця нікуди од диму! От Бог на Юрка: „піди, козаче, та задай тим обом доброго прочухана, та який там чорт курить! накажи щоб зараз же перестав, бо я сам як устану, то так за патли одтаскаю, що довго буде потилицю чухать!“

Юрко розлютовавсь, схопив спис и шаблюку, — миттю опинивсь коло нечистого, та „Що се ти робиш?“ питає; „давно тебе за патли, видно, драли, та виспатками з неба гнали; забув? дак я тобі нагадаю! Що ти нас на вітчину прокурить хочеш, чи що?“ Нечистий злякавсь. „А се чого лежать як кабани?“ — и зараз Павла під бік; Павло схопивсь. Він тоді Петра давай розкачувать, — піднявсь и Петро, а він так близько до огню лежав, що пола прогоріла; подививсь він на полу дай каже: „будь же ти гаспідське пиття горілкою!“ Тут Юрко давай роспитувать, що з іми таке скоїлось; вони єму розказали и зараз же прийнялись у трёх за нечистого: тут єго як сноп на землю повалили; Юрко то списом єго простромить, то шаблюкою вдовж потягне, а ти і виспатками и кулаками єму догождали, — з нечистого тільки щетина сипалась, та перепалась шкура. Так вони себе вдовольнивши, потушили огонь и одправились во своясі. А нечистий довго лежав на єднім місті без диханія, а над вечір рачки поліз до себе в запічок и там довго крєктав и охав и стогнав. Так вона обійшлась нечистому, ся видумка!

Не дешево вона й людям прийшлася. Довго вони мірковали, як се з нехворощу зварить таке гарне пиття, горілочку; мірковали, з нехворощу не зварили, а з хліба святого як раз утрапили! И нечистого не треба: краще єго умудрились. Єму тільки підвести треба було!

II.

1. Спас, Петро и пудкова.

(Чуто у Києві.)

Ишов Спас и Петро; дивитьця Спас — лежить пудкова. Каже Петрові: „подійми!“ А той подививсь, да й каже; „на біса б я оце всяке сміття подіймав“ —, да й пошов. Спас пудняв, прийшов на базар и променяв її на паляничку; идуть с Петром изнов. Петро иде,

да й каже: „а істи хочетьця дуже!“ Спас мовчить. „Просто так, Госпode, — істи хочетьця, що аж шкура болить!“ От Спас взяв тоді, да так, щоб Петро не бачив, и кинув кусочок палянички, — той подняв и разом зів. „Е, тилько себе роздратовав“, каже, „ще більш хочетьця, чим хотілось.“ Спас ему знов кинув, той знов нагнувся; — и так ему всю паляничку викидав и той все нагинався. Як той наівсь, Спас ему й каже: „бач, ти раз не хотів нагнутьця за пудкову, а тут десять раз нагинався“, и розказав ему, „аж я так и так тобі зробив“, каже. Дак Петро тилько лисину почухав.

2. Спас, Петро и собака.

(Чуто у Перерванцях Полт. губ.)

Идуть Спас з Петром по дорозі, коли проти їх біжить скажена собака: хвіст під себе и ціна з рота. Петро зараз за Спаса и хилитьця. „Чого ти хилився“, каже Спас; „не бійся, — вона нас не зачепить.“ Идуть дальше, коли иде чоловік, п'яний шатається, скоса бісом на все позирає и сам с собою щось гарикає. „От оцёму звернім!“ каже Спас, „а то п'яний буває гірш скаженої собаки.“

3. Спас, Петро и жінка.

(Чуто у Києві од жінки з Таращі, Киевск. губ.)

Ишли Спас з Петром через якесь село; так уже над вечір було, уже в їх думка, де б то й переночувать. Коли дивлятьця, — коло воріт стоить с косою чоловік; от Петро й каже: „Чоловіче, ти с косою идеш, то горе знавш; пусти нас на ніч!“ — „Ех, люде добрі! пустив би я Вас з дорогою душею, да в мене жінка змія лютая, прийде з шинку — и міні покою не дасть и вам лихо буде.“ Петро подививсь на Спаса. „Нічого, пусти“, каже, „щб вона посміє нам зробить!“ — „Идїть, тилько на мене не жалуйтесь.“ Спас и каже Петру: „як ти хочеш, — міні все рівно, чи останьмоє у сего чоловіка, чи, може, поїдем пошукаєм другого міста?“ — „Куди там ми поїдем, собак дражнить!“ одказав Петро. Увійшли в хату, послались долі и лягли, — Спас коло стіни, а Петро коло єго. Тилько що уляглись ото, коли-ж чують кричить, ще з улиці чутно, як вона підходить. Чоловік той, хазяїн, схопивсь: „се“, каже, „моя стара иде“. Так це двері з шумом розчинились и вона из шумом в хату, и кричить: „Що тут таке у тебе? — сам таёкавшея що дня, та ще й волоцюг сюда приймавш до себе! Геть!“ — Да лозину достала с під печи и ну шмагать Петра крайнёго, стягла з єго й одежу. „Е, ні, бачу сімі мало лозини, поїду найду крашу, я вас, волоцюг, пропарю!“

Вийшла. Петро и каже: „Господе, переляж ти на моє місто, а то вона з мене и душу витрепає. Переліг Спас, ліг Петро коло стіни. Коли вскакує вона с здоровоною лозиною. „Крайнього била, а ну ще сего тепер, що коло стіни тулитьця;“ витягла знов Петра. „Иш, да все як один — сивес та лисес“, каже. — И так ні за що одшмогала сердешного Петра двійчі.

III.

Про святих.

1.

(Чуто біля села Рихлі у Чорвіг. губ.)

Росказував іще дід нам колись, що оце як бачите маленькі ліски, кругом, то се тільки остатки от тих лісів, що колись були: тут були ліса непроходимі, тут и розбойник ховається було, тут и Гаркуша тягавсь; тут же було и спасенна душа яка небудь пробував. Тільки такі люде вже мало кому показуютьця: тільки замітить було, що хто небудь нагледів єго, як він пещеру собі колав — зараз и місто перемінить.

Дід росказує, що раз наткнувсь було на такого; несе він мішок землі, дек дід глянув, да в сторону скорій и звернув: неси собі з Богом, думає, куди хоч, я пудглядать тебе не пойду. А то раз иду, каже дід, так підхожу під лісок, коли дивлюсь чоловік через пенек из одного боку на другий перескакує, та приговорює: „оце тобі Господи, а се міні Господи.“ Я сего й питаю, що се ти робиш, чоловіче?“ — „Богу молюсь,“ одказує. „Хибаж так Богу молютьця?“ — „А як же?“ — „А навчить тебе?“ — „Навчить!“ каже. Дід и говорить: „Богу молитця треба так: во имя отца и сына и святого духа, аминь“; и „Господи помилуй“ — єго навчав, дай пойшов через ліс, а дальше греблею через річку иде; коли чує, на єго хтось гукає; він озирнувсь, дивитьця, аж той чоловік по воді біжить прямо, и не тоне ні скілечки и кричить: „дїду, прокажи міні молитву ще, бо я збивсь.“ А дід глянув на єго, та махнув рукою и кричить єму: „молись“, каже, „як молився; ти, видно, лучше мене знаєш!“

Про святих.

2.

(Чуто у с. Снарково, Черв. губ.)

А то росказував іще дід, що давно колись жив чоловік та жив, та ніколі він у церков не ходив. От люде и кажуть: „Як сей чоловік живе, що ніколі він у церков не ходить!“ А той чоловік — та

був святий, и думав собі: „дай хоч раз я пойду до церкви, що там таке!“ и пішов

Люде идуть мостом, а він прямо водою чимчикує; а нечистий бачить, та й каже сам собі: „подожди-ж! идеш ти водою, пойдеши ти мостом!“ Приходить той чоловік у церкву, стоїть; почалась служба свята; дивиться він: щось над головами людей не то ходить, не то літає, — придививсь він, аж тó — вбий его сила Божа — нечистий господарює. Повертівсь нечистий, да видно и своїх пудначальників позвав, — внесли ему цілу шкуру якусь (здається, кіньську). Він її так над головами людей и розкинув, и сам сів; ті, звісно, сего нічого не бачать. Мигнув изнов на своїх; ті догадались, у трьох зачепили веревками одно невеличке перце гусине и тягнуть, — так упираються, да аж кречуть: вони хотіли сим святого роземшити. А святий на їх не дивиться, та знай молитви читає. Узняв той старший перо и почав вписувати на кожу гріхи всякого: оце озирає церкву, — тільки вглядить, що хто не молиться да так стоїть, зараз и запише; задумається хто об чім небудь, зараз и того туди! Панків, що христяться наче мух обганяють, всіх позалисував, — и так багато понанисував, що всю кожу списав: з начала и сидів на ній и писав, а потім потрібу зсовував да писав, и діти зсовував, поки зовсім не зсунувсь, а пуд конець прямо на головах у людей помістивсь, да все писав. Далі не стало де писати, заставив він своїх пудначальників зубами шкуру витягувати, щоб було де писати. Уцепились чортенята за шкуру зубами и давай витягувати; один особливо як напнявся, шкура як трісне, він одірвався, да як тріснеться об стіну потилицею, тільки зашипів сердега, да ногами задригав, схопившись за потилицю! Святий угледів се и засміявсь; — а нечистому сего тільки и треба, зараз же на шкурі записав и его. Тут заспівали Херувимську, и нечисті всі драли чим дуж с церкви. Вийшли люде з обідні, пошли по дорогах од церкви, пошов и святий; тільки ступив у воду, щоб ити через річку — вода ему по коліна, ступив у друге — по пояс, він тоді назад; иде мостом, а нечисті коло его аж танцюють: „а що, перейшов? побув у церкві?“ та сміються так, що аж за боки хвитаються. „Ах ви паскуди“, каже святий, „дек чого се ви заливаєтесь? ви-ж знаєте, чого се я засміявсь? я з немоци вашої засміявсь: у трох перце тягнуть! Ах ви, да я плювати на вас, да я вас ломакою, колком!“ — Да як учистить куцого по морді! Одштанувсь кущий; а то такий уїдливий, аж за поли сіпає. Полатавсь сердега, побачив, що с таким жартовати небезпечно!

IV.

Спас и Оводи.

(Росказував дід Иля, сторож у Перерванцях Полт. губ.)

Зайшли оводи в шинок, дай ну гулять. Коли иде Спас, той що випрохав собі дві недільлі посту; питає в оводів: „що се ви за люде?“ — „Ми музиканти.“ — „Що-ж ви тут робите?“ — „Ильлю провожаєм; а ви ж, дядьку, хто?“ — „Я Спас.“ — „Е, то лиха ж мати про нас! шкода, поморозить нас Спас; треба тікати, бо не даром сказано: приїде Спас, то держи рукавиці — про запас!“

V.

Молитва.

(Записана у Перерванцях од Івана Равка.)

Оче наш, оже єсь та вже весь; око на небі, око на землі; хліб наш на сішках; дай нам на вилках! Помяни, Господи, ті книги, що в церквах лежать: хурхулу, мерелуху, савгірю, іще й тую, що телятиною обшита. Як у церквах та в коморах замки замикаютьця, так щоб нашим ворогам зуби и губи позамикало!

Святая святиця, небесна цариця, пятінко-матінко и ти святий понеділочку, божий ключничку! на морях кладки клав, та невольників з неволі визволяв, — поведи нас на той світ, до наших родичів: Охрімко упоня и Пархімко на святих твоїх ліжках спочивають. Господи мій милостивий, царю небеський, відверни мене од дурного ума, од несвіцького сорому! да не употреблюся я крученому барану в християнському твоїму стаді, яко Терешко. Мати моя Божа — Афаренская, Кашлуновская. Диканьская, Почавська и неопалимая купині, спаси душу мою! Алилуй же мене Господи и пошарпни мене по боках, по ребрах, по кістках, по череслах, коло мого двора, коло мого кола, коло моєї жінки, коло моєї дитинки, коло моєї скотинки и коло мене грішного, — тільки не шарпай того пре... рвого сина, зятя, що горілку пє та жінку бє!

Хрест на міні, хрест на спині, и увесь в хрестах, як овечка в репяхах! И ти, святая покрівонько, покрій мене святими твоїми крилами! И ти золототуший Цилипе, и ти безкостий Марку, що в погребці замуrowався, и ти сухий Никоне, що святими твоїми молитвами проганяєш всі чортяки, всі злії духи и всі упиряки, відьми, вовкулаки и всяке погане марище — що цур ёму та пек! — и всяку погану нечесть, яка по світу волоцюгує. Омя оця и сина, бери жінку в черепок хуху и святого духу. Господи с тобою, одверни, заступи! Аминь.

Оче наш, чеснійшюю и пренепорочнійшюю, спаси душу нашу! Радуйся невісточко, що святая Покрівонька в Лаврі замурувалась; и ти святий понеділочку, божий ключничку, ти на морях кладки клав, та невольників з неволі визволяв! Сувертечко несутобразная, ухопи и понеси нас на небеса; там вся рідня наша: мати Марина, сестра Орина, дядько Онопрій и дядина Стеха. Аминь біжить, аминь кричить.

Бери, жінко, в черепок хуху и святого духу. Спаси Господи нас од лихого звіра, од дьявольского навожденія, од нечистого приключенія, од всякої поганої болізни и од паньского казу и того лукавого святого. Аминь.

VI.

Кому Богом бути.

Один чоловік довго не був у своїм селі — він од панів ховався. От зострів він другого чоловіка з того ж села тай розбалакались. — А що, каже, чи не ма яких слухів? — „Да що? кажуть, Бог помер!“ — О що! хто ж тепер буде миром управляти? — „Кажуть, Богородиця, а инші — Микола, угодник божий.“ — Де там Богородиця! не жіноцьке діло! Миколай... ні! він молебні дуже любить. — „А то, кажуть, Юрко.“ — От се було б добре! він би сих чортівих панів теє... И розішлися...

UKRAINO. IL MOVIMENTO LETTERARIO RUTENO in Russia e Gallizia (1798—1872).

Rivista Europea (anno IV, vol. I e 2. Firenze 1873).

II.

Letteratura.

(Конець.)

Галичина видала кілька цінних праць оригінальних, писаних язиком більше або меньше схожим з народною мовою. Граматикою и видавництвом пісень народних займався з добрим успіхом п. Головацкий, бувший професор університету Львівського, тепер предіатель археологічної комісії в Вільні. Грубий збірник пісень народних руских з Галичини и Угорщини — праця більшого числа патріотів, зредагована п. Головацким — видруковано в спімненій вже пу-

бликації „русского исторического общества“ в Москві (1863 — 1870), и обіймає усі праці на сім поли, рускі (Шашкевича и др.) и польско-руські (Wacława z Oleska: Piśni ludu ruskiego w Galicyi Lw. 1833 и Żegoty Pauli Lwów 2 т. 1839 — 1840). — Словар німецько-руський зложив проф. Партицький (1867), граматику руску Головацький, Осадца. Історію княжества Галицького и Волинського писали Зубрицький (по польськи и по великоруськи), проф. Шараневич, проф. Петрушевич (не професор, але крилошанин — прим. пер.). Історію Червоної Русі, у паралелі з історією других Русей, зложив трудящий публіцист Дідицький. На згадку заслугоють ще поезії и новелі Маркіяна (очевидно помилка, повинно-б здається, стояти: Володимира) Шашкевича, Заревича, Данила Млаки, Згарського, Лучаковського, драматичні проби Дениса з над Серета и др. Але сказати треба, що реалістичний спосіб зобразованя дійсного життя слабо ще прийняв у галицьких писателів: вони (як и другі писателі аналогічних напрямків літературних) надто гребуть у минувшости и займаються віршованем тематів дуже вже перебитих и деклямаціями, хоч и на темати гідні, але все ж деклямаціями, нето що поезія, котра-б відповідала нашому часови, значить щоб сягала своїми образами и проблемами у глибін людського життя в суспільности.

Великий талант (il maggior t.) між поетами и новелістами галицько-руськими виявив Федькович у своїх поезіях (3 т. 1861 — 1870) и кількох новелях з життя жителів Карпат, друкованих в Правді (1867). Федькович, рівно як и Шевченко, вийшов з селянської родини на Буковині; служив у війську — з своїм полком був теж и в Італії — и єсть чоловіком, „котрий сам з себе зробився“, а будучи зовсім самоуком, взнісся до незвичайної величности и благородности идей. У своїх лучших віршах и піснях малює він життя жовняря, сумує над кривдами політичного и соціального життя, творить пре-гарні образи свої гарної, родимої країни. Але, на нещасте, и Федькович також не здумів рішучо вибратись на дорогу правдивого реалізму в зобразованю соціального життя, хоч по єго новелях можна було много надіятись. В останні роки він сам себе повторює, наслідує Шевченка до переситу, и — то наслідує не у добрім, але и у тій єго многословній деклямації, у єго фразеології трохи мистичній, або пише драми без ціякої реальної гадки (Добуш) або такі парафрази чужосторонєских комедій, як єго фразка (buffonata) на темат Шекспірового „Уговкованя химерної“ (Правда 1872), у котрій руський автор перегонив грубий гуморизм XVI. віку по за всі границі правдивости. В останнім часі Федькович приготував перевід

Макбета, и з поручення товариства „Просвіти“, о котрім поговоримо пізнійше, працює над видавництвом книжок народних.*)

Національний рух літературний між Русинами в Галичині росте таке з кождим роком, помимо усіх перешон, из котрих, поминувши застоєність идей руского (гр. кат.) клеру, головнійші от які: перешкоди ставляні пануючими в Галичині Поляками, двулицевість бюрократії австрійскої, котрій одного дня подобається протегувати розвіи народній рускій, другого приходить страх перед полученєм своїх Русинів з шизматиками в Россії. Хоч и рівноправність усіх народностей стілько разів проклямовано в Австрії, такой рускій елемент, зложеній у більшости з сільського населеня, попів греко-католицьких и трохи міщан и урядників, не висвободився ще від супремачії польскої, скріпленої ще недавно конституцією з 1867 р. До тепер ще иснують в Галичині середновічні привилегії шляхти, приміром: монополь горівки, именоване священників (се-б то „прошінація“ и „презента“ — п. п.) и др. Сойм провінціональний, у котрім, на підставі нерівного для селянскої класи виборчого статуту, Русини завсігди в меншости, и начальна Рада шкільна не допускають руского викладу в гімназиях, з виімкою низших клас одной

*) Не можемо скінчити бібліографії рускої поезії и новелі в Галичині не сїмнувши о новелях, котрі писав по німецьки якийсь - то Сахер-Масох, а котрі тепер *Revue des deux Mondes* з пильністю, гідною ліпшої справи, друкує по французки, під написом: *Récits de la Galicie* або *Récits de la petite Russie* (Don Juan de Colomea, Dmitri Balaban, Marcella). Честну редакцію великого французского журналу змістификовано, и вона на відворот містифікує, мимохить, своїх читателів обоїх половин землі, представляючи Сахер-Масоха яко „малорусского писателя-реаліста.“ Именем рускої публіки можемо упевнити шановний журнал, що ані таких боярів, як Don Juan de Colomea, ані граїв, котрі сільским дівчатам читають пісні Кольцова, Мертвыя души, Овїгана, и переводять для них Фавста на мову малоруских селян, як се робить гр. Комаров, не ма зовсім в Галичині, де всі шляхтичі — Поляки; и що такі сцени, лишені всякого здорового розуму, які діються між гр. Комаровим и Марцелєю (особливе стор. 120 — 133) неможливі на обоїх половинах світа, а не то в Галичині, — и на конець що філософія Сахер-Масоха, котра по думці *Revue de deux Mondes* представляти має дух національний рускій, малорускій, не єсть ніщо инче, як малчене німецького бурша, котрий, маючи Katzenjammer, між двома публічними маскарадами в Diana-Saal у Відні перечитав одну сторону Шопенгауера „Сучасного Будиста“. *Revue des deux Mondes*, маючи між своїми сотрудниками Тургенева, котрий перевів лучші новелі малорускі, могла би роздобути собі ліпших информаций о Малоруси, о народнім дуєі и реалізмі рускім. Пр. Укр.

гімназії ві Львові (в других по руски викладавсь тільки релігія и література), и намагаються рускій науці и в школах елементарних ставити перешкоди.*) Борба против тій супремачії и против привілегіям шляхти, помагане до осягнення цілої рівности прав рускої народности з польскою, в школах висших и низших, в судах и в адміністрації: отсе ціль діяльности руских націоналів; тим-то и діяльність літературна в переважній часті має тут характер політично-педагогічний.

Коротка характеристика газет и журналів руских в Галичині дасть де в чім пізнати стан життя політичного и інтелектуального сего краю. Тепер виходить в Галичині 9 руских (ruteni o russi, себ-то руских и „общеруских“ — п. п.) письмен періодичних: из тих газета „Слово“ (три рази в тиждень), основана під редакцією Дідицького в 1861 р., заступає сторонництво національно-клерикальне, котре від часу инаугурації політики Байста, за котрого міністер Гербет сказав до польских послів „wir haben Ihnen die Ruthenen aufgeopfert“, шукає помочи для руских прямовань у централістичної партії в Росії. У внутрішній політиці, сторонництво репрезентоване „Словом“ держиться завсїгди централістичної партії австрійско-німецької, побоюючись, що, коли би Галичина одержала автономію, якої жадають Поляки, без попередного поділу краю на дві часті историчні и географичні або без достаточної іваранції рускої народности*), Русини б попали зовсім під польске панованє. — Місячний журнал „Правда“ уважавсь органом сторонництва названого „народним“ або „українофільським“, и стараєсь, операючи розвій літературний на живій мові народу в Галичині, и Южній Руси, провадити спір против польскої аристокрації на підставі просвіти народної у сій мові, застерігаючи індивідуальність роду (гано) южнорусского и против полякам и против роду великорусского. Співнули-смо вже про деякі твори поетичні, друковані в сім журналі. Из публікацій політичних, які подала „Правда“ по-

*) Коли-б пімета була річю розумною, то була-б се мала репресалія за те, що ряд російско-бисмарківський зробив у Польщі, витісняючи всюди язык польський на користь офіційного (вел.) русского. Не радили-б ми Полякам уживати подібних репресалій. Чужа свобода лякає тільки боязливих недолугів. — Прим. ред. Riv. Eur.

*) Сего услову „Словісти“ не ставили ніколи, се програм народного сторонництва; а жадає поділу Галичини, яко незгідне з політикою утилітарною, Рада руска покинула зараз у першій своїй петиції до Ради державної. — Прим. ред. Правди.

слідними часами (минушого року — п. н.), на найбільший інтерес заслугує слово посла о. Качала виголошене в соймі галицкім. Руский депутований критикує подрібно поступоване польскої більшости, котра, замість злучитись з сторонництвом Славян и федералістів австрійських, накладає завіжди з партією німецько-централістичною, а в консеквенції пруссофільскою, и таким чином приготовує упадок Австрії а з нею народности польскої, так пригнетеної в Прусах. З такою-ж самою енергією виступав Качала против своїм родимцям, шукаючим також свого добра в звязку з сторонництвом німецько-централістичним, котрому ані Русини ані Поляки не суть на думці, а тільки: *dividendo impetate*. Качала жадає чесної згоди Поляків и Русинів під умовами рівноправности и спільного звязку з сторонництвом славянско-федеральним. — Газета *Основа*, заложена не (?) без субвенції урядової в р. 1871, коли міністерство гр. Гогенварта обявило охоту, польську „резолуцію“ о автономії Галичини*) прийняти за свій програм, пропагує гадку згоди з Поляками**) и прийняті тієї „резолуції“ зі сторони Русинів, але без усіх застережень против Полякам, в плятонічній надії на добру волю пануючої сторони.

Згадуючи про „Сіонъ рускій“ характеризує дальше п. Укр. сторонництво, котре-б ми назвали на тепер митрополітальним, а котре „обминає питання літературні и політичні, щоби не заманіфестоватись з симпатіями до Росії и панрусизму на взір „Слова“, и не утратити кредит урядових кругів Віденьських и Ватиканських, яко шизматики и сепаратисти, — але з другої сторони боїться и симпатій до сторонництва народного або українофільского, щоби не обявитись

---

*) Програм мін. Гогенварта не був такий узкий як резолюція; або иншими словами: програм сей розширити хотів галицьку резолюцію на всі краї Австрії, відіймаючи їй (резолюції) те, що було у ній непотрібного або шкодливого, а додаючи гаранцію національним меншостям через т. з. *Nationalitätengesetz*.

**) До сего додає редакція *Rivista Europ.* свою примітку: „Ми не знаєм гарнійшої гадки, як ся, и ми бажали-б тільки, щоби вона приймалась в найширшім крузі; хоч и сумніваємось об сім, бо не можна з сего письма шановного українця добачити достаточної тої симпатії, міжнародом руским и польскою расою, котра так конечно потрібна для основаня у них великої федерації політичної.“ — Примітка ся як з одної сторони доказує, що Італіане интересуються славянськими справами, так з другої свідчать, що редакція *Riv. Eur.* не зовсім же зьорієнтовалась в теперішних прямованях славянських народів. — П. ред.

демократами, революціонерами и також сепаратистами и шизматиками, позаяк більшість народу українського живе в Росії и завжди протестувала против унії з римською церквою. „Нічого“, каже п. Укр., в статях „Сіона“ не ма живого. Не менше мертвий и педагогічний журнал „Учитель“ з додатком для дітей, „Ластівкою“. Противно газета „Рада русска“ и місячник „Наука“ видання популярні, редактовані з великим талантом и практичним хісном. Оден великий блуд сих видань, се їх теоретичні понятя, релігійні, національні и політичні, вельми заплієніди и нетолерантні. Хоч редактор їх (сільский священник Наумович) належить до сторонництва панрусского, але пише мовою народною, українсько-галицкою, досить чистою и живою*).

Побіч сих періодичних видань спімнути треба ще и ті, котрі час від часу друкують рускі товариства в Галичині. Головніших таких товариств мають Галичане два: „Галицко-руска Матиця“, основана в 1848 р., стоїть під управою сторонництва клерикального, має в Львові будинок (помилка пана Укр. — пр. пер.) и капітал над 20.000 злр. — але не обявляє великої ревности для літератури и просвіти народу, що було єі первобутною цілею, и видає в проділах 12—18 місяців „Зборник літературний“, зложений из статей историчних и археологічних. Друге товариство, дуже недавне и дуже небогате, „Просвіта“, основане в р. 1867 (1868 — п. п.), працює дуже енергічно для просвіти народу, видаючи альманахи и читанки для сільского народу, и хрестоматії и підручнички для гімназий и семинарий. За міністерства Гогенварта, коли трактовано над угодою усіх народностей австрійских, и также між Русинами и Поляками (дотичний проєкт відложила більшість польска львівского сойму *ad calendae graecas*, помимо найуміркованійших жадань руских), признав виділ сойму галицкого Просвіті 1000 злр. річної підмоги.

---

*) Послідними часами (сказано, статя писана ще минушого року — п. п.) перестала виходити *О с н о в а* за для недостатку абонентів, противно-ж появился гумористичний „Страхопуд“, котрий, хоч приклонник идеї панрусской, зачіпає висший клер, котрий майже нічого не діє для піднесеня народу а претендує на виключну репрезентацию руского народу. В послідних днях піднісся живий спір між „Словом“ и висшим клером; и консистор. митрополитальний завазав (?) клерикам пренумерувати Слово; се каже надіятись утвореня сподом из партією українсько-народною нової, посередної партії світської и народної, и улєкшає спільну акцію обоїх сих партій. — Так надіався и Укр. Ми по досвідах від того часу перебутих скажемо на се тепер: *lasciate ogni speranza*. — Пр. ред.

З нашого нарису руху літературного руского в Галичині бачать читателі, скільки ще працювати там треба Русинам; але самопочутте народне розвинулось добре, а що раз тісніший звязок патріотизму руского з демократичними и ліберальними ідеями нашого віку дав надію, що їм до осягнення ціли — се-б то просвіти (incivilimento) и освободження народу, не так дуже далеко.

Сподіємось также, що сторонництво дійсно ліберальне и демократичне, яке почало творитись між Галицкими Поляками (воно завжди починав, але ніколи не кінчить творитись — п. ред.), признасть рускому народови право до жизни и до розвою по своїй власній волі, без кривди для своїх польских сусідів. Сего признання и уладження *modus vivendi* між Русинами и Поляками в Галичині бажати треба-б тим більше, що воно-б потягло за собою наслідки вельми хосенні для всего славянського миру, и відбило би ся также и на відносинах Поляків по за Галичиною, именно в імперії російській. Усі люде просвіщені и ліберальні в Росії бажать самостійности (*independanza*) польській народности в ві дійсних границях етнографічних; — и се становить ріжницю польскої квестии в Росії и такої-ж в Прусах*).

Але ані общество руске (се-б то російське и руске — п. п.), ані держава не можуть спігнути, гадки автономії провінціяльної и рів-

*) Що дух публики російської не єсть неприязний польській народности в ві етнографічних границях, може читатель пересвідчитися з прикладу, що Вѣстника Европы, котрий из журналів (місячників) російских має найбільше читателів (80% абонентів, коло 2000 в самім Петербурзі в р. 1872.), помістив в р. 1872 ряд статей: „Восточная политика Германіи и обрусѣніе (Польщі)“, в котрих критикуєся централістична система російська, існуюча від р. 1866 в Польщі, и доказуєся, що ся система, з'внїмкою наділу земного и з'організована сільских громад вигідних для народу а в консеквенції и для народности польскої, не єсть ніщо инчого, як тільки наслідуване через російских доктринерів системи прускої в Познанскім, не відповідаюче правдивому интересови ані народу ані держави російської. Подібні гадки вивідавав журнал Московский „Бесѣда“. Другі журнали: Отечественныя Записки (4595 абон. по за Петербургом в р. 1871). „Дѣло“ (4421 аб. по за Петерб. 1871 р.), „Недѣля“ (1097 аб. по за Петб. 1871 р.), теж неприязні національному централізму. Треба знати, що журнали в Росії лучше репрезентують загальну опінію Росії, як газети, котрих тільки й одних цитувє преса європейска, коли о тій опінії говорять. — Але и з газет (дневників) російских тримаються: С-Петербургскія Вѣдомости (7601 аб. р. 1869; 4151 по за Петерб. р. 1871). Новое Время (1352 аб. 1869) гадки Вѣстника Европы, — а из газет більше або менше поважаних в Росії тільки Голосъ (не завжди) (5290 аб. 1869; 4981 поза Петб. 1871 р) и Московскія Вѣдомости (4500 — 5000 аб.) заступають централізм народний. Польскі патріоти завжди шукали аліян-

ноправности народної не можуть пійти природною дорогою, поки меншости польській в західній Росії і еміграції, насупротив історії і етнографії, против волі народної маси, захочуватись буде панованя в надто широких границях, и розірваня унії племен (гамі) народу російського (се-б то „общерусского“ — п. п.), таким трудом добутої. Признанє прав руского народу в Галичині від сторони Поляків покаже, що не тільки мирне сусідюванє маси народу польского и руского можливе, але также, що польска меншість аристократична зрозуміла заданє кожної розумної меншости нашого часу: и конечність, відречися привилегій, підпомагати просвіті люду и лучшому уладнаню его економічної жизни — причинитись до мирного переходу тих криз интелектуальних и соціяльних, котрих початок ми бачимо

сів у неприятелів російської імперії и російського народу, всіляких родів, у Турків, ультрамонтанів и у славоблюбних вояків и дипломатів як Бонапартє, або (по части) у слабій російської партії революційної, — и не осягнули нічого. Думаємо, що, судивши по теперішному духови російської пресси, ми у праві сказати, що вислідок був би далеко лучший для народности польської, коли-б щирі и просвіщені польскі патріоти були шукали альянсу практичного з своїм власним людом, и коли-б були злучились з сторонниками реформи в соспільности російській и коли-б з народом руским обходились були справедливо. Яко оден из обявів виступаючої того почутя справедливости для народу руского в аристократичнім польскім обществі, приводимо недавню публікацію „Афорисмів“ не жиючого вже шляхтича и давного депутованого Федоровича (але-ж далеко більше Русина ніж Поляка — п. ред.) (Aforyzmy Jana Fedorowicza, Kraków, 1873), котрий аристокрації польській в краю, у котрім нарід єсть руский, ставить дилему: або еміграція до краю чисто польского, або ассимиляція з народом (людом) руским, — и в обох разех чесна праця для люду.

Думаємо, що лучшим представителям польської шляхти в руских землях а особливе в Галичині не доконче зривати нагально з польскою народністю ані з своєю минушністю. Доводі на тепер зречися забавів перетворювана народу руского по своїй фантазії а против его волі, розширити свої идеали політичні и соціяльні, и взятися з тим благородним жаром, який обявили щирі польскі патріоти в Західній Русі при обороні справ помимо усіх високопарних фраз) одной тільки клясси, до позитивної праці для добра цілого населєня. З нашою гадкою, здається, згоджуєся автор-поляк брошури Паризкої (1870) „Слово до интелігенції російської“. Спінємо також брошуру La Pologne et la Russie dans la Slavie par Ch. Mikoszewski, ancien membre du comité central et du gouvernement provisoire de Pologne en 1863. Genève 1872. — Багато теж на дальше общіох той дух умітно-позитивний и самостійна критика, з якою виступає тиждєвник польский Przegląd Tygodniowy в Варшаві, а Póchodnia (скоро загасла — п. рд.) в Кракові.

у всіх краях Європи. Меншости польській в западній Русі и в Галичині треба бути тим більше розумною, бо між нею а масою народною не тільки поділ інтелектуальний п економічний, але й різниця етнографічна и неприязні историчні традиції. Се не увільняє ще и представителів руского народу, так в Росії як и в Галичині, від розумного и толерантного поступованя против польского елемента: вони повинні розуміти, що заміна застарілих понять и пересудів, переміни в моральнім и соціальнім устрою не можуть діятись инакше, як переміни в органічнім світі, значить — поволи; не повинні забути, що и від рускої сторони бували приміри несправедливости и нетолеранції против Полякам. Що-ж именно до Галичини, там повинна сторона сильніша и привілегована, значить Поляки, котрим конституція Австрійска усе житє політичне здала в руки, зробити иніціативу в тій толеранції и розумнім поступованю. Можемо сказати, що не лиш будуча доля Галичини, але и судьба народности польскої и сі будучність залежить від справедливости и розуму в поступованю Поляків в Галичині против рускому народови. Як видно, в Галичині спотикаються з собою многі и важні питання, котрі відносянам національним и справам літературним сего краю надають преважний інтерес на весь мир славянський.

Навроцкий.

ЛІТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАЇНСКА И ГАЛИЦЬКА.

III*.)

Тепер треба нам обернутись до розбору того питання, що таке на фактах так звана у Галичині література російська у Росії (не в Галичині)**). Тут зустрічаємось уперед усёго з терминологією прийнятою до сёго у галицьких народовців, по котрій література російська є синонім великорускої, — и єсть через те щось таке не тільки одмінне, але и противне до літератури малорускої, або, як кажуть у Галичині, рускої. Ся терминологія має свій

*) Гл. н-р 4—6 Правд.

**) Вп. автор ставиться в сій другій часті своєї розправи на становище, не зовсім східне з нашим; тим важнійше для нас, що, виходячи навіть з такого одмінного від нашого становища, в кінці доходить — в загалі — до однаких з нами виводів. — Прим. ред.

корінь у тій ріжниці, котору у Галичині проводять між Русью а Россиєю. Питанє про сю ріжницю дуже важне, бо з тієї формули, яку про се діло поставимо, виходять переважні виводи, торкаючі не тільки усі літературно-культурні діла великого краю од Карпатів до Ураду, але навіть и політичне житє сього краю. Вірні нашому методу: не залізати у будучність и теоретичні виводи без опору на фактах минувшого и сучаснёго, ми обернемоь и до питання про те: що то Русь, а що Россія, поглянуши на факти минувшого и сучаснёго. И от тут то сі факти не дозволяють нам зовсім признати за реальну ту границю між Русью и Россиєю, котору проводять поборники сіві границі. Поперед усёго уже батьки сих терминів Русь и Россія, як буцім-то имен двох різних тіл народних и моральних, дуже мало можуть ствердити нашу віру у реальність сих терминів. Явно, батьки сі — Поляки и школи п. Духинского, котрі ще додають, що Россія або Великорусь або Москва — се Туран, а Русь або Малорусь — се Польща. Галицькі народовці на сі додатки, особливо на послідній, не згоджуютьсє, але основу термину про ріжницю між Русью и Россиєю усе таки прийняли од Поляків школи п. Духинского. Мушу одначе додати, що між Поляками и народовцями галицькими посередниками були публицисти Слова, бо вони перві зробили з двойного с у слові русскій знамено політичне и через те перепутали усю историко-етнографічну терминологию у галицькій літературі.

Перше діло я мушу сказати, що знамениті українські писателі, котрих патріотизм українский стоїть повисече сумніня и которі деякими трактувались яко українські сепаратисти, ніколи не уживали терминів Русь и Россія яко окрімних, ніколи не одбирали у Великорусів (Москалів) имени русскій або русскій. Вказую на п. Костомарова з ёго статями „Двѣ русскія народности“, „Отвѣтъ на выходки газеты Czas и Revue Contemporaine“, „Правда полякамъ о Руси“ у Петербурскій „Основи“ и на п. Куліша у ёго Епілогу до Чорної Ради, у которому у первий раз були систематично висказані погляди про живу потребу української словесности, и на той лист ёго до п. Партицкого, котрий був напечатаний у Правді у 1867 р. П. Костомаров у українофільському органі ось якими словами одказав Полякам, видумавшим новинку про Русь и Россію: „Пусть отстануть Поляки отъ ребяческихъ замашекъ забрасывать международную вражду въ надеждѣ разложить на ше русское отечество... Не разложилось оно политически въ междуусобіяхъ земель и князей, не раз-

ложилось оно духовно подъ татарскимъ, литовскимъ и польскимъ владычествомъ, не разложится оно и отъ выстрѣловъ ультрамонтанскихъ газетъ и журналовъ, задаваемыхъ намъ изъ за плохихъ гуляй городишъ. Исторія, очевидно, ведеть къ сближенію, къ сознательному сродету и соединенію всѣхъ славянскихъ племенъ, а никакъ не къ разложенію. Кто противъ исторіи, противъ того исторія. Противъ такого рожна трудно прати.“*) П. Куліш у Правді (1867, ч. 9) такъ виясняв свій лист до п. Головацкогго: „Завітую, що коли Ляхи печатати муть мою правописю на ознаку нашого розмиру з великою Руссю, коли наша фонетичня правопись виставляти - меться не яко підмога народови до просвіти, а яко знамено нашої руської розні, то я, писавши по своєму, по українски, печатати-му етимологічнѣю старосвітскою ортографією. Себ-то, — ми собі дома живемо, розмовляємо и пісень співаємо не одинаково; а коли до чого дійдеться, то половинити себе нікому не попустимо. Половинила нас лиха доля довго, и всилувувались ми до одностайности руської кривавим робом, и вже тепер шкода лядского заходу нас розлучати!“

Так говорили про одностайність руску ті люде, которі поважаються у галицьких народовців яко щирі руські а не російські патріоти. Чому ж галицькі народовці, галицькі Руські уживають термінів польських про Руских, Руських, Руси-

*) Звертаю Вашу увагу на недавні статті п. Костомарова у Вѣстнику Европы 1873. 1—11. „Преданія первоначальной русской лѣтописи.“ Тут п. Костомаров не тільки зве и Великоруссѣв и Малоруссѣв рускими однаково, але каже завсѣгди: „наши великорусскія быліны якъ и наши украинскія, малорусскія думы и пѣсни.“ У які невиходні нетри противуріч заходять у Галичині з нещасною терминологією, котра ділять Русь од Россії, можна бачити хоть у Февральскому ирі Правди на 1873 р. У однім місци сказано, що „тут (у Галичині) не Калуга а Русь“, — а у другому, у переводі Тургенева, читаємо про руску ніч у Тульській губернії, ще дальш Калуги. Прим. автора. -- Ми уживаємо термянів Россия, российский и т. д. за для того, що не хочемо уживати властивих народних термінів Москва, московский и т. д., котрі то термини, особливе через уживане їх Поляками, набрали пеначе-б якогось ненавистного значіння (так само звичайно не кажемо Лях, лядский, ино Поляк, польский). З практичних же зглядів оказується нераз потреба дві окремішні народности, якими суть и по гадці п. Українця великоруска и малоруска, означувати и окремими именами. Тим однако ми еще далеко від того, и не сниться нам, відривати Русь від Россії. Не заперечуємо також Великоруси спільної назви Русь, але протестуємо против тому, щоби из тожсамости назви виводити тожсамість народу. — Прим. редакції.

нів и про Россіяян, Русских або Москалів? Тому, думаю, що галицькі партії, розсерджені одна против одної из за своїх домових питань, хапаються за перву зустрічну терминологію, щоб підвести під неї свої ріжницї, — а ухопились Галичане за терминологію, котора ділить Росію на Русь и Росію; од того у Галичині мало ознакомлені з історією и сучасністю Росії, а потім од того, що Галичане, як Австрійці, на усе дивляться з погляду австрійських обставин. Бачучи у себе боротьбу коронних країв и народностей, Галичане підвели під готові, австрійські мірки и питанє про відносини Великої и Малої Руси. Між одною и другою є ріжницї історичні и етнографічні; не все, що годиться для однієї, годиться и для другої, — от австрійські критики ділу Росії и почали шукати між Малою и Великою Русью свого роду Литави. А тут ще поспіли Поляки з своєю терминологією про Русь и Росію, — ну и готове діло! И ми зразу получили два цілком одрубні народи, два краї, которих охрестили двома іменами — тільки ортографією одмінними одно од другого! А прийняли ми раз два одрубні народи Руських и Россіяян, — зараз виводимо и дальші виводи про їх одрубність культуру, а далі и політичну.

Між тим знайти фактичну границю двох новоподілених народів на невідомій світові річці Есмані не так то легко, як написати **о** чи **у**, або одно чи два **е**. Почать з того, що вже, коли уся ріжниця імен народів зводиться на таку малість, то уся така терминологія з первого разу стає дуже якомсь нетвердою. Мусимо признатись, що нігде у світі ми не бачили другого подібного приміру; и як би хто зачав розказувать, що є дві одрубні народности у Франції: одна Франки а друга Французи, то міг би тільки насмішить люд, котрий зна' досить и географію и історію. А такуж саму ціну мають усі розказні нових польских етнографів про те, що Русини, Руські одно, а Россіяне, Русекіє — друге: смішно се слухати навіть и тогді, як сі самі імена начнуть писати латинскою, французскою и німецькою ортографією и звати одних Rutheni, die Ruthenen або les Ruthenes, — а других die Russen, les Russes, и видумувати такі нечувані доси термини, як la Ruthenie або й la Roussie. Я не хочу сказати, що меж Великою и Малою Русью не ма' ріжницї; вона завсігди була и не дуже то мала. Не говорючи вже про спомянуту статю п. Костомарова „Дві рускі народности“, котору я б радів частійше читати як централістам так и партикулярістам у рускому світі и котора, хоть де чого торкнулась дуже легко и де у чому помиляється, але намітила цілу програму історико-

психологічних работ на довгий час, — спомяну я хоть про те, що сам п. Катков (Москов. Вѣд. 1866, н. 12) висказав, що меж „Великою“ и Малою Русью ріжниця не тільки у тому, що у одній кажуть что а у другій що, как — як и т. д., а що меж обома Русьми є глибокі духовні контрасти.“ Чим більш будуть учити исторію и етнографію руску, тим більш будуть знаходити єї ріжниці меж обома Русьми. Але усе таки саме поверхне знакомство з исторією не дозволяє ні одняти у Москалів, або у Українців и Галичан, имя Руси, ні присвоїти єго кому нибудь одному, — бо вже з XII. в. увесь край, де и доси міститься найбільша доля народу малорусского и великорусского, т. є. од Карпатів до Суздаля и Мурома звався однаково Русью. И усі имена Русин, Руский, Руський и т. д. пішли од сєго слова, як и латинські слова *Russus* и *Ruthenus*. Усі єї слова синоніми, котрі одно од другого розличаються тільки ортографією. Як не велика вже ріжниця між двома латинськими варянтами имени жителя Руси (*Russus* и *Ruthenus*), але усе таки и західні писателі завжди знали, що се тільки різна ортографія одного и того-ж слова. З многих примірів вкажу на Герберштейна, котрий писав свою книгу, як ще була держава Литовско-руско-польска разом з Московско-рускою. Книгу свою назвав Герберштейн *Rerum Moscoviticarum commentarii, Russiae brevissima descriptio* и т. д., — а в ній говорить так розумно про те, що таке Русь, як и тепер лучше трудно сказати: *Sed undecumque tandem Russia nomen acceperit, certe populi omnes* (у землі, що звали колись Скитія), *qui lingua Slavonica utuntur, ritum ac fidem Christi Graecorum more sequuntur, gentilitate Russi latine appellati — ad tantam multitudinem creverunt, ut omnes intermedias gentes aut expulerint aut in suum vivendi morem pertraxerint: adeo ut omnes nunc uno et communi vocabulo Rutheni dicantur* (Op. cit. Antverpiae, MDLVII, p. 2). И Герберштейн зве через те *Rutheni* або *Rutheni* и Москвичів и Заволжців, и Черкасців и Виленців (p. 91, 101, 111, 112, 113), — так що и ми можемо назвати Русинами Нижегородців так само як и Галичан, не знимаючи тим тих різниць, котрі є меж ними. Звали колись свою землю Москвичі и Галичане однаково Русь, Русія, а потім, як стали більш переймати латинські и грецькі моди, то Руссія, а далі Россія, — и два є и о замість у появились первий раз именно у Руси Київській, котра у XVI — XVII в. більш знала латинску и грецьку мову, ніж Русь Московска, — так що, коли угодно, ми маєм право и тепер назвати не тільки Киян але и Галичан Россіянами, не думаючи тим самим признати

іх Великоруссами, — на лихо тільки, що так у Росії ніхто себе та й нікого не зве, и се слово після Київських книжників XVII в. и московско-петербурських XVIII в. стало у Росії уживатись тільки у сміхотворно високому стилі. Коли се ёго обновили польські самозванці-учені, як п. Духинский и ко. — и пішло воно гуляти по світу у новому змислі! Седан майже вигнав ёго вже з Франції, так воно тепер перебравось у Германію, а особливо у Австрію. Але нехай ёго уживають, хто хоче, окрім руского люду, котому стидно не знати або калічити свою історію! (Ми будемо в нашій статті уживати термину Россия не — для того тільки, що в Галичині звикли до сёго термину; але будемо розуміти під сим усіх славяно-русских жителів Росії, як Білорусів, Малорусів и Великорусів).

(Дальше буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Перед рішущою хвилию.

Дня 5 (17.) с. м. буде наш сільський народ вибрати послів до нової Ради державної в Відні. Важна се хвиля. По 1848-ім році перший раз мають Австрійські Русини самі від себе вибрати депутатів, котрі перед лицем монарха, перед всіми народами Австрії и перед світом мають стати яко репрезентанти руского народа....

Перед кождим важнішим ділом чоловік звик и сам заставлятися докладніше и радитися других. Так зробити належить и нам в теперішній хвили.

Дорадців маємо достатком, — але чи всі однако ширі для нас? Хто нам друг: чи австрійські Славяне, федералісти, котрі, в часі близької побіди за Гогенварта, Русинів, хотя з Німцями против них идучих, хотіли забезпечити від Поляків законом о меншостях; чи Німці-централі, котрі за свого панованя кинули нас, вислугуючихся ім як найвірнійше, на ласку и неласку Полякам? чи російські ліберальні часописьма, котрі хотять поступу и волі для всіх славянских народів, чи реакційні и обскурантні?

Розличити не трудно. Всі-ж ти, котрі очевидно суть нашими приятелями, радять нам, ити з братами Славянами, ити з федералістами; а тільки Німці, котрі нами покидаються, іх журнали, котрі кплять собі з нас, коли нас тільки не потребують, ти лише та жиди маняють нас до централізма...

Кого ж нам вибрати до Відня? Застановімся ще самі! На що ми посилаємо депутатів до Ради державної? Чи на те, щоби боролися там з Поляками за справедливе трактування матеріальних потреб нашого народу насупротив претенсій польських панків, чи за язик руский в школах и урядах або за інші такі справи? Ні, в Відні все те не рїшається, все те належить до Галицького союму; там не перед самими Поляками стаємо, але и перед другими Славянами, перед Німцями и иншими народностями Австрії...

Стануть там и Поляки. Їх центральний комітет, керуючий виборами, складався в більшості з мамелюків дра Звямляковського, с. в. найнеприятнійшої нам из всіх партій польських, а приятелів Німців-централів. Під впливом такого комітета вибори польські випадуть в більшості, як се вже тепер видко, мамелюцько-централістичними, відтак польські послы під проводом дра Звямляковського погодяться у Відні з Німцями, а наші Русини остануть на леду, хотяй би и як надскакували Німцям и міністерству, бо и централісти волїти будуть мати з собою сильну партію Поляків ніж слабеньку Русинів.

Але ж послы-жиди? Жиди — погодять ся легко з польськими мамелюками и зроблять на тім добрий гешефт!...

Так чекає нас лише сором перед Славянчиною, перед світом, если ми будемо вислугуватися Німцям против братів Славян, а на-конець помимо такої ганьблящої служби самі Німці не то пустять нас з квітком, але кинуть нас перед ноги ворогам нашим!

Отже що робити? Помагати Рускій Раді, щоби довела нас до такого сорому на посміховище всему світові? Помагати їй для того, щоби кількох проводирів єї перепхати до їх власних амбітних цілей? Помагати Жидам пересадити як найбільше своїх послів, щоби потім ліше могли поторгуватися з Поляками и зробити ліпший гешефт для себе?

Сором, вічний сором! Жидів втирає Рада руска, але против такого руского патріота, як о. Качала, каже агітувати всіми силами! — Ческий центральний комітет складає ся з старих и молодих Чехів, польський складає ся з мамелюків и федералістів, — а наша Руска Рада?...

При таких обставинах розумний патріот руский не може псевдо-рускої Ради підперати. Не даймо, щоби одвічальність за сором, який може настати в наслідок політики тої-ж Ради, спала и на нас! Боротися будемо з централістами Поляками komitetu centralnego, боротися з централістами Жидами Schomer Israel's, — не можемо втерати и піддержувати и централістів Руской Ради.

Нова фундація народна.

Не ма між славянськими народами другого так бідного, и в матеріяльнім згляді, як наш руський. Тих кляе народа, у котрих власне найбільші бувають маєтки, у Галичині именовано — вищої цілком не ма, а з середньої суть лише голодні учителі та урядники и священники. Простий же народ щодень майже боротися мусить з крайнією нуждою, нераз з голодом.

А тут власне, чим бідніший народ, тим більше треба заходитись коло нього, робити для нього. До всякої же роботи коло піддвигнення народа треба, по при вишнім, еще грошей, грошей и грошей.

На щастє дві обставини зараджують матеріяльному недостаткови руської інтелігенції в ділі піддвигнення простого народа. Першою єсть лучене в товариства, як Просвіта, котрі, зьєдиненими силами працюючи, добувають капіталів, які поодинокому чоловікови добути було би зовсім трудно. Другою щасливою обставиною єсть те, що знаходяться між руською інтелігенцією мужі, котрі не тільки свою працю але и своє майно жертвують для добра народного.

Кому незвісне у нас имя о. Стефана Качали! Від 1848-го року невтомний робітник на ниві народній, член-основатель Матвці, член-основатель Народного дому, шприй робітник пером и словом так для простого люду (брошура: Що нас губить и в.), як и для цілого народа. Ні одного з поміж нині живучих Русинів имя не єсть так славно и далеко знане, як имя о. Качали.

Подаємо повязше новий доказ єго любові для народа, єго щедрости. И в двоякім згляді мусимо нині заявити наше узнанє о. Качали: не тільки хотів дати, але — що не меньше важне — и знав як дати. Не тільки Просвіта, але и народ наш зискує фонд, котрий великий хосен повинен принести.

Дай Боже, щоби бажанє о. Качали, висказанє на кінци єго акту фундаційного, удійшилось, щоби між руським народом много-много знайшлося таких щедрих и люд наш люблячих мужів як він.

Акт фундаційний подаємо цілком вірно не змінючи и одной букви:

„Десять штукъ акцій упривілегованон ц. к. желѣзницѣ Днѣстрянскои пбдѣ порядковими чч. вѣдѣ 21.705 до 21.714 (кожда номинальной

вартости двѣсти (200) зр. серебромъ) вразѣ съ купонами вѣдступаю до ужитку товариству „Просвѣта“ пѣдъ слѣдующими условіями:

1) Повышій акціи мають становити фондъ коренный, съ которого доходѣвъ (такъ вѣдсоткѣвъ и дивидендѣ якъ и зъ розпродажи книжокъ) має провадити ся окремый рахунокъ;

2) для забезпеченя сего фонду акціи мають бути вѣнкульованій;

3) фонду сего нарушати не вѣльно. Коли бъ однако вѣ интересѣ самого фонду оказала ся конечнѣсть спродажи згаданныхъ акцій, тогди мають за узыскану цѣну безъ проволоки закупити ся новій цѣнный паперы, котрій такъ якъ повышій акціи мають становити фондъ ненарушимый и мають такожь бути вѣнкульованій. Такъ само належить зрѣбити, коли яка акція реченого фонда буде выльосована;

4) доходу вѣдъ сего фонду капитализовати не вѣльно, а має вѣнъ рѣкъ - вѣ - рѣкъ ужитымъ бути на печатанье дешевыхъ популярныхъ книжокъ для народа вѣ языцѣ малорускѣмъ, а именно вѣ нарѣчію того языка такъ званѣмъ Волянсько-Подѣльскѣмъ;

5) кожда книжка выдавана вѣ цѣлости або частію зъ повышого доходу має бути печатана правописію етимологічною. Повольному але постепенному природному розвоєви правописи я тымъ перешкоды класти не хочу; змѣны однакожь могутъ бути допущеній лишь такій, котрій, на етимологіи опертій, не противлять ся духови малоруского языка, вѣдрубного такъ вѣдъ польского якъ и великоруского;

6) книжки мають выдавати ся по можливости дешево, безъ зыску, так абы лишь накладъ вертавъ ся;

7) коли бы съ часомъ доходы помножили ся а не було що печатати, вѣльно буде часть ихъ ужити на закупно рукописій чи на нагороду авторѣвъ, котрій то рукописи безъ проволоки мають бути печатаній;

8) на злучай розвязаня товариства „Просвѣта“ мають доходы повышого фонду и дальше служити на выдванье книжокъ популярныхъ для народа. Передѣ розвязаньемъ „Просвѣты“ має зарядѣ ей (а коли бъ тойже залишивъ, то особы, котрій належати будуть до послѣднѣго выдѣлу „Просвѣты“ — бѣльшостью голосѣвъ) постановити, кому фондъ и завѣдуванье его має бути поручене, абы цѣли своѣй вѣдиовѣдало.

Пѣдписуючи сю грамоту маю надѣю, що межи родимцями найдуть ся щирій патріоты, котрій не залишать и своими датками чи працями

до поднесеня заснованого мною фонда причинити ся. Значний бо поступъ дасть ся осягнути лишъ соединеными силами.“

Львѣвъ дня 15. р. Червця 1873.

Яко свѣдокъ :

Стефанъ Качала в. р.

Д-рѣ Володиславъ Сроковскій в. р.

Д-рѣ Петро Сушкевичъ в. р.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Ві всіх долитавских краях Австрійско-угорскої монархії рух виборовий стоїть тепер на своїм пункті кульмінаційнім. Найперше розвинули агітацію виборову Німці-централісти, однак в округах сільских в многих місцевостях перевагу мають ультрамонтани, а в більших посіlostях декуди февдали. По містах же настала завзята сварня між давними проводирями централістів, т. з. старими, а німецькими націоналами, котрі не Австрію а німецьку народність и німецьку єдність ставляють на першій місці, а мася народа позискують тим, що давнішим проводирям, як Гіскрі, Штурмови и и., закидують нечисті спекуляціі біржеві. — Чехи, при своїй доконалій організації, давно вже були готові до виборів. Також и Словінці розвинули сильну агітацію. У Чехів все еще не рішене питанє, чи мають висплати послів до Ради державної чи ні. Інші федералісти промовляють за висиланєм, именно освідчився за тим кн. Юрій Чарторийскій в листі до своїх виборців.

У нас в Галичині правибори по селах и місточках вже скінчені. Випали вони всіляко, як до місцевости. Показалося при тім зовсім ясно, що Руска Рада заключила тіснійший аліянс з Шомер Изравлем, так що між ними не ма нині жадної ріжниці. Наші бо селяне и маломіщане, о скілько йшли за виструкціями походячими від Ради рускої, голосували на одних и тихже виборців, що жиуди. Що в такій руско-жидівській угоді найбільшу користь потрафлять для себе жиуди витягнути, се кождому, не зовсім осліпленому, ясно. Впрочім така побіда, узискана через такі аліянси — буде побідою Пирровою, и гірко шімститься вже в недалекій будучности.

Всєсвітня вистава Віденьска зближається вже до кінця. Приїзд стілько монархів, котрі навістили виставу, має заключити

приїзд німецького цісаря Вильгельма, маючий наступати в половині с. м.

Ма д я р и мають вправді спокій з Кроацьею, по ново зробленій згоді, але за те мають досить пишних клопотів у себе. Від 1867 р. зачали вони грати велику ролю, до котрої однако вони и сили іх краю не суть спосібні. Сёго року ще и холера у них, и живива дуже лихо випали, так що фінанси Угорщини в дуже прикрім стані. Дійшло до того, що не обсаджають опорожнені місця урядників, щоби хоч що трохи заощадити.

НОВИНИ.

— **Русские и польска гімназия в Львові.** Не тільки в низших клясах німецької гімназії але и в низших клясах польської гімназії у Львові находиться немале число учеників Русинів, и с: не тільки дітей таких Русинів, котрі суть лише Polacy słowiańskiego obzrądku, але таки самих твердих Русских. Дасться се еще вяснити, хоч и не зовсім оправдати, з німецькою гімназиєю, де ученики можуть з далеко більшим успіхом ніж в якій нибудь иншій навчитися німецького языка, безперечно дуже придатного: то вже зовсім нічим не дасться оправдати поступоване тих Русских, котрі, маючи в тім самім місци до вибору руску и польску гімназию, переносять другу над першу! Суть то звичайно люде без засад, без всякої любви свого рідного языка и руского народа, чисті самолюбци; з ненависти и пр до свого колятора Поляка або з зависти до сусіда, польского пробоща, ненавидять вони Поляків, але для особистих користей підлизуються и ласкають тим самим, котрих ненавидять. Ми виділи, як на остатнім зборі Рускої Ради виступали з найостріішими бесідами и внесками против Поляків, польского языка в школах и т. д. люде, котрі в приватних домах руских, де були присутні и Поляки, помимо того що господар говорив до них по руски, відповідали по польски, а на закид господаря, чому се роблять, одвітали: wszakże to wszystko jedno! Людей з таким поступованем, котре на два боки поплачує, знаходиться немале між Русскими, — тому-то и табор Русских має немале число приверженців, між тим як Русини-народовці поступають отверто, не схлібляючи и не підлизуючися ні котрій стороні. Не дивниця ж, що польска гімназия у Львові зачинає заповнюватися чим раз більше Русинами. На сором таким Русинам (Русским) благородні Поляки вписують своїх дітей до рускої гімназії. Так зробив н. пр. Машковский, проф. техніки, записавший сими днями свого сына до першої кляси гімназії рускої. — Нехай же всякий чесний чоловік, нехай кождий Русин скаже: кого волить, чи такого Поляка чи таких Русских?

— **Руска Рада,** щоби ліпше замаскувати своїх кандидатів на послів до Ради державної. старається о ширене фалшивих вістей в тім згляді. Так подають Віденьські централістичні газети, а за ними и польські, що на виборочий округ Львів-Городок-Яворів поставила Рада Руска кандидатом den regie-

ringstreuen Jungfrauenen dra Корнелія Сушкевича. Між тим кожний, ознакочлений з відносинами Рускої Ради до народного стороництва, член котрого др. Сушкевич з Рускої Ради вступив, знає добре, що „Руска“ Рада скорше згодилась би на кандидатуру негуючого Русь дра Земляковского ніж найширшого патриота руского дра Сушкевича...

— Руска Рада видала, як доносить Слово, процес редакторова Gazette-i Narodow-oi за те, що у тій-же, именно в додату еі Tygodnik-у Niedziel-nim, було написано, що Рада Руска побирає що року 16.000 рублів з Россії. Справді, се очевидно неправда, що Рада Руска побирає 16.000 рублів, бо вона ціла не стоить и десятої части тої суми, а и „Слово“ від славянского благотворительного комитета в Києві отримало за 1871 р. лиш 250 рублів. — Не розуміємо однако, як погодити се тонке чути Рускої Ради з тим, що у Слові домагається якійсь дописуватель з „восточної Галичини“ — от так собі з кільканадцять тисячів рублів від Россії? Як же-ж, ображає вас, як хто напише, що гроші береде, а відтак самі грошей домагаєтесь?!

— Польське беллетристично-літературне часописьмо Strzecha, виходяче у Львові, поміщає в XI и XII нр. с. р. коротку оцінку повістей Івана Нечуя. Критик (W. O.) між иншими каже: Dzieło to występuje świetnie nie tylko z szeregu utworów ruskich, ale nawet — nie wahamy się powiedzieć — i naszych ostatnich belletrystycznych prac... Dwi Moskowki i Rybalka Panas Krut są cackami poezyi ludowej, obrobionemi ręką artysty. W pierwszej dola dwóch żon żołdackich, opuszczonych przez mężów, których nieublagany rozkaz powołał, opowiedziana tonem poezyi Tarasa Szewceńki, rzewnosc — sarkazm z boleści serdecznej urodzony — realizm szczegółów zdumiewający. W drugiej opowiadanie starego rybaka, niestychanie poetyczne i prostoty pełne. Są to raczej nowelle, nie powieści. Urok ich szczególny bowiem stanowi delikatność i poezya wybranego tematu, oraz subtelne obrobienie go. Nienaśladowany malarz natury wszędzie...

W „Pryczepie“ Neczuj wkracza już wyraźnie w dziedzinę społecznego życia Rusinów pod moskiewskim rządem, o które potracił w „Dwóch moskiewkach“. Autor jest „Ukrainofil“: zarówno nie cierpi Polaków i Moskali. I tendencya powieści téj właśnie stara się wykazać, jak dwa te pierwiastki złowrogo na ukraiński żywioł oddziały. Duch pański — polski, i urzędniczy — moskiewski są najcięższymi wrogami Neczuja. Ciekawą i nauczającą rzeczą jest analiza tych pojęć ukrajinofilskich, z całą ich mieszaniną: prawdy i fałszu, pretensyi prawnych i zarzutów stronniczych, szlachetnego zapału dla swojej przeszłości i namiętnych przesadzonych uraz — odbijających się jak w zwierciadle w tej książce. — Chłop, ksiądz іście ruski, ruski mieszczanin, kupiec, całe to społeczeństwo tak mało nam znane — odkrywa się na tych kartach plastycznie, z wielkim realizmem i znajomością stosunków, mianowicie Ukrainy i Białej Rusi. Na tle tém rozwija autor zajmującą opowieść losów kilku ludzi: prostą i oryginalną, nieraz zdumiewającą, jako studyum. Neczuj przedstawia się w nich jako znakomity powieściopisarz społeczny, głęboki nieraz psycholog, a zawsze kochanek i natchniony malarz natury, w czém mu nikt ze znajomych nam słowiańskich pisarzy prozą oprócz Hohola — nie wyrówna. Język wyrobiony, silny, pełen często szczęśliwych nowości; często jednak odstępujący od pnia ludowego, tam gdzie wchodzi w sferę wyższych pojęć umysłowych lub bardziej wykwintnego

і wykształconego życia. — Критик радить Галицьким Полякам, щоби читали повісті Нечуя. І справді, і для них і для нас було б лучше, коли б Поляки хотіли нас ближше порозуміти і — вирозуміти

— **Просвіта** через два місяці вакацій, з причини ввізду більшої частини виділу і многих інших членів її из Львова не видавала популярних книжочок, тільки друкувала дальше деякі вже давніше позачинані книжки шкільні; — именно надрукована вже і можна в канцелярії Просвіти дістати **Ботаніку** И Верхратского (переклад з польского, Гікла). Се діло важне яко перше из наук природних, котре в чисто-руськїм язичі появляється. Тепер зачинає знов і книжочки для народа друкувати; під прасою находяться **Байки Павла С.** Також виготовив п. Федькович кілька книжочок, котрі вже сими днями зачнуть печататися. Деяких книжок, як Фармазони, XII пісней о св. Николаю і и., буде мусіла Просвіта незабаром новий наклад робити.

— Проситесь всіх, котрі мають які **рахунки з Просвітою**, именно за взяті до розпродажи книжки, або котрі мають у себе які книжки вже давніше взяті а доси еще не розпродані, або відослати чим скорше належитість або бодай докладно се заявити і ближше порозумітись в тім ділі з касіером Просвіти, щоб таким способом можна давніші рахунки закінчити і до цілковитого ладу довести.

— **Стебельській — молитва.** Під тим надписом вийшла недавно в невеличкій книжочці одна поезія бувшого Українофіла, а відтак обще-Русса, редактора Бояна і нового Страхопуда, Вол Стебельского. Так про имя автора як і про свій зміст заслугоє ся книжечка, щоб подати о ній хоч коротеньку звістку нашим читателям. Книжечка видана накладом о. Модеста Мацієвского, протоігумена ч. с. В. В., і присвячена автором рускій молодезі. Зміст її ось який: Я, каже п. Стебельский, був поетом релігійним, поетом патріотичним і поетом чистої любови; але злий дух скусив мене і я упав. На сам перед безбожна філософія підкопала в мені віру в Бога, відтак завів мене злий дух на гулящі бенкети тих, котрі народ свій продали, ему безсмертному казали: „Тебе не має, ти не жив“, котрі запалили знамя в округ ідола, і я — з поета-патріота став співаком зради; на-конець забув я і про чисту любов і став „апостолом страсти“. Але за гріхами наступила й кара. Совість мучила мене, від зрадника народного оддурались братя, а тіло мое перепалила страсть. В страшній розпущі я вже кликав смерти, — аж у сні почув я спів любови херувимів: ти ще не пропавший дух, лиш покайся! И я каюсь, „весь я став екрежетом, весь став слезою“ — і Бог усміхається, а я співаю Ему псалми-славословя. — Бажаємо поетови, щоби се каєне було щире і постійне; але, по нашій гадці, щира сердечна молитва повинна була трохи в простійшій формі виявитись, а не виражатись такими високопарними фразами і яркими красками, котрі, мимоходом сказавши, як і дух сеї поезії, ритм і т. д., за надто пригадують псалми польского поета Красінського, і виші поезії его школи. Тим-то молитва п. Стебельского різко відрізняється від інших поетичних творів нашої літератури; однако під зглядом форми, легкості віршована, чистоти і багатства римів заслугоє на узнанє. Впрочім язик її в загалі, по-мимо високого настрою, чистий малоруский; разять тільки деякі форми, як „тебі“ і „под“. Правопис вправді етимологічна, але приноврена до нашої мови.

— **Св. Кирилл и Методий писали — по руски.** Автором тої в науковім світі зовсім нової теорії єсть всеславний руский учений, автор „Новїйшихъ открытїи и изобрѣтений“, член Рускої Ради, Матиці и пр. и пр., дописуватель Слова з Долинского. Ми перед двома місяцями пропонували для сѣго світила, по поводу его нової теорії о українскім язичі, катедру в Львівскім університеті; але тим часом зробив в своїх наукових вислїдках, як показується з новїйших его статтей в Слові, такий великий поступ, що належить ся ему вже найменше катедра в університеті Віденськім, що її займає тепер Мікросіч, котрого розвідки, як и розвідки Шафарика, Шляйхера и всіх инших мужів, доси несправедливо, як бачиться, вважалих знаменитими ученими, препод. Долинский дописуватель кількома потягами пера на віки опровергнув.

— Дня 7. (лат.) Жовтня упокоївся ві Львові **Альфред Підлашецкий**, укінчений техник Покійний був многонадійним молодцем а притім щирим Русиньом. Тоже и не мале число приятелів, колегів и знайомих его, як и инших Русинів, з щирим жалем відпровадили мощи его до гробу. Вічная ему пам'ять!

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

Вп. В. Торчинови. Перше Ваше бажанє, щоб „публично відречися всякої солідарности із нашими збещещуючими нас перед публичною опінією Славян оцями Руси, аби публична опінія других народів Австрії ясно відрізняла нас від Святокорців и аби провиня їх не спадала на всіх Русинів загалом“, єсть зовсім справедливо, — але вже й тепер як Славяне так и Німці розрізняють добре die St. Georgspartei von den Jung Ruthenen. Що до Вашого другого бажаня, будьте зовсім спокійні. — Вп. А. Зоричу в Берні. Автор дописи із Цюриха в 13-ім врі „Правди“ не єсть, як Вам здається, членом „русского общества“. Дописи Вашої не поміщаємо по тій причині, що вже ми самі у дописці сказали, що не в однім не годимосє з дописувателем. Впрочім поміщаємо тут Ваше спростованє, що „в роковини Шевченка у руському обществу ніяких окрімних сходин и святкувань не було. відчита ніхто на чув (?) а телеграмма з 85 підписами надіслана була по ініціятиві одной-двох осіб“ — дальше що у руському обществу число Малоросів невелике, а тї, що єуть, в загалі мало дбають о справу народну.

Тїх наших и передавачників, кошрі за оден або й більше кварталів нам вще нашої належншости не надіслали, просимо зробити се як найскорше, бо ми, оплачуючи всє и всюди готовими грїшми и поноснчи, по поводу високих цїм друкарских и паперу, великі кошши, находимосє в прикрїм положеню и проше не будемо могли дальше посилаши нашого исьма шим, кошрі наперед не зложашь належншости.

До сего н-ра долучаємо якє надзвичайний додаток брошуру **Николая Загірного „Полїтика Русинів“**

Одвічальний редактор: Др. **Олександр Огоновский.**

З пегашні Інститута Ставропільского.

Виходить випу-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 16. (28.)
кожного місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адмі-
ністрация під ч.
12. уліця Оссо-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 згр., на пів року 3 згр., на чверть року 1 згр.
50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одной стрічки
дрібним друком—з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

НА УКРАЇНСКУ МІСНЮ.

(Думка.)

Ой не шуми, дуже, зелений байраче!
Не плач, не журися, молодий козаче!

Як мнї не плакати, як не сумувати,
Що я не хазяїн в своїй рідній хаті.

Сусід ворог лютий тут господарює,
И над старенькою ненькою глузує.

А ми зостанемось вірними синами
И за Україну ляжем головами.

Ой умрем ми, мати, а ти будеш жива:
Не забувай, мати, де наша могила!

Ой наша могила в стіну на роздолі, —
Там поляжуть, мамо, сини правди й волі.

Голубки-дівчата, квіти України!
Шукайте в Україні вірної дружини.

Ой не зазирайте в сусідові хати, —
Нехай не сумує ваша вбога мати!

Ой не покидайте удовицю бідну
У слёзах, у латах, вашу матір рідну!

Ви, хлопці-молодці, згляньте на могили:
Там ми поховали козацькі сили!

Не топчіть ногами пороху святого,
Будьте лицарями ви краю рідного.

Будьте лицарями ви краю рідного,
Пильно доглядайте скарбу дорогого.

Скарб той — ваша доля, воля України:
Як мати на волі — вільна н дитина!

П.

З НАРОДНІХ УСТ.

(На збірника Миколая М-ка).

VII.

Про померших.

(Записано у селі Семеновці Черн. губ.)

Росказовала тетушка: у нас на заговіни у пост як повечеряють, дек усі идуть у другу хату або до сусіди и все те, що оставетьця од вечері, оставляють мертвим покойникам: вони до пастухів прийдуть и тож заговіють. Я була мала, дурна, и забула, що треба після вечері ити куди нибудь; залізла на піч да там и заснула, а про мене, идучи, забули, оставили. Проснулась я, дивлюсь: каганець горить, в хаті тихо, и цвіркун не цвіркне, на столі вечера стоїть, — хто не доїв кусочка, дек так усе и лежить. Тримтить на міні все од страху, и не придумаю що міні робить: утекти? дак боюсь, що як там у сінях хто небудь стоїть?

Присіла вже я дожидаю що буде дальше. Коли так через скілько хвилини одчиняютьця двері: дід наш покойний входить (він не давно й помер: тоді років три міні було, дек він мене на руках носив усе), — сивий, сивий и бородою заріс.

Сів він на покуті; коли далі входить дядько покойний, — повів очима кругом и сів біля діда; а далі, дивлюсь — сунетьця Бвдо-кни, влоджка був на все село, дак багато на ему навішано раз-

ної разниці, и -- гроші в руках: все те що він на сім світі накрав тож сів мовчки біля. За ним Вакула Пархоменків, що торік повісився у клуні, — пнячка був; так з мотузкою на шні и ввійшов. Багато, повна хата їх найшла; тільки після всіх, дивлюсь — щось товпятьця, да в дверях ніяк не пройде. Придивлюсь, аж то Трохим; він нам и родич іще був да в нас соху колись и вкрав, — дак тепер що не розгонитьця, та в дверях и застряне, з нею ніяк не пройде. Я дивилась, дивилась, не втерпіла (де ж, всі ідять, а єму, може, нічого не останетьця), да як крикну: „боком“, кажу, „Трохима!“ Тільки що я се промовила, як не знать де й ділось все: от просто, як на каганець дмухнуть да воно погасне, так и се, — як крузь землю прошло! Так то вже міні тоді жаль було, що я їм и поїсти не дала; лучше-б уже я була мовчала!

VIII.

Музикант або розказ про нечистих, сиріч куцих — Антипок Безпятих.

(Чуто у містечку Воронежі Черниг. губ.)

Було се в неділю в вечері. Вийшов я с скрибкою да юдицю, да й сїжу на присьбі: ось, думаю, хто небудь позове играть; а не позове, дек пойду до шинку, там заграю метелиці; — ні хто грошей не дасть, дек чарку горілки піднесуть, нашому брату и то добро! У нас у літне время скорій у суботу в вечері позовуть музику играть на всю ніч, ніж у неділю: у неділю треба спать, щоб у понеділок на роботу быть готовим.

Сїжу я так, уже стемніло. Иде щось, у таким жупанчику, похоже на паньських служок, от що при дворі; підходить до мене, питає: „ти музикант?“ — „Музикант“, кажу. — „Підеш играть, куди я тебе позову?“ — „Пойду“, кажу, „чом не пойти!“ — „Ну, ходім“. Я й пойшов. Темненько було, я й не дивлюсь, куди він мене веде, иду слідом, дай иду; приходим ми до якогось будинка; — тут так як що небудь туману міні в очі пустило: не далеко й прошли, а зовсім незнакове міні місто. Будинок такий, як у здорових панів тільки буває. Входим туди — тут челяді повно вертятьця (навісно голова); от, думаю, тут міні и играть, — се, думаю, мене челядь позвала. Аж ні, киває дальше мій провожатий итить. Прошов я дальше в здорову таку горницю, тут як виспало панотва, да все розряжене таке, що аж ну! ще я такого, здастьця, и не бачив ніколи! Я уклонився низенько, — вони оскалили зуби, усміхнулись. „А ну“,

*

кажуть, „заграй нам метелиці!“ Я їм як учистив, — як понесутьця в танці, як вихор! Я и родився и хрестився, ніколи не бачив, щоб хрещені люде так танцювали! Тут міні горілки, закуски всякої; я пю, їм и граю; далі один пудносить міні на чімсь гроші, да все червонці сутозлоті. „Бери“, каже. Я взяв один, уклонився ему. „Бери, бери, чого ти!“ Я кланяюсь, дякую: „не треба“, кажу, „більше“. А він: „забірай, забірай!“ каже, „и не одступлю“, каже, „як не забереш усего!“ Я забрав; так міні весело: червонці аж кишеньку міні отягнули. От, думаю, нажився не ждано, не гадано! Граю я їм; кажуть міні перейти в другу кімнату грати и повели мене якимсь переходом; я иду с скрибкою — и впотів, став полою лице втирати, тільки крузь полу гляню: аж хто з їх цобраз не переступав, пудійме руку в гору, торкнетьця об щось и по очах себе поведе, и тоді иде в другу горницю. Ич, думаю, яка в їх заведенція! треба й собі! щоб не подумали, що я мужик, дак нічого й не знаю, — а ми тож де-що тямим, бували! Пудойшов, пудняв руку, торкнув об щось, провів по правому оку, — як гляню я тим оком, дек мене й мороз по за шкурою подрав: кругом нечиста сила! От щоб я з сего міста не встав, коли я брешу, або видумую; гляню оце я лівим оком — пани, одкрию праве, дек побий їх сила Божа! все тії, що не при хаті згадуючи, да страшні такі, що мати моя Божа! От я думаю: подивитьця іще на червонці, — що там таке! Виняв, глянув лівим оком — червонець як жар горить, одкрив праве — черепок! А, вбий тебе сила Божа! мене и страх и лютость узяла, давай тоді я хреститьця и „да воскреснет Бог“ в слух читать. Вони в ростіч: вони хреста боятьця. Да оце тікає, а там дивитьця, як би тебе або сіпнуть або вдарить, да тоді чим дуж — втікати. Я одхрищуюсь. Один таки ухитривсь, да з заду як учистить мене у оце время — и досі шні повернуть не можно. Порозбігались вони; оглянувся я, куди се вони мене завели, аж се розвалений будинок покойного писаря войскового, Черниша. Ледві я відтиля вибравсь! Вийшов на двір, ніч зоряна така; тут я тільки дух перевів, зняв шапку, перехрестивсь; пощупав скрибку и смичок — ціле! Слава Тобі, Господи! добре, що ще сего міні не зопсували! Поплентавсь я тоді до дому. — Дак от як буває.

ІХ.

Про Миколая угодника и Петра Апостола.

Жила в однім селі вдова; осталась їй після чоловіка худобчина и грошиків доволі. От один дяк и давай до неї підбиватьця: украв

с церкви ризи, нарядивсь Миколаєм угодником, да й прийшов до неї, голос змінив тай каже: „от, дочер моя, ти сподобилась мене бачить!“ Та, звісно, йому в ноги, а він и почав про сувту мірскую ій вичитовать; тільки не вдалось ему зразу грошки видурить. „Прийду“, каже, „я ще до тебе, у таке й таке время.“ Тільки прийшло те время, вдова тая вже й ладаном накурила, и в хаті як у віночку: дождає Миколая угодника. А в тім селі був та паламар; видно не плошак який небудь був; провідав, яку се дяк хоче ману пустить. „Пожди-ж“, думає, „я тебе провчу!“ Тільки що той Миколай прийшов у хату до вдови, він зараз — радно на себе, та бороду з лёну причепив, та взяв ключ с пів аршина, що комори замикають (се-б то Петром нарядивсь), та й пішов туди до Миколая, до угодника. „Ти,“ питає, „хто такий?“ — „Я Миколай, угодник божий.“ — „Як же се ти сюди зайшов, коли я идучи и рай замкнув?“ — „Я“, каже, „через перелаз.“ Він тоді угодника того за патли: „Дак ви всі будете через перелаз лазить, а міні за вас перед Богом одвічать?“ — та ключем его по шиі, по шиі! То той угодник ледьви двері найшов и більш не приходив.

X.

Добрий піп.

Був в однім селі піп, да такий же то добрячий да розумний, що й сказать не можна (я де вже то він такий вродивсь, не знаю!); и було часто він нас навчає своїми проповідями. От раз у Неділляю, и почав він нам розказувать, да так то вже гарно, що ми слухали, слухали та давай плакать! Аж батюшці стало нас жаль: подививсь він на нас крізь очки, да й каже: „Дак оце ви й плачете? чого ж ви плачете? ще може сему й брехня!“ Промовив аминь, закрив книжку и пошов в олтарь.

XI.

Дяк Тит Григорович.

Ишов челядник с поля до дому за полуднем хазяіну. Підходить до дому, чує, що хазяйка его с кимсь гомонить; прислухавсь, а се дяк наш, Тит Григорович. „Ич, и вчора був и сёгодні знов, чи не треба его провчить? чого се він навадивсь!“ Почав стукатьця в двері: „Тітко, одчиніть!“ — В хаті перелякались. „Ховайтесь, Тит Григорович, хоч пуд піч!“ каже хазяйка. — „О, Боже мій, Боже!“ торохтить с переляку Тит Григорович. Кинувсь ховатьця; хазяйка одчинила челяднику и він тільки примітив, як пята Тита Григоровича

шмигнули під піч. „Прислали дядюшка, щоб дали хліба та сала, бо ми вже сьогодні не прийдемо вечерять.“ — „А як же, дам я оце вам сала! а хліба та води не хочете? наробили багато? там у полі, може, лежать вивернувши боки, а тут іще давай їм сала! возьми он хліб лежить, да й иди к чорту с хати!“ — „Да іще дядюшка казали, щоб я наносив дров під піч: завтра хочуть на печі зерно сушити чи що, дак топить будуть!“ — „Сама наношу, иди собі геть!“ — „Ні вже, тіточко; вам и по корови йти и телят заганять треба, дайте вже, я наношу,“ — и швидко миттю притирив оберемок дров, не дав дяку и втекти с під печі: зараз одно поліно туди, друге туди, — дяк тільки крекче. Хазяйка гонить его од печі, а він знать нічого не хоче, — викидав дрова, узав хліб и пішов с хати. Одкидала тоді хазяйка дрова, витягла Тита Григоровича; виліз він, отрушується: „Ох, ох, ей Господи, окаянний я, уже отходную по себѣ читал!“ — „Ви завтра уже не приходьте: пойдете на свое поле, дак я вам істи ви-несу всего хорошего; — не знаю тільки, чи втраплю стежку до вас на поле?“ — „Нічево, моя добродѣйка, я при поворотѣ на свое поле посиплю сѣном, по которому ви легко узнаете дорогу ко миѣ.“ — „А, добре!“ промовив під вікном слухаючи челядник и пішов на своє поле до хазіна, и каже: „дядьку, завтра тітка нам обідать принесе.“ — „А що завтра за свято?“ — „Не ма ніякого свята, а так.“ — „Ну, се щось велике в лісі здохне!“

На утро раненько, челяднику дяка з стежки сіно прибрав, да попросив на свою, а в пів дня несе хазяйка обід, на сіно поглядаючи, а потім бачить, що не туди пошала, да вже хотіла вернутця, коли челядник махає: „сюди, тітко, сюди!“ Тут уже хочеш не хочеш, а треба нести! — „А яка ти добра, тітко, — принесла нам обідать. Я тут зовсім захляв!“ — Щоб ти тут и зовсім пронав! думає собі жінка. А ти ідять, аж за ушми тріщить. Да й не шлохий же обід: борщ з салом, каша молошна, вареники, — просто и в празник кращого не треба. Челядник ість, да й думає: Як би так, щоб нічого не оставить, щоб вона й обідків не понесла дяку. „Ви будете борщ істи тітко?“ — „Ні, не буду.“ — „А, дак я вилью.“ — „Не виливай!“ — Уже-ж вилив, тіточко, каже той, перекинувши миску на землю. „А щоб с тебе дух виперло, — на що ти страву нівичиш?“ — „Вам же буде легш нести! — а вареники ви нам оставте; ми ще пополудняємо.“ Пішла та с порожняю посудою, — и дяка не шукала.

На другий день челядник с хазяїном идуть до дому; підходять и чують, що дяк опять тут; зачали слукатьця. Хазяйка тоді обя-

зала дяка рушником и сунула в сінях між телята. „Зігниця,“ каже, „и мукайте, дак вони не пізнають, — подумаютъ, що перісте теля.“ Увійшов хазяїн: „здорова, жінко моя люба!“ — „Здоров, чоловіченьку!“ — „Чогось телята мукають, — видно пить хочуть, я пожену їх зараз до води.“ — „Я сама їх напою.“ — „Ні, ти иди по корови, бо скоро череда йти ме.“ Узав лозину и погнав телят до води; уже теля чи стебнє чи ні, а дяку достанетьця! Перевалюстьця той на четвереньках, мов и справді теленок*). — Пригнав до води: „пийте, природі телята!“ Дяку й не хочетьця пить, а треба, бо лозина за плечима. — Пригонить до дому, челядник стрів й каже: „дядьку, се ви перісте теля обпоили, о що! єго кров напале, треба єму ухо різать.“ — „Оце! треба-ж таки, обпилає скотина! тож як різать, то й різать!“ И прийнялись у двох мордувать сердешного Тита Григоровича, — уже прийшла жінка, та одняла тее теля, увіривши, що се не кров, що воно вже давно хиріє, и випустила за ворота пастьсь; а той як вирвавсь, дак тільки дай Боже ноги!

Днів через два иде челядник изнов с поля до хати, — став під вікном и слухав. А дяк изнов тут, и ренетує, кричить, сердитьця, на чім світ стоїть, и гонить хазяйку, щоб завтра непременно ишла шукать знахаря, щоб отруїть хазяїна. — „Конець моему долготерпівню!“ каже дяк. А челядник, за вікном стоя, сам собі каже: „ні, ще не конець!“ — „Де-ж єго шукать того знахаря?“ пита хазяйка. — „У таким и таким лісу живе він, ти може стрінеш там.“ — „Да вже-ж піду, попробую.“ — „И иди!“ — Челядник усе вислухав и став стукатьця. „Лягайте, Тит Григорович, на лавку, я вас ночвами накрию, дак він и не побачить.“ — А він як тільки ввійшов, так зо всего маху и сунув ночви з дяком до долу, — дяк тільки крякнув, а с під ночов не вилетів. „На що ночви скинув з лавки?“ кричить хазяйка. — „Міні треба стать на лавку, щоб достать рожок с табаком с полиці: дядюшка забули.“ — „А щоб вас кат побрав, як ви міні обридли!“

На другий день на полі челядник не вмивастьця, не снідає, — нічого. „Пустіть мене дядьку до дому, я недуж зовсім: и голова болить и все.“ — „Иди, сину, иди, возьми кожух да вкрийся гарненько на пічі, то воно й пройде; а то шутка хіба день-у-день робимо тут, — по неволі заболієш! полєва робота не играшки. Я вже сам буду як небудь управлятьця.“ — Пойшов той; тільки скривсь у дядька з очей, зараз кожух вивернув, комір одтопирив, изогнувьсь у три погібелі и пойшов у ліс; и зараз узав у руки трошки березо-

*) теленок — окінчене великоруске.

вої кори, ростер її в руках и іде по лісу. Стрічає его хазяйка; по-здоровкались. „Діду, чи не знаєш, де тут знахарь живе?“ — „А на що він тобі?“ питає челядник не своїм голосом, — „я знахарь.“ Вона тоді до его: „діду, серце, голубчику, поможи міні! чим хоч, буду тобі дякувати!“ — „Кажи що треба.“ — „Чоловік у мене, да такий ледачий, завязав міні світ Божий! не знаю, що з ним и робить! чи не можна его теє, щоб він и світу не бачив, як я тепер за слізьми гіркими не бачу!“ — Можна: я тобі зроблю так, що він осліпне.“ — „Пожалуйста, діду, серце, — вік тебе за буду.“ — „Оттож як прийдеш до дому, звари борщу з салом, звари кашу з молоком, звари вареників, да так щоб у маслі да в сметані и плавали; як се все поїєть, непременно осліпне! Да в его іще, здається, й челядник єсть?“ — „Єсть, єсть, — там ледащо таке, що гидко скілками взяти!“ — „Дек ти й его шельму нагодуй, нехай й він осліпне.“ Промовив ідав їй ростертої березової кори, пошептав и каже: „оце возьми и трошки в страву насип, а то май при собі, як варити меш.“ — Подякувала хазяйка и пошла до дому, а челядник пошов на поле, до свого хазяїна и розказав ему все як єсть. Почухав той потилицю, — „нічого робить, ходім до дому їсти те, що нам хазяйка зварить.“ Прийшли; хазяйка така рада їм: „Добре зробили“, каже, „що прийшли, — я вам обідать наварила.“ — „Ну й добре-ж, давай нам обідать.“ Посідали вони за стіл; поїли борщ, — челядник и питає: „що, дядьку, вам нічого так не кажетьця?“ — „Ні, нічого, тільки так як будьто в очах мутно.“ — „Еге-ж, еге, мутно и в мене!“ — „Ну, се може так, що ми давно не обідали а тепер гарячого борщу з'їли, дак воно так и кажетьця.“ Поїли жарене; челядник прикинувся так, що вже й ложки не бачить, а хазяїн тож тільки руками по столу совав. „Оце, Боже мій!“ каже челядник, „зовсім нічого не бачу!“ — „Та не бачу й я! — да пожди, може вареників з'їмо, дак чи не получчас.“ З'їли вареників, дак и зовсім посліпли: вилізли з за стола да соваютьця по хаті ростопірівши руки да й тільки: „Ой, жінко“, каже хазяїн, — „посліпли ми зовсім, ти б нас хоть би в запічку посадила.“ Одвела в запічок. — А дяк зараз у хату, та до стола добравсь, та вже хотів и за вареники недоїдені прийматьця, дак хазяйка вирвала в его з рук: побоялась, щоб ще й він не осліп, — постановита ему других. Він оплітає та х о х о ч е*) с тиха, глянувши на хазяїна. — А той: „жінко, що се ти собаку впустила в хату, чи що? хто се тут шавкає?“ — „Яка там

*) Хо х о ч е — великоруске слово.

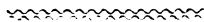
собака! се вже тобі сліпому так причувастьця“, сказала хазяйка и пудсіла к дяку. А той и рад, тільки зуби скалить да вареники оплітає. Встав хазяїн годі с припічка да прямо до дяка: „а чого се ти розсівся тут? хто се тебе сюди просив?“ — Дяк мовчить, очі витрепив и перелякався так, що мало не вдавивсь вареником. — „А ну лиш, хлопче, годі тобі быть сліпим,“ каже хазяїн челядякові, „пойди, пошукай добрих лозня с шару собі и міні, да принеси сюди, — будем дяка парить“.....

Після сего кажуть, що дяка и близько коло хати не бачили; кажуть, що й з голосу трохи спав. А чоловік та жінка живуть та хліб жують, та постолом добро возять. И я там був, мед, горілочку пив; по бороді текло да в роті не було!

ХІІ.

Комар и овод.

Летить овод: дивитьця, коли-ж у холодку під кущиком сидить комарь. Він и каже ему: „ Полетім, брате, за компанію!“ — „Е, тобі добре, коли в тебе самі ребра, а я чоловік жирний, — сонця боюся.“ — „Ну, прощай же, коли так!“ — „На добре здоровля“, одказав комарь. Тільки що сіло сонечко, комарь летить и пісеньку співає, а сам думає: „стріну коня або чоловіка, то знім!“ Коли глядь: на сухій гілляці сидить надувшись овод, да кунає. „А, здоров, пане брате!“ сказав комарь, штовхнувши овода ногою. — „Та, що! здоров!“ одказує с просоння овод. „Полетім, брате, тепер за компанію!“ — „Не полечу: холодно, да й боюсь, щоб жушан не заросить.“ — „Прощай же, видно овод комарю не товариш!“ — „На добра ніч“, одказав овод, потер задніми ніжками, да й захроп.

Перегляд літературних новин.

ІV*).

ЗІРКА. КОМПУНУВАННЯ КАТЕРИНИ СОКОЛОВСЬКОЇ.

СПБ. 1871 р.

Д-ка Соколовека, що зійшла над нами „Зіркою“, теж у перше виступає перед громадою. Тільки — добрий знак! — вона нам ні-

*) Диви н-р 15-ий Правди.

чого великого не обіцює, нічим дуже високим не хвалиться, не каже тавіть, на що вона пише и для чого.... Видно, вона знає, що и без такої передмови її кожен, хто схоже, зрозуміє. II, спаси - Віг ій! — вона нас не підводить, як д. Кохнівченко з д. Подушкою... Д-ка Соколовска теж у вірші вдарилась — спокіси не видержала. Ож між нею и тими двома віршомазами, що ми висче про них балакали, є дуже велика різниця. Ті, насуливши нам великих діл, тільки те й робили, що частували нас своїм безпутним, нерозважним плачем — чи є чого, чи й не має: д. Соколовска нігде сама од себе и слізи не проронила. Од тих ми тільки й чули, що голосіння про самотину, про долю, що не слухала їх закликання, про любовці їх, про надії й бажання, — все, як бачите, таке. на віщо так и зривається з я-зика одмова правдивими словами поета:

Какое дѣло намъ: страдалъ ты или нѣтъ?

На что намъ знать твои волненья,

Надежды глупыя первоначальныхъ лѣтъ,

Разсудка злыя сожалѣнья?...

З за тихого оповідання д-ки Соколовскої, ві самої зовсім не видно: вона ніби говорить не сама од себе, а чужі речі переказує. Тільки де-не де проривається погляд самого автора на життя, що він перед нами виводить; або коли не-коли він натякне нам на свою думку або надію, що десь глибоко захована в душі його... Та й то, треба додати, все се витикається, мов ненароком: автор наче боїться поділитись з громадою своїми думками.

Д. Соколовска, на першому ж таки місці, оддає нам ключі до своїх віршів. Під заголовком „Люди“ дознаємось:

Людам завидно,

Люди не люблять,

Як кого дуже

Другі шанують.

Всіх привітають

И всіх голублять,

Тільки не часто

Щось вони люблять.

Міцно зжимають

До свого серця,

Воно ж холодне,

Мертве — не бється.

Добре що зроблять,

Так — помилившись,

Ім тільки мудро,
Не похвалившись.

Ми знарошне виписали отсю штучку цілком. З неї ми бачимо погляд автора на людей и діла їх. И отсей сумний погляд ш. автор переносить, з початку до кінця, на всі свої оповідання... Читайте — и на думку, мимохіть, приходять: ніби автор и писав їх ні для чого другого, як в доказ свого погляду сумного. И справді — всі оповідання д. Соколовскої кінчаються дуже трагічно: або герої, з горя та журби, ума рішаються, або, од зависти, невинні душі гублять — або самі душу свою гублять, од життя безпутного; а ті, що востаються жити — коли не в неволі конають, то оплакують понівечених...

Мотиви для своїх віршових повісток д. Соколовска побрала з уст народних. Тільки, треба сказати, що ш. автор немов вибирав перекази все про якісь злочинські, злучайні діла и вчинки, а не брав життя таким, як воно є, в своїм звичайнім строї. Ми не кажемо, щоб того, про віщо наш автор розказує, ніколи не траплялось у житті, щоб автор з своєї голови видумав все те... Оже злучайні випадки не трохи зашкодили компоунуванню: вони не характеризують заурядного життя, а захоплюють тільки невеличкий край його. Чи малює д. Соколовска простоту, чи підіймається и на висчий ступінь и розказує нам про тамте життя, якое мертво визирають люде з картин ві, так що ледве одрізняєте одну людину од другої.

Щоб довго не барити шановного чтеця розмовою, розберемо повістку „На хуторі“, и доведемо річ нашу на примірі. Ми стали на повістці сій тому, що — раз — вона взата з панського стану, котрий автор красче знає ніж простий, а в друге через те, що тут д. Соколовска ступила на соціальну тропу, якої — на лихо нам — одбігають наші молоді писателі

У своїм оповіданні д. Соколовска зачінає тяжке колісь у нас питання про крѣпацтво, про пиху панску та гордощі — и заміряється одмовити: яке лихо од того людяма буває. Автор розказує, що „недавно, ще до волі“, жила собі на хуторі „удівонька-пані“, а в неї був „одинчик-сянок.“ Як було йому ще років з десять, то він и тоді вже одривнявся од других паненят: любив „діток крѣпацьких“, роздавав ім гостинці и просив, щоб його любили його-ж таки крѣпаки. Де паненя набралось таких добрих думок — д. Соколовска не доказує. Як би воно бачило примір такого погляду на людей у своїй сім'ї, — тогді б не диво. А то воно ніби и вродилося з таким щирим серцем и з такими путніми думками, — чого, як певно

знав и д. Соколовска, з людьми не бував. Оже, як там воно не було, тільки як панич підріс, матуся одвезла ёго „у город на вчення“, а сама, „для розваги“, взяла у горниці до себе сироту Стеху. Приймачка та, каже автор, придалась собі „якась-то чудна“: не грається з дітьми, а все собі самотою сидить, „або присяде до діда Степана“ и розпитує про дива божі: про небо, про сонце, про хмари и т. и. Бачить пані, що Стеха дуже цікава дівчина, та давай її грамоті вчити. Стеха „приліжа“, а пані її за се „ласкає“ и „як дочку зряжа“. Коли се повернувся и син зі школи. Стеха и ёму „полюбилась“ и давай він її вчити „трудним та химерним наукам якимсь“! Од ніхто, каже автор, а може и од чого нічого (як ми догадуємось) у Стехи „серце закипіло и в карих очицях огонь засвітивсь“, а далі — почала „сумна якась думка виднітись на бліднім та бравім виду.“ — Минуло, оповідає автор, „чимало моторного часу“: Стеха виросла, панич доучився, повернувся до дому и зоставсь на хуторі з матірю жити.

Такий же все марний, такий невеселий,
 Як перше маленьким колись-то бував.
 З ружжём скрізь по полю, від ранку до ночі,
 Як лишній на світі, один він блукав...

Нічого сказати, великим ділом клопотався учений народолобець! Оже Стеха виглядала ёго з того діла, бо їй жаль було, що він „нудьгує на білому світі“. Стала вона ёго питати — чого її од чого? — Не каже, а тільки глянув на неї „приятним поглядом“, схитнув головою и тихо промовив: „Одна вона рідна тим думкам моім?“ Що ж то за думки, що Стеха-крепачка так поріднилась з своїм таки паничем? чого він справді так білим світом нудить? чому собі теплого місця не знаходить?... Цікаві речі! III. читатель не буде на нас нарікати, як ми випишемо, у одмову на се, з повістки невеличке місце. — Раз, нудьгуючи, на питання Шешине, панич одповів їй поцлунком „в чоло“, назвав її своєю „долею“, своїм „щастям“, и заприсягсь „усе покинуть, усе занехать“, тільки її одну, Стеху, свою крепачку, не покинуть... Скинувши з серця свого тяжкий пудовик палючої жаги, панич давай перед своєю коханою викладати — чого він нудиться, чого ёму недостає:

„Хоч в мене є розум, я знаю, чималий,
 И серце горяче Господь (?) мині дав:
 Та що-ж — не наситю їх, Стехо, ніколи,
 Учився багацкко й не все ще узнав,
 И ка'ця все мало, — я, бачеш, марнію,

Неначе орлом би на небо злітав,
 Щоб в Бога спитати про те, що не вмію,
 Щоб Бог від розумних ще й досі хова (?!!)
 Та й те ище тяжко — погляну на вкрути,
 Бажав би я жити, та тільки не так,
 Згубив би, розсіяв ту тяжку наругу,
 Що з сумом виносе зігнутий крепак.
 За що я для чого на силу міцняую,
 Неначе на смирних, робочих волів,
 Ярмо наложили їх братіки — люде,
 Хіба ж так робити Господь повелів?
 Як инде побачу — панщиною роблять,
 Так зараз на мене и думки находять,
 И серце так хутко почне мов биться,
 И я на людей тих соромлюсь дивиться,
 И тим я из дому на поле втікаю,
 И там на просторі я гірко ридаю!“

З сії риторичної відповіді ми довідалися, що наш герой хотів би все знати, та не знав, сердешний, як ёму доскочити того знаття. Тим-то він, як слід романтикови, вдається до Бога, на небо — чи не скажуть ёму там того, чого ёму нестает... Чого ж ёму хочеться, щоб невідоме для ёго? — либонь чи й сам він знав; бо як-би знав, то обернувся би до тих, як автор каже, „чуждин та химерних“ наук — и з них би дознався, що можна дознати, а чого не можна — про те не здіймав би й речі. Так же ні! Ёму хочеться, „орлом“ на небо... Д. Подушка теж хотів туди залетіти, — та, не маючи крил, став по землі туюмо ходити — и нічого недобачати. Те-ж сталося б и з нашим народолюбцем, як би він не поглянув на вкрути себе — и не звернув уваги на тутешнє життя. И от, тільки він поглянув на ёго, — воно ёму зараз же таки и кинулось в очи своєю тяжкою „наругою“, яку виносить „зігнутий крепак“... У нас ся „наруга“ була та цекельна виразка, що огнем димилася на народному тілі... Всяк хто хоч кришечку мав при собі душі неспанілої, не задуреної панскою наукою, — всяк, кому хоч трохи жаль було людини живої, не зміг закрити очей своїх од тії виразки... Ми бачили, згадуючи про Тургеніва, яким „клятим ворогом“ була та виразка; ми знаємо, що красчі люде и з панского стану боролись з тим лихом, яко мога, вибивались з сили, розривали усі звязки з своєю минувшестю з сімєю, з родиною, тікали в чужі сторони (а не на небо!) учитись, щоб з більшою сялою, загарто-

вавши волю, вдарити на того „лютого ворога“... Чи так же робив и наш панич?... Чи боровся и він з тяжкою „наругою“?.. Сам він каже, що ніби він „про все се росказаував перед своїми, так ті з ёго насміялись, а матусю тільки розсердив: „ти, каже, синочку, притьмом одурів!“ А так як він Стеху „за розум, за вроду, за щиреє серце“ вподобав „це змалку“, — то він перед нею и розводить про своє лихо... Плутаниця та видає нашого панича-героя цілком, з ёго розумом, з широкими думками про „людську неправду“, з ёго „великими бажаннями“... Замість того, щоб своїй коханій пораяти, як вибитись з лихої неволі, щоб допомгти їй вибратись з крпацтва тяжкого, в якім вона нудиться, — наш герой обридає їй своїм ніби-то лихом :

Не вимовлю словом, як тяжко страдаю;
 Мій розум широкий товкує: учись,
 А совість: відкрий же людську неправду,
 А серце: коханням від думок лічись!...

Ну и що ж: ви думаєте, — як помирить він свій розум з совістю, а совість з серцем? У розумного чоловіка, котрий не тільки про себе самого, про свою ненасить дума, все се завше в миру, в ладу; через те розумний чоловік ніколи не скаже такої й нісенітниці, щоб од думок коханням лічитись (се-б то не думавши!). А наш баболуб — на кохання все проміняє. Він далі каже :

Покину ж я всі сі великі бажання,
 Ніхто не послуха' мене одного:
 Нехай заніміють вони од кохання,
 И більш не катують серденька мого!...

Коротенька річ, а багато сказано! Оже на сю річ можна одказати: таких народолобців у нас за шага по пять. И як би вони були героями, од котрих громада дожидала б собі помочи, не бачити б нашому бідному краю добра ніколи. И — скажіть: чим одрізняється наш „учений“ герой-народолобець од тих довгоязыких брехунців, котрі на язиці, як на органі, а прийдеться до діла — вони и хвіст під себе: „я, мов, радійший би, та ба всі против мене; я одином — неміч, не сила?...“ И, зрікшись „великого бажання“, давай ганятись за коханням, щоб „пригорнути вродливу дівчину.“ Що-ж би, справді, було на світі, як-би всі люде так дивились на діло громадске? Воно б собі и на крок не сунулось вперед, а вони б собі любощами втішались... Сёгодня такому передовикови подоба-

лась Стеха-крепачка, він розпинається перед нею: нагадує їй про тяжку долю крепака; плаче, що зробили „братики-люде“ своїм же братам; розказує про якісь свої „великі бажання“... и все для того, щоб заповнити крепачьке серце! Що потім зроблять з тим серцем отті „недолітки“, щб вони робили? — Хто не знає, нехай перечеитає Кобзаря: з відтіля дознається! Чи стане ж у кого-небудь віри у їх „великі бажання“? Адже, як-би завтра вразила в серце нашого передовика яка небудь княжна-недочепа, він би и перед нею став так же розпинатись, як и перед Стехою-крепачкою, — и зрікся б не тільки „бажання“, а й себе самого... впять до завтра! У таким людей, як кажуть, на тиждень десять п'ятниць. Не диво ж, що Стеха-крепачка на всі отсі облесливі речі одказала, як и слід: коли хоч, поважай мене, як сестру, тільки про кохання не заікайся! Д-ка Соколовска доводить, що Стеха так одказала через те, що вона „пакісна крепачка“, а „він панський син“... Щб ж на се герой наш? Ви думаєте: прокляв ті непересяглі мури, що положило між людьми крепачтво, запрягся боротись з ним и побороти, вирвати свою милу з неволі?.. Ні кришечки! Він ще й визвірився за розумний одвіт на Стеху: „Не мене ти, бачу, любиш, тільки — ум один!“ Та давай їй страцати тим, що він їй, „як страшній такій нерівні“, „ні словечка“ більше не скаже... Хоч не багато, домовить годиться, и втратила б Стеха од того, так же, бачите, пиха панска піддержує думку, що крепачці завдасть він жалю великого! Чи жалкувала Стеха справді за такою дурницею, як слова нашого георя, чи ні, — з оповідання не видно. А сам він — певно од злости, що не вдовольнив свої жаги неситої — давай знову нудьгувати по ночам... Мати помітила и запитує: чого? Син и признався, — так пані, як и слід пані, и слухати не хоче:

Хиба тобі пара та Стеха крепачка?

А ти, мій єдиний, таки дворянин!

Зо зла, що й мати не повбilities єго ненасити, панич наш так нахорошився, що осмілився сказати матери, ніби він їй, більше коритись не буде и на Стесі-крепачці ожениться — „бо дуже кохаю и щиро люблю!“

Як би нас спитали: чи віримо ми єго слову? Ми б, не задумуючись, одповіли, що у таких людей „мова — половина“... И справді, панич наш погарячився трохи, ліг, та й заснув -- и заснув певне міцнійше, ніж спав до того. Оже стара пані не спала. Вона послала за вправителем — чи не знає він кого, хто б взяв на шию такого

„дармоїда“, як Стеха, що діла не звикла робити, а тільки книжки читає та з паничем у любові грається... Поміркували, та й порішили: накинути Стеху на старого вдовця, вівчаря. Сказано — зроблено. Стягли Стеху серед ночі з постелі, посадили з вівчарем на воза, та й повезли — повінчали (мабуть, у ночі! так виходить з повістки). Як увів вівчар Стеху у „гнилобоку“ хатину, як зачав кепкувати над бідною сиротою, котра тим хіба тільки й винна, що од разу не плюнула в очи своєму паничеві, Стеха ні пів слова... Тільки за неї сама д-ка Соколовска — не витерпіла и тихо-приятно, з тяжким болем в серці, одмовила:

Коли мали так віддати,
На що було брати?
Коли мали з глузду збити,
На що було вчити?...

А що ж панич? Чи ёму тепер и горенька мало? Знаючи ёго, ми б так таки й одмовили. Оже не так зробила д-ка Соколовска. Вона задумала свого героя ідеалізувати — и привернути серце наше до ёго. Та замість того, щоб надати своєму ідеалові силу битись до останку з неволею, щоб загартувати ёго міць на боротьбу ту и показати, що дужий, розумний чоловік зможе вчинити, коли забігає всім своїм серцем, — д. Соколовска свого героя зовсім звела з розуму... Так таки, як почув панич од матери, що Стеха вже замужем, — та й збожеволів! Кинулась мати до ёго, одіпхнув, бо вона „з рогами“... З того часу, каже автор, „став він похмурий“, „нічого не баче, все наче один“; а мати знай тільки плакала, що загубила сина. А що ж сталося з Стехою?... Те, чого й сподіватись годилось: вона „змарніла“, бо „жизнь ві важко та сумно иде“; старий п'яний дід коренить сердешну жінку, а вноді и бє... Тоді вона тікає „у чисте поле“ — и слёзами своє серце одводять:

И часто за ставом, як смеркнеться дуже,
Напротив віконця, де пан все сидить,
Стоїть якась жінка — й тихесенько туже,
Так тяжко — почувш, аж серце болить...

А то вноді, із панщини йдучи, привитає „паночка свого“, —

А він и не баче, а він и не знає,
Без сліз и без думки зорить у вікно!

От, що робить неволя людям! Не одним крепакам вона була тяжка, — и панам часом в знаки давалася. Хто рабом робив, той

сам рабом становився. Так воно скрізь, не тільки в крпацтві. Хто живе в багнюці, той покаляється, як би не стерігся. Громадський стрій лежить опукою на людині — и як би не сшився поодинчий чоловік з ёго вирватись! він ёго давить своєю вагою. Громада — великий чоловік. Чи в доброму так, чи й у лихому — все однаково. Тим-то, щоб покарати якого чоловіка лихого, або які громадські хиби, не слід нападом напускатись на поодинчих людей. Треба розказати, звідкіля и як иде яка хиба, що її піддержує, як вона розпросторюється: тогді вона в пень буде підрубана — и пере дові люде ві зречуться, а за передовиками — й громада. Тим-то й мають тепер вагу тільки ті письменці, що йдуть громадською, соціальною тропкою — и соціальним поглядом озирають життя народже. Оже, як не раз уже ми жалкували, наші молоді письменці ще твердо й не ступали на тропу ту... Сама д. Соколовска всёго тільки раз пройшлася по тій стезці, — та й повернула на шлях індивідуально-моральний. Уже всі інші повістки построєні на мотивах чисто індивідуальних. Так в коротенькій поемці „Ю глину“ автор виводить зраду дівчини парубкови через те, що „мати заїла“; в „Зимньому вечері“, що д. Соколовска виткала з казки народної, виступає зависть: через неї сестриця братика загубила — „ніж у серденько тай устромила“... Оповідання про „Циганку ворожку“ нагадує нам про глибину материнської любви, а в „Двох братах“ ш. автор ніби хотів підкріпити народню поговорку: одного батька діти — та не однакові. Він розказує про безпутне життя одного брата, п'яниці, картёжника, що через карти и душу свою погубив, а про тихо-мирний спокій другого брата, побожного чоловіка, музиканта.

Всі ці оповідання розказані гарною, простою мовою, віршовим складом — и до того просто, що аж дивувшся: на віщо іх д. Соколовска віршами писала? И справді, вірші нашого оповідача такі прості, що вони більше до прози, ніж до поезії приходяться. Не ма' у них ні того поетичного огню, що так и паше з уст Шевченкових и вражає вас в саме серце; не примітно й ті зжатости и вчености, якою зазначені всі вірші Куліша, котрий не дає задрімати вашій думці. Д. Соколовска просто, тихо, супокійно розказує злуча́й за злуча́єм, які переживають ві діві люде, розмову іх за розмовою... А все таки те життя, що автор виводить, мов зашморгнуте якою темною поволокою, а під нею — наче тіни ворущаються, а не живі люде. Од чого ж се так? спитаєте мене. Я вже казав, що д. Соколовска вибирає для своїх повісток не заурядне життя, а окремі з ёго злуча́й. Через се життя, що вона малює, не кидається нам цілком в очи — из ёго

ми не дознаємось про живі типи, хоч автор — видно — и знає життя народне и ёго обстанови... А в друге — багато зашкодила авторови сама форма, в яку він окутав свої компонування. Той самий віршовий склад ёго повісток, щб ніби-то поетичній замаха нагадує, не давав авторови сили свої розправити, заковував живе слово немов якусь зброю чи панцир...

Умчався в'якъ епіческнхъ поемъ

И повѣсти вь стихахъ пришли вь упадокъ!

сказав Лермонтов ще в 1841 році. И ми тепер, більше ніж через 30 років, шануючи талан д-ки Соколовскої, одмовляємо їй сими словами на єї епічні повістки. Широкий розвой життя народного, що пересновано соціяльним підєанням и дождає реальної битописи — все се не мирить з міряною мовою, з епічним складом. Не достане епікови супокою, щб він художничо виразив життя те; а стане він напускати на себе супокой той — закує в кайдани свою думку, заморозить без холоду живе, гаряче слово... Не ті часи настали; ниці піднялися питання; не так життя переплуталось, щб виразити ёго розміряним словом... Минули епічні поеми, не здатні й віршові повісти: настали часи народного романа и повісти на основі щирого реалізму. Тим-то й мовою словесника, чим ширше й глибше захопить він постать громадского строю, в й буде простомова, жива и розмаїта, як розмаїте саме життя народне. И хто одкриє життя те в ёго справжнім виді, з ёго вѣрхом и сподом, з окола и з середини, з видним и потайним, хто намалює нам ёго реальними колорами, а до того ще й освітить громадским, спеціяльним поглядом: той и засягне собі слави художника, поета!

И. Білик.

ЛИТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАЇНСКА И ГАЛИЦЬКА.

III.

(Дальше.)

Може скаже хто, що діло не в именах. Як не назви, а усе таки ріжниця меж тим, що у Галичині звать Русь и що Россия, се-б то меж Україною и Галичиною з одного боку а Московщиною з другого — в. На се скажу, що, звісно, в, але коли вже обидва краї назвались одинаковим именем, то й се мусить що не будь теж значити. Здавна одна історія — котора потім одірвала тільки Гали-

чину у особий політичний союз — одна віра, котора мав таку силу у очах народу: се усе не могло ж остатись без послідків. Було б чудо, як би було внакше! Чи погано то було чи ні — друге діло, але історія народу руского йшла попереду так, що увесь край од Карпат до Волги був у живих федеративних взаєминах, а потім став централізуватись у два тіла політичні, з котрих одно, західне, прийняло у себе не тільки малоруске, але и білоруске плем'я, близьке до малоруского але и до великоруского, у которого формації воно прийняло не малу долю; — мало того, ся західня Русь, Литовска, почала явно йти к тому, щоб притягти до себе и політично Русь східню, — и з сієї дороги звернула тільки через союз з Польщею, котора теж — чудне діло! — не могла відirectись од того, щоб не завладіти усією Русью, західною и східною.*) Але з того часу, як за причиною попереду релігійною, а потім соціальною, київска Русь зачала боротьбу з Польщею, ролл централізатора Руси перейшла од Києва, Вільна, Луцка, Варшави — до Москви, и історія так пішла, що увесь край, де жив и живе тепер молоруский народ, не тільки не мав собі самостайности и центра, але навіть и зобравсь собі у купу тільки через централізаторський процес Московського царства, а особливе Петербурскої імперії, — та ще й не зовсім, бо Галичина одійшла у другу державу, а значить и у другі соціальні и культурні обставини. На дармо б ми хотіли одшукати для малоруского народу що небудь похоже на права історичні, на *Rechtscontinuität* корони ст. Стефана, св. Вацлава и т. д., про що так дбають у Австрії. Ми бачимо, що н. пр. Харківщина з Курщиною и Вороніщиною завжди були землями Московського государства. Чернігівщина, оддана своїми князями Московському государству, була у ёму до 1610 р., и ні відкіля не видно, щоб вона тим була не довольна з національного погляду. Тою же дорогою ишла у XVI в. за Глинскими и Дм. Вишневецким и наповнявшася тогді людом земля Лубенско-Полтавска. Так званий „смутий час“ у Московській державі одірвав лівобережню Україну од Москви, але не на довго. Уже сам Петро Сагайдачний, котрий ходив войною и на Москву, був готовий підти тєю дорогою, що пішов опісля Хмельницький. Сей послідній обернувсь

*) Майже у один час Казимір В., Гедимін и Семен Иванович Московский називались володарями Руси, а ще раніш и князі Владимира Заліського и Володимирого прозвались всея Руси. Так трудно було здержатись ідеї роздвоєння на землі, де географія и етнографія и історія тягла до союзу.

до Москви, як до землі рускої и православної, и хотів повернути до неї увесь руский люд аж до Люблина и до Карпатів. Як би те удалось, то може б Мала Русь (котра, замітим, назвала себе сама ще у XIV-ім в. Малою, як думаєм, з поводу переходу митрополита Петра у Владимир и Москву) може Мала Русь уся и получила б що либо похуже на историчне право, и мала б силу більш задержати свою політичну и національну индивидуальность. Але сталось не так, и сталось не тільки через „хитрость сусідів,“ — бо у исторії завжди причини осередні мають більш сили, ніж причини побічні — сталось так, що тільки те, що тепер зветься Чернігівською и Полтавською губернією, з Києвом та Запороже осталось у союзі з Московским государством під назвиском Мала Русь або Гетьманщина. На лихо ся Гетьманщина и Запороже мала більш воєнну, ніж гражданську конституцію, котра хоть мали у собі зерна добрі, але у цілому не могла годитись для життя у XVIII-ім в., у котрому у добавок козачина стала так явно вироджатись у панщину, що Катерині II. зоставалось тільки (як то видно з дуже цінної книжки Ал. Лазаревського о Малоросс. крестьянахъ у XVII — XVIII в.) приложити послідню печать, щоб ствердити по троху складавшуся крещачину. Коли Катерина II знищила Гетьманщину, народови, котрий одрїкся од гетьманщини ще за Мазепи, нічого було за нею плакати, а старшина була задоволена правами великоруских дворян. Про Січ Запороску теж мало хто думав, та, прочитавши безсторонне народні пісні про руйновання Січи, побачимо, що и у самих Запорожців не тільки руки але и язик не піднимавсь так енергично против „Москаля“ и особливе против „Цариці-матери“, як колись против „Ляшків-панків.“ А народ так и дося співа, що самі „Запорожці край веселий, степ широкий за-напастали!“ И за тієї самої Катерини, котра знищила останки автономії Малоросси, досягнута давня ціль руского люду, ще од часів Владимірових, — се-б то степи Ново-Россиі до Чорного моря одкрились для рускої колонізації. Натурально малоруский народ посу-нувся туди, але вже зовсім на другім праві, ніж у колишній Гетьманщині, та ще й перемішавшись и з другими племенами од Велико-русів до Греків и Німців. За тієї-ж Катерини, и упень на особім праві, з особенними обставинами соціально-культурними, прилучилась до братів и правобічнїя Україна з Подолью и Волинью. — Далі уже за Александра I. у купі з Варшавою прилучилась до Россиі и Холмщина з Підляссем. Так, після віків розділу, по шматкам зобравсь до купи майже увесь малоруский народ, — але без одного права власного, навіть без одного общого имени (дивись Записки о Южной

Руси І. п.), без якого почуття своєї національної самостійності, хоть и в не малою долею славних діл у минушому, з не малим числом індивідуальних одмін, з явно доказаними примірами потреби волі и самоуправу. У добавок зійшовсь до купи малоруский народ під державою, зложеною племенем братнім по мові, по вірі, племенем енергічним и колонізаторським, — и має общність и взаємини сучасно тільки на основі того права, того строю, который общій усій Російській імперії.

Серед таких то обставин складалась історія, література и культура Малої Русі. Кажу внять, що, кому угодно, може плакати на сю історію, може хотіти почати нову, — але поперед усього треба признати и зрозуміти факти, треба знати, при яких обставинах починати и вести далі сю нову історію. До половини XII-ого в. культури и літератури у Московській Русі майже не було. — окрім Києва города, который після татарского погрому був майже єдиним містом на усій Русі, де світилось моральне життя. З XVI-ого в. центром культури рускої стоїть то Київ, то Вільно, то Острог и Львів, то зпять Київ. Але тогді не знали принципу народности, бо не дбали про маси народу, — з моральних ідей яко чули тільки віру. Мова церковна панувала у літературі рускій, як и у воїх инчих, и під нею именно через те не розвивалась мова народна, бо церковна не стояла од неї так далеко як латинщина. Живучи серед то Білорусів, то Малорусів, маючи взаємини з Поляками, мова літератури рускої набиралась полонізмів, білорусизмів, малорусизмів, — але так мало удалялась од спільного усім трём Русям церковного язика, так мало зближалась з народною, що Москвич Курбскій міг без перепони переписуватись з Конст. Острожским, що патріарх Филарет читав вольно біблію руску Скорини, а Дмитрію Ростовському не треба було дуже переіменяти свою мову, щоб передставляти у Ростові ті комедії и драми, которі він було понаписував для київских бурсаків. Літературна мова западно-руска стала общою рускою, що в облегчило потім переход культури и літератури у Велику Русь у XVII — XVIII в. З XVIII-ого в. став народжатись патріотизм світський, замість виключно церковного; але и сей патріотизм з-разу не міг стати чисто-народним, — він був тільки державним. А як центр держави, до которой по шматкам прилучавсь народ малоруский, лежав у Великій Русі, то зближене літератури и культури рускої з красивими елементами потяглось до елемента великоруского; — се робилось так потроху, що Малоруси майже и не запримічали того;

а як и стали закримічати, то попередю не знайшли у тому нічого не-
 натурального. Так заложений був фонд тій рускій літературі и куль-
 турі у Роснії, кажу у Роснії т. є. у Роснійській імперії, и ви-
 ключаю Галичину зо всього того, що буду говорити тут, — бо Галичина, не
 попавши у XVII-ім в. у союз з Москвою, а у XVIII-ім в. не понавши
 у Роснію а одійшовши зовсім у друге політично-культурне тіло, не
 могла узяти долі у тому соціальному и культурному процесі, у ко-
 торий вступила Великороссія, Малороссія и Білороссія. Ся література
 de facto стала общою усій рускій Роснії и там, у нас, зовється просто
 русекою. И її то у вас звуть російською — а се б ще нічого —,
 а то й великорускою, хоть у ній узiali долю и Малоруси, давши,
 окрім маси мілких робітників, Дмитрія Ростовского (первого у Мос-
 ковщині живого писателя з духовних), Феодана Прокоповича (пер-
 вого тамже світского оратора и публициста з духовних), Богдано-
 вича (автора першої повісти, котору прочітала публіка у Роснії з за-
 нятною), Гнѣдича (первого, хто показав у Роснії правдивий клас-
 сицизм и перевод всесвітнього генія — Гомера), Гоголя — батька ре-
 алізму и живої народности у літературі російській, Остроградского,
 первого из руских учених, заробившого собі европейску репутацію,
 Костомарова, первого після Карамзина историка, которого окрім уче-
 них чита' з інтересом и публіка, — писателя, у которому небува-
 лим доси у Роснії робом скупивсь не тільки учений, публицист
 и артист, але патріот и космополіт и федераліст у двойному зміслі
 сього слова (союз и автономія). Правда, що сей процес літератури
 у Роснії усе більш одтягував її од мови малорускої, тогді як влі-
 яніє мови великорускої усе більш росло и росте, по мірі того як
 росте почуттє народности, — але я не думаю, щоб ті великі имена,
 которі я виписав висше, не занесли з собою у літературу російську
 и духу з часом и слова українского — се було б противунатурально.
 Та в усякому разі той процес, яким ишла література у Роснії, за-
 тяг з собою у обще моральне життє з великорускою освіченою гро-
 мадою и малоруску, — до того, що мова літератури російської
 стала не книжною, як для Галичан, але живою, матерією мовою
 для освічених шарів громади малорускої, як и великорускої. Ся жи-
 вость для нас, Українців, мови літератури російської піддержується
 тим неперестанним обміном колонізації між Великою и Малою Русью,
 которий не перестав з XVIII-ого в. и переміняється так, що колись
 то, як Малороссія була висше культурною ніж Великороссія, то и ре-
 місники (навіть єудострой, пильщики и селітровари, которих Петро Ве-
 ликий визнавав з Малороснії), духовні (од Петра до Блисавети не

було ні одного архиєрея з Великорусів у Великій Русі), співці і музиканти, живописці, чиновники, велика доля професорів (самостайня руска медицина школа у Москві з научним напрямком, у контраст старій Петербурскій німецько-практикантській, була заложена Малороссами Иноземцевим и Миклашевским) и т. д. іхали з Малоросси у Велику Русь; — а тепер се усе йде на виворот и йти ме так до часу більшого розвитку цолуденного руского краю, которе не замедлить наступити після нових желізниць и которому Українці мусять помогти працею науковою и артистичною. А найбільш чим піддержується живість мови російсько-літературної и для Українців, се те, що література російська у найбільшій долі своїй одвіча' на моральні жадання громади усїєї Россиі, — так що Українець, которий би заказав собі читати те, що у вас звуть чужою, для України, сусідяю и т. д. літературою, скоро став би глухий, сліпий и німий не тільки к тому, чим живе уся Россия, що має силу над політичним, соціяльним, економічним, моральним життем и України, але и к тому, що діється на усєму освіченому мирови, хіба б задав він собі праці читати массу книг и журналів французских, німецьких, англійских, — щб̄ завеігда діло трудне и доступне тільки дуже невеликому числу людей и то не у дуже великому розмірі*).

(Дальше буде)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІЯЛЬНА.

По виборах.

Результат виборів до Ради державної з сільської групи вишав в всхідній Галичині, винявши кілька округів, на користь кандида-

*) Розуміється, що задля недостаточного розвою власної літератури України не можуть обходитись без літератури російської, але так само ми, Галицькі Русини, не можемо обійтись без літератури німецької (а по крайній мірі польської); — однак з сєго еще зовсім не випливає, щоби література німецька (або польська, в котрій находимо також не одно имя руске) була спільна и Галицьким Русинам. Уживане иншої якої літератури єсть для нас всіх, так Галичан як и Українців, malum necessarium, од которого увільнитись тогді, коли розвинемо свою власну літературу и поставимо на рівний станок з другими. — Прям. редакції.

тів Рускої Ради. Поляки таким результатом зовсім зараповані: вони до остатньої хвили колисались в надії, що удасться їм, головню за помочю грошевої агітації, переверти або своїх таких людей або бо-дай не так зовсім їм неприявних. Відтак розводять тепер жалі та наріканя на свій неадарний komitet centralny, на Святоюрців та на помічників їх, Жидів. По другій же стороні в сферах Рускої Ради радість и триумф. Після нашої гадки обі сторони грішать зарівню: Поляки передше за багато оказували надії и довіря, Русини тепер. Холодно смотрячому ані результат виборів не міг бути зовсім не-ожидааний, ані не мож тепер надіятись надмірних наслідків того результата.

Єще в Маю сєго року розпочала Рада руска своє діланє яко центральний комітет виборовий. Звісно, Рада руска — се властиве ніщо ньше як консисторія, за котрою своїм архієрейским посланням станув и митрополіт. Руска Рада звернулась до руских священиків, над которими вона, мимо знесеня терна, введеном нових вжиттів конкурсних має рішущу власть. Чи ж дивувати, що в таких обставинах хто не ділав з пересвідченя, той ділав страха ради консисторского? Священики ж, при тім глибокім проділі, який є між польскою шляхтою а руским сільским народом, природно — и справедливо — найбільший мають вплив на селян-виборців. В загалі гієрархічна організація є дуже сильна, так що и у Німців в многих сторонах, помимо більшої просвіти народа а єдности народної поміщиків з селянами, клерикальні кандидати вийшли з урни — для чого ж се у нас не мало статися?

Другим фактором, переважившим побіду на сторону кандидатів Рускої Ради, були Жиди. В давнійших виборах до сойму кравого Жиди в великій часті служили інтересам польским, и не в одній стороні рішали вибір на користь Поляків. Тепер Поляки, собі на лихо, помимо того що в виборах міських до рад громадских вже сєго таки року Жиди велику оказали силу, відкинули союз з Жидами и побудили сих же заключити союз з Рускою Радою. Не помилилось, коли скажемо, що без помочи Жидів найменше половина кандидатів Рускої Ради була б перепаала.

Що ж против сих факторів: недовіря простого народа, гієрархічної організації и союзу жидівского поставили Поляки? Гроші и головню гроші! И справді, декуди, як в Ярославскім, де гр. Красіцкый мав перед другим тіснійшим голосованєм платити по 20, 30 и більше гульденів за один голос, гроші — на сором рускому народови — перемогли. Але по більшій часті, гроші лиш стілько вдіяли,

що придбали Полякам значні маєшности. Марно пішли декуди навіть тисячі! Як бо могли гроші позискати селям для такого поміщика, котрий передше пристрасним упором в справах сервітутових и многими иншими поступками стягнув на себе найбільшу їх ненависть?! Лише, панове, було оказувати любов и прихильність до того народа, було не жалувати для нього в потребі десятков або соток, то був би риг морально и матеріяльно підноситися; а ви тепер, коли его потребуєте, марно викидаєте тисячки, та тим лише деморалізуйте темних людей!

Додати треба, що и організація агітаційна Поляків була дуже лиха: вони не дбали про правибори; а коли кинулись до самих виборців, було вже за пізно!

Зваживши сі обставови, не мож ніяк признати, щоби побіда кандидатів Рускої Ради була тільки ознакою морального поступу явившогося в нашій народі, щоби вона таким ділом опиралася на твердій підставі. Вона є тільки результатом злучайних обставин: альянсу жидівського, лихой агітації на стороні Поляків, неутральности рядових властей (поодинокі урядники мимомого могли агітувати на одну або другу сторону) и т. п. При найблизших виборах, як би ті злучайні обставини змінилися, резульгат може бути зовсім инший!

Але не тільки ся обставина не дозволяє нам ділити радости великої часті нашої інтелігенції. Радости тої не можемо ділити еще за для способів, якими побіда уаискана, и задля того, що не можемо плекати тих надій, які многі в ою побіду покладають.

Головно причинився до побіди, як ми вже казали, альянс з Жидами. Очевидно, ми ані ніхто з інтелігенції рускої не маємо якоїсь кофессійної ненависти до Жидів, окрім, може, хіба деяких загорілих священиків. Але зі взгляду на наш варід муємо против такому альянсови як найострійше выступити. Як то, зі всіх наук чував наш мужик пересторогу: стережись Жидів, се найтяжші вороги твої; вони тебе и маству и здоровля и чести и щастя позбавлять, и тіло и душу погублять! И ледво зачав декуди мужик слухати сих наук, уинвати Жидів, аж нараз его пастирі, его отці духовні знов ему кажуть: на Жида голосуй, з Жидами тримай, рука в руку з ними йди, — и то декуди навіть не тільки против Поляків, але против своїх таки Русків а навіть и священиків! И се добра політика?! Доброю могла б бути така політика тогді, як би діло було тільки з рускою інтелігенцією, але насупротив нашого темного селянина и міщанина таке поступоване єсть

найбільшою деморалізацією, єсть гнєблєним обаламучуванєм нашого народа, гїршим майже єще н бїльше заслугуючим на догану нїж підкупство польських цанів, бо походить від тих людей, котрі темному народови повинні провідниками н вітцями бути.

Против лиху, яке союз з Жїдами наробив, треба би великих успіхів політики Рускої Ради, щобн в загалї наш нарїд навкористь з нових виборів. Не перечимо, що деякі успіхи можуть бути, але чи будуть вони такі, що стоять муть тої цїни, за яку їх осягнеться? Буде 15 руских послів в Радї державній на 63 всїх послів з Галичини. За Шмерлінга мали Русини 13 послів на 38, що було далеко користнїшою пропорцією; — а мали ми з того дуже великий хосєн? Треба ж зважити, що тогдї ряд був сильнїйший від нїжнїшнєго н мав бїльше добра до розданя нїж тепер. Тепер майже воє вже Поляки забрали, н лекше було тогдї, дати Русинам щось просто від себе, нїж тепер давати, відобравши наперед Полякам. И не треба забувати, що др. Земялковскїй єще єсть міністром н що теперїшнє міністерство, по воли самого цїсаря, має єще задачу перепровадити угоду з Поляками, щб навїть найзавєятїша неприятелька Поляків, Neue Freie Presse, признає. И треба зважити, що Земялковскїй не буде сам стояти в Радї державній, але буде за собою мати н партїю Поляків, навїрно численнїшу нїж руска делегація....

Можна надїятись, що Русини увискають знесєє патроната н ограниченє власти Ради шкїльної. Безмеречно одно н друге має велику цїну, але н се незаперечима правда, що одно н друге сталоє би н без наших послів. Рада державна не буде, як хибно деякі гадають, новою конституантою, котра нове урядженє даєть Австрїї, охоронить Русинів від Поляків законом о народностях, подїлить Галичину на руску н польську часть — сьму воєму самї вірноконституційні н міністерияльні органи заперечаютъ —, але займєся реформами законодавства, оподаткованя н т. п. Між таними реформами буде — вже й давнїйше заповідженє — знесєє патронату, яке нституційні духови часу зовсїм не відповідаючої. Але грубо помилитьсє той, хто гадати мє, що патронат перейде в руки євєнсторїї. Стремлїєм бо вірноконституційних єсть власти духовні насупротив свїтских державних ослабляти, а не скрїпляти. Так само єсли наша Рада Шкїльна красава буде зреформована — що впрочїм не в Радї державній а по просту в єормї розпорядженя станиєся —, то наступить се не для наших послів, але за для євєє євєнсталїї в обставинах Ради шкїльної н задля надзуживаня єєю єї прав.

Навіть и тим, щоби руска делегація була зовсім достойною репрезентацією нашого народа, не можемо потішитись. Поминувши бете, що тепер між рускими послами лише один єсть селянин, впрочім же нинішня руска делегація не дорівнює тій делегації, що була за Шмерлінга. Многі з ново вибраних послів до Ради державної були вже послами в соймі, и зовсім не оказали надзвичайних здібностей. Де єсть між нинішніми депутованими такий проводир як Литвиневич або такий бесідник, як Могильницький? Навіть чоловіка з таким впливом як Кузьмський не має!

Крім кандидатів Ради рускої и кандидатів Поляків виступали також яко кандидати на послів до Ради державної и Русини. Між тими Русинами були и мужі, знані не менше з своїх високих здібностей, з свого парламентарного такту, як и з найщиршого руского патріотизма. Ніхто, навіть найзагорільшій член Рускої Ради, не посміє закинути о. Качалу недостаток яких нибудь здібностей посольських або недостаток патріотизму, але мимо того агенти тої-ж Ради єще більше агітували против в'їму як против якому нибуді Полякови. Зависть слави, яку о. Качала має більшу ніж хто нибудь из світил Рускої Ради, страх перед єго діяльністю в Раді державній, котерийність и той фанатизм и нетолеранція, з якими именно деякі євьяченики кожного инакше мислячого раді б на кострі спалити, побудили виділ и деяких инших членів Рускої Ради виступити против єго кандидатурі, а иніші агенти тої-ж Ради, як и темні виборці, пішли безмисленно як сліпе орудє за приказом з гори.

На сором Русинам вибрали о. Качалу послом Поляки в чисто польським окрузі виборовім. Интелігенція Бохні и Тарнова, складаючяся з самих коренних Поляків а не з руских перевертнів, задивлюється справедливіше на руску справу. Не хибувало однак и там опозиції, именно польські мамелюки ставляли кандидатуру Пенговского, — але переважили голоси Поляків федералістів, вбравших о. Качалу яко федераліста. Безперечно однак становитце о. Качалу в Раді державній буде дуже трудне и незавидне, и не дасться передвидіти, чи щиро-руский патріотизм єго не прийде коли в колізію з волею и бажаннями єго виборців. Безперечно прикро о. Качалі приймати мандат від тих, з котрими не раз борбу вів и віроятно єще и буде мусів вєсти, а не одержати єго від тих, для котрих все жив и жєє, за котрих боровєє и боретьєє, для котрих не жалував великих жєєртв. Але муж, котрий стілько для свого народа вдїєє, може бути певний, щє всі щярі Русини, при всякій ріж-

ниці гадек, не менше, як коли б був на Русь від Русинів вибраний, стояти муть по его стороні з повним довіряєм. Ніхто не посміє гр. Гогенварту відмовити права говорити и за Німців, хотя его вибрали Словінці; зарівно ж ніхто и не сміє відмовляти права о. Качала говорити за Русинів, тим більше що за ним освідчилась дуже значна часть виборців руских. В имени тої меншости и в имени членних Русинів в цілім краю має право о. Качала промовляти и дальше и промовляти ме, сподівмоєсь, в більшу славу и з більшим хісном для Русь, ніж ті кандидати Рускої Ради, котрим удалося перемогти его при виборі у темного народа.

Д О П И С Ь.

З Золочева. (Руский язык в Золочівській гімназії). Дня 1. Жовтня с. р. отворено у нашім місті одно клясу гімназії. Дірігентом тої школи именованій п. Плахетко, учителем п. Малиновский, люде честні и вирозумлі, тільки язика руского зовсім несвідомі. Ясно, що Рада Шкільна, именуючи їх до тутешній гімназії, на язык руский уваги не звернула. Но що-ж робити, записалося на руский язык 17 учеників Русинів. Кому-ж повірити науку руского язика, коли у нашім містечку хіба де у церкві руске индивідуум побачиш? Але на всё Бог дав розум, и на се найшовся. Таже у тутешній головній школі учать де що по руски, учать кепско читати, писати, оповідають казку о когуті и ціє по польски, ба-ба учать навіть граматикн того язика, розуміється по польски, — але досить що учать. Отже ж пан инспектор шкіл народних тутешнійго повіта підставив свого любилиця пана Траута, того самого, котрий так красно учить рускогоя зика в народній школі, яко спосібного до научуваня того язика и в гімназії. Між тим однако, скоро розоміється про се чутка, розумні люде в сміх, згадавши собі польску потоворку такой о польській Марціні. Донеслося се и до п. директора Плахетка, а той яко чоловік вирозумлий и росудний, хотів сесю справу направити. Удається до місцевого руского сотрудника а катихита гімназьяльного, щоби обьяв науку руского язика, а сей для ратованя слави и чести гімназії помиме недостатку часу и піднявся. Но коли се діється, надходить віж тим много ожидає именованє пана Траута учителем руского язика. Пан Траут не тільки єсть з роду, походження и обьявів Поляком, але руского язика зовсім не знає, ба, можу ска-

зати з досвідченою певністю, він сам встидається своєї задачі у-
чить тільки по неволі. Як же буде навчати рускої граматики
той, який єі сам не знає, ба доси ще не вдив? Як може нау-
чити той рускої бесіди, доброго способу висловлення, доброї писовні,
який всього того нерозуміє, а якого вже тепер, заким ще науку роз-
почав, втім его власні ученики перевисшають и який на годні рус-
кого язика, з учениками Русинами по польски бесідує? Шкода тільки,
що руским катихитом при сій школі якого латинского священника не на-
именовали. А була б новомодна школа в напій безталанній Галичині,
яку би мож безперечно яко пам'ятник польского лихоліття в архи-
вах нашого краю заховати. — Ось таке діється у нашім польско-
жидівскім місті.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Результат виборів дв Ради державної в нашім краю, из сель-
ської групи, відбувших ся 5. (17.) с. м., єсть слідующий: 1) В виборо-
ровім окрузі Львів, Городок, Яворів вибраний кандидат Рускої Ради
крил. о. Яків Шведицький 249 голосами на 487 голосуючих,
Поляк К. Кржечунович одержав 209 голосів; 2) Виборовий округ:
Жолків, Рава, Сокаль. Вибраний канд. Р. Р. др. Амвросий Янов-
ський при другім голосованю против п. Поляновскому, польскому
поміщяку; 3) Перемишль, Бірча, Мостиска — вибраний при другім
голосованю канд. Р. Р. крил. о. Антоній Юзичинський против
гр. Тишковекому; 4) Бережани, Підгайці, Рогатин — вибраний при
другім голосованю Поляк, ц. к. повітовий судя Лукасевич, про-
тив канд. Р. Р. крил. о. Павликову; 5) Тернопіль, Збараж, Скалат —
вибраний канд. Р. Р. Иван Наумович 220 голосами против о.
Стефану Качалі, котрий мав 150 голосів, а в Збаражі и Скалаті
більшість голосів; 6) Золочів, Перемишляни — вибраний канд. Р. Р.
Юліян Геровський, ц. к. конципієт в фінансовій прокуратурі
269 голосами, польський кандидат федералієт Третер отримав 154
голосів; 7) Ярослав, Цішанів, Любачів — вибраний при другім тіс-
нійшим голосованю гр. Ян Красіцький против канд. Р. Р. крил.
Антонію Добрянскому; 8) Терєбовля, Гусятин — вибраний канд.
Р. Р. о. Игнатий Галька против угодному кандидату о Іоану
Білвєскому; 9) Броди, Камінка — вибраний канд. Р. Р. о. Игна-
тий Красіцький; 10) Бучач, Чортків — вибраний канд. Р. Р.

о. др. Гавриїл Крижановський против Поляку-поміщика Ник. Волянському; 11) Заліщики, Борщів, Городенка — вибраний в тіснійшій голосованю селянин Федор Гайдамаха против Полякови Іочу; 12) Коломця-Снятин вибраний 298 голосами канд. Р. Р. о. Иван-Озаркевич; Русин-угодовець п. Кашевко мав 116 голосів; 13) Станіславів, Богородчани, Надвірна, Тлумач — вибраний канд. Р. Р. о. Алексій Заклинський против угодовому кандидату о. Харкевичу; 14) Калущ, Бібрка, Долина — вибраний канд. Р. Р. о. Антоній Петрушевич; 15) Стрий, Жидачів, Дрогобич — вибраний канд. Р. Р. о. совітник Василь Ковальський; 16) Самбір, Рудки, Старе Місто — вибраний Русин Лукія Кривіцький, ц. к. прокуратор судовий в Самборі; 17) Снянок, Березів, Ліско — вибраний Поляк ц. к. совітник Едвард Гневощ против канд. Р. Р. Володим. Бучацькому. — В західній Галичині вибрані окрім одного Маура-селянина самі Поляки з интелігенції, між ними в Бялі-Живцю міністер др. Земялковский. Таким ділом вибрано 15 Русинів, и 12 Поляків.

Коли альянс з Жидами кандидатам Рускої Ради в виборах з сільської групи дуже придався, Жиди з помочи Русинів при виборах з міст не мали жадного хісна, хотя Руска Рада дуже ревно агітувала за ними, як н. пр. в Городку, де самі крилошане о. Павликів и Шведицькій поїхали в агітаційних послугах для рабіна др. Левенштайна. Жиди ставили 7 кандидатів в містах, однак з тих лише двох вибрано, и то в таких містцествостях, де и без Русинів вибір Жида був запевнений, именно в Бродах-Золочеві (др. Ляндав) и в Коломиї-Бучачу-Снятині (др. Генісман). В прочих містах велика часть руских виборців не хотіла слухати Рускої Ради, и Жиди — хотя з дуже значними меншостями — перепали. Вибрані в всхідній Галичині: У Львові міністер др. Земялковский и др. Франціщок Смолька; в Перемишли-Городку др. Алекс. Дворский; — в Стрию-Дрогобичу-Самборі совітник судовий Мадиевский; — в Тернополи-Бережанах проф. др. Евсебій Черкавский; в Станіславові-Тисьменици др. Игнатий Каміньский. В західній Галичині вибрані: Русин-федераліст о. Стефан Качала (в Бохні-Тарнові против Полякови-централістови Пеніовському), др. Дунавский, Кор. Бартошевский, др. Вайгель и др. Зиблікевич.

Позаяк з більших посілоостей в Галичині вибрані будуть самі Поляки, класифікація послів після народности буде слідуюча: 16 Русинів, 3 Жидів и 43 Поляків. Як угрупуються послі після політичного становища, ще не знати; стілько єсть певно, що оба Жиди

належати муть до централістів, більшість Поляків під проводом міністра Змялковского також до централістів, а так само кандидати рускої Ради. Як то буде виглядати, коли Поляки-мамелюки з др. Змялковским и Русини кандидати Рускої Ради будуть належати до одного сторовництва и голосувати разом — се річ цікава.

В инших краях коронних доси централісти мають значну більшість, хотя федералісти (Славяне и Німці) в загалі утрималися з своїми кандидатами в своїх округах. Чи всі фракції противцентралістичні, а именно Чехи, вступають до Ради державної, ще не звісно. Важне діло, що між вищими федералістами вибраний від Словенців бувший міністер Гогенварт, муж з великими здібностями політичними и ораторськими, а притім стоячий в близьких відносинах до найвисших сфер, котрий навірно стане першим проводирем аяціцентралістів. Німці централісти, котрих корифеї за часів міністерства Гогенварта не могли ніколи в парламентарних борбах віднести над ним побіди, вже тепер зо страхом гадають о его виступленю на переді опозиції.

НОВИНИ.

— **О. Качала**, по поводу свого вибору в Бохні и Тарнові на посла до Ради державної, отримав від Русинів кількох сторін края гратуляційні письма и телеграми. Телеграма від Русинів Тисьменицких єсть слідуєча: Вп. о. Качала в Шельпаках. Широко по за сторони родинні розляглася в семьї славянській слава праведного Русина! — Приносимо Вам почесць належну и уважати будемо Вас всюди и завжди за нашого найсильнішого заступника, за найлучшого сына Русин. — Родимці з Тисьмениці.

— **Кандидатура о. Баревича** на посла до Ради державної. О. Тома Баревич, директор гімназії Дрогобицької и давнійший посол до Ради державної в Відні, згадуючи любо ті часи, де то. послуючи в Відні, и грошакки брав и значіне мав и изпит на учителя гімназьяльного докінчив, захотів и тепер послом стати, и не зважаючи на те, що сама Gazeta Narodowa, давнійша его союзничка, тепер відказала ему всяких здібностей політичних, нуж пустився до Самбора зискувати для себе виборців. Дня 5. лат. Жовтня виступив там перед не дуже численно згромадженими виборцями. Головна теза его бесіди то *jedność i całość Polski w dawnych granicach*. Самі Поляки мусіли сміятись, коли пан директор старався з исторії (!) виводити, що руского народа жадного не ма, а єсть тільки польський, котрий тут на польській землі своїх прав добиватись повинен. Се не перешкождало однак о. Томі зовсім називати себе Русином. Одвітуючи на интерпеляцію, що гадає о руско-польським и німецько-жидівським питаню, меж иншими сказав: *Имя Русин є то назва німецька, походяча від німецького племени Русів, замандрувавшого в землю славянску, де жили Поляке або Поляки, — и ті, котрі прийняли обряд*

грецькій, почали зватися Русинами, котрі ж обряд латинський, лишилися и та далше при имени Поляків! Від сеї ріжницї в обрядї и вірі настали аж до подїлу Польщі, війни релігійні и обрядові, але исторія не викazuje ані одного злучаю, де би між тими двома сторонами заходили суперечки о права народні. ріжницї народности не знав ніхто! Мова руска є тільки *parzeczem gzeszypolpolitėj polskiej*!! — И такими нісенітницями, в котрі вже навіть більша часть Поляків не вірять, а котрі пана директора гімназьяльного, маючого претенсію не тільки до просвічености але и учености, ставлять навіть понизше его власних учеників, бавив о. Тома своїх слухачів далше, — та видко не дуже, бо польський поет-фантаст Корн. Уейський, виступивши по нім, зискав собі далеко більшу симпатію, и кандидатура о. Баревича зробила нужденне вїяско. Видно, елика *Polaków ślawiańskiego obrządku*, робивша в своїм часі тільки крику, вже вигасає, не находячи навіть и у самих Поляків ані симпатїї ані поважання.

— **Бібліографічні вісти.** Уже четвертий польський поет взявся до перекладу безсмертних творів Шевченка на язык польський. Три перші поети були: *Władysław Syrokomla* (*Ludwik Kondratowicz*), *Leonard Sowiński* (сі два и своїми оригінальними творами займають знамените становище в польській літературі) и *Gorzalczyński*. Четвертим поетом єсть *Grudziński*, котрий видав сего року збірник своїх поезій — оригінальних и перекладів — в Кракові. Польска критика згадує з похвалою за сей збірник, а именно підносить переклади з чужих языків, меж которими єсть кілька и з Шевченка, и. пр. Тополя. Се рідке зъявище в польській літературі, щоби в короткім протягу часу аж чотирех передкладчиків знайшов один поет, и ще тим особливше се зъявище, що сей поет в загалі дуже неприяно обертався до Поляків

Ще раз просимо наших ш. передлашників, як ших, котрі не надіслали доси належитости за IV-ий квартал, так особлив й ших, котрі и за давнійші квартали нам вще сушь винні, щоби всю належитість прислали нам як найскорше, бо ми задля ненадісланої нам вще доси передлаши від многих наших чашашелів находимось в дуже прикрім положеню. Позаяк бо „Правда“ всі кошты оплачує гошовими грїшми, що правильне видавництво ві лиш шогді єсть можливе, коли й всі передлашники правильно надсилають свою належитість. Ми доси удержували наше видавництво навіть власними жертвами, одяк дальших жертв поносити не зможемо. Доля „Сарахануда“ и „Учителя-Ласіówki“ оказує, як шрудно в шваєршнім часі, при надзвичайно піднесених цінах друкарских и паперу, утриматись редакціям часописьм. Тим шруднійше се „Правді“, котра ні з відки не мав ні найменьшої підмоги. Надїємось проше, що наші чашашелі и всі прихильники нашої справи не схоплять нам діло наше робити на далше дуже шрудним або й неможливим.

Одвічальний редактор: Др. Олександр Огеновский.

З петашні Института Статистического.

Виходить випу-
скам в 2 аркуші
1. (13.) и 16. (28.)
вождого місяця

ПРАВДА

Редакция в Адмі-
ністрація під ч.
12. улица Оссо-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 згр., на пів року 3 згр., на чверть року 1 згр 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсертати) платиться по 5 кр. в. а. від одной стрічки дрібним друком — з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщеня.

Ще раз просимо наших ш. передплатників, як ших, ко-
шті не надіслали доси належистости за IV-ий квартал, шак
особливе й ших, кошти и за давнійші квартали нам ще сушь
винні, щоби всю належистість прислали нам як найскорше,
бо ми задля ненадісланої нам ще доси передплати від мно-
гих наших читашелів находимось в дуже прикрім положеню.
Позаяк бо „Правда“ всі кошти оплачує готовими грішми,
шо правильне видаваня ві лиш щоді встать можливе, коли
й всі передплатники правильно надсилають свою належи-
шисть. Ми доси удержували наше видавництво навішь влас-
ними жертвами, одна ко дальших жерств помосиши не зможемо.
Доля „Сирахопуда“ и „Учителя-Ластівки“ оказує, як шру-
дно в шаперішнім часі, при надзвичайно піднесених цінах
друкарских и шаперу, ушримались редакціям часописьм.
Тим шруднійше се „Правді“, кошти ні з відки не мав ні най-
меньшой підмоги. Надіємось проше, шо наші читашелі и всі
прихильники нашої справи не схоплять нам діло наше ро-
бити на дальше дуже шрудним або й неможливым.

Письмо шакє, як „Правда“, шошребує, щоби видавництво
его було досташочно забезпечене, найменьше 400 правильно
платячих абонентів. В нашім краю буде виравді и два рази
сшілько людей однакої з нами гадки, але, щоби народне діло
ушівало, не досишь бути народовцем в серци — шреба ще
и діл. Шо видаваня сшільного органу встать коначною шошре-
бою, сєго доказувати не будемо. А шо 50 кр. на місяць або
мало шо більше над 1½ кр. на день не в видашком немо-
сним, се шакож не дасться шаперчши.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

ВАДИМ.

Волхва старезная,
Тихобережная :

Ти що Нов-гóрод під серцём носила
И повивала и прокормила ;
Аж пинним цвiтом свободи розцвiвся
На вольнiй землi !

Скажи, де мiсто, де люде подiлись,
Що по зарiнку муйскóму¹⁾ сидiли,
Богатi в славу и волю и силу —
Новгородцi ?

Де стовп Вадiма, вiча²⁾ твого дзвони ?
Грiб святий Марти³⁾ у городi твому ?
Твовi свободи святинi хорони —
Де дiлись вони ?

Не ма' преславного стовпа
Вадима ; и дзвона вiчовóго
И Марти грóбу тут не ма',
Сободи гóрода старого
Не ма' и слiдiв.

Новий той Новгород клячуть
И славослiвють свого пана,
И під пам'ятником лежить
Тисячелiтного⁴⁾ владаня
Руских синiв :

¹⁾ Волхов або Волхва — рiка.

²⁾ Ильмен або Муйскó — озеро.

³⁾ Вiч, вiче — сойм всенародний.

⁴⁾ Марта Борецка, остання посадиця Новгорода, що обороняла мiсто против царя Ивана Грозного ; — по упадку мiста р. 1570 її страчено, люд вирiзано и витоплено, а мiсто зруйновано.

⁵⁾ Тисячелiтний пам'ятник истнована рускоi держави находится в Новгородi его поставил ряд московский.

Що хвиля люта принесла —
 И від Муйскá по Чорне море
 Щитом червоним⁶⁾ устлала
 И залила степі и гори
 Слави борців.

Пропало за віками всё —
 И руска кров пішла в могилу.
 З грізного владання свого
 Нам тільки прізвище лишила
 Святой Русі.

И та пропаде — и загине
 Колись и памятник єї —
 Одно лиш вічне, добрий сину:
 Се память про богатирів
 Народной чести и свободи
 Из роду в роди.

Взбрєніли ріки незнаних країв,
 Спустили у море щоглистих змиїв⁷⁾;
 Звізда страшна на небі встала,
 Русу косу розчесала,
 День судний наспів.

А в Новгороді радоньку радять;
 Радоньку радять — ніщо не врадять;
 А хоч и врадять -- не буде добре,
 Не йдуть боротись з Русом хоробро,
 Хліб - сіль виносять,
 У князі просять
 Над Новгородом великим.

Муйскó холоднее, мутне, глубоже,
 Чому не вирнеш из свого нутра
 Преславних дідів, хоробрих батьків
 На оборону іх Новгорода?

⁶⁾ Щит червоний — носили Варяго-Руси

⁷⁾ Щоглисті змиї — щогла — машт; змиями називали Скандинавці свої байдаки.

Не має нікого
 У місті живого —
 Не дбають діти вже твої —
 И розійшлися у ярмі
 В ярмі у Рюрика чужого,
 Котрий желізом поєднав
 Славян —
 И свободу закував
 В кайдан.
 Тихо, тихо як на дні у морі,
 Нівгородці мовчки бють поклони;
 Рюрик множить повні комори,
 Воля тут не сниться вже нікому.

Но хто се, хто се в Новгороді
 В дзвін бє вічовий?
 Хто то кличе Нівгородців
 В раду сам блідий?
 Лице єго як сонце ясне
 В половині дня;
 Щят як місяць повний, красний,
 Одіж золота.
 Колчан⁸⁾ скрізь плечі перевісив
 Повний добрих стріл,
 У руці суліця-сїса,
 Меч огнєм горів.
 Хто се, хто се в Новгороді
 В вічовий бє дзвін?
 Хто то кличе Нівгородців
 В раду? — се Вадім.
 Се Вадім, душа цілого
 Новгорода:
 То краса віку дільного
 Непорочная.

Відколі вільні Словени
 Скликали Варяг

⁸⁾ Колчан — сагайдак.

На князів собі, він гине, —
 Гине на муках.
 Годі бо єму стерпіти
 Ганьби и ярма
 Свого міста — й визволити
 Пре его душа
 Свій народ, свою родину
 Від князів чужих,
 И тому він дзвін бе нині,
 В раду кличе всіх.

Скликав, станув по над всіми,
 Очи занялісь,
 А уста у слід за ними
 Річю залились,
 И могуче волі слово,
 Голосне мов дзвін,
 Пронеслось над містом новим,
 Грянуло як грім :

Новгородє старий, сліпий,
 Колись могучий и сильний,
 Колись багатий и свободний,
 А днесь невольнику голодний!
 Скажи : чи ти на тее звав
 Собі князів сюди з за моря,
 Щоб князь из тебе шкіру драв
 И упивався нашим горем?
 Чи ти на те святу своббду
 У себе пишно викохав,
 Щоб віче вольного нарбду
 Варяг розбійник зневажав?
 Щоби его желізна рать
 Панами розжилає над нами,
 И розтлівала нам дівчат
 И звала нас Русі рабáми?
 Новгородє старий, сліпий:
 Чи ти не бачиш сором твій
 И не удáриш в вічовій,

Не встанеш за твою свободу,
 За честь и славу твого роду?
 Прокиньтесь вольнії Славяне!
 Устаньмо дружно, всі а всі,
 И Русів проженім поганих
 Аж там, из відкіля прийшли!
 И воскресім мечами волю,
 Допоки можна, доки час!
 Геґ! нині або вже ніколи --
 Ходім, свобода кличе нас!
 И загула громада, зашуміла,
 З усіх кінців сталь мстивая блищить,
 Неначе з ўлія роя пустило,
 Весь Новгород на Вёлхву спішить.

А на Вёлхві тій у замку
 Рюрик пробуває --
 И од вечера до ранку
 Добрий мід співає

Біля нёго все Варяги,
 Вікінди⁹⁾ співають --
 И Берзёрки¹⁰⁾ бісноваті
 П'яні гуляюць.

Зашуміло берегами,
 В замку дали знати,
 Що прийшли Новгородяне
 Русів проганяти.

Ой як крикне Рюрик сміло
 На своїх Варягів:
 „Боровім, що тільки сили,
 Владу Скандинавів!“

Ой як крикне Рюрик сміло
 На свою дружину --

⁹⁾ Вікінди — морські хижакі.

¹⁰⁾ Берзёрки — п'яні одчайдушні, що трохи не голі йшли до битви
и п'яні медом и здостею в щит свій-жусали.

И Варяги поле вкрили,
Котяться на ринок.

А на ринку на майдані
Рюрика чекали
Новгородські Славяне —
Битву розпочали.

Чи то грім горячий поре
Величезну хмару?
Чи прорвало беріг море,
Котить на люд кару?

Ні то грім горячий поре
Величезну хмару,
Ні прорвало беріг море,
Котить на люд кару;

То Вадім кладе в покоси
Ворогів, рубає —
Аж тут Рюрик огнекосий
Вадима витає :

„Богатирю ти славянський,
Змірайся зо мною!“
Вивива мечем норманским,
Бе о чорну зброю.

Щит єго блищить як місяць,
Що криваво сходить,
Чорний шолом, чорна спіса,
Сам як ніч надходить.

„Богатирю, доля наша
На жалі сталенім;
Згину я — ми слуги ваші,
Згинеш ти шалений —
Бийся добре — тямте тоє,
Ви Новгородяне,
Новгород зроблю слугою,
Буду вашим паном.“

Піднялись — заклекотіло
Мов дві хмари чорні,
Грянулись тілом об тіло
Молодці моторні.

Бються — оба війська стали
 И кінця чекають.
 Давляться — а з уст ні пари
 З ляку не пускають.
 Лиск за лиском — грім за громом
 Далеко лунає —
 Сила силу боре й ломить,
 И перемагає.
 Ще хвили́на и — мов ясень
 Бистрою рікою
 Гір звалений перед часом —
 Ляг Вадім у бою.

Горе, горе!

Однісінька душа, що душу мала,
 За весь той Новгород гнилий
 Остала свою комору —
 А з нею и душа Словен пропала
 И полетіла в духів край благий,
 За Лукоморе.¹¹⁾

И здвиг Словенів занімів
 И виперся думок про волю;
 А дзвін, дзвін вічовий зомлів
 На вид підданства и неволі.
 Люд вдарив поклоном князеви
 И Русинів прозвавсь рабом¹²⁾,
 Однак пам'ятник тому дневи
 Поставив в місті — колись — своєму.

И дого, довго стовп Вадіма
 Стояв на місці вічовім
 У пам'ять вічну Славянина,
 Котрого заколов Русін.

К. Н. Усшилович.

¹¹⁾ Лукоморе. Славяне рускі вірили, що душа, розлучившись з тілом, иде десь за Лукоморе — може глухоморе — и там пробуває.

¹²⁾ И Русинів прозвавсь рабом — „Я русский“ значить тільки що: я підданий Руса.

АНІЛЬКА.

Повість Осипа Корженєвського.

I.

Анільці було літ шіснайцять — але Анілька родилася в Греції, тож и серденько ві доріло хутнісько під проміннями сєго сонця, яке освічувало ві колиску. Анілька була вродлива. Ще ніколи не обвівали легесенькі мушлини складнішої стати; ще ніколи не спало круче та лискуче волосє на білійші и повнійші рамена. Не пшалося вона румяненьким личеньком, ні то коралєвими губоньками; де вже, ві личенько було бліде, однак гожі ві черти, чарівнича и виразиста усмішка, каре око, повне віразу й життя, дуже складніи природні обороти, солодкий, проникливий голос, всє се вязало за першим поглядом серце и очи, розум и виобразню, и робило з неї справдешню чарівницю, яка-б навіть зьуміла оживити такі чутя, що іх стяв вік або пересіченє. Анілька співала. Єї спів був живий и звучний. Складна єї рученька уміла из струн бандури, видобувати солодєнькі звуки, однак в єї голосі достерігалася якась могуча хіть, коли співала про любов: єї личко блідніло, устєнька синіли, рука на струнах тремтіла, а око перебігало майже погордливо сих мужчин, що були добкіль неї, наче-б єї слабі и безсильні истоти не зьуміли вколисати бурю єї серця.

II.

Єї отець, князь Дмитро, був багатір на цілі Ясси. Вже від кількох літ покинув російську службу, але мав ще у царских війсках свояків, котрі там стояли на високих щєблях. Дім єго, що стояв на одшибі, був просторий и гарний. Двери від єго саль, освітлені рясним світлом, відчинялися для всіх заходців. Сердєчне стисненє руки вітця, привітна усмішка дочки, осміляли всякого гбєтя, кєтрого ждало богате угощенє, пристойна веселість и вид найгарнійшого на світї сотворія. Місцеві урядники, волоскі бояри, грецькі кушці, одні за для холодних сорбетів, другі за для протекції, инші знов за для вина, а всі за для баченя, розмови и усмішки Анільки, заходили так часто, як тільки се дозволяла чємність и принятї в домі звичаї. Всі ії почитали. Чи то пересувала вона нищєчком свою легесеньку ніжку по богатих коверцях, чи кинулася понадно на софу, підносила в гору головку и очиці и буцім би призадумувалась, чи бұдьто від

нехотї станула перед великим зёркалом, відгортала з чола свое густе волосє и подвоювала свою чарівничу постать для очей, щб жадно хотїли її бачити: старї й молодї, убогї й багатї гнали за нею поглядом и серцєм, и не один укританий вздох сконав на несміливих губах. А прецінь серце Анїльки було свобідне. Посеред сїї рїзно-родности природи, черт и обичаїв, ні одно имя, ні одно лице не встрягло в її мисли. Може, не бачила вона в нічних очах виразу правдивої и глибокої пристрасти, яка-б трафила до її серця, котрого поряв застрашав старших а робяв несміливими вертких молодїків.

III.

Кінчився Май! Город князя Дмитра яснів всілякими понадами весни. Газони вилискувалися оксамітом зелени, рожї окружали клумби, горохівники и ясніни розенлали пахоці, а тепло, підносячи житє и пристрасти, втискалося навіть під тїни дерев и наповняло світлицї. Двери мармурної салї стояли розтвором на виставу, що була обставлена найрїдшими и найкрасчими квітами. Помїст з чорного и білого мармору пожерав вже до решти погасаючий сквар. Білі стїни марморизованї в рожеві та золотї жилочки украшали зеленбарвні віконні запїни, повязанї білими шнурами, від котрих звїшувалися багатї кутаси. Була то цілком відрубна саля и не мала жадної стичности з иншими світлицями, без жадного вікна, а тїльки відчинялися великі дївери на виставу, впускали світло и повітре, переповнене запахом тїсяча квітїв. Розкішний отсей закуток про скварні часї не був заставлений безпотрібними мєблями. Тїльки вигідні и гарні софи стояли попід стїни и зазивали до випочинку. На одній з них супротив дверей лежала Анїлька. Біля неї стояла бандура, на землі книжка, котру задрїмавши опустила. Її постава була скромна й принадна. Маленькі ноженята, стисненї тонїськими черевичками, ледві що вказувалися з під її білої и леговької сукні, яку стягала широка перєпaska з блакїтного оксаміту, мережена золотом. Волосє незіпнуте гребінєм спадало на її лоно — красна як ангел, а спала смачно и тихо як дитятко.

Перед дверима салї вказався молодий війсковий. З знамен був він полковником, хотя сей ступїнь здавався за висбкий на його лїта. Він підїшов ближше, зглянув спячу Анїльку, хотїв відїїти, однак зиркнув ще раз и задержався, Спершися о двери и затримуючи в собі віддих стояв довго, хотїв знов відїїти — и підїшов ближше. Тихо ступав по марморах, тиснув до боку шаблю и стримувався що хвила. Був то російський офицер. Шляхотні черти його лиця вка-

зували на грецьку порόδку. Карі очи, крихітку запалі, однак повні жару, вліпилися в личко Анільки. Густе волосся гороїжилося на скра-
нях. Не був великого росту, однак ціла його постать повна життя
и виобразованя. Спершу перебігла усмішка задоволення на вид
стільки понад по його губах, але чим більше він вдвлявся, тим біль-
ше висловляло його лице. По хвили приклонив голову, затопів руку
в густі кучери свого волосся и так попав у глибоку задуму. Чи га-
дав він може вимірити сю пропасть, яка їх відділяла? Чи хотів
з легонького зворушення єї усточок дізнатися, чиім ім'ям єї мислоньки
у снах ся грали... Чоло його щораз більше морщилося, брови зсува-
лися — а хто б його у сій поставі побачив, взяв би його за мужа,
якого непокоїть заввсть и який вагався, чи має простити чи уда-
рити. Так простояв він пару хвилин — нараз, наче-б проснувся,
укляк тихо, поцілував берег єї сукні и вийшов на пальцях.

IV.

Ставало вечеріти. Під розлогим каштаном сидів князь Дмитро,
а дим з його люльки розходився по повітрю. Ёго окружали вже роз-
маїті особи и вели поважну річ. Здалека вказалася Анілька. Золо-
тий гребінь спинав єї коси, що йно розцвила рожа красувалася в єї во-
лосю. По білій сукни закинула легіську гречинку з зеленого шовку,
обшиту ооболями. Ледві помітний румянець виступив на єї личко:
так її покріпив смачний сон. Росла, легка и жива підійшла вона
на дүх до вітця, а склонившися гостям з усмішкою, поцілувала його
в чоло. Старець обняв дочку, а око його думило єї принадами. Ма-
лий мурин, що подавав люлькї, подав низький табурет. Анілька всіла
при ногах вітця, оперлася о його коліна и прислухувалася роз-
мові.

— Можна тобі пожелати, княже! — сказав хтось з присутних
по грецьки. — Твій віхованок посунувся високо.

— Вже ж то тіпуса — одвітив старець — може коли при-
дасться вітчині.

„Чогож то так високого доступив Юрий?“ -- запитала Анілька
и обернулася крихітку до вітця.

— Є полковником у царській гвардії — одвітив князь. — Але ж
нічого мені за нього не кажеш ... чи-сь його не бачила?

— Або він тут?

— Вислав-ем його через город, щоб ты саму зайшов. Я був
цікавий, чи його спізнаєш.

— Я спала. А де-ж він?

— Якось ёму ніяково. Переходиться між липами и мабуть сам один.

Анілька схопилася, а швидша від лані побігла привитати Юрія. Хто був Юрій, про се не знав ніхто. Одні мали ёго за далекого свояка, другі за сироту незнаних родичів, котрого знайшли на острові Хіос. Знали тільки, що він в домі князя Дмитра виховався и що князь ёго дуже любив. Анілька була ще дітиною, коли Юрій відїхав до Петербурга, а вступивши в службу посунувся через пильність, відвагу, заслугу, а по части и через заслуги свого опікуна незабором високо. Перед двома місяцями отримав коменду над кінним полком и відсланий був до війська, яке на той час на Волощині стояло. Анілька ёго майже не пам'ятала; він же мав все на гадці дитя вродливе однак пристрасне, котрого образ вязався зі всіми wspomинами ёго молодости. А хотя ёму опісля не раз її описувано, все-ж такі радилася ёго виобразня пам'яті и Анілька зістала все в ёго мислі дітиною. Як же він не здумівся, коли її побачив. Юрій не любив ще ніколи. Ёго душа проснулася напрасно на вид такої красі, а грецька кров заграла в ёго жилах. Не був він з тих молодців, які вже пережилися. Хотя ёго шукали и надили, хотя він подеколи и піддавався, все-ж такі не пустився він на розпустне и бездільне житє. Пам'ять на вітчину, якій він сподівався придатись, потреба позискання ласки и милости царя Александра, до котрого ёго серце носилося з тайною надією, зробили ёго роботящим, пильним, учащимся все свого ремесла. Се вратувало ёго серце и заховало свіжо и молодо ёго чутя. Коли князь ёго запитав про Анілку, він прокинувся в рівнодушного и одвітив, що Анілька змінилася, а видумавши собі болїголов з подорожної втоми, пішов у тїнь височезних дерев, щоби втягнути свіжого повітря, яким би міг покріпитись.

V.

Там ёго застала Анілька. Юрій не проходжувався; він оперся о велике дерево, перевісив назад голову и видівся у глибоке склепине повязаних з собою галузок, крізь яке видінівся подекуди чїстий блакїт неба. Глухий та легкий шопїт листя годився з ёго маяченнями и подвоював ёго тугу. В ёго душі завязалася дивна боротьба, а якийсь непонятний голос нашептывав ёму безнастанно имя Анільки. Коли так стояв и маячив, спала нараз тонїська кустиночка, пахуча и мов сніг біла, на ёго лице и закрила ёму очи. Він схопився наче пострілений, згорнув з очей павутинну заслону, а о чотири кроки

від себе побачив... Анільку. Приязний вираз оживляв її погляд, добротлива усмішка украшала її гарні губоньки. Вона простягла до нього дрібнесенькі рученята, неначе ждала, доки він не прийде и не кинеся в її обняття. Він однак стояв непорушно: дивився на ню довго мовчки, буцім то не вірив прояві, яка полонила його очі. Помішана такими прийомами згомонила вона лагіденько: — Юрій, чи гнівався, що я виросла? — На її слова, що понеслися до його грудей, він закрив собі очі тоюже такою хустиною, а коли вона приблизилася, коли положила ручку на його раменні, він, начеб лким тягаром придавлений, подався и зігнув коліна.

Анілька піднесла його, подала йому обі рученята, а він пригортав їх до уст и до серця. Однак її личко посоловіло, легонький румянець радощів, яким його привитала, щез. Чим більше блідніло її личко, тим дивніш роз'яснювалися її очі. Вона дивилася на нього тим проникливим поглядом, в яким пробивався ціла будучність... а отся хвиля заплутала обі її душі, повні жару и сили, але не висудила їм радощів. Були вони вже в поблизу вітця а все ще йшли мовчки. Вид старця, котрий на них споглядав вдоволений, вид чужих осіб, котрі його окружали, опамятав їх, вирвав їх з кругів далеких думок, котрим ще недоставало форми, хистких наче хмарки, що пливають до сходу сонця, и озолочені тільки спологка сонічком, котре не обявило ще свого личенька. Анілька сіла на давнє місце при ногах вітця. Юрій став перед нею, а коли старець спитав: — чи ви пізналися? — вони зглянули на себе. Той сам був вираз в обох на лицю, однакова усмішка на устах, повна вимови, повна щастя, повна безнадійности в її тревалість.

VI.

Минуло днів кільканайцять. Анілька сиділа при ногах вітця и наслухувала його тяжкий віддих. Перед нею стояв Юрій и дивився на бліде лице старця, частійше однак на лице дочки, котре ся до нього з любовю и смутком обертало. Не в гостинній и повній сали проводив дні князь Дмитро, не під улюбленим каштаном минали його вечори; замкнений в спальній комнаті, прикований немічю до постелі, вже від кільканайцяти днів не приймав нікого. Лікар, Анілька и Юрій — се були всі особи, яких ще терпів. До свого стану привели його вісти з Мореї. З відсілю дістав він листи, котрі живими красками малювали йому гноблення, варварську сваводю не-

людського витязя, тиранство розділяє по цілій тілі підбитого народу а вдаряюче остро и болізно в кождім члені, наче живчики в часі горячки. Тое гноблене було тепер теж саме, що й давнійше; однак давнійше воно здавалося зносним, бо було неохоронним, бо не було й гадки на ратунок, ні охоти висвободження, ні досвітку волі. Тепер нетерпеливість подвоювала тягар ярмі, а надія обманьчива, тільки ще не втрачена, являла яснійше цілу ёго огиду. Знав Юрий, знала й Анілька причину хвороби старця, вони поділяли ёго болі; но коли він, позбавляючи себе надії на освободжене рідної землі, позбавлявся усёго, ім лишалися еше перша любов, якій не конче треба далеких надій, думна на теперішню хвилю, в котрій замикає цілий бит, усе щасте, усяку хвалу.

Була вже третя по півночі. Старець перестав ёкати и зітхати, а обернений до стіни заснув, и здавалося, буцім пересилене хвороби вже минуло. Анілька сиділа ёму в ногах. Змучена довгим неспанем перехилила головку и сперла її на задню подушку крісла. З боку кидала лампа мlave світло на ві личко, на ві гарну шийку, на ві дородну стать. При ві кріслі стояв Юрий; придивлявся дрімачій, — еше ніколи не бачив ві так гарною. Хотя в сій кімнаті було більше смерти ніж життя, хотя в ёго мисли кружили всі образи тілесних и душевних мук, яких ёго землякі дізнавали, був однако щасливим и похмільявся ві чаруючим видом. Спершилася з легка о поруче крісла, нахилився раз в раз ближше, якби хотів ся переесвідчити, чи вона на правду заснула. Анілька не спала. Вона схилила своє личко до ёго лица. Почув Юрий ві магнетичне дотулене... а їх уста споїлися першим тихим, довгим поцілунком, з котрим влязалися прошептани присяги вічної любови.

VII.

Князь Дмитро подужав, лишилася тільки блідість на лицю а смўток на серцю. Одного разу сидів він у глибокім кріслі, повісив на груди голову, заложив на вхрест руки: ввійшла Анілька Легко и тихо перейшла по мягкім и дорогім коврі и влякла перед старцем. Він підніс голову, а на ві вид випогодилося трошка ёго зашмарене чоло.

— Отче! — згомніла вона всміхнувшись — я скінчила шіснайцять літ.

— Знаю, моя дитинко — одвітив старець, витяг з столика гарне сафянове пуделко, відчинив ёго и виняв брилянтове намисто. —

Скінчила-сь вчора шіснайцять літ, ось тобі дарунок на не-забудь.

— Дякую тобі, мій отче! — відповіла Анілька цілючи ёго руку; — однак я не тому пригадала тобі мої роківни. Отче! се брилянти, я-ж бажаю щастя.

— Чи-ж ёго в мене не мавш?

— Доси було цілковите. Від тепер.. не ціле.

— Хочеш замуж? — спитав отець и положив руку на ві голвку. Анільку закрасив румянець, вона спустила очка, зложила на грудях рўчки и сказала: — люблю Юрия, мій отче!

Скоро се вимовила, випав красний стрій из рук старця, лице ёго ще більше поблідло а очи прибрали дивний вираз. Довго не одвічав нічого, в кінци ж промовив тихим голосом: — Чи любиш ёго як свояка, Анілько?

— Ні, мій отче! иншого мўжа я не хочу.

Князь Дмитро підвівся и сказав рішучо и сильно: — То не маті меш жадного... йди геть!

Такий приказ по раз перший відбився о ві уши. Вона вийшла и не розбираючи вже, що за причину міг мати отець, сказала собі, що мусить бути и буде се, чого вона як життя бажала, що собі рішучо постановила, еше в сій хвили, коли то білу хустину на лице Юрия кинула.

VIII.

Була вже пізна ніч. В подорожнім уборі стояв Юрий при столі, на котрім лежали порозкидані папери, листи, карти Росії и Греції. Він спустивши голову дивився часами у землю и стояв мов статую непорушно, а тільки подёколи зсувалися ёго брови и морщилося чоло. Вечером, коли вже всі розійшлися, прикликав ёго до себе князь Дмитро. Строго та сумно дав ёму гроші, листи до Петербурга, вручив пашпорт и відпустку и казав ще сєї ночі виїхати. Знав Юрий, як важні віз припорученя, але-ж знав також и причину сєго поквапу. При виїході втиснула ёму Анілька в руку картинку. В ній сповістила ёму розмову з вітцём, що загадав ёго виправити з дому, и заклинала ёго, щоб не відїздив, доки ся з нею не побачить. Мав же він не слухати свого добродія и ждати аж до раня, коли то встане мила? Мав же не послўхати мїлої и виїхати, як ёму поручено, ще сєї ночі, не бачити ві и не відібрати на дорогу ні то любовної усмшкки, ні то пращального словечка? Коли так боровсь з собою и дивівся в землю, відчинилися легісько двери и ввійшла Анілька. Її зьодягала

мушлинова сукня, перевязана тільки в стані білим шовковим шнуром. Волосє було гладко зачесане и кінчалася у дві довгі коси, котрі спадали на біле, яснюче лоно. Широкі рукаві від сукні не закривили понадних и повних ві рамен. Головку украшав зелений вінок, а при грудях стремів миртовий букет. Єі личко було поважне, а в очиях пробивався якийсь пристрастний и рішучий вираз, однак без лагідности и понади. Підступивши з тихонька так, що Юрій не чув, положила ручку на єго рамени. Він звів голову, хотів крикнути, але на єго губи спала м'ягка и біла долоня, а крик зачуду перейшов у тихий а гарячий поцілунок.

— О! дякую тобі! дякую — згомонів Юрій — завтра вже би-м тя не бачив.

— „Мій отець хоче тя віддалити від мене — промовила вона — однак ти мій; я можу тобою поділитися з вітчизною, але цілого тебе ніхто не м'ати ме, поки я живу на світі. Юрій, в капліци жде на нас священик и Марина, котра буде свідком нашої присяги. Я люблю мого вітця, однак тебе більше. Він не дасться умолити, скоро раз так вимовив, а я мушу єму коритися. Ході, Юрій!“ Се сказавши вхопила єго руку, а дивлячися на нєго проникливим оком тягнула за собою. Зимний дрозц перебіг по єго тілі. Любив він її до загінну... однак ся строга ві постать, бліде хоть чудов-гарне личко, єі рішучі слова, ся смілість молодої дівчини, котра робила без жалю, без тривоги й без слезини крок неслухняности; образ старця-добродія, и гадка навдячности — все се якось запоморочило єго, що й не міг собі здати справи, що перед ним діялося. Він стояв непорушно и не йшов за потягом ві долоні. Анілька зміркувала єго стан, а личко ві зложилося до погорди.

Вона пустила єго руку, відвернулася и пішла. — Прочуняв Юрій, здігнав її при дверях, а впавши на коліна згомонів: — Куди?

— Вагаєшся — одвітила — більше мя не побачиш.

Се слово розбудило цілу пристрасть єго и порозривало притримуючі її узи. Пішли до капліци... А коли на світ благословилося, спала єще Анілька глибоким сном. При ві ліжку стояв Юрій, вдивився в ню з побивом и любовю, однак не смів ві будити. В кінци пробудилася й вона, звела головку, сперлася на лікту одной руки, другою ж відгорнула волосє з чола и білого лона. Вона оглянулася довокола, а зглянувши Юрія, котрий стояв мов полонений, віддала з усмішкою радости и щастя перший Добрій-день мужови. По хвили

простягла до нього руку — він зблизився и вкляк. Вона игралася його волосам, гласнала лице, сінала за вуса и сказала: — Тепер ти мій. Тепер можу тебе на якийсь час відступити вітчині, однак нехай знає, що ій позичаю мій скарб.. мою власність. Ідь мій Юрий, я буду терпільвою. — По сім приторнула його легко до себе, а уста ві шептали солоденькі слівця любови и прощаня.

(Конець буде.)

ЛИТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАЇНСКА И ГАЛИЦЬКА.

II.

(Дальше.)

Я знаю, що я прийшов тепер до такої точки, про котору у Галичині, у народній партії, установились кріпко погляди, з которими мені боротись буде ризковано. Погляди сі більш або меньш зрезюмовані н. пр. у деяких місцях „Послання до земляків“ Шевченкового, а особливо коментованого так, як недавно коментував його шановний п. Огоновский, або у тих місцях „Причепи“ п. Нечуя, де він говорить про „московські“ університети на Україні. Погляди, про которі йде річ, такі: література російська, як и уся культура на Україні з XVIII-ого в., а буцім то діло тільки урядового деспотизму, тільки одбивала Українців од своєї мудрости, робила перевертнів, — а перевертні се пани, пявки народа, експлуататори, мучителі и т. д. Я знаю, що з такими поглядами буде мині споритись трудненько, тим більше, що, справді, панство зробило не мало пакости народови українському з XVIII-ого в., а се панство меж инчими одміними од народу на Україні мало и ту, що говорило російським язиком и гляділо на українську народню мову, як на низьку.*) Не буду я спорити и против того, що, чим більша у якому краю різниця мови клас культурних од простонародної,

*) Треба одначе прибавити, що старшина XVIII-ого в., котра давила народ и добивалась крѣпацтва, говорила більш одною мовою з народом, — та великорускі пани не меньш тиранили одномовних з ними крѣпаків своїх.

тим трудніше поступа' той процес злучення меж ріжними класами народу, который процес так настойно викликається сучасним прогрессом демократичних идей. Одначе — „трудно“ ще не значить „не можна“. З тим патріотизмом, который світить у словах посланія Ш-ка против німецької и за свою мудрость и т. д., я спорить вважаю зовсім лишнім, бо се той-же самий квасний патріотизм московских славянофілів, ті-ж самі старопольські идеи Мицкевича, В. Поля и т. д., приложені до України. Я попробую тільки виступити в обороні ролі російської літератури и культури на Україні, поставивши тези: що мова російська, хоть и далека у зв'язній мірі од народної української, але була и єсть не тільки органом п'явок народних, — а и органом тих идей, которі зробили нас, Українців, людьми, демократами и самими Українофілами, коротко: народолюбцями, народолюбцями.*) — Идей сих, як би ми не сидувались, ніяк не можемо вмістити в идеали ні Гетьманщини ХУІІ-го в. ні Січі Запорозкої, як ніяк не можна помістити тепер идеи освіченого французского демократа у рамках поглядів парискої коммуні ХІV-ого в., — хоть в в Гетьманщині и у Січі и у с'їй коммуні були зерна, которі приятель волі и народоправства не може не шанувати, яко прориви здорового и твердого розуму народнього, виходящого з практичних інтересів народу скрізь хміль старосвітських релігійних и політичних идей — хміль, который, на нещастя, сидів и у головах народних, через що и здорові початки не дійшли до пануваня и мусіли заховатись до лучших часів, часів науки, від кіля б и як би вона не прийшла.

Пессимістичний погляд українофільської ортодоксії на ролю російської культури на Україні виходить на добру долю з крайностей парціального патріотизму, до которих далеко не причастні усі щирі народолюбці на Україні; — а пессимістичний погляд Галичан вихо-

---

*) Боюсь, що мої тези не подобаються не тільки народовцям, але и панрусистам у Галичині, и що послідні — *nos amici* — *les ennemis* — перестануть пригортатись до єдності у Росію. побачивши, що граються з огнем або тікають од дощу та в воду! Та нічого робити: *amicus Plato, sed magis amica veritas!* А про нежданности скажу, що — поживемо, ще й не 'таке побачимо. Не треба бути пророком, щоби сказати що, коли справді галицька молодіж „руссаго“ табору познакомятьс'я добре з духом російської літератури, то перейде у табор народовців, — а „Рутенці“, которі тепер братаються з „русскими“, почнуть и руками и ногами одхрущуватись од Росії.

дять найбільш з незнання російської культури и з переносеня на неї поглядів, введених з знакомства з польською культурою⁴, котора з 1830 р. живе зовсім у бєлізненому стані, и доси не вирвалася з романтизму и аристократизму. Обернемось лучше усєго до короткого перегляду осереднього составу російської літератури з кінця XVIII-ого в. — Натурально, ся література ділиться: на теоретично-наукову и на образно-поетичну, на переводну и оригінальну. Щоб стати зразу на більш безсторонню основу, я обернуся попереду до теоретичної и до переводної літератури у Росії. Тут ми бачимо, що у кінці XVIII-ого в. и початку XIX-ого, саме тогді як рішавсь перелом життя, після знищеня Гетьманщини, на тій мові, з которої виробилася сучасня російсько-літературя, стали являться переклади Тацита, Вольтера, Русса, Беккарії, Адама Смита, Бентама и т. д. Хай хто загляне по старим бібліотекам на Україні, або перегляне по старим книгам списки передплатників, то побачить, що книги сі дуже ширились по Україні з кінця XVIII-ого в., — так само як багато Українських имен бачимо ми у першому європейско-ліберальному кружку у Росії, дружескому обществі Новикова, од Румино-українця Хераскова до чистого Українця Гамалії*). Реакційний вік Миколая Павловича трохи задержав се усвоєня російською літературою творів лучших всевітних голов, але зовсім він не міг їх удержати, и мало по малу, чим дальш усе швидче ся література усвоєє собі ідеї и твори Гізо, Тьєрри, Прескотта, Маколея, Шлоссера, Гервінуса, Мілля, Боккля, Літтре, Люї Блана, Прудона, Ляйсля, Дарвіна, и т. д.; и тепер ми бачимо, що иногді знамениті європейскі писателі Бонмер, Міль, Дарвін (з романістів Лео, Ауербах, Шпільгаген) пишуть по заказу російських редакцій статті и монографії (як н. пр. Бонмерова о крестянах у Франції) для російських журналів, або дають Росіянам переводить з рукописів и з коректур свої твори, роблящі

*) При злучаї замiтимо тим, хто держиться такого німецького погляду, буцїм то культура у Росії є діло тільки, як кажуть, брутальних мiр Петра I. и Катерини II. (Німцям вигодно так казати, бо через те вони піддержують свою славу культур-трегерів, — тільки не треба-б їм вже зовсім ліберальничати и казати про брутализм, бо вони то й були лавєями сєго брутализму, и доси звучи Росією Knutenreich перші стараються, щоб дискредитовати усі прояви свободи и самостайности громади у Росії) — скажемо, що Новиковске общество, з которого веде свій початок європейска вольна громада у Росії, було розігнано ангальтскою губернанткою, котора казала про таких людей як Новиков и Радищев, що вони гірше Пугачева, и розіслала їх по монастирях та у Сибір.

епохи у історії мисли. Я спитаю тепер усякого безстороннього чоловіка: звідки може навчитись більш Українець, з своєї мудрости, з переказів Січи — або з Мілля чи Дарвіна? У наші часи пориву до рівности и до крайвої автономії не дуже то жадають панство, централізацію и такі великі держави як Россія, которую навіть єсть охотники рівняти до держав Чингісхана, Тамерлана и т. д. Одрікати законність демократичних и автономічних ідей, звісно, я не стану. Я тільки нагадаю про те, що й Боккль признав культурну неизбіжність аристократичних періодів, навіть и таких, як браминство. Державна централізація багато несе ала и муонть уступити колись місце другим, лучшим формам громадского строю, — але для таких бідних и одсталих країв, як ті, з которих складувалась Россія, в которих у деяких ще 80 — 90 літ назад гуляли Татари, централізація була неизбіжною формою громадської організації, и дала можливість ввести и земский спокій и дороги, и школи и університети. Надіюсь, и сам п. Нечуй згодиться з нами, що хотя и не в дуже блискучих російських університетах можна було и за самого Николая I-го навчитись де чому хоть би и самого народолюбства більш, ніж у Київській академії XVII-ого в. Судять дерево по плодам, — а щоб не називати, як тільки имен приятних народовцям українским, нагадаємо, що на тій „московській“ літературі, которая дала освіченому Українцеві можливість познакомитись з філософічними, лінгвістичними, історичними, політичними ідеями лучших голов всевітних, що у тих „московских“ школах, котрі навчили Українця чужим мовам, що з тієї держави, которая дала то службою, то літературою, то наслідством нашим народолюбцям можливість об'їздити Европу, — ми маємо Максимовича, Потебню, Костомарова, Куліша, Марка Вовчка, самого п. Нечуя, ми маємо тих невідомих, але достойних шанована людей, котрі готовили громаду до ідеї еманципації крестян и котрі ще не мало послужать народові українскому, більш на те годним робом, ніж колишні Дорошенки та Палії, а особливо Мазепа. Скажу у кінці, що ми, Українці, знайшли наш народ и саму народню мову тільки перейшовши через європейську школу, у чому найбільш усього помогла нам російська література и сила російської держави. Хай, хто хоче, плаче, чому не злучилось инче, — але того, що злучилось и що є, дорікати не можна: тільки струсі ховають очи од того, що перед ними стоїть.*)

---

*) Таку саму прислугу, яку російська література зробила и робить Українцям, робить Галицким Русинам, як ми вже казали, література німецька:

Те, що ми сказали про важність для української громади європейських науково-політичних ідей, перейшовших через російську літературу в школу, треба сказати в про літературу образно-поетичну. Трудами Великорусов, чи Українців, з XVIII-ого в. познакомилась публіка в Росії на російській мові з Гомером, Софоклем, Шіллером, Гетем, Шекспіром, Жорж-Зандом, Шартріаном, Флобером, Зола, Штільгауеном, Ауербахом и т. д., — з естетичними поглядами Вінкельмана, Гегля, потім Прудона, Тена и т. д. И було б діло ненатуральне, як би те знаомство зосталось зовсім без сліду на літературних ідеях громади у Росії, у Великій як и у Малій.

Знаомство з научними и соціальними ідеями європейськими в Росії з XVIII-ого в. зробило, що, чим дальш, усе більше стали появлятись у Росії люде, которі не тільки могли йти за передовими проводирями європейської науки и мисли, але и де що робити зовсім самостайно и прикладувати свій могучий голос до общего хору передових умів європейських, — як математик Остроградскій, хирург Пирогов, фізіолог Саченов, клініцист Боткин, публицист Герцен, — не вважаючи тих, которі трудяться над наукою про Росію по тим же ідеям, по яким Європейці трудяться над наукою про свої землі, — и которим, як н. пр. Костомарову, тільки незнаомство Європейців з руским язиком шкодить, що їх імена не поставлені рядом з іменами Тьєрри, Маколя и т. д. Так само знаомство з поетичною літературою и естетичними ідеями передових народів Європи зробило те, що у Росії появились такі творці поетичні, як

ми. Галичане, ознакомлюємось з Європейськими ідеями и європейською літературою через літературу німецьку, и як з російських шкільників Костомарів, Куліш и н., так з німецьких Марк. Шашкевич, Шараневич и др. Що в російських університетах навіть за Николая Павловича може було воєго, и самого патріотизму, навчитись більше ніж у Київській академії в XVII-ім в., се ані заслугою російських університетів ані вишкою К. академії — се походить від різниці часу: XVII-ий и XIX-ий вік! И те не єсть заслугою російських університетів, що з них вийшли патріоти українські, як и не єсть заслугою австрійських університетів з часів Меттерніха и Баха, або німецьких з часів реакційних святого союзу (після 1815 р.), що виходили з них ліберали и демократи. Можна и треба Українцям послугуватись літературою російською, и не скоро єще будуть могли без неї обійтись, але все такж мусить вона бути українським Русинам чужою — хоч не цілком по духови, то однак по формі, позаяк мова російська не єсть и не може бути зарівно спільною як Великоросам так и Малоросам. — Прим. ред.

Грибоѣдов, Крилов, Пушкин, Гоголь, Тургенев (я тепер про тих, що писали по українському, не говорю), котрих чим дальше, тим більше уся Европа бере у пантеон всесвітних геніїв. Я мушу застановитись на довше над образно-поетичною літературою російською для того, що література поетична має особливо велике впливння на виробку и перевагу мови, и для того, що поетична література мала у Росні особливо силу тогді, як наукова и політична була зупиняна реакцією: — а ще для того, що розбор поетичної літератури російської дасть нам факти для того, щоб точніше розрішити питання, що таке російська або руска (се-б то общеруска — пр. ред.) література у Росні а що таке великоруска, и у яких вони відносинах стоять до української.

Ми бачили, що російська література теоретично-наукова, т. є. те, що писалось з XVIII-ого в. мовою, котору у Галичині зовуть російською або великорускою, и котора справді по составу своему близька до великоруского наріччя, — було и є тією скарбницею, з котрої и Великорус и Малорус брав и бере знання и ідеї общєвропейскі, з котрої він може познавати й те, що робилось и робиться на ёго землі. Так само більшість того, що писалось у XIX-ому в., а особливо од Пушкина, у поетичній літературі російській, висказале думи и змалювало образи життя культурного шару громадского — як передового здорового, так и одсталого и паразитного — по усій Росні, на північ як и на полудне. Пушкин, Рилѣв, Грибоѣдов, Лермонтов у своїх ліричних песах и поетичних монологах висказали ті думи и почуття, которі були у головах и серцях не тільки Москвичів, Нижегородців, — але и Полтавців, Киян, Катеринославців и т. д. Змалѣваний Пушкином Онегін и Ленскій, Грибоѣдовим Чацкій. сей прототип декабристів, жили по усій Росні, говорили скрізь одною мовою, — и назвати Пушкина, Рилѣва, Грибоѣдова (хоть у посліднього є кілька не стілько великоруских, скілько спеціально-московских типів) великорускими тільки писателями, буде гріх против правди реальної.*) Теж саме треба

---

*) Ми ніяк не можемо годитись з ви. автором що до поділу російської літератури на общеруску або російську и великоруску, позаяк між ними не ма ріжниць языкової. Ми можемо и пр. зовсім справедливо причисляти Гоголя до Малорусів (Українців), але ёго творів не можемо втягати до нашої літератури, бо вони писані не нашою мовою, ані до якоїсь літератури спільнорускої, бо він писав свої діла на великорускім язичі. Про Пушкина, Рилеева и т. п. вже й не говорити! — Прим. ред.

сказати про Лермонтова — виключаючи хіба його „Піснь о Калашниковѣ“, — про Герцена з його романом „Кто виноватъ?“, у котрому намалюван прототип всеросейського ліберала 40-х років (Бельтов), далі про романи Тургенева, особливо ті, у котрих малюються типи передових людей російської громади — ідеалістів Рудина (1857), Лаврецкого (Дворянское гнѣздо, 1859), юмористів (як скульптор Шубин у „Наканунѣ“, 1860), нігілістів (Базаров в „Отцы и Дѣти“, 1862), про половину стихів Некрасова (не ту у котрій він малює життя народу великоруского, як у другій половині, а у котрій він розкажує ті думи и про ті типи, котрими повні були передові кружки російської громади у 50 — 60 році н. віку), про роман Чернишевского „Что дѣлать?“ (1864), роман, у котрому хоть и не все можно назвати правдиво-поетичним, але котрий намалював кілька образів з передової російської молодіжки 1860 р. Конкретно для Галичанина, як не для Росіянина, можно сказати так: молодші Українці (и Українофіли) усе таки більше або менше підходять під типи Шубина або Базарова Тургенева, Рахметова, Лопухова и Кирсанова Чернишевского, — старіші більш або менш підходять під помянуті висше типи Герцена и Тургенева, щб зовуться у Росії „люди 40-вих годов“ або не без иронії „сороковисти,“ — так що Галичанину и. пр., котрий хоче у типі зрозуміти своїх українських знайомих, треба б конечно прочитати романи Герцена, Тургенева и Чернишевского. Правда, українська передова громада мала завжди деякі одмінні свої, свої мотиви тих общих тем, котрі займали голови російської передової громади. Так у старинному харківському українофільству и славянофільству було щось одмінне од лібералізма и славянофільства столичних декабристів, — але мало обсліжено сей бік культури на полудни Росії, хоть може б, як би хто в українського погляду розібрав хотьби життя и писаня Каразіна, котрого столітній юбилей сей рік настав, то може б и вловив деякі оригінальні одмінні духу української громади часів Чацького и декабристів. Та й то сказати, що Каразіна сей, наш „маркіз Поза“, як його звали при дворі Александра I-го, сей настоящій основатель першого університета на Україні и славянофільства у Росії, — и говорив и писав мовою російською*). А з другого боку Рылѣв, котрий,

*) Про Каразіна дивись між ничим статтю Герцена у Полярній Звїзді 1862 р. кн. II.

коли не помиляюся, був родом з Чернигової губернії, і перший (другий Пушкін „Полтава“, третій Гоголь, четвертий Шевченко) пробував увести у поезію освіченої громади українські традиційні історичні і звести їх з ліберальними ідеями передових людей (поети Наливайко, Войнаровський), обертався не тільки до українсько-козацьких, но й до старокіївських і новгородських і московських земських традицій, вибираючи по усій Русі теми пригодні для усеросійського народнього патріотизму і лібералізму, і викладаючи їх на мові обцій тогді усій передовій громаді у Росії.*)

Ще більш виявились дальше різниці між славянофільством московським 1840-х років і київським кружком св. Кирила і Меодія, кружком, котрий одним боком своїх ідей підходив до славянофільства К. Аксакова, а другим до западництва Герцена і Бьлінського і котрий зачепив деякі ідеї, як н. пр. про волю крестян, раніш і глибче, ніж вона зачіплена була хотьби і у „Записках Охотника“ Тургенева, і котрий раніш попав під кару, ніж сучасний і аналогічний петербурзький кружок Петрашевського, до котрого належав поет Плещеев, романіст Достоевський і по часті первий тепер у Росії сатирик Щедрин. Горячі думи київсько-українського кружка вплив у своїх монологах Шевченко, і вони лягли нестираємим пам'ятником того, що українські традиції можуть жити обік з лучшими ідеями віку нашого, і лягли через те твердою основою української літератури. Але ніхто не піднявся до того, щоб закріпити тип спеціально-українського ліберала 40-х років рядом

---

*) У своїй Полтаві, звісно, Пушкін не міг зачерпнути багато українського народнього елементу: не такий був тогді час, та й мало Пушкін міг знати Україну. Але у початкові періоди літератури важно, коли, хоть як небудь, та нагадують про край, його історію і традиції. К тому ж Пушкін усе таки старався спізнати Україну. Максимович розповідає, що застав Пушкіна раз за своїм збірником пісень (1827 р.): „Я оббираю ваші пісні“, сказав йому Пушкін. Максимович же каже, що Пушкін дуже носився з „історією Руссов“ Коніського. Се усе звертало у стодичних кругах симпатію до України і нагадувало про неї навіть і деяким з синів єї. Треба сказати, що образ Української дівчини у Марії начертав Пушкін не дуже гірше од пізніших і українських поетів, которі, як звісно, не дуже то далеко зайшли в індивідуалізації народних, особливо жіноцьких характерів. Щоб оцінити значення „Полтави“ для Українців у свій час, мусимо спізнати, що тогді, як вона явилась на світ (1828), по українському про Україну нічого не говорило, окрім Енеїди і опереток Котляревського. У первих псах Шевченко стояв дуже близько до манери Полтави, — та не дуже далеко ще і у погледах, а од Рилієва так і зовсім нізче.

в Бельтовим Герцена, Рудиним Тургенєва, которі через те и зостались єдиними типами всеросійськими, під которі ми мусимо підводити и самих Українофілів 40-х годів, Українофілів, що мали свою програму не тільки у знаменитому письмі Бєлінського до Гоголя, але и у думках Шевченка. *) Треба правду сказати, що й типу московського славянофіла не дала нам література, так що типичними людьми 40-х років у Росії зостаються „западники“ Бельтов и Рудин — знак, що може се й були справді корєнні типи передової громади російської у ті часи, и що славянофіл и українофіл були їх тільки варянтами.

Шістьдесяті роки повели за собою дальший розпуск так званого „западництва“ до того різко критичного напрямку, которий реакціонери прозвали були „нігілізмом“ и которий чим дальш, тим більш доходив до того, що прямиш усєго може бути названо реалізмом або позитивізмом у філософії и демократизмом або народовством у політиці; — піднялось було у новому виді своєму славянофільство, т. є. великоруска хлопоманія або народовство, и українофільство, т. є. малоруска хлопоманія або народовство. Усі ці три напрямки 60 годів мали те общого, що усі були кожный по своему демократичні и по часті децентралізаційні. Не тільки славянофільство (великоруссофільство), але и нігілізм посунув за собою у літературу велику долю елементу простонароднєго великорусского. Українофільство ж хотіло підняти українську мову на зовсім рівню ступень з російською. Окрім різниці у мові, українофільство, особливо провінціяльне, мало деякі й моральні одміни од нігілізма и лібералізма великорусского, особливо од петербурского. Сі одміни виходили з народнєго характера, историчних тра-

*) Я думаю, що недливно була б и для Галичини стаття про Бєлінського, яко чоловіка, которий мав велике впливє на усю Росію. Письмо єго до Гоголя обійшло у рукописи усю молоду громаду у Великій и у Малій Русі. Цїєю воно було напечатано у Герцена у Пол. Зв., майже уєї важніші місця з єго були приведені у Вїст. Європи 1872, н. 7. Я хоть и сам напрусиет, а галицьким напрусиетам єго читати не раджу, щоб не одвертати їх од Росії, котора поважа' такого чоловіка, як Бєлінскій, рядом з Пушкіним, Гоголем, т. є. з найбільшими своїми геніями. До чого „впала“ Росія, мої галицькі товариші-напрусиети можуть побачити з того, що у В. Європи напечатав письмо Бєлінського з превеликими похвалами В. Чижев, сотрудиик „Дня“ Ів. Аксакова, и каже, що мисли висказані Б-м, „легли вь основу обконовлюющей Росії.“

дицій и основи, на котрій зростало українофільство. Так тогді як лібералізм молодіжи великоруско-столичної мав більш політичний характер, революційну окраску: український більш соціальний або педагогічний. Великорускі „красні“ печатали прокламації, лучились з Поляками; Українці печатали граматки и таблиці для складів, з Поляками ж сварились до того, що мусіли писати письма до московских Славянофілів и просити їх, щоб не сердились на таку розбрань з братами-Славянами (бо Ів. Аксаков напечатав було у своему журналі Парус, которого тільки 2 номери и пустила цензура, письмо Крашевского з Житомира під заголовком Письмо из Польщі). Потім нігілізм — одно з первих діл — попав на лірику и естетику, знати не хотів старовини, — Українці ж ліри не кадали и старовину свою славословили. Подумавши ще, можна б наловити ще кілька одмін молодіжи, так званих колись „нових людей“ у Великій и Малій Руси. Але впять алучилось так, що в Українців не знайшлося ні поета, котрий би виразив по українському їх спеціальні думи, ні романіста, котрий би виходив з життя и запечатлів на віки типи українских нових людей у параллель героям романів Тургенева, Черняшевского. Шевченко вже не міг одвічати усім идеям, народившимся у часи після його смерти: найлучші його думи писані по формам и идеям 40-х, а поеми так и 30 років. Ні біблейско-революційний містицизм, ні идеалізація козацької старовини Шевченкова не могли вже володіти умами університетскої молодіжи 60-х років. З других поетів українских найбільш написали після Шевченка Куліш и Коніський. Куліш гарний перекладач, але поет слабкий; Коніський ще слабійший. Од того у обох у стихах не достав не тільки сили образів, але навіть и ясности идей, хотя звісно, що про Кулішеву прозу того сказати не можна; яко слабосильні поети, и Куліш и Коніський по неволі мусіли пійти по старим дорогам Шевченковим, — а по старим дорогам и самого Шевченка уже не могла йти нова українська молодіж. Навіть и публицистика українська не дуже то розвилась у 60-і роки. Костомаров и Куліш написали, правда, кілька гарних публицистичних статей, — але публицистика не була їх спеціальним ділом. Од того алучилось так, що органами идей українскої, як и великорускої університетскої молодіжи у 1860-і роки стали скорійш Герцен, Черняшевський, Некрасов, Добролюбов, а потім сам Писарев більш ніж спеціальні українські писателі. По часті беллетристика з проб, передати образно життя и типи „нових людей“

українеких, скільки небудь серйозне тільки оповідання „Перед світом, оповідання про нових людей“ (Русалка 1866, ч. 6—11), — але се більш програма повісти ніж повість, та и програма коротка, та ще й не без старих водовільних закидань à la „Наталка Потапівка“ и деус, ex machina. Серйозно про сю повість так же мало можна ризиквати говорити у Росії и перед Українцями після романів Тургенєва, як и про стиха Коніского після статей Герцена и стихів Некрасова. Інтересно, що и славянофільство те ж унять не породило ні публициста, ні поета, которого можно було б поставити рядом не тільки з Герценом, Некрасовим, Добролюбовим, Чернішевським, але навіть и з Писарєвим, ні беллетриста, который би індивідуалізував типічні черти молодого славянофільства рядом з Базарним, Рахметовим и т. д. Славянофільство зъявилось ще слабійше ніж українофільство, — а коли вважати славянофїлом, т. е. великорусофїлом и. пр. гр. Ал. Толстого з його великорусскими стихами, то воно, можно сказати, потяглось назад до реакційних ідей и до парафрази народних пісень и билин, як се робили наші Амвросії Могили, Бремї Галки и т. д. 30—40 літ назад.

(Дальше буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Дня 4. (лат.) с. м. зібралась я перший раз нова Рада державна. В комітаті послів, котрій тим часом проводив найстарший віком депутатський Ельсерт, складали присутні послы приречєня, кождий в своїм матернім язичі. На другий день с. я. 5. лат. Падоліста наступило торжественно-отворєня Ради державної тронвою річю. В сій річю, виголошаній Г. В. цїсарем а уложеній міністром Глязером, перед всім згадується, що розпочалась нова ера конституційного життя: утворєням комітату послів в дорозі безпосередніх виборів таж доступила невадцимость и положєна основа, на котрій, будуючи дальше з розумною оглядностю и уваглядняючи зарївно справи неодимеких народів як и потреби цілої держави, удестьєя погодити контрасти и утадити внутренній спокій. Дальше згадує трїцова річ, що після довшого економічного розцвіту нараз через переціненє сил капіталових и надмірне вичерпанє кредита наступила реакція, обіцєє проте одвітні способи до поверненя довірія и запобіженя стагнації в діяльності економічній. Відтак заповідєя трїцова

річ пропонує проєкти до законів о посередних и безпосередних податках, о піднесеню и усталеню валюти, о реформі устрою біржового, регуляції промисла, піднесеню продукції рільничої и т. и. Також заповідає проєкти до законів, маючих упорядувати відносини католицької церкви до влади державної, відтак реформу цілого права карного, цілої процедури цивільної и дефінітивне установлене судової організації. Зганувши ще о всесвітній виставі, о її результатах и добродійнім впливі, в о численних навіщенях монархів, через котрі завязалися тісніші приязні взаємини з другими державами и скріпилася гаранція покою, звиває наконєць депутатів, щоби, вірні девізі цісаря „єддиненними силами“, працювали над єддиненнем народів Австрії в одно сильне, идеями права и волі оживлене тіло.

Всі органи вірно-конституційні (себ то централістичні) дуже задоволені сею річю тронвою, не тільки за для єї позитивного змісту, але й задля того, що в ній зовсім не має згадки о угоді з партіями, котрі не беруть уділу в Раді державній. Однак деякі частини тронвої річі находять и остру критику не тільки в опозиційних органах Австрійських але и в ліберальних органах Німеччини. Так пише між иншими *Breslauer Zeitung*: Австрійський міністер фінансів видав сам собі дуже некористне свідощтво. Хотіти заразом повернути довіряє, підкопане траскотом біржовим, и упорядувати валюту — значить те саме, що припрягти до одного воза два коні з переду а два з заду, Українське валютне єсть справді ділом великої ваги, єсносїбним само собою заняти цілу увагу міністерства фінансів, — але ратувати біржу, підъупавшу через „шнідєль“, се не тільки непотрібне для повернення довіряє, але и шкодливе. Най тільки упорядуватися валюта, а тем самим вже верне и довіряє. — Що до проєктів до законів, маючих упорядувати відносини католицької церкви до влади державної, подає *Neue Freie Presse*, орган більшости райхсратової, статю, висказуючу, як вона се упорядковане розуміє. Єсть там бесїда и о патронаті и о супружестві цивільнім и т. п., а все виходить на те, щоби власть церкви як найбільше ограничити а права тепер їй прислужуючі придати влади державній. Розуміється, що и право патронату перейшло би на ряд. Чи з такого упорядкування наша гієрархія дуже буде рада, сумніваємось. А що воно дійсно так станеся, се и з складу теперішньої Ради державної, и з вибору Рехбауєра, єсторонника безконфессійности, президентом комнати послів и з многих инших ознак показуєся зовсім ясно.

Чехи (з Чехії в Моравії) не вступили до Ради державної. Перед отворенням тоїж відбувся в Відні з'їзд федералістів (власниве антицентралістів), в котрім из сторони Поляків брали уділ пп. Чарторийський, Смолька, Смаржевський и Гошард (більше федералістів не ма між польськими послами), а зі сторони Русинів о. Качала. Чехи відказалися від вступлення до Ради державної, подаючи сю причину, що не можуть спуститися на Поляків. Се правда, але чи помимо того своєю пасивною політикою, то значить не роблячи нічого, узискають що, сумніваємося дуже.

В нове улаженій сали депутатів Ради державної поодинокі партії заняли місця так, що на крайній лівій стороні засіли німецькі демократи и „молоді“ (або „поступовці“), на властивій лівій фракція старонімецька, котрої головним проводирем єсть Гербет; лівий центр заняли вірноконституційні послы з куриі більших посілостей и декотрі послы Буковинські, правий центр вірноконституційні Русини и другі послы Буковинські, відтак по правій стороні Поляки недалеко від Русинів и переділені від них федералістами-клерикалами. — Також поділилися послы на кілька клубів після свого політичного становища. Поляки становлять однако, без вагляду на розлічне політичне становище, оден клуб, в котрім, як здасться, буде мати перевагу партія дра Земляковського. Вірноконституційні Русини, котрих число побільшилося ще о одного, с. е. Павликова, одержавшого вже під Львівського намістництва мандат замість п. Лукасевича, становлять також окремиї клуб, числящій 15 осіб. Наші вірноконституційні мають тепер отже добру спосібність оказати, е скілько іх політика, іх альянс з централістами єсть хосенний. Ми признаємось вправді, як и завсігди признавались, до иншої (федералістичної) політики, однако, если наші вірноконституційні послы на вибраній ними дорозі узискають які користи для Русь, то приймемо се з рівною ознакою зодоволення и з не меншим ушануем, як іх власні прихильники.

Д О П И С И.

З Станіславова. (Вибори послів до Ради державної. Русска Рада и Русини.) В давнім Станіславівскім околі вибрано послами до Ради державної, як Вам відомо, з менших посілостей о. Алексея Заклинського, а з міст дра Игнатія Камінського. Оба завдячують свій вибір Раді русській, однакж з цілком про-

тивних причин. Заклинського поставила Рада русска кандидатом, и він яко муж популярний, Русин (не рускій⁴), мав запевнену кандидатуру и без помочи Жидів. Надіємось по характері о. Заклинського, що останесе вірним заступником руско-народної справи.

Ставляючи кандидатом з міст Станиславів Тисьмениця жида дра Gottlieba, поступила русска Рада дуже нерозважно, викликала бо обурене угнетеного Жидами народа руского и заколебала патріотвем руский у многих.

Станиславівські Русини загадали були ставити кандидатуру Русина и удалися, для пошраня іх в тім ділі и в Тисьмениці, до тамошнього пароха о. Козоровского и декана о. Козановича. Але оба сі духовні відповіли, що не ма надії, щоб Русин устоявся, и що вони, по завозваню Ради русскої, пошрати муть жида*). Міщанство ж, з цілком природної причини збаламучене, прилучилося до Поляків и голосувало на Камінського, тим більше, що агітація звернулася на поле релігійне, а Тисьменицькі міщане відзначаються ревностю для обрядя руского. Поляки самі вихвалювались, що św. Jurg (се-б то Рада русска) pomógł nam do wyboru Kamińskiego zwojém wezwaniem, aby na żyda głosować.

Оден екземпляр такого завізваня Ради русскої посилаю вам. Тисьменицькі Русини перестерігали Раду русску, и як чув-ем, на візване сі дали таку відповідь: „Письмо се Ради рускої з адресами німецькими звертаємо, бо яко Русини не пишемося на програму антируску. Дбайте радше о союз меж Славянами, а особливе меж партиями рускими, бо сором для нас бути союзниками Жидів. Приймїть увірене, що бажаємо блага и чести для Русин.“ (Слідують підписи).

Однакож Рада руска хотїла поставити на своїм, вислала на агітацію редактора Страхопуда (Вол. Ст) и ще другого якогось молодця, котрий дістав болочу памятку и пересторогу на будучність, щоб умів цїнїти релігійну сторону нашого міщанства. — Рада руска не вагалась пожертвувати для своєї безрозумної політики добру славу нашого провінцияльного священства, як оо. Заклинського, Козановича, Козоровского и мн. инших, роблячи іх агентами в небезпечній справі. Подібно в Коломні Рада русска здискредитувала немало п. М. Білоуса и интелїгенцію св. Михайлівского брацтва в очах селян и передміщан-ремїсників. Всі нарікають на ню...

Все те умїли використати Поляки своїм демонстраційним звичаєм. По виборах зладили вони демонстрацію національно-релі-

*) Если спрвді кандидат не міг був перейти, навіть при тіснійшїм голосованю, то може був би одержав хоч знамениту меншість, щб також щось значить; в найгіршїм разі ліпше було казати уеунутися від голосованя ніж агітувати меж народом за Жидом. Чому ж смїшно протївнї агітації за Жидами, се висказували смо нераз, а имено в статті „По виборах“ в останнім крі „Правди.“ Аргументи сеї статті дотичащі Жидів, подала в німецькїм перекладі и ческа Politik. — Прим. ред.

гійну, запросили руских міщан з Тисьмениці, котрих на сам перед привела перед костел в Станіславіві а відтак по виголошеню ораторій о унії Любельській и т. п. попровадили на банкет до готелю Каміньського. Там співано „многая літа“, пито на агоду меж Русинами и Поляками, а в конаць заспівали Поляки руским гостям: *Jeszcze Polska nie zginęła!*...

З Городенки. Жалуємося багато на латинізоване и полонізоване Русинів по місточках и містах, а, правду сказавши, самі наші учителі церковні відгоняють від церкви и від обряду руского. Правду сих слів посвідчить отсей факт:

В неділю дня 2-ого с. м. вступили-смо в Городенці до церкви між 10-ою а 12-ою годиною. Застали-смо при обох побічних престолах таху Службу Божу читану сотрудниками, а в часі відправи тих двох Служб Божих в царских вратах читав голосно сам парох одну з газет руских виходячих в Коломиї. Людей було небагато в церкві. Дивна видалася нам така робота. Чи ж вже не було иншого місця або бодай иншого часу до читаня газети? Де ж мали нещасні прихожане звертати увагу: чи одної Служби Божої мали слухати, чи другої, чи читаня газети? Чи може газета має заступити пастирську проповідь церковну? Як можуть сотрудники позваляти таке нешановане найсвятійшій жертви, котру вони приносять? Чи велить наш обряд рівночасно правити дві Служби Божі и профанувати церков читанем періодичних писем? Чекаємо на се одвіту від С. Впр. Митрополита и світлої консисторії.

Свішский Русин, исповідник гр. к. обряда.

НОВИНИ.

— Якими підлими способами воюють наші Русские протів народної партії, на се подаємо нині отсі приміри: Руска Бесіда у Львові, виперта комісею Народного Дома из займаних нею передше комнат в Домі Народнім, винаймила на улиці Коперніка під ч. 21 мешкане на I-шій поверсі, складаючися з 6-х комнат и кухни. Однак сям локалём ділиться Бесіда з Просвітою и Побратимом, так що кожде з сих трьх товариств має свої окремішні комнаты, за котрі також и окремо платить И передше бо Побратим платив за свій локаль 264 зр. річно, а Просвіта має вже так великий склад книжок, що потребує конче крім канцелярії еще й окремого магазину. Чиншу платить тепер Побратим, як и перше, 264 зр., Просвіта платить 386 зр. (дешевше не знайде нігде комнаты на канцелярію и магазин), а Руска Бесіда платить прочу часть чиншу, виносячого разом 1200 зр. а. в., с. в. 600 зр. Що сама Бесіда може платити річно 600 зр., сему може подивують ті люде, за котрих славної господарки давнійша Бесіда, хотя ино 200 зр. платила Народному Домови, пощада еще в довги, о котрі тепер процесують Бесіду ті самі

люде, котрі ті довгі наробили! Нехай однак зважать, що Бесіда числить до 100 членів, котрі по більшій часті платять свої вкладки правильно,, що освітлене нагтою замість давнішого газового зменшає видатки на світло найменше о 200 зр. річно и що заведені суть еще й інші улущеня и ощадности. Се нехай послужить в пояснене тим, перед котрими розголошують підлі брехуни, що Бесіду піддержує кн. Чарторийський, або що дає доказь бесплатно якийсь польський граф и т. к. дурниці, вимірені особливе на обаламутоване академічній молодіжї и других честних Русинів. Вправді брехня ся за надто груба як щоби чоловік з здоровим розумом їй повірив; тож ми докосимо о ній не так в цілі опроверження єї, як тому, щоби демасковати підлі способи воєваня против нам наших противників. Не досить, що в своїх псьмах подають повно оглядних брехень, еще, чого не сміють за для надто великої очевидности неправди ширити в газетах, те розголошують устно. Чи-ж не єсть се найліпшим доказом нечистоти цілої справи наших Русских, коли до піддержуваня єї уживають аж таких мерзенних нечестих способів?

— Дописуватель „Слова“ „отъ русского озера“ написав досить довгий одвіт на брошуру Николая Загірного „Політика Русинів.“ — Найважнійше в сім одвіті, поміщені в 123 и 124 врях Слова, єсть пристрастний напад на „українську громаду“, Позаяк нам в сім врі Правди вже не стало місця, то помістимо у найблизшім числі наш одвіт дописувателю від руского озера.

— Для 10. (лат.) с. м. відбулися загальні збори руского ремісничого товариства „Побратим.“ Принято новий устав, котрий, заховуючи як и до тепер, ціху рускости товариства, вправді вкладає на членів більшї обовязки и вимагає більших жертв, подає їм однакож и більшї користи, именно забезпеченем вдів и сиріт. Виділ задержаво дотеперішній аж до потвердження нового уставу ц. к. навістництвом. Звертаємо на ново увагу рускої публики на велику вагу сього товариства, котре, при користнім розвою, дуже багато хісна принесло би для Руси, охороненем нашої міщанско-ремісничої кляси від спольчення и виробленем сильного руского міщанства.

— Для товариства Побратим зложил: вн пш. Ганкевич Волод. 50 кр., Л 1 зр., Р. 1 зр., др. Олекс. Огоновский 1 зр., НН. 1 зр., Забудний 1 зр., Лукашевич Лонгін 1 зр., Шухевич, Вол. 50 кр., НН. 20 кр., Шанковский Амвросій 5 зр., Верхратский 1 срібний сороковець, Михайляк Максим 1 зр., Желехівский Евгений 1 зр.

— З під Станіславава пишуть нам: Ніщо не повинно тепер стояти на перешкодї, щоб рускі священники в більшій мірі послали своїх доньє до високої жєньскої школи (т. з. гімназі) в Станіславові. Уділає бо ся там правильно наука релігії гр. кат. обряда и наука руского язика и літератури ві всіх трьох клясах по руски. Сили наукові суть добірні, приборів наукових є багато, а число їх ще чим раз побільшаєся. Директором сеї школи єсть Русин, др. Иван Яхно, профєсор в учительській семінарії. Оплата шкільна вносять 4 зр. місячно, однако легко отримати увільненє від половини а навіть від цілої оплати. Число учащихся панянок є звич 80. — При сій спосібности заштуємо людеї, до котрих тоє належить: як стоїть справа з школою дівочою в Бучачі? Ми хочемо діла, а не „великих слів велику силу.“

Одвічальний редактор: Др. Олександр Огоновский.

З пєчатні Інститута Статистического.

Виходить випу-
сками в 2 аркуші
1. (13.) и 16. (28.)
кожного місяця

ПРАВДА

Редакція и Адмі-
ністрація під ч.
12. улица Оссо-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 здр., на пів року 3 здр., на чверть року 1 здр
50 кр. в а — За оголошена (инсерати) платиться по 5 кр. в а від одної стрічки
дрібним друком—з долученем 30 кр в а. на стемпель за кождоразове уміщене.

Суд Марка королевича.

(З сербского Карадаж. т. II. д. 189, в. 34.)

На широкім, на Косовім полі,
Коло церкви, білої Самдрезі,
Стали збройно табори чотири:
Перший табор — Вукашина кріль,
Другий табор — Вуглиша державця,
Третій табор — Гойка воеводи,
А четвертий — Уроша царенка.

Завелися королі за царство,
Проміж себе збили вони бучу,
За ножі хапають золотисті:
Кому царство — згодитись не можуть.
„Мов царство!“ каже кріль Вукашин;
Деспот Вуглиш: „не твоє — моє бо!“
Гойко пробіг: „ні, моє — не ваше!“
Слуха' тев Урош-царенятко,
Слуха' тев — не промовить слова,
Бо супротив трёх дядьків не сміє,
Не посміє против трёх Мрляченків.

От и пише лист король Вукашин,
Пише лист и десиля' чаушом*)
Аж до міста білого — Призреня,
До 'дного Неделька, протопона

*) Чауш — посланиць, бігар.

Хай прибуде на Косове рівне
 И повіда', кому стать на царство;
 Бо він сам царя на смерть готовив,
 Сповідав и причащав дарами,
 Та у ёго й книга старославня.
 Другий лист державець Вуглиш пише,
 Пише лист и посила' чаушом
 Теж до міста білого — Призрени,
 До того ж Неделька, протопопа.
 Пише третій — возвода Гойко,
 Шле и він чауша вітронога;
 А царенко Урош ще четвертий
 Пише лист и посила' чаушом.
 Всі чотири написали листи
 Та й послали запальних чаушів,
 Ще ж усі — один другого потай.

Збіглось разом вершника чотири,
 Збіглось разом у Призрени білій,
 У Неделька, протопопа, в дворі.
 Протопопа не застали дома,
 Бо до церкви він пішов порано
 Одправляти утренню и службу.
 Та й завзяті ж ті чауші в біса,
 Запальні як порох, нетерплячі:
 Не захтіли з коней позлізати,
 В святу церкву прямо верхи ідуть,
 Повиймали канчуки плетені,
 Та й ну бить Неделька, протопопа.
 „Гей, хапайсь Недельче протопопе!
 Худко ідь ти на Косове рівне
 И скажи, кому на царство стати:
 Бо ти сам царя на смерть готовив,
 Сповідав и причащав дарами,
 Та в тебе ж и книга старославня.
 Ну, мерщій ж, як голови ще шкода!“
 Ой, заплакав протопоп Неделько,
 Промовляє дрібними слізами:
 „Дайте покій, велетні подужі,

Хоч на той час пока службу Божу.
 Не одправлю; я тогді скажу вам,
 Кому стати випада' на царство."
 Стаменулись на слово чауші,
 Вийшли з церкви, в цвинтарі поклались.
 А як служба Божа покінчилась,
 Протопоп Неделько їм и каже:
 „Мої діти, четверо чауші!
 Правда ваша — я царя на смерті
 Сповідав и причащав дарами:
 Але-ж в ёго не питав за царство,
 А питався за гріхи цареві.
 Ви ж простуйте до Пріліця-міста,
 Аж до двору Марка короленка,
 До самого Марка, мого ўчня:
 Він од мене вивчився письменству.
 Марко був за писаря цареві,
 У ёго ж и книга старославня,
 Ёму и знать, кому спадає царство.
 Ви покличте на Косове Марка —
 Щиру правду він вам оповіда':
 Бо нікого не боїться Марко,
 Окрім Бога одного, святого.“ —
 От побрались четверо чауші,
 Ідуть просто до Пріліця-міста,
 До оселі Марка короленка.
 Як були вже перед білим двором,
 У ворота брязнули залізом.
 Те зачула мати Бвросима,
 Кличе зараз сина свого Марка:
 „Сину Марку, чадо моє любе!
 Хтось ударив брякалом в ворота:
 То здається батькові посланці!“
 Встає Марко, одчиня' ворота,
 Уклонились Маркови чауші:
 „Помагай-Біг, Марку, господарю!“
 На те Марко їх вита' рукою:
 „Помагай-Біг, діти мої любі,
 Чи здорові велетні пак Сербекі
 И шановні королі та князі?“

Уклонились посланці низенько:
 „Господарю Марко-цароленку!
 Всі здорові та не має згоди,
 Бо велика між панами звада:
 На Косовім на широкім полі,
 Біля церкви білої Самдрежі,
 Завелися королі за царство;
 Проміж себе збили вони бучу,
 За ножі хапають золотисті,
 Кому царство — згодитись не можуть.
 Тебе кличуть на Косове рівне,
 Щоб сказати, кому стать на царство.“

Иде Марко зараз до господи,
 зве на раду матір Євросиму:
 „Євросимо, ненько моя рідна!
 Між панами стала тяжка звада:
 На Косовім, на широкім полі,
 Біля церкви білої Самдрежі,
 Завелися королі за царство;
 Проміж себе збили вони бучу,
 За ножі хапають золотисті,
 Кому царство — згодитись не можуть;
 Мене кличуть на Косове поле,
 Щоб сказав їм, кому стать на царство.“

Як сам Марко дбав о щирю правду,
 Так благає й мати Євросима:
 — „Слухай Марку, сину мій єдиний!
 Заклинає Богом тебе мати,
 Заклинає молоком матернім:
 Гляди ж сину, не скриви душею
 Ні для батька, ні для своїх стривів,
 А по правді так як любиш Бога;
 Гляди-ж сину, не згуби душі ти,
 Бо вже красче, щоб життя ти стратив,
 Ніж би душу огрішив ти тяжко!“

Узяв Марко книгу старославню,
 Окульбачив вороного Шарця;
 Сам прибравсь, на спині йому скочив,
 Та й поїхав на Косове рівне.

Як надбіхав Марко уже близько
 До шатра, де був король Вукашин,
 Обізвався тогді король до ёго:
 „Хвалить Бога, доля ж моя щасна!
 Ото иде оин мій рідний Марко,
 Він присудить певно мені царство,
 Бо ёму й спаде воно по батьку.“

Марко чув, а й слова не промовив,
 На шатро не скинув навіть оком.

Як Вуглиш державець Марка вбачив,
 То до ёго й закидав словом:
 „Мое щастя! то небіж мій иде,
 Він присудить певно мені царство!
 Будеш царить спільно, по братерській.“

Марко чув, а й слова не промовив,
 На шатро не скинув навіть оком.

Вбачив Марка воевода Гойко,
 Та до ёго и закидав словом: —
 „Мое щастя! то небіж мій иде!
 Він присудить певно мені царство:
 Бо як був ще невеличким Марко,
 Пестував я сам ёго кохано,
 Пригортав до серця під оксамит,
 Мов найкрасче яблуко золотисте;
 Як було се іду куди верхи,
 Садодлю з собою з вжди Марка...
 Скажи, Марку, що мое се царство —
 Царювати сам ти будеш справжнє,
 А мені би лиш по тобі першим!“

Марко чув, а й слова не промовив,
 На шатро не скинув навіть оком

Іде просто, де шатро біліє
 Шатро біле сироти Уроша;
 Догнав Шарця до шатра паряти
 И з коня там зсів собі на землю.
 Як уздрів ёго хлопятко Урош,
 Зараз скочив в подушок шовкових,

Худко скочив, радісно говорить :
 — „Слава Богу: то ж хрещений батько,
 Кум мій щирий, Марко королевич;
 Він по правді скаже, кому царство!“
 Кинувсь він — та й обвились руками,
 Білий вид цілують брат у брата,
 О здорове лицарске питають;
 На мягких подушках потім сіли.

Не багато уточилось часу,
 Як по дні и темна нічка стала.
 От порану почало світати,
 В церкві білій в дзвони задзвонили,
 Добродійство рушило до церкви.
 Як скінчилась утренняя и служба,
 Вийшли всі добродії из церкви —
 Й посідали в цвинтарі за столи,
 Пють горілку, закусують медом.

Бере Марко книгу старославню,
 Подивився в книгу ту та й каже:
 — „Батько рідний, Вукашине крілю!
 Та невже-ж пак королевства твого
 Тобі мало? — бодай ёго стратив,
 Коли хочеш ще чуже одняти!
 А ти, дядьку, господар-Углішу,
 Та невже-ж пак господарства твого
 Тобі мало? бодай ёго стратив,
 Коли хочеш ще й чуже одняти!
 А ти, дядьку, воевода Гойко!
 Та невже-ж пак воеводства твого
 Тобі мало? бодай ёго стратив,
 Коли хочеш ще й чуже одняти!
 Подивіться ж — хай вас Бог скарає! —
 Книга пише, що Урошу царство,
 Сироті по батькові спадає.
 Бо ёго се батьківщина власна.
 Цар и сам в останнюю годину
 Одказав се царство своему сину.“
 Як зачув король Вукашин тее:
 Одним скоком він схопивсь на ноги,

Витяг палко золотого меча,
Щоби вбити сина свого Марка.
Кинувсь Марко од отця втікати
(Бо звичайно не впада' дитині
З своїм батьком, з своїм рідним битись).

Утіка' він по за білу церкву,
Круги церкви білої Самдрезі:
Біжить Марко, а король по пятах,

Уже тричі обернули коло
Круги церкви білої Самдрезі,
Уже мало не піймався Марко,
Коли з церкви щось загомонило:

„Ховайсь в церкву, Марку короленку,
Чи не бачиш, що погинуть маеш,
Ще й погинуть од рідного батька,
А за правду Божу, святоблिवу?“

Одчинились тут церковні двері,
Марко вбіг у білу церкву зараз,
А за ним и двері зачинились.
Добіг' до тих дверей Вукашин;
Як ударить мечем прямо в двері,
Аж звідтіл червона кров капнула.
Схаменувєв тогді король Вукашин,
ЖАлібно словами промовляє:

„Ой, мій Боже, лихо мені тяжке!
Загубив я сина свого Марка!“

Але з церкви хтось ёму на тєв:

„Ой, чи чуєш Вукашине-крілю?
Ти забив не сина свого Марка,
А забив ти ляголя святого.“

Як король на Марка був але лютий,
То й почав ёго тут проклинати:

„Бодай тебе хрест убив, мій сину!
Щоб нє мав ти ні труни, ні 'шадка,
Та бодай ти не діждався й смерти,
Поки в Турка за слугу не станеш.“

Клене батько, Урош величає:

„Куме, Марку, Бог тобі оддячить!“

Хай твій розум світить всім на раді,
 Хай твій меч не вищербиться в січі!
 Хай не буде над тебе юнака!
 Хай живе про тебе слава в світі,
 Поки стане місяця и сонця “

Як вістилось, так усе й справдилося.

Гетьманець.

АНІЛЬКА.

Повість Осипа Корженьовського

(Кінець.)

ІХ.

В пару годин опісля Юрій був вже в дорозі. Анілька лишилася сама. Не плакала, не вдавалася в тугу, навіть не спитала, куди він подівся. Отець не згадував за нього, а й вона не дала по собі помітити, що його не було. Горда на своє посвяченє замкнулася у солодкім весімінні кількахвилёвого непонятного щастя. Так зійшло пару місяців. Отець гадав, що забула, а скоро дійшла його звістка о близькім повороті Юрія а з нею и радісні вісти о його ласкавім принятю в столиця, зачав про нього річ. Анілька перемогла себе и на сей раз, так що здавалося, будьто би ся звістка відбилася тільки о ві уши, ніяк же не дійшла до серця. Навіть коли він вернув, ніхто б не пізнав був по ві лічку ві радости. Вона привітала його майже рівнодушно и розмовляла з ним поважно о наслідках його посольства, наче-б він не був для неї нічим більше, як тільки земляком, наче-б ціла ві цікавість зіллялася тільки у його політичне поводженє. Аж коли всё в домі затихло, дві побрати рівно нетерпеливі встрічалися на виставі мармурної салі, а ніч и любов огорнули їх и окрили своїми крилами.

X.

Надійшла весна, а ніхто не догадався, чим вони для себе були. Отець коли видів незмінне лице дочка и однакбве обходженє з Юрієм, заспокоївся и мовчав, одна лише Марина знала о всім

Марина виходила Анільку и любила її більш власного життя. Вірна як молодість, мовчала як гріб. Була вона на їх шлюбні и єї рука зтягала сю непроглядну заслону, під якою скривалися їх щоденні сходи. Коли вже в домі все заснуло, Марина оглядала в той час горід, сходи и коритарі, а коли пересвідчалася, що жадне цікаве око не назирає, пукала легко до дверей Юрія и завзивала єго до нетерпеливо ожидаючої жонї.

Ніщо не змінилося в домі князя Дмитра, єї-ж самі розмови и забави, тільки в серцю Юрія зайшла важна переміна. Коли над собою застановився, помітив, що змяк и збабів, гарт єго душі пустив, а обовязок и вітчина не були у нєго на першому місцю. Він майже забув на свій полк, Греція зъявлялася подєколи в єго памяти в кровавій сукмані, — однак в сій самій хвили ставала поміж єї сумним образом а ним проміниста постать Анільки, горнула єго до горячого лона и пухку ручку клала на єго очи, щоби не бачив вітчинї. Сумлінє дорікало єму се немужеске житє, а єго серце рвалося потайно в усипляючих узах любови. Посеред сєї боротьбї повитав він майже радісно приказ генерала, комманданта відділу, которий казав єму ставитися з полком у головній квартирі.

Повернув Май. Ніч була тепла и чудова. Розжарений місяць заглядав простєсько в відчинене вікно, при котрім сидів Юрій, а на єго колінах Анілька. На єї личко падало промінє сєї любовної звїзди, а світло єї миготїло в єї очницях. Ніколи не була Анілька така красна, ніколи не гляділа на мужа з більшою любовю и пристрастю — але-ж бо ніколи не обявлялася сильнїше в єго душі згадка обовязку и вітчини. Він призадумався, а думки єго були далеко від тої, котра тільки для нєго и через нєго жила.

— Юрій! — згомніла вона, як скоро замїтила єго розсіяне — ти задуманий, коли я при тобі?

Проснувся Юрій, пригорнув її до серця и сказав: — Прощай Анілько, завтра будеш тут сама.

— Сама? — крикнула и схопилася з єго колін. Опісля взяла в обї долонї єго лице а обернувшись до місячного світла додала: — Подивися мені в очи — що значать єї слова?

— Та що ж би мали означати? — одвітив усміхнувшись: — Завтра відходжу на пару неділь до головної квартири, маю приказ від генерала.

— Неправду говориш ще й всімався — промовила відступаючи и тупаючи о землю босою ніжкою. — Се твоя власна охота, я тобі навкучилась.

— Анілько — склигнув Юрій и простяг до неї руки.

— Мовчи! — одвітила. — Від якогось часу достерігаю в тобі переміну.

— Кілька місяців тому була-сь розсуднійша — сказав Юрій.

— Тоді пишалась я своєю офірою, а дочка Греції придусила в собі жаль коханки и жоні. Тоді знала я, що лишав-сь зо мною цілу свою душу, що, коли пізнав-сь вартість моєї любови, був би-сь віддав за мене жите и всё. Тепер маеш мя до сити та й втікеш.

— И тепер готов я за тебе положити жите, все-ж такі не посвячу тобі для дитинячої маячні чести и обовязку. Люблю тя, однак я жовняр, то мушу слухати. За дві неділі я знов буду з тобою.

Через якийсь час стояла вона мовчки, опісля звела голову и сказала: — Дві неділі? добре! але ж памятай, що даю тобі тільки дві неділі. Міг би-сь жаловати, коли би-сь опізнився. Ти мене ще не знаєш! -- По сих словах кинулася на софу и додала: — Йди вже собі!

Застрашений такою насильністю пристрастної жінчини Юрій приступив до неї, став на вколішки, благов, щоб попращалася з ним як з мужем, котрий свій обовязок мусить сповити. Деж вже, вона не віддала ёму жадного голублення, не промовила ні пів словечка, ві лице було зимне як крига, уста стулені, руки до серця стиснені. Донерва, коли зачав день до вікні зазирати, промовила: — Йди вже...йди! але памятай, лишашся з тою думкою, що-сь перестав мене любити; наколи дозволиш їй dospіти, вона розсадить бідну мою головоньку. Се моє останнє слово.

Вийшов Юрій з думками повними гóрести и журби. Він відітхнув доперва свобіднійше, коли почувся на сідлі, коли загуділи сурми, коли чув порскане и дудонь тисяча коней и брязкіт тисяча шаблюк, котрі вів за собою.

XI.

Минули дві неділі... Юрій не вертав. В вечері сімнадцятого дня прикликала Анілька Марину. Чимало перелякалась бідна Марина, коли глянула на лице своєї пані. Ї очі зашали, доокіль окру-

жали їх онні обвідні зеленковата барва пробивалася крізь ві блідість колінь так чисту и понадну. В легонькім білім платю сиділа вона при столі и оперлася на долоню. Перед нею лежав лист, стояв срібний пугар и годинник, в котрім затопила очи.

— Що тобі, мій бісері? — промовила Марина.

— Він мене вже не любить, Марино! дві неділі минуло, а ёго ще не має.

— Дітинко! чи знаєш же, що могло ёму перешкодити? Він жовняр, то мусить слухати.

— Коли б він любив, то перечував би, що я завтра вмру — и нічого б ёму не перешкодило. Як далеко з відсіль до головної кватири, Марино?

— Десять миль, моя голубко, бо проста дорога перегороджена квантананою — там зараза.

— За вісімнадцять годин він повинен бути тут. Тепер шеста. Завтра до дванадцятої в ночі буду ёго ждала. Пішли ёму сей лист.

— А як не буде міг приїхати? — промовила Марина и дивилася на ню трівожно.

— Тоді випю, що-м собі тутечка прирядила... и вже не буду ёго ждати. — По сих словах звелася и закрила обіруч пугар.

— Що-ж отсе? лік на сон?

— На вічний сон — одвітила спокійно Анілька.

— О Господе и всі святі, ратуйте мене! Я тобі не дам ёго викинути.

— Пішли ёму сей лист, кажу. Най летить післанець що сила, я бо жду тільки до завтра до півночі. — Пішла Марина, оглядаючись з переляком, а в пів години опісля жвавий хлопак з княжої стайні на найдіпшім коні був вже за містом.

Другого дня, десь коло одинадцятої зрана, переходився Юрій опятий мундуrom, стиснений шарфою, з блискучою ладівницею через рамя, в драгоньському шоломі наіженім гривкою, перед рундуком свого помешканя, повний смутку и нетерпячки. На дармо просив перед тижнем, щоб ёго хоть на добу відпущено. Нічого не помогли ані ёго власні просьби, ані вставлення приятелів: генерал завзявся и визначив аж на отсей день перегляд ёго полку. Вже від двох годин стояли ёго жовнярі в полі. Юрій був готов. Осідланий кінь стояв побіч и порпав копитами землю — а генерал все еще не виїздив. В сія хвили вправ на подвірє післанець. — Юрій пізнав хлоця, пізнав би

и коня. Однак бідна звірина покритася ціла піною и пиллом. Як скоро зглянув се Юрій, грудь ёго переняв якийсь біль. Він видер з рук посланця лист и знайшов сесі слова: „Юрій, дві неділі давно минули, а тебе не ма. Що-м гадала, се ставеся. Завтра до дванайцяти в ночі я тебе ждати му. Від хвилі, коли пишу, до завтрішнєї півночі сидіти му без сну и їжі при столику, и дивити мусь на годинник и пугар з отрутою, що стоїть передо мною. Коли вкаже указник північ а тебе не буде, можеш вже не приїздити, бо приїдеш за пізно. Прощавай Юрію! Нехай тобі Бог прощає, коли ти так порану забеш мое молоде житє.“

Ледві дочитав, крикнув, щоб привели коня; всів як стояв на нёго, спер ёго брязкаками и щез незабаром всім з очей. Дорога ёго вела неподалеки сёго поля, де стояв полк Юрія витягнений в лінії. Пізнали ёго жовнярі, пізнали офіцери, однак вони ждали перегляду, про се не смів ніхто ворохнутися з свого місця. Вони дивувалися и не піймали, що б значив сей незвичайний лет и гнали за ним тільки поглядом, поки не щез ім з очей. Минула година одна й друга, виїхав генерал, оглядав полк, робив маневри, а полковника не було. Тим часом летів Юрій для скороченя собі дороги простісько на сей сторожевий ланцух, котрий нікого не выпускав ані выпускав до сеї части краю, що в ній вже панувала зараза. Була то так названа молдавска горячка, сильна и лютуюча безпощадно. Покритий кұрявою и потом по тригодинній їзді, Юрій прискочив до замкненої застави: крикнув, щоб відчинили. Жовнярі відмагалися; добув отже шаблі, вдарив з цілої сили по засуві—жєлізо пукло, белька піднеслася, а кінь Юрія скочив чвалом вперед. Стражники зглянулися, однак жаден не смів оператися. Полковницький мундур переймив їх почестю, а якийсь дикий и розпучливий вираз, котрий бачили на ёго лицію, пробивав їх трівогою. В півтора години наспів Юрій до другої застави. Тут вже не помогли ні просьби ні грозьби. Жовнярі ставули з почестю, підофіцер виступив, підніс руку до шаблі, обьявив однак, що дасться зарубати а не відчинить. На щастє було се далеко за селом. Не конче глибокий рів розмежував дорогу. Юрій спер коня, пересадів через нёго и пустився в бік, бо хотів перебігти поміж двома сторожками. З обох сторін кричали жовнярі, що стріляти муть ба й виціляли карабіни. Він не зважав на сі угрози а пустився в розпучі серединою. Кілька куль засвістало коло ёго ушей, але ні одна ёго не досягнула.

Як стало смеркати, почув Юрій, що ёго кінь пристає, вже бо звиш чотири милі перебіг не відсапнувши. Він отже затримався,

глянув на годинник, розчислив дорогу, а коли ёго потішила надія, що стане ще в пору, дав коневі випочити. Станув біля свого верового, погласкав ёго трясучогося з утоми и сперся рукою на сідло. Розгорячене ёго чоло піднеслося до неба а зір ёго блукався, поміж зірками.

ХІІ.

Анілька тимчасом вповняла вірно слова свого листу. Цілу ніч сиділа при столику, на котрім лежав годинник и стояв пугар з трутизною. Коли вітер похитав сильніш галузьями, коли взявся який гамір в передсінках або в сусідній кімнаті, коли де грякнули двері або вікна, вона підносила голову, напружувала зір и слух. Даром намовляла її Марина, щоби задрімала: ніч перейшла и Анілька ані ока не зажмурила. Даром приносила їй марина пахучу каву и наклоняла до посилку.

— Ні, Марино — одвітила на її просьби, — я не буду нічого їсти, доки він не верне; а коли вже не верне, осьде мій посилоч.

Так минув день, настав вечір. Раз здавалося Марині, що вона втомлена довгим неспанем замкнула віки и задрімала. Мариня користаючи з хвилі хотіла вивернути пугар, але ледви йно витягнула руку, почувла удар штилета. З рук Марини бухнула кров, а по лицю покотилися слёзи.

— Не рұхай, що не для тебе — сказала Анілька и дивилася на ню дико.

— Невдячна дітино — одвітила Марина. — Не виконаеш ти, що-сь загадала. Я йду до вітця и всё розкажу.

— Марино — скликнула Анілька и вхопила в руки пугар. — Зроби оден крок, а в сей час вихилю.

Усіла Марина там, де її єї слова запопали, и дивилася з трівогою и підивом на божевільну жінку.

Була вже одинайцята. Обнявши одною рукою смертельний напиток а сперши на другій бліде лице, сиділа Анілька а очі єї стреміли в указнику годинника. За кождим ударом жівчика посувався незамітно указник від мінути до мінути и зближалася рішуща година. Минуло шів до дванайцяті... перейшло ще хвиль десять.. ще пять.. ще дві. Ані не шелеснув вітер об галузе, ані пес нігде не загавкав: здавалося, що ціла природа свій хід застановила...тільки указник посувався поволи а хвиля минала за хвилею. Серце Марини тєхкало сильніше. Анілька стюкала судорожно пугар а другою рукою відгортала волосє з свого блідого и божевільного лица. Глянула ще

раз на годинник, нестало всього сім швиць. Нараз рознісся по коридорі брязкіт шаблони, двері розскочилися з лоскотом а Юрій блідий як труп, з наїженим волосем став на середині кімнати. Анілька не крикнула, не втішилася, але тиснувши під ноги пугар кинулася на нього мов язя, вмотала свої руки в його волосю и ялася його лице кусати и цілувати. Він відіпхнув її від себе, відскочив заляканий, а вона знеможена впала без сил и памяти на руки Марини.

XIII.

Коли Анілька стямилася, не було вже Юрія у кімнати. Він кинувся безсильний на постіль а грікі мисли опали його наче злі духи. Якась непоконана відраза відпихала його від милої, для котрої він перед роком и жите посвятив би. Даром силився надати їй сю солодкість и лагодність, якими краса підбиває и вязнить. Його думка виставляла йому вродливу язю, узброєну в кігті и скриготаючу зубами. Любов єї не була солодкою, що чутем посвячуєся, але якимсь диким потягом, нерозумним унесенем, незмягченим ні то одною слезиною. Аж тогді нагадав собі, що він єї не бачив, аби коли плакала, и одвернувся з відразою від образу женщины без сліз. З сими думками коли ще злучилася згадка, що утік перед обовязком и втік з поля тогді, коли мали пересвідчатися, як його виповняв, коли собі виставив усі наслідки свого діла — глумливу насмішку начальника, котрий не любив його, и шепти підвластних, котрі ним може гордували: кидався на ліжку, живчики розривали його жили, — заразливий воздух, яким через хвилю дихав, розливав по його тілі якусь дивну полемін; давна любов, теперішня відраза сором, и розпука стали на всі боки сіпати його думки. По якимсь часі такої боротьби почув, що йому ся в голові мішає: кімната ялася з ним крутити, а всі меблі гуляли дивний танець. Він чув відголос сурм, брязкіт шаблони, гук карабінових вистрілів, дальше побачив маңевру свого полку и видів, як бігла перед ним Анілька з розпущеним волосем... в його ухах стукотів дудонь тисяча коней, розлягався крик коменди, а ціла ся гурма тиснулася на ню, коли втікала. Він хотів її ратувати, однак вона впала, а всі копита перейшли через єї тіло. В той час зачав кричати дивними голосами. На його крик розбудився цілий дім, збіглися люде...однакож Юрій вже не пізнавав нікого... він був в горячці.

XIV.

Пятого дня лежало в сали князя Дмитра трумно, окружене прешногими світичами, а в нім лежав Юрій зьодягнений у всі знамена

свого стану. Він лежав спокійно и безпорушно. Попи співали. Цікаві входили и виходили, а всякий, що глянув на шляхотні черти молодця, жалувал красною життя, котре так рання смерть забрала. Князь Дмитро з пятном важкого горя на лиці прийшов також. Він поцілував мерця в чоло, а слеза старця скотилася на мертво, зимне лице. — Він відійшов на бік, всів в кути и відай молився за спокій любого ёму молодця. Аж розтворилися двері и ввійшла Анілька. В її очах не було сліз, лице її здалося супокійним: однак по насуплених бровах, по поморщенім чолі и по цілім її укладі; видно було якесь невідзоване постановлене. Її одягала чорна сукня, з волося звішувалася аж до землі довга чорна заслона, а за ціму окрасу держала в руці срібний хрест. — На сей вид переняв дрозц князя Дмитра. Наче б поражений якимсь світлом, що ёму цілу пропасть під ногами відкрило, схопився з свого місця, підійшов до дочки и спитав: — чому ти вдягнула жалібну одіж?

— Тему, мій отче, — одвітила спокійно — що він був мені мужем и що я ёго убила.

— Безталанна! — крикнув старець, котрого лице стало блідше від трупа лежачого побіч. — Будь проклята, неслухняна дитино! не тільки ёго одного убила-сь.

Залякана сими словами, з зачудом піднесла на нёго очи. Він нахилився до її уха, шепнув їй нишком пару слів, відвернувся и відійшов. Анілька опустіла руки, стояла наче статуя кілька хвили не порушно... Її очи вліплені в одну точку не вказували ні одного знаку думки. По хвили упала на знак, а гарна її головка стукнула тяжко о мармуровий поміст.

XV.

Щоб-ій сказав князь Дмитро, сёго ніхто не чув, про се ніхто не знав. — Але в кілька неділь опісля винесли тіло старця на кладовище, а дім ёго заперто від-усюд. Минав рік по році, а жадна рука не дотулилася заржавілих засувів, котрі заперали ворота ёго обістя. На газонах розростався буйно бурян. На стежках, колись то висипаних чистим рінцем, розстелилася широколиста травиця. З під обітої виправні стін и коломи виглядали сірі цегли, а крізь повитовкані шибки залітали свобідно ластівочки и ліпили собі на золочених обрях салонів з болота гнізда. В здичілім горбді цвили и відцвигтали даром бузкі, даром виливали свою воню горохівники и ясніни, даром вже наділи до себе рожі чудовими барвами — ніхто не прийшов и ніхто їх не бачив. Вони перецвигтали у самоті и обеснували свої

красні и пухкі листочки на окружаючу їх довкола кропіву. Так пустка и звáлища обгортали своєю сіткою се сіднице гостинности, се мешканє патріотизму, любови й принад.

XVI.

А що-ж ся стало з Анількою? — Не знати..

(З польского переложио *Ив. Баерский.*)

ЛИТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАЇНСКА И ГАЛИЦЬКА.

II.

(Дальше.)

Так у тій часті поези и беллетристики у Россиі, котора передає субъєктивні идеі або малює житя передової меншости так званої „образованої громади“, не вдалось виділитись спеціально українському напрямку и елементу — окрім одного Шевченка —, ні спеціально великорускому; елемент російський, або лучше європейско великоруский, узав перевагу над тим и другим и притягав до себе и більшість симпатий и молодіжи українскої. Од того література поетичня, котора представляється Пушкіном, Лермонтовим, Тургеневим, Герценом и т. д., мусить назватись у Россиі не великорускою тільки, а все-россійскою — по ві фактичній силі.

Теж саме треба сказати и про ту часть образної літератури, котора об'єктивно малює житє більшости образованої громади, більш або меньш сатирично. Начало такій літературі положено Грибоѣдовим з єго комедиєю „Горе отъ ума“, але у свій час Грибоѣдов стояв більш або меньш одиноким, и тільки після Гоголя реально-сатирична література опанувала усі другі роди беллетристики у Россиі. И ся література служить великою звязуючою силою для громади російскої, бо вона ухоплює типи житя тих клас народу — панів, чиновників, которі скрізь у Россиі майже однакові побитом, поглядами, мовою, з дуже незначними місцевими одмінами. Так коли виключити у Гоголя (про Вечери на хуторі и про Миргород я не говорю тепер), коли виключити великоруских купців у „Женідьбі“ та

дві три сцени з великоруским простонароддям у „Мертвих Душах“: остатні типи безсмертної галерії Гоголя одні, як Собакевич, Нодрев, скорішні способні акліматизуватись у Великій Русі, другі, як Манилов, Коробочка, пожедуї Плюшкин, більш у Малій Русі, але всі вони можливі в там и там, а що до городничого, Хлестакова, Чичикова, Бетроцева, Хлобуева, Пѣтуха и т. д., то се щирі всеросійські типи, котрих знайдете од Архангельська до Одеси. Українець Гоголь не міг заставити їх говорити по українському, бо вони так у житті не говорять. Що сказано про Гоголя, те саме прикладається и до других „живописців бити“, як казав Гоголь, звісно до тих, котрі описують побит тих шарів народу у Росії, котрий фактично живе и говорить однаково по усій Росії.*)

Повернувши літературу у Росії раз на завжди на дорогу реалізму, Гоголь послужив багато для скріплення літературного діла Росіян півночних и полудневих, — хоть, правда, як то ми покажем дальше Гоголь, же, и именно своїм принципом реалізму, положив міцну основу и центробіжним напрямкам у літературі російській — великорускому и малорускому. А поки так именно своїми повістями малорускими и тим духом малоруским, котрий уніс Гоголь у літературу російську, він послужив й тому, що Українці більш ще привязались до російської літератури. Я мушу на Гоголі зупинитись на довше, бо на нього останувались у Галичині погляди дуже одмінні од тих, що я висказав, особливо з поводу ёго українських повістей. Сі погляди перш усёго висказані були п. Кулішем, — и прийнялись де у кого з Українців (далеко не у всіх, як те видно з приміру Мордовцева, Максимовича и т. д.), а особливо у галицьких народівців. Ті, хто у літературі більш усёго

---

*) Не беремо того за зле Гоголева, що свої всеросійські типи заставляв говорити російською мовою — хоть жаль нам, що своїх українських повістей не писав на українській мові —, але сёго не можемо признати, щоби всеросійські типи конечно треба представляти и російською мовою, а українська мова мусіла ограничитись на описане життя українського. Такі тісні границі можна власти тільки малим нарціям, як н. пр. підляському або гудульському, котрі справді найбільше способні до описаня життя народу підляського або гудульського; — але малоруска мова за надто широка а и за надто вже вироблена, щоби не могла не тільки всеросійських але и англійських, німецьких и и. типів представляти, хоть, розуміється, ми зовсім не бажавмо, щоби наші писателі брали предмет до своїх оповідань з життя инших народів а за лишали життя свого народу. — Прим. ред.

цінять мову, готові виключити Гоголя з Українців уже з за одного того, що він писав не по українському.*). Се, думаю, перва причина, по котрій п. Куліш зачитав Гоголя „у сусідню“ тільки, за есманську словесність. А друга була — те, що п. Куліш знайшов у Гоголя етнографічні помилки, „панський“ погляд на народ, як на щось потішне, — так що п. Нечуй вже назвав Гоголя „нерозумним Гоголем, котрий писав на потіху нерозумної Московщини.“

Я мушу перед усією нагадати, що п. Максимович, доволі компетентний судя у малорускій етнографії, виступив на оборону етнографічної вірности Гоголя. Не буду пускатись у деталі и розблярати, справді, де и у чому помилився Гоголь против етнографії, — але скажу, що тепер, після виданих п. Рудченком народних казок, питава про народнось „Вечерів на хуторі коло Дяканьки“ мусять бути пересуджене знову, бо тепер видно, як багато чисто народних тем и образів узяв Гоголь у свої Вечери. Не буду я шукати у Гоголя и того погляду на народ, який маємо ми, и який усе так не у тому стоїть, щоб бити поклони перед усякою етнографічною одмінною побиту народнього — бо народови з того не легше, та й не всяка така одміна є справді щиро народня -- , а у тому, щоб боротись за права народу, та працювати для ёго освіти. Але такої поваги до народу не знайдемо и у Квітки, так вивисшуваного п. Кулішем, — бо сей Квітка (у Сватанні на Ганчарівці) висказав таку народолобну ідею, як що у доброго пана крепаком лучше жити, як вольним.**). Нашого погляду на народолобіє не могло бути у 20 — 30 роки сёго віку, — але се не значить, щоб наші погляди не вийшли органічним процесом з поглядів батьків и дідів

---

*) Ш. автор здається за мало цінити мову що до єї важности у літературі. Аджеж Гоголь, через те, що писав свої твори виключно великорускою мовою, може мати у історії нашої літератури місце лише заадя впливу, який мали его твори на властиву літературу українську (о чім ш. автор згадує понизше), але его твори не будуть, так як и. пр. твори Шевченкові, вічними пам'ятниками у нашій літературі, а скорше будуть такими пам'ятниками у літературі великорускій. — Прим. ред.

**) Не маючи під рукою драматичних творів Квітки, не можемо й осядти, о скільки слова, зганені ш. автором сеї статті, суть гадкою самого Квітки або йно котрої з осіб комедії. Будь що будь, як не мож згодитись на єї слова в загалі, так правдивими вони можуть бути в многих разях. Справді, у доброго пана може бути крепакови, именно такому, котрий не знає волі уживати, дїпше ніж на волі и під добрим монархом абсолютним можуть піддані щаслившими бути ніж в державі конститудційній, — але з того ще зовсім не вико-

наших, сучасних Гоголю, Квітці и т. д. Коли перечитати листи Гоголя, надруковані в Кулішем, за його статті про початок Малоруси, за його поклик про те, щоб йому досилати матеріали для історії Малоруси, за його статтю про пісні малорускі — то побачимо, що у 1829 — 35 р. не було нікого, не виключаючи Максимовича, хтоб так багато и прилюдно говорив про пісні, повіря, казки и т. д. простонародя малоруского, хтоб так будив громадську увагу до Малоросії, до „нашої України“, як каже Гоголь. Та не було нікого — а де у чому и доси не ма кого — хтоб змалював де які боки життя українського, як Гоголь.

Для того, хто цінить у літературі більш дух и матеріал, ніж слово, Гоголь не перестає бути Українцем не тільки в „Вечерах“ и „Миргороді“, але и у „Мертвих душах.“ У „Вечерах“ він змалював природу українську, пересказав українські повіря и казки, — але окрім того вачертав и кілька образів типичних українських: дівчата, дяк, панч губернский, голова, що взовів Катерину II., винокур, і т. и. — се чисто українські типи. „Старосвітек поміщика“, „Іван-Іванович и Іван Никифорович“, бурсаки у „Вії“, особливо Хома Брут, се внять чисто українські типи. Скажу внять, що українська (по мові) література не дуже то багата об'єктивним малюванням життя и індивідуалізацією образів, так що Гоголь де у чому и доси не перегнаний не тільки романтиком (по методу літературному) Шевченком, але и Марком Вовчком и Нечуєм, которі явні ученики Гоголя, або Гоголевого ученика Тургенева. У „Тарасі Бульбі“ мало битових українських образів — там драма фабули виступа' на первий план —, але и там деякі образи Січи, жида, сам Бульба нагадують щирю правду битову. Українець не може забути, що Тарас Бульба був первий опит історичного роману чи поеми з української старини, писаний не так произвольно, як „Войнаровский“ або „Полтава“ и у которому виведен діяльний народ український. Один шановний Галичанин писав мені, що у його валиться з рук „Тарас Бульба“, після того як він познакомивсь з Шевченком. Думаю, що се з того, що у Гоголя не виставлені так мотиви борби народу руского з панством польським, як у пізніших пєсах Шевченка. Се правда. Гоголь стояв ще на естетично-романтичним, або національно-

дять, щоби в загалі крєпацтво було лучше або й однаке а навіть мало що гірше од волі, а абсолютизм од конституції. Позаяк же з наших пєсень Квітки видно, яким нещастєм для народу він вважав крєпацтво, то не мож єму сими словами так дуже дорікати. — Прим. ред.

релігійнім погляді на українську старину. Боротьбу протав унії, протав жовнірства польського, та боротьбу за права козаків, а не соціальною революцією усього народу українського протав панства, бачив Гоголь у старій історії України. Але не так дивились на се діло и самі козаки, сам Хмельницький, ті хто складали сучасні вірші про Хмельницького (напечатані Костомаровим у послідньому виданю Богд. Хм.), малоруско-козацькі літописці XVII — XVIII в. Не инакше дивились не тільки Бантиш-Каменский и другі начинателі науки про Україну — та и сам син народа, креспак Шевченко, у первих псаех своїх дуже не далеко одійшов од сего погляду: „ревіли гармати“... „танцювало лихо!“... ось що хвалить Шевченко у старій Україні та „волю козацьку“; а лихо бачить у „Ляхах та уніятах,“ и тільки слівце „Ляшка панки“, которе бачимо у „Тарасовій ночі“, предвіща' той народній. соціальної погляд, на которий прямо став Шевченко тільки після переїзду у Київ, де мабуть, на ёго мали впливнє молодші, перейшовші через європейську школу приятелі Костомарів, Куліш и т. д. По погляду на мотиви борби Українців з Поляками „Тарасова Ніч“ и т. п., и самі „Гайдамаки“, не далеко одійшли од Тараса Бульби, — ріжниця тільки у тому, що у Шевченка не ма' ні одної псаи так обробленої, як Тарас Бульба. По часу, коли появилсь малоросійські повісти Гоголя и „Тарас Бульба“, ми маємо повне право считати, що Гоголь породив и поетичні проби Метлінского, Костомарова, и самого Шевченка, — и. коли не визвав, то йшов паралельно з етнографічними роботами Максимовича, Бодянского, Срезневского и т. д., и був таким робом одним з батьків новішого українського народолубія; тим більше, що про Україну так багато и голосно говорив чоловік, ставший зразу рядом з Пушкином авторитетом у очах російської громади. Але мало того, що у малоросійських повістях Гоголь праотець Шевченка, та ще й доси не перегнаний зовсім молодшими беллетристами: — він и у своїх усіх творах не перестав являться з щирим українським характером. И може, не виключаючи и самх Шевченка и Костомарова, Україна не мала ще другого сина, которий би так повно виразив у собі дорогі боки єї народнього духу. Недоучений український панич, Гоголь, привіздить у Петербург, куди багато вже наїздило паничиків з України, щоб вислужитись, — и замість того, щоб оддатись шуканю бюрократичної карєри, почина' турбуватись, що не знав Україну, як був на ній. Починає він письмами прохати родичів и знакомых, щоб посилали ёму описи звичаїв, пісні Українські и т. д., збравється писати історію України, — и тільки й сам мов боїться, що

так горяче, як він пише, історію писати не можна. „Дуже вже пече!“ каже він. Ще як тільки приїхав Гоголь у Петербург, то зараз писав матері, що тишина в ньому необыкновенная, никакой духъ не блещитъ в народѣ, все служащіе да должностные, все толкують о департаментахъ да коллегіяхъ, все погрязло в трудахъ, в которыхъ бесплодно издерживается жизнь ихъ.“ А чим більше Гоголь увіходить у грандіозні образи, що горіли на листках писаної їм історії України, тим більше задумується „над страшним, потрясаючим болотом мілочей, которі опутали наше життя“, тим більш рветься, щоб „свершити що небудь велике, потрібне людям“, и починає з того, що сміється над ним болотом, „скрізь видимий світовий сміх и невидимі, незримі йому слізи.“ *)

И збудив він велике сонне болото, перелякав велике царство, про котре кричали усякі Погодини, Булгарини, що йому „усі землі завидують“, розворушив його, приставивши до очей його зеркало и сказавши: „на зеркало нічого жалкувати, коли пика крива!“ Але и того йому мало, — хочеться йому ідеалів, хочеться йому показати не „благонаміреннаго чоловіка“ а „блескучу голову, котора б прогрімела величаво-грізні речі“ про правду и зразу поробила усіх людей „людьми христіянами.“ Недоучений, збиваний з толку московскими славянофілами, Гоголь видається у релігійний містицизм, він шукає ідеалів там, де їх шукав Сковорода, наші кобзарі и сам Шевченко (хоть и инакше), як писав „Неофіти“. Покинувши поетичну сатиру, він вступає з монологами и проповідями („Выбранные жѣста изъ переписки съ друзьями“), — але старосвітські ідеали його визивають против себе бурю, и письмо Білинського. Гоголь падає знеможений, починає потроху впасть вертатись до показування людям зеркала життя їх, але недуг и неувірство духовних совітників його, особливе отця Матвія, добивають великого гумориста; він палять свою рукопись 2 часті „Мертвих Душ“, діло 10-літньої праці, все з за страху, що може вона не принесе пользи (користи) людям. И се не Українець, се „перевертень“, се зубоскал и одрицатель

*) Зрівняй Шевченка:

В багні колодою гнилою
Валяться, старітиса, гниють,
Умерти й сліду не покинуть
На (обезславлений) землі!

з листом Гоголя од 30. апр. 1829, од 24. Іюля и т. д.

тільки!*) Ні се голова, у котрій помістились и ті козаки и дівчата, що и любов зовуть „правдонькою“, се „Перебендя“, се той же Шевченко, котрий більш усёго боїться „прожити гнилою колодою“, — та ще у добавок се голова, у котрій помістились усі ті голови, що зложили віками приказки, пословиці и пісні українські, котрі так часто крізь сміх плачуть. Можна жаліти, чому Гоголь забув опісля народ спеціально український. Але щоб ёму український націоналізм дав багато помочи на рішенє тих питань, що пекли ёго душу, не думаю. Ні у народа, ні у традиціях старини Гоголь не знайшов би одвіту на те: як зробити, щоб не було того болота, которе бачив він перед собою; — у народа, правда, він би побачив порив до волі, вражду до крѣпацтва, але дуже запутану містицизмом тих же самих отців Матвіїв, що погубили и Гоголя, и жадної ясної ідеї, як же добратись до волі! Як же виключити з історії України и з українофільства, що ширилось у часи Гоголя між потомками мазепинської старини, и протест против крѣпацтва: то традиції старої України мало чим більш були б годні для рішеня сучасних питань, як и традиції Московської старини. Традиції старої України були годні тільки на те, щоб збудити аналіз сучасности, и се вони зробили через Гоголя як и через Шевченка — хоч у кожного ріжно. Шевченко був молодший Гоголя, попав у свіжішпій кружок, та ще и сам по-пробував панської ласки; од того ёму легше було дійти до гордійського узла болота сучасної Росії, — він через те не дуже то прихилився и до мазепинського українофільства, обізвавши „варшавським смітям“ ясновельможних гетьманів и осміявши українофільствовавших потомків „гетьмана дурного“. Але и Шевченко запутувався у політичних и національних ідеях и ідеалах, и у ёго ясна тільки негативна ідея: ненависть до крѣпацтва, ненависть до сучасного болота. Але як начне він говорити про те, як вийти з нього, то зараз упада' або у біблейську містику, або у гайдамацтво, которе тут же він сам и осудить, почувши, що и у ёму не ма' будуючої правди. Об'єктивний рай свій и Шевченко зводив на сімю. Од того и Шевченкова заслуга лежить більш у тому, що він прокляв сучасне болото життя -- як и Гоголь; ріжниця тільки у тому, що Шевченко прокляв ёго як оратор, монологами, скріпленими часом дуже виключними мелодраматичними фактами, тогді як Гоголь виставив „на всенародні очи усе страшне болото мілочей, опутавших наше

*) Так далеко ми не йдемо в нашім суді про Гоголя, — се ми сказали вже вище. — Прим. ред.

життя“, показав „пошлость пошлого чоловіка“ у самому обиденому, у самому такому, що не ріже вже й очей, або в у такому, що усі вже вважають „благонамірним“, — и намалював цілу галлерію благодушних, з першого разу невинних пошляків, котора способна перелякати свіжу душу більш ніж „кати“, „душегуби“, кровосмістелі и т. и. образи Шевченкові, которі завсїгди не можуть не бути виключні. За помочю сієї галлерії, тя за помочю тих идей, которі не виносяться из традиції XVIII-ого віку не тільки Москви але и України, такі люде, як Бєлінскій, Герцен и передові українофіли, зрозуміли, що треба зробити, щоб вивести Росію, у тому числі и Україну, на ту дорогу, на котору вона вступила після зняття крестацтва. И се незабутня заслуга поетичних традицій и идеальних поривівдуші української, що вони збудили у Гоголя недоволене болотом мілочей. — а юмору українського, що він дав Гоголю силу змалювати ёго безсмертну галлерію Кажу безсмертну, бо абстрактні річи про историчні идеали проходять, а факти типизовані поезією, так само як наукою, котора має тільки другий метод але одну ціль з поезією, остаються на віки. Гоголь не перестав бути Українцем и тогді, коли малював сю галлерію. Так, коли вже зоставити на боці ёго юмор, то ті малюваня природи, которі Гоголь увів первий у літературу російську, що поперед хіба тільки Кавказ або Крим малювала з любовю, ті моноліти серед росказу, сама їх м і р я на проза, мов у „Слові о Полку Игореві“ або у думках українських, — се все говорить про Українця, и часом дуже підходить до стилю Шевченкового. От од чого ні яке доктринерство українофільської ортодоксії не може увірити масеу живих Українців, що Гоголь и не наш хоть би у тій навіть мірі, як не наш Пушкін. Гоголь зостається доси не тільки самим великим писателем російської літератури, але и характерним виразителем української натури, которі Шевченко виразив другу половину, — и через те Гоголь служить двічі, а як згадаем, що він змалював де які типи українські и деякі боки життя України старої и сучасної, то и тричі звязкою меж Українцями и російською літературою.

(Дальше буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Одкритий лист з України ДО РЕДАКЦІЇ „ПРАВДИ“.

У остатні часи серед боротьби галицько-руських партій з поводу послідніх виборів до державної думи, публицисти обох партій, як централістів так и федералістів, у своїх доводах часто виходили за гриниці Галиччини и покликувались то на Россию у загалі, то на Україну по части. Публицист федеральної партії, п. Н. Загірний, навіть назива' свою партію українською (Политика Русинів стор. 17). Се дає нам право, и яко громаданом Россії и яко Українцям, подати и собі голос перед галицькою громадою в ділі програм, заявлених обома галицько-руськими партіями, и просити шановну редакцію „Правди“ дати у себе місто с'єму нашому листу.

Політику и програму, заявлену „Рускою Радою,“ ми не можемо знаходити иншою, як для Славян згубною, для галицько-руського народу недостойною, а для Россії, на котору покликаються публицисти „Рускої Ради“, шкодливою — бо „Руска Рада“ піддержує гегемонію навіть не ус'єго німецького племенн, которе, яко народ, не має жадної користи од зневаги прав других народів, а гегемонію тільки одної німецької централістичної партії над усими народами, а надто над народами славянськими, піддержує ту партію, которої органи найзліще ворогують и против Россії, яко славянської держави, маючої прямиий интерес у задержанню и вкріпленню Австрії на основі рівноправности народів. До того ж и там, де політики „Рускої Ради“ одходять од так званих „вірноконституційних“ централістів, вони внять таки заявляють програму стілько ж згубну для Славян, скілько шкодливу для Россії и по ус'єму недостойну галицько-руського народу, бо піддержуючи те, що єсть самого шкодливого у системі централістів и при тому згоджуючись на програму низше-австрійських католиків, політики „Рускої Ради“ стають против того, щб одно тільки и є симпатичне у політиці „вірноконституційних“, и піддержують ультрамонтанство, противне поступу усіх народів, ультрамонтанство, против которого малоруський народ бивсь енергично у славніщій період своєї исторії, од которого за-всїгди одвертався народ великоруський и которе було и є ворогом усіх руських племін складаючих Россию.

Ми не можемо згодитись и з програмою партії галицьких федералістів, як вона виложена у брошюрі п. Н. Загірного, бо шановний автор, називаючи свою партію консервативною, подає голос за конкордат, за конфесійні школи, за привилегії католицької церкви (бо що инше значить бажання, щоб держава и ся церква „всперали“ одно одного?), против гражданского шлюбу, против шлюбу між різновірцями, против переносу торгів на празники и т. д. Яко Славяне и Українці, ми признаємо себе друзями федеральної системи — с. є. не стільки федералізму коронних країв, скільки федералізму народностей и широкого самоуправу земского и громадского, однак же ми бачимо підставу щастя Славян у загалі и малоруского народу по часті тільки у основах прогресивних, которі не мають нічого спільного з конкордатом и ультрамонтанством.

Яко громадяне одрубної од Галичини держави, ми ніколи не позволимо собі вказувати своїм галицьким соплеменникам подрібної програми політичної: можуть вони піддержувати ту чи другу систему виборів, увиходити за-для парламентської тактики у хвилеві компроміси з тією чи другою партією, — але як соціяльні и культурні основи спільні для усіх освічених народів и громад и не можуть бути ділом хвилевої тактики и компромісів, и як имя нашої землі и народу згадувалось и згадується у боротьбі и програмах галицько-руських партій, то вважаємо обовязком, щоб відсторонити усяке непорозуміння, виголосити, що

1) той, хто зветься русским и говорить про однастайність усіх руских племен, але піде и голосувати ме у державній думі противу прав усіх и кожного славянского народу, той не знайде собі симпатії у освіченій громаді в Росії.

Так само, як и 2) той, хто піде против свободи совісті и освіти за ультрамонтанство

и 3) хто, хоть би и признавав федералізм країв и рівноправність народностей, але при тому не держиться у питаннях політичних и соціяльних основ свободи и народоправства, а у питаннях культурних — свободи розуму, той хай не покликуються на народ и народовців на Україні.

Прикладаємо до сього листу підписи, скільки могли їх зібрати за короткий час.

Надіємось, що рускі и славянкі видання в Австрії перепечатають сей лист.

(Підписалось шридцять одим чоловік).

Чималою радістю наповнив нас сей лист з України, бо він казує нам не тільки, що наші брати Українці цікавляться життям справами своїх родичів в Галичині, але в ще й новим доказом того, що симпатії України, а тим самим и симпатії ліберальної Росії, се-б то той, котора шукає щастя свого краю не в розширенню границь а у піднесенню и розвою его, и з которою у політичних, соціальних, релігійних и культурних питаннях наші українські брати в загальї идуть разом, — що симпатії України и поступової Росії суть по нашій стороні, по стороні галицьких Русинів-народовців.

Сей лист пожаданий нам ще й тому, що подає нам нагоду, трохи докладнійше заявити наші цілі, наші промованя, которі часто не тільки ложно бувають представлювані нашими противниками, але нераз и фальшиво розуміються нашими приятеллями.

Головною цілею Русинів-народовців у Галичині єсть хороненє своєї національності и розвій свого народа, окремішнєго як від польского так и від великоруского. Наш народ, окружений а по части и змішаний з близько посвоєченими ему народами великоруским и польским, перевишаючими его и матеріальною силою и культурою, находиться в небезпеченстві втратити свою окремішню индивидуальність, злитися в одно з котрим из сих народів. Серед такого небезпеченства найперше всі наші сили мусьмо напружити на захованє нашої національної индивидуальности и не можемо тратити багато сили й часу на инші борби. Всякий, хто визнає однакі з нами засади що до нашої народности, хто хоче розвою нашого народу, нашої мови и літератури на підставі окремішности від польської и великорускої, належить до нас, без взгляду на те, яких політичних, соціальних або релігійних принципів держиться. Ділитися на партії з причини ріжницї в таких питаннях можуть народи, котрих бід народний забезпечений, — ми для дальших цілей не можемо найближшої спускати з ока.

Тим однако не кажемо зовсім, щоби загал руско-народної партії у Галичині и в инших питаннях не мав стало вироблених засад: суть такі засади, тільки що вони не ставляються так остро, щоби подобиюких людей з иншими засадами аж виключали из народного гурту.

Нашому народови не досить, щоби схоронював свою окремішню индивидуальність, треба ще, щоби він и розвивався. Розвивати-ж ся може тільки в згоді з духом часу, з ідеями віку, прирорвленими до его національних властивостей. Ми отже не реакціонери ані навіть кон-

серватисти, але люди поступу, прогресисти. Проте ми не можемо бути н. пр. сторожниками ультрамонтанства, не тільки за-для того, що самі ми станули б в противности до більшої частини нашого народу, належачої до иншої церкви, але й тому, що вважаємо ультрамонтанство невідповідаючим духови часу. Так само в инших питаннях, соціальних, політичних и т. п. ми ліберали и поступовці. Однак правдивим лібералізмом вважаємо лиш такий, котрий и противникам дає повну свободу, не як більшість псевдолібералів німецьких, котрі всю свободу індикують виключно для себе, а кричать: Polizei, коли хто з противників хоче також свободою хіснувати. Ультрамонтанство, фєвдалізм и всякі тенденції противні лібералізму по нашій гадці повинні поборюватись силою ідеї, а не брутальним насильством. Так само різнимось и від тих лібералів, котрі допускають виправді свободу и рівноправність лиць, але не допускають свободи и рівноправности народів: ми протривимося як найсильніше всякому експлуатованню конституційних свобод на користь як поодиноких партій так и народів, — ми ліберали и федералісти.

Ще одно. Наш народ, не поступивши в своїм розвитку так далеко як инші народи Європи, не може й цілком рівно йти з ними доробого поступу. Добрий и конечний єсть поступ, але він повинен відбуватися природно. Як сила фізична и моральна поодинокого чоловіка розвивається поступенно, так поступенно розвиваються и цілі народи; и як те, що добре єсть доспілому мужеві, не все може бути добрим и недіткови, подібно не всё, що добре Німцям, Французам и Англійцям, добре и Русинам. Республіка єсть в засаді найліпшою формоюряду, але вона може мати певне истнованя тільки в високо просвіченім и моральнім народі; — буда би вона доброю нині н. пр. для Турків? . . . Розуміється однак, що и природний розвій народа в нинішнім часі при сприяючих обставинах відбувається без порівняня скоріше ніж н. пр. перед двома або трьма віками; тож можемо надіятись, що народ наш далеко скорше розвинеться, ніж розвивались инші народи Європи, и що вже незабаром у всяких напрямках буде міг рівним ходом йти з тими, котрі зго нині значно випередили.

Такі суть наші гадки, гадки загалу руских народовців у Галичині. Ми перед всім Русини, члени 15-мільйонного народа, але враз ми и поступовці, ліберали, демократи, не менше як наші брати закордонські. Тільки ж ми стережемся всякого доктринерства, красивого в теорії, але в практиці многим много пошкодившого.

Що до брошури „Політика Русинів“, против деяким тезам котрої наші брати Українці виступають, треба зважити, для кого в якій цілі вона була написана. Вона не єсть політичним маніфестом партії, але написана в одній певній цілі. Впрочім може автор біде в чім і різниться в своїх гадках од гадок нами повисше висказаних: значною однак ся ріжниця навірно не єсть (він зовсім далекий н. пр. від ультрамонтанства), а яко одномишленник наш що до головного питання народного, єсть він враз и чоловіком нашої партії а притім и федералістом и найчеснішим и найревнішим нашим патріотом.

*****

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Для 24 с. м. перервала Рада державна свої засідання з причини зібрання соймів краєвих. Найважніші справи, котрими Рада державна доси займалася, були: уложене адреси до цісаря в одвіт на тронову річ и ухваленє пожички 80-мільонової для ратованя торговлі, промисла и рільництва, загроженых траскотом біржевим. Адресу уложив Гербст, в духу крайне централістичнім, в котрій вже не згадується о правах поодиноких народностей так як в бесіді троновій. З дебат адресових интересні для нас особливе промова п. Ковальського и дра Гербста. Перша була в загалі тільки парафразою тих безчисленних вірноізданчих адрес, які висилалися Русинами від 1848 р. и в котрих говорилося перед всім о безконечній лояльності Русинів, и о їх довірїю и привязанности до кожного ряду, чи абсолютного, чи конституційного. В новій Раді державній, основаній на безпосередних виборах, за котрими промовляв вже в соймі, видить п. Ковальський нову щасливу долю для Русинів. Однак хоть як не жалувал кадила для централістів, тї-ж далеко більше любовалися річю Поляка Дунаєвського, хотя и раді суть з того, що за кожним виступленем Поляка можуть як маріонетку поставити на против Русина. Річ п. Ковальського хибил а в тїм своєї цілі, що мого того, що Галицьке намістництво поставило в пропозиції на віцемаршалка сойму також п. Ковальського, не довела его до сєго горячо пожаданого становища, бо віцемаршалком именованій єпископ Ступняцкий. Славяне сильно обурені на Русинів; Politik не знає, чи Русинів має еще причисляти до Славян. Ми будемо терпїливо чекати результату політики наших вірноконституційних, але годї не добачити, що Німці-централісти уважають їх тільки своїм орудем, а навпаки п. Ковальському и Павлюкову ходить головою о догодженє їх ненаситної ам-

бічні. — З річи Гербста заслугує на увагу особливе тая часть, де одвічав словенскому послови Разлягу. Коли Рааляг стілько добра видів в новій Раді державній, що яко власть виспа від соймів може деякі некористні постановлення змінити або видавати свої окремішні постановлення, то Гербет одвітив, що се було би замахом на конституцію, котрого ніяк не мож допустити. Сі слова ультрацентраліста Гербста повинні поучити наших вірноконституційних, що їх надії на Раду державну в більшій части суть марні, що и нова Рада державна не увільнить Русинів з-під супрематії сойму краєвого.

Пожичку 80 міліонову Рада державна по предложеню міністра фінансів призволила. Тих 80 міліонів мають обернутися на будову желізниць и на підмогу промислу, торгівлі и по части рільництва. Більшість Німців-централів хотіла сі гроші обернути еще на підмогу „швіндлю“, але сей уступ проекту був коаліцією всіх „чистих“ елементів Ради державної відкинений, хотя и міністри за ним промовляли. Против йому голосували именно всі Славяне, федералісти и дійстно постушові Німці; з поміж вірноконституційних Русинів однако 4 голосували за удержанем швіндлю.

Також займалася Рада державна розсмотрюванем важности декотрих виборів, против котрих внесено протести; доси узано між иншими за важкі вибори дра Яновского, о. Наумовича, о Качали.

Дня 26 с. м. розпочалися засіданя соймів краєвих. Сойм Галицький, до котрого прибув новий посол Русин, вибраний Дрогобицькими Жидами и Русинами проф. др. Антоневич, доси уложив адресу до цісаря по поводу 25-літнєго юбілея вступлення на трон, котру то адресу має завезти до Відня вибрана на тоє депутація; и займався виборами до ріжних комісій: правничої, бюджетової, петиційної и и.

Важна зміна настає в політиці Чехів. Доси Чехи від виданя звісної декларації відсунулись були від Ради державної и від соймів краєвих, як пражского так и бернєнского. Тепер однак Моравські послы до сойму вже вступили, а и до Ради державної мають по новім році вступити. В самій же Чехії настав спір між т. з. молодими и старими Чехами. Перві, переголосовані в клубі з своїм внеском, вийти до сойму краєвого, а обовязані ухвалою того-ж клубу до солідарности, зложили свої мандати посольські (в числі 29). Коли нарід знов їх вибере, тогді, розуміється, ввійдуть до сойму. А відтак и що до Ради державної будуть мусіли покинути свою пасивну політику.

НОВИНИ.

— Двадцятьп'ятьлітній юбілей панованя Є. В. цисаря, припадаючий на 2. Студня, обходити меться в цілій Австрійско-угорській монархії дуже торжественно. Віденська Рада державна, угорекій сойм и вої соймаи воєронних країв в Долитаві висилають на той день депутації з тратуляційними адресами. До депутації Ради державної вибраний з Русинів др. Яповскій. до депутації Галицького сойму Є. Пр. єпископ Стунницький. — Галицькі Русини висилають ще окрему адресу и святку вати муть той день також музикально-декляматорским вечером и основанем стипендії. Ініціативу до окремішнєго святкованя сєго дня Русинами подав Є. Впр митрополит, на которого запросяни Львівска гр. к. капітула и товариства рускі у Львові: Народний Дім, Ставропігія, Просвіта, Руєска Рада и Галицько-руєска Магіца через своїх делегатів занялися уложенем програми обходу юбілей. Устроєнем музикально-декляматорского вечера, котрий відбудеться в великій салі Народного Дому, займається пр. Вахнянин.

— Загальні збори товариства руских академиків „Дружній, Лихвар“ відбулися в днях 20. и 25. Жовтня. Раджено над зміною статутів и вибрано новий виділ з 11 членів а 1 заступників. Головою вибрано дра Волод. Ганкевича, а заступником М. Мальчевского. Докладнійше справозданя з цілорічної діяльності виготовляється и розішлеться також передплатникам Правди. Дружній Лихвар єсть єдине товариство руских академиків у Львові. котре сполучає у собі всяких Русинів-академиків и має саму тільки гуманітарну ціль спомогати бідних колеґів, через що и многим руским молодцям подається можливість відбувати студії універзитетські а відтак яко урядники, учители и т. н. служити своєму народови. Дружній Лихвар заслуговує проте на повне узнанє и ревне поперте всіх Русинів. — Виділ Дружнього Лихваря именував на засіданю з дня 11. (23.) с. м. на підставі § 2. своїх статутів п. Михайла Димета, обивателя и купця у Львові, членом основателем а дра Кори. Сушвеняча, секретаря в Львівській прокуратурії есарбу, членом почесним тогож товариства.

— Руский театр під дирекцією Моленцкого дав від початку сєго місяця представлєня у Львові. „Управляюцій совѣтъ Народного Дома“ не хотів, як ми вже доносили, відступити великої салі в Народнім Домі, де давнїйшими літами завсїгдї давалися рускі представлєня театральні и котру руска публіка у Львові и на провінції привикла була уважати вже рускою сцєною театральною. „Управляюцій совѣтъ“ не може навіть тим звинитися, що потребує салі на яку небудь иншу ціль бо саяя стоїть цілком порожна. Може членам „управляющего совѣта“ ходило о те, що до салі в Народнім Домі випадало би и їм деколи прийти и проте видати кілька гульденів, між тим як тепер сєго не вважають конечним и дійсно ліколи не показуються в рускім театрі! П. Моленцкий змушений був наймити саяю в міській стрільниці, маду и далеко від середини міста положєну, що одно вже знеохочує многих з ширшої публіки приходити на рускі представлєня. Многі знеохочєні єсть також першим представлєнем, котре як під зглядом штуки так и під зглядом гри акторів дуже слабо випало. Тепер однако репертоар буває значно ліпший, драмо и пр. Женитьбу Гоголя, Наталку Полтавку Котляревского. — також

и о лучші артистичні сили п. Мелецький постарався. Публіки буває звичайно мало; може бодай тепер прибуде ві, коли соймові послы сугь вібрані у Львові.

— Посол до Ради державної о. Стефан Качала не приступив до жадного кльбу тойж Ради, отже ж не приступив и до кльбу польського. Протівне донесена „Слова“ есть, як звичайно донесена того часописьма о людях народної партії, лежею.

— Одвіт о. І. Лозінському, дописувателю Слова „отъ русскаго оазера.“ Ледве всі шпальти нашої часописи вистарчили б, як би ми хотіли відповідати на всі закиди, відширати всі напасти, опрокидувати всі дожи и клевети наших противників на народню партію. Не могучи тільки місяця посвятити сій справі, будемо від нині, наколи Слово и дальше так сама як до тепер займатися меться „Українофілами“, подавати від часу до часу лише список брехливих донесенъ Слова з коротенькою приміткою „лож“. Як би так вібративої брехні, які в Слові лиш сего року на Русинів-народовців поміщалися то можна би з них красну китицю сплести.

О. Лозінський з Яворова помістив в кр. 123 и 124 сегорічного Слова будицм то критику на звісну брошуру Ник. Загірного „Політика Русинів.“ Ми далеки від того, щоб виклаувати точка за точкою всю мілкість аргументів о. Лозінського, не ходить нам и о оборону згаданой брошури: ми тільки кажемо кілька слів скавати о деяких закидах, котрі о. Лозінський робить цілій „українофільській“ партії.

О. Лозінський каже, що Українофіли не держаться Русинів, тільки Польків, „повстають противъ усталенного уже языка и общепринятой орфографії и содѣйствуютъ тому, чтобы въ школьныхъ учебникахъ уничтожить больше чѣмъ 21-лѣтнюю орфографію. Зато е имѣють они добрыя посады, авансы, гроши, протекцію... але въ сердцѣ даеть всегда чутись у подленіе черезъ сарвидизмъ.“ и т. д. и т. д.

Ми привыкли много чути від наших противників такого що ми нераз самі собі не довіряли, чи нам сниться, чи справді есть люди, котрі такъ говорять. Але не надіялись ми такого чути, особливо про рускый язык и орфографію, влисне від о. Лозінского

Не ми відступили від Вас, але Ви и Ваша партія від нас. О. Лозінський и Ви говорили в 1848 р., що Галицькі Русини сугь частиною 15 міліонного народа, окремого від великорусского и польского. Той засади, часто и публічно голошеної. Ваша партія в 1866 р. публічно виреклася, публічно висказала, що від тепер хоче бути уважаною яко належаща до народа 60-міліонного. Тим авяленем Ви відступили від Русинів, стаячись „рускими“, се-б то Россіянами, для котрих яко для відступників, перевертнів, жадного поважати маги не можемо, хоч поважаемо щиро яко братів наших правдивих Великоросів. Зарішшемо ризимось перевертнями польскими, хоч анов можемо поважати правдивих Польків.

Котрий то язык, о Лозінський, есть той, що вже „усталился“ у нас? Чи той, в котрім написана Ваша стаття, чи той, котрим писаний „летон“ в тім самім н-рі Слова? Ви „граматик“, и не видите того, що в вашім органі есть кілька языків — те що добачить кождий гимназіст? И кому то укорати нас за язык и правопис? Вам, котрий розпочали-сте в 1834 р. свою літературну карієру проектом wprowadzenia abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego?

Вам, котрий наші народні пісні (Ruskoje wesile) видавали-сте польськими буквами? котрий еще в своїй граматиці (!) в 1846 р. сказав-сте, щоби кирилицю лишити тільки церкві а в світських письмах уживати букв польських? Вам говорити о язичі и правописи, котрого відтак в 1853 р. в Зорі Галицькій висмівали самі Ваші теперішні товариші п. Дідицький, о Кобринський и и., що руський язык пестрять найяскравішими полонізмами и не знаєте ані язика ані правописи рускої? Такого руского „ученого“, котрий писав на сам перед польськими буквами. потім з кепска по польски, а тепер з кепска по великоруски. такого граматиکارя, котрий не знає ані руского ані російського язика, суду и поваги ніхто респектувати не може.

Головною причиною, длячого Ви и Ваші товариші пишете таким и подібними як Ваш теперішній язиками, єсть по просту и гноранція. Ви зачали по руски писати, та не знали добре руского язика, не знали его правил, его будови, не знали, як взятися до него, щоб его виробити, — тому Ви попадали в полонізи и церковщину. Для вигоди, лекшого вираженя и очищеня язика від полонізмів, Ви и другі священники зачали чим раз більше викидати церковних слів, а позаяк многі з них дуже сходні з російськими, то и російськими. Але ви не знаєте и російського язика, тому Ви не пишете жадним язиком, але якимсь жаргоном, з котрим у нас тїба жаргон Ваших нових союзників, Жидів, даєть ся порівняти. Жадати від нас, щоби ми свій руський, народний язык покинули а Ваш жаргон приняли, єсть майже те саме, як коли б прості Жиди жадали, щоби їх просвічені родимці покинули німецький язык а уживали їх жаргону. Може писатися Jidische Zeitung жидівським, то може виходити и Слово в Вашім жаргоні; але з шкільних книжок такий жаргон уступити мусять, и ми в тім не, содійствуєм“ Полякам, але беремо самі ініціятиву, чи Поляки за тим будуть, чи против того.

Де то тні аванси; тні високі посади, котрі Ви добачили у Русинів народовців? Если др. Огновський, др. Шараневич єуть профессорами в університеті, а декотрі профессорами по гімназіях, то дійшли до того желізноу працею. нераз мимо великих перепон. Ми ніколи не робили посад и авансів предметом політики, як Ваша партія, котра поміж Wünsche der ruthenischen Bevölkerung Galiziens ставила н. пр. die Ernennung des Kreisgerichtsrates Kowalski zum Landesgerichtsrate in Lemberg. Ми могли б Вам не одного з наших людей виказати, котрого також противу его волі вислано на Мазури, а противно знаємо людей Вашої партії, которі від Поляків, від ультра польської Ради шкільної одержали посади, о котрі и наші старалися.

Так коли хочете, о. Лозинський, займатися політикою, то лучше старайтеся, щоби в Яворові до Ради міської війшло більше Русинів, щоби Яворівські Русини до Ради повітової вибрали Русина, зложіть межі Вашими паравіанами Русинами ремісничє товариство як „Поміч“ в Підгайцах або „Побратим“ у Львові: таке Ваше діланє принесе правдиву користь для Руси, а не ворогує против щирих Русинів-патріотів; коли ж хочете що о язичі руским писати, то навчіть ся перше того язика, бо сєго доси у Вас ніколи не мож було побачити.

Одвічальний редактор: Др. Олександр Огновський.

З газетні Інститута Статистичного.

Виходить ви-
скама в 2 аркуші
1. (13.) и 16. (28.)
кождого місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адмі-
нистрация під ч.
12. улица Оссо-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В свой стні своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 здр., на пів року 3 здр., на чверть року 1 здр
50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одной стрічки
дрібним друком — з додученем 30 кр. в. а. на етемпель за кождоразове уміщене

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

В 25-ЛІТНІЙ ЮБИЛЕЙ

вступленя на трон цісаря

ФРАНЦІСКА ЮСИФА І.

(Вірш выголошений на музыкально деклямацюрскім вечері в „Народнім Домі“
дня 2. Студня 1873.)

Роамежна вдарила година,
Що звістує сей мідний глас?
Отó минула віку четвєртина,
Заяк запанував у нас.
На слáвнїм прадїднїм престодї,
Габсбурїв найяснїший син,
Франц Іосиф цісар, господїн
Австрїйских людїв щастя, дбл.

Відкіль цісарскá булавá
З престоблу Вудольфа снїла
Над народами, не видїла
Царя славнїшого дїя:
Дїя вєсєлїтнїя не зглас,
Щоб хто так чудєв панував,

Борюсь, мукався, одоляв,
Як Ти, наш Цісарю, наш Пане!

Згада́ти ні́ні — ляк и́ страх!
Усо́бця жаро́м го́рїла,
Борба́ наро́дня кпї́ла
В ро́вобі́х Австрі́ї кра́їх.
За во́лю наро́ди става́ли,
За рівні́сть, бра́тнюю́ любо́в,
За все, що найкрасше, а кров —
Іх бра́тня кров — стру́ями́ лі́лась.

Бо не за правду всі стояли,
Хоть пра́во вла́сне бере́гли,
Права́ їх в пере́хресті́ шпї́ли:
Мертві́ живі́м р̄́ до́рє́ї ста́ли.
Тогді́ й пі́шли на су́д же́лі́за,
Якщо́ праву́ються ра́бі,
Де той, бач, ві́нен, хто сла́бїй,
Тот прав, хто сла́бшого́ за́рїза.

Тогді́ мо́гучий во́лоді́тель,
У ві́ку сі́ли й красо́ти,
Цар-лі́цар, по́яві́вся Ти,
Що́б спі́р крї́ваві́й одо́лти,
Сми́рити́ розбу́ялий лю́д.
И дру́ги й не́дру́ги по́чу́ли
Же́лі́зну ру́ку, й затру́хну́ли....
В же́лі́зі ж ба́чили́ сві́й су́д....

„До діла уігібус унітіа,
Отсе́ вам за́повідь мо́я!“
Сказа́в е́сі, — и́ Австрі́я
Зача́ла на́-ново́ роді́тись,
Зача́ла позбу́вати́ смі́ть.
Поря́дкї́в да́вних в су́ді, в пра́ві,
В про́світі́, в про́мвєлі́.... Держа́ві
Цвіту́чий чу́дува́вся сві́т.

Однѣм нерѣз и прѣмѣж цвѣти
 Повзѣ слизькѣй, зрадливий гад.
 В ладі не завсѣгди є лад,
 Не все те зѣлото, що свѣтить.
 Настѣг и прѣби час, и тут
 Мов жѣло правда проколѣлась:
 Що вѣрних людѣв рѣдний гѣлос
 Не заступѣти чим небудѣ.

Поля Італіі багрѣли...
 Се кров, що народѣв сѣни
 За честь царѣ и вѣчний
 З пѣд сѣрця хрѣброге вночѣли.
 Ти бѣчив дорогий урѣн...
 „В народѣх вся моя потѣда,
 Проголосѣв есѣ; „в колѣгах
 Пѣдпѣру тѣльки має трон!“

Нѣколи звѣтяждѣ народѣ
 Так вѣсело не вѣддхлѣ,
 Як ми побѣдженѣ, коді
 Учѣли заповѣт свѣбѣди.
 Ти показавсѣ як богатѣр.
 Великий, справдещний, єдиний —
 Такѣх, знаѣ, пѣмѣтка не гѣне,
 Бо в сѣрци нѣсѣть іх весь мир!

Дѣсѣток лѣт и ще трѣ лѣта,
 Як вѣчі народнѣ идуть:
 Конѣється великий труд
 Над воплощенѣм заповѣта,
 Що вѣйшов з уст царскѣх Твоѣх;
 Побѣркуютьсѣ перешкодѣ
 Всѣлякі, що й самѣ народѣ
 Одѣн однѣму ставлять іх.

Не винен Ти, — и ми не виннѣ,
 Що наші народнѣ правѣ,

Що Русь, мов на шляху трава,
 Подобтана ще й до нині;
 Бо все ще голову змія,
 Задушена та недобита,
 Піднісись, хочє поглотити
 Народність нашу, наше Я.

Ми віруємо й уповаєм,
 Наш Цісарю и Пáне наш,
 Що Ти всім людам захист даш;
 Що поділ правди рівним пави
 Возьмеш Ти в дєсницю Свою,
 Промірши рівну всім свободу,
 И право всякого народу
 Упевниш в кождому краю.

Тогді и наша Русь-родана,
 Клеветана чорнійше всіх,
 Явиться біла, наче сніг,
 Найкрасша перла діядима,
 Лучиста, мов погідний день;
 Тогді весь гурт ві народу
 За цісаря и за свободу
 Піде и в воду и в отєнь,

Як дбєси йшов, — и піде знову,
 И не утопа, й не згорить,
 Бо віра нашу Русь держить,
 Бо вірить Русь в цісарське слово...
 Приймї-ж сей іскренний правїт,
 Наш Пáне ясний, наш Королью,
 Щоб на Данїловім престолї
 Ти царював ще мнїго літ!

(Кол. Колішевич.)

Сказка

про Мокоща и вѣдму Дівонію.*)

(З польського Михайла Грабовського.)

Давно, подавно, коли ще на Києві князі володіли, заховано великі лісовища по обом полам Дніпра для охоти панської. Злісним тих лісів чи сторожем частей зборонених лук и пуці, гей коли б особого збірняця, був мужик именем Мокощ. Була то людина добра, ледве чи сам о собі відав, що жив; все зарівно приймав, студене чи гаряче. Господа Бога не гнівив, а диявола не дразнив, — а малку був уже злісним и сидів в хаті не далеко бісової усадьби, не журячи-сь про сусідство нечистої сили. За тоє ж и увесь люд у Києві не дохибував ся, що він має з нею проводи. Коли раз у год, було, зайде до княжих шпихлірів за мукою на хліб, питали в него, що чувати на бісовій усадьбі? — „Не знаю“, одвітував. — „Що діє нечиста сила?...“ „Живе собі спокійно“.

Нічого більше не мож було у него провідати, сказав би-сь; йшов лісом, та дерев не бачив; але були такі, що підозрівали, неначе не все говорить, що знає.

В хаті жив Мокощ сам оден, а цюм лише овоім мурем. В ранці вставши умив ся водицею з криниці, поклонив ся на схід таї гайда да дуги и пуці. В сутки пошов на подмак кроняку, а в лісі збирав лім**); однак хоть и удержував окрізь гарний лад, сам догадував ся, що було одно місце в пуці, де-хтоє мабуть йому підпомагає в удержуваню его в більшій ніжншій чистоті. Був то похідястий горбок під похиленими лишами, в розтечі гір, акритий заодно зеленим и рівним муравником, пахучими цвітами, гей коли-б сто городярів его плекало.

Спершу думав Мокощ, що хто без его відома поселив ся в тім місці; прикинув крадьком, але ніколи нікого не перестрігав,

*) Назвиско Мокоща и гадку до сеї байки взяв я з частини оповіданя Вельтмана, поміщеної в російськїм новорочнику Денница виданім в 1834 р. в Москві п. Максимовичем. Не могучи догадати ся кінця сего оповіданя, я заступив его иншим, котре я сам видумав. — Автор.

***) Лім, лѣшъ—вітром поломане и повалене дерево, зогини рос, валежник, wależnik.

тим часом межі травою не було ніколи зівялого листка, зломаного сучка; на дереві ні хробачка, ні паутиня. Лиш часом здало-сь ему, що по горбкови вихор ходить, поє суку траву и обмикує позовкле листе. Звіривши на-божанку, що не було там злодія-ці на ліс ні на звірину княжу; забув о своїх догадках Моккош, "я коли-б люде допитуючи за нечисту силу, що сиділа на узгір'ю, не навертали ему на ум, що тоє, що бачив, може бути єї ділом, не знав би навіть, що таке нечиста сила; а коли тільки лише доказує, що ему часть ліса без єго потруда удержує чисто, чого-б ему тим и троскати ся*)?.. не говорив о тим, бо и не думав.

Пуща була обширна; в ночи, коли не спав супокійно в хаті, так обходив докола межі своєї лісні... бо и чого-ж мав о тій порі запускати-сь у глук ліса?... Лише тогді, коли князь не своєю дружиною полював в тім лісовици (що лучало-сь разів кілька дереку), Моккош мусів ити за панськими ловами. Охота тривала від сходу до заходу, князь слав злісного то до стрільців на постанках, то до сїтників (що сїти розставляли), то до люду назгоняного на облаву. Жаден пес гоньчий не задихав ся того дня тільки, що лінвий Моккош, а коли князь віддыхав на послідку з пуці, злісний впаив там, де стояв, на землю, щоби первий раз від білого світу спочити: було се як раз напротив зеленої убочі під липами.

З великою приємністю розтяг ся Моккош на м'ягкому муравнику; кінув оком на зникающую за деревами очергою князя, як коли-б дорікав, чому давніше не вдіав так доброго діла; — ще сонце не зайшло зовсім, просвічували де не де проз галузе и листе уясні промені, а од західного блеску вдали-сь позолочені верхівями усї нежереглядні ліси, котрі звідти що раз нивше и нивше сходили до самої ріки; — тут и там, де яр розходив ся, виділи-сь жовті піски противного берега Дніпрового, аліючі**) від заходу надли, курні села, а в горі на правець горіли золототі стріли на білих мурах Київських, на церквах, теремах, вежах и баштах.

Усе те було в Моккоша перед очима, та не богато він на тоє зважає: — байдуже було для него тоє бачити або не бачити; не первина-ж ему глядіти з дали на Київ и Дніпро, темний и лісний беріг правий а плоский беріг противний: радий був, що міг в супокю відпочити; — коли и думав об чім, то хіба лише об тим, щоб

*) троскати ся (коло Дрогобича) = журиги ся.

** зліти = червоніти.

вернути до хати, але лінував ся еще; шкода було ему вставати з м'якого муравника, бо тільки вже находив ся. И не чув ся, як ляг на м'яго кріпний сон.

Не знав, як довго спав, але коли прочув ся, зірвав ся нагло, бо ему здало-сь, що чує зик и гам ловецький, голоси мисливців та грана джурбанів*) по різних сторонах пуці, — видало ся ему, що проміне заходячого сонця прозирає заодно крізь листя, поіскруючи на травах та вересачах, але вскорі доконав ся, що бачить щось иншого, протер очі: завсе було те саме; так з'юмив**) ся и напудив тим, що побачив, що и на гадку ему не навернуло-сь положити хрест святий на поміч. Саме над узгірем отінюваним липами світнів міолиця, а ціла убіч, вкрита звичайно зеленим муравником и в день така самітна, наповнена була множеством осіб. — Здавали-сь в більній часті жінцини, бо були в бідому платю и простоволосі; що раз еще нові, прибували и розгортаючи густі комиши пуці, справлювали тот шум, котрий з-почину сприймав Мокоси за галас княжого под'їзду. Куди лиш оком скинув, зі-всюда спішили такі постати а бігли так хутко, що мали мов блискавки а межі деревами здавали ся мов ильці***). Од них самих ясніший світ розливав ся ніж од місяця, що світнів з неба мов потусклій над тою сиячою громадою.

В Мокоси а аж похолонуло, та згодом-перегодом освоїв очі з тим блеском; приглядає-сь шильнійше, аж и видить, що в середині був хтось, до котрого всі инші до чераї з трівогою, смиренем и пощаною приступували. Була то также жінцина молода и красна; сукня єї здавала-сь бути з литого срібла, волосє розпущене як и у других оперезував вінець з камінц, котре-б само собою цілу пуцу освітло. Сиділа на широзолотому престолі під липами и як иста царця усміхаючи-сь поведіла очима до кола. Мокоси догадав ся, що се мала бути сама відьма Дівонія, о котрій не раз чував. З найбільшим дивом чоловік може освоїти-сь: що раз смілирїйше яв всіму приглядувати єя злісний, и чув виразно кождісеньке слово, яке було аговорене. Дуки нечисті здавали відчот своїй пані з того, що діяли через увесь день. Одні казали, що зводили над всею заклятою частю пуці склепню невидиму, щоби не допускати гомону дзвонів Київських, —

*) джурбан = ріг полівий, труба ловецька (у Стрийщині).

**) з'юмитися (ужив. в Коломиїщині) = з'юмити ся, студувати ся.

***) ильця (в Самбірщині) = блудний огник (Jrrlicht, Jrgwisch); також зрущє світун або кунавка (Lampyrus noctiluca).

другі в обмочених шатах и з волосем спливаючим водою похвально діся, що тільки а тільки переляли глеків води з Дніпра, щоб проворити ему нове ложбище в дальші від святих місць и рідниі; буле то Русалки; котрі раді бы були відсунути дальше своєю рату від посвячених гір Квівських; — инші приводили за собою на любованих сходиных піпмані дівчата, або хлопців зваблених зрадливыми своїми понадами и указували на стоячих за собою, блідних и вимучених, з лицем викривленим від скобіт и держачих ся еше руками за боки, якби від сміху, від котрого згнули; — инші на останку представляли діти, зьимані або замінені недбайливими матерями. Мокш помітив, що проміж множеством тих неповинних негод, одна стала поводом великого вороху. Був то хлопчик літ п'яти, вбраний в червону сорочечку, обложену золотою тязмою, в такій же шапочці з горностаями и в сап'янгах вишитих золотом и бисерами^{*)}. Тоє дитя сподобало-сь дуже цариці, але вскорі почала журити-сь, що в нині діяти. Кождого з тих, що приводили Русалки и, віднама дитиненом золотої палиці переміняла в що небудь: дівчата в безцвітну папероть, хлопців в ліщину, діти в низький верес, щоби таким робом перед живучими людьми були укриті, а їй лише у властивих видах служили; але коли те саме вчинити хотіла з хлбичком, чари її ознали-сь недовідними. Догадала-сь тогді, що хлопець є хрещений и безвинний; в силу бо злого духа лише єможуть попасти ся; що або еше не хрестили єя, або хотяи охрещені до триха нечистою силою дали єя наклонити. Цариця почала дуже жаліти, що красною дитиню не буде могла посісти; декотрі добрийші духи хотіли єго відвести родичам, злийші радила, щоби згладити; на обоє не пристала віднама, але по короткій надумці сказала, що віддає на вихованє до змісного тої пущі.

Мокш вжахнув ся дуже, як учув, що потута віднама о нині самій говорила, а чуючи, що післала єго привести, міркував, що хоть и не найдуть єго в хаті, то легко вислідять єлі духи, котрі мов важегнуті похідні палахкотіли по цілій пущі; волів отже пійти добротіть. Станув протє перед царицею сидячою на золотому престолі під липами, так само як ставав вое перед князем и перед кождим старшим, спустивши очи долі и мовчачи конуро, та хоть нічого не говорив, легко було бачити, що приходить оповнити тоє, що єму велють. Віднама похвалила єго за поспіх, сказала, що віддає єму на вихованє тоє дитя, котре має в день найстаранніше скривати, а що

* бисер = перла.

нія до неї в тоє місце припроваджувати. За ту послугу віддячить ему многими благодатями; коли б однакж не услухав волі відьми або її врадів, то піметить ся на нім так страшно, що самі дерева пуші наудять ся на диво. Мокоси одрік їй, що зробить тоє, що валила, та нагороди не потребує, бо діє се, щоб не стягнути єї гніву, а не щоб заслужити на заслугу, бажає бо одні річи имєти, щоб єго, о смілько мож, лишче в супокою. Так уговоривши-сь взяв до себе дитя, в день єго укривав, в ночи водив на узгірє, и віддавна вже так було, хотия все одяно одвітував на цитанє „що чувати на бісовій усадбі?“ — „не знаю.“ — „А що діє нечиста сила?“ — „Живє собі спокійно.“

Пє странным замішаню, яне віддав настале, по веретряєню цєлого міста, робиваню по пушам и шлякам за згублєним князьком Русланом, наймолодшим сином княжим, Мокоси догадав ся, що власне тоє дитя поручила ему відьма. Брала єго охота відвести єго до Києва, але вдержувала обава сусідки; там, думав, потінать ся за дванадцятим дитятем, а тут нечиста сила безкарно не лишить мого поступка. Не зовсім помиляв ся, так думачи. Коли висланці княжі вернули ні з чим, залишено безуспішне гляданє; князь мав одинацять досрєлих синів, а сі синове думали, що доста буде и на одинацять частєй розпакувати державу батькову; нищечком же кожний з братів посуджував другого, що зглядив непотрібного отрока, але всі як німі о тім мовчали. Тим часом Мокоси не богато мав труда укривати и доглядати дитя; ніхто єго не шукав в лісній хаті, а сама дитина легко освоилась з новим житєм, увикла білий день пересипляти, а в ночи бавити-сь, хотия лєдвє мож було називати ніцю пору сходи на заклятий горбок. Там, чи світив місяць чи ні, все було ясно, завсє тихо, завсє погожо; в зимі навить, коли конарі лип обтяжені були инєсм, доколична пуща збіліла морозами и землицю сніги верили, казав би-сь, що тилько инакше прибрано світлицю, обвісивши стїни сріблєстими тканями, але в середині вїяв заєдно однакий весняний воздух.

Там затим що ніч припроваджував злісний дитя на забаву, а сам сїдав напротив узгірє и супокійно засипав. Дівонія вельми злюбила князька Руслана; брала єго на колїна, велїла з ним и грати в дїтинні забави усїм дїтям, котрі держала в заклятю; саджала єго з собою на ожогу літати по під небо; їздила з ним на Дніпрє забавляти позєром рыболовлї, видом Русалок, пладєлячих ся верхом на потворах з Чорного моря. Коли Руслан доходив до мєлодєчого віку и зачав банувати до руху и мужєских вправ, пода-

рила ему зброю чаровну, золотий лук, уладнаючи для нього игрища воевні, де боров ся и побіджав марні духи, перемінені в лицарюг, виправлявала великі полювання, на котрих вона и весь заклятий двір сігнали в величезним трескотом, гуркотом коней и гуркотом чарівних джурбанів за ніколи не досяжимою звіриною. Так рибочувала відьма воляки улуди чортівської влади*) для свого улюбленника, а люде мешкаючі недалеко тих лісів, чуючи що ніч такий шум в пуши, бачучи тільки ильщ на Дніпрови и по лугах, говорили, що ніколи нечисті духи тільки не доказували, як тепер. Коли одна Руслан дійшов віку зрілого молодця и став в цілій красі и прелести природній, знову перемінило-сь. Сам Мокосш, хоть и спав добре цілі ночі, однакож будячи-сь інюгді помічав, що було не так, як перед тим, игрища не були т.к. наготовні; часто царниця одпускала цілий свій двір, сама одна лишала-сь з Русланом на узгірті під липами, менше буже коло неї блєстности и ліпоти, але в свою власну красу була журливіша; все раділа-сь у инше и що раз витворіише вбранє; сиділа при молодцю смутна и думна**); очевидно була залюблена.

Була однакож одна ніч до року, в котру Мокосш був вільний від опроряджування Руслана до чарівного узгіртя; була то ніч, в котру родив ся мирови вго Спаситель. В тую ніч влада злих духів устас и жаден из них з надра землі, з глубини вод и морей, з вязниць скал, де звичайно пробувають, на світ видимий не може указати-сь. Вже кільканацять років уплинуло, як син княжий зіставав в стражи лісника; вже виріс з него молодець хоч куди, вже Мокосш осунув ся к старости; вже охлявши сили що раз частійше наводили ему гадку о смерті — коли наспіла опять ся блажена пора. По короткім дни зимовім ніч наступила — все було тихо в лісн. — Ніхто Мокосшови не приносив куті, вечері; ні до кого й він з нею не ходив. Руслан спав на звичайнім місці; Мокосша якось сон не брав ся, може тому, що увик о тій порі ходити на узгірє; змів про тоє сніг з приспи и усів перед дверми сіней. Ніч була погодлива, але морозна; небо визвіздило ся; поискрували-сь також земля и дерева доколичні, опушені лосніючим снігом; очертом***)

*) влада (Лемнів) — власть.

***) думний — новий думок, задуманий; думко чого — чого на котрім сіде дума, адума, журба.

****) очертом — довода, в округ.

страд недвижний бір еосмовий. До бору доходив з кнївоник цервов голос давонів, роодаючих ся радісно в тій празничній нони. Мокоси щільно наслухував їх звуки; и не змітав того, як мисли християнокі, довго чужї для нїго, грїшника, зачали відзивати-сь в єго совїсти. Числив в пам'ятї, як давно не був з народом в домі Божім? кїлько то дїт пропустив без сповїди святої? бо страшно єму се було від часу, як зїстав сїльником и слугою, и нечистої сїли. — Коли услухав вперше сусїдної вїдми, думав, що лише супоїї від неї собі застереже, а вїд тим часом відримув ся від всїго християнського общества, — здичїв у лїсі; єго душу мов мохи лїсовї и рапата кара деревна окружили. — Не знавав и сам уже, чи чоловік він, чи звір дикий!

Тривога обняла єго, якої єще не дїнавав в роду. — Довго-єє єму єще хоронити душу завірячену в пуци, де вїхто єї брадати не викриває?... Ой не довго! — Вже єго голова біла, як топа земля, цї докіль нїго снїгом заїзана; вже плечи єго були згорбленї, як у дуба подувипаденого; старість наспїла, смерть за нею послїдує; а там каїєнь важке за жита нечїте! — Готовий був, сей час бічї до Кїєва, перед Богом и людми невенїсти, що через половнїу вїна був послужником бїсовим. — Але що єго там знову очїдає?... чїня гнївний!... муки!... смерть на розпутї!... Душа заїзвала, виобраючи межї вїчними а довременними карами.

Коли так раздумував, и не постерїг, що уже від давна хтоєє за ним стоєв оперци-сь є одверок, и придохував ся також задуманий далекому дзвоненю; налякав ся теж велика, жолї голос мелодий зромнїв до нїго. — Був то Руслан; в очах, котрї серед морозидної ночи на оддаленї мїсця видивляв, блистїли слїзи, а руку держав при усї, щоб докладнїше довїсти невиразнї звуки. „Що то чути?“, пошїтав Мокоса. — „Гай?“ — відрїк напуджений Мокоса. — „Що єє таке, цїб гомонять в воєдусї?“ повторив князь. „Не єсть то те саме, цїб грає звичайно в пуци, але хоть и не таке веселе и не таке солодке, таки душу мою прїтягає до себе.“ — Змїшав ся єще бїльше злїсний; хотїв говорити, але слова завмерали єму на устах; з трудом здолїв вяречи, що то звонять у Кїєві перед святом. Однакож сї слова застановили дуже Руслана. Єму здадо-сь, що їх давнїше чув, — наводили єму якїсь згадки, понятнїйшими єму робили пливучї пуцею звуки, цїб єму голосили також є чїсьє звїснїм, але загнїбшїм в пам'ятї. Говорив не раз пїрвїйше, що в часї того заслуханя єму видавало-сь, немаче видїв, як якїсь води глїбокі одпливали з берега а з пїд них винирив в неонисаний

красі якійсь вкрай знакомий и серцю дорогий. Було то все блаженством тої доби, наслідком дзвоненя з місць святих розлягаючого ся через тую ніч цілу, на радість мірови, на покаяня грішникам и на одолене сил адептів. Влада тої сили нечистої уступила теж видимо з над'дунці, котра їй без своєї вини улягла. Святе зрушене обняло її. Хоть и не вдобарювала, що з нею діє ся, але чула ся повною скуки и тоски за з'єдніенем з богоговінним християнським миром, — була вона як ріля на весну, м'яка и оцеплена, жадна зерна, щоб її улюднить. В такому стані не видержав довго Руслан и віддав ся неутолниму плачу, за котрого причину и сам гаразд не знав.

Мокосш пав тогді на коліна перед князем. Признав ся, що він его погубив, котім проказав воє, що було від хвилі, коли ему дитя в багровій сузині в гервоставій шапці повірила відьма Дівонія. Князь дуже здивував ся и не вагував ся ні часинки ослобонити-сь з сили спокуси, хотий доселі для него лише житливою бказувала ся. Просив зісного, щоби его навчив знакови хреста святого и молитвам, а потім вже через усю ніч оба молили ся. Християнські діла княжого отця и заслуги его усюпої матери мусли прачинити-сь, бо благодать Божя дійсно осінла їх серця. В міру, як молили ся, завсе при розгляданю не змовкають тої нечі дзвонів, відгомон, що доси тревожив їх и будив до жалю, тепер почав нагувати їх радішню и з'єдніили ся з цілим християнством у великій радості; з якою мир стрічає свого Спасителя и для котрої всюда, де люд православний мешкає в поспільщині християнській, в селях чи в містах, в низькій хатці чи в високім теремі, ніч сю однаково проводять весело колядуючи. Над ранком навіть узріли над зірницею сходовою блеск овітлий и учули спів ангелів Божих, вторячих им небі-сю пісню, котрою пастушки на землі втала новонароджене дитя в яслах. Відколи Руслан побачив се чудо величне и почув сі голоси, пізнав, що ліпота диявольска, котрою его манили злі духи, була лише чорним димом, а що у них було красою, оказало-сь в порівнаню з тим мерзкою гідотою. — Вийшли відтак з пущі и в сам ранок празничного дня узріли-сь в Києві.

Хто вповість загальне з'умлене, коли омазав ся так давно потеряний князь, радість витця, оклики народа, пожелання княжат-братів и бояр. Хотів старий князь з почину казнити зісного, рвати кіньми, але роздивив ся на останну, що більше він заслужив ся чим провинив; одіслав его проте яшче на покаяня, за службу бисам, до монастиря.

Однакож на другу ніч по тій, коли Руслан вернув до Києва, почули огромный шум ві всіх подніпровських лісах; шум той тривав цілі три доби, — душі аж к землі прикидали, Дніпро виступав на береги, усі думали, що то вихри такі бушують, а то Дівонія так стогнала в розпуці за втраченим коханцем. Три доби потім дрижала земля и ходітала ся на всі сторони мов човен хибний на воді; думали, що то земля трясла ся, а то Дівонія скликувала на половецкім степі сто поганських народів, щоби йшли піметити бі зневагу. На гомін чарівної труби Русалки, котрий чути було по всіх степах від моря до моря и від гір зелених до гір снігових, виходили люде як з під землі; дикі Половці, Обри, всі погані люда, всі німі дявки, усі, що почали-сь від бісовскої мари. Небавом указали-сь на дільницях Київських; заблискали їх огнища, закричили телги, вийшли нечисленні повчища, звірята небачені несли ім тягарі и припаси воєнні, огромні и страшні четвероногі, що слонами зовуть, везли на собі цілі вежі з лучниками и ратью; проводили тій погані лицарі золотую збрую від стіп до голови океані; іхали на білих клячах під навісами дівиді боєві, и дєрва перед всіми розжарена мов ожежена яловиця Дівонія. Все то була сила чортова.

Вийшли тож против тих одрядів бояки княжі, сго гриди*), дружини, бояре, самі князі. Бояни заспівали думи, богатирі йшли пробовати поодиночо щастя и відваги, але чермагала мечи ста сила. Що найдужші мужове, випадали з стремен, ломали копії; — тьма половецка підсудвала-сь що раз ближше під узгір'я святого міста; страх великий починав бути в Києві. Дізнав ся о тім Мокосш, що був на покаянню, а як сусідуючи звірив добре о природі нечистого духа, так порадив, щоби его не поразати ні ратищами витязів, ні камінями пращ, ні пометами заборол, але голосом святих дзвонів, котрих стерпіти не може и від котрих навіть на своїм вочищи бісовій усадьбі так дивним промислом убезпечив ся; що у видні самім вежиць Київських ніколи там голосу дзвонів не чути. Пождано

*) В руских літописях згадує ся про княжу дружину старшу и молодшу, про бояри або бояри, гриди або грьдьбу и пасинки, а також про отроки (відай джури або джуси) княжі. Гриди мали менше значіння ніж бояре, як то бачити из Правди Рускої, де за убненє боярина устанавлено кару 80 гривен, за гриди ж лиш половецку тілько (... со положити за голову п (80) гривенъ, аче будетъ княжь мужь, или тивуна княжа. Ачелд будетъ Русинь, либо грьдъ, либо вупецъ, либо тивунъ боярескъ, либо мечникъ, либо Изгой, либо Словенинъ, то м (50) гривенъ, положити дань).

проте, аж осмілена товпа почала певзати громадно на вали, а тогді ударено разом у всі дзвони, скілько їх було в княжім городі... Казав би-сь тогді, що в паутинне грянє винув, так гинула та тьма проклятуца на вмілі ока. Звук святий побивав їх, як би желізна правиця, бо де лиш дійшов, стелили-сь лавою грізні перед тим відряди; одні щезали розтікаючи-сь димом марним по болоню; инші переміняли-сь у плюгаве гаде, скриваюче ся чим скорійше по вересачах; дівиці не золотими щитами переміняли-сь в дівении жовто цвитучі, котрих від тогді, кажуть, багато по наших полях. Має сей цвіт від самої Дівонії менне, и по нині у нєго багато тайної сили.

Київ вельми зрадував ся и весь той день до заходу не давав уцухнути давонам, хоть уже зник и прослідочок загрожаючих ему нескельних полків. Задумав теж старий князь очистити місце серед нуці, де так близько его гóрода довго нечисті сили кукубили-сь. Дививу там поход священників и люду з хрестами и хорутвами, а воли пуцу окропили сваченою водою, в ліщин виїшли хлопці, з паноротей дівчата, а з мохів и вересів діти. Було того тьма тьмєнна, так що новий город, котрий тут заложено, дістав готову людність; а що князь роздав був цілий свій край межі одинацять синів, дванадцятому назначено тов за уділ и прозвано сей город Дивотіль. — Це відбутім покаяню Мокоси тут став за першого городничого.

И тепер ще коло Києва показують тов місце; сліди лише не-ввиразні остали з гóрода; знову узгіре виривав муравник и отіняють лишк, неначе до сєго дня тут було сідлище відєм Київських.

(Переложив И. Верхрашский.)

ЛИТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАЇНСКА И ГАЛИЦЬКА.

II.

(Дальше.)

Од того то погляд, котерий иногді можно почути од Галичан, що Гоголь то для Українця ні що друпє, як и Мальчевский, Залевский и т. п. „перемінячки“ польско-української літератури, — зовсім не-вірний, по крайній мірі що до Українців російських. Признаюсь, що я не дужеповно ознакомлений з польско-українскою школою. Думаю,

що не без користі була би паралельна студія про те, щоб зроблено українськими традиціями и натурально-психичними силами у літературі польській и російській, як у XVII-ому, так и у XIX-ому віку. Така студія помогла би нам зрозуміти, які сили природні українського духу найбільш послужили б українському народові, як їх направляти прямише на сю службу. Думаю я, що для польсько-шляхетської громади українська школа не була без користі, яко початок сепаратизму од Польщі и прихильності до України, прихильності, котра мусить усе більш рости у сій громаді и потроху засипувати те превалля, котóre зробилось историчним робом між ополячившоюся шляхтою и українським народом од Карпат до Дніпра, и котóre було калієм так пагубним для народу, а темер чим дальш, усе становиться страшнійше для самої шляхти. Не можу судити, — може для галицько-руської громади, котра и доси виховується під польським впливом а 30—20 літ назад зовсім не мала живої рідної основи виховання, и польсько-українська школа мала ту-ж роль, яку у Росії мали „Полтава“, „Войнаровскій“, „Тарас Бульба“. Може й на Шляхці мала впливне які небудь з польсько-українських писателів, так як и Пушкін и Гоголь. Але се усе не данижа Гоголя, а тільки переважає нїчу для нас польсько-української літературної школи. Але для російських Українців уже тим не можна ставити на одну доску Гоголя и якого небудь Залського, що з нас и пяти голів не знайде, щоб б читали Залського, тоді як Гоголя читаємо и зачитуємось ми усі. Та здається мені, що и по духу и по наслідкам не можна рівняти Гоголя з польськими поетами, навіть самозвичись на самий уявний український погляд. Мова Гоголева усе таки ближча до народної української, коли вже чисто великоруска ближче до нїї, ніж польська. Потім, еноминаючи старину українську, Гоголь становиться армію табор українскій, а не у польській, чому я не знаю приміра не тільки у Гюґаньського, але навіть и у козакофіла Чайковського. Не знаю я у польських писателів и такого об'єктивного правдиво-українського матеріалу психологічного, який дають „Вечери“ и „Миргород“: увесь українїзм польських поетів, мабуть, як не зводиться на деклямації про степи та річки українські! А ще більше не знаю я, щоб хто з польських писателів мав такі наслідки у своїй громаді, як Гоголь, — щоб хто збудив такий дух самокритики индивідуальної и соціальної, щоб хто нащодив цілі покоління з реформаторським напрямком, котрі б прийняли до кареня усієї політичної роботи на світі, а особливо на славянському світі, до роботи коло „хлопа“ коло „мушкетера“, щоб йому було легше жити, лучше їсти, щоб допомогти його розумови

скинути з себе кайдани містицизму релігійного и політичного и т. д. А з Гоголя то именно и починає швидче рости у Росії дружина людей з таким напрямком. Ся дружина, правда, говорить між собою не українською народнєю мовою, а російською; але ті, хто сьє Українці у сій дружині, не цураються и народної мови; а особливо не цураються роботи для українського народу—не як „пані“ и „перевертні“ дивляться вони на мужика, а вважають ёго братом своїм, которому мусять вони служити. Та й не одні тільки родові Українці служать українському народу: хоть би и у правобережній Україні після 1863 р. Ви багато знайдете и Великорусів, котрі не чули ніколи в слова українського, поки не приїхали туди, з котрих де-які держались и держаться й доси централістичних поглядів на Україну, але усе таки, яко ліберали и демократи, чесно послужили и служать українському народові мировими посередниками; мировими судьями и т. д. И увесь той російський реформаторський лібералізм и демократичне народолюбіє стали на тверду основу після Гоголя. Коли хто найде таку численну дружину практичних народолюбців у польсько-шляхетській громаді хоть у Галичині, котрі б вважали себе братами и слугами українського народу и котрі б були породжені творами Загальських, Гоштинських, Чайковських и т. д.: я тоді згоджуєь поставити перелічник у паралель з Гоголем; але тоді ми мусять мемо справді признати Загальських и т. д. батьками перекичників и перевертнів, тільки не од народу до панів, а од панів до народу. А таким батьком став у Росії Гоголь у Великій Русі, та й у Малій*). — Яко батько критично-соціального и народно-реформаторського напрямку у російській громаді и літературі, Гоголь не тільки послужив критичним зв'язком освіченої громади малорускої з великорусською, але и ціннішим дієти для того, хто незнакомий реально з Росією и її літературою — Гоголь послужив и виключною точкою и для віддалу з всеросійської літератури літератур початних, але джє

*) Польська література и навіть її українська школа не можуть бути поставлені рядом по їх важности для України не тільки з чисто-українською літературою, але и з російською, через те що Поляки и польські Українофіли ні разу не стали прямо на боці народу українського, ні у сучасности, ні у історії України з XVII-ого віку. Польська література не виявила ні одного писателя, котрий би не то як Шевченко, Марко Вовчок, але й як Тургенев став би протів крпацтва, а з самого Міцкевича, сучасника Гоголя, усе промаувала, як то гарно було колись жати у старій Пельщі; замість того, щоб піднести зеркало кривим лицам сучасности, — або декламувала абстрактно

рускої и малорускої, з котрих перша хоть и явившася півнішней малоруска (бо послідня родила и Гоголя), але уже одним

про волю, не торкаючи того, як „злата вольность“ польска тичиться до роду українського. що під польськими панамми. Як криво змалювана історія України у Гоцинских, Чайковских и т. д. у порівнанню не тільки з Шевченком, але й з Тарасом Бульбою, думаємо говорити нічого. Один тільки бік польско-української школи може бути справді прийнятій и Українцями, се той, котрий представляє Тимко Падур, хоть и не великого таланту чоловік. Полякам не стає смілости подивитись прямо у очи українському народови ні тепер, ні у XVII—XVIII в., — од того вони більш люблять дивитись на XVI-ий в., на козацтво не те, що боролось з Польщею, а те, що у купі з нею боролось з Турками. А XVI-ий в. справді може дещо виявити в науку и Українцям и Полякам, може показати, що були у них общі культурні роботи, та розірвалася та робота через те, що український народ и польска панска держава не зішлись на соціальних, ще більш віж на національних началах. Тепер коли соціальна задача народу українського розвязана трохи силами українськими и російськими, може бути и поновлений союз народу українського з Польщею, коли Поляки одречуться од того, що колись то розвело їх з народом українським. Звісно, новий союз не може бути таким по формі, як був колись то у XVI-ім в., — але усе такій культурно-політична робота и боротьба за волю Славянства може бути впять піднята Українцями и у купі з Поляками. Яко неадекватна підмога можуть тут послужити традиції XVI-ого в. и такі поети, як Падур. Правда, що тепер прийдеться не стільки Українцям приставати до Поляків, скільки Полякам до Українців, — та мабуть, и у XV—XVI в. було теж саме: и тогді Литворусини більш супротивились німецьким рицарям, римському католицизму, и помагали Чехогуситам, боролись з Турками, ніж щирі Поляки. Прим. автора. — Справедливо ш. автор зі всіх польских поетів української школи найбільше нашій літературі ставить Тимка Падур; але сей поет не тільки по духови найблизший (хотя все таки в нім багато польского), але ще й по формі наш, бо він один из польско-українских поетів писав малорускою мовою. З інших поетів сеї школи близші нам суть Тома Олізаровский, котрого одна дума Топір-Гора переспівана по українски поміщена о П. рочнику „Правди“ 1869) и котрий де-які думки писав навіть в українській мові, Гоцинський, котрого Zamek kapłowski, поетичне оповідання з часів Гайдамаччини, відай за мало знаний ш. автором, и М. Грабовский, автор повісти „Степи и Коліївщина“. Дальше може відстоїть Залевский, (котрий впрочім, як звісно, стояв у взаєминах з Шевченком и до котрого Шевченко написав один вірш: „Ще як були ми козаками. А уні не чуть було.“), а еще дальше Чайковский, у котрого повістях колорит український віже й самі Поляки ще давніше пізнали за фальшивий, и Мальчевский. Самі Поляки так характеризують трьх головних поетів української школи, що Мальчевский представляє Україну шляхетську, Залевский історичну, а Гоцинский гайдамацку. При всякій своїй „ляцкості“ и „панскості“ у польско-українских писателів є не мало й такого, що стоїть, щоб з ними близше познакомлялись Русини, як Галичане так и Українці. — Прим. ред.

тим, що вона (великоруска) єсть и прогрессиує — визива' на прогрес також и малоруску.

Гоголь, своїми малорускими повістями, первий увів у літературу російську місцеві (українські) типи, з простонароднією мовою; первий живо змалював простонародній побит, котрий до того, коли пробивавсь у панську літературу, то більш невольно, найбільш у такому роді літератури, як байка, особливо у Крилова, про которого самого треба сказати, що він правда почав писати дуже раніш Гоголя, але найлучші свої щиро великорускі байки написав вже після малоруских повістей Гоголя. (Вечери були напечатані в 1830—31 р., Миргород 1834.) Після „Вечерів“, которі з таким ентузіазмом встрітив Пушкін, и сам Пушкін од „Бахчисарайского фонтану“, „Каменного гостя“, обертається до „Сказки про рыбака и рыбку“ (1833) и т. и.*) Між Миргородом (1834) и Мертвими Душами (1841) пишуться, під впливном Гоголевого толкователя Бѣлинского, щиро великорускі пісні Кольцова (Воронежця, що не забув опоезивувати и чумаків.) — З 1833 р. починають появлятись розкази з великоруского простонародного побита Даля, котрий, по характерному злучаю, родивсь и зріс теж у полудневій Русі у Лугані, Катеринославській губернії. — Въ 1837 р. появляється перша и доси лучша проба образу з великорускої сторони Півня про царя Ивана Васильевича, молодого опричника и удалого купца Калашникова Лермонтова, котора так же відноситься до великорускої билини, як Шевченкові поеми до малорускої думи (я не рівняю тут идей обох писа-

*) Гоголь пише після 1-го вип. „Вечерів“, що він жив літо з Пушкіном и Жуковским, що Пушкін написав тепер казки рускі, народні, не то що Руслан и Людмила, а зовсім рускі Жуковского, каже, и пізнати тепер не можна. Мов новий поет явивсь, уже чисто руский, а не німецкий. З сего бачимо, що не тільки Пушкін, як сам Гоголь писав, був дуже у пригоді Гоголеви, але и Гоголь своїми українськими казками и піснями повернув Пушкіна на більш реальну дорогу и до народности. Интересно, що статтю свою про пісні українські (1834) Гоголь начинає такими словами: „Только въ послѣдніе годы, въ тѣ времена стремленія къ самобытности и собственной народной поэзіи обратили на себя вниманіе народныя малороссійскія пѣсни“. А сам то Гоголь и був один з первих, которі збудили „стремленіе къ собственной народной поэзіи“, більш народній ніж та, про котору казав сам критик романтичної епохи у Росії Полевой. Як послужила Росії тут (після В. Скотта) Україна, видно по Гоголю та по тому, що Максимовичеві та Церетелева пісні вийшли равьше великоруских Сахарова (1838). Гоголь писав у первих письмах до матери з Петербурга. Тут усіх интересує дуже малоруске.

телів). з тою тільки різницею, що у Шевченка, як у самоучка, не ма ні однієї пєси так стрійно и без непотрїбної довготи, т. в. так естетично (розумію не школьну реторичну естетику) и гармонїчно скомпонованої.

Оселившись у Петербурзі, у Великоруси, Гоголь переносить своє нагляданне не тільки на більш або менш схожі по усій Росії дворянско-чиновничі круги, але и на такі, которі и по мові, по психології спеціально великорускі: він виводить купців великоруских у „Ревізорі“ и у „Женитьбі“, у которій генетично вєсь Островскій з єго комедиями и драмамаи з купецько великоруского побиту, початами уже у 1849 р.; виводить Гоголь у „Мертвих Душах“, хоть и мало, и великоруских селян. И цікаво, що той самий Гоголь, которий перемішує юмор и жарт з сентиментальністю и идеалізацією, коли малює крестян и сєльских панків малоруских, стає тільки юмористом, коли малює купців и селян великоруских, — за що, замітимо, ніхто ще з сурьозних критиків у Росії не думав докоряти Гоголя, мов би то він зневажає великоруский народ. Збуджений Гоголем реалїзм и аналіз у Росії робить те, що література зачіпає усе ширші круги, береться за образи народнєго побиту, и доходить до Записок Охотника, повістей як Муму и Постоаялий Двор Тургенєва (1847 — 52), за которими йдуть повісти и романи з сєльського великоруского побиту Григоровича (Антон Горєшина, Рыбаки и т. д.; Деревня появились ще раньше Тургенєва), Писемського (Плотничья артель, Лїпшій), комедїи и драми Островського, поеми Некрасова (Коробейники, Мороз Красний нос и др.), повісти и очерки М. Вовчка (великорускі), Успенских, Левитова, Якушкина, Решетникова (Горнорабочіе и др.). Ось де справді великоруска вже, а не російська беллетристика, бо названі тут пєси и автори описують побит народно-великоруский, которого вже на знайдете у Малоросії. Та й для того, хто знає живу мову великоруску, видно, що й мова в таких пєсах дуже одмінна од мови поєм Пушкіна, романів Тургенєва, які ми назвали висше; — реалїзм російської літератури після Гоголя потребував, щоб усякого чоловіка малювати так, як він живе справді, т. в. и з єго мовою. Од того мова народної драми, поезий и т. д., де виводяться великоруске купецтво и селяне, в правдива, чиста народня мова великоруска, так що н. п. Галицькі общєрусї мусїли б прозвати Островського и Некрасова хлопоманами и сепаратистами, кацапетвом, у паралель тому, як вони кличуть тепер українську літературу х а х л а ц т в о м. Увод у російську літературу и через те у гро-

маду простонароднього великоруского побиту и мови не став на одній беллетристиці и поезіі. Розбуджена беллетристикою увага до простого люду піднялась у Росні особливо у часи еманципації крестян. Появились збірники пісень, пословиць, казок великоруских Кир'ївського, Рыбникова, Костомарова (Сарат. губ.), Варенцова, Безсонова, Даля Аванасьева, Худякова, Якушкина, Шенна и т. д., появилсь и Толковий словарь живаго великорусскаго языка Даля. Домовий демократизм и вплив педагогічних идей школи Песталоцці и Дістервега повели к тому, що книжки для шкіл не тільки народних, але и для елементарного домового виховання дворян и читанки для гімназій стали на половину наповнятись просто-народним великоруским елементом: піснями, казками, пословицями, которі стали основою науки рідної мови, як то можна бачити з книжок К. Ушинського (Родное Слово), Водовозова, Паульсона, Семенова и т. д. Появились книжки и книги, як Расказы о русской землѣ, Куль хлѣба Максимова и т. д., которі написані майже цілком простонароднєю великорускою мовою, а в книгах, як Петрушевского Расказы про „старое время на Руси“, близька до просто-народної великоруска мова переминається з одривками з великоруских билин, пісень и присловії историчних. З сією педагогічною великорускою літературою алучилось вже qui pro quo не гірше тих, які бувають у Галичині. Ті-ж самі причини, що викликали великоруску поезію и беллетристику, т. е. демократизм и реалізм, викликали и українську; — ті-ж сомі педагогічні начала, которі увели у педагогічну літературу коло общого и державного елементу элемент місцевий и простонародній, великоруский, муіли увести у педагогічну літературу и школу и элемент місцевий и народний український. Сѣго и хотіли передові педагоги російські, як Ушинскій, Водовозов, Бессель. Але передові Українофіли хотіли зразу підняти до монопольного панування у школах мову и элемент український и витіснити элемент російський, буцім-то тільки краввий, великоруский*).

---

*) Жадане, щоби в Малій Русі всюди у школи введеній був язык малоруский, а в принципі зовсім справедливє. Однак теє може лиш поступєнно наступити. Перед всім належало б виготовити книжки для науки у школах народних, тогді и легше буде мож узискати у ряду введєне українського языка у ті-ж школи. Відтак аж буде мож погадати о гімназіях. Розвиваючи свій язык, особливо видаючи книжки шкільні и наукові, повинні українські писателі хіснуватись и тим, що в Галичині, именно в найновішій часі, в тім згляді зроблено. У нас бо руский язык давно єсть языком викладавним в мн-

Держава у усі, хто кріпко держиться за *status quo* и у Велико-руси и у Малоруси, на те не згодились. Та й передові Українофіли ще мало наготовили були книжок до такої радикальної реформи. А тут піднялись крики про український революціонізм од Поляків, и про сепаратизм — од Катковців. Печатання книг педагогічних українських и увод їх у школи були заборонені. Пітти на компроміс и поставити народний елемент український рядом з культурно-державним, російським, передові Українофіли не захотіли. Та між ними й не було спеціалістів педагогів и практиків, як Ушинській, Семенов, Водовозов и т. д., — и уже од того одного вони не могли зробити таких книг, як Великоруси-педагоги, у которых би згармонувати обще з краввим, державне з народнім, російське з українським. Тіж, хто стояв близьче до діла педагогічного, учителі-Українці, ті або з українофільського доктринерства, а найбільш з провінціонального малознання, ліности и „страха ради іудейска“, страху зовсім мілкого, а не сурьозного — не тільки не виготовили Українських книжок педагогічних, паралельних великоруским, по принципам нової педагогіки, але й не вняли сього питання у літературі. Через те сталось у Росії двічі нелогічне діло: спеціально-великоруска, кравва педагогічна література прикладається мов би то обща російська и на Україні. И се настойне діло українських педагогів: вняснити сю нелогічність, — то тим більше діло нетрудне, що питання се теоретично доволі вняснено узаграничній літературі. А коли у Франції и Германії, де сельський елемент не має такої сили перед городським, більш або менш вже одностайним, и де центральна мова літературна давнійш почала вліяти на народні провінціяльні, то у сельській, мужичій, широкій и молодій Росії тим більше неможлива одностайна система педагогічна, ні та, котора б знати не хотіла сельско народних краввих елементів, ні особливо така, котора б один краввий елемент навязувала усім краям, зовсім одмінним. Вня-

---

гих школах народних и вишших класах одної гімназії, тому и міг де у чім більш розвинутися ніж на Україні. — Що до паралелі української літератури з великорускою простонародною, то ніяк не можна відносини сеї-ж де російсько-рівняти з відносинами української до російської. Українська (тече мало руска) література єсть літературою нишого (хотя близько посвояченого) на-рода, основана на иншім самостійнім язичі, тому треба її — вже-ж, розуміється, не що до степеня розвою, а що до управнєня єї — не з великорускою-простонародною, але з російською (великорускою-книжною) літературою ставити на рівни. — Прим. ред.

снити се тим легше можуть українські педагоги, коли стануть на позитивну точку; вони можуть указати на приміри и ідеї великоруских педагогів, которі самі не думали вважати свої книжки всеросійськими, а не кравчими тільки. По натуральному ходу діла из сих qui pro quo мусить російська громада вийти, — и уже один прогрес чим дальше усе идучий великорускої філології, етнографії, літератури и педагогіки, которі тепер випередили безмірно українську, не може не посунути и прогрес української філології, етнографії, літератури и педагогіки, — и так процес ународовлення и через те диферцированя культури и літератури у Росії на великоруску и малоруску не може не посунути уперед, бо основа російської держави — село и мужик, а се село и сей мужик дуже одмінні по ріжним краям Росії и у такій обширній державі не можуть и за віки зробитись однотайними. Як піде далі сей процес децентралізації літератури и громадської культури у Росії, сього тепер сказати не можна конечно. Все, що можна зробити тепер, се дослідити и виложити факти, як вони єсть, а не як кому бажається суб'єктивно. Се треба зробити, як тим, хто стоїть більш за центро-тяжну силу, так и тим, хто за центробіжні, и для того, щоб знати вірнійше, куди и як приложити силу своєї праці так, щоб вона й не пропала дурно и щоб стала на добро народу рускому и освіті, — бо всі гріхи простяться, окрім гріхів против народа й розума.

(Конець буде.)

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Русини в Раді державній и в соймі краєвім.

Чого ми боялися, що вибори до Ради державної, доковані під авспіціями Рускої Ради, не принесуть ні хісна ні чести для Руси — ся наша обава вже тепер оказалася зовсім оправданою. Ми мали б причину тішитися, що противна нам партія на Руси компромітується що раз більше и тратить до крихти симпаті не тільки всіх Славян, але й всіх свобідно мислящих людей, — коли б поступоване провоторів тої партії шкодило лише їй самій, а не враз и рускому народови.

Вже перші кроки руских „вірноконституційних“ депутованих, того монструального плоду Шомер-Израиля и Рускої Ради, okazали достаточнo, якою дорогою вони пійдуть. Річ п. Ковальського, голосоване за адресою свідчили достаточнo, що вони під часів Шмерлінга, ба від 1848-го року нічого не навчилися и нічого не забули. Але ціла гидота поступованя іх показалася аж при повторнім голосованю в справі 80-мільонової позички и при голосованю над освідченем чеських послів.

Нашим читателям звісно що при першім ухвалюваню 80-мільонової позички в комнаті послів рішено, щоби тих грошей не давати на ратоване біржі. Наші вірноконституційні Русини (крім 4) голосували тогді з прочими . . . . . елементами, с. є. з Славянами, з федералістами и найліберальнішими Німцями. Коли однако комната панів складаючися з премногих Verwaltungsrat-ів поправку комнати послів, вимірену против підмозі біржі, відкинула, прийшла ся устава еще раз під голосоване в комнаті послів, и — тепер всі присутні „вірноконституційні“ Русини голосували солідарно за.....

Того-ж самого дня (10. лат. Студня) відчитано в комнаті послів освідчене чеських депутованих, длячого в Раді державній не появились и не можуть появилися. Коли мало ся голосувати над тим, чи має дати посольські сих послів за для іх непоявленя належить узнати пропац ими чи ні, бувший міністер гр. Гогенварт промовив, щоби перше заста новитися над причинами, які подають чеські послы, чому не являються в Раді державній, а аж відтак рішати о іх мандатах. Однако централістична більшість Ради державної рішила не входити в справедливність або несправедливність оправданя Чехів, и а ргіогі узнала іх мандати посольські втраченими. А з тою більшостю німецко-централістичною голосували також -- „вірноконституційні“ Русини.

Як сим голосованем доказали „вірноконституційні“ Русини, що йдуть з Німцями-централістами а против Славянам навіть в таких разях, де, и по іх власному понятю, справа руска не конче колідув з справою Славян: так голосованем над 80-мільоновою позичкою виявили, що вони не йдуть навіть з ліберальнішими . . . . . Німцями, що вони тільки йдуть з теперішнім рядом, и сему рядови до того степеня піддалися на услуги, що відреклися зовсім власного пересвідчення.

Комната послів приняла уставу о 80-мільонової позичці в тій формі, як її ухвалила комната панів, т. є з підмогою для біржі.

При другім голосованю було 135 голосів за тою підмогою, 118 протів (між сими навіть такі централісти, як Гербет, Брестель и и.). Голоси „вірноконституційних“ Русинів отже уратували підмогу для піддунавшої „траскотом“ біржі.

Чи руский нарід на те вас вибрав, панове, щоби ви єго кріваво зароблений гріш призначали на підмогу. . . . . ? И чи достойно се руского народу, що ви в так важній справі поступаєте протів власному пересвідченю (заявленому першим вашим голосованем) а навіть протів власному попередньому поступованю, тільки в тій одній цілі, щоб прислужитися міністерству? и то прислужитися в дрібниця, бо міністерство через своє пораженє не було б навіть утерпіло великої шкоди! Таке поступованє єсть найкрайнішим сервілізмом, спосібним в цілій Европі напхувати пятном рабства руских мамелюків.

Вірноконституційні Русини в Раді державній вступили на дорогу рускої делегациі за Шмерлінга. Але не тільки п. Ковальський далеко не доходить до пок. Литвиновича, але й обставини від того часу зовсім змінилися. Шмерлінг міг багато Русинам дати а таки дав дуже мало; Аверсберг-Ляссер хоч би хотіли то не можуть, а хочби могли то не схотять багато дати Русским. Головним результатом поступованя руских мамелюків буде, як и головою їх цілею єсть, аванс для кількох проводирів їх партії. Жаль нам тільки деяких депутованих, котрі заслужили ліпшу долю, як щоб тільки служити для догодженя амбіції своїм колегам.

Одна з поваг в таборі руских мамелюків заявляє в Слові, що Русини повинні „правительственнымъ мужамъ дѣлами и цѣлымъ поведеніемъ доказати, что они на рускихъ депутатовъ совсѣмъ и всегда расчитывати могутъ“, тим бо способом „Русини заімпонують врагам своїм, покажуть свою зрілость в політиці и тому будуть їх почитати и боятися!“

На знаємо, що тут більше подивляти, чи безстыдну смілість писателя сих слів, котрий невільничче вислугуванє чужому міністерству, не доказавшому нічим своїй прихильности для Русинів, прославляє яко богатырське діло, чи наївність тих людей, котрі вірять оим словам и не домірковуються, що вони написані в тій цілі, щоб опінія публична не перешкоджала амбіції п. Ковальського et consp.

Бувають міністеріяльні партії, котрі положили собі цілею веспирати всіми силами міністерство. Але то бувають партії такі, як посеред котрих міністерство було утворене, так що воно єсть кість з костей и кров з крові їх. Такі ж міністеріяльні партії и-

дуть солідарно з міністерством для того и тогді, коли єсть обава, що міністерство, як вони єго не пошратимуть, може упасти, а тим устала б и перевага сторонництва. Але навіть и такі партії в справах меншої ваги голосують після свого пересвідчення, а не пошрають міністерства ві всім и за всігди.

Честь Русинів ратує перед світом, о скільки теб дасться, посол о. Качала, котрий, хотя за ним при виборах тільки менша часть руского народу освідчилась, ліше єго заступає, ніж 15 мамелюків, вибрані більшостями. О. Качала голосував, розуміється, против „біржі“ а за Чехами. На нєго-ж покладаємо и цілу нашу надію, а руских мамелюків робимо за їх недостойне заступуване руского народа одвічальними перед тим народом и перед исторією.

А нарід той, хотя не давно дав будьто би вотум довірїя партії репрезентованій Рускою радою, зачинає вже тепер приходити до пізнаня. Доказом сему послужить факт, який в перший раз, від коли Галицькі Русини заявляють публичне житє, появился між ними. Ото в Галицькім соймі рускі послы селяне майже зовсім відступили своїх дотеперішних проводирів, за котрими доси за всігди сліпо йшли, и уконституовалися враз з мазурами-селянами в окремих клуб, котрий до сего часу складається з 24 послів. Ні які представлєня, намови и грозьби делегатів рутенско-русского клуба не змогли їх відвести від того постановлєня; з своїми попередними проводирами зірвали майже звязь, и не хотять ані являтися в їх клубі ані припустити їх до свого клубу. Впрочім послы селяне уконституовалися зовсім правильно, вибрали собі голову (посла Турчина) и секретаря (п. Коциловского), провадять порядочні протоколи, которі списуються в рускім и — для селян-мазурів — в польскім язиках.

Сей факт, котрий єсть превеликої ваги для Галицьких Русинів, хотя в повни тепер єще не дасть ся оцінити, указує, що сада Галицьких Рутенців и Русских, основуочася будьто на довірїю народа, на дуже непевних почиває підставах и що з возмогаючоюя чим раз більше просвітою наш нарід виеманципується від тих своїх давніших проводирів, отрі в так недостойний, для народа згубний а тільки для них користний спосіб заступають єго интереси.

Ми задержуємо собі поговорити о сій справі єще докладнійше.

З причини, що перший наклад сєго н-ра Правди ц. п. прокураторією державною був сконфіскований, зробили ми другий наклад, в котрім инкриміновані місця опущєні.

ПЕРЕГЛЯД ПОЛІТИЧНИЙ.

Галицький сойм краєвий займався до сего часу по найбільшій частині справами адміністративними, фінансовими и т. и., як н. пр. о радах шпитальних, о зниженю ціни соли и позволеню безплатного уживаня сільних жерел и п. Дві тільки важнійші справи появилася в соймі. Одною був внесок князя Юрія Чарториского и кільканацятёх федералістів, щоби сойм Галицький, котрому по §. 16 краєвого статута одному прислугує право до вибору послів в Раду державну, застерігся против тому, що введено безпосередні вибори боз его уділу и призволеня. Внесок сей не прийшов до першого читаня в соймі, бо ждано аж прїзду др. Земляковського, котрий має наступити дня 1. (13.) с. м. — Другою важнійшою справою було предложене виділу краєвого, щоби в послідуючих трёх сесиях Галицького сойму можно рішати одміну краєвого статута простою більшостою голосів присутних членів. Проект сей важний єсть для Поляків за для того, що могли би користною для них відміною краєвого статута єще більше польських послів впровадити до сойму. Однак сей намір не удався. Вправді минувшого року той внесок був вже навіть рішений в соймі, а то³/₄ голосів, як сєго регулямін вимагав. Однак с. р. Русини, Поляки урядники и польські селяне вийшли из соймової салї, а через те недостало комплета потрібного до такої постанови.

Впрочім засідань соймових до сего часу було лиш не много, бо два рази сі засіданя були на кілька днів перервані: раз задля виїзду маршалка и віцемаршалка з ітратуляцією цісарю по поводу юбілея 25-літнєго панованя, а другий раз за для скликаня Ради державної в цілі наконечного рішеня устави о 80-мільоновій позичці. Комната бопанів приняла сю уставу, ухвалєну в комнаті послів, з такою зміною, що з сих грошей маються уділяти позички и на такі папери біржеві, котрі не єсть достаточнo гарантовані. Комната послів мусіла. отже в другий раз рішати, чи приступас до постанови комнати панів, чи лишається при своїй попередній постанові; и при другім голосованю и партія біржі перемогла, бо голосували за нею сим разом — вірноконституційні Русини. — Тогож дня рішено в Раді державній вибір посла Мадевського з міст Дрогобич-Самбір узнати неважним, а на его місце покликати Мізеса, кандидата Шомер-Израїля. — О позбавленю мандатів чеських послів, рішенім на тім самім засіданю, доносимо на иншім місці.

Що впрочім рускі носли своїми послугами для міністерства досі; не потрафили позискати ёго для Русинів, се оказують ясно отсі два факти: 1) Руске духовенство повисилало було до Ради державної, именно до комнати панів, на руки Є. Виреосв. митрополита петициі о улущенє свого матеріяльного положеня. Комната панів відступила тії петициі міністерству, а міністерство одвітило Львівській митрополичій консисторії, через ц. к. намістництво, що ряд дає що року значні запомоги для духовенства, на більшу ж підмогу фінанси держави не дозволяють; міністерство пердає сю справу Галвцькому намістництву до розсмотреня вкупі з митрополичою консисторією, „чи не можна би звісне по части критичне положенє жене греко. кат. духовенства за помочію краєвих средств або через причиненє парафіян улущити?“ 2) Урядова Wiener Zeitung поміщала всі адреси, вислані Є. В. цісарю по поводу 25-літнёго ювідея ёго панованя, — тільки адреси, висланої Русинами не помістила. При таких обставинах служити міністерству дальше, и то служити так як наші рускі мамелюки служать — на тєе треба правдивого heroizmu niewoli.

ДО ПИСИ.

З Цириха. (Справозданє з діяльности товариства „Руский Кружок“ в Цириху.) Завязанє товариства „Руский Кружок“ наступило дня 19. Січня 1873. Від того дня до 1. Жовтня с. р. відбулося 14 загальних зборів, на котрих порушано ріжні питання відносящія до діл Руси, визвані відчитами товаришів. Наше молоде товариство старалось о завязанє братних взаємин з другими товариствами руских академиків у Львові и Відни. — Однакo мусимо тут сказати, що товариства тоті не відповіли нам дотепер нічого, не обявили своїх прямованья організації и т. д. Тії обставини могли не зівсім добре вплинути на наше тоовариство в чужині, відорване від маси народа; але твердість характера и постоянність товаришів церемогла, — ціль раз принята не змінилась, дух не упав, але скріпився. Одно тільки товариство „Руска Основа“ в Відни обявило свою радість по поводу уладженя нашого товариства однакo ми примушені тут сказати, що таке сухе обявленє радости не радує нас, радість без діла — мертва. Нам як радуватись, то радуватися всім, всім силам Руси разом; а тое може наступити тогді, коли вся молодіж руска и старші пашпріоши

виступлять на поле діяльності як оден, а оден як всі, з одною провідною мислю; коли всі заявлять світу, що Русь живе и що не пожалуєть и життя свого за ві права; а в кінці радість наша буде повна — як Русь стане свободна!

Товариство цюрихске уладило вечер в память Тараса Шевченка. В той день перший раз виголошене було имя нашого великого поета в вільній Швайцарні публично, в той день перший раз відбилася руска думка о висоці свободні Альпи.

Товариство „Руский Кружок“ приняло провкт „Загальної каси Русинів академиків“, цілею котрої єть подавати поміч Русинам поступившим в школу господарства сільского, и завізвало до приступленя и другі товариства рускі у Львові и Відни.

Бібліотека товариства складаєся близько з 300 діл, переважно руских. Тут не можемо здержатися від заявленя сердечної подяки поважному товариству „Просвіта“, котре безинтересовно найбільше причинилося до побільшеня нашої бібліотеки и каси. Се товариство поняло наше становище в чужій землі, не ждало на просьби, але чим скорше поспішило з помочю. Товариші цюрихскої громади зьуміють оцінити таку жичливість!

Товариство наше надіялося, що сили ёго з послідуючим роком шкільним значно підкріплятья; воно потішалося тою мислю, що знайдєся значне число молодежи рускої шукаючої образованя в заграничних заведенях, и надія по части сповнилася, але все не в такій мірі як надіянося.

Каса товариства ділиться на дві части: а) податкову, б) стипендіяльну. Перша покриває всі видатки товариства, як закупно книжок в бібліотеку, переписки и т. д. Жертви, при котрих не заявлено, як ужити їх, розділяютья на дві рівні части: одну вчисляєся в касу податкову а другу в касу стипендіяльну.

В касу товариства (а, и б,) вплинуло від 19. Січня до 1. Жовтня:

а) Від членів	44 фр. 40 ц.
б) від п. товариства „Просвіта“	110 „ — „
в) з Редакції „Слова“ (ч. 30)	20 „ — „
г) від п-ні В. (в касу стипд.)	30 „ — „
„ „ „ (в касу бібліот.)	2 „ — „
д) Від членів на обхід памяти Т. Шевченка	8 „ — „

Разом 214 фр. 50 ц.

Розходи на бібліотеку, портрет Шевченка

и переписки . . . . . 110 фр. 78 ц.

зістає 103 фр. 72 ц.

З тих 103 фр. 72 цт. належитья

в касу стипендіальну . . . . . 95 фр. — „

зістає в касі податковій . . . . . 8 фр. 72 ц.

Межи товаришами знаходиться . . . . . 90 фр. — ц.

Разом 98 фр. 72 ц.

в касі податковій, а 95 фр. в касі стипендіальній.

В. Нагірний, секретар.

С. Слівінський, касієр.

З Відня (Справозданє з діланя товариства „Січ“ за рік 187²/₃). Подаємо землякам нашим в Галичній справозданє з діланя товариства нашого за рік 1873.

Виділ вибраний загальним збором товариства на рік 1873 докладав усіх сил, щоби відповісти обовязкам, котрі товариство на нього вложило. Побільшив програму місячних вечорниць товариства, впровадивши в них окрім части музикально-декляматорскої также відчити науково-літературні, и признатися мусить, що ся нова галузь товарискої забави дуже богато причинилася до піднесеня нашого товариства. Из помежи сих відчитів, в котрих участь брала велика часть товаришів Січи, головну увагу звернули на себе відчити голови товариства професора Івана Пулюя „о индукційній методі в науці“, так під взглядом науковим як и під взглядом чистоти и красоти бесіди.

В части декляматорскої звернув на себе велику увагу п. Петро Скобельський своїми німецькими перекладами декотрих поем Шевченкових, и ми маємо солодку надію, що п. Скобельський познакоमितь не своїми клясичними переводами и дальшу публичність, не тільки нашу, але и німецьку.. В руских деклямаціях відзначилися пп. Бабій и Зарицкий.

Подякувати мусить виділ также п. Гапановичеви, котрий провадженням хору причинився до того, що и в музикальній части вечорниць виділ відповісти міг вложенним на нього обовязкам.

Стан каси товарискої виносить 109 гульденів 24 кр., отже в порівнаню з минувшим роком о 3 гульд. 29 кр. більше.

Бібліотека товариства побільшилася о 4 книжки. — Членів нових вступило було 17.

В Відни дня 20. Падолиста 1873.

Именем виділу:

Горбачевский, м. секретар.

Сѣгорічний виділ: Петро Скобельский, голова; Горбачевский, заступник голови; Щ. Сельский, секретар; Г. Гарасимович, касиєр; Иван Пулюй; М. Білінский; Остап Терлецкий, бібліотекар.

НОВИНИ.

‡

— Дня 10. (22.) Падолиста с. р. упокоївся, по довгій и тяжкій недузі

Михайло А. Максимович,

звісний українский учений, поет и патріот в 70-ім році свого життя Викладами своїми в Київскім університеті, ученими розправами в різних книжках и часописьмах, збірниками українских народних пісень и власними поезіями, именно перекладом пісни о полку Игоревім, причинився дуже много до розбудження народного духа на Україні и до розвою українско-рускої літератури. Моці его похоронені на его власній землі, Михайлівській Горі, майже напротив могили Тараса Шевченка. —

Вічна ему пам'ять!

(Докладнійшу біографію и оцінене діяльності покійника подамо пізнійше.)

— Юбилей 25-літнього панованя Є. В. цисаря, припадаючий в день 2. лат. Студня, обходжено в цілій Австрійско-угорскій монархії дуже торжественно. Вислано около 100 депутацій з гратуляційними адресами, на котру кожду цисар депутаціям відповідав ласкаво. На промову депутації Галицьких Русинів одвітив цисар виражаючи своє пересвідчене, що Русини, по своїй доказаній вірности, завсігди будуть дбати о добро цілої монархії. — Майже всі більші и премногі меньші міста в вечір 2 Студня були освітлені а по всіх церквах и святнях відправлялися служби за Є. Вел. цисаря.

— Вечер музикально-декляматорский, уладжений 2. Студня яко в 25-ті роковини панованя Є. В. цисаря, в Народнім Домі випав в загалі дуже

вступної річи крилошамина о Кульчицкото котрої однако мало мож було до-
чути, була еще друга річ п. Савчинского, виказуюча всі добродійства, яких
Русини зазнали від Австрійских монархів в загалі а від цїсаря Франціска Йо-
сифа в особенности, и деклямація вірша, нарочно на той день написаного,
котрий в 'сім н-рі „Правди“ поміщаємо. Вірш сей був дуже добре виголоше-
ний п. Шух .... Був еще инший вірш виголошений одним клириком, однак
сего не мож було чути. Дуже добре відограла війскова музика одну увертуру,
а на самім кінці марш народній, а хор мужеский и мішаний під проводом
проф. Вахнянина відспівав дуже удачно кілька пісень.

— Де „**одкритого листу з України до редакції Правди**“, помі-
щеного в попереднім н-рі Правди, надіслано нам з України, заким еще сей
н-р там дійшов, сорок пять нових підписів.

— **Товариства рускої академічної молодежи у Львові, у**
Відні и в Цириху. Поміщаючи в сім н-рі нашого часописьма справозданя
трёх товариств рускої університетської молодіжи: „Дружнёго Лихваря“
у Львові, „Січ“ у Відні и „Руского кружка“ в Цириху, не можемо повдер-
жатися, щоб не висказати деяких наших гадок. Перед всім велика хіба є у тім,
котору добре поняли академіки Швайцарскі, що кожде з тих трёх товариств
обертається лише в своїм тінім кружку а не дбає и не шукає взаємин з дру-
гими товариствами. Має вправді кожде товариство свої окремішні потреби,
але ціла молодіж руска має також потреби опільні и тіи повинна залагоджу-
вати сполученими силами. Сподіємось, що в будущім році всі три товариства
будуть з собою ближе порозуміватись, разом працювати, а тогді и наслідки
тої праці будуть більші. — Друга наша увага дотичить „Дружнёго Лихваря.“
Хосен того товариства був би безмірно більший, коли б воно могло дбати не
тілько о матеріяльну підмогу руских академіків, але и о морально-духовний
розвій їх в чисто-народнім напрямку. Матеріяльній нужді могло б від біди
зарадити яке небудь космополітичне товариство всіх академіків; моральним
же потребам рускої молодежи зможе зарадити тільки товариство з ширшою
програмою ніж „Дружнёго Лихваря“. Подаємо отже проєкт, щоби „Дружній
Лихвар“ перемінився в товариство на подібний спосіб уряджене як „Січ“ и
після того змінив свою назву. н. пр. на „Академічну Бєсїду“. Трудностей
у тім не видимо, хосен же міг би бути дуже великий. — Се ж тим потріб-
ніше, що від 2—3 літ не бачимо у нашій академічній молодежи тої ревности,
тої охоти до праці и того патріотизму, як давнійше, коли то руска академи-
чна молодіж головно піддержувала и по части видавала Вечерниці, Русалку,
Мету, Ниву, Правду в перших рочниках, и дала иніціативу до заложема Про-
світи и в загалі була осередком народнёго життя в Галицькій Руси. А власне
ж тепер, при що раз більше розбуджуючимся життям народнім, треба и більше
робітників, — котрі ж з відки мають вийти, як не з поміж рускої академи-
чної молодежи?

— **Dziennik Roznanski** помістив недавно проєкт угоди По-
ляків з Галицкими Русинами, в котрім дораджується Полякам погоджене
не з „угодовою“ (се-б то руско-народною) партією а з „Святоюрцями“, котрі,
по словам автора проєкту, мають вплив на руский нарід а тим самим суть
репрезентанти того народа. Може сей факт, що рускі послы-селане в Галиц-
кім соймі відступили Святоюрців, натхне автора проєкту знов иншою гадкою.

Ми однако заявляємо, що руско-народна партія, котру впрочім незовсім справедливо називає „угодовою“, відказується всякої угоди, котра була би заключена на користь лиш одної партії. Ми як бажаємо згоди, то згоди з цілим руским народом в Галичині, без вагляду на всякі партії в нім, котрі, хотя спорять між собою, то ніколи не кликали на роз'ємників того спору Поляків и дальше сей спір без помочи Поляків переведуть.

— **Вісти бібліографічні.** Вийшов в Перемишлі збірничок (пісень з нотами під заголовком: „20 пісень з нотами для рускои молодежи“. Містяться в нім слідуєчі пісні: 1) Віють вітри, віють буйні; 2) Ой Семене, Семене; 3) Біду м собі купила; 4) Козак коня напував; 5) В гаю зелененьким вода тече; 6) По садочку походжаю; 7) Гей хороша молодичка; 8) Змарнів я, счорнів я; 9) Що ж я буду бідний діяв; 10) А з відси гора, з відти другая; 11) Темна нічка та й невидненька; 12) Гей під гаєм, гаєм, гаєм зелененьким; 13) Були в тебе Марусенько; 14) Вже більше літ двісті; 15) А я люблю Петруся; 16) О Воже мій милий; 17) Пою коні при Дунаю; 18) Поїхав мій милий; 19) Моя мида над всі діви; 20) Чого лози похилились. — Як видко, пісні суть хорошо дібрані, и збірничок, відзначаючийся користно від других подібних, зараджує дійсній потребі, тим більше, що до пісней приложені суть и ноты. Сподіємось, що знайде добрий привіт, особливо між нашою співлюбною молодіжю.

Накладом товариства „Просвіта“ вийшла книжка п. з. „Нарис землеписи для низших клас середних шкіл. Після Белінгера уложив Н. Вахнянин. Так географія Белінгера-Вахнянина як и Ботаніка Гієля-Верхратського, котора недавно перед тим вийшла, годяться не тільки для шкільної науки, але и для приватного ужитку. Географією могли б н. пр. також народні учителі, а ботанікою сельські священники и в загалі сельські господарі хіснуватися. — Книжки шкільні Просвіти мають еще й не малу вагу для рускої літератури, бо ними вироблюється руский язык, а особливо руска термінологія.

Накладом М. Поремби у Львові вийшла книжка п. з. „Вітка бозу. Повість з англійского. На руский язык переложив И. Верхратский.“ Від часу, як Кс. Климович видав 7 книжочок „Рускої Читальні“, перестали у нас появлятися переклади чужих повістей на нашу мову, з великою шкодою именно для наших красавиць, котрі за для недостатку руских повістей приневолені читати польські, чим, розуміється, зовсім не утверджуються в любові до свого народа. Тож ми радо витаємо сей переклад п. Верхратського, котрий не тільки на науковім поли але й на поли поезиї и беллетристики — перекладами — прислугується рускій літературі и рускому народови.

На рік 1874 вийшло пять руских календарів; — у Львові: „Временик Института Ставропольского“ и „Календар для учителей;“ в Колодні „маленький кешонковий“ и „більший господарський календар“. В Ужгороді: „Ужгородский календар.“

Печатня Gazet-и Nar-одової оголосила передшлату на діло „Żydzi i kahały. Діло се и для нас буде интересовне, бо викриває всі тайні устройства жидів вимірені против жительства християнского.

Одвічальний редактор: Др. Олександр Огоновский.

З пегатні Института Ставропольского.

Виходить виш-
сками в 2 аркуші
1. (18.) и 16. (28.)
кожного місяця.

ПРАВДА

Редакция и Адмі-
нистрация під ч.
12. улица Осео-
линских.

письмо літературно-політичне.

„В свой хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 згр., на пів року 3 згр., на чверть року 1 згр 50 кр. в. а. — За оголошеня (инсерати) платиться по 5 кр. в. а. від одной стрічки дрібним друком — з долученем 30 кр. в. а. на стемпель за кождоразове уміщене

С ц. к. суду краєвого ві Львові.

До

Редакції письма науково-політичного „Правда“

на руки одвічального редактора п. Д-ра Олекс. Огоновского
ві Львові.

Ч. 18587.

В Имени Его Величества Цісаря ц. к. суд краєвий для справ карних ві Львові на внесенє ц. к. Прокураторії державної на основі артикулу V. устави з дня 15. Жовтня 1868 Ч. 142 дн. пр. д. орікає, що зміст артикулу під заголовком „Русини в Раді державній и в соймі краєвим“ починаючого ся словами „Нашим читателям звісно и т. д. а закінченого словами . . . робимо за їх недостойне заступуванє руского народа одвічальними перед тим народом и перед исторією“ в письмі науково-політичнім „Правда“ з дня 1. Грудня 1873 Ч. 20 містять в собі истоту викроченя против публичному спокоюви и порядкови с §. 300 у к. а взглядно арт. III устави з дня 17. Грудня 1862 Ч. 8 дн. пр. д. и що проте заряджена конфіскаата того письма есть усправедливленою, дальше росповсюдненє того ж на основі арт. V. новелі прасовой з дня 15. Жовтня 1868 Ч. 142 и §. 36 устави прасовой з дня 17. Грудня 1862 Ч. 6 дн. пр. д. з року 1873 запрящено, а забраний нагляд має бути звіщаний —
понеже

В инкримінованім уступі говорять автор о справі позички 80-миліоновоі, котра була предметом обрад и ухвал в обох палатах Ради державної, а розбираючи значіне и наслідки той справи підсуває автор, фалшуючи правдивий стан річей, обом палатам с поводу ухваленя позички в основі, в якій справа та найвисшу санкцію одержала, интенці мерскі и гідкі, пятаючи остаточну ціль той акції ямам ганьблящим.

Не ма найменьшого сумніву, що представленьє стану річей в згаданий спосіб єсть спосібне уми читателів против обом палатам Ради державної підбурити и викликати в них взгорду и ненависть.

§. 300 а вглядно арт. III устави з дня 17. Грудня 1862 Ч. 8 дн. пр. д. має проте що до своєї истоти в данім випадку свое застосованє и для того то суть заряджена конфіската и дальше зарядженє усправедливлені.

С ц. к. суду краевого для справ карних.

Львів дня 28. Грудня 1873.

Eminowicz.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

Марко и Віла.

(З сербского. Караджіч т. II, л. 215, н. 38.)

Ой, по горах, по красі-Мирочу,^{*)}
 Іде собі двоє побратимів:
 Один юнак — Марко короленко,
 Другий юнак — Милош воевода.
 Добрі коні виступають поряд,
 Довгі списи нахилились рівно;
 Побратими ідуть собі поруч,
 'дні другому білий вид цілує
 По братерській, з широї приязни.

Ой здрімався щось Марко на Шарцю,
 Далі й каже побратиму своему:
 — „Гей, мій брате! Милош-воеводо!
 Сон важкий стуляє мені очи:
 Заспівай но та розбий дрімоту!“

*) Мироч — ак зветься гора над Дунаєм.

Обізвався Милош воевода :

„Ох мій брате, Марко-короленку !
 Рад би, брате, я тобі співати,
 Так и сам я сеї ночі в горах
 Пив вина из Вілою багато;
 Равайола*) й заказала сю ніч,
 Що як часом голос мій почує,
 То пострілить конче вона з лука
 Мене в горло и в живе серденько!“

Одрікає Марко короленко :

— „Співай, брате, и не бійся віли,
 Поки в світі Марка короленка,
 Поки в мене й уродливий Шарець,
 Поки в мене шестопер злотистий!“

От на те заводить пісню Милош,
 Та и пісню ж голосну та дивну :
 Він співа' про деколишні дії,
 Про царів и королів сподавних,
 Як жили и по яких країнах,
 И про те, як добували слави.
 Засмутила пісня тая Марка —
 Він схиливсь на шию кониченьку
 Тай заснув, а Милош все співає.

Як почула віла Равайола
 Те співання голосне Милоша,
 Почала й сама собі співати;
 Веде віла, — Милош покриває :
 Красний голос у царя Милоша,
 Ніж у неї, віли Равайоли.

---

*) Равайола (віла) заздрісна на голос Милошів ; ніколи вона переспівати його не приміла, — от, від тої заздрости й забороняла Милошеви співати під огровою карі.

Злютовалась віла на Милоша ,
 В ліс зелений миттю поскакала ,
 Ухопила дві стріли и лука :
 Як ударить — однією в горло ,
 А другою — в серденько юнацьке.

Крикнув Милош : „Ох, и ненько ж моя!
 Лихо тяжке, Марку-побратиме ;
 От и вбила мене віла з лука!
 Чи-ж тобі я не казав. мій брате ,
 Що мені по горах Мирочових
 Не впадало-б пісні виводжати ?!“

От прокинувся Марко на той покрик ,
 Зараз скочив з Шарця вороного ,
 Підтяга' попругу на коневи ,
 Обіймає та цілує Шарця :
 „Ох, и Шарцю, коню мій крилатий!
 Дожени ж мені ти тільки вілу, —
 Підкую тебе я чистим сріблом ,
 Чистим сріблом ще й золотом щирим ,
 По коліна — шовком, оксамитом ,
 По копита — китицями вкрию ;
 Заплету я в гриву твою довгу
 Дрібні перли та червоне золото.
 Як мені ж ти не здогониш віли ,
 Тобі очи виколю обое ,
 Тобі ноги зломлю всі чотири ,
 Тай покину серед лісу-шляху :
 Тут плазуи од дуба та до дуба ,
 Як по світу Марко без Милоша.“

Скочив Марко Шарцеви на спину ,
 Тай попудив по горі Мирочу.
 Летить віла по верхівях ліса ,
 Біжить Шарець узбіч — гущиною ,
 А ні вбачить, ні учути віли.

Як zobачив же ту віду Шарець,
 По три списи в вижину він скаче,
 По чотири перед себе садить,
 Незабаром наздігав и віду.

Бачить віла — неминуче лихо...
 Як плигоне в небо по - під хмари,
 А за нею Марко булавою,
 З всеї моци як потурить в гору,
 Так и влучив вілу межи плечи,
 Наче грудка гепнула на землю.

Заходився Марко її бити...
 Булавою пірчив її, пірчив,
 На другий бік перекинув вілу,
 Шестопером додає ще смаку:
 — „За що, віло, чорт би тебе влучив,
 Ти мого забила побратима?
 Знайди зараз юнакови зіля,
 Бо не підеш з моїх рук живою!“

Его віла ну благати Богом:
 — „Зглянься на Бога, Марку короленку!
 Зглянься на Бога й на святого Йвана,
 Одпусти живою мене в гори,
 Назбираю по Мирочу зіля
 И погою юнакові рани.“

Марко юнак зглянувся на неї,
 На божбу діймає вілі віри:
 Одпуска' живою її в гори.
 Бере зіля по Мирочу віла,
 Бере зіля, що - раз окликає:
 „Зараз вийду, ійже Богу, Марку!“

Назбирала в лісі зіля віла,
 Юнакови згоїла дві рани:
 Красче горло у Милоша стало,
 Надто красче, ніж було у-перше;

Здоровійше серденько ще стало,
Ніж було ще з-першу у юнава.

Повернулась в ліс Мирочин віла,
Ідуть далі Марко з побратимом,
Проминають країни Порецькі,
Край села великого Брегова,
Через Тімок-річку перебродять,
Тай вернулись у Видинску землю.

Другим вілам потім віла й каже:
— „Ой, чувайте, віли товаришки,
Не стріляйте по горі юнака,
Поки в світі короленко Марко,
Поки в ёго Шарець уродливий,
Поки в ёго шестопер злотистий:
Що ж сама я мала муки бідна,
Ледве жива з рук ёго зобралась!“

(Гешманець.)

ЛІТЕРАТУРА

РОССИЙСКА, ВЕЛИКОРУСКА, УКРАЇНСКА И ГАЛИЦЬКА.

III.

(Конець.)

Отже з фактів, я думаю, треба сказати галицько-руській публиці як панрусского так и українского напрямку, що на сей час те, що у Галичині зовуть просто русскою, російською або великорусскою літературою, не є одностайне, а складом и навіть мовою ділиться на двох: на руске або російске, и на великоруске зократно. Усе те, що передає наукові або поетичні факти, ідеї, почуття передової громади у Росії (од Архангельска до Севастополя и од Каменця Подольского до Благовіщенска на Амурі) и тих шарів, которі зараз стоять за передовими (дворянских и чиновничих), ся уся література, по историчному характеру мови, є більш чи менш велико-

руска, але по ціні своїй в всеросійська, руська література, мова котрої стала вже живою, матерньою мовою для тих, хто її читає. Усе ж, що у поезії, беллетристиці, у педагогічній літературі говорить про сільський люд великоросійський, або до ёго говорить, — те и по матеріялу и по мові великоруске.*)

Скаже хто, — и галицькі народовці говорять: коли так, то усе таки відносини російської літератури до українського народу дуже не нормальні, усе таки вона мусить одривати культурні шари української громади од народу, плодити, як кажуть, перевертнів и т. д., — а од того щирі друзя народу українського мусять поставити собі ціллю виробку осібної літератури на чисто-українській підставі и для того перш усёго вийти массою з літературної роботи російської и добиватись, щоб увести українську мову у літературу, школу, гімназію, університет. Почасти, що до перевертнів, я вже одвічав на такі річі, и повернусь до сёго діла ще далі. А тепер подивимось, які фактичні шанси має такий дораджуваній галицькими народовцями літературній українській сепаратизм. Тут мушу указати попередю на те, що, як видно по статистиці, найбільш купують книг и журналів російських після столиць именно у южних, малоруських провінціях, значить українська публіка не протестує против російської літератури, не дуже бажає переміни. — бо як би бажала, то

---

*) Ёще раз мусимо висказати, що ми зовсім не годимось на погляд вп. автора, по которому російська література єсть спільна и Велико-и Малорусам, а крім того кождий з тих двох народів має свою окремішню, спеціальну літературу. Як бо не ма окремішних, самостійних російського а великоруського язика, російського а великоруського народа: так не може бути и двох окремішних літератур, російської а великоруської. „Великоруська“ література є тільки частиною літератури „російської“, або, инакше сказавши, єсть простонародною „російською“ (великоруською) літературою, коли ж „російська“ література є тільки книжною великоруською (російською) літературою. Література ж українська є літературою зовсім окремішньою чи то од „великоруської“ чи то од „російської“, літературою зовсім самостійною о скільки самостійний (в етнографічнім згляді) є український (малоруський) народ и українська (малоруська) мова. Яко така — література українська має право розвинутисятяк, як котра небудь література європейська. або як література „російська“, котрою по нашій гадці тепер тільки нужди ради мусять послуговуватись и Українці. як Галичане часто послуговуються польською або німецькою. Такого ж розвою ані не потреба спеціально великоруській (простонародній) літературі, ані вона не може мати до того права, и, як нам здається, не має и таких претенсій. —
Прим. ред.

й булаб б цереміна;*) літературним сепаратистам українским прийшлося би поперед усього видержати конкуренцію з російською літературою у самім своїм ріднім краю. Конкуренція ся не буде дуже рівня. Найлучше се стверджується тим, що не тільки Костомаров, але й сам Куліш більшу часть того, що написав про саму Україну, писав по російському. А переводити Маколеа або Тікнора и т. д. по українському, а не по російському, навіть и у думку не приходило п. Кулішу — значиться „перевертнями“ треба б вважати и тих самих, которі найбільш послужили збудженю українского напрямку у Росії. — У послідні десять років, після того як був піднявсь спор у Росії про границі української літератури, література російська не тільки не втратила свої сили, але ще безмірно придбала ві, особливо переводами. Окрім того моральна сила ві прибула од того, що не тільки у Славянщині, але и у Германії, Франції, Італії, Англії стали учити російський літературний язык. Трудно думати, щоб коли небудь, а особливо за нашого віку сповнилось то, що проповідують кілька крайних містиків централістів у Славянщині и у Росії, се-б то щоб усі славянські мови злились у одну російську: але велике розширене мови російської по Славянщині и навіть узяттє сією мовою ролі посередничаючої між ріжними Славянами и між Славянщиною и другими народами, діло далеко не неможливе після того, що ми чули и бачили у послідні часи. Московські Славянофіли и їх приятелі у Славянщині и не гадають, що скорійш дасть мові російській ходу за границями Росії. То буде не Славянофільство, а скорійш „западничество“, и навіть те, що кликали колись у Росії невірно „нігілізмом“ — и що виробилось у позитивізм и демократизм. Тому, хто безсторонно погляне на західно-славянські літератури, не може не кинутись в очи велика бідність їх общечоло-

---

*) Се тому, що інтелігенція, живуча на Україні, складається в части з Великорусів, в части з Малорусів-„перевертнів“, в части з людей пасивних, котрі держаться найрадше того, що є и до чого привикли, а тільки в части з щирих и ревних любителів свого народа. Впрочім які-ж книжки мають купувати Українці, як не російські, коли не мають своїх, малоруских? В сім однако, що в українскім язичі видаються книжки и пишуться статті, не конче лиш для простого народу призначені, міститься и протест против літератури російської. Однакже розвій літератури української зовсім не потребує відбуватися в неприязни до російської: як оба народи можуть и потребують жити побіч себе в згоді, так можуть побіч себе итнувати и розвиватися в згоді обі літератури. — Прим. ред.

вічим елементом и перевага національних, навіть узких идей и тенденцій. У самих Чехів переводної літератури майже не ма' — хотя з усіх западно-славянських народів одні Чехи можуть рівнятись з Німцями просвітою маси народу, чим безмірно опереджають Росію. Я не можу без сміху згадати комічного ефекту сцени, як колись один іпановний дуже профессор у Празі — щирий руссофіл, але, як усі австрійські Славяне, маючий про Росію чисто німецькі идеи —, через пять хвилин знакомства мого з ним, підійшов до своєї полиці з книгами и увзявши німецький переклад Боккля, спитав мене, чи знаю я се діло? Я йому пресмирним тоном сказав, що у Росії 9—10 год назад вишло зразу 2 переклади Боккля и мабуть, коли не раніш ніж по німецькому, то заразом.*) На неоднократні мої запитання, од чого у Чехів так мала переводна література, мені казали завсїгда: од того що Чехи добре знають чужі мови, так що обходяться без перекладів, „Чужі - мови“, — думаю, багато сказано: простіше треба б було сказати: німецьку. Одначе Німці й Англичане, мабуть, не менше Чехів знають чужі мови,**) а про те література переводня у них не бідна. Правдивіше буде сказати, що чеська публіка морально и економічно бідна для того, щоб усвоити на чеській мові усі великі твори чужих літератур. Економічно — ясне діло, щоб чим менший народ, тим труднійш йому оплатити працю обширної літератури; морально — маленькі народи, затагнуті у борбу за життя кравів и національні, бідніють ще більш идеями и интересами всесвітними***). Од сєго ми бачимо по всіх западно-славянських літературах, що після періоду національного розбудження, которий дав кілька славних кравих историків, археологів, етнографів и филологів, багато-багато, як вспіла де, як у Чехів, розвितись література елементарно-педагогічна. А за тим уся література ударилась у газети, молодіж ухопилась за — патріотично-політичні идеи, которих

*) Німецький переклад Боккля виходив від р. 1860. — Прим. ред.

***) Зовсім ні, кождий бо хоч трохи просвічений Чех знає и німецьку мову, котрої му сить учитися в школах. Тому перекладати з німецького ім не потрібно, а французські, англійські и и. діла можуть читати у німецьких перекладах. — Прим. ред.

***) На се відповів вже Паляцкий в Шузельки Ревормі (гл. Правда 1873, пр. 8 стор 307) такими словами: „Не кождому народови дозволило провидінє стати екстензивно великим: але интензивно великим бути и стати—се в волі и силі кождого, которий не зовсім запізнає своє чоловіче посланняцтво.“ — Прим. ред.

завсїгди не може бути багато, и которі зводяться скоро на кілька стоптаних фраз. Широкі общечоловічі ідеї, научні питання або стратили свій интерес у западно-славянских громадах, — або й не получили ще интересу. Національний же патріотизм один безсильний піддержати на довго не тільки умственну, але й соціально-політичну роботу. Од сєго майже скрізь у Славянщині ми бачимо, що молодше покоління після Шафариків, Палацких, Гаїв, Гавличків и т. д., — одличається моральною бідністю и науковою мілкотю, котра веде за собою упадок и реального патріотизму и праці над розвитком власної літератури. З усіх славянских літератур одна російська, на перекір тому, що говорять про Росію и німецькі и московські и славянські націонали, не патріотична, а космополітична по принципам, ідеалам и по методу. Навіть ті російські писателі и поети, которі пишуть про рідні теми историчні, народні и т. д., не мають поперед усєго задач національно-патріотичних, се-б то оборонити або вихвалити свій народ, — а мають задачу вияснити факти и життя народу з общих наукових, соціальных и психологічних поглядів, — а діло служби народу російському само собою робиться, так як єя вся завсїгди само приложиться, коли ми будемо шукати поперед усєго правди. Думаю, що се виходить ні з чого, як з того, що Росія велика держава, російський народ — великий народ; — єму нічого за своє життя боротись; єму треба самостроїтись так, як то велить наука и правда всесвітня. Од того виходить, що у Росії „патріотичну“ літературу, як стихи Хомякова, Язикова, драми Кукольника, Полєвого, романи Загоскіна и т. д. ніхто не чита, окрім кілька докритерів та унтер-офіцерів, а любими діла Пушкіна, Лермонтова, Гоголя, Герцена, Тургєнева або космополітичні, або сатиричні по ідеям; од того Росіянин з стораз більшим интересом буде читати про Маккіавеля, Вольтера, Прудона, Дарвіна, — ніж про добродітелі Івана III., хоробрість Дмитрія Донского, про Івана Сусаніна и т. д. Треба додати, що довгочасна неволя и одстоялість Росії виробили у умі навіть и простого Росіянина охоту пвидче до песимізму до свого рідного, ніж до ліричного патріотизму, — так що Тургєнев вірно сказав, що „руський чоловік тільки тим и гарний, що сам про себе преогано дума.“ Од того російська публіка — діло самохвальним Німцям и онімеченим Славянам західним зовсім непопитне! Почувши н. пр. (в монографії Костомарова), що Дмитрій Донскій був трус а „подвигу“ Івана Сусаніна зовсім не було, не хочючи дуже довго и думати про такі сюжети скоріш згодилась з песимістами и негаторами.

У таких звичаях ума руского, та у числі и богацтві громади російської лежить причина того, що література російська найменш узко-національна, найбільш космополітична з усіх славянських и що переводна література у Росії росте так, що з нею не можна рівняти ні одні славянської, навіть и польської (у котрій говорять як про щось дуже важне, про початок переведу історії всеобщої Шлоссера), щб переведена вже років з 10 на російську мову и що пора вже і перестати и читать, яко дуже отстау од сучасних поглядів, потріб а що до старинної історії, то и по фактам. Тільки до часу цензура зупиня' розвитку сієї переводної російської літератури, котора тим більшу має будучність, що книги російські и тепер дешевше не тільки англійських, але й німецьких (я говорю про книги нові и не про виданя классиків). Коли подумаєте про бідність переводної літератури и мізерність журналів (Revue) славянських у порівнанню з російськими, про те, що по мірі того, як росте націоналізм у Славян, молодіж розучується по німецькому: то скажеш, що тільки цензура російско-патріотичня (у цензурному комітеті у Петербурзі сидить кілька поетів и писателів з патріотичного табору) та недостаток організації торгу книгами російськими за границею не дає російській переводній літературі и журналам ширитись и по Славянщині.*) Але не за-

*) Самі чужинці, щб успіли познакомитись з літературою російською, рівняють розвитку у ній великих обзрінъ, щб звутся у Росії журналами, з Англією. Тим то дивно було нам недавно читати у польських газетах з поводу недавнього безтактного, забороненя петербурскою цензурною управою перепечатувати популярним видалям у Росії матеріали нової історії з спеціальних журналів, що у Росії зовсім не ма' спеціальних журналів, за виключенням „Русского Архиву“, щб мов би то пише про археологію (?) та „Знанія“, щб пише про науки природні, и що, як журнали російські перемішують документи історичні з переводами, то ся міра цензурна рівносьильна смертному приговору над журналами російськими. Меж тим печатанем документів у Росії займаються Русскій Архивъ, Русская Старина, Чтенія въ Моск. Общ. Історія и Древностей, XVIII-ый Вѣкъ, XIX-тый Вѣкъ, Историческій Сборникъ, — не рахуючи виданъ академії, археолр. комісії и т. д. (Ми не називаємо и виданъ медицинских и т. п.). Се спеціальні виданя у Росії. Так звані учено-літературні щомісячні журнали у 30 печ. листів (Вѣстникъ Европы, Отечественныя Записки, Дѣло, Знаніе в Петербурзі, и недавно Вѣста у Москві) печатають инколи мемуари и історичні акти, а найбільш дають оригінальні и переводні статті торкаючі усі важнійші політичні, наукові літературні діла Росії и Европи, — обходячи хіба релігіозні. Розходяться петербурскі журнали у 5000 — 8000 екземплярах, и який небудь сельскій пан, маючи 2-3 журнали, може, не бравши у руки чужинецької книжки, слідити за усім, щб робиться на світі.

баром молодіж славянська може мати у російській літературі саму близьку до себе по мові літературу з тих європейських, котрі говорять не про домові тільки національні діла, але и про всевітні наукові и соціальні питання. А так як чужеземці усе більше вивчають російську мову, — то Славянщина, не лишаючи своїх мов и літератур, може справді получить у ній найблизший до себе по мові орган, через котрий вона буде мати голос до других великих народів. Поляки, близче усіх поставлені у відношенні з Росією, вже зрозуміли, яку для них конкуренцію навіть у власної молодіжи може робити російська література, — и свіжі сили польської громади покидають узкий націоналізм и старосвітський патріотизм, почавши проповідувати позитивізм и видавати переклади творів передових умів європейських, включивши туди и кілька російських творів, як „Рефлекси головного мозка“ Сьченова, що колись то цензура думала зупинити, як нігілістичне діло. Патріотична польська преса накинулася на своїх позитивістів, котрі єдиняться коло журналу *Przegląd Tygodniowy*, и закидає ім докір, вже zostawлений російською патріотичною реакцією, у нігілізму, характерний докір, котрому, здається, прийдеться обігнати усю Славянщину по черзі! Але польська молодіж позитивного напрямку, котрій старовіри польські кидають вже имя нігілістів т. є. приналежности до єреси російської молодіжи и літератури, — именно, щоб одстояти свою индивидуальність од російської літератури, и узялася за своє діло, и хоче пустити свої переклади по нечувано дешевій ціні: по 5 р. за 50 томів. Побачимо, чи вдасться видержати скрізь конкуренцію з російською літературою; завжди треба шанувати таку працю, бо чим більш кому удасться приблизити сі ідеї мовою до маси, тим лучше. А подавлення російською літературою якої небудь славянської, котра пустила корені у народ, є діло неодоладне ні з славянської, ні з чоловічої, ні потому и з російської точки погляду: бо Росіяне именно, як народ великий, и котрому самому черезмірна централізація може тільки шкодити, мусять бажати життя усёму, щоб піддержує принцип децентралізації. Але трудно не бачити, що при вольній конкуренції границі, які може мати російська література у Польщі и скрізь у Славянщині, скорійш мають шанси розширитись, ніж збузяться против сучасности.

Що до Українців російських, то як вони здавна зжились з російською літературою и самі зятяглись у роботу у ній, то для того вони мають найменше шанс виробити рядом з російською літературою свою, не тільки рівну з нею, але и таку, яку можуть мати другі дальше стоящі од Росії славянські племена. На-

примір як би хто у Росії задумав перевести Бокля або Дарвіна на українську мову, то, перше діло, на сю роботу потратив би вдвоє або втриє більш часу, ніж на роботу по російському, а вдруге не знайшов би и третїї частї читателїв, — и мусїв би обанкрутитись перед конкурентом російським.*) Ось де основний резон, од чого п. Куліш переводив Маколея на російську мову, а п. Костомаров писав свої „Двѣ рускія народности“ теж не по українському; а другий резон, — що, значиться, не тільки українська публіка, але й самі українофіли тепер не дуже то журяться тим, що пишуть не чисто по українському. Проклинати громаду, кидати їй в очи, слова: „перевертні“, „запроданці“ и т. д. нічого не допоможе. Та не буде й правди у таких лайках, бо проклинати маємо право тільки обскурантизм та деспотизм и гніт над народом. Але обскурантизм и т. и. може вироджатись и на власній народній мові, — а интелігенція може стати аристократичною, и не одриваючись од народности а тільки одірвавшись од народу. Тому приміром недавня ще Польща. И, повірте, коли ті „панки-перевертні“, щб проклинав їх Шевченко, „свали кров людську“ и одвертались од мужика українського стидуючись ёго мови, то тут ріжниця мови була ділом другим, а первим ділом була ріжниця прав и недостаток гуманного вихованя панів и полупанків. Скажу впять — ріжниця мови освіченої громади и народу є свого рода ненормальність (хоть нігде ми не бачимо, щоб було зовсім без неї), але не сама більша, и помагати тепер сій біді можна на Україні не зриваючи з російською літературною мовою, ставшою тепер органом європейської цивілізації у Росії. Интелігенція українська зріднившись з російською мовою не дуже те одірвалась од своїх рідних елементів, — не то щоб стала без рідної мови, а більш стала двоухмовною, щб коли має невигоди свої, але має вигоди и тепер, а особливо на будучність: хто має дві мови, той має дві душі, колись казано. Так сю позицію не треба хоть до пори**) кидати Українцям, которі, як би зірвали зовсім

*) Скажемо ще більше ніж ш. автор: малоруска (українська) мова ще й не впроблена на стільки, щоб у ній вже нині мож перекладати Дарвіна, — и се було, думаем, також причиною, чому пп. Куліш и Костомарів писали по російському, — але чи так буде и за кількадесят літ? — Прим. ред.

**) Тут годимось зовсім з вп. автором. Тепер ще далеко не пора Українцям зривати цілком з російською літературою. Скажемо впять ще більше: російська мова до пори не тільки українським Русинам доконче потрібна, але и галицьким дуже придатна. И тому ми. галицько-руські народовці, не дура-

(коли б се було можливо) з російською мовою, то zostались би тепер, мабуть, замість того, що тепер мають шітвори душі, з половиною ш, головне діло — зовсім без усякої вигоди для народу українського, которому тепер ще потрібна елементарна освіта и література. Так лучше ж, не кидаючи однієї, розвинути и другу душу. А се зовсім не так то трудно, именно по тому характеру, який має и тепер російська культура.

Не треба забувати, що мова російська не так то вже далека од української, як здається з першого разу а особливо з боку; треба знати, що вона усе таки вийшла з такої, котора, у XVII—XVIII в., стояла доволі нейтрально и до Великої и до Малої Русі, — щб, як ми бачили, и облегчило перехід до неї и Великорусів и Малорусів, и коли з XIX. в. вона більш стала великорускою, через централізацію культури російської у Петербурзі и Москві, то ніщо не говорить против того, що за піднятем культурної сили Києва, Харкова, Одесси, — впливне українських елементів и на саму мову літературну російську не стане знову дужчим, як то було до XVIII в.*) Саме ж важне діло: мова російська тепер служить не стільки органом краєвих великоруских, а ще менш старих историчних московських традицій и у самих Великорусів не дуже то цінених, скільки нових європейсько-російських ідей, котрі дали їй и силу у момент ві формованя з XVIII в.**). Важно й то, що Українці тільки мовою російською, тільки як громадяне російської держави, можуть мати впливе на діла цієї держави т. є. и свого народу и подавати свій голос и у Славянщині и дальш. А одректись од такої часті у широких ділах Українці не мають сили душевної, хоть би й хотіли. А у добавок и чисто великорускі ідеї и інтереси бвеї не противні народним українским: бо и Велика Русь и ві народня інтелігенція се те ж мужицька земля и демократична інтелігенція. А именно новоевропейські ідеї и демократизм є и

ємось російської мови и літератури, а стараємось з ними заізанатися и ними хіскуватися. Розвій же нашої малорускої літератури повинен діятися поступовно, а чим більше ся література буде розвиватися, тим менше буде Українцям потрібна література російська. — Прим. ред.

*) Ми того зовсім не бажалиб: радше нехай Українці в Києві, Харкові и Одесі більше працують коло виробленя власної української мови, а вироблюванне російської мови нехай лишать и дальше Великороссам. — Прим. ред.

***) Не кажучи вже про так званий петербурзький напрямок у літературі и громадї російській, спомяну про те, щб казав хоть би и Катков у часі

саме цінне, що́ може бути у народному українському напрямку. До того ж принципи європейсько-російської і великорускої літератури зовсім не вороги тому, щоб починаючись на справедливе народніх і потрібних народови основах виросла потроху і українська література,* — як вона и зросла, хоть доси и більш інстинктивно ніж по системі, котора тільки тогді може виробитись и стати у пригоді, як вона вийде од фактичних, а не фантастичних основ. Далі, говорючи, що́ таке de facto є українська література у Росії, ми зачепимо питання и про шанси єї прогресу у Росії и про основи, при которих вона справді може стати у пригоді народови. А тепер ми тільки коротко скажемо про те: на скільки принципи російської и великорускої науки и поезії врянані розвитку народнього українського почуття и народньої української літератури.

В очах Галичан найлучшим оправданням сих принципів може служити те, що́ усе таки жива малоруска література и живе демократичне почуття малоруске вийшло, по признаню самих Галичан, з України, т. є. з Росії. Не думаючи вменьшати усе ростучої важности трудів Галичан для сього діла, усе таки не можна не признати, що и хронологічно Цертелєв, Максимович, Срезневський, Костомарів, Куліш, Котляревський, Квітка, Шевченко, М. Вовчок — упереджають и Шашкевича и Головацкого и Федьковича и т. д. Ріжниця дочасних поглядів російських и галицьких на народ малоруский видна особливо на граматиках малоруских галицької и російської роботи. У Галичині не тільки Лозинський, Левицький, але й Головацький и Осадця не посміли узяти за основу своїх виводів граматичних

з'їзду славянського у 1867 р., що „московська історія була тяжка.“ Катков не раз казав, що треба би столицю Росії перенести у Київ, бо Петербург стоїть у дуже невигіднім місці, а Москва дивиться більш в Азію ніж у Європу. — Не треба перемішувать, як се роблять німецькі публіцисти, Катковського напрямку державно-централістичного, котрий тільки того за великорусизм, що тепер Великорусь є основою держави, и котрий може завтра стати таким же централістично-малоруским, — з славянофільством, которе у основі своїй є великоруска хлопоманія, так-же способна звязуватись з централістичними, як и з федеральними ідеями, так споритись як и дружити з українофільством, на що є факти.

*) Нагадаю хоть про те, що и московські Славянофіли були з числа самих ярих заступників наділу крестян землею, демократичного принципу, сільського строю, земських виборів и т. д. по усій Росії — и на Україні, не гля-

малоруску простонародню мову, а намішали з нею у свої граматики и церковних и російських елементів. У Росії ще у 1817 р Павловський писав свою граматику малоруску по чисто - простонародній мові. (Мимоходом скажу, що се одна з перших граматик чисто мужичої мови у Европі, — так само як збірник українських пісень Цертелева (1819) один з перших збірників простонародних пісень, що показує, що треба було тільки трохи повіяти новим Європейським духом на Росію, то у сьому мужицькому царстві зараз виявилась хлопоманія, и попереду, звісно, на Україні, як на землі мужицькій раг ехселенсе.) Теж робили у своїх граматичних роботах и Малоруси Максимович, автор статі у Журналі Министерства Народн. Просв., Потебня, — Великоруси Срезневській, Лавровській, Даль. Од чого то сталось? Од того, що Росія хочь географічно и далі лежить од земель, де працювали и працюють великі основателі філології — Англичане, Німці, Французи, -- але усе таки морально ближче до їх стояла ніж Галичина з ві семинарскою, а не гімназіально - університетскою, новоевропейскою школою*). Од того у Росії, як би хто не думав про літературне питання російсько-українске: а ніхто — окрім меуків, которых и имена не можно назвати коло названих висче имен (не кажу вже про європейських, але и російських) філологів — не напише такої брошюри, як „Въ одинъ часъ малорусину выучитись по великорусски“ и т. и.

Так само ні один Росіянин не напише нічого схожого з Буй Туром, з одами, котрими колись наповнялась Зоря Галицька, не стане печатати, як Слово, у себе повістей Сахер Масоха, не перероблювати з німецького русску буцім то повість „Шляхтич и міщанка“ и т. д. Тому причина те, що Росіяне пройшли школу Диккенса, Гоголя, Тургенева, — що навіть те, що колись то за часи реакції уся майже моральна робота у Росії один час було увійшла у бел-

---

дючи на ві „змосковлених“ панів; — а такі факти мусять показати, що тепер у жлобах на „перевертнів“ и „омоскалення“ України є не мала доля реторики або переносу на українські діла поглядів, виведених на фактах життя австрійського, де національна партія німецька у всьому: и у школі и у економії и політиці завжди піддержує то аристократичний, то буржуазний, то жидівський елемент напротив славянського, ради одного націоналізму, — де Поляки роблять теж саме з Русинами, та, правда, и з своїми власними хлопами.

*) Тепер семинарщина у Галичині вменьшається, але непомірно мале число слухачів руских на філософичнім факультеті показує, що чисто науковий интерес є доси слабкий, або не може розвизитись у Галичині.

летристику и поетичну критику, котора мала у Росії такого майстра як Бблянський, що підняв у перву половину своєї діяльності високо критику естетично-психологічну, а потім почав психолого-соціальну, продовжену у рр. 1856—1861 Добролюбовим. — Через те вкус літературний у Росії став багато у чому мабуть чи не строгійший, ніж у других и більш передових землях європейських, особливо у Германії и Італії, де, то ради народнього духу (любоби Німців до дидактики и аллегорії), то ради тиготи старих традицій, то ради недавности заведеня національної єдности и через війни національні — часто захвалюються речі без усякого реального впливу, и аллегорія и дидактика, та ще „ковбасний“ патріотизм часто примазуються до самих люблених публікою творів и до справді талантливих авторів, як Ауербах, Шпільгаген, Гверрацці и т. д. Для того, щоб який автор став любимцем критики и публіки у Росії, він мусить стояти ідеями у рівні з передовими умами віку, мусить мати прогрессивний демократичний напрямок, або мати великий талант реального малювання образів життя, з котрих самі собою витікають демократично-прогрессивні ідеали. Строгість літературного вкусу у Росії показують ті нападки, з котрими теперішня критика у Росії обертається до дрібности послідніх творів Турґенева, до ретроградних ідей таких талантів, як Писемський, Гончаров, Достоевський, до містицизму Л. Толстого (я вже не кажу про квасний патріотизм романів и драм яких небудь Чаєва або Аверкієва, або про полицейський дух якого небудь Стебницького, — котрий, скажу мимоходом, усе таки перелякав би своїм лібералізмом щирого Святоюрця и показавсь би йому хлопоманом и нігілістом). Про реалізм російської освіченої публіки багато говорить її холодність до таких небезталантних — особливо у порівнянню з новішими німецькими — проб историчної драми, як гр. Ал. Толстого и самого Островського. Ся холодність, особливо характерна у порівнянню з тою плодючістю на историчні драми, яку ми бачимо у Германії, де беруть перву попавшуся историчню фабулу, навидумують монологів, діалогів и т. д., до готовому приміру, та й зараз Шекспир готовий! Ні автори, ні критика тільки не питає: на що се? (Галичанам нічого говорити, що їх власні Буй Тури та Роксоляни пишуться по німецьким рецептам з третіх рук)*). Нічого говорити, що публіка

*) Замічу ори злучаї, що у польській літературі реалізм безкошечно менши розвинтий ніж у німецькій, од чого и можливі у ній у 1873 року такі писемніці, як *Powiesć z Wschodu i Zachodu* гр. Дзядушицького, або

російська потребує од усякого поета и беллетриста живої мови, — и коли він узяв сюжет народний, то чистої народнєї (простонароднєї) мови; тут публіка російська доходить до пуризму. Ся то строгість и сей пуризм не дає ходу у Росії и усяким Роксолянам, Боянам, Зарям, Буй Турам, Страхопудам и т. д., — и тим пробам пера и „первоцвітам українських молодиків“, малогалантливих або недоуків, которі печатають свої пустоцвіти та кяслички по Таганрогам, Києвам, Катеринославам, а то и у Львові, — и тільки гатять Лету. Але справдешне народній живій и реальній українській літературі, котора може живою народнєю мовою розказати народу потрібні ёму наукові ідеї, або розказати про життє народне, строгість и пуризм російсько-європейських поглядів на літературу тим більше дає благоприятне поле. И коли справді українська література появила що небудь цінного, то, не тільки виходячи з народніх українських инстинктів и традицій, але и у гармонії з прогрессом наукових и літературних ідей європейсько-російської громади, — щб̄ тим самим вже показує и ту дорогу, якою мусить йти українська література, коли хоче бути літературою живою, и пригодною освіті и народу. — Се ми постарамось розібрати у дальшім письмі.

Українець.

ЧАСТЬ ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНА.

Нове руско-народне товариство.

Руско-народне сторонництво, котре в 1848-ім році обіймало майже цілу руску інтелігенцію, опісля ж, коли одні его засад вилеклися а другі від всякої публічної діяльності для народа усу-

Адска Комеду́ја Ленартовича. Господи Боже мій, — у наші часи люде романи про Семирамиду пишуть, або діалоги на образ колишніх то діялогів у Царстві мертвих: я уже про ясність ідей якого небудь Ленартовича, щб̄ береться од плеча рубати усі питання соціальні, культурні и т. д., — и не кажу! Усе думають у Віктора Гюґо попати! Та забувають тільки то, що у В. Гюґо справді талант великий. Ідеї прямо ліберальні, — та й то ёго манера 30-х років вже надокучає у наші часи и ёго популярність підорітагоменіями Наполеона III., — нова французка школа Шартріана, Флобера, Зола одійшла по простоті и натуральности не тільки Гюґо, але й од Жорж Занда.

нувся, зредукувалось було на маленьку горстку старших людей и на молодіж. — від 1862-ого р., коли-то зачало нове заявляти житте, далеко посунулось наперед. Тогдішні молодці нині вже суть мужами и становлять сам цвіт рускої інтелігенції; руских народо-ців можна вже найти по всіх сторонах нашого краю, и всюди на всіляких становищах працюють для добра народу. Заслуга за розбуджене щиро-народного духа и розвій руско-народного сторонництва належитья в дуже великій часті перед всім руско-народним часописям, які від 1862 р. появлялися, а именово „Вечерницям“, „Меті“ и „Правді“.

Від кількох літ виступив ще новий діяч, котрий, сполучуючи майже всі сили народного сторонництва, помагав розвоєви єго, а тим и цілого руского народа. Сим діячем єсть товариство „Просвіта“, котре, працюючи тихо и невтомно, за 5 літ видало и виго товило стілько цінних книжок для простого народу и для шкіл, скілько в рівній цінности майже всі рускі писателі и товариства разом від 1848 р. не виго товили.

Між тим розвій руского народа в загалі а руско-народного сторонництва в особености поступає чим раз дальше, и щб вистарчало єго потребам вчєра, не вистарчає вже нині. „Просвіта“ вправді, при чим раз більше змогаючієся діяльності своїй, може вистарчити для потреб простого народу и учащоїєя молодежи, але розвинена сильно руско-народня інтелігенція має також свої потреби, котрим належить конче догодити.

Позаяк у нашого сторонництва на першім пляні суть питання національне, літературне и язикове, а аж на другім питанє політичне: то потреба конче крім „Просвіти“ еще товариства, котре би займалось розвоєм нашої літератури и нашої мови, котре б видавало письма и книжки, вже не, як „Просвіта“, для простого народу и шкіл, але особливе и для рускої інтелігенції.

Узнавши потребу и важність такої літературної діяльності, кілька наших патріотів завязало нове товариство літературне, „товариство имени Шевченка“, котрого статут подаємо ннєше.

Одним з найважнієших средств до осягненія знаміреної ціли узнали основателі сєго товариства заложєнє власної друкарні. Се ж из двох причин: найперше, розуміється, власна друкарня виго товить товариству всяку роботу о много дешєвше, ніж кожда инша, котра мусить конечно якогось зиску для себе жадати (тому то тепєр и кожда більша газєта постаралась о власну друкарню);

а друге, що одна руска (Ставропійська) друкарня у Львові, хоч як велика и добре уладжена, нині вже не вистарчає. Вже й доси „Просвіта“ и поодинокі автори мусіли давати до друку свої книжки и до інших друкарнь, у котрих нераз не було ані достаточних черенок ані добрих зецерів руских; тим більший оказав би ся сей недостаток тепер, коли б по при „Просвіті“ ще и нове товариство „имени Шевченка“ зачало много книжок видавати.

Заложеню власної друкарні стояли на перешкодї тільки значні кошта. Однако жертвенність кількох наших щирих патріотів по при численних замовленнях, вже наперед з многих сторін поробдених, перемогла и сі перешкоди, и друкарня „товариства имени Шевченка“ вже з новим роком буде отворена. Слава и честь тим народолюбцям, котрі значними жертвами уможливили се велике діло; їх пожертвованє не буде марне, а принесе богаті плоди цілому нашому народови. А той народ не забуде їх заслуги, але, поки сам жити буде, згадувати ме вдячно їх имена и передавати дітям своїм из роду в рід.

СТАТУТ

товариства имени Шевченка.

§. 1.

Товариство имени Шевченка, місцем пробування котрого єсть Львів, має на цілі вспомагати розвій рускої (малорускої) словесности.

§. 2.

Щоби сю ціль осягнути, товариство :

- 1) Заводить власну друкарню;
- 2) Видає и накладає книжки и часописьма літературні и наукові;
- 3) Вспирає літературні и наукові виданя;
- 4) Роздає премії и запомоги літератам;
- 5) Скликує збори учених и літератів;
- 6) Устроює відчити публичні, літературні вечерниці и т. и.

§. 3.

Прихід товариства становлять:

- 1) Вкладки членів;
- 2) Дохід з друкарні и видань;

3) Дохід из складок публичних и добровільних дарів ;

4) Дохід з відчитів публичних и т. п.

В загалі може товариство всякого роду предмети на власність набувати, и майном своїм, якоже и фондами під его заряд через кого небудь переданими, свобідно з увагленнем своїх статутів управляти.

§. 4.

З мастку товариства має ведля означеня загального збору часть виділитися на фонд желізний, котрого нарушати не вільно, а з котрого лиш відсотки на цілі товариства мають уживатися.

В фонд желізний мають входити и ті добровільні дари, котрі дателі виразно на сей фонд призначать.

§. 5.

Товариство складаєся з членів дійстних, з членів почесних и членів спомагаючих.

§. 6.

Членом дійстним стаєся кожда особа рускої народности, котра принята буде в члени загальним збором.

§. 7.

Члена дійсного, котрий найдалше в трѣх місяцях, лічивши від дня платности, не зложить приписаної в §. 12. вкладки, взглядно рати, має виділ узнати за виступившого.

Член дійстний може и сам в товариства виступити. Загальний же збір має право виключити члена дійсного з причин через збір за важні узнаних.

Вкладки зложені через членів виключених або виступивших товариство не звертає.

§. 8.

В члени почесні приймає загальний збір на внесене виділу людей високо заслужених около руского народа, літератури або добра товариства.

§. 9.

В члени спомагаючі приймає виділ людей вспираючих товариство в який небудь спосіб.

§. 10.

Член спомагаючий може з товариства виступити або через загальний збір з причин через тойже збір за важні узнаних бути виключений.

§. 11.

Члени дійсні мають право:

- 1) брати безплатно від часу приступленя по одному примірникови кожної книжки, котру видасть товариство своїм накладом, окрім часописей;
- 2) право активного и пасивного вибору;
- 3) право рішаючого голосу на загальних зборах и голосу дорадчого на зборах виділу;
- 4) право ставляти внесеня и интерпеляції на загальних зборах;
- 5) право вглядати в книги діловодства товариства;
- 6) право предкладати виділови письменно внесеня в ділах товариства, котрі то внесеня виділ під обраду взяти мусить.

§. 12.

Кождий член дійсний обовязаний в дню означенім виділом зложити 100 зр. а. в. яко одноразову вкладку в касу товариства. Сю вкладку може виділ розложити и на сплату частинами, однак — сеж тільки в надзвичайних злучаях — найбільше на 10 рівних річних рат. При дозволеню сплати ратальної має виділ означити день платности кожної рати.

§. 13.

Члени почесні и члені спомагаючі мають право:

- 1) голосу дорадчого на загальних зборах;
- 2) право предкладати письменно виділови внесеня в ділах товариства, котрі виділ під обраду взяти мусить.

§. 14.

Ділами товариства, о скілько вони не суть застережені загальному зборови, править виділ, зложений з п'ятёх членів и двох заступників. Члени виділу и заступники мусять мати стале мешкане у Львові.

Из веденя діл и орудованя майном товариства обовязаний виділ що року предкладати справозданя загальному зборови. Уряд виділових и заступників триває один рік, а по році аж до вибору нового виділу.

§. 15.

Виділ сходиться на засідання під проводом голови товариства або его заступника (котрого заступника виділ сам вибирає) найменше раз на дві неділі, в стало означених днях, а крім того після потреби на надзвичайні засідання на завізане голови товариства або его заступника.

§. 16.

Члени виділу и заступники обовязані являтися точно на кождім засіданю виділу.

§. 17.

На засіданнях виділу становлять комплет три члени (вчисляючи и проводящого) и рішає проста більшість голосів, а в разі рівности голос проводящого. Заступники, котрі не вступили до виділу, мають на засіданнях виділу тільки дорадчий голос

§. 18.

Єсли котрий член виділу не може сповняти своїх обовязків, або в загаді тих обовязків не сповняє, тогді має виділ право рішити, що такий член перестає бути членом виділу. В таким разі, якоже и в разі виступленя члена виділового з виділу, вступає до тогож заступник. Заступник може до виділу покликаний бути и часово на місце члена виділового, котрого виділ для важних причин на певний час від повнення обовязків увільнить. Так вступающий заступник позістає в виділі через цілий час, на котрий зістав покликаний.

При покликуваню заступників має первенство той з них, котрий при виборах більше голосів отримав, а в разі рівности голосів той, котрого виділ покличе.

§. 19.

Члени виділу не побирають за свої праці жадної нагороди; колиб член виділу принявся в товаристві якої небудь роботи за заплату, тим самим перестає бути членом виділу и має на его місце в мисль §. 18. покликати заступника.

§. 20.

Загальний збір звичайний скликає виділ раз в рік; крім того може виділ окликати загальні збори надзвичайні.

Такі надзвичайні збори іменно виділ обов'язаний скликати на умотивоване письмнене жаданє одної четвертої части членів дійсних.

Колиб в тім посліднім злучаю виділ не скликав загального збору до місяця, тогді згадані члени мають право самі скликати загальний збір відозвою, на котрій ся повними іменами підписати мають.

§. 21.

Членів дійсних завзиваєся на загальні збори запрошеннями, котрі кождому найменше 14 днів перед збором вислані бути мають, а окрім того оголошуєся день збору в часописях найменше 8 днів наперед.

Крім того обов'язаний виділ, наколи він збори скликає, розіслати позамісцевим членам дійсним найменше 14 днів наперед справозданя комісії контрольної и інші справозданя, котрі мають бути предложені загальному зборови; місцеві члени дійсні відберать сі справозданя в канцелярії товариства.

§. 22.

Збір загальний

- 1) розсмотрює и приймає справозданя виділу;
- 2) дає виділови абсолюторію з веденя рахунків на внесеня комісії контрольної;
- 3) приймає членів дійсних и членів почесних;
- 4) вибирає виділ и заступників, а з поміж виділових голову товариства;
- 5) вибирає комісію контрольну з трєх членів на рік слідуючий;
- 6) рішає над внесенями виділу и поодиноких членів;
- 7) рішає о зміні статуту. Однакож §§. 4 и 30 сєго статуту не може и загальний збір змінити; постановленя тих двох §§. мають при всяких змінах статуту остати ненарушені;
- 8) рішає о виключеню членів и розв'язаню товариства.

§. 23.

На загальних зборах проводить голова товариства або єго заступник, а в разі потреби найстарший віком з присутних членів дійсних.

Комплет становить одна четверта часть всіх членів дійсних.

§. 24.

Загальний збір рішає простою більшістю голосів. Тільки рішення о прийняттю и виключеню членів, о зміні статуту и о розв'язаню товариства потребують двох третин голосів присутних членів.

Голосоване відбувається явно; тільки при виборі виділу, голови и комісії контрольної, при прийняттю або виключеню членів товариства голосується тайно.

§. 25.

Внесеня и інтерпеляції поодиноких членів тільки тогді на загальних зборах приходять під дискусію, коли суть поперті найменше чотирма членами дійстними.

§. 26.

Загальні збори відбуваються явно.

§. 27.

Комісія контрольна справджує рахунки товариства и здає справу загальному зборови. Члени виділу и заступники не можуть належати до комісії контрольної.

§. 28.

На вні заступає товариство виділ. Всі грамоти, відозви и заявленя товариства носять підпис голови товариства або его заступника и одного члена виділу и мають бути заосмотрені печаткою товариства з написом: Товариство имени Шевченка.

§. 29.

Всякі спори в товаристві рішає суд мировий. Сей суд складається в той спосіб, що кожда сторона вибирає по одному судцеви з дійсних членів товариства а тії вибирають зверхника також з дійсних членів товариства.

§. 30.

Наколиб наступило розв'язане товариства, весь масток его переходить на фонд стипендійний имени Шевченка.

З доходів того фонду мають уділятися стипендії Русинам літератам, працюючим около рускої (малорускої) словесности.

Завідувати сим фондом и роздавати стипендії має товариство „Просвіта“; наколиб же тоє в часі розв'язаня товариства имени

Шевченка не існувало, або заряду не приймало, мають особи, котрі належали до посліднього виділу товариства імени Шевченка, більшістю голосів рішити, хто сим фондом завідувати и стипендії роздавати має.

Наколиб однакж товариство Просвіта прийнявши заряд сього фонду, опісля розв'язалося, тоді мають особи, котрі належали до посліднього виділу Просвіти, більшістю голосів означити, хто дальше згаданим фондом завідувати и стипендії роздавати має.

Постановленя переходові.

- а) Першими членами дійсними товариства імени Шевченка суть підписані основателі.
- б) Ті основателі виберуть з поміж себе тимчасово голову товариства и его заступника, и уконституються яко комітет; в тім комітеті буде рішати проста більшість голосів, а комплет будуть становити 5 членів.
- в) Комітет сей скличе перші загальні збори товариства імени Шевченка.
- г) До перших загальних зборів буде згаданий уряджующий комітет приймати членів дійсних и спомагающих и буде завідувати всіми справами товариства, виконуючи всі права, прислугуючі ведля повисшого статута виділови, и виповнюючи обовязки вложені тим статутом на виділ.
- д) З діланя свого здасть уряджующий комітет справу першому загальному зборови; рахунки уряджующого комітета справдять контрольна комісія вибрана на тім зборі, а взглядом уділення абсолютарії сему комітетови буде ся так поступати як взгля-

дом уділення абсолютарії виділови товариства.

Стефан Качала, посол сойму кравого и Ради державної
Михаїл Димет, купець и обиватель міста Львова.

Др. Корнилий Сушкевич, секретар ц. к. прокур. скарбу.

Др. Омелян Огоновский, ц. к. професор університета.

Донгін Лукашевич, дїрїєнт репрезент. асекурації Наза.
Михаїло Коссак, обиватель міста Львова.

Др. Олександр Огоновский, редактор Правди.

Теофіл Барановский, инженер-ассистент в виділі крав.

Юліян Романчук, учитель гімназьяльний.

(Статут сей затвердило ц. к. намістництво рішенем з дня 11,
Студня 1873 ч. 61.241.)

НОВИНИ.

‡

Степан Руданський

перекладчик Іліади, Енеїди и н., автор многих оригінальних поезій, поміщуваних в Петербурській Основі 1861 и 1862 р.; умер в Ялті у Криму, де яко городський лікар проживав. Українська література втратила в нім талантливого и трудящого писателя, котрого пера еще много красних плодів мож було надіятись.

Вічная ему память!

— Руский театр у Львові. По не конче щасливім початку руский театр під дирекцію п. Моленцого зачав був розвиватись красче и що до представляваних штук и що до гри акторів и що до участі публіки. За якийсь час однак п. Моленцгий перестав знов держатись контракту, заключеного з виділом Рускої Бесіди, и інструкцій того-ж виділу, що мало конечно и некористний вплив на дальший стан театру. Коли же дальше ведене театру п. Моленцкому, за для зайшовних з его вини непорядків, урядово заборонено, поручив виділ Рускої Бесіди дальшу дирекцію панні Т. Романович, котра при помочи сестри своєї и аматорів, именно руских академиків, котрим за се належитья справедливо узнано, урядила кілька представлєнь. Руский театр на тій зміні тільки зислав, бо сі представлєня були в загалі найудачнійші и найбільше навіщувані публікою. — Що до деяких дуже цікавих завулісових справ, в котрі входили деякі „Русские“, донесемо об сім докладно пінійше.

— З причини конфіскації розсилка попереднього н-ра опізнилася. Розсилаемо два н-ра разом. — В сім н-рі не змогли ми подати ані повісти ані перегляду політичного, по тій причині, що не стало нам на се місця, а доходи з сьогорічної передплати на видане $\frac{1}{4}$ -або $\frac{1}{2}$ -аркушевого додатку не вистарчають.

— Бібліографічні Вісти. Накладом товариства Просвіта що йно вийшла книжка під заг. „Вечерниці, читаночка для сельских людей. Уложив Ю. Федькович.“ — Ся книжочка аладжена в подібний спосіб, як видавані давнійше Просвітою „Зорі“, котрих вийшло 6 книжочок и котрі так радо були прийняті нашими селянами Тож и „Вечерниці“ не менше добрий повинні знайти привіт. Приготовлені також до друку многи інші популярні видана „Просвіти.“

Від Редакції.

З сим і ром кінчимо VI-ий рочник „Правди“. Сподіємось, що письмо наше, копре через шілько літ пошрафило власними силами удержатись, и дальше знайде симвашю и добрий привіш у нашої публики.

Щоб Правду еще більше піднести що до цінности єї змісту, удалась редакція до всіх знаменитих наших писателів, як Галицьких и Буковинских так закарпатських, з просьбою о підмаганє єї євоими творами. На сєй нам зазив надісланє (або приобіцанє) нам' велике множество дуже цінних матеріалів з котрих деякі тут наводимо:

- А) Поезія Пан Фадій, переклад з Міцкевича (Pan Tadeusz) 1 и 2. книжка, Кузьми Волинця. Переклад 12-х книг Іліади и 1-ої книги Енеїди Ст. Руданского.
- Б) Беллетристика. Повість И. Нечуя. Два переклади з російського И. Білика. Одно оповіданє и оден роман автора „Лихий попутав.“
- В) Література, исторія и т. и. Література російська, великоруска, українська и галицька Українця, ч. III. література українська, и ч. IV. література галицька. Народня освіта и література на Україні, Українця. Розправи о рускім язиді С. Сакуна, дра Омел. Огоновского и Нєтяти. Переклади дуже интересних розправ Костомарова и и., — и многі дрібнійші статті. Також багато вістей літературних.
- Г) Статті політично-соціалньі. Критичний огляд стану южно-руєкого народу. Аналіза дуже цікавої статті поміщеної в Петербурскім Вѣстник-у Европы „Русскіє въ Галиціа“ и и.

Вже з сєго короткого перегляду можуть наші ви. читашелі побачити, що дошєвершій об'єм „Правди“ за малий. Ми радї б єго побільшити, мусимо однако забезпечитись від можливої сираши.

Задляємо прѣте, що, коли зголоситься достаточне число передплатників, ми вже з новим роком готові видавати Правду в 2½ або 3 аркуші два рази на місяць, з малим підвищенням ціни (на 7—8 зр.).

Колиб ми змогли об'єм Правди розширити, то помножимо її також о дві рубрики: на звідци часті літературно-наукової поміщати будемо „Вісти літературні“, а на кінци часті політично-соціальної перед Новинками що місяця хроніку того, що через місяць у нас зробилося, о скілько ми наперед постунали.

Коли б більше число передплатників не зголосилося, видавати мемо Правду, як и до тепер, в 2-аркушевих випусках два рази на місяць и по дотєпершій ціні: на рік 6 зр., на пів року 3 зр., на чверть року 1 зр. 50 кр.

Просимо о скорє надсиланє передплати.

Одвічальний редактор: **Др. Олександр Огоновскій.**
 З пєчатні Інститута Стєвропозийского.

ЗМІСТ.

Часть літературно-наукова.

А. Поезії.

	стор.
Пропаща дитина, за Гайне-м, А.	1
Саул и Давид, Ю. Федьковича	93
До неї, Ю. Федьковича	97
Косове поле, переспів з сербського, М. Нетяги	146, 177, 209, 245
Сон невольника, з Лонгфелло, М. П-ка	281, 317, 350, 881, 413, 446
Бретиг Иван Гус, Т. Шевченка (частина)	477
На українську пісню (думка), П.	509, 542
Вадим, К. Н. Устияновича	573
Суд Марка королевича з сербського, Гетьманця	606
В 25-літній юбилей вступлення, на трон цис. Франц-Іос I К. Климковича	637
Марко и Віда, з сербського, Гетьманця	669
	701

Б. Повісти, оповідання, казки и т. п.

Записки охотника Тургенева, переказав по українски И. Білик	2
I. Тхір и Калинович	8
II. Біжин луг	51
Образки з життя, Дениса з над Серета I, П.	19
III. Новий рік	68
IV. Подорож до батька	107
Новий чоловік, И. Нечуя	98, 152, 181 213, 250, 286, 322
Ялинка, казка Андерсена, пер. М. Стариченко	354
Запорожці, казка, И. Нечуя	384, 417, 449
Мірошник, О. Стороженка	479
Цар-мотиль, сказочка, перед. И. Верхратский	511
З народніх уст I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII	544 574
Анілька, О. Корженевського, пер. И. Сзєрский	618, 674
Сказка про Мокоша и відьму Дівонію, М. Грабовського, пер. И. Верхрат.	673

В. Розправи літературні, історичні, філологічні, біографіі, розправи и описи з наук природних и т. п.

Критично-естетичний погляд на декотрі поезії. Т. Шевченка, Омеляна Огоновського. I. Послання землякам	24
II. Погляд на важніші думки Шевченкові	114
III. Неофіти	166, 197, 227
IV. Тополя	456
Перегляд літературних новин, И. Білика, I.	72
II. Перводіт Грицька Кохнівченка	110
III. Починок Івана Подушки	519
IV. Зірка. Компонування Кат. Саволовскої	511
Уж звичайний, И. Верхратського	77
Дмитро Іванович Каченовский (некролог), Д.	125
Література російська, великоруска, українська и галицька. Українця. I	158
189, 221. — II. 559, 590, 621, 652, 682, 705	
Украино. Il movimento letterario ruteno in Russia e Galizia, пер. и анал. Навроцького	257, 362, 488, 529, 551
Листи про музику, Н. Вахнянина	298
За хруща звичайного, И. Верхратського.	329
Замітки о рускїм язичі, С. Сакуна.	368
В справі народного язика. И. Верхратського	495
Маркіян Шашкевич, річ И. Верхратського	392, 424

II. Часть політично-соціална.

Чи може у нас бути згода між Русинами а „Русскими“?	38, 82, 129
Отвертий лист руських академиків до о. Наумовича, видав. „Науки“	89, 138
Вечерниці в пам'ять Шевченка	134
Новий замах на руське пнсьмо	172
Земляковський міністром	201
Юліян Лавровський	232
III. и IV. збори Рускої Ради	237
Теперішня ситуація „Просвіти“	263
П'ять загальні збори „Просвіти“	266
Весіда Вол. Федоровича на зборах „Просвіти“	299
Палацкй против всеросійщини	304
Галицька Рада Шкільна краєва	337
Безпосередні вибори	871, 430, 499
Руська Весіда и Дім Народний	399
Поклик до Русинів	407
Мир вам брата (Одвіт о. Наумовичу)	434
Матиця люду	464
Руський язык в судах вохідної Галиччини и президент Шенк	532
Перед рішучою хвилею	564
Нова фундація народна	566
По виборах	595
Одкритий лист з України до редакції „Правди“	660
Русини в Раді державній и в соймі краєвім	690
Нове русько-народне товариство	720
Статут товариства имени Шевченка	722
Перегляд політичний	43, 87, 132, 174, 204, 275, 308, 537, 568, 601, 631, 664, 694
Дописи: з Яворова	274; — з Цириха
Підгавць	471; — з Поділя
з Золочева	600; — з Станіславава
з Відня	633; — з Городенки
Справоздане товариства „Дружній Лихвар.“	635 — 697 700

Новинки.

Дрібніші вісті, бібліографія и т. и. майже у кождім н-рі.
 Яко додатки дві брошури Николая Загірного): 1) Безпосередні вибори до Ради державної и Русини . . . до ч. 8; 2) Політика Русинів . . . до ч. 16.

